

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ

15 ΤΟΒΙΑ 27/1 =

ΙΣΤΟΡΙΑ

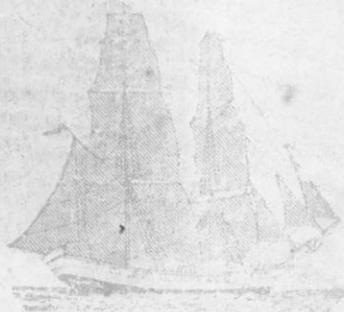
119

ΤΩΝ

ΝΕΩΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ 1815  
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ ΜΑΣ

1815



ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΙΔΥΛΕΟΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟ-  
ΦΑΝΕΡΙΑΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1862

21 87 210  
Λαζάρου (Αναστ.)





# ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ



ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ

ΣΤ' 89 ΣΧΒ  
Λαζάρου (Αναστ.)



# ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

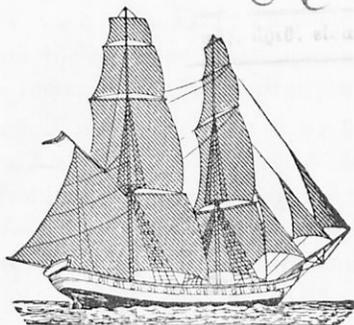
ΑΠΟ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ (1815)  
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ ΜΑΣ

ΤΑΞΙΣ ΣΤ'

ΟΞΕΤΣ

1347

63



ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ  
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1963

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

002  
KAS  
ΣΤ2B  
1279

ΙΣΤΟΡΙΑ  
ΤΟΥ  
ΝΕΟΤΑΤΟΝ ΧΡΟΝΙΟΥ

AND THE STRIKE OF THE NEWER  
MOUNTAIN HINTERLAND



## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τους χρόνους από της Συνθήκης της Βιέννης (1815) μέχρι των ημερών μας ονομάζομεν *Νεωτάτην ἢ Σύγχρονον Ἱστορίαν*. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν διαιροῦμεν εἰς 4 μεγάλας περιόδους, τὰς ἑξῆς:

1) Ἀπὸ τῆς Συνθήκης τῆς Βιέννης μέχρι τῶν ἐπαναστάσεων τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος (1815-1848). Ἀφοῦ δηλαδὴ ἔπεσεν ὁ Ναπολέων καὶ ἐξέπνευσεν ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις, ἐπεκράτησαν εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ συντηρητικοί, οἱ ὅποιοι ἐκυβέρνησαν αὐτὴν μὲ τὸν τρόπον ἀπολυταρχικόν. Οἱ λαοὶ ὅμως εἶχον ποτισθῆ ἀπὸ τὰς ἰδέας τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἐπεθύμουν νὰ ἐφαρμοσθοῦν αὐταὶ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κρατῶν καὶ ἐξεδήλωσαν ζῶντῶν ἀντίδρασιν κατὰ τῆς ἀπολυταρχίας. Διὰ τοῦτο εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς Εὐρώπης προσεκλήθησαν ἐξεγέρσεις. Οἱ συντηρητικοὶ προσεπάθησαν νὰ καταπνίξουν τὰς λαϊκὰς ἐξεγέρσεις.

2) Ἀπὸ τῶν ἐπαναστάσεων τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος μέχρι τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου (1848-1870). Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν πραγματοποιεῖται ἡ ἐθνικὴ ἀποκατάστασις τῶν λαῶν, ἰδίως τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γερμανίας.

3) Ἀπὸ τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου μέχρι τοῦ Μεγάλου Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου (1870-1914). Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1870 τὰ κράτη ἤρχισαν νὰ ἐμπνέωνται ἀπὸ κατακτητικὰς διαθέσεις καὶ προσεπάθησαν νὰ δημιουργήσουν μεγάλα κράτη, ἰδίως ἔξω τῆς Εὐρώπης. Τοῦτο ὠνόμασαν *Νέον Ἴμπεριαλισμόν*.

4) Ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου μέχρι σήμερον (1914-σήμερον). Αἱ κατακτητικαὶ αὐταὶ διαθέσεις προεκάλεσαν ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, αἱ ὅποια κατέληξαν εἰς τὸν μέγαν πόλεμον τοῦ 1914-1918, ὁ ὅποιος ἔλαβε χαρακτηρισμὸν παγκόσμιον.

# ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο παρών τόμος αποτελεί το πρώτο μέρος της σειράς «Εκπαιδευτική Πολιτική» και περιλαμβάνει τα άρθρα που αφορούν στην εκπαιδευτική πολιτική της χώρας.

Ο σκοπός της παρούσας σειράς είναι να ενημερώσει τον αναγνώστη για τις εξελίξεις στην εκπαιδευτική πολιτική και να τον βοηθήσει να κατανοήσει τις αιτίες και τις συνέπειες των αλλαγών.

Η σειρά αυτή αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο για τους εκπαιδευτικούς, τους γονείς και τους πολιτικούς, οι οποίοι ενδιαφέρονται για την ανάπτυξη της εκπαίδευσης στην Ελλάδα.

Ο εκδότης ευχαριστεί θερμά τους συγγραφείς για την προσφορά τους και τους αναγνώστες για το ενδιαφέρον τους.

Η σειρά αυτή θα συνεχιστεί με τον επόμενο τόμο, ο οποίος θα περιλαμβάνει άρθρα σχετικά με την εκπαιδευτική διαδικασία και την αξιολόγηση.

Ο εκδότης ευχαριστεί θερμά τους συγγραφείς για την προσφορά τους και τους αναγνώστες για το ενδιαφέρον τους.

Η σειρά αυτή θα συνεχιστεί με τον επόμενο τόμο, ο οποίος θα περιλαμβάνει άρθρα σχετικά με την εκπαιδευτική διαδικασία και την αξιολόγηση.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

### Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗΝ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ

#### ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ — ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΑ ΚΙΝΗΣΙΣ

Ἡ καταστροφή τοῦ Μ. Ναπολέοντος εἰς τὸ Βατερλώ ἐσήμεινε τὴν ἤτταν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. Οἱ ἐχθροὶ τῶν νέων ἰδεῶν, τὰς ὁποίας εἶχε κηρύξει ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις, ὁ παλαιὸς δηλαδὴ κόσμος, ἐπεκράτησαν καὶ ἐτακτοποίησαν τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης σύμφωνα μὲ τὰς παλαιάς, τὰς προεπαναστατικὰς ἀρχάς. Αἱ νικητρίαι Δυνάμεις — Ρωσία, Αὐστρία, Ἀγγλία καὶ Πρωσσία — δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὰς γεωγραφικὰς συνθήκας καὶ τοὺς ἐθνικοὺς πόθους τῶν λαῶν. Διετήρησαν τὰς ξένας ἐθνότητας, τὰς ὁποίας εἶχον εἰς τὸ ἔδαφος των, καὶ προσήτησαν καὶ ἄλλας, ἐνῶ δύο μεγάλους λαοὺς, τοὺς Γερμανοὺς καὶ τοὺς Ἰταλοὺς, τοὺς ἄφησαν διεσπαρμένους εἰς μικρὰ κρατίδια, ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων, ὅπως καὶ πρὶν.

Αἱ Κυβερνήσεις τῶν κρατῶν ἦσαν ἀπολυταρχικαὶ καὶ, διὰ τὸ νὰ διατηρήσουν τὸ καθεστὼς αὐτό, μετεχειρίσθησαν βίαν καὶ τρομοκρατίαν, ἐπάταξαν πᾶσαν φιλελευθέραν ἐκδήλωσιν τῶν λαῶν καὶ γενικῶς ἐφρόντισαν νὰ ἐξαλείψουν πᾶν ἔγχοσ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. Τὸν πόλεμον αὐτὸν κατὰ παντός· τὸ ὅποῖον προήρχετο ἀπὸ τὴν Ἐπανάστασιν, ὀνομάζουσι εἰς τὴν ἱστορίαν Ἀντίδρασιν. Κύρια στηρίγματα τῆς Ἀντιδράσεως ἦσαν αἱ κυβερνήσεις Ρωσίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀγγλία, τὴν ὁποίαν κατὰ τὰ ἔτη ἐκεῖνα ἐκυβέρνησε τὸ κόμμα τῶν Τόρις, καθὼς καὶ ἡ Γαλλία, συνέπραττον προθύμως μὲ τὰς ἄλλας ἀπολυταρχικὰς Δυνάμεις.

Αἱ ἰδέαι ὅμως τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως δὲν εἶχον σβῆσει. Οἱ λαοὶ παντοῦ ἐζήτουν ἐλευθερίας προσωπικὰς καὶ συνταγματικὰ πολιτεύματα, ἐπὶ πλέον δὲ οἱ ἀλύτρωτοι λαοὶ τὴν ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν των (ὅπως οἱ Πολωνοί, οἱ Βέλγοι, οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ κτλ.). Ὅσαι πάλιν χῶραι ἦσαν διεσπασμένοι εἰς μικρὰ κρατίδια, ὅπως ἡ

Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία, ἀπῆλθον ἐθνικὴν ἐνότητα καὶ συναγματικὸν πολίτευμα. Τὴν κίνησιν αὐτὴν τῶν λαῶν ὠνόμασαν Φιλελευθεράν κίνησιν.

#### ΑΙ ΣΥΜΜΑΧΙΑΙ

Οἱ κυβερνήται καὶ οἱ διπλωμάται τῶν ἀπολυταρχικῶν Δυνάμεων, διὰ τὸ ἐπιβάλλουν τὴν ἐξουσίαν τῶν εἰς τοὺς λαοὺς καὶ τὸ καταπνίγουν τὰς ἐξεγέρσεις αὐτῶν, συνηρώθησαν εἰς δύο συμμαχίας, τὴν λεγομένην Ἰερὰν Συμμαχίαν καὶ τὴν Πενταπλῆν.

Ἡ Ἰερὰ Συμμαχία ἔγινε κυρίως διὰ τῆς πρωτοβουλίας τοῦ Τσάρου τῆς Ρωσίας Ἀλεξάνδρου Α', ὁ ὁποῖος ἐπίστευεν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἐναρμονίσῃ τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τῶν ἡγεμόνων πρὸς τὸν πόθον τῶν λαῶν νὰ ἀποκτήσῃσαν ἰσότητά καὶ δικαιοσύνην. Τοῦτο ἐφαντάσθη ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτύχῃ, ἂν κατῶρθωνε νὰ ἐνώσῃ ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους εἰς ἀδελφικὴν συμβίωσιν ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ· συνέταξε μάλιστα ὁ ἴδιος τὸ κείμενον τῆς Συμμαχίας. Ἀλλ' ἡ Ἰερὰ Συμμαχία δὲν ἀπέκτησε ποτὲ τὴν σπουδαιότητα, τὴν ὁποίαν ἀπέδωσαν εἰς αὐτὴν βραδύτερον.

Σημαντικωτέρα ἦτο ἡ Πενταπλῆ Συμμαχία, διὰ τῆς ὁποίας αἱ νικητρίαι Δυνάμεις — Ρωσία, Αὐστρία, Πρωσσία καὶ Ἀγγλία (εἰς τὰς ὁποίας προσετέθη καὶ ἡ Γαλλία) — συνηρώθησαν εἰς συμμαχίαν καὶ ἀνέλαβον νὰ ρυθμίσουν κατὰ τοιοῦτον τρόπον τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης, ὥστε νὰ διατηρήσῃσαν τὰ κεκτημένα καὶ νὰ καταπνίγουν πᾶσαν φιλελευθεράν κίνησιν τῶν λαῶν.

#### Ο ΜΕΤΤΕΡΝΙΧ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΟΥ

Ψυχὴ τῆς Συμμαχίας αὐτῆς, καὶ γενικῶς ὅλης τῆς Ἀντιδράσεως, ἦτο ὁ διαβόητος πρωθυπουργὸς τῆς Αὐστρίας Μέττερνιχ. Οὗτος, ἐπισημῶν διαρκῶς τὸν κίνδυνον τῆς λαϊκῆς ἐπαναστάσεως, κατῶρθωσε νὰ κρατήσῃ τοὺς ἡγεμόνας ἡνωμένους. « Ἡ ἐπανάστασις », ἔλεγεν, « εἶναι πυρκαϊά, ἣ ὁποία ἀπειλεῖ νὰ καταβροχθίσῃ τὸ πᾶν ὕδρα, ἣ ὁποία ἔχει ἀνοικτὸν τὸν φάρυγγα, διὰ τὸ νὰ καταπῆ τὴν κοινωνικὴν τάξιν ».

Εἰς τὴν Αὐστρίαν ὁ Μέττερνιχ καθιέρωσε τὴν ἀστυνομικὴν παρακολούθησιν, τὴν λογοκρισίαν καὶ τὴν καταδιώξιν τῶν φιλελευθέρων. Τὰ μέσα αὐτὰ κατῶρθωσε νὰ ἐπιβάλλῃ καὶ εἰς τὰ γερμανικά, καθὼς καὶ

εἰς ἄλλα εὐρωπαϊκὰ κράτη. Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν εἰσήγαγε τὴν ἐνοπλον ἐπέμβασις πρὸς ἀποκατάστασις καὶ στερέωσις τῆς ἀπολυταρχίας, ὅπου αὕτη ἐκλονίζετο. Τὰς διπλωματικὰς καὶ διοικητικὰς αὐτὰς μεθόδους ὠνόμασαν **Σύστημα Μέττερνιχ**.

#### Η ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΑ ΚΙΝΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗΝ

Οἱ λαοὶ ὅμως δὲν ἐλησμόνησαν τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὅποια ὑπεσχέθη ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις καὶ, παρ' ὅλην τὴν ἀπολυταρχικὴν ἀντίδρασις, δὲν ἔπαυσαν νὰ ζητοῦν ἐλεύθερον πολίτευμα, ἰσότητα καὶ δικαιοσύνην. Διὰ τοῦτο εἰς πολλὰς χώρας τῆς Εὐρώπης ἐξεδηλώθη εὐθὺς μετὰ τὴν Συνθήκην τῆς Βιέννης ζωηροτάτη λαϊκὴ ἐξέγερσις.

Κατὰ πρῶτον εἰς τὴν **Γερμανίαν** ὁ λαὸς ἐκινήθη κατὰ τῆς ἀπολυταρχίας. Δύο πόθοι τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ, ἡ ἔνωσις εἰς ἓν κράτος καὶ ἡ διοίκησις μὲ φιλελεύθερον πολίτευμα, « ἔνωσις καὶ ἐλευθερία », ὅπως ἔλεγον συντόμως, ἔμειναν ἀνεκπλήρωτοι. Ἡ χώρα ἐξηκολούθει νὰ κυβερνᾶται ἀπολυταρχικῶς καὶ ἡ διαίρεσις εἰς κράτη παρέμεινεν ὅπως πρὶν. Ἀντὶ τῆς ἠνωμένης Γερμανίας οἱ διπλωμάται ἐπενόησαν τὸ πολιτικὸν κατασκεῦασμα, τὴν **Γερμανικὴν Ὁμοσπονδίαν**, συνένωσις δηλ. ἀσθενῆ καὶ μᾶλλον ἐπιφανειακὴν τῶν ἐπὶ μέρους γερμανικῶν κρατῶν, τὴν ὁποίαν διηύθουν κυρίως ὁ Μέττερνιχ.



Μέττερνιχ (1773-1859)

Τὴν φιλελευθέραν κίνησιν εἰς τὴν Γερμανίαν ἐδημιούργησαν κυρίως οἱ διανοούμενοι. Φιλόσοφοι καὶ ποιηταὶ εἶχον ἐξυμνήσει τὴν ἔνωσιν,

τὰ δὲ Πανεπιστήμια ἔγιναν ἐστία ἀναβρασμοῦ. Εἰς τὴν Ἰέναν ὁ περίφημος διδάσκαλος τῆς Γυμναστικῆς Γιάν (Jahn) ἤνωσε τοὺς σπουδαστὰς καὶ πολλοὺς παλαιοὺς πολεμιστὰς εἰς μίαν ἔνωσιν, τὴν Γερμανικὴν Νεολαίαν. Τὸ παράδειγμα ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλα Πανεπιστήμια καὶ τοιοῦτοτρόπως τὰ ἀνώτατα αὐτὰ ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα ἔγιναν κέντρα ζωηρῶν φιλελευθέρων ἐκδηλώσεων. Ἄλλὰ τοῦτο προεκάλεσε τὴν ἐπέμβασιν τῆς ὁμοσπονδίας καὶ τῶν ἐπὶ μέρους γερμανικῶν κρατῶν, τὰ ὅποια ἔλαβον αὐστηρότατα μέτρα, διὰ νὰ καταπιῆσουν τὴν φιλελευθέραν κίνησιν. Ἀπέλυσαν καθογηγτάς, ἐφυλάκισαν τὸν Γιάν, ἀπηγόρευσαν τὴν κίνησιν τῶν νέων, ὑπέβαλον ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ εἰς λογοκρισίαν καὶ ἀπηγόρευσαν τὴν πώλησιν ὠρισμένων συγγραμμάτων. Τοιοῦτοτρόπως κατεστάλη ἡ φιλελευθέρα κίνησις εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ κῦμα ἀπογοητεύσεως διῆλθε δι' ὅλης τῆς χώρας.

Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἡ κίνησις ἐξεδηλώθη ζωηρότερον δι' ἐπαναστάσεων. Τὸ Συνέδριον τῆς Βιέννης εἶχεν ἀναγνωρίσει τὴν διάσπασιν τῆς χερσονήσου εἰς 10 κράτη, ἡ Λομβαρδία καὶ ἡ Βενετία προσηρτήθησαν εἰς τὴν Αὐστρίαν, οἱ ἡγεμόνες ἐπανέκτησαν τὰ κρατιδιὰ των καὶ ὅλη ἡ χώρα ἐστέναζεν ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν μεθόδων τοῦ Μέττερνιχ. Οἱ Ἰταλοὶ πατριῶται, ὅπως καὶ οἱ Γερμανοί, ἐζήτουν νὰ ἐνώσουν τὴν Ἰταλίαν εἰς ἓν κράτος ὑπὸ φιλελεύθερον πολιτεύμα. Πρὸς τοῦτο οἱ Ἰταλοὶ ἔδρυσαν περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος εἰς τὸ Βασίλειον τῆς Νεαπόλεως μυστικὸν ἐπαναστατικὸν σωματεῖον, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη Καρμπονάρι (Carbonari [= ἀνθρακεῖς]). Σκοπὸς τοῦ σωματείου ἦτο ἡ κατάλυσις τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ ἡ ἐγκαθίδρυσις ἐλευθέρου δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Οἱ τύποι, οἱ βαθμοὶ καὶ ἡ ὀνομασία τῶν μελῶν τῶν Καρμπονάρι ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸν βίον τῶν ἀνθρακῶν, ὡς ἐπίσης καὶ ἐκ τῶν Ἐλευθέρων Τεκτόνων. Ἐνεκα τῆς γενικῆς δυσαρεσείας ἐναντίον τῆς πολιτικῆς καταστάσεως, ἡ ὁποία ἐπεκρατεῖ τότε εἰς τὴν χώραν, ἡ ἔταιρεία διεδόθη καθ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν με κέντρον τὴν Νεάπολιν καὶ τὰ μέλη της ἀνῆλθον τὸ 1820 εἰς 300 χιλιάδας. Ἄλλ' αἱ ἐπαναστάσεις, τὰς ὁποίας διωργάνωσαν οἱ Καρμπονάροι — κυρίως εἰς τὴν Νεάπολιν καὶ τὸ Πεδεμόντιον — κατεπνίγησαν εἰς τὸ αἶμα διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Μέττερνιχ, ὁ ὁποῖος ἀπέστειλεν αὐστριακὸν στρατόν.

Τὸ ἴδιον συνέβη καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Οἱ Ἰσπανοὶ ἐπανεστάτη-

σαν κατὰ τοῦ ἀπολυταρχικοῦ ἡγεμόνος· ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπανάστασιν αὐτὴν, ἐπεμβὰς γαλλικὸς στρατὸς τὴν κατέπνιξεν εἰς τὸ αἶμα.

#### Η ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

Μεγαλύτεραν ἐπιτυχίαν εἶχεν ἡ φιλελευθέρα κίνησις ἔξω τῆς Εὐρώπης. Γνωρίζομεν ὅτι τὴν Ν. Ἀμερικὴν σχεδὸν ὀλόκληρον, ἐκτὸς τῆς Βραζιλίας, κατεῖχεν ἡ Ἰσπανία ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν γεωγραφικῶν ἀνακαλύψεων. Ἄλλ' οἱ κάτοικοι, ὑπὸ τὴν καταθλιπτικὴν κυβέρνησιν τῆς Ἰσπανίας, εἶχον μείνει παντελῶς καθυστερημένοι, μὲ ἀσήμαντον μόρφωσιν.

Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος τῶν Βορείων Ἀμερικανῶν καὶ τῶν ιδεῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασεως ἤρchiσεν ἡ πρώτη ἀφύπνισις τῶν ἀποίκων. Λόγοι ἠκούσθησαν, ἄρθρα ἐγράφησαν κατὰ τῶν μεθόδων τῆς διοικήσεως τῆς μητροπόλεως καὶ τέλος οἱ ἀποικοὶ ἐξηγέρθησαν κατὰ τῆς μητροπόλεως καὶ μετὰ μακρὸν καὶ σκληρὸν ἀγῶνα ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Κολομβία, Βολιβία, Χιλὴ, Ἀργεντινὴ, Παραγουάη κτλ. ὠργανώθησαν εἰς δημοκρατίας (1820), ἐνῶ ἡ Βραζιλία ἀπεσπᾶτο ἀπὸ τὴν Πορτογαλίαν καὶ ἀπετέλει συνταγματικὴν μοναρχίαν ὑπὸ τὸν Πέτρον, υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλίας (1822). Δὲν ἐπέτυχεν ὅμως ἡ προσπάθεια πολλῶν πατριωτῶν νὰ ἐνώσουν τὰς Νοτιοαμερικανικὰς δημοκρατίας εἰς Ὀμοσπονδίαν κατὰ τὸ σύστημα τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς.



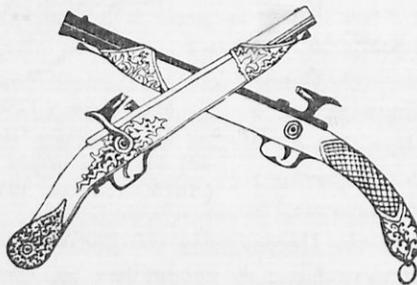
Μονρόε (1758 - 1831)  
Πέμπτος Πρόεδρος τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν  
ἐπὶ δύο κατὰ σειράν τετραετίας  
(1816 - 1820 καὶ 1820 - 1824)

## ΤΟ ΔΟΓΜΑ ΤΟΥ ΜΟΝΡΟΕ

Ἡ Ἱερὰ Συμμαχία καὶ ἡ Πενταπλῆ συνεζήτησαν σοβαρῶς τὴν ἔνοπλον ἐπέμβασιν καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Ἀλλὰ τότε ἐπῆλθε τὸ πρῶτον ρήγμα εἰς τὰς τάξεις της. Ἡ Ἀγγλία εἶχεν ἐντελῶς ἀντίθετα συμφέροντα. Διὰ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ν. Ἀμερικῆς ἠνοιγετο εὐρύτατον ἔδαφος εἰς τὸ ἀγγλικὸν ἐμπόριον. Κυρίως ὅμως ὑπῆρξε σθεναρὰ ἡ στάσις τῆς Β. Ἀμερικῆς. Ὁ Πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν **Μονρόε** ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ν. Ἀμερικῆς ( 1823 )

**1823** καὶ διὰ προκηρύξεως, ἡ ὁποία ἔμεινεν ἱστορική, ἐδήλωσεν ὅτι : 1) Δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὴν ἀμερικανικὴν ἡπειρον δι' ἀποικιακοὺς σκοποὺς. 2) Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς θὰ μείνουν μακρὰν τῶν πολέμων μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, ἐκτὸς ἂν τὰ δικαιώματα αὐτῶν ἀπειληθοῦν σοβαρῶς καὶ 3) Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι δὲν θὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων. Τοῦτο ἐσήμαινεν, ὅτι πᾶσα εὐρωπαϊκὴ ἐπέμβασις θὰ εὕρη ἀντιμετώπους τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας. Αὐτὸ εἶναι τὸ περίφημον **Δόγμα τοῦ Μονρόε**.

Ἀλλὰ τὴν πλήρη ἐξάρθρωσιν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καὶ τῆς Πενταπλῆς ἐπέφερε κυρίως ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις. Μετὰ τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἡ Ρωσία ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Μέντερνιχ καὶ ἀκολουθεῖ ἰδίαν πολιτικὴν εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. Τοιοῦτοτρόπως ἡ δύναμις τοῦ Μέντερνιχ ἴσχυσεν ἐπὶ οὐκὼτ' ἔτη ( 1815 - 1823 ).



## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

### Η ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΑ ΚΙΝΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΝ

#### ΤΟ ΤΟΥΡΚΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Ἐνῶ εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπως εἶδομεν, εἶχον κατισχύσει οἱ ἀπολυταρχικοὶ ἡγεμόνες καὶ εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς χώρας εἶχεν ἐπιβληθῆ τὸ σύστημα τοῦ Μέττερνιχ, εἰς τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον οἱ λαοὶ ἐστέναζον ὑπὸ ἀπολυταρχικῶν ζυγῶν ἀσυγκρίτως βαρύτερον, τὸν ζυγὸν τοῦ σουλτάνου. Ὁ σουλτᾶνος ἐκυβέρνηα κατὰ τὸ παλαιὸν μεσαιωνικὸν σύστημα καὶ κατέπνιγε πᾶσαν τάσιν πρὸς πρόοδον καὶ πᾶσαν κίνησιν πρὸς ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ὑποδοῦλων λαῶν.

Ἄλλ' ἤδη ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος ἐφάνη ὅτι ἡ Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ συγκρατήσῃ τὰς ἀπεράντους κατακτήσεις της. Ὁ σουλτᾶνος δὲν εἶχε χρήματα διὰ νὰ κινήσῃ τὸν στρατὸν του, τὸ δὲ παλαιὸν στρατιωτικὸν σύστημα τῶν Τούρκων εἶχε παραλύσει. Τὰ διαβόητα τάγματα τῶν Γενιτσάρων ἦσαν μᾶλλον πληγὴ διὰ τὴν ἐξουσίαν καὶ οἱ στρατῶνές των διαρκῆς ἐστία στασιαστικῶν κινήματων.

Μερικοὶ σουλτᾶνοι ἐσκέφθησαν νὰ μεταρρυθμίσουν τὸ κράτος των, εἰσάγοντες τὴν πεφωτισμένην δεσποτείαν, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Πρωσσίας καὶ τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν καὶ ἐπιφέροντες εὐρείας οἰκονομικὰς καὶ στρατιωτικὰς μεταρρυθμίσεις. Ἰδίως ἐπεθύμουν νὰ καταργήσουν τὰ ἀπειθάρχητα τάγματα τῶν Γενιτσάρων καὶ νὰ δημιουργήσουν νεώτερον στρατὸν καὶ διὰ ριζικῶν διοικητικῶν, δικαστικῶν καὶ οἰκονομικῶν μεταρρυθμίσεων νὰ ἐξευρωπαϊῶσουν τὴν Τουρκίαν. Ἄλλὰ τὰς προσπάθειας αὐτὰς ἐματαιώσαν οἱ παλαιότουρκοι, οἱ οὐλεμάδες ( ἱερωμένοι ) καὶ οἱ Γενίτσαροι. Συγχρόνως πολλοὶ ἰσχυροὶ σατράπαι, ἐκμεταλλεῦόμενοι τὴν ἀδυναμίαν τῆς Πύλης, ἐπεχείρησαν νὰ ἀποσπασθοῦν ἀπὸ τὸ κέντρον καὶ νὰ δημιουργήσουν ἰδικά των κράτη. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Ἄλῃ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων, ὁ Πεσβάνογλου, πασᾶς τοῦ Βιδινίου, καὶ ὁ Μεχμέτ Ἄλῃς τῆς Αἰγύπτου.

Τοιουτοτρόπως ἐφαίνετο ὅτι τὸ κράτος τοῦ σουλτάνου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ζήσῃ πολὺ καὶ οἱ διπλωμάται τῆς Εὐρώπης ἤρχισαν νὰ σκέπτωνται νὰ ἐπωφεληθοῦν ἐκ τῆς πλουσίας κληρονομίας.

Ἦρχισε λοιπὸν νὰ γίνεται ζωηρότερος ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν Εὐρωπαϊῶν περὶ τὴν Τουρκίαν καὶ ἐκάστη Δύναμις ἐπεδίωκε τὸ συμφέρον τῆς. Ἄλλ' ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν αὐτὸν προῆλθον δύο ἀντίθετα γεγονότα. Ἀφ' ἐνὸς παρετάθη ἡ ζωὴ τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἀφ' ἑτέρου οἱ χριστιανικοὶ λαοί, οἱ ὑποδουλωμένοι εἰς τοὺς Τούρκους, ὁ εἷς κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

#### Η ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΑΣ

Πρῶτοι οἱ Ἕλληνες, καθὼς γνωρίζομεν, δι' ἐπανειλημμένων ἐξεγέρσεων κατὰ τοῦ σουλτάνου εἶχον προσπαθῆσαι νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Τὰ κινήματα ὅμως ἐκεῖνα, καθὼς παρασκευασθέντα καὶ γενόμενα ἀντικείμενον ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἰσχυρῶν, δὲν ἐπέτυχον. Τοὺς Ἕλληνας ἠκολούθησαν οἱ Σέρβοι.

Οἱ Σέρβοι, πιεζόμενοι ἀπὸ τὰς βιαιότητας τῶν Γενιτσάρων καὶ τῶν Ἀλβανῶν, ἐξηγέρθησαν τὸ 1803. Ἀρχηγὸν εἶχον ἕνα εὐκατάστατον χωρικόν, πρῆψν ὑπαξιωματικὸν εἰς τὸν αὐστριακὸν στρατὸν, τραχὺν καὶ ἐνεργητικόν, μὲ γιγάντειον ἀνάστημα, ὀνομαστὸν διὰ τὴν σωματικὴν του δύναμιν καὶ τὸ θάρρος του, τὸν περίφημον **Καραγεώργην**. Ὁ Καραγεώργης εἶχε μεγάλας ἐπιτυχίας. Ἐντὸς τριῶν μηνῶν ἐκυρίευσεν ὅλας τὰς πόλεις καὶ τὰ ὄχυρά, ἐξεδίωξε τοὺς Γενιτσάρους καὶ ἐφόνησε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς των. Ἡ Τουρκία ἦτο ἀπησυχολημένη εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσίας καὶ δὲν διέθετε δυνάμεις, διὰ νὰ καταπνίξῃ τὸ κίνημα. Τὸ 1813 ὅμως τρεῖς τουρκικοὶ στρατοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Σερβίαν καὶ μετὰ αἱματηρότατον ἀγῶνα καὶ φοβερὰς βιαιοπραγίας οἱ Τούρκοι ὑπεχρέωσαν πάλιν τοὺς Σέρβους εἰς ὑποταγὴν. Ὁ Καραγεώργης μὲ πολλοὺς συμπολεμιστάς του κατέφυγεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν.

Αἱ τουρκικαὶ ἀγριότητες προεκάλεσαν νέαν ἐξέγερσιν τῶν Σέρβων τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1815. Τώρα ἀρχηγὸς τῶν Σέρβων ἦτο ὁ **Μίλος Ὀβρένοβιτς**, πλούσιος ζεφέμπορος, ἀντίπαλος τοῦ Καραγεώργη, πονηρὸς καὶ διπλωματικώτατος. Ἡ Σερβία πάλιν ἐντὸς ὀλίγου ἦτο ἐλευθέρα, ἡ δὲ Τουρκία, φοβουμένη ἐπέμβασιν τῆς Ρωσίας, ἐπροτίμησε νὰ

συνενοηθῆ με τοὺς ἐπαναστάτας. Ἀνεγνώρισε τὸν Ὁβρένοβιτς ὡς ἀνώτατον ἄρχοντα τῶν Σέρβων καὶ ἐπέτρεψε εἰς αὐτὸν νὰ κυβερνᾷ τὴν χώραν με συμβούλιον ἀπὸ δέκα αἰρετοὺς προκριτοὺς.

Τέλος ἡ Τουρκία, διὰ τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως τὸ 1829, μετὰ τὸν νέον Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον, ἀνεγνώρισε τὴν αὐτονομίαν τῆς Σερβίας. Ἀπὸ τότε ἡ Σερβία ἔγινεν ἡγεμονία ὑποτελής εἰς τὸν σουλτᾶνον, ἀλλ' ἡ χώρα οὐσιαστικῶς εἶχεν ἀποκτήσει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς.

#### Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΜΕΤΑΕΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ — Η ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Οἱ Ἕλληνες — οἱ ὅποιοι διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν μόρφωσίν των ἀπετέλουσαν τὸν ἀνθρώπιον πληθυσμὸν τῆς Βαλκανικῆς, τῶν παραλίω τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου — οὐδέποτε ἔπαυσαν νὰ πιστεύουν εἰς τὴν ἐθνικὴν των ἀποκατάστασιν. Ἀλλὰ κατ' ἀρχὰς ἤλπισαν ὅτι θὰ ἐπετύγχανον τὴν ἐλευθερίαν των διὰ τῆς βοήθειας τῶν ξένων. Ὅταν ὅμως ἐπέισθησαν ὅτι οἱ ξένοι μόνον εἰς τὰ συμφέροντά των ἀπέβλεπον καὶ μετεχειρίζοντο αὐτοὺς ὡς ὄργανα διὰ τοὺς σκοποὺς των, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιδιώξουν τὴν ἀπελευθέρωσίν των με τὰς ἰδίας των δυνάμεις. Τὴν ἰδέαν αὐτὴν ἐνίσχυσαν εἰς τὸ ὑποδουλωμένον Γένος οἱ ἥρωικοὶ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ τυράννου τῶν Ἰωαννίνων Ἀλῆ πασᾶ.

Διὰ τοῦτο ἤρχισε κίνησις ζωηροτάτη εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ εἰς τὰ πλέον ἀπόκεντρα, ἰδρῦθη δέ, ὅπως γνωρίζομεν, ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία, ἡ ὁποία ἦτο ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ πόθου τῶν Ἑλλήνων περὶ ἀνεξαρτησίας. Τὸ ἔθνος σύσσωμον ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ ὀργανώσῃ τὴν ἐξέγερσιν κατὰ τοῦ σουλτάνου καὶ νὰ ἀγωνισθῆ μόνον του διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν. Ἡ Ἐταιρεία κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ Ἀγῶνος εἶχε λάβει τεραστίας διαστάσεις καὶ ἠρίθμει μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ὅτι ἐκλεκτὸν εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ τὸ ἔθνος.

#### Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ ΑΡΧΗΓΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Ἄλλ' ἡ Ἐταιρεία κατ' οὐσίαν ἦτο ἀκέφαλος, καὶ — ὅταν πλέον εἶχεν ἐξαπλωθῆ παντοῦ — οἱ ἰδρυταὶ τῆς ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ ἀναθέσουν τὴν ἀρχηγίαν εἰς ἄνθρωπον ἐμπνέοντα σεβασμὸν καὶ ἐμπιστο-

σύνην. Τὸ 1819 λοιπὸν ἔστειλαν εἰς τὴν Πετρούπολιν τὸν Ξάνθον, διὰ νὰ προσφέρῃ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἑταιρείας εἰς τὸν Καποδίστριαν, τὸν Ἑλληνα ὑπουργὸν τοῦ Τσάρου. Ἀλλὰ ἡ στιγμή ἦτο ἀκατάλληλος. Πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐκραγῆ ἑπανάστασις εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ οἱ διπλωμάται τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἐλάμβανον μέτρα πρὸς κατάπνιξιν τοῦ φιλελευθέρου κινήματος. Ὁ Καποδίστριας δὲν ἐδέχθη τὴν ἀρχηγίαν τῆς Ἑταιρείας καὶ ὁ Ξάνθος ἐστράφη πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης (1792 - 1828) κατήγετο ἀπὸ ἀρχαίαν φαναριωτικὴν οἰκογένειαν, ἡ ὁποία ἀνήγε τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Ὁ πάππος του ἐξημέτισε διερμηνεὺς τῆς Πύλης καὶ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας, ὁ δὲ πατὴρ του διορίσθη ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας. Ἐπειδὴ ὁ πατὴρ Ὑψηλάντης ἐξυπηρέτησε τὰ ρωσικὰ συμφέροντα καὶ ἔγινεν ὑποπτος εἰς τὸν σουλτάνον, ἠναγκάσθη νὰ δραπετεύσῃ μετὰ τὴν οἰκογένειάν του εἰς τὴν Ρωσίαν. Ὁ μεγαλύτερος υἱὸς του Ἀλέξανδρος διέπρεπεν εἰς τοὺς πολέμους τῆς Ρωσίας κατὰ τοῦ Ναπολέοντος καὶ εἰς τὴν μάχην τῆς Λειψίας ἀπεκόπη ἡ δεξιὰ του χεῖρ. Ἐφερε τὸν τίτλον τοῦ πρίγκιπος καὶ τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ, ἦτο δὲ ὑπασπιστὴς τοῦ Τσάρου. Ὁ Ὑψηλάντης ἦτο ἀνδρεῖος καὶ ἰδεολόγος, ἀλλὰ εὐπειτος καὶ μετ' ὀλίγην πείραν τοῦ κόσμου. Αἱ μεγάλα ὑποσχέσεις τοῦ Ξάνθου καὶ ἡ φήμη τῆς Ἑταιρείας, ἔπεισαν τὸν



Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης (1792 - 1828)

πρίγκιπα ὅτι ἐχρειάζετο μόνον διευθυνσις ἰσχυρὰ καὶ ἐνιαία, διὰ νὰ προέλθουν μεγάλα ἀποτελέσματα. Καὶ ὁ Καποδίστριας, τὸν ὁποῖον συνεβουλεύθη, ἦτο σύμφωνος εἰς αὐτό.

Ὁ Ὑψηλάντης, ἀφοῦ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν, ἤρχισε νὰ ἐργάζεται μετὰ ζήλον καὶ δραστηριότητα. Δὲν ἀντελήφθη ὅμως τὴν πραγματικὴν κατάστασιν, ὅτι δηλαδὴ καμμία σοβαρὰ προετοιμασία δὲν ὑπῆρχε διὰ

τὸν Ἀγῶνα, ἀλλὰ μόνον ἀκράτητος ἐνθουσιασμός καὶ κίνησις ἰσχυρὰ ἀνὰ τὸ Πανελλήνιον καὶ ἀναμονὴ ὅτι κάτι μέγα πρόκειται νὰ συμβῆ.

#### ΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΩΝ ΕΜΠΟΛΕΜΩΝ

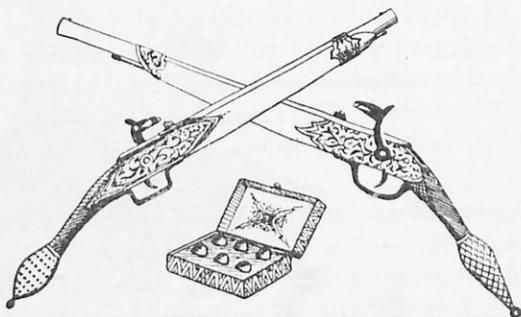
Μολονότι ἡ στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Τουρκίας εὐρίσκετο ἐν παραλύσει — τὸ *πυροβολικόν* τῆς ἤτο ὀλίγον καὶ κακόν, τὸ *ἱππικόν* τῆς ἀκατάλληλον διὰ χώραν ὄρεινὴν ( ὅπως ἤτο ἡ Ἑλλάς ), οἱ δὲ *Γενίτσαροι* δὲν ἦσαν πλέον οἱ φοβεροὶ πολεμισταὶ τοῦ 15ου καὶ 16ου αἰῶνος — ἡ Τουρκία ἐξηκολούθει νὰ εἶναι μεγάλη καὶ ἰσχυρὰ αὐτοκρατορία καὶ ἡδύνατο νὰ κινητοποιήσῃ πολυάριθμα στρατεύματα.

Μεγάλην σημασίαν διὰ τὸν Ἀγῶνα εἶχε τὸ μέγα πλῆθος τῶν *φρουριῶν*, τὰ ὅποια οἱ Τοῦρκοι κατεῖχον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ πάντα ἀνεξαιρέτως ἦσαν παρημελημένα καὶ δὲν εἶχον οὔτε πολεμοφόδια οὔτε τροφὰς ἀρκετάς. Ὁ *στόλος* ἀφ' ἑτέρου, ὁ ὁποῖος ἀπετέλει δύναμιν ἀξιόλογον, ἤτο καὶ αὐτὸς παρημελημένος. Εἰς τὸν ναύσταθμον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρχε σημαντικὸς ἀριθμὸς πολεμικῶν πλοίων, ὀπλισμένων μὲ μέγαν ἀριθμὸν τηλεβόλων. Πλὴν τούτου, ὁ σουλτᾶνος ἡδύνατο νὰ διαθέσῃ τὸ ναυτικὸν τοῦ Ἀλγερίου καὶ τῆς Αἰγύπτου, τὸ ὅποιον ἤτο εἰς πολὺ καλυτέραν κατάστασιν. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι δὲν ὑπῆρξαν ποτὲ καλοὶ ναυτικοί. Τὰ πληρώματα ἀπετελοῦντο ἀπὸ ξένους τυχοδιώκτας, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὀλίγον ἡσκημένοι καὶ ἐχειρίζοντο τὰ πλοῖα κακῶς.

Οἱ Ἕλληνας διέθετον ἀσθενεστάτας δυνάμεις ἀπέναντι τοῦ τουρκικοῦ κολοσσοῦ. Τὸν πυρῆνα τῆς κατὰ ξηρὰν δυνάμεώς των ἀπέτελεσαν οἱ *ἀρματολοὶ* καὶ οἱ *κλέφτες*. Τὰ ὄπλα τῶν πολεμιστῶν τῆς Ἐπαναστάσεως ἦσαν ποικίλα. Τὸ συνηθέστερον ὄπλον ἤτο τὸ ἐφωδιασμένον μὲ πυριτόλιθον ( *τσακμακόπετρα* ) καὶ εἶχε βραχεῖαν κἀνην. Ἡ τακτικὴ τῶν κλεφτῶν διέφερε πολὺ ἀπὸ τὴν τακτικὴν τῶν εὐρωπαϊκῶν στρατευμάτων. Ὄταν προσήγγιζεν ὁ ἐχθρός, οἱ κλέφτες διεσκορπίζοντο καὶ ὁ καθεὶς ἐξ αὐτῶν ἐζήτει κρύπτῃν ἢ θάμνον ἢ βράχον ἢ ἄλλον κατάλληλον τόπον ἐνέδρας, ὅπου ἐπυροβόλει κατὰ τῶν Τούρκων. Ὄπου ἔμενον πολλοί, κατεσκευάζον ἡμισελήνοειδῆ ὄχυράματα, τὰ λεγόμενα *τ α μ π ο ῦ ρ ι α*, ὅπισθεν τῶν ὁποίων ἐκρύπτοντο, διὰ νὰ δεχθῶν μὲ αἰφνιδιαστικὸν πῦρ τὸν πλησιάζοντα ἐχθρόν. Ὁ πρῶτος ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχεν ἐν σπουδαῖον ἐλάττωμα, τὴν ἑλλειψιν

πειθαρχίας. Ἄλλ' ὁ στρατὸς αὐτὸς εἶχε μεγάλα προτερήματα: τὴν ἀντοχὴν καὶ τὴν ὀλιγόκλειαν καί, πρὸ πάντων, ἐνθουσιασμὸν καὶ αὐτοθυσίαν παραδειγματικὴν.

Κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου οἱ Ἕλληνες διέθετον μόνον τοὺς πάρωνας τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Φαρῶν, δηλαδὴ τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα, τὰ ἐξωπλισμένα διὰ τηλεβόλων. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ εἶχον ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν ἀπέναντι τῶν Τούρκων, τὰ δὲ κατορθώματά των δύνανται νὰ συγκριθοῦν πρὸς τὰ ἥρωικά κατορθώματα τῶν προγόνων μας, οἱ ὁποῖοι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἱστορίας ἦσαν ἀσυναγώνιστοι ναυτικοί. Τὸ πυρπολικὸν ἦτο ἐπικίνδυνον ὄπλον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἔκαμαν ἀξιόλογον χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν, ἐπροξένησαν μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὰ ἐχθρικά πλοῖα καὶ ἐτρομοκράτουν τὸν τουρκικὸν στόλον.



Πιστόλες καὶ σφαῖρες τῶν χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

### Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

#### Η ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΕΙΣ ΒΛΑΧΙΑΝ ΚΑΙ ΜΟΛΔΑΒΙΑΝ

Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία δὲν εἶχεν ὀρίσει τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ ἤρχιζεν ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Ἑλλάδα· γεγονὸς ὅμως μεγάλης σημασίας ἐπέσπευσε τὴν ἐκροχὴν αὐτῆς: Ὁ Ἀλῆς τῶν Ἰωαννίνων ἦλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν σουλτᾶνον, ἐστασίασε καὶ ἐκάλεσε τοὺς Ἕλληνας εἰς βοήθειαν· ἐκεῖνοι ὅμως ἐσκέφθησαν νὰ ἐπωφεληθοῦν μόνον ἐκ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου τῶν Μωαμεθανῶν. Τότε ὁ Ὑψηλάντης ἔλαβεν ἀπεριόριστον ἄδειαν ἀπὸ τὸν Τσάρον, κατῆλθεν εἰς τὴν Ὁδησσὸν καὶ εἰς σύσκεψιν τῶν Φιλικῶν ἀπεφάσισαν νὰ ἀρχίσουν τὸν ἀγῶνα ἀπὸ τὴν Μολδαβίαν καὶ τὴν Βλαχίαν.

Οἱ λόγοι τῆς προτιμήσεως τῶν Παραδουναβίων ἡγεμονιῶν ἦσαν οἱ ἑξῆς: Πρῶτον, αἱ ἡγεμονίαι ἐθεωροῦντο ὡς ἄλλη Ἑλλάς, διότι ἡγεμόνες καὶ αὐλικοὶ ἦσαν Ἕλληνας· ἐπίσης ἡ ἀνωτέρα κοινωνία ἀπετελεῖτο κυρίως ἀπὸ Ἕλληνας, οἱ δὲ κάτοικοι ὡς ὁμόδοξοι θὰ ὑπεστήριζον προθύμως τὸ κίνημα. Δεύτερον, οἱ Φιλικοὶ εἶχον τὴν βεβαιότητα ὅτι θὰ συνέπραττον οἱ μισθοφόροι στρατιῶται, οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν ἐντοπίων ἀρχόντων. Οὗτοι ἦσαν χριστιανοὶ διαφόρων ἐθνοτήτων ( Σέρβοι, Βούλγαροι, Ἕλληνας ), ὀνομαζόμενοι διὰ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος Ἀ ρ β α ν ῖ τ ε ς. Τρίτον, δὲν ὑπῆρχε τουρκικὸς στρατὸς εἰς τὰς ἡγεμονίας καὶ κατὰ τὰς συνθήκας ἔπρεπεν ἡ Τουρκία, διὰ νὰ εἰσαγάγῃ στρατὸν εἰς αὐτάς, νὰ ζητήσῃ τὴν συγκατάθεσιν τῆς Ρωσίας. Τέταρτον, ὁ τουρκικὸς στόλος θὰ συνεκεντρῶνετο εἰς τὸν Δούναβιν καὶ τοιοῦτοτρόπως θὰ ἦτο εὐκολωτέρα ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα.

Τὴν 22 Φεβρουαρίου 1821 ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης διέβη τὸν Προῦθον, παραπόταμον τοῦ Δουνάβεως, συνοδευόμενος ὑπὸ 200 ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων οἱ πλεῖστοι εἶχον ὑπηρετήσῃ εἰς τὸν ρωσικὸν στρατὸν, καὶ περὶ τὴν ἐσπέραν εἰσῆλθεν εἰς Ἰάσιον, πρωτεύουσαν τῆς

Μολδαβίας. Ὁ ἡγεμὼν **Μιχαήλ Σουΐτσος**, θερμὸς ὀπαδὸς τῆς Ἐταιρείας, ἐνισχύσας αὐτὴν καὶ διὰ χρημάτων, καθὼς καὶ οἱ κάτοικοι ἐδέχθησαν αὐτὸν μὲ μεγάλον ἐνθουσιασμόν. Οἱ ὀπλοφόροι Ἀρβανῆτες τῆς πόλεως καὶ ἡ φρουρὰ τοῦ ἡγεμόνος ἐτάχθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ὑψηλάντου. Ἐπίσης πολλοὶ μαθηταί, πλήρεις ἐνθουσιασμοῦ, προσῆλθον εἰς τὰς τάξεις τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ. Ἐκεῖθεν ὁ Ὑψηλάντης ἐδημοσίευσεν προκήρυξιν ἐνθουσιώδη πρὸς τοὺς Ἕλληνας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλεγε: «Κινηθῆτε, ἀδελφοί, καὶ θέλετε ἰδεῖ μίαν κραταιὰν Δύναμιν, νὰ ὑπερασπισθῆ τὰ δικάιά μας».

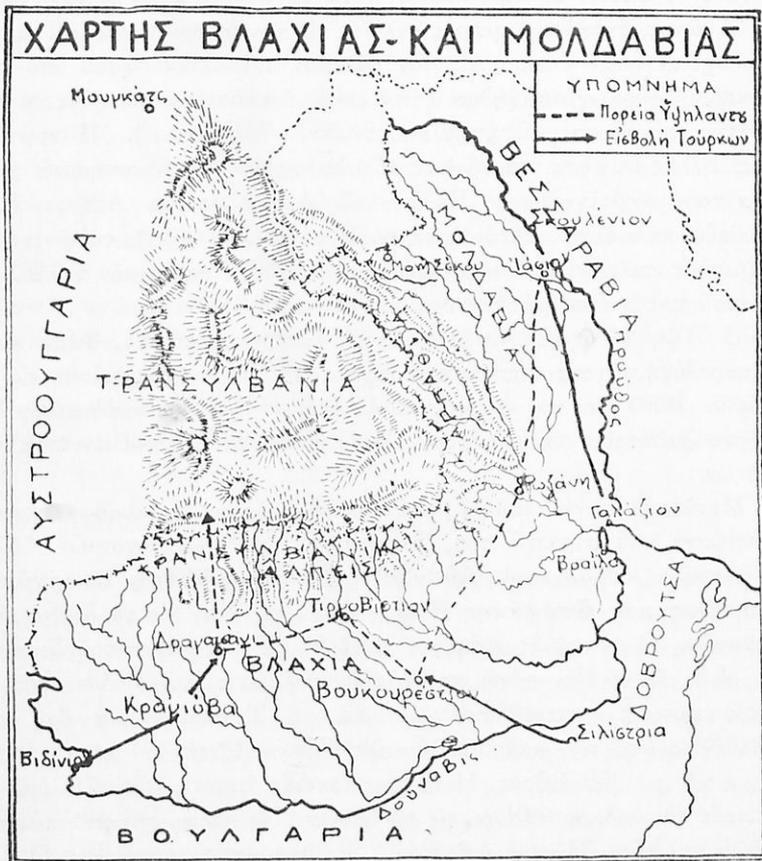
Ἀλλὰ δὲν ἤργησε νὰ ἀποδειχθῆ ὅτι ἡ Μολδοβλαχία δὲν ἦτο ὁ κατάλληλος τόπος διὰ τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Οἱ κάτοικοι ἐφάνησαν ἀδιάφοροι πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν κίνημα, ὁ δὲ στρατὸς τῶν Ἀρβανιτῶν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστηρίχθη ἡ Ἐταιρεία, ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνοργάνωτος συρφετός, μὴ ἔχων ἀνώτερον ἠθικὸν ἐλατήριον.

Ὁ Ὑψηλάντης ἐπροχώρησε βραδέως πρὸς τὴν Βλαχίαν. Εἰς Φωξάνην, μεθοριακὴν πόλιν μεταξὺ Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, ἡ δύναμις του ἐνισχύθη σημαντικῶς διὰ τῆς προσελεύσεως νέων ὀπλαρχηγῶν. Ἐκεῖ κατηρτίσθη καὶ ὁ **Ἰερὸς Λόχος**: Πεντακόσιοι δηλαδὴ νέοι τῶν εὐγενεστάτων οἰκῶν, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ σπουδασταὶ εὐρωπαϊκῶν Πανεπιστημίων, ἀπετέλεσαν ἰδιαιτέρον σῶμα. Τὸ σῶμά των διεκρίνετο διὰ τὴν πειθαρχίαν καὶ ἀπετέλεσε τὸν πυρῆνα τοῦ στρατοῦ τοῦ Ὑψηλάντου. Μετὰ τέσσαρας ἐβδομάδας ὁ Ὑψηλάντης εἰσῆλθεν εἰς τὸ **Βουκουρέστιον** (28 Μαρτίου).

#### ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

Ἡ αἴγλη, ἡ ὁποία περιέβαλε κατ' ἀρχὰς τὸ κίνημα τοῦ Πρίγκιπος, διελύετο ταχέως. Εἶχον παρέλθει πέντε ἐβδομάδες, ἀφ' οὔτου ὁ Ὑψηλάντης διέβη τὸν Προῦθον, καὶ ἡ ρωσικὴ σύμπραξις, τὴν ὁποίαν ὑπεσχέθη, δὲν ἐπραγματοποιεῖτο. Ὡς κεραυνὸς δὲ ἔπεσαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του δύο σημαντικὰ γεγονότα: ἡ ἀποκήρυξις τοῦ κινήματος ὑπὸ τῆς Ρωσίας καὶ ὁ ἀφορισμὸς τοῦ Πατριάρχου. Ὁ Τσάρος δηλ. Ἀλέξανδρος, διὰ νὰ δείξῃ τὴν πίστιν του εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καὶ διὰ νὰ διαψεύσῃ τὴν κρατοῦσαν ὑποψίαν ὅτι ἡ Ρωσία ὑπέθαλπε τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου, ἀπεκῆρυξεν αὐτὸ ἐπι-

σήμεως, διέταξε νὰ διαγράψουν τὸ ὄνομα τοῦ Ὑψηλάντου ἀπὸ τὸν κατά-  
λογον τῶν Ρώσων ἀξιωματικῶν καὶ ἐδήλωσεν εἰς τὸ Διβάνιον διὰ τοῦ  
ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεώς του, ὅτι ἡ ρωσικὴ πολιτικὴ εἶναι ξένη



πρὸς τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου. Ἀφ' ἑτέρου, ὁ Πατριάρχης πιεζόμε-  
νος ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ἀφώρισε τὸν Ὑψηλάντην καὶ τὸν ὀσποδάρον  
( ἡγεμόνα ) τῆς Μολδαβίας Μιχ. Σοῦτσον.

Ἡ Ρωσία ἐπέτρεψε τὴν εἰσόδον τουρκικῶν στρατευμάτων εἰς  
τὰς ἡγεμονίας καὶ οἱ Τούρκοι εἰσῆλθον ἀπὸ τρία σημεῖα. Ἐντὸς ὀλίγου  
χρόνου ὁ τουρκικὸς στρατὸς κατέπνιξε τὸ κίνημα. Τὸν Ἀγῶνα ἔκρινε

τελικῶς ἡ μάχη παρὰ τὸ χωρίον Δραγατσάνι. Οἱ Ἱερολοχίται ἠγωνίσθησαν με ἥρωισμὸν καὶ ἀνεκάλεσαν εἰς τὴν μνήμην τῶν Ἑλλήνων τὰ κατορθώματα τοῦ Ἱεροῦ Λόχου τῶν Θηβαίων. Μετὰ τὸ νεαρὸν αἶμά των, τὸ ὁποῖον ἐχύθη ἀφθονον κατὰ τὰ πρῶτα βήματα τοῦ Ἱεροῦ μας Ἀγῶνος, ἔγραψαν λαμπρὰς σελίδας εἰς τὴν ἱστορίαν μας. Οἱ νεαροὶ Ἱερολοχίται ἦσαν ἄπειροι εἰς τὸν πόλεμον καὶ κατεκόπησαν ὑπὸ τῶν ἠλιοκαῶν Τούρκων σπαχίδων ( ἱππέων ). Διακόσιοι ἔπεσαν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ 40 ἠχμαλώτισθησαν ( 7 Ἰουνίου ). Ἡ νεωτέρα ὅμως Ἑλλάς ἐτίμησε τοὺς ἥρωας αὐτοὺς τῆς ἐλευθερίας, στήσασα πρὸς τιμὴν των μνημεῖον εἰς τὸ Πεδῖον τοῦ Ἄρεως εἰς τὰς Ἀθήνας, ἡ δὲ σπουδάζουσα νεολαία, ἀποδίδουσα φόρον εὐγνωμοσύνης εἰς τοὺς νεαροὺς πολεμιστάς, τελεῖ κατ' ἔτος μνημόσυνον κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ καὶ στέφει με δάφνινον στέφανον τὸ ἥρῳόν των.

Ὁ Ὑψηλάντης ὑπεχώρησεν εἰς τὰ αὐστριακὰ σύνορα, διέβη αὐτὰ καὶ παρεδόθη εἰς τὰς αὐστριακὰς ἀρχάς. Ὑπ' αὐτῶν ἐνεκλείσθη εἰς τὸ φρούριον Μουγκάτς καὶ ἔμεινεν ἐπὶ ἑξ ἔτη, ἀπεφυλακίσθη δὲ μόνον διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ Τσάρου. Τὸ 1828 ἀπέθανεν εἰς Βιέννην μόλις 36 ἐτῶν.

Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ὑψηλάντου, οἱ Τούρκοι ἐξηφάνισαν ταχέως τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν ἐντοπίων. Ἄλλ' οἱ γενναῖοι ὄπλαρχηγοὶ **Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης, Γεωργιάκης Ὀλύμπιος καὶ Φαρμάκης** ἔδωσαν ἥρωικὴν λύσιν εἰς τὸ δράμα τῶν ἡγεμονιῶν. Ὁ μὲν πρῶτος ἔπεσεν ἥρωικῶς εἰς τὴν μάχην τοῦ Σκουλενίου, οἱ δὲ ἄλλοι δύο — ἐνῶ προσεπάθουν νὰ διανοίξουν διόδον πρὸς τὰ ρωσικὰ σύνορα — περιεπλανήθησαν εἰς τὰ Τρανσυλβανικὰ ὄρη καὶ προδοθέντες ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐνεκλείσθησαν εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Σέκκου με 350 ἄνδρας. Μετὰ πεισματώδη ἄμυναν, ὁ μὲν Ὀλύμπιος ἀνετίναξε τὸ κωδωνοστάσιον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε καταφύγει μετ' ὀλίγων ὀπαδῶν καὶ εὗρε θάνατον ἐνδοξον, ὁ δὲ Φαρμάκης παραδοθεὶς ἐστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπεκεφαλίσθη ( μέσα Σεπτεμβρίου ).

Ἡ ἐπανάστασις τῶν ἡγεμονιῶν ἀπέτυχεν, ὁ δὲ σουλτάνος δὲν διώρισε πλέον Ἑλλήνας ἡγεμόνας εἰς Μολδαβίαν καὶ Βλαχίαν. Ἄλλ' ἡ ἀποτυχία αὐτὴ ἰσοδυναμεῖ πρὸς μεγάλην νίκην. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἐδέχθη τὸ κίνημα τῶν ἡγεμονιῶν μετὰ παλλομένην καρδίαν, ἡ δὲ φήμη περὶ μεγάλων κατορθωμάτων τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοῦ στρατοῦ του διέσχισε τὰ ὄρη καὶ τὰς ἐλληνικὰς θαλάσσας καὶ

ἐπέσπευσε τὴν ἐκρηξίν τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ὅπου, ὅπως θὰ ἴδωμεν, τὸ κίνημα ἐντὸς ὀλίγου ἔλαβε τεραστίας διαστάσεις καὶ οἱ Τοῦρκοι δὲν κατόρθωσαν νὰ καταπνίξουν αὐτό.

#### ΑΝΑΒΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ

Εἰς τὴν Ἥπειρον ἐξηκολούθη ἐν τῷ μεταξύ ὁ ἀγὼν τοῦ Ἀλῆ κατὰ τοῦ σουλτανικοῦ στρατοῦ. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον τὴν ἔμπνευσιν νὰ καλέσουν τοὺς Σουλιώτας — οἱ ὅποιοι ἐπὶ 17 ἔτη ἔτρωγον τὸν ἄρτον τῆς ἐξουρίας εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ μὲ βουρκομένα μάτια ἠτένιζον τὰ βουνα τῆς πατρίδος των — διὰ νὰ τοὺς ἀντιτάξουν κατὰ τοῦ παλαιοῦ των ἐχθροῦ. Οἱ Σουλιῶται ὅμως ἐπολιτεύθησαν διπλωματικώτατα. Ἄφησαν τοὺς Μωαμεθανοὺς νὰ λύσουν τὴν διαφορὰν των καὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν παλαιὰν των πατρίδα. Ὁ ἀρχηγὸς των **Μᾶρκος Μπότσαρης** ἤλθεν εἰς μυστικὴν συνεννόησιν μὲ τὸν Ἀλῆ καὶ ἐπέτυχε νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς Σουλιώτας εἰς τὴν πατρίδα των. Ὡστε ἀπὸ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1820 τὸ Σούλι ἀνέζησε καὶ ἐπὶ τῆς Κιάφας ἐκυμάτιζεν ἡ σημαία τῆς ἀνεξαρτησίας.

#### Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ Πύλη ὑπωπτεύετο ἐπαναστατικὴν κίνησιν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἔστειλε τὸν Νοέμβριον τοῦ 1820 ὡς διοικητὴν αὐτῆς τὸν πρῶην μέγαν Βεζύρη **Μεχμέτ Χουρσίτ**, ἄνδρα μεγαλοπρεπῆ καὶ ἐπιβλητικόν. Ἐκεῖνος ὅμως δὲν ἔδωσε σημασίαν εἰς τὰς διαδόσεις καὶ μετ' ὀλίγας ἑβδομάδας ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Ἥπειρον, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Ἀλῆ. Ἄφησεν εἰς τὴν Τρίπολιν, ὡς μέρος ἀσφαλές, τὸ πολυπληθὲς χαρῆμιον καὶ τοὺς θησαυροὺς του καὶ ἐνίσχυσε τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως διὰ χιλίων ἀνδρῶν.

Κατὰ τὰ τέλη Δεκεμβρίου τοῦ 1820 ἔφθασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαῖος, ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα **Παπαφλέσσας**, φέρων πύρινον ἐνθουσιασμὸν καὶ φλογερὰς ὑποσχέσεις. Ὁ Παπαφλέσσας, ὄρμητικὸς καὶ δραστήριος ἀπόστολος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἀνὴρ ἐπιτηδειότατος νὰ πείθῃ τὰ πλήθη, ἐστάλῃ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξ. Ὑψηλάντου, ὡς ἀρχηγοῦ τῆς Ἐταιρείας, εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ κινήσῃ αὐτὴν εἰς ἐπανάστασιν, ἐνθαρρύνων καὶ ἐμψυχῶν κυρίως τοὺς προεστούς, οἱ ὅποιοι, ἐνθουμούμενοι τὰ παθήματα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰ παλαιότερα κινήματα,

ἦσαν διστακτικοὶ καὶ ἀπρόθυμοι νὰ ἀρχίσουν τὸν Ἀγῶνα ἄνευ σοβαρῶν ἐγγυήσεων. Οἱ Φιλικοὶ ἐφρόνουν ὅτι, ἂν ἡ ἔκρηξις τοῦ Ἀγῶνος ἀνεβάλλετο — ὅπως ἐζήτησαν μερικοὶ — διὰ τὸν Μάιον καὶ ἐγένετο γνωστὴ ἡ ἀποκύρηξις τοῦ Ὑψηλάντου ὑπὸ τοῦ Τσάρου καὶ τοῦ Πατριάρχου καὶ ἡ ἀποτυχία τοῦ Κινήματος εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν, ἀσφαλῶς ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἐξέγερσις θὰ ἐματαιοῦτο.



Χουραϊτ πασᾶς

ρεθέντες ἐκτεθειμένοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐπισπεύσουν τὸ κίνημα. Μετὰ τινὰς ἐπιθέσεις καὶ μικροσυμπλοκάς ἐξέσπασεν ἡ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκεῖνης συγκρατουμένη ὄρμη καὶ τὴν 21 Μαρτίου 1821 ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς τῆς Χερσονήσου ἠγέρθη ἔνοπλος ὡς εἰς ἄνθρωπος καὶ ἐπέπεσε μετὰ πάθους συγκρατουμένου ἀπὸ αἰῶνων κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν, ὡς νὰ ἤθελεν εἰς μίαν ἡμέραν νὰ ἐκδικηθῇ δεινοπαθήματα αἰῶνων. Τὸ σύνθημα ἦτο: Τοῦρκος νὰ μὴ μείνη στὸ Μοριὰ μὴ τε στὸν κόσμον ὅλον.

Τότε ἐπῆλθον τὰ γεγονότα ραγδαῖα. Τὴν 13 Μαρτίου οἱ πρό-

Οἱ Τοῦρκοι ὅμως ἐπαράχθησαν περισσότερον, ὅταν ἔμαθον ὅτι ἔφθασεν εἰς τὴν Μάνην ὁ περιβόητος Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὁ ὁποῖος ἀπὸ πολλὴν καιρὸν ἦτο φυγὰς καὶ κατεδιώκετο μέχρι θανάτου ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας. Τὰ γεγονότα αὐτὰ ἠνάγκασαν τοὺς Τοῦρκους νὰ λάβουν μέτρα προληπτικὰ καὶ ἐκάλεσαν διὰ τὴν ἐτησίαν συνέλευσιν εἰς τὴν Τρίπολιν τοὺς προκρίτους καὶ ἀρχιερεῖς μὲ σκοπὸν νὰ κρατήσουν αὐτοὺς ὡς ὀμήρους. Πολλοὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων προυχόντων ἠρνήθησαν νὰ μεταβοῦν καὶ τοιοῦτοτρόπως εὐ-

κριτοὶ τῆς Ἀχαΐας παρηκολούθησαν εἰς τὴν Μοῆν τῆς Ἀγίας Λαύρας τὴν θείαν λειτουργίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ἐβλόγησε καὶ ὕψωσεν ὡς σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως τὸ περίφημον **Λάβαρον**, τὸ ὁποῖον παρίστανε τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου. Ἐκεῖθεν οἱ πρόκριτοὶ ἐν μέσῳ ἐνθουσιασμοῦ καὶ πυροβολισμῶν ἐξεχύθησαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καλαβρυτῶν, διὰ νὰ διαδώσουν τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως. Ὁμπέης τῆς Μάνης Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ τῶν Μανιατῶν κατήλθον τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Ταυγέτου καὶ τὴν 22 Μαρτίου εἰσῆλθον θριαμβευτικῶς εἰς τὰς **Καλάμας**. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἐξηγέρθησαν αἱ **Πάτραι**.

Οἱ χωρικοὶ τῶν περιχώρων ἔσπευσαν εἰς τὴν πόλιν μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Παλ. Πατρῶν **Γερμανοῦ**, τοῦ **Λόντου**, προεστοῦ τοῦ Αἰγίου, τοῦ **Ἀσημάκη Ζαΐμη**, προεστοῦ τῶν Καλαβρυτῶν κ. ἄ.,



Τὸ Λάβαρον τῆς Ἐπαναστάσεως.

Τὸ λάβαρον εἶναι ἱερὰ σημαία, ἣ ὁποία παρίστανει τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου καὶ εὑρίσκεται εἰς τὴν Μοῆν τῆς Ἀγίας Λαύρας εἰς τὰ Καλάβρυτα.

οἱ ὁποῖοι ἐτέθησαν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Κινήματος. Καὶ τὴν 25 Μαρτίου ὁ Παλ. Πατρῶν ἔστησεν εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ ὁποία ἦτο ἐρυθρὰ μὲ μαῦρον σταυρὸν εἰς τὸ μέσον. Ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας χρονολογοῦμεν τὴν ἀρχὴν τῆς Ἐπαναστάσεως.

Συγχρόνως οἱ ἀρχηγοὶ συνέταξαν καὶ ἐπέδωσαν εἰς τοὺς ξένους προξένους τῶν Πατρῶν τὴν ἀκόλουθον ἐγκύκλιον :



Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς  
(1771 - 1826)

« Ἡμεῖς, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος τῶν Χριστιανῶν, βλέποντες ὅτι μᾶς καταφρονεῖ τὸ Ὀθωμανικὸν γένος, καὶ σκοπεύει ὄλεθρον ἐναντίον μας πότε μ' ἕνα πότε μ' ἄλλον τρόπον, ἀπεφασίσαμεν σταθερῶς ἢ νὰ ἀποθάνωμεν ὅλοι ἢ νὰ ἐλευθερωθῶμεν, καὶ τούτου ἕνεκα βαστοῦμεν τὰ ὄπλα εἰς χεῖρας ζητοῦντες τὰ δικαιώματά μας. Ὅντες λοιπὸν βέβαιοι ὅτι ὅλα τὰ χριστιανικὰ βασίλεια γνωρίζουν τὰ δικάϊά μας, καὶ ὄχι μόνον δὲν θέλουν μᾶς ἐναντιωθῆ, ἀλλὰ καὶ θέλουν μᾶς συνδράμει, καὶ ὅτι ἔχουν εἰς μνήμην ὅτι οἱ ἔνδοξοι πρόγονοί μας ἐφάνησάν

ποτε ὠφέλιμοι εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, διὰ τοῦτο εἰδοποιοῦμεν τὴν ἐκλαμπρότητά σας καὶ σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ προσπαθήσετε νὰ εἴμεθα ὑπὸ τὴν εὐνοίαν καὶ προστασίαν τοῦ μεγάλου κράτους τούτου ».

Οἱ ἐπαναστάται ἤρχισαν νὰ πολιορκοῦν τὰ φρούρια, ἀλλ' ἐνήργουν χωρισμένοι. Ἡ προσοχὴ ὅμως τῶν ἀνωτέρων ὀπλαρχηγῶν καὶ πολιτικῶν ἐστρέφετο πρὸς τὴν Τριπολιτσᾶν, τὸ κεντρικὸν φρούριον καὶ ὀρμητήριον τῶν Τούρκων εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Τότε ἤρχισε γενικὴ μετακίνησις τῶν Τούρκων. Οἱ κατοικοῦντες

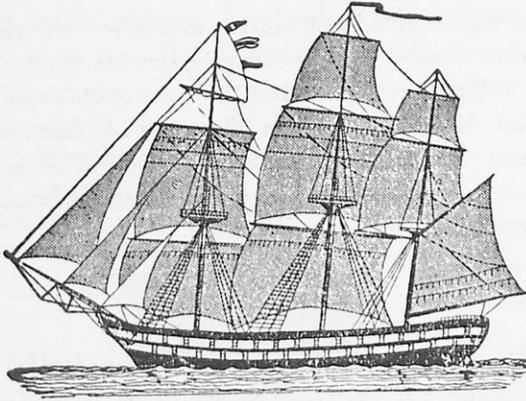
τὴν ὑπαιθρον χώραν καὶ τὰς ἀνοχυρώτους πόλεις κατέφυγον εἰς τὰ φρούρια. Πανικός κατέλαβεν αὐτούς, ὅταν διεδόθη ἡ φήμη ὅτι ἔρχεται εὐρωπαϊκὸς στρατὸς εἰς βοήθειαν τῶν ραγιαδῶν, καὶ οἱ πυροβολισμοὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ αἱ φωναὶ Μοσκοβιά καὶ Φραγκιά ἔτρεπον αὐτούς εἰς φυγὴν. Μακρὰ συνοδεῖται Μωαμεθανῶν ἐκινουῦντο ἰδίως πρὸς τὴν Τρίπολιν, τὸ κεντρικὸν φρούριον τῆς Πελοποννήσου, προσβαλλόμενοι καὶ δεκατιζόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

## Η ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΤΩΝ ΝΗΣΩΝ

Οἱ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ξηρὰν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εὐδοκίμησον ἄνευ τῆς συμπράξεως τοῦ ναυτικοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ ἠμπόδιζε τοὺς Τούρκους νὰ μεταβιβάζουσι διὰ θαλάσσης στρατεύματα ἐκ Μ. Ἀσίας. Οἱ νησιῶται ἦσαν ἄνθρωποι φιλήσυχοι καὶ μὲ ζῆλον ἠσχολοῦντο εἰς τὸ ἐμπόριον, ἀλλ' αἱ περιστάσεις μετέβαλον αὐτούς εἰς θαλασσινοὺς ἥρωας. Εἰς τὸν Ἀγῶνα ἐπρωτοστάτησαν αἱ τρεῖς ναυτικαὶ λεγόμεναι νῆσοι: Ὑδρα, Σπέτσα, Ψαρά. Τὰ ἀσήμαντα αὐτὰ νησιῖδια, τὰ σχεδὸν ἄγνωστα εἰς τοὺς ἀρχαίους, ἀπέκτησαν σπουδαιότητα κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα διὰ τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Ἡ ἐπ' αὐτῶν τουρκικὴ ἐξουσία ἦτο ἐλαφρὰ ἐπικυριαρχία. Ἐξηρτῶντο ἀπὸ τοῦ Καπετὰν - πασᾶ, κατέβαλλον ἐτήσιόν τινα φόρον καὶ ἀπέστελλον κατ' ἔτος μικρὸν ἀριθμὸν ναυτῶν διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ σουλτανικοῦ ναυτικοῦ, ἐνῶ κατὰ τὰ ἄλλα ἦσαν ἀυτόνομα καὶ αὐτοδιοίκητα, διότι δὲν εἶχον οὔτε Τούρκους κατοίκους οὔτε Τούρκον διοικητήν. Ἐκυβερνῶντο ὀλιγαρχικῶς ὑπὸ τῆς τάξεως τῶν πλουσίων ναυτικῶν, τοὺς ὁποίους ὠνόμαζον νοικοκυραῖους.

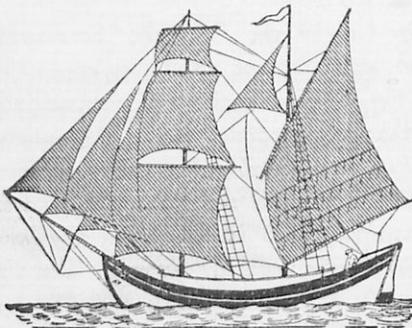
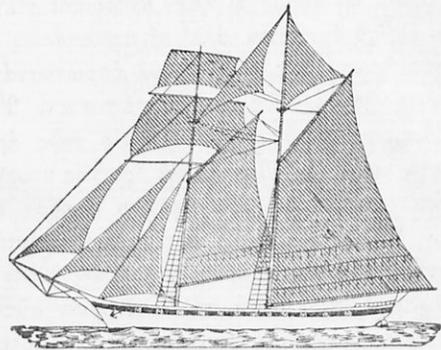
Ἐπιδὴ αἱ συνθῆκαι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως — ἰδίως δὲ ὁ ἀγγλικὸς καὶ ὁ ναπολεόντειος ἀποκλεισμός — καθίστων κοπιώδη καὶ ἐπικίνδυνον τὴν θαλασσοπορίαν, οἱ νοικοκυραῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ προβοῦν εἰς μεγάλας παραχωρήσεις εἰς τὰ πληρώματα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τοῦ πλοιάρχου μέχρι τοῦ ναυτόπαιδος εἶχον μερίδιον ἐπὶ τοῦ κέρδους. Τοῦτο, καθὼς καὶ οἱ πόλεμοι τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ Ναπολέοντος, προήγαγον τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν τῶν νήσων. Πλὴν τῶν τριῶν νήσων, ναυτικὸν εἶχον τὸ Γαλαξίδι (εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον), ἡ Κάσσος, ἡ Μύκονος, καθὼς καὶ ἄλλαι νῆσοι καὶ πόλεις τοῦ Αἰγίου. Ὑπολογίζουσι ὅτι εἰς

## ΤΥΠΟΙ ΠΟΛΕΜΙΚΩΝ ΠΛΟΙΩΝ



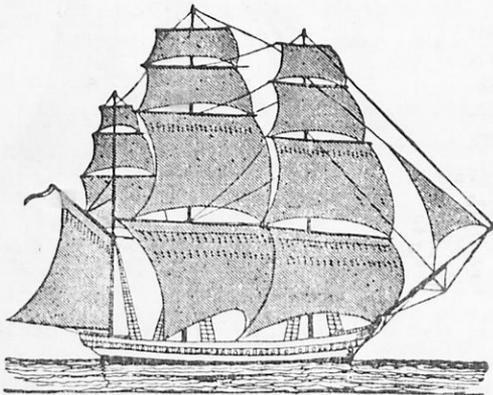
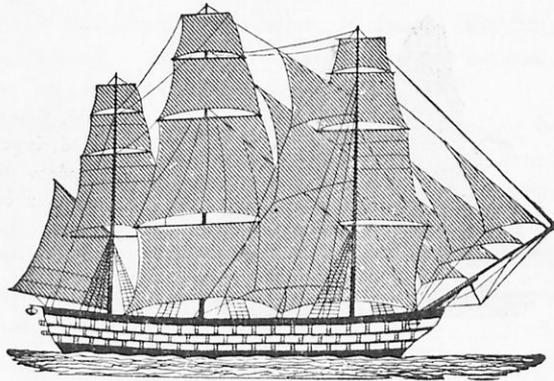
1. Δίκροτον. Τρίστηλον με τετράγωνα ιστία εις όλους τους ιστούς, και δύο σειρές πυροβόλων εις τας πλευράς εντός τετραγώνων θυρίδων. Τò δίκροτον, ως και τò τρίκροτον, ήσαν τὰ μεγαλύτερα πλοία: ονομάζοντο συνήθως «πλοία τής γραμμής» και έχρησίμευον ως ναυαρχίδες. Οι Έλληνες τὰ ονόμαζον «ντελίνα».

2. Γολέττα. Είναι ή άρχαία έλληνική ή μιολία με δύο ιστούς κλίνοντας όλίγον προς την πρύμνην.



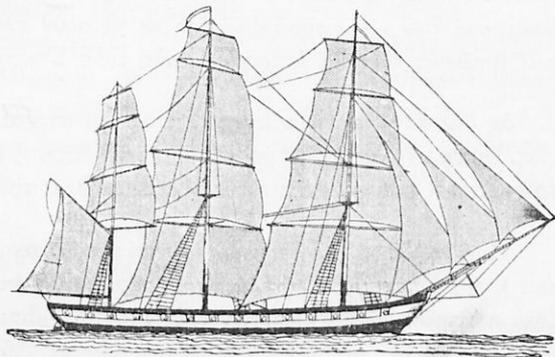
3. Σκούνα. Ίστιοφόρον διστηλον έμπορικόν — μέχρι τò πολύ 500 τόννων — με ύψηλους ιστούς, κλίνοντας όλίγον προς την πρύμνην.

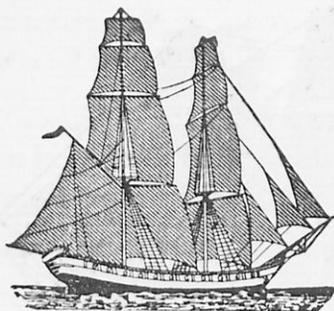
4. Τρίκροτον. Με τρεις ίστους και τρεις σειρές πυροβόλων εις τας πλευράς.



5. Κορβέττα. Είναι ό ελληνικός ό ρ ό μ ω ν, με τρεις ίστους και σταυρωτάς κεραίας. Τα πυροβόλα ήσαν εις τας δύο πλευράς του καταστρώματος.

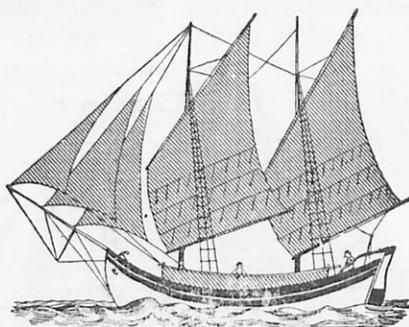
6. Φρεγάτα. Πολεμικόν τρίστηλον. Αί διαστάσεις της ήσαν ποικίλαι και έγνωρίζοντο από τόν αριθμόν τών πυροβόλων τόν 19ον αιώνα ύπήρχον τρεις τύποι: τών 40, τών 30 και τών 20 πυροβόλων.





7. Βρίκιον, τὸ κοινῶς μ π ρ ι κ ι, εἶναι ὁ ἀρχαῖος π ά ρ ω ν. Δίστηλον ἰστιοφόρον με σταυρωτάς κεραίας καὶ τετράγωνα ἰστία.

8. Βρατσέρα. Ἰστιοφόρον μικροῦ ἐκτοπίσματος, ὄχι ἄνω τῶν 100 τόνων. Εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἐλληνικῆς ἐμπνεύσεως πλοῖον, γνωστὸν μόνον εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μεσογείου. Ἴσως εἶναι ἐξέλιξις τῆς παλαιᾶς ὀ λ κ ά δ ο ς.



στρογγυλὸν ἀριθμὸν ἢ Ἑλλάς εἶχε 500 πλοῖα, 130 χιλ. τόνων, με 15 χιλ. ναύτας καὶ 5 χιλ. κανόνια.

Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Ἐπαναστάσεως οἱ Πελοποννήσιοι ἀπηύθυνθησαν εἰς τοὺς νησιώτας δι' ἐπιστολῶν καὶ πρέσβειων, διηγούμενοι τοὺς θριάμβους των καὶ προσπαθοῦντες νὰ πείσουν αὐτοὺς νὰ ἔλθουν βοηθοὶ τοῦ Ἀγῶνος. Κάποια ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Σπετσιώτας ἔλεγεν :

« ... ἂν δὲν ταχύνετε τὸν ἐρχομὸν σας καὶ πηγαίνει τὸ πρᾶγμα εἰς μακρὸς, ἢμπορεῖ νὰ μᾶς λείψη καὶ ἡμᾶς τὸ θάρρος καὶ πλέον νεκρώνει τὸ πρᾶγμα καὶ φαίνεται ὅτι εἴσθε οἱ αἴτιοι ὄλου τοῦ γένους καὶ ὄψεσθε ».

Πρώτη ἐκ τῶν νήσων ἐπανεστάτησαν αἱ **Σπέτσαι** (26 Μαρτίου). Οἱ Σπετσιῶται ὄπλισαν 53 πλοῖα καὶ ἐκ τῶν πρώτων ἢ χήρα Σπετσιώτισσα **Μπουμπουλίνα** ἐξώπλισεν ἰδίαις δαπάναις στολίσκον καὶ ἐπιβᾶσα καὶ αὐτὴ ἀπέκλεισε τὸν κόλπον τοῦ Ναυπλίου. Οἱ Πελο-

ποννήσιοι ἔγραψαν τότε μὲ ἀνακούφισιν : « Δόξα εἰς ὑμᾶς, ἀδελφοί, ὅτι ἠγέρθητε πρῶτοι. Πρῶτοι κατὰ τὴν προσβολὴν τοῦ ἐχθροῦ, πρῶτοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ, πρῶτοι ἐν τῇ ἀθανασίᾳ ».

Τὰς Σπέτσας ἠκολούθησαν τὰ **Ψαρά**. Ὅτε τὴν 12 Ἀπριλίου ἐφάνη πρὸ τῆς νήσου σπετσιωτικὸν πλοῖον φέρον τὴν ἀγγελίαν τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ λαὸς ἔσχισε τὴν τουρκικὴν σημαίαν καὶ εἰς τὸν χαιρετισμὸν τοῦ Πάσχα « Χριστὸς Ἀνέστη! » ἀπήντων οἱ Ψαριανοί : « Καὶ ἡ Ἑλλάς ἀνέστη! » Μολοντί δὲ ἦσαν περισσώτερον ἐκτεθειμένοι, διότι εὕρισκοντο πλησιέστερον εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν, ἔδειξαν ἐξαιρετικὸν ζῆλον.

Ἡ **Ἵδρα** — ἡ μεγαλυτέρα τῶν τριῶν νήσων — ἐξηγέρθη τελευταία, διότι οἱ πλοῦσιοι νοικοκυραῖοι ἦσαν διστακτικοί. Ἄλλ' ὁ τολμηρὸς πλοίαρχος Οἰκονόμου ἐξήγειρε τὸν λαὸν καὶ παρεκίνησε τοὺς ναύτας νὰ ὀπλίσουν τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα. Οἱ πρόκριτοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν.

Αἱ περισσότεραι Κυκλάδες ἐμιμήθησαν τὸ παράδειγμα τῶν τριῶν νήσων. Τὴν Κυριακὴν τοῦ Θωμᾶ ἐπανεστάτησεν ἡ **Σάμος**, ἠτοιμάζοντο δὲ νὰ ἐξεγερθοῦν ἡ **Ρόδος** καὶ ἡ **Κύπρος**, μολοντί εἶχον πολλοὺς Μωαμεθανοὺς κατοίκους. Δὲν ἤρρησε δὲ νὰ ἐξεγερθῇ καὶ ἡ μεγαλόνησος **Κρήτη**, μολοντί διέθετεν ἐλάχιστα πολεμικὰ μέσα καὶ οἱ ἐντόπιοι Μωαμεθανοὶ διεκρίνοντο διὰ τὴν ἀγριότητά των.

Οἱ νησιῶται ὥρισαν σύστημα καταδρομικὸν καὶ ἐκάνονισαν τὴν διανομὴν τῆς λείας ὀρίσαντες, ὕπως μέρος αὐτῆς κατατίθεται εἰς τὸ κοινὸν ταμεῖον. Τὰ πλοῖα τῶν οὐδετέρων ἔπρεπε νὰ τύχουν σεβασμοῦ, « ὡσάκισ δὲν ἦσαν ναυλωμένα ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως καὶ δὲν ἔφερον πολεμοφόδια καὶ στρατεύματα ».

Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐφάνη ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀξίαν λόγου μαχητικὴν δύναμιν εἰς τὴν θάλασσαν, διότι τὰ πλοῖα τῶν νησιωτῶν μεταβληθέντα εἰς πολεμικὰ ἐκυριάρχουν τοῦ Αἰγαίου, μετέδιδον τὴν Ἐπανάστασιν εἰς τὰ τέσσαρα ἄκρα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐνίσχυον τοὺς διστακτικούς.

## Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Οἱ Στερεοελλαδίται εἶχον ἐστραμμένα τὰ βλέμματα εἰς τὴν διεξαγομένην περὶ τὰ Ἰωάννινα πάλην μεταξύ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ τοῦ

τουρκικοῦ στρατοῦ. Ὁ Ἀλῆς εἶχε καλέσει τοὺς Ἕλληνας εἰς βοήθειαν κατὰ τοῦ σουλτάνου. Ἀλλ' ἐπίσης ἦτο γνωστὸν ὅτι κατήγγειλε τὰ σχέδια τῆς Ἐταιρείας εἰς τὸν σουλτάνον, ὑποσχεθεὶς, ὅτι, ἂν ἀμνηστευθῆ, θὰ καταπνίξῃ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τὴν ἐλληνικὴν ἐξέγερσιν. Ἐν τούτοις ἡ Στερεὰ Ἑλλάς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μείνῃ ἀμέτοχος θεατῆς τῶν μεγάλων γεγονότων τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ Ἐπανάστασις μετεδόθη ἀπὸ τῆς Κορίνθου εἰς τὴν ἀπέναντι παραλίαν. Ὁ ἀρματολὸς τῶν Σαλῶνων Πανουργιάς ἐπανεστάτησε τὰ Σάλωνα (Ἀμφισσαν), ἐνῶ ὁ ἐξάδελφός του Γιάννης Γκούρας ἐξήγειρε τοὺς ἀπὸ μακροῦ ἀνυπομονοῦντας Γαλαξιδιώτας. Ὁ Πανουργιάς ἐπολιορκήσεν τοὺς καταφυγόντας εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Σαλῶνων Τούρκους καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραδοθῶν τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα. Εἰς τὴν ἐπιχείρησιν αὐτὴν ἐβοήθησαν τὸν Πανουργιᾶν οἱ Γαλαξιδιώται, οἱ ὁποῖοι ἔσυραν εἰς τὴν ξηρὰν τὰ τηλεβόλα τῶν πλοίων καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ παραδοθῶν (18 Ἀπριλίου).

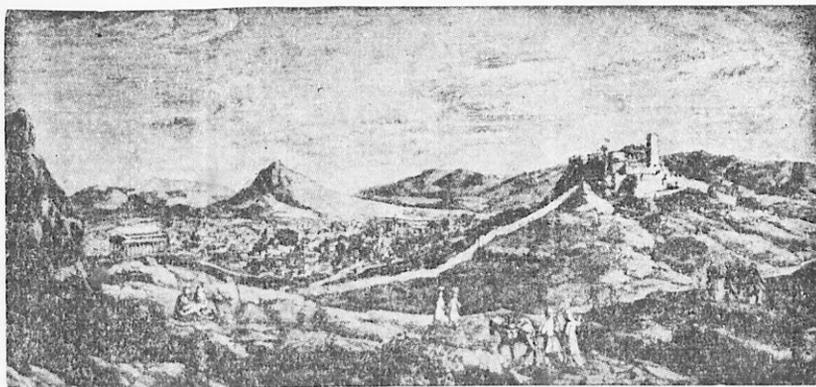
Τὸ κίνημα ἐξηπλώθη μετὰ ταῦτα εἰς ὅλην τὴν ἐπαρχίαν τῆς Φωκίδος καὶ μετ' ὀλίγον ἐπανεστάτησεν ἡ Βοιωτία. Τότε ὁ Ἀθανάσιος Διάκος κατέλαβε τὴν Λεβάνειαν καὶ ἠνάγκασε τοὺς εἰς τὸ φρούριον καταφυγόντας Τούρκους καὶ Ἀλβανοὺς νὰ παραδοθῶν. Κατόπιν ἐτράπη μετὰ 600 ἀνδρῶν εἰς τὰς Θερμοπύλας, διότι ἐψιθυρίζετο ὅτι τουρκικὸς στρατὸς συναθροίζεται εἰς τὸ Ζητοῦνι (Λαμία).

Ὀλίγον βραδύτερον ἐπανεστάτησεν ἡ Ἀττικὴ. Οἱ ἀγρόται τῆς Πάρνηθος ἐκυρίευσαν τὰς Ἀθήνας (28 Ἀπριλίου), αἱ ὁποῖαι ἦσαν τότε μικρὰ καιμόπολις μετὰ 10.000 κατοίκους καὶ 1.235 πενιχρὰς οἰκίας. Οἱ Τούρκοι ἐκλείσθησαν εἰς τὸ φρούριον τῆς Ἀκροπόλεως, ὅπου ἐπολιορκήθησαν ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν τῶν πέριξ χωρίων, τοὺς ὁποίους ἐνίσχυσαν ἀρκετοὶ Αἰγινῆται, Κεῖοι καὶ Ὑδραῖοι. Ἦλθον ἐπίσης καὶ ὀλίγοι Κεφαλλῆνες, οἱ ὁποῖοι ἔφεραν κανόνια, ὥστε ὁ ἀριθμὸς τῶν πολιορκητῶν ἀνῆλθεν εἰς 3 χιλιάδας.

#### Η ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ Ἐπανάστασις μετεδόθη εἰς τὰ πλοῦσια καὶ εὐημεροῦντα χωρία τοῦ Πηλίου (7 Μαΐου). Ἡ ψυχὴ τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ἦτο ὁ Ἀνθιμὸς Γαζής, ἐπιφανὴς διδάσκαλος τοῦ Γέ-

νοὺς καὶ κληρικός, γνωστός ἀπὸ τὸ περίφημον Λεξικόν του, ὁ ὁποῖος ἐνωρίς εἶχε μνηθῆ εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν καὶ εἶχε προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν Ἑθνικὴν ὑπόθεσιν. Σχεδὸν συγχρόνως τὰ ὑδραϊκὰ πλοῖα μετέδωσαν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Εὐβοίαν. Ἡ ἐπίθεσις τῶν ἐπαναστατῶν κατὰ τῆς Χαλκίδος ἀπέτυχεν, ἀλλ' ἡ ὑπαίθρος ὅλη ἐπανεστάτησε καὶ μόνον ἡ Χαλκίς καὶ ἡ Κάρυστος ἔμειναν ὡς κέντρα τῆς τουρκικῆς ἀντιστάσεως. Μετὰ τὴν προσχώρησιν τῆς Εὐβοίας εἰς τὸ Κίνημα, ὅλη ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς εὐρέθη ἐπαναστάσει.

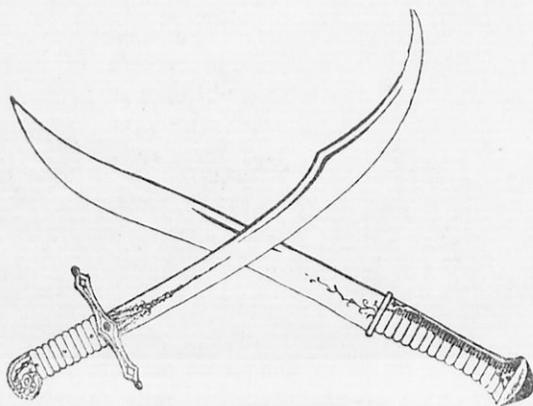


Αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὸ 1819

Ἐκ τοῦ Πηλίου ἡ φλόξ τῆς Ἐπαναστάσεως μετεδόθη βραδύτερον εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία εἶχεν ἐργασθῆ δραστηρίως ἐκεῖ. Ὅταν δὲ διεδόθη ὅτι ὁ Ὑψηλάντης εἶχε προχωρήσει νικηφόρος μέχρι τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐξηγέρθησαν ὁ Πολύγυρος καὶ ἡ χερσόνησος τῆς Κασσάνδρας, καθὼς καὶ οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ( Μάιος ).

Ἡ Αἰτωλοακαρνανία καὶ ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς ἐξηγέρθησαν βραδύτερον. Τὸ σύνθημα ἔδωκεν ὁ ἀρματολὸς τοῦ Ζυγοῦ **Δημήτριος Μακρῆς**, ὁ ὁποῖος περὶ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου προσέβαλε τοὺς κομιστὰς τοῦ ἐτησίου φόρου, ἐνῶ μετέβαινον ἀπὸ τοῦ Μεσολογγίου εἰς τὴν Ναύπακτον. Τέλος, ὅταν περὶ τὰ μέσα Μαΐου ἐνεφανίσθησαν ὑδραϊκὰ πλοῖα εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν, τὸ Μεσολόγγιον

καὶ τὸ Αἰτωλικὸν ἀνεπέτασαν τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν. Οἱ Τοῦρκοι κάτοικοι μετὰ τοῦ ὀλιγαριθμοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἀπεσύρθησαν βορειότερον εἰς τὸ Βραχώρι (Ἀγγίνιον). Ἐντὸς ὀλίγου ἔλη ἡ Αἰτωλοακαρνανία, ἡ Ναύπακτος, ἡ Εὐρυτανία καὶ τὰ Ἄγραφα ἐπανεστάτησαν. Ἡ θέσις τῶν ἐπαναστατῶν ἐνισχύθη, διότι κατέλαβον μετ' ὀλίγον καὶ τὸ Βραχώρι.



Μάχαιρα — γιαταγάνι

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

Η Α΄ ΦΑΣΙΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ — Η ΠΑΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΟΥΛΤΑΝΟΝ

### Ι. ΕΔΡΑΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

ΒΙΑΙΟΠΡΑΓΙΑΙ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

Ὁ σουλτᾶνος **Μαχμουτ ὁ Β΄** (1808 - 1839) ἀπήντησεν εἰς τὴν ἐξέγερσιν τῶν Ἑλλήνων διὰ τῆς συνήθους τουρκικῆς μεθόδου, δηλαδή διὰ τῆς ἀθρόας σφαγῆς πρὸς ἐκφοβισμόν καὶ πρόληψιν τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ κινήματος. Ἡ Πύλη — ὑποπτευθεῖσα ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας — εἶχε προβῆ ἤδη πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς συλλήψεις, κατ' οἶκον ἐρεύνας καὶ εἰς μεμονωμένας θανάτωσεις. Ὅταν δὲ ἐφθασεν ἡ εἶδησις τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ὑψηλάντου, ὁ σουλτᾶνος ἐζήτησε διὰ παντὸς μέσου νὰ ἀφυπνίσῃ τὸν μωαμεθανικὸν φανατισμόν.

Τὴν 9 Μαρτίου ὁ σουλτᾶνος ἐζήτησε παρὰ τοῦ Πατριάρχου ὀκτῶ ἀρχιερεῖς, κρατήσας αὐτοὺς ὡς ὀμήρους. Ἐπίσης ἔφερε πλῆθος Ἀσιατῶν στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι μετὰ τοῦ ὀπλισθέντος ὄχλου τῆς πρωτευούσης ἐξεστράπησαν εἰς σφαγὴν καὶ λεηλασίαν τῶν Ἑλλήνων. Τὴν δὲ 26 Μαρτίου ὁ σουλτᾶνος ἐφόνευσε πολλοὺς σημαίνοντας Ἑλληνας τῆς Κων/πόλεως, συγγενεῖς ἢ γνωρίμους τῶν ἐν Μολδαβίᾳ προυχόντων ὁμογενῶν.

Ἄλλ' ἡ τουρκικὴ μανία ἐκορυφώθη, ὅταν τὴν 3 Ἀπριλίου ἐφθασε ταχυδρόμος ἐξ Ἀθηνῶν ἀγγέλλων τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου. Λέγεται ὅτι ὁ σουλτᾶνος ἐρρίφθη εἰς τὸ ἔδαφος ἀφρίζων ἐκ παραφορᾶς καὶ φωνάζων ἐκδικήσιν. Ἡ δὲ διαβεβαίωσις τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Ρωσίας, ὅτι ὁ Τσάρος δὲν ἐνεθάρρυνε τὰς ταραχὰς τῶν ἡγεμονιῶν, ἀπεθράσυνε τοὺς Τούρκους περισσότερον. Ὁ διερμηνεὺς τῆς Πύλης **Κωστάκης Μουρούζης** ἀπεκεφαλίσθη ὑπὸ τὴν μεγάλην πύλην τῶν Ἀνακτόρων, φορῶν τὴν ἐπίσημον στολὴν του, παρουσίᾳ τοῦ Μαχμουτ, διότι ἡ Πύλη εἶχε συλλάβει ἐπιστολὴν τοῦ Ὑψηλάντου ἀπευθυνομένην πρὸς αὐτόν. Ἄνευ φανερᾶς αἰτίας οἱ Τούρκοι ἀπεκεφάλισαν ἢ ἐκρέμασαν ἐκ τοῦ παραθύρου τῆς οἰκίας των συγγενεῖς τραπεζίτας ἢ ἱατροὺς τῶν ἄλλοτε

ὀσποδάρων ἢ μεγάλων διερμηγέων. Τὸ Μέγα Σάββατον (9 Ἀπριλίου) ἀπεκεφάλισαν δύο ἐφημερίους τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, διότι ἡ φρουρομένη ὑπ' αὐτῶν **Εὐφροσύνη Μουρούζη** ἐδραπέτευσε.

Τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου) μετὰ τὴν λειτουργίαν, ἀφοῦ εἶχε διαλυθῆ τὸ ἀραιὸν καὶ περιτρόμον ἐκκλησίασμα, ὁ διερμηγεὺς τῆς Πύλης, συναθροίσας τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἀρχηγούς τῶν συντεχνιῶν, ἀνέγνωσε φερμάνιον, διὰ τοῦ ὁποίου καθηρεῖτο ὁ Πατριάρχης.



Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Ε' (1749 - 1821)

γλευάζοντες καὶ βλασφημοῦντες, καὶ τὸ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν.

«Ἐπειδὴ ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ἐφάνη ἀνάξιος τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, ἀχάριστος καὶ ἀπιστος πρὸς τὴν Πύλην καὶ ραδιοὔργος, γίνεται ἐκπτώτος τῆς θέσεώς του». Ἔτερον δὲ φερμάνιον διέτασσε τὴν ἄμεσον ἐκλογὴν νέου Πατριάρχου. Ὁ Γρηγόριος περιβρίσθη καὶ ἐφυλακίσθη καὶ μετὰ μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐξήχθη ἐκ τῆς φυλακῆς καὶ, ἀφοῦ ἐκακοποιήθη, ἐκρεμάσθη εἰς τὴν μεσαιὰν θύραν τοῦ Πατριαρχείου. Τρεῖς ἡμέρας ἔμεινε τὸ λείψανον ἐπὶ τῆς ἀγχόνης καὶ τὴν τρίτην παρεδόθη εἰς τοὺς Ἑβραῖους, οἱ ὁποῖοι τὸ ἔσυραν διὰ τῶν ὁδῶν τοῦ Φαναρίου,

Ὁ Γρηγόριος ὁ Ε' (1749 - 1821) — ὑπὸ τὸ κοσμικὸν ὄνομα Γεώργιος Ἀγγελόπουλος — κατήγετο ἐκ Δημητσάνης τῆς Ἀρκαδίας καὶ ἀνῆλθε διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς αὐστηρότητός του τὰ ὑπάτα ἀξιώματα τῆς Ἐκκλησίας. Μητροπολίτης Σμύρνης τὸ 1784, ἀνῆλθε τὸ 1798 εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, δις ἐξωρίσθη εἰς τὸν Ἄθω καὶ τὸ 1819 ἐκλήθη τὸ τρίτον εἰς τὸν θρόνον. Ἦτο 70-τούτης, ὅτε ὑπέστη τὸν μαρτυρικὸν θάνατον. Διεκρίθη διὰ τὴν αὐστηρότητα τοῦ ἤθους καὶ τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὰ ἰδεώδη τοῦ ἔθνους μας.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ σουλτᾶνος ἐκρέμασε καὶ τρεῖς ἐκ τῶν φυλακισθέντων ἀρχιερέων, ὁ δὲ ὄγκλος ἐξετράπη εἰς πᾶν εἶδος ἀκολασίας. Ἐπετέθη κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς πόλεως, ἐβεβήλωσε καὶ ἐσύλησεν αὐτάς. Τὸ τέλος Ἀπριλίου ὁ σουλτᾶνος διέταξε νὰ ἀπαγχονισθοῦν καὶ ἄλλοι τρεῖς φυλακισθέντες ἀρχιερεῖς. Ὁ δῆμιος εἰσήγαγεν αὐτοὺς ἐντὸς πλοιαρίου, ἀνέπλευσε τὸν Βόσπορον καὶ ἐκρέμασεν αὐτοὺς εἰς τὰ τρία πολυαριθμότερα ἑλληνικὰ προάστια τοῦ Βοσπόρου. Κατὰ τὰς ἐπομένους ἡμέρας ἐξηκολούθησεν ἡ μανία τῶν Τούρκων καὶ εἰς 10 χιλ. ὑπολογίζονται τὰ θύματα τῆς τουρκικῆς ἀγριότητος μόνον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὅμοιοι σκηναὶ βαρβαρότητος συνέβησαν εἰς Σμύρνην, Ἀνδριανούπολιν, Αἴνον καὶ ἀλλαχοῦ.

Διὰ τῶν ἀ γ ρ ι ο τ ῆ τ ω ν τούτων ἠθέλησεν ἡ Πύλη νὰ τρομοκρατήσῃ τοὺς ραγιαῶδες. Ἐταράχθη ἀπὸ τὴν ἀπροσδόκητον ἐξέγερσιν καὶ ἐξετράπη κατὰ τῶν εἰρηνικῶν Ἑλλήνων τῆς πρωτευούσης καὶ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ μετὰ τὰς αἱματηρὰς βιαιότητας ἄρχοντες καὶ λαὸς ἐκόρεσαν τὸ πάθος των καὶ ἐνόμισαν ὅτι ἐξετέλεσαν τὸ καθῆκόν των. Ἀλλ' ἡ τρομοκρατικὴ μέθοδος ἐξῆψε περισσότερον τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ πόλεμος ἔλαβε χαρακτῆρα θρησκευτικόν, ἄγριον καὶ ἐξοντωτικόν μεταξὺ τῶν δύο φυλῶν. Ἀγανάκτησιν ἐπίσης ἐπροκάλεσεν ἡ διαγωγὴ τοῦ σουλτάνου καὶ εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Πρὸ πάντων ὁ ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου ἐπροξένησε βαθεῖαν αἰσθησιν εἰς τὸν ὁμόδοξον ρωσικὸν λαὸν καὶ ἀπὸ τότε προσεκλήθη ἡ δυσάρεσκεια τῆς ρωσικῆς κυβερνήσεως.

#### ΑΙ ΔΥΣΧΕΡΕΙΑΙ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις ἐπῆλθε μετὰ δυνάμει καὶ ταχύτητος φυσικοῦ φαινομένου. Ἐντὸς ὀλίγου τὰ κύματά της, ἐκχειλίσαντα ἐκ τῆς Πελοποννήσου, κατέκλυσαν τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὰς νήσους καὶ ἐξηπλώθησαν μέχρι τῆς Μακεδονίας.

Ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς Ἀγὼν ἔμελε νὰ διέλθῃ μακρὰν δοκιμασίαν, διότι εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἰσχυρὰν αὐτοκρατορίαν. Οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχον οὔτε χρήματα. οὔτε πολεμεφῶδια, οὔτε ἡσχημένον στρατόν. Ἐκ τῶν Πελοποννησίων μόνον οἱ Μανιάται ἦσαν ἡσχημένοι εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὀπλων. Μετὰ τὰς πρώτας ἐπιτυχίας τὸ ὄνομα τοῦ Κολοκοτρώνη προσεῖλκυσε πλῆθος ἐθελοντῶν. Ἀλλ' ὁ πρῶτος οὗτος ἑλληνικὸς στρατὸς παρουσίαζε περίεργον ὄψιν. Οἱ πλεῖστοι τῶν

πρώτων αὐτῶν προμάχων τῆς πατρίδος ἦσαν ἄσπλοι· μερικοὶ ἔφερον



\*Ἕλλην πολεμιστὴς τῆς ξηρᾶς

Τοιοιουτρόπως, ὅταν ὁ Κολοκοτρῶνης ἐπολιόρκει τὴν Κ α ρ ὺ τ α ι ν α ν καὶ ἐνεφανίσθη τουρκικὸς στρατός, οἱ Ἕλληνες διεσκορπίσθησαν. Ὁ Κολοκοτρῶνης συνήθροισε νέους πολεμιστὰς καὶ ἐγκαταστήσας αὐτοὺς εἰς στρατόπεδον ἤρχισε νὰ τοὺς γυμνάζῃ καὶ νὰ τοὺς διοργανώῃ. Ἄλλὰ καὶ οἱ νεοσύλλεκτοὶ ἐγκατέλειψαν τὸν ἀρχηγόν των, μόλις ἐνεφανίσθη τουρκικὸς στρατός.

μαχαίρας, ἄλλοι σφενδόνας καὶ ἄλλοι ράβδους ἀλωνιστικάς. Τὸ σπουδαιότερον ἦτο ὅτι ὁ στρατός αὐτὸς δὲν εἶχε βαπτισθῆ ἀκόμη εἰς τὸ πῦρ τῆς μάχης, καὶ μὲ μεγάλας δυσκολίας οἱ ἀρχηγοὶ τὸν συνεκράτουν, ὅταν παρουσιάζετο ὁ ἐχθρός.



Νησιώτης πολεμιστὴς

ΤΟ ΠΟΛΕΜΙΚΟΝ ΣΧΕΔΙΟΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ — Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΒΑΛΤΕΤΣΙΟΥ

Ἐν μέσῳ τῶν ἀπογοητεύσεων τούτων ὁ Κολοκοτρῶνης ἔμενεν

ἀκλόνητος· ἦλθε μάλιστα εἰς ρῆξιν πρὸς τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς, οἱ ὁποῖοι ἐπρότειναν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Τέλος, κατάρθωσε νὰ ἐπιβάλῃ τὴν γνώμην του εἰς τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς, οἱ ὁποῖοι ἀνέδειξαν τὸν Πετρόμπετην Μαυρομιχάλην ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου, ἀναθέσαντες εἰς αὐτὸν τὴν στρατολογίαν καὶ τροφοδοσίαν καὶ ἐδέχθησαν τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη.

Ὁ Πετρόμπετης Μαυρομιχάλης ( 1765 - 1848 ) ἦτο παῖς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770, ὁπότε τουρκικὴ βόμβα, ἐκραγεῖσα κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μελιπύργου, ἐφόνησε πάντας τοὺς ὑπερασπιστάς του, πλὴν αὐτοῦ καὶ τινος ἄλλου. Ἀνδρωθεὶς κατέλαβε σχεδὸν μοναρχικὴν θέσιν εἰς τὴν Μάνην καὶ ὅλοι ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς τὸν ἐνδεδειγμένον ἀρχηγὸν τοῦ μέλλοντος Κινήματος. Ἡ ἐπιβολὴ αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του ἦτο μεγάλη ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων. Αἱ τιμαὶ καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια ἐθελγόν αὐτὸν καὶ ἠσθάνετο ζωηροτάτην χαρὰν νὰ παρέχῃ ἡγεμονικὰ δῶρα εἰς τοὺς ὁπαδοὺς του καὶ νὰ μετριάξῃ τὴν πενίαν τῶν Μανιατῶν του. Κατὰ βάθος ἦτο πολὺ περισκεμμένος καὶ δὲν ἀνελάμβανεν ἐπιχειρήσιν, ἐὰν δὲν εἶχε βεβαίότητα περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῆς.



Ὁ Πετρόμπετης Μαυρομιχάλης ( 1765 - 1848 )

Τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη ἦτο τὸ ἐξῆς : Ὁ περίφημος πολεμιστὴς ἐφρόνει ὅτι ἡ Ἐπανάστασις δὲν ἦτο ἀσφαλὴς, ἐφόσον ἔμνε

*Π. Μαυρομιχάλης*

Ἡ ὑπογραφή τοῦ Πετρόμπετη Μαυρομιχάλη

τουρκικὸς στρατὸς εἰς τὴν καρδίαν τῆς Πελοποννήσου. Ἐπρεπε, λοιπόν, πάσῃ θυσίᾳ νὰ κυριευθῇ ἡ Τρίπολις. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες

δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ κυριεύσουν αὐτὴν δι' ἐπιθέσεως, ὁ Κολοκοτρώνης ἐσκέφθη νὰ περιβάλλῃ τὴν πόλιν διὰ ζώνης πολιορκητικῆς, ἣ



Σουλιώτης πολεμιστῆς

δυσμάς, βορρᾶν καὶ μεσημβρίαν παρόδους καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἐτάχθη μεσημβρινοδυτικῶς παρὰ τὸ Β α λ τ έ τ σ ι, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Μαινάλου, διὰ νὰ ἐπισκοπῇ ἀφ' ἑνὸς τὸ ὄροπέδιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κεῖται ἡ Τρίπολις, ἀφ' ἑτέρου τὰς κοιλάδας τῆς Μάνης καὶ τῆς Μεσσηνίας.

Πράγματι, ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων κατέστη δυσχερής. Ἄλλὰ τὸ θάρρος τῶν ἐπαναστατῶν παρέλυσε σημαντικὴ ἐπικουρία, ἣ ὅποια ἔφθασεν εἰς τὴν Τρίπολιν. Ὁ

ὅποια νὰ διακόψῃ τὰς ἐξωθεν συγκοινωνίας καὶ διαρκῶς περισφιγγομένη νὰ ἐξαναγκάσῃ εἰς παράδοσιν τὸ φρούριον. Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου αὐτοῦ τὰ ἑλληνικὰ σώματα κατέλαβον τὰς πρὸς



Ἑλληνικὴ ἐνδυμασία Ἀθηνῶν. (Τῶν χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως)

Χουρσίτ πασαῶς δηλονότι — ἀνησυχῶν διὰ τὰς γυναῖκας τοῦ χαρμεῖου του καὶ τοὺς θησαυροὺς του — ἀπέσπασε 3.500 Ἀλβανοὺς ἐκ τοῦ πρὸ τῶν Ἰωαννίνων στρατοπέδου καὶ ἔστειλεν αὐτοὺς ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ ἐμπειροπολέμου καὶ ἱκανοῦ Μουσταφάμπεη, ὁ ὁποῖος διαπεραιώθηεις εἰς τὰς Πάτρας ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ τοῦ Ναυπλίου καὶ τὴν 30 Ἀπριλίου εἰσῆλθεν εἰς Τρίπολιν.

Ὁ Μουσταφάμπεης προσέβαλε τὸ ἐν **Βαλτετσίῳ** στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων, θέλων νὰ ἐπωφεληθῇ τοῦ τρόμου, τὸν ὁποῖον ἐνέπνευσε ἡ ἐμφάνισις του. Ἀλλ' οἱ κατέ-



Ἐνδυμασία Ταναγρας



Ἐνδυμασία περιχώρων Ἀθηνῶν

χοντες τὸ χωρίον Μανιάται — χίλιοι περίπου τὸν ἀριθμὸν ὑπὸ τοὺς Μαυρομιχαλαίους Ἠλίαν καὶ Κυριακούλην — ἐκράτησαν τὰς θέσεις, τὰς ὁποίας κατεῖχον ὀπισθεν τεσσάρων λιθοκτίστων ἡμικυκλικῶν ταμπου-

ριῶν. Ἐνισχυθέντες δὲ τὴν νύκτα διὰ τοῦ σώματος τοῦ Πλαπούτα,

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἄλλων ἐπικουριῶν, τὴν ἐπομένην ἐπετέθησαν καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς Ἄλβανούς, οἱ ὅποιοι ἐγκατέλειψαν τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ δύο κανόνια. Ἐφρονεύθησαν 600 Τούρκοι καὶ 150

Ἕλληνες καὶ τὴν ἐπαύριον οἱ Ἕλληνες ἔστησαν τρόπαιον ἐκ 400 ἐχθρικῶν κεφαλῶν (12 - 13 Μαΐου).

Ἡ μάχη τοῦ Βαλτετισίου ἔκρινε τὴν τύχην τῆς Τριπόλεως, διότι—ἀφοῦ ἀπέτυχε καὶ ἡ ἀπόπειρα τοῦ Μουσταφάμπεη κατὰ



Ἐνδυμασία Θεβῶν



Ὁ Ὁμέρ Βρυῶνης

τοῦ ἐν Βερβένοις ἐλληνικοῦ στρατοπέδου—ὁ περὶ τὴν πόλιν κρικός ἐσφίγγετο ὀλονὲν στενώτερον. Πλὴν τούτου αἱ μάχαι αὐταὶ εἶχον μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν πορείαν τοῦ Ἀγῶνος, διότι ἡ νίκη ἐνέπνευσεν αὐτοπεποιθήσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι μετὰ θάρρους ἀντιμετώπιζον εἰς τὸ ἐξῆς τοὺς Τούρκους.

## Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΑΛΑΜΑΝΑΣ

Ἐνῶ οἱ Ἕλληνες τῆς Πελοποννήσου ἠγωνίζοντο περίξ τῆς Τριπόλεως καὶ περιέσφιγγον καθημερινῶς περισσότερον τοὺς πολιορκημένους, οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς παρεκώλυσαν τὴν διέλευσιν νέας ἐπικουρίας πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως.

Δύο Τούρκοι πασᾶδες, ὁ **Κιοσέ Μεχμέτ** καὶ ὁ **Ὁμέρ Βρυώνης**, κατὰ διαταγὴν τοῦ Χουρσίτ, παρεσκευάσαν σημαντικὰς δυνάμεις εἰς τὴν Λαμίαν, διὰ νὰ καταπιῶναι τὰς ἐν Ἑλλάδι ταραχάς. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς Δουβουνιώτης, Πανουργιάς καὶ Διάκος προσεπάθησαν νὰ ἀναχαιτίσουν αὐτούς. Ἀλλὰ κατὰ τὸ περίφημον στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, τὸ ὅποῖον ἐδόξασεν ἡ ἀνδρεία τῶν Σπαρτιατῶν τοῦ Λεωνίδα, ἐθυσίασθη ὁ νεαρὸς ἥρωας τοῦ Ἀγῶνος Ἀθανάσιος Διάκος.

Ὁ **Ἀθανάσιος Διάκος** (1788 - 1821), ρωμαλέος καὶ εὐμορφος υἱὸς χωρικοῦ, κατήγετο ἐκ Μουσουίστης ( τῆς Παρνασσίδος ). Ἡ οἰκογένειά του προώριζεν αὐτὸν διὰ τὸ ἱερατικὸν στάδιον καὶ μερᾶκιον εἰσῆλθεν εἰς μοναστήριον. Ἀλλ' ὁ ἀῆρ τῶν ὁρέων ὑπῆρξε πάντοτε θελκτικώτερος δι' αὐτὸν ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν μοναχῶν. Ἐφυγεν ἀπὸ τὸ μοναστήριον καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀλῆ καὶ κατὰ τὸν πρὸς τὴν Πύλιν πόλεμον ἐκείνου ἐτάχθη ὡς ὑπασιπότης τοῦ ὀνομαστοῦ κλέφτου Ὀδυσσεῶς νὰ ὑπερασπίσῃ τὰς μεταξὺ Ἀμφίσσης καὶ Δελφῶν ὁδοὺς. Ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς ἐδραπέτευσεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, ἅμα ἐπλησίασαν τὰ σουλτανικὰ στρατεύματα, ὁ δὲ Διάκος ἔμενεν ἔκτοτε ὡς ἰδιώτης εἰς τὴν Λεβάδειαν.



Ὁ Διάκος (1788 - 1821)

Πρὸ τῶν ὑπερτέρων καὶ καλύτερον ὀπλισμένων δυνάμεων τῶν Τούρκων ( 9 χιλιάδες πεζοὶ καὶ ἵππεῖς ) ὑπεχώρησαν οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοί. Ὁ Διάκος, ταχθεὶς μὲ ὀλίγους ἐκλεκτοὺς συντρόφους νὰ προστατεύσῃ τὸ ἐπικαιρότερον σημεῖον τῆς διαβάσεως τῶν Τούρκων,

τὴν ἐπὶ τοῦ Σπερχειοῦ γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας, ἀνέστησε τὰς παλαιὰς ἐνδόξους ἡμέρας τῶν 300 τοῦ Λεωνίδα. Ἐπολέμησε μὲ πρωτοφανῆ ἀνδρείαν καὶ μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι διὰ τοῦ τιμίου ἑλληνικοῦ αἵματος θὰ καθαριάσῃ ἄλλην μίαν φορὰν τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον χῶρον, ὅπου οἱ προσκυνηταὶ θαυμάζουν τὴν παλαιὰν καὶ νέαν ἀνδραγαθίαν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Διάκου ἐφρονεῦθησαν ὅλοι, ὁ ἴδιος δὲ τέλος πληγωμένος συνελήφθη καὶ ὠδηγήθη εἰς τὴν Λαμίαν πρὸ τοῦ Ὁμῆρ Βρυώνη, ὁ ὁποῖος ἐθαύμασε τὸ παράστημα καὶ τὴν ἀνδρείαν τοῦ νέου. Ὁ Διάκος ἠρνήθη μὲ ἀποτροπιασμὸν τὰς σαγηνευτικὰς προτάσεις τοῦ Τούρκου πασᾶ, ὁ ὁποῖος τοῦ ὑπεσχέθη τιμὰς καὶ ἀξιώματα, ἂν ἤθελε νὰ συμπολεμήσῃ μαζί του. Ὁ Ὁμῆρ διέταξε νὰ φονευθῆ καὶ ὁ Διάκος ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον. Ἐσοβλίσθη εἰς τὴν Λαμίαν τὴν 23 Ἀπριλίου 1821.

#### Αἱ ΜΑΧΑΙ ΤΗΣ ΓΡΑΒΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ

Ἀλλὰ τὸν ἥρωικὸν θάνατον τοῦ Διακού ἐξεδικήθη μετ' ὀλίγον ὁ ἐμπειροπόλεμος υἱὸς τοῦ Ἀνδρίτσου Ὀδυσσεύς, παραμονεύσας μετ' ὀλίγων παλληκαριῶν εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς. Τὸ μικρὸν, ἀλλ' ἐνδοξον αὐτὸ χάνι, εὕρισκόμενον εἰς τὴν εἴσοδον αὐχένος, ἐπὶ τῆς σημερινῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ Μπράλου - Ἰτέας, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐπρόκειτο νὰ περάσῃ ὁ τουρκικὸς στρατός, ἐξέλεξεν ὁ Ὀδυσσεύς καὶ μὲ 100 συντρόφους ὠχυρώθη ἐντὸς αὐτοῦ.

Ἡ ἐπιχείρησις ἦτο ἐπικίνδυνος. Ὁ Ὀδυσσεύς ἐκάλεσεν ὅσους ἀπὸ τοὺς συντρόφους του ἤθελον νὰ θυσιασθοῦν μαζί του νὰ πιασθοῦν εἰς τὸν χορόν, τὸν ὁποῖον ἔσυρεν αὐτός. Τοιοῦτοτρόπως τὰ παλληκάρια ἐν χορῶ καὶ μὲ περιφρόνησιν πρὸς τὸν θάνατον ἠκολούθησαν τὸν ἀρχηγὸν των καὶ ἐκλείσθησαν εἰς τὸ μικρὸν χάνι, τοῦ ὁποῖου ἐκλείσαν ὅλα τὰ ἀνοίγματα καὶ ἤνοιξαν πολεμίστρες.

Οἱ Τούρκοι, ἀνύποπτοι, ἐδέχθησαν ὁμοβροντίας καὶ ἐκάλυψαν τὸν γύρω χῶρον μὲ σωροὺς πτωμάτων. Αἱ ἐπανειλημμένα καὶ λυσσώδεις ἐπιθέσεις τῶν Ἀλβανῶν δὲν κατάρθωσαν τίποτε καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ὁμῆρ διέκοψε τὴν μάχην καὶ ἔστειλε νὰ φέρῃ τηλεβόλα ἀπὸ τὴν Λαμίαν. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Ὀδυσσεᾶ διὰ τολμηρᾶς νυκτερινῆς ἐξόδου ἐτράπησαν εἰς τὰ ὄρη, ἀφοῦ ἔχασαν δύο μόνον συντρόφους (8 Μαΐου).

Ἡ παράτολμος αὕτη ἀντίστασις ὀλίγων ἀνδρῶν, ἡ ὁποία ἔστα-

μάτησεν ὁλόκληρον ἡμέραν τὸν τουρκικὸν στρατὸν, ἀνεπτέρωσε τὸ καταπεδὸν μετὰ τὸ ἀτύχημα τῆς Ἀλαμάνας φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ κατέστησεν ἔνδοξον τὸ ὄνομα τοῦ Ὀδυσσεῶς, ὁ ὁποῖος ἀπέβη ὁ Κολοκοτρώνης τῆς Σπερσῆς.

Ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσος ἦτο υἱὸς τοῦ περιφήμου κλέφτου τοῦ 18ου αἰῶνος Ἀνδρίτσου. Ἐλαβε τὸ ὄνομα τοῦ ὀμηρικοῦ ἥρωος, διότι ἐγεννήθη εἰς τὴν νῆσον Ἰθάκην (1770). Ἀπορφανισθεὶς εἰς παιδικὴν ἡλικίαν, προσελήφθη δεκαπενταετῆς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀλῆ, ὁ ὁποῖος ἐξετίμησε τὸν θαρραλέον καὶ ἐριστικὸν νεανίαν καὶ διώρισεν αὐτὸν γενικὸν ἀρματολὸν Βοιωτίας, Φοκίδος καὶ Δωριδος. Τὸ 1818 ἐμύθησε εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Ὄταν ὁ Ἀλῆς ἐκηρύχθη ἀποστάτης, ὁ Ὀδυσσεὺς ὑπεκρίθη τὸν πιστὸν σύμμαχον τοῦ σατράπου, ἀλλ' ὑπεχώρησε πρὸ τῶν σουλτανικῶν στρατευμάτων καὶ κατέφυγεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.



Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσος (1770 - 1824)

Τὸ κατόρθωμα τοῦ Ὀδυσσεῶς ἠμπόδισε τὸν Βρυώνην νὰ διαβῆ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, διότι ὁ Τούρκος πασᾶς δὲν ἔκρινεν ὀρθὸν νὰ προχωρήσῃ, πρὶν καταστείλῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Διέμεινεν ἀκόμη ὀκτῶ ἡμέρας παρὰ τὸ Χάνι καὶ κατόπιν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ κατέλαβε τὴν Λεβάδειαν, τὴν ὁποίαν διήρπασαν οἱ Ἀλβανοὶ του. Ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος παρηκολούθησαν αὐτὸν ἐνοχλοῦντες. Ὁ Βρυώ-

< Ὀδυσσεὺς Ἀ  
 15/11/18  


Ἡ ὑπογραφή καὶ σφραγίς τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἀνδρούτσου

νης κατέλαβε κατόπιν τὰς Θήβας καὶ προήλασε πρὸς τὴν Εὐβοίαν, προσπαθῶν νὰ προσελκύσῃ τοὺς Ἕλληνας μὲ φιλόφθωρον τρόπον.

Εἰς τὴν Εὐβοίαν προσέκρουσεν εἰς τὴν γενναίαν ἀντίστασιν παρὰ τὴν θέσιν Β ρ υ σ ἄ κ ι α ( 15 Ἰουλίου ) καὶ προχωρήσας ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως, τὴν ὁποίαν, ὅπως εἶδομεν, εἶχον ἀποκλείσει οἱ κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν περιχώρων, καὶ ἔσωσε τοὺς δεινῶς κατατρυχομένους εἰς τὴν Ἀκρόπολιν Τούρκους ( πρῶτη πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως, 23 Ἀπριλίου - 20 Ἰουλίου ). Ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, διότι ἀφ' ἑνὸς οἱ Πελοποννήσιοι ἀρχηγοὶ Πάνος Κολοκοτρώνης καὶ Παπαφλέσσας, ὁ Σουλιώτης καὶ ὁ Ἀντώνιος Μαυρομιχάλης κατέλαβον τὸν Ἴσθμόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὄπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς ἠπειλοῦν νὰ διακόψουν τὰς συγκοινωνίας του.

Ἐν τῷ μεταξὺ νέα δύναμις τουρκικὴ, 8 χιλ. περίπου ἀνδρῶν, προερχομένη ἐκ Μακεδονίας, εἶχε φθάσει μέχρι Λαμίας καὶ προήλαυσε πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Βρυῶνη. Ἄλλ' οἱ ὄπλαρχηγοὶ Δουβουνιώτης, Πανουργιάς καὶ Γκούρας προσέβαλον αὐτὴν παρὰ τὰ Β α σ ι λ ι κ ἄ , ἐπὶ τῆς λεωφόρου ἣ ὁποία ὁδηγεῖ ἀπὸ Λαμίας εἰς Ἀταλάντην, καὶ ἐνίκησαν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην ( 25 Αὐγούστου ). Ἡ νίκη τῶν Βασιλικῶν ἔχει μεγάλην σημασίαν, διότι ἐματαιώσεν ὀριστικῶς τὰ σχέδια τῶν Τούρκων νὰ προχωρήσουν πρὸς τὴν Πελοπόννησον. Οἱ δύο πασᾶδες, ἀπειλούμενοι ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ σώματα καὶ τὸν ἐπερχόμενον χειμῶνα, ἐγκατέλειψαν τὴν Στερεὰν τὸν Ὀκτώβριον καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἠπειρον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ πρώτη ἐστρατεία τῶν Τούρκων κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἀπέτυχε.

## ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΤΡΙΠΟΛΕΩΣ

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐκρίνετο ἡ τύχη τῆς Τριπόλεως, ἀφοῦ προηγουμένως περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἄλλαι ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχόμεναι θέσεις εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τὴν 25 Ἰουλίου παρεδόθη ἡ Μ ο ν ε μ β α σ ί α καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ Ν α υ α ρ ῖ ν ο ν . Ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ Ἕλληνες δὲν ἔδειξαν πολὺ καλὴν διαγωγὴν. Παρὰ τὰς συνθήκας — κατὰ τὰς ὁποίας οἱ παραδοθέντες Τούρκοι ἔπρεπε μετὰ τῶν περιουσιῶν των νὰ διαβιβασθοῦν εἰς ἀσφαλὲς μέρος — κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Μονεμβασίας διηρπάγησαν ὅλα τὰ πράγματα τῶν

πολιορκουμένων, τοῦ δὲ Νεοκάστρου καὶ τὰ πράγματα διηρπάγησαν καὶ οἱ ἄνδρες ἐσφάγησαν. Δουλεῖα αἰῶνων εἶχε σκληρύνει τὴν καρδίαν τῶν Ἑλλήνων μαχητῶν καὶ κατέστησε τὸ μῖσος κατὰ τῶν Τούρκων ἀδιάλλακτον. Τοῦτο ἐξώθει αὐτοὺς εἰς ἀντιπειθαρχικὰ πράξεις καὶ εἰς ἔλλειψιν σεβασμοῦ πρὸς τοὺς ἀρχηγούς. Πρὸ μικροῦ εἶχε φθάσει εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ **Δημήτριος Ὑψηλάντης**, ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀγῶνος ἐν ὀνόματι τῆς Ἀρχῆς καὶ κατέβαλε μεγάλας προσπάθειας, διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν τάξιν καὶ τὴν πειθαρχίαν.

Ἐν τούτοις ἐπλησίαζον αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τῆς Τριπόλεως. Ἐντὸς τοῦ στενοῦ καὶ πετρώδους χώρου, ὅπου εἶχον συσσωρευθῆ ὑπὲρ τὰς 30 χιλιάδας ψυχαί, ἐτελεῖτο φορικιαστικὴ τραγωδία. Ἡ πείνα, ἡ δίψα καὶ αἱ νόσοι ἐθέριζον τοὺς πολιορκουμένους. Οἱ Τούρκοι εἶχον κλείσει 38 ἄτομα, ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους, ἐντὸς τῆς ὑγρᾶς φυλακῆς τῶν κακούργων, ὅπου ἐσήπαντο ρακένδυτοι, φθειριῶντες καὶ ἡμιθανεῖς ἐκ τῆς ἀσιτίας καὶ τῶν κακουχιῶν. Πολλοὶ ἀπέθανον, ἄλλους δὲ ἀπεκεφάλισαν ὑπὸ διαφόρους προφάσεις.

Ἄλλὰ οἱ Τούρκοι — ἀναγκαζόμενοι ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν — ἤρχισαν διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, αἱ ὁποῖαι ὅμως ἐναυάγησαν. Κατόπιν αὐτοῦ οἱ στρατιῶται ἀνέβησαν εἰς τὰ τεῖχη καὶ ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν ( 23 Σεπτεμβρίου 1821 ).

Διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπόλεως ἐπαγιάθη ἡ Ἐπανάστασις, διότι τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Πελοποννήσου ἦτο τελείως ἐλεύθερον. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ μὲ τὰ πλοῦσι λαφύρα ὄπλισαν καλῶς τοὺς ἄνδρας τῶν καὶ οἱ χωρικοὶ ἄφησαν τὰς μαχαίρας καὶ τὰς σφενδόνας. Τὸ ἠθικὸν τοῦ στρατοῦ ἐξυψώθη ἀκόμη περισσότερον.

## Ο ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ

Τοιοῦτοτρόπως τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρῶνη ἐθριάμβευσε διὰ τῆς πτώσεως τῆς Τριπόλεως, ὁ δὲ Γέρος τοῦ Μοριά, ὅπως συνήθως τὸν ἀπεκάλεον, ἀνεδείχθη ὁ στρατηγικώτερος ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου.

Ὁ **Κολοκοτρῶνης** κατήγετο ἀπὸ παλαιὰν οἰκογένειαν κλεφτῶν, ἡ ὁποία ττροπήρχετο ἐκ Λεονταρίου τῆς Μεγαλοπόλεως ( Ἀρκαδία ). Τὸ ὄνομα Κολοκοτρῶνης ἦτο γνωστὸν καὶ περιβόητον ἤδη τὸν 18ον αἰῶνα καὶ τὰ

δημοτικά ἄσματα ὕμνησαν τὰ κατορθώματα καὶ τὰς περιπετείας τῶν Κολοκοτρωναίων. Οὐδεὶς ἐκ τῆς οἰκογενείας του, καθόσον ἐνεθυμῆτο, εἶχε ἀποθάνει ἐκ φυσικοῦ θανάτου. Ὁ



Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης ( 1770 - 1843 )

ἴδιος δὲ ἐγεννήθη ἐν μέσῳ τοῦ τρόμου τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1770 ἐπὶ τινος ὄρου ὑποκάτω δένδρου, διότι ὅλοι εἶχον καταφύγει εἰς τὰ ὄρη. Ὁ πατήρ του ἔπεσε θῦμα τῆς δολιότητος τοῦ Καπετὰν πασᾶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769. Ὁ Θεόδωρος, νέος ἔτι, ἐπεδόθη εἰς τὸ στάδιον τῶν ὀπλων καὶ διαχθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατέφυγεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1806 ἐχρημάτισε πειρατὴς καὶ τὸ 1810 εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἀγγλικὸν στρατὸν τῶν Ἰονίων νήσων καὶ προήχθη μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου.

Ὁ Κολοκοτρώνης ἦτο γνήσιος τύπος κλέφτου. Ἡ μεγάλη κεφαλὴ του, περιβεβλημένη μακρὰν κόμην, ἐπεκάθητο ὑπερφάνως ἐπὶ τῶν ἰσχυρῶν ὤμων του·

τὸ μέτωπόν του ἦτο εὐρύ, τὸ πρόσωπόν του μελαφὸν καὶ τὸ βλέμμα του — καλυπτόμενον ὑπὸ πυκνῶν ὀφρύων — εἶχε κάτι τὸ ἀτρομον καὶ ἐπιβλητικόν. Ἡ βροντώδης φωνὴ του ἦτο ἐνθαρρυντικὴ διὰ τοὺς πολεμιστὰς καὶ ἡ περιφέρμος λοφωτὴ περικεφαλαία του — τὴν ὅποιαν ἔφερεν ὡς Ἄγγλος ἀξιωματικὸς — ἠῤῥξανε τὴν ἐπιβλητικότητά του. Ὁ Κολοκοτρώνης συνήγωνε σπανίαν πείραν τοῦ κόσμου μὲ φωτεινὴν ἀντίληψιν τῶν πραγμάτων. Ἐπίστευεν εἰς τὴν τελειωτικὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν πίστην αὐτὴν μετέδιδε καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, ἀπειθύνων εἰς τὸν στρατὸν — ὡσάκις παρουσιάζετο εὐκαιρία — λόγους θερμούς, ἀπλοῦς καὶ πειστικούς. Συνήθιζε δὲ νὰ λέγῃ, ὅτι ὁ Θεὸς ὑπέγραψε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ δὲν ἀνακαλεῖ τὴν ὑπογραφὴν του. Ὁ Κολοκοτρώνης εἶναι μίσα ἀπὸ τὰς ἐξεχούσας φυσιογνωμίας τοῦ ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε σημαντικωτάτῃ ἡ ἐπίδρασίς του, καὶ συγχρόνως εἰς τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν τύπων τοῦ νεωτέρου Ἑλλήνος.



Ἡ σφραγὶς  
τοῦ Κολοκοτρώνη

Ο ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΑΓΩΝ

Ἐνῶ βραδέως ἐδημιουργεῖτο ὁ στρατὸς τῆς ξηρᾶς, ἡ Ἐπανάστασις ἀπέκτισεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀξιόλογον πολεμικὸν ὄπλον ἐπὶ τῆς θαλάσσης διὰ τῆς μετατροπῆς τῶν ἐμπορικῶν πλοίων τῶν Νησιωτῶν εἰς πολεμικά. Ἐνῶ δὲ οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Σπηρεᾶς — ἰδίως διὰ τῆς νίκης τῶν Βασιλικῶν — ἀνεχαίτιζον τὴν προέλασιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἠμπόδιζε τὴν μεταφορὰν τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην.

Οἱ Ἕλληνες ἐπληροφορήθησαν ὅτι ἡ ἀρμάδα ἠτοιμάζετο νὰ ἐκπλεύσῃ ἀπὸ τὸν Ἑλλάσποντον. Πράγματι περὶ τὰ μέσα τοῦ Μαΐου ὁ τουρκικὸς στόλος ἐφάνη εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἀποτελούμενος ἀπὸ ἓν πλοῖον τῆς γραμμῆς, τρεῖς φρεγάτας, τρεῖς κορβέτας καὶ πολλὰ μικρότερα. Τότε οἱ τολμηροὶ τῶν Ψαρῶν ναυτικοὶ κατόρθωσαν νὰ συγκεντρώσουν τὸν στόλον τῶν ἀδελφῶν νήσων καὶ τὴν 18 Μαΐου ἐξέπλευσεν ὁ ἠνωμένος στόλος πρὸς βορρᾶν, ἀποτελούμενος ἀπὸ 50 μεγάλα καὶ 15 μικρὰ πλοῖα. Τὴν ἐπομένην οἱ Ἕλληνες διέκριναν κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν ἄκρην τῆς Μυτιλήνης μίαν φρεγάταν τῶν 48 τηλεβόλων, προφυλακίδα τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου. Μερικὰ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πλοίων ἐπλησίασαν αὐτὴν καὶ τὴν ἐκανονιοβόλησαν, ἀλλ' οὐδὲν κατόρθωσαν διὰ τῶν ἀδυνάτων τηλεβό-



Ἐνδυμασία Σαλαμίνας

λων τῶν καὶ ἡ φρεγάτα κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ. Ὁ πλοίαρχός τῆς, φοβούμενος νυκτερινὴν ἐπίθεσιν, ἀνεβίβασεν ἐπὶ τοῦ σκάφους ἀρκετοὺς στρατιώτας ἐκ τῆς ξηρᾶς.

Οἱ Ἕλληνες πλοίαρχοι, εὐρισκόμενοι εἰς ἀδυναμίαν νὰ βλάψουν τὸ ἐχθρικὸν πλοῖον, ἐσκέφθησαν νὰ τὸ πυρπολήσουν. Τότε ὁ πρακτι-

κός διδάσκαλος τῆς ναυτικῆς Ἰωάννης ὁ Πάργιος, ἐπονομαζόμενος Π α τ α τ ο ὕ κ ο ς, μετέβαλε προχείρως δύο ἀπὸ τὰ μικρότερα πλοῖα εἰς πυρπολικά, ἄλλα δὲ παρήγγειλεν εἰς Ψαρά.

Τὸ πυρπολικόν ( [bruiôt ], κοινῶς μπουρλότο ), εἶναι πολεμικὸν ὄπλον γνωστὸν εἰς παλαιότερους χρόνους. Χρῆσιν αὐτοῦ ἰδίως ἔκαμαν οἱ Ἄγγλοι κατὰ τῆς ἀρμάδας τοῦ Φιλίππου τοῦ Β' καὶ κατὰ τοῦ ὀλλανδικοῦ καὶ γαλλικοῦ ναυτικοῦ. Ἡ τελειοποίησις τῶν πολεμικῶν πλοίων ἔθεσε κατόπιν εἰς ἀχρησίαν τὸ πυρπολικόν, ἀλλὰ εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἀπέβη τρομερὸν ὄπλον. Τὸ ἑλληνικὸν πυρπολικὸν ἦτο συνήθως μικρὸν πλοῖον μὲ δύο πατώματα. Ἐπὶ τοῦ κάτω πατώματος ἐτίθεντο βαρέλια πληρούμενα μὲ εὐφλέκτους ὕλας : πυρίτιδα, οἰνόπνευμα, νάφθαν, θεῖον, κλημαθάνθρακας, πίσσας, ρητίνην κλπ. Τὰ βαρέλια συνεδέοντο διὰ σωλήνων, ἄνωθεν δὲ αὐτῶν ἠοίγοντο ὅπαι ἐπὶ τοῦ ἄνω πατώματος. Ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἐτοποθετοῦντο ἄσκοι πλήρεις πίσσης καὶ ρητίνης καὶ ἄγγεῖα πλήρη οἰνοπνεύματος καὶ νάφθης, ὀλόκληρον δὲ τὸ πλοῖον ἠλείφετο ἔξωθεν διὰ τῶν αὐτῶν εὐφλέκτων ὕλων. Τὸ πυρπολικὸν ἔσυρε πάντοτε λέμβον, καλουμένην ἐ φ ὀ λ κ ι ο ν, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐσφάζοντο οἱ ναῦται.

Ἡ πρώτη ἀπόπειρα ἀπέτυχε, διότι οἱ Τοῦρκοι ἠγρύπνουν, καὶ τὸ πυρπολικὸν ἐκάη ἀνωφελῶς. Ἀλλὰ μετὰ δύο ἡμέρας ὁ τολμηρὸς Ψαριανὸς πηδαλιούχος **Παπανικολῆς**, ἐξησικημένος ἤδη ἐκ τῶν συγκρούσεων πρὸς τοὺς ἀλγερινοὺς πειρατὰς, κατόρθωσε, σφοδρῶς πυροβολούμενος, νὰ προσκολλήσῃ τὸ πυρπολικὸν του εἰς τὴν πρῶραν τοῦ ἔχθρικοῦ πλοίου. Ἡ φρεγάτα ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα καὶ ἐκ τῶν ἀνδρῶν οἱ περισσότεροι ἐφονεύθησαν.

Τὸ παρὰ τὴν Ἐρεσσὸν κατόρθωμα ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὰ Ψαρά ἐτελέσθη πανηγυρικὴ δοξολογία καὶ ὁ τουρκικὸς στόλος τόσον ἐξεπλάγη ἐκ τοῦ ἀπροσδοκῆτου παθήματος, ὥστε ἐτρέπη εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἐζήτησεν ἀσφάλειαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τηλεβόλων. Ἀλλὰ τὸ πάθημα τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐπλήρωσαν οἱ ἀθῶοι ραγιᾶδες. Οἱ κάτοικοι τῆς Μυτιλήνης ἐσφάγησαν ἀνηλεῶς, δεινὴν δὲ καταστροφὴν ὑπέστη ἡ ἀνοῦσα πόλις τῶν Κυδωνιῶν. Οἱ κάτοικοι τῶν Μοσχονησιῶν ἐξεπατρίσθησαν. Πολλοὶ ἐκ τῶν κατοικοῦντων τὰ ἐνδότερα τῆς Μ. Ἀσίας Ἑλλήνων κατῆλθον εἰς τὰ παράλια καὶ διεπραιώθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ προσδραμῶν εἰς βοήθειαν ἑλληνικὸς στόλος ἀπέπλευσε μεταφέρων χιλιάδας προσφύγων, οἱ ὅποιοι διεσπάρησαν εἰς διαφόρους νήσους καὶ ἔζησαν βίον ἄθλιον.

## II. Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΟΡΕΙΟΝ ΕΛΛΑΔΑ

### Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΠΡΟ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἡ ἑλληνικὴ αὐτὴ χώρα τῆς Βαλκανικῆς ἕνεκα τῆς εὐφορίας τῆς εἶχεν ἐλύσει τὰ βλέμματα τοῦ κατακτητοῦ. Ἰσχυροὶ ἀγαῖδες εἶχον ἐγκατασταθῆ ἀπὸ τῆς κατακτήσεως εἰς τὰ εὐφωρότερα μέρη τῆς χώρας καὶ ἐξεμεταλλεύοντο τὰ πλούτη αὐτῆς. Τοῦτο ὅμως δὲν ἠμπόδισε νὰ δημιουργηθοῦν κέντρα ἑλληνικώτατα, τὰ ὅποια ἤμασσαν εἰς τὸ ἐμπόριον, τὸν πλοῦτον γενικῶς καὶ εἰς τὰ γράμματα, ὅπως ἡ Θεσσαλονίκη, τὸ Μοναστήριον, αἱ Σέρραι, ἡ Σιάτιστα, ἡ Κοζάνη, ἡ Καστοριά κτλ. Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία εἶχεν ἐξαπλώσει παντοῦ τοὺς πλοκάμους τῆς εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ οἱ ἄριστοι τῶν Μακεδόνων πολεμιστῶν, ἐμπόρων, διδασκάλων, ἱερέων καὶ προκρίτων εἶχον μνηθῆ εἰς τὰ μυστικά τῆς, οἱ δὲ Φιλικοὶ ἐθεώρουν τὴν Μακεδονίαν ὡς μίαν ἀπὸ τὰς κυριώτερας ἐστίας τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας Ἀγῶνος.

Ἐπειδὴ ἡ Μακεδονία κατεῖχε θέσιν κεντρικὴν εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ οἱ Τοῦρκοι τὴν ἐθεώρουν ὡς γέφυραν, ἡ ὅποια συνδέει τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα, εἶχον δημιουργήσει εἰς αὐτὴν δύο ἰσχυρὰ στρατιωτικὰ κέντρα, τὴν Θεσσαλονικὴν καὶ τὸ Μοναστήριον, καὶ πολλὰ ἄλλα μικρότερα, εἰς τὰ ὅποια διετήρουν ἰσχυρὰς φρουράς καὶ στρατιωτικὰ ἐφόδια. Διὰ τοῦτο, ἐνῶ ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Μακεδονίαν ψυχικῶς εἶχεν ὀριμάσει περισσότερον ἴσως ἀπὸ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα, στρατιωτικῶς ἐφαίνετο ὅτι ἦτο ἔργον δυσκολώτατον ἄνευ τῆς βοήθειας τῆς νοτίου Ἑλλάδος. Παρ' ὅλα ὅμως αὐτὰ ἡ Μακεδονία δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑστερήσῃ εἰς τὸν Ἀγῶνα· ἐξηγήθη, ἠγωνίσθη ἥρωικῶς καὶ ἔδωκεν ἀρκετὰ δείγματα αὐταπαρνήσεως καὶ αὐτοθυσίας, τὰ ὅποια, ἂν δὲν ὠφέλησαν σπουδαίως τὸν Ἀγῶνα ἐν τῷ συνόλω, ἔγραψαν σελίδας ἀθανάτους εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν μας. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ νὰ ρίψωμεν ἐν βλέμμα εἰς τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ἐπανάστασιν.

### ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

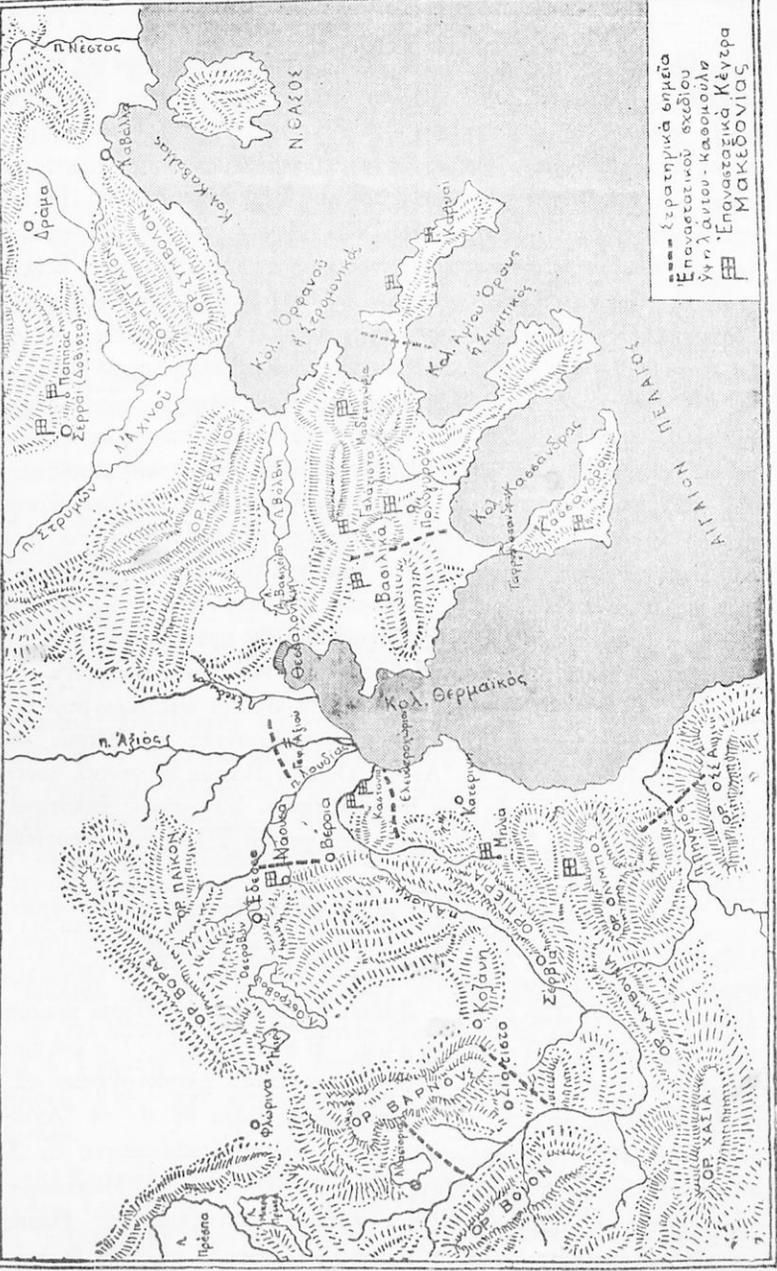
Κατὰ τὴν γνώμην τῶν Φιλικῶν, ὁ Ἀγὼν τῆς Μακεδονίας εἶχε μεγάλην σημασίαν, διότι ἦτο δυνατὸν νὰ διακόψῃ τὴν συγκοινωνίαν

τοῦ κέντρου τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας μετὰ τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο εὐκολώτερον νὰ ἐδραιωθῇ ἢ Ἐπαναστασις, διότι δὲν ὑπῆρχε πολὺς τουρκικὸς στρατὸς εἰς τὰ μέρη αὐτά. Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, ὁ ὁποῖος εἶχε κατέλθει, ὅπως εἶδομεν, εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀρχῆς, δηλαδὴ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου, μετ' ἄλλων Μακεδόνων ὀπλαρχηγῶν, ἐκ τῶν ὁποίων περιφρομημὸς ἦτο ὁ **Νικόλαος Κασομούλης** ἐκ Σιατίστης (ποῦ ἔγραψε καὶ ἀξιόλογον ἱστορίαν τῆς Ἐπαναστάσεως), κατήρτισαν τὸ ἐξῆς ἐπαναστατικὸν σχέδιον δράσεως εἰς τὴν Μακεδονίαν. Θὰ ἐξηγείρετο κατ' ἀρχὰς ὁ Ὀλύμπος, ὁ ὁποῖος μὲ τὰς ἀπροσίτους κορυφὰς του θὰ ἀπετέλει τὸ κέντρον τοῦ Ἀγῶνος. Κατόπιν θὰ ἐπανεστάτουν ἡ Χαλκιδικὴ καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ ἡ Νάουσα εἰς τὴν Δυτικὴν. Συγχρόνως θὰ καταλαμβάνοντο ἡ διάβασις τοῦ Ἀξιοῦ, τὰ Τέμπη, τὰ στενὰ τῆς Καστοριάς καὶ αἱ φύσει ὄχυραὶ τοποθεσίαι Καστανιά ἐπὶ τοῦ Βερμίου καὶ Σιάτιστα. Τοιοῦτοτρόπως τὸ ἰσχυρότατον στρατιωτικὸν κέντρον τῆς Μακεδονίας, ἡ Θεσσαλονίκη, θὰ ἠπειλεῖτο ἐκ πολλῶν σημείων καὶ θὰ ὑπέκυπτε.

Τὸ σχέδιον ὅμως αὐτὸ δὲν ἐξετελέσθη μὲ ἀκρίβειαν. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τοῦ Ὀλύμπου, οἱ ὁποῖοι ἔπρεπε νὰ κινηθῶν πρώτοι, ἐφάνησαν διστακτικοὶ καὶ ἀνέμενον βοήθειαν καὶ ἐφόδια ἀπὸ τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα. Ἡ ἐπανάστασις ἤρχισεν ἀπὸ τὴν Χαλκιδικὴν, πρωτεργάτης δὲ αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶς.

Ὁ **Ἐμμανουὴλ Παπᾶς** — μία ἀπὸ τὰς ἐξεχούσας μορφὰς τοῦ ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος — κατήγετο ἀπὸ τὴν περιφέρειαν τῶν Σερρών, ἀλλ' ἔζησε καὶ ἔδρασεν ἐντὸς τῆς μεγαλοπόλεως αὐτῆς. Ἐκεῖ, μὲ τὴν τιμίαν καὶ εὐσυνειδητὸν ἐργασίαν του, ἔγιγε κάτοχος σημαντικωτάτης περιουσίας, τὴν ὁποίαν διέθεσε καὶ δι' ἄλλους ἀγαθοεργούς σκοπούς, ἀλλὰ κυρίως διὰ τὸν Ἀγῶνα. Ὁ Παπᾶς ἦτο προσωπικὸς φίλος τοῦ Ἀλεξ. Ὑψηλάντου, εἶχεν ἀλληλογραφίαν μὲ τὸν Δημ. Ὑψηλάντην καὶ ἀνεγνωρίσθη παρ' αὐτοῦ ὡς πληρεξούσιος ἀρχηγὸς καὶ διοικητὴς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ Ἅγιου Ὄρους, τῆς Κασσάνδρας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης». Λόγω τοῦ πλοῦτου, τῶν ἀγαθοεργιῶν καὶ τῶν ἄλλων του μεγάλων προσόντων ὁ Παπᾶς ἀπέκτησε μέγα γόητρον καὶ κύρος καὶ εἶχε τὴν ἀγάπην καὶ ἐμπιστοσύνην ἑξίσου Χριστιανῶν καὶ Τούρκων. Κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως ὅλοι εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν ἀπέβλεπον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Παπᾶ, ὡς τοῦ ἐνδεδειγμένου ἀρχηγοῦ αὐτῆς. Ἀτυχῶς ὁ Παπᾶς ἔστρεφετο στρατιωτικῶν προσόντων.

# ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΟΡΕΙΟΝ ΕΛΛΑΔΑ



Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὴν 23 Μαρτίου 1821 ὁ Παπᾶς, πληρώσας ὄπλων καὶ πολεμοφοδίων πλοῖον εἰς τὴν Λήμνον καὶ συμπαραλαβὼν ἕλην τὴν κινητὴν περιουσίαν του, ἀπέπλευσεν εἰς τὸν Ἄθωνα. Πολλοὶ ἀπὸ τοῦς μοναχοῦς τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἦσαν μεμυημένοι εἰς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν καὶ ἐδέχθησαν μὲ συγκίνησιν καὶ ἐνθουσιασμὸν τὸν Παπᾶν. Εἰς γενικὴν συνέλευσιν οἱ ἡγούμενοι τῶν Μονῶν, πολλοὶ ἐπίσημοι μοναχοὶ καὶ ὁ Παπᾶς ἀπεφάσισαν μυστικῶς τὴν κήρυξιν τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὴν κατάλληλον στιγμήν καὶ ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζωνται. Συγχρόνως ὁ Παπᾶς διέταξε τὴν στρατολογίαν τῶν δυναμένων νὰ φέρουν ὅπλα μοναχῶν καὶ τῶν κατοίκων τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου.

Ὁ διοικητὴς τῆς Θεσσαλονίκης, εἴτε πληροφορηθεὶς τὴν ἐπαναστατικὴν κίνησιν εἴτε διὰ λόγους προνοίας, ἀπέστειλε σημαντικὴν στρατιωτικὴν δύναμιν εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Ἡ προκλητικότης ὅμως τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Χαλκιδικὴν καὶ ἠπεῖλει γενικὴν σφαγὴν τῶν γκιοῦρηδων, ἐπέσπευσε τὰ πράγματα. Περὶ τὰ μέσα Μαΐου 1821 οἱ κάτοικοι τοῦ Πολυγύρου ὀπλισθέντες ὀρρίζονται εἰς τὸν Σταυρὸν καὶ κηρύττουν τὴν Ἐπανάστασιν. Ἀφοῦ ἐξώντωσαν τὴν ἐξ ὀλίγων ἀνδρῶν φρουρὰν τῆς πόλεώς των, ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἐνῶ δὲ μετὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν ὁ Τοῦρκος διοικητὴς ἀπεκεφάλιζε πολλοὺς σημαίνοντας προκίτους καὶ τὸν ἐπίσκοπον Κίτρος, εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ὁ Παπᾶς ἐν γενικῇ συνελεύσει εἰς τὰς Καρυὰς ἐκήρυξε τὴν Ἐπανάστασιν. Συγχρόνως ἐπανεστάτησεν ἡ Κασσάνδρα, τὰ Μαδεμοχώρικα καὶ γενικῇ ἐξέγερσις ἐσημειώθη εἰς ὅλην τὴν Χαλκιδικήν.

Τὰς πρώτας, οὐχὶ πολὺ σημαντικὰς, ἐπιτυχίας τῶν ἐπαναστατῶν ἐπηρεολούθησεν ἀπογοήτευσις. Οἱ ἐπαναστάται πρὸ τοῦ ὄγκου τοῦ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον ἐκίνητοποίησαν οἱ Τοῦρκοι ἐκ Θεσσαλονίκης, ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην τῆς ἐξωθεν βοήθειας. Αἱ ἀνθηραὶ κωμοπόλεις τῆς Χαλκιδικῆς, Πολύγυρος, Βασιλικὰ, Γαλάτιστα, παρεδόθησαν εἰς τὸ πῦρ, οἱ δὲ ἐπαναστάται ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποσυρθοῦν, ἄλλοι μὲν εἰς τὴν Κασσάνδραν, ἄλλοι δὲ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅπου εἶχον συγκεντρωθῆ καὶ 5 χιλιάδες πρόσφυγες ἐκ Χαλκιδικῆς. Ὅταν δὲ ὁ σουλτάνος ἐπληροφόρηθη τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ἐξέγερσιν, τόσον ἐταράχθη, ὥστε ἔστειλε διοικητὴν τῆς Θεσσαλονίκης ἄνδρα ἐξαιρετικόν, τὸν Ἀμποῦλ Ἀβούδ, μὲ τὴν διαταγὴν νὰ

ἐξοντώσῃ τοὺς ἐπαναστάτας. Πράγματι ὁ Ἀμποὺλ Ἀβούδ, ὀδηγῶν στρατὸν ἐκ 14 χιλιάδων, ἐξεστράτευσε περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου κατὰ τῆς Χαλκιδικῆς καὶ κατέπνιξε εἰς τὸ αἶμα τὰ τελευταῖα ἔχνη τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ὁ Παπαῖς, καταναλώσας ὀλόκληρον τὴν περιουσίαν του εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ Ἀγῶνος καὶ οἰκτρῶς ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν, μόλις κατώρθωσε νὰ ἐπιβιβασθῇ εἰς ψαριανὸν πλοῖον καὶ ἀνεχώρησε κατευθυνόμενος πρὸς τὴν Ὑδραν, σκοπὸν ἔχων μὲ νέας βοήθειαις νὰ ἀρχίσῃ τὸν Ἀγῶνα εἰς ἄλλο σημεῖον τῆς Μακεδονίας. Περιπλέων ὅμως τὸν Καφηρέα ἀπέθανεν αἰφνιδίως, ὁ δὲ νεκρὸς του μετεφέρθη εἰς τὴν Ὑδραν, ὅπου ἐτάφη μὲ τιμὰς ἀρχιστρατήγου.

#### Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΗΣ ( ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1822 )

Ἡ Δ. Μακεδονία, ἡ ὁποία δὲν ἐκινήθη κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐξηγέρθη τὸ 1822, μὲ κέντρον τὴν ἡρωικὴν Νάουσαν εἰς τὰς βορεινὰς ὑπαρτείας τοῦ Βερμίου. Ἡ Ἐπανάστασις διεξήχθη ὑπὸ τὰς ἐξῆς συνθήκας :

Ὁ Ἀμποὺλ Ἀβούδ, ἀφοῦ κατέπνιξε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χαλκιδικῆς, ἔλαβε σύντονα καὶ αὐστηρὰ μέτρα, διὰ νὰ προλάβῃ ὁμοίαις ἐπαναστατικαῖς ἐκδηλώσεις εἰς τὴν Δ. Μακεδονίαν.

Ἐκάλεσε νὰ παρουσιασθοῦν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἢ εἰς τὰς κατὰ τόπους τουρκικὰς ἀρχὰς οἱ ἐπιφανέστεροι πρόκριτοι καὶ ὀπλαρχηγοὶ τῶν πόλεων Βεροίας, Ναούσης, Σιατίστης, Κοζάνης, Μοναστηρίου, Καστοριάς, Κλεισουράς κ. ἄ. Ἰδιαιτέρως διέταξε νὰ παρουσιασθοῦν ἐνώπιόν του οἱ ὀπλαρχηγοὶ Διαιμαντῆς Νικολάου καὶ Γούλας Δράσκος ἀπὸ τὸν Ὀλυμπον, ὁ Ζαφειράκης ἀπὸ τὴν Νάουσαν, ὁ Καρατάσος ἀπὸ τὴν Βέροϊαν καὶ ὁ Γάτσος ἀπὸ τὰ Βοδενὰ ( Ἐδεσσαν ). Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐκλείσθησαν εἰς τὰς φυλακάς, ἄλλοι ἤρνήθησαν νὰ ὑπακούσουν. Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι ὁ Ζαφειράκης, ὁ Καρατάσος καὶ ὁ Γάτσος, οἱ ὁποῖοι ἀπεφάσισαν νὰ ἀρχίσουν τὸν Ἀγῶνα καὶ ἔγιναν ψυχὴ τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος εἰς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν.

Ὁ Ζαφειράκης Θεοδοσίου ἦ, ὅπως συνήθως ὠνομάζετο ἀπλῶς, Ζαφειράκης ἐγεννήθη εἰς τὴν Νάουσαν τὸ 1773 καὶ διὰ τῆς ἐργατικότητος καὶ τῆς τιμιότητός του ἀπέκτησεν εἰς τὴν πατρίδα του ὅποιαν θέσιν καὶ ὁ Παπαῖς εἰς τὰς Σέρρας. Ἐίχε σχεδὸν ἡγεμονικὴν δύναμιν μεταξὺ τῶν συμμα-

τριωτῶν του, ἐμνήθη ἔνωρίς εἰς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ἐνδεδειγμένος ἀρχηγὸς τοῦ ἑπαναστατικοῦ κινήματος.

Ὁ **Καρατάσος** καὶ ὁ **Γάτσος** — ὁ πρῶτος ἐκ Βεροίας καὶ ὁ δεῦτερος ἐξ Ἐδέσσης — ἦσαν ὑπερπεντηκοντούταις, ὅταν ἤρχισεν ἡ Ἐπανάστασις. Καὶ οἱ δύο — παλαιοὶ πολεμισταὶ καὶ διάσημοι κλέφταις — εἶχον μακρὰν πολεμικὴν πείραν, μεγάλην ἐπιβολὴν εἰς τὰ ὑπ' αὐτοὺς ἀτίθασα στρατιωτικὰ σώματα καὶ ἐγνώριζον καλὰ τὰς ἀδυναμίας καὶ τὰ τεχνάσματα τῶν Τούρκων. Πρωτόγονοι εἰς τοὺς τρόπους των καὶ ἀτρόμητοι εἰς τοὺς κινδύνους, πολ- λάκις μέχρις ἀγριότητος, ἦσαν ἀπαράμιλλοι ἀρχηγοὶ ἀτάκτων σωμάτων καὶ σπουδαῖοι ἑπαναστατικοὶ παράγοντες.

Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1822 οἱ τρεῖς αὐτοὶ ἀρχηγοί, μερικοὶ ὀπλαρχηγοὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ πρόκριτοι διαφόρων πόλεων, ὁ Βαυβαρέσος, ἀπὸ τὴν Καστοριᾶν, ὁ Νιόπλιος ἀπὸ τὴν Σιάτισταν, ὁ Ναοῦμ ἀπὸ τὴν Ἐδεσσαν κ. ἄ., συνῆλθον εἰς τὴν Μονὴν τῆς Παναχίας εἰς Δοβροᾶ, μεταξὺ Βεροίας καὶ Ναούσης. Ἐκεῖ ἐλήφθησαν σοβαραὶ ἀποφάσεις: νὰ ἀρχίσῃ ἀμέσως ἡ Ἐπανάστασις χωρὶς νὰ περιμένουν βοήθειαν ἐκ τῆς Νοτίου Ἑλλάδος καὶ νὰ προσβληθῇ τὸ πλησιέστερον πρὸς τὴν Νάουσαν στρατιωτικὸν κέντρον τῶν Τούρκων, ἡ Βέροια. Τὴν 22 λοιπὸν Φεβρουαρίου 1822 συνελήφθη ἡ μικρὰ φρουρὰ τῆς Ναούσης καὶ ὑψώθη ἡ σημαία τῆς Ἐπανάστασεως. Τὴν ἐπομένην οἱ ὀπλαρχηγοὶ Καρατάσος καὶ Γάτσος μὲ 1.800 πολεμιστὰς προσέβαλον τὴν Βέροϊαν. Οἱ δύο ὀπλαρχηγοὶ δὲν ὑπῆρξαν πολὺ εὐτυχεῖς εἰς τὴν νυκτερινὴν καὶ αἰφνιδιαστικὴν ἀπόπειράν των, οἱ δὲ Ὀλύμπιοι ἀρχηγοί, μετὰ τῶν ὁποίων εἶχον συνεννοηθῆ νὰ συγχρονίσουν τὴν ἐπίθεσιν, δὲν ἐφάνησαν. Εὐτυχέστεροι ὑπῆρξαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας (12 Μαρτίου), ὅτε, ἐνισχυθέντες ὑπὸ τοῦ Ζαφειράκη καὶ ὀχρωθέντες εἰς τὴν ἱστορικὴν Μονὴν Δοβροᾶ, ἀπέκρουσαν τὴν ἐπίθεσιν 4 χιλ. Τούρκων ἐκ Βεροίας ὑπὸ τὸν *Κεχαγιᾶ μπέην*, ἀφοῦ ἐπροξένησαν εἰς αὐτοὺς σημαντικὰς ζημίας, φονεύσαντες καὶ 1.500 περίπου.

Ὁ Τούρκος πασᾶς τῆς Θεσσαλονίκης ἐξεμάνη διὰ τὸ κατόρθωμα τῶν γκιαουρῆδων εἰς Δοβροᾶ καὶ τὴν 14 Μαρτίου ἐνεφανίσθη εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Ναούσης μὲ μεγάλας δυνάμεις: 16 χιλ. μαχητῶν, ἵπτικὸν καὶ 10 κανόνια. Εἰς τὰ τείχη καὶ τοὺς προμαχῶνας τῆς Ναούσης ἔλαβον χώραν συγκρούσεις καὶ διεδραματίσθησαν ἥρωικὰ κατορθώματα ὑπενθυμίζοντα τὸ Σούλι καὶ τοὺς ἀγῶνας του. Ἡ πόλις ἀντεστάθη ἐπὶ ἓνα περίπου μῆνα. Τὴν 16 Ἀπριλίου, ἡμέραν

Πέμπτην τῆς Διακαινησίμου, οἱ Τούρκοι παρεβίασαν τὰς πύλας τοῦ τείχους καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, ἣ ὁποία παρεδόθη εἰς τὸ πῦρ, τὴν σφαγὴν καὶ τὴν λεηλασίαν. Εἰς τὴν Νάουσαν, ὡς εἰς τόπον ἀσφαλῆ, εἶχον συρρεύσει πολλὰ χιλιάδες ἀμάχου πληθυσμοῦ ἐκ τῶν περιχώρων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ αἱ οἰκογένειαι τοῦ Καρατάσου καὶ τοῦ Γάτσου. Ὅσοι δὲν ἐσφάγησαν ἢ δὲν κατώρθωσαν κατὰ τινὰ τρόπον νὰ διαφύγουν, ἤχμαλώτισθησαν καὶ ἐπωλήθησαν ὡς δούλοι εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τοῦ Μοναστηρίου.

Τὴν ἐπομένην, 17 Ἀπριλίου, ἔπεσε καὶ ὁ πύργος τοῦ Ζαφειράκη, ἀφοῦ διὰ τοῦ ἡρωικοῦ ἀντιπερισπασμοῦ τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησεν εἰς τοὺς Τούρκους ἔδωκε καιρὸν εἰς πολλοὺς νὰ σωθοῦν. Πλῆθος ὁμως γυναικοπαίδων,

τὰ ὁποῖα εἶχον συγκεντρωθῆ εἰς μικρὸν ὄχυρὸν πλησίον τοῦ πύργου τοῦ Ζαφειράκη, δὲν ἐπρόλαβον νὰ σωθοῦν καὶ, ἀντὶ νὰ παραδοθοῦν εἰς τοὺς ἐχθρούς, ὅπου δὲν τοὺς 1822 ἀνέμενε τίποτε ἄλλο παρὰ ἐξευτελισμὸς καὶ ἀτίμωσις, ἐπροτίμησαν νὰ κρημισθοῦν ἀπὸ ἓνα ὕψωμα εἰς τὸν καταρρακτώδη



Ἐνδυμασία Μυκόνου

ποταμὸν Ἀραπίτσα καὶ ἐπνίγησαν εἰς τὰ ἀφρίζοντα νερά. Οὕτω ἀπὸ τὴν θλιβερὰν καὶ ὀλοσχερῆ καταστροφὴν τῆς Ναούσης δὲν ἔλειψε καὶ τὸ ἡρωικὸν Ζάλογγον.



Ἐνδυμασία Πόρου - Ὑδρας

## ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

Ἡ πτώσις καὶ ἡ καταστροφή τῆς Ναούσης ἐσήμαινε τὸ τέλος τοῦ Ἀγῶνος εἰς τὴν Δ. Μακεδονίαν. Οἱ ἀρχηγοὶ Ζαφειράκης, Καρατάσος καὶ Γάτσος, διαφυγόντες τὴν σύλληψιν, προσεπάθησαν μὲ ὀλίγους ἄνδρας νὰ καταφύγουν εἰς τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα, διὰ νὰ συνεχίσουν ἐκεῖ τοὺς ἥρωικούς των ἀγῶνας. Ἐκ τούτων, οἱ μὲν Καρατάσος καὶ Γάτσος μὲ 300 Μακεδόνας, μετὰ πολλὰς περιπετείας καὶ κινδύνους ἀνὰ τὴν Δ. Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, ἔφθασαν εἰς Μεσολόγγιον καὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀλεξ. Μαυροκορδάτου. Ὁ Ζαφειράκης ὅμως μὲ ἓνα ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Καρατάσου καὶ δώδεκα ἄλλους ὁπαδοὺς προδοθέντες περιεκυκλώθησαν ὑπὸ τουρκοῦ ἀποσπάσματος καὶ ἐφονεύθησαν ὅλοι παρὰ τὴν Βέροϊαν μετὰ ἥρωικὴν ἀντίστασιν. Αἱ κεφαλαὶ τοῦ Ζαφειράκη καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Καρατάσου ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ Ἀμποῦλ Ἀβουδ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐξετέθησαν πρὸς κοινὴν θέαν.

Μόλις τὴν 22 Μαρτίου 1822 ἔφθασεν εἰς τὸν Ὀλυμπον ἡ ἀπὸ πολλοῦ ἀναμενομένη ἐκ μέρους τοῦ Δημ. Ὑψηλάντου βοήθεια. Ἄν καὶ ἡ βοήθεια ἦτο ἀσήμαντος, οἱ ὀπλαρχηγοὶ τοῦ Ὀλύμπου ἐκινήθησαν, ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά. Οἱ Τοῦρκοι ἀνέπτυξαν μεγάλην δραστηριότητα καὶ κατέπνιξαν τὸ Κίνημα ἐν τῇ γενέσει του. Τοιοῦτοτρόπως, μὲ τὴν καταστολὴν τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὸν Ὀλυμπον ἔσβησε καὶ ἡ τελευταία ἐστία ἀντιστάσεως εἰς τὴν Μακεδονίαν. Πολλοὶ Μακεδόνες καταφυγόντες εἰς τὴν Νότιον Ἑλλάδα ἐπολέμησαν ὑπὸ τοὺς διαφόρους ἀρχηγούς γενναϊότατα μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων Ἀγῶνος. Παρ' ὅλην τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν αὐτοθυσίαν τῶν Μακεδόνων, ἡ Ἐπανάστασις ἐν Μακεδονίᾳ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εὐδοκίμησῃ, ἕνεκα τῶν μεγάλων στρατιωτικῶν δυνάμεων, τὰς ὁποίας διέθετον οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν χώραν ταύτην. Ἡ Μακεδονικὴ γῆ πρῶτῃ ἐδέχθη τὴν ἐπίθεσιν τοῦ πολυαριθμοῦ ἐχθροῦ, τὸν ὁποῖον ἔφθειρε καὶ ἀπίτησχύλησεν ἐπὶ 15 συνεχεῖς μῆνας καὶ ἐν τέλει προσεφέρθη ὡς ἱερὰ θυσία διὰ τὸ μετέπειτα κέρδος τοῦ Ἀγῶνος.

### III. Η ΑΠΟΚΡΟΥΣΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΣΕΩΣ

#### ΤΟ ΣΧΕΔΙΟΝ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΣΕΩΣ

Τὸ δευτέρον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως ἦτο κρίσιμον διὰ τὸν ἑλληρικὸν Ἀγῶνα, διότι ὁ σουλτᾶνος καὶ οἱ πασᾶδες τοῦ κατέβαλον ἐντατικὴν προσπάθειαν, διὰ νὰ πλήξουν ἀποτελεσματικῶς τὴν Ἐπανάστασιν. Ἀλλὰ συγχρόνως ἦτο τὸ πλέον ἔνδοξον ἔτος τοῦ ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος καὶ τὸ πλουσιώτερον εἰς ἡρωικὰ κατορθώματα τῶν ἀγωνιστῶν μας. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ Ἐπανάστασις εἶχε καταπνιγῆ εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὴν Στερεάν ὅμως, τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς νήσους εἶχεν ὀριστικῶς στερεωθῆ καὶ τοῦτο ἀνησύχει τὴν Πύλην. Διὰ τοῦτο τὸ Διβάνιον, παρακινούμενον ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς διπλωματίας καὶ τοῦ Ἄγγλου πρεσβευτοῦ, δὲν ᾔθελε νὰ ἀκούσῃ περὶ συνδιαλλαγῆς πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας. Ἀπεφάσισεν ὅθεν διὰ συντόνου ἐνεργείας νὰ συντριψῇ τὴν Ἐπανάστασιν.

Τὰ πράγματα ἐφαίνοντο εὐνοϊκὰ διὰ τοὺς Τούρκους. Εἰς τὰς 24 Ἰανουαρίου 1822 κατεβλήθη τελικῶς ἡ ἀντίστασις τοῦ Ἀλῆ. Ὁ νικητῆς Χουρσίτ, ἀφοῦ δι' ἀπατηλῶν ὑποσχέσεων καὶ περιποιήσεων ἐπέτυχε πᾶν ὅ,τι ἐπεθύμει παρὰ τοῦ γηραιοῦ σατράπου, ἀπεκεφάλισεν αὐτὸν καὶ ἔστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν κεφαλὴν του μετὰ τῶν κεφαλῶν τῶν τριῶν υἱῶν του καὶ τῶν ἐγγόνων του. Συνεπῶς τὸ πολιορκητικὸν σῶμα ἔμενον ἐλεύθερον, ἀνετέθη δὲ εἰς τὸν νικητὴν νὰ εἰρηνεύσῃ τὴν Ἑλλάδα.

Οἱ Τούρκοι πασᾶδες κατέστρωσαν τὸ ἐξῆς σχέδιον: Ὁ Χουρσίτ μὲ τὸν στρατὸν τῆς Ἠπείρου θὰ ἐβάδιζε κατὰ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας καὶ διερχόμενος διὰ τῶν στενῶν τοῦ Μακρυνόρους θὰ ὑπέτασσε τὴν χώραν μέχρι τοῦ κόλπου τῆς Ναυπάκτου. Κατόπιν θὰ διεπεραιώνετο ἐκ τοῦ Ρίου εἰς τὴν Πελοπόννησον. Δεύτερος τουρκικὸς στρατὸς βαδίζων διὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἔμελλε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ. Οἱ δύο στρατοὶ ἐνούμενοι ἔμελλον νὰ καταπνίξουν τὴν Ἐπανάστασιν εἰς τὴν κοιτίδα της. Τὴν δρᾶσιν τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ ἐπρόκειτο νὰ ὑποστηρίξῃ ὁ τουρκικὸς στόλος, συντρίβων τὴν θαλασσίαν δύναμιν τῶν Ἑλλήνων καὶ μεταφέρον τὸν στρατὸν τῆς Δυτ. Ἑλλάδος εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τὴν πεποίθησιν τῶν Τούρκων στρατηγῶν συνεμερίζοντο καὶ οἱ φίλοι τῆς Τουρκίας διπλωμάται τῆς Εὐρώπης καὶ μετὰ θριάμβου ἀνήγγελλον ὅτι ἐπλησίαζεν ἡ καταστροφὴ τῶν Ἑλλήνων.

## ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΧΙΟΥ

Ἐκ τῶν τριῶν ἐπιχειρήσεων, τὰς ὁποίας διελάμβανε τὸ τουρκικὸν σχέδιον, προηγήθη ἡ κατὰ θάλασσαν. Ἡ Χίος, ἡ πλουσιωτάτη καὶ εἰρηνικωτάτη ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, εἶχε προσχωρήσει εἰς τὸ Κίνημα, ὑποκινήθεισα ἀπὸ τολμηροὺς ἄνδρας, οἱ ὅποιοι ἤλθον ἐξωθεν. Ὁ ριφικίνδυνος δηλαδὴ ἀρχηγὸς τῶν Σαμίων ἐπαναστατῶν Λυκοῦργος Λαγοθέτης, συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Χίου ἐμπόρου Ράλλη, ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν νήσον μετὰ 1.500 ἀνδρῶν τὴν 10 Μαρτίου. Ἡ τουρκικὴ φρουρὰ αἰφνιδιασθεῖσα ἀπεσύρθη εἰς τὸ φρούριον τῆς πόλεως καὶ ἡ νήσος παρεδόθη εἰς τοὺς Σαμίους ἐλευθερωτάς, οἱ ὅποιοι εἰσέβαλον εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ κατέλαβον αὐτήν. Δὲν κατάρθωσαν ὅμως νὰ ἐκπορθήσουν τὸ φρούριον.



Ὁ Καρᾶ Ἀλῆς

Τὸ τόλμημα τῆς Χίου προεκάλεσε κατάπληξιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ σουλτᾶνος ἐθεώρησεν αὐτὸ ὡς προσωπικὴν προσβολὴν καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ χαρেমίου ἐζήτουν διὰ φωνῶν τὴν τιμωρίαν τῶν στασιαστῶν, διότι τὴν Χίον εἶχε παραχωρήσει ὁ σουλτᾶνος εἰς τὴν ἀδελφήν του πρὸς κάρπωσιν τοῦ ἐκ τῶν μαστιχοδένδρων φόρου. Ἡ Πύλη ἐφυλάκισεν ἀμέσως τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Χίους καὶ ἀπεκεφάλισεν ἐξήκοντα ἐξ αὐτῶν.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ Μαρτίου ὁ Καπετὰν πασᾶς Καρᾶ Ἀλῆς ἐνεφανίσθη μετὰ 46 πλοίων εἰς τὸ βόρειον στόμιον τοῦ μεταξὺ τῆς μικρασιατικῆς ἀκτῆς καὶ τῆς νήσου στενοῦ καὶ μετὰ ἰσχυρὸν βομβαρδισμὸν ἀπεβίβασεν 7 χιλ. στρατιῶτας εἰς τὴν νότιον τῆς νήσου ἀκτὴν ( 30 Μαρτίου ), συγχρόνως δὲ ἐπετίθετο ἐκ

τοῦ φρουρίου κατὰ τῆς πόλεως καὶ ἡ τουρκικὴ φρουρά. Ἡ πόλις καὶ τὰ περιχώρα παρεδόθησαν εἰς τὸ πῦρ, ἐνῶ οἱ Σάμοι μετὰ βραχεῖαν, ἀλλὰ κραταῖαν ἀντίστασιν ἐσώθησαν ἐπὶ τινων ψαριανῶν πλοίων, ἐγκαταλείψαντες τὴν νῆσον εἰς τὴν τύχην τῆς. Εὐθὺς ἀμέσως διεπεραιώθησαν τὰ ἀσιατικὰ στίφη, τὰ ὅποια εἶχον συναθροισθῆ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι παραλίας, κεντριζόμενα δὲ ὑπὸ τῆς δίψης τῆς λείας καὶ τῆς παροτρύνσεως τῶν δερβισῶν, ἤρχισαν δεινὴν σφαγὴν τῶν Χριστιανῶν. Μετ' ὀλίγον τεσσαράκοντα καπνίζοντα χωρία μετὰ τῆς πόλεως καὶ σωρεία πτωμάτων ἦσαν τὰ θύματα τῆς τουρκικῆς μανίας.

Οὕτω τὸ Πάσχα τοῦ 1822 ἐβάφη εἰς τὸ αἷμα τῶν Χίων, ὅπως εἶχε βαφῆ τὸ Πάσχα τοῦ 1821 εἰς τὸ αἷμα τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν θυμάτων τῆς Κων πόλεως. Χιλιάδες Χίων ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Τύνιδος καὶ ἄλλαι χιλιάδες διασπάρησαν εἰς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους. Εἰς ἐλαχίστους ἐκ τῶν ἐπιζώντων ἐχάρισαν τὴν ζωὴν οἱ Τοῦρκοι, διὰ τὰ περιποιοῦνται τοὺς περιφήμους κήπους τῶν μαστιχοδένδρων. Ὑπολογίζουν ὅτι ἐκ τῶν 100 χιλιάδων κατοίκων τῆς νήσου 23 χιλιάδες ἐσφάγησαν καὶ 47 χιλιάδες ἠχμαλωτίσθησαν.

Ἡ αἰματηρὰ τραγωδία τῆς Χίου ἔδωκε νέαν ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ὀσμανικὴ φυλὴ ἦτο ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸν ἀνθρωπισμὸν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐβεβαίωσε τὸν ἰσχυρισμὸν τῶν Ρώσων, ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συνυπάρχουν εἰς τὴν Εὐρώπην μετὰ τῶν χριστιανικῶν φυλῶν, ἐνῶ τούναντίον ἐξησφάλιζε τὴν συμπάθειαν τῶν Εὐρωπαίων ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ δημοσιογράφοι ἔδωκαν φρικιαστικὰς περιγραφὰς τῶν σφαγῶν τῆς Χίου, ζωγράφοι ἀπεικόνισαν αὐτὰς καὶ ποιηταὶ τῆς περιωπῆς τοῦ Οὐγκῶ ἔψαλαν τὴν θλιβεράν καταστροφὴν.

#### Η ΑΠΟΚΡΟΥΣΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΣΤΟΛΟΥ

Ἀλλὰ τὸ τουρκικὸν κακούργημα δὲν ἐπρόκειτο νὰ μείνῃ ἀτιμώρητον. Ὁ ἀγωνιζόμενος Ἑλληνισμὸς ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἐζήτηε ἐκδίκησιν διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ὡραίας νήσου. Ἐντὸς ὀλίγου ἐκινήθη ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ὁ ὅποιος ἐνεφανίσθη εἰς τὰ ὕδατα τῆς Χίου, ἀποτελούμενος ἐκ 56 πλοίων. Οἱ Ἕλληνες πλοίαρχοι συσκεφθέντες ἀπεφάσισαν νὰ προσβάλλουν τὸν τουρκικὸν στόλον διὰ πυρπολικῶν. Τὴν τολμηρὰν ἐπιχείρησιν ἀνέλαβεν ὁ Ὑδραῖος **Πιπῖνος** καὶ ὁ Ψαριανὸς **Κωνστ.**

**Κανάρης.** Οἱ δύο ναυτικοί, πλεύσαντες βραδέως, ἔνεκα τῆς ἐπικρατοῦσης νηνεμίας, ἔφθασαν εἰς τὸ στενὸν μεταξύ τῆς Χίου καὶ τῆς μικρασιατικῆς παραλίας καὶ τὴν νύκτα τῆς 6 πρὸς τὴν 7 Ἰουνίου διαολίσθησαν ὡς σκιαὶ εἰς τὸν λιμένα, ὅπου ἐναυλόγει ὁ τουρκικὸς στόλος.

Ἦτο ἡ τελευταία νύξ τοῦ Ραμαζανίου, τὰ πλοῖα ἦσαν φωταγωγημένα καὶ οἱ Τοῦρκοι ἦσαν παραδεδομένοι εἰς τὴν διασκέδασιν. Ὁ Καρᾶ Ἀλῆς εἶχε προσκαλέσει εἰς δεῖπνον τοὺς ἀξιωματικοὺς τῆς ξηρᾶς ἢ ναυαρχίς του ἤστραπτεν ἀπὸ πολύχρωμα φῶτα καὶ ἀντήχει ἀπὸ φωνᾶς καὶ εὐθυμίας, ἐνῶ ἀπὸ τῆς πρύμνης ἐκρέματο ἡ αἰμοσταγῆς κεφαλή καὶ αἱ ἀποκεκομμένοι χεῖρες Ἑλληνοσ ἀξιωματικοῦ. Ὁ Κανάρης ἐκόλλησε τὸ πυρπολικόν του εἰς τὴν πλευρὰν τῆς ναυαρχίδας καί, πρὶν ἢ ἀντιληφθοῦν οἱ Τοῦρκοι, ἤναψεν αὐτό. Αἱ φλόγες μετεδόθησαν εἰς τὴν

ναυαρχίδα, ἡ ὁποία ἐπυρπολήθη καὶ ἀνετινάχθη μετ' ὀλίγον, ὅταν αὐταὶ ἔφθασαν εἰς τὴν πυριταποθήκην. Ὑπὲρ τὰς 2 χιλ. Τοῦρκοι εὗρον τὸν θάνατον καὶ αὐτὸς ὁ αἰμοσταγῆς Καρᾶ Ἀλῆς ἐπιβιβαζόμενος εἰς λέμβον ἐπληρώθη θανασίμως ἐξ ἀνημμένης κεραιάς, ἡ ὁποία ἔπεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του, καὶ μετακομισθεὶς εἰς τὴν ἀκτὴν ἐξέπνευσεν ἐκεῖ, ὅπου πρὸ μικροῦ εἶχεν ἀπαγχονίσει τοὺς ὀμήρους τῶν Χίων. Ὁ Πιπῖνος δὲν ἐπέτυχεν εἰς τὴν ἐπιχειρήσιν του, διότι οἱ Τοῦρκοι κατάρθωσαν νὰ ἀπομακρύνουν τὸ πυρπολικόν.

Τὸ κατῶρθωμα τοῦ Κανάρη προξένησε κατάπληξιν εἰς τοὺς Τοῦρκους, οἱ ὅποιοι



Κωνσταντῖνος Κανάρης (1790 - 1877)

μὴ θεωροῦντες τὰ ὕδατα τῆς Χίου ἀσφαλῆ, ἀπέπλευσαν εἰς τὸν Ἑλλησποντον, ἀφοῦ ἡ ἀτυχῆς νῆσος ἔδοκίμασε καὶ πάλιν τὴν μανίαν των,

διότι, ἐκδικούμενοι τὴν ἀπώλειαν τῆς ναυαρχίδος, κατέστρεψαν τὰ Μαστιχοχώρια. Ἡ κυριαρχία τῆς θαλάσσης ἐξησφαλίσθη καὶ πάλιν διὰ τοὺς Ἕλληνας, ὡσάκις δὲ ὁ τουρκικὸς στόλος πιεζόμενος ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἐξήρχετο τοῦ Ἑλλησπόντου, ὁ φόβος τοῦ πυρπολικοῦ παρηκολούθει αὐτὸν πανταχοῦ. Οἱ Ἕλληνες πυρποληταί, μαυρισμένοι καὶ ἀσκεπεῖς, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ἐνδοξὸν Κανάρην, ἔφθασαν εἰς τὰ Ψαρά καὶ κατηθύνθησαν ἀμέσως εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου ἀνέπεμψαν εὐχαριστήριον δέησιν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν καὶ τὴν σωτηρίαν των. Ὁ δὲ ἑλληνικὸς λαὸς μὲ ἀνακούφισιν καὶ ἱκανοποίησιν ἐπληροφορήθη τὸ κατόρθωμα τοῦ τολμηροῦ πυρπολητοῦ.

Ὁ **Κωνστ. Κανάρης** ( 1790 - 1877 ), ὁ διασημότετος τῶν Ἑλλήνων πυρπολητῶν, ἐγεννήθη εἰς τὰ Ψαρά. Πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἦτο κυβερνήτης μικροῦ ἐμπορικοῦ πλοίου καὶ ἔσπευσεν ἐκ τῶν πρώτων νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν Ἐπανάστασιν, μεταβληθεὶς ἀπὸ ἐμποροπλοίαρχος εἰς καταδρομέα καὶ πυρπολητὴν. Αἱ μεγάλαί περιστάσεις ἀνέδειξαν αὐτὸν τολμηρὸν καὶ ἐπιτήδειον ναυτικὸν καὶ συγχρόνως συνετέλεσαν εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξίν του, ὥστε βραδύτερον ἀνεμίχθη εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἔγινε πρωθυπουργὸς τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος.

#### ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΕΙΣ ΤΟ ΠΕΤΑ

Εἰς τὴν ξηρὰν τὰ πράγματα δὲν ἦσαν πολὺ εὐχάριστα διὰ τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Τούρκοι παρεσκευάζον μεγάλην ἐπίθεσιν, ἐνῶ ἡ Ἐπανάστασις ὑπέσθη εἰς πολλὰ σημεῖα πλήγματα. Οἱ Τούρκοι κατέπνιξαν, ὅπως εἶδομεν, εἰς τὸ αἶμα τὴν ἐξέγερσιν τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Ὀλύμπου. Ἐπίσης ἐξέπνευσεν ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Εὐβοίαν, ἀφοῦ ἐφονεύθη ὁ γενναῖος ὑπερασπιστὴς τῶν Βρουσαίων **Ἄγγελῆς** καὶ ὁ ἐλθὼν εἰς ἐπικουρίαν αὐτοῦ υἱὸς τοῦ Μπέη τῆς Μάνης **Ἡλίας Μαυρομιχάλης**. Σημαντικὴν ἐπιτυχίαν εἶχεν ὁ Δ. Ὑψηλάντης, ὁ ὁποῖος ἐξεστράτευσε εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Θεσσαλίας, καὶ κατέλαβε τὴν Ἀιρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν ( 9 Ἰουνίου 1822 ).

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον τὸ κύριον ἐνδιαφέρον ἐστρέφετο πρὸς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Ὁ ἐλευθερωθεὶς διὰ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἰωαννίνων τουρκικὸς στρατὸς ἦτο ἕτοιμος νὰ δράσῃ. Προσέβαλε τὸν προμαχῶνα τῆς Δ. Ἑλλάδος, τὸ Σούλι, καὶ διὰ σημαντικῶν δυνάμεων ἤρχισε τὴν προέλασιν πρὸς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Ἐπικεφαλῆς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἦτο εἷς ἐκ τῶν δραστηριωτάτων Τούρκων στρατηγῶν τῆς ἐποχῆς,

ὁ **Μεχμέτ Ρεσίτ** πασᾶς, ἐξωμότης, υἱὸς ἱερέως ἀπὸ τὴν Γεωργίαν, τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ὀνομάζουν **Κιουταχῆν**. Συμφέρον τῆς ὅλης ἐλληνικῆς ὑποθέσεως ἦτο νὰ μὴ συντριβῆ ὁ ἀνδρεῖος ὄρεινὸς λαὸς τοῦ Σουλίου, ὁ ἀποτελεῶν τὴν προφυλακὴν τῆς Ἡπείρου, καὶ νὰ ἀναχαιτισθῆ ἡ τουρκικὴ προέλασις.

Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ὁ φαναριωτικῆς καταγωγῆς πολιτευόμενος, ὁ ὁποῖος εἶχε καταλάβει ἤδη τὴν προεδρίαν τῆς κυβερνήσεως τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδος, προπαρεσκευάσατο μίαν ἀπὸ τὰς ἀξιολογωτέρας πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Ἀγῶνος. Κατήρτησεν εἰς τὰς Πάτρας ἐκστρατευτικὸν σῶμα πρὸ πάντων ἀπὸ εὐρωπαϊκῶς ἡσκημένους στρατιώτας καὶ τὸ τάγμα τῶν φιλελλήνων, τὸ ὁποῖον ἀπετέλουν Εὐρωπαῖοι ἀξιωματικοί: Γάλλοι, Γερμανοί, Ἰταλοί, Πολωνοί. Τὴν δύναμιν αὐτὴν ἐνίσχυσαν 1.000 περίπου Μανιάται ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Ἄλλ' ὁ Μαυροκορδάτος ἔκαμε τὸ σφάλμα νὰ ἀναλάβῃ ὁ ἴδιος τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐκστρατείας. Διεπεραιώσατο τὸν στρατὸν εἰς τὸ Μεσολόγγιον, ὅπου διὰ τῆς προσελύσεως νέων στρατιωτῶν τὸ ἐκστρατευτικὸν σῶμα ἀνῆλθεν εἰς 4 χιλιάδας ἀνδρῶν.

Ὁ Μαυροκορδάτος ὅμως διέσπασε τὴν δύναμιν αὐτὴν, διότι ἔστειλε κατ' ἀρχὰς 500 Μανιάτας ὑπὸ τὸν ἀνδρεῖον ὑπερασπιστὴν τοῦ Βαλτετσίου Κυριακούλην Μαυρομιχάλην εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἡπείρου Φανάρι, ἀπέχοντα ἑπτὰ ὥρας ἀπὸ τὴν Κιάφαν. Τὸ κύριον σῶμα ἐβάδιζε βραδέως διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀχελώου. Παρὰ τὸ Κομπότι οἱ φιλέλληνες Γερμανοὶ ἐθελονταὶ ὑπὸ τὸν Βυτεμβέργιον **Νόρμαν** εἶχον σημαντικὴν ἐπιτυχίαν κατὰ συντάγματος τουρκικοῦ ἵππικοῦ. Ἐνθαρρυνθεὶς ὑπερβολικὰ ὁ Μαυροκορδάτος ἀπὸ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν διέσπασεν ἐκ νέου τὰς δυνάμεις του καὶ μέρος αὐτῶν ἔστειλεν ὑπὸ τὸν Μᾶρκον Μπότσαρην εἰς τὴν Κιάφαν διὰ τῶν Πέντε Πηγαδιῶν, ὁ ἴδιος δὲ ἐπροχώρησε μετὰ τοῦ ὑπολοίπου στρατοῦ πρὸς τὸ Πέτα, βορειοανατολικῶς τῆς Ἄρτης, τὴν ὁποίαν κατεῖχε μὲ ἰσχυρὰν δύναμιν ὁ Κιουταχῆς.

Ἡ ἐκστρατεία ἀπέτυχεν εἰς ὅλα τὰ σημεῖα. Ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης συνήνησεν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν εἰς τὰ Πέντε Πηγάδια, ἀπειρούσθη καὶ ὑπεχρέωθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸ Πέτα. Οἱ Μανιάται προσεβλήθησαν ἀπὸ ἀνωτέρας δυνάμεις εἰς τὸ Φανάρι, ὑπέστησαν σοβαρὰς ἀπωλείας καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Κυριακούλης ἐφονεύθη, ἡ δὲ ἐπιχείρησις τοῦ Μαυροκορδάτου κατέληξεν εἰς πραγματικὴν καταστροφήν. Ὁ Κιου-

ταχῆς μὲ 6 χιλ. συνέτριψε τὴν ἑλληνικὴν δύναμιν εἰς τὸ Πέτα. Οἱ φιλέλληνες διὰ τῆς ἀνδρείας των ἀνεκάλεσαν εἰς τὴν μνήμην τοὺς ναπολεονταίους πολέμους, ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο κατώρθωσαν ἢ νὰ χύσουν τὸ αἷμά των ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Μόλις 25 ἐξ αὐτῶν διήνοιξαν ὁδὸν διὰ τῶν τουρκικῶν τάξεων πρὸς τὸ Μεσολόγγιον. Ἄλλοι 400 ἀπὸ τοὺς καλύτερους πολεμιστὰς τῆς Ἑλλάδος ἐκάλυψαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Οἱ Τούρκοι ἐπανηγύρισαν τὴν νίκην των εἰς τὴν Ἄρταν μὲ κανονιοβολισμοὺς καὶ τὴν σφαγὴν τῶν ὀλίγων αἰχμαλώτων ( 4 Ἰουλίου 1822 ).

Ἡ παρὰ τὸ Πέτα καταστροφὴ εἶχε σημαντικὰς συνεπείας. Οἱ Σουλιῶται, ἀφοῦ ἀντέστησαν μέχρι Σεπτεμβρίου, ἐσυνθηκολόγησαν καὶ ἀπῆλθον πάλιν εἰς τὰς Ἴονιους νήσους. Ὅλη δὲ ἡ Δυτ. Ἑλλάς ἐφαίνετο στρατιωτικῶς χαμένη.

#### Η ΠΡΩΤΗ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

Οἱ δύο Τούρκοι πασᾶδες, Βρυώνης καὶ Κιουταχῆς, χωρὶς νὰ συναντήσουν ἀντίστασιν, ἀπέκλεισαν τὸ Μεσολόγγιον ἀπὸ ξηρᾶς, ἐνῶ συγχρόνως στόλος τουρκικὸς ἀπέκλειεν αὐτὸ ἀπὸ θαλάσσης. Αὕτῃ εἶναι ἡ πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου ( Νοέμβριος 1822 ).

Ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης μὲ τὰ λείψανα τῆς καταστροφῆς τοῦ Πέτα, 60 περίπου ὄπλοφόρους, εἶχον καταφύγει εἰς τὸ Μεσολόγγιον καὶ προβλέποντες τὴν τουρκικὴν ἐπίθεσιν ἀπέστειλαν τὸν περισσότερον ἄμαχον πληθυσμὸν εἰς τὴν Ἐπτάνησον, ἐστρατολόγησαν τοὺς δυναμένους νὰ φέρουν ὅπλα καὶ ἠῤῥηξαν τοὺς μαχητὰς εἰς 360. Μὲ τοὺς ὀλίγους αὐτοὺς ἄνδρας κατώρθωσαν νὰ ἀποκρούσουν τὰς πρώτας ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ Τούρκοι ὅμως ἀρχηγοὶ δὲν ἦσαν σύμφωνοι. Ὁ Κιουταχῆς καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου Γιουσούφ ἦσαν τῆς γνώμης νὰ προσβάλλουν τὸ σαθρὸν τεῖχος καὶ δι' ἰσχυρᾶς ἐφόδου νὰ γίνουν κύριοι τῆς πόλεως. Ὁ Βρυώνης, ἀντιθέτως, ἐφρόνει ὅτι, μέσα εἰς τὴν γενικὴν ἐρήμωσιν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, ἦτο συμφέρον νὰ διατηρηθῇ ἡ πόλις ἐκείνη διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοπέδου καὶ ἦτο τῆς γνώμης νὰ καταλάβουν τὸ Μεσολόγγιον διὰ συμβιβασμοῦ.

Οἱ πολιορκούμενοι ἐξεμεταλλεύθησαν ἐπιτηδεῖας τὴν ἀσυμφωνίαν τῶν Τούρκων πασάδων καὶ ἤρχισαν μακρὰς διαπραγματεύσεις, μὲ τὰς ὁποίας ἐκέρδισαν καιρὸν. Ἐν τῷ μεταξῷ ἐφάνη ὁ Μιαούλης μὲ ἑπτὰ ὑδραϊκὰ πλοῖα καὶ τέσσαρα σπετσιώτικα, τὰ ὁποῖα διεσκόρπισαν

τὸν τουρκικὸν στόλον καὶ ἔφεραν τροφάς, πολεμεφόδια καὶ ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ δύναμις τοῦ Μεσολογγίου ηὔξθη εἰς 1.500 ἄνδρας. Αἱ διαπραγματεύσεις τότε διεκόπησαν καὶ οἱ Ἕλληνες ὄπλαρχηγοὶ παρήγγειλαν εἰς τοὺς Τούρκους: « ἂν θέλετε τὸν τόπο μας, ἐλάτε νὰ τὸν πάρετε ».

Οἱ Τούρκοι, ἀφοῦ ἔχασαν πολὺτιμον καιρὸν, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιτεθοῦν τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων ( 24 - 25 Δεκεμβρίου 1822 ). Τὸ ἠθικὸν τοῦ στρατοῦ τῶν εἶχε πολὺ καταπέσει, διότι ἐγνώσθη ἡ καταστροφὴ τῆς στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη, συγχρόνως δὲ ὁ χειμὼν ἐπροχώρει καὶ ἐστενοχώρει αὐτούς, αἱ τροφαὶ ἐσπάνιζον, βροχαὶ συνεχεῖς καὶ ραγδαῖαι ἐπιπτον καὶ ἀσθένειαι ἐμάστιζον τὸ στρατόπεδον. Τὸ σχέδιον τῶν Τούρκων ἐγίνε γνωστὸν καὶ ἡ ἐπίθεσις κατέληξεν εἰς καταστροφὴν. Οἱ Ἕλληνες τοὺς ἀπέκρουσαν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν μὲ μεγάλην σπουδὴν καὶ ἐν πανικῷ νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν 10 κανόνια, τὰς σημαίας τῶν καὶ ἕλα τὰ ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Μεγαλυτέραν καταστροφὴν ὑπέστησαν κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Ἀχελφῶος, ἐνῶ ὑπεχώρουν πρὸς τὴν Πρέβεζαν. Πολλοὶ ἐπνίγησαν εἰς τὸν πλημμυρίσαντα ποταμόν, οἱ δὲ λοιποὶ, ἄοπλοι καὶ κακῶς ἔχοντες, ἔφθασαν εἰς τὸν Κραβασσαρᾶν καὶ διέπλευσαν εἰς τὴν Πρέβεζαν ( 21 Φεβρουαρίου 1823 ). Ἐκ τῶν 11 χιλιάδων ( ὅσοι εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ) ὀλίγοι ἐσώθησαν.

Τοιοῦτοτρόπως καὶ τὸ δεύτερον μέρος τοῦ τουρκικοῦ σχεδίου, ἡ ἐκστρατεία κατὰ τῆς Δ. Ἑλλάδος, παρὰ τὰ πρῶτα ἀτυχήματα τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ Πέτα, κατέληξεν εἰς ἀποτυχίαν. Ἀπομένει νὰ ἴδωμεν τὸ τρίτον μέρος τοῦ σχεδίου, τὸ σπουδαιότερον, τὴν τύχην δηλαδὴ τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῆς Ἀνατολ. Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου.

## Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ

Αἱ σημαντικώτεραι τῶν τουρκικῶν δυνάμεων, αἱ διαθέσιμοι μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἰωαννίνων, συνεκεντρώθησαν περὶ τὴν Λάρισα καὶ ἀπὸ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1822 εἶχε γίνει ἀξία λόγου προετοιμασία διὰ τὴν κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἐκστρατείαν. Ἡ ἀρχηγία τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως δὲν ἐδόθη εἰς τὸν δαμαστὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ Χουρσίτ, ἀλλ' εἰς τὸν **Μεχμέτ πασᾶν Δράμαλην**, ὁ ὁποῖος εἶχε καταστῆ περιφανής, διότι κατέπνιξε μὲ ἀσυνήθη εἰς τοὺς Τούρκους δραστηριότητα τὴν ἐπα-

νάστασιν τοῦ Πηλίου. Ὁ σουλτᾶνος ἀνύψωσεν αὐτὸν εἰς σερασκέρην (στρατάρχη) καὶ τὸν περιέβαλε διὰ μεγάλης ἐμπιστοσύνης, προκαλέσας τὴν δυσφορίαν τοῦ Χουρσίτ.

Κατὰ τὰ μέσα Ἰουνίου ὁ στρατὸς τοῦ Δράμαλη (24 χιλ. πεζοὶ καὶ 8 χιλιάδες ἵππεις) ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Λαμίαν μετὰ σημαντικοῦ πυροβολικοῦ. Ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἡ Ἑλλάς δὲν εἶχεν ἰδῆ τὴν παρέλασιν τόσον σημαντικῶν δυνάμεων. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος δὲν κατώρθωσαν νὰ σταματήσουν τὸ κύμα τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Ὁ στρατὸς τοῦ Δράμαλη, ἀφοῦ ἐλεηλάτησε τὴν περὶ τὴν Κωπαΐδα πεδιάδα, ἐξεχύθη εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ δὲν ἐπρόφθασε μὲν νὰ σώσῃ τὴν Ἀκρόπολιν, ἡ ὁποία εἶχε παραδοθῆ, καθὼς εἶδομεν, εἰς τὸν Ὑψηλάντην τὴν 9 Ἰουνίου, ἀλλ' ἐξετράπη εἰς φοβεράς σφαγὰς κατὰ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Ἀθηῶν.

Ὁ Δράμαλης διῆλθεν ἀκωλύτως τὸν Ἴσθμόν, τὸν ὁποῖον εἶχον ἐγκαταλείψει οἱ Ἕλληνες, καὶ τὴν 5 Ἰουλίου ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του εἰς τὴν Κόρινθον. Ὁ δραστήριος πασᾶς τῶν Πατρῶν **Γιουσούφ** καὶ οἱ γνωρίζοντες καλύτερον τὴν Πελοπόννησον συνεβούλευσαν αὐτὸν νὰ καταστήσῃ μόνιμον στρατηγεῖον τὴν Κόρινθον καὶ ἀποταμιεύων ἐκεῖ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια νὰ ἐξαναγκάσῃ διὰ συντόνου πολεμικῆς ἐνεργείας τὰ κέντρα τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐπαναστάσεως εἰς εἰρήνευσιν. Ἄλλ' ὁ Δράμαλης, μεγαλοφρονῶν διὰ τὸν διορισμὸν του εἰς στρατάρχη καὶ διὰ τὰς μέχρι τοῦδε ἐπιτυχίας του, ἀπέκρουσε τὴν βραδεῖαν ἐκείνην τακτικὴν καὶ, πεπεισμένος περὶ τῆς πολεμικῆς ἀνικανότητος τῶν ραγιᾶδων, διέταξε τὸν στρατὸν νὰ προελάσῃ εἰς Ναύπλιον, διὰ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν



Ὁ Δράμαλης

του καὶ ἐνωθῆ μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ καταπλεύσῃ ἐκεῖ.

Οἱ Ἕλληνες δὲν κατόρθωσαν νὰ ὑπερασπίσουν τὰς μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἄργους στενοπορίας. Ὄθεν ὁ σερασκέρης προελάσας ἀμαχητὶ ἔφθασεν εἰς τὸ Ἄργος τὴν 12 Ἰουλίου. Ἡ προφυλακὴ του, φθάσασα ἐγκαίρως εἰς Ναύπλιον, ἠκύρωσε τὴν συναφθεῖσαν μεταξὺ τῆς φρουρᾶς καὶ τῶν Ἑλλήνων περὶ παραδόσεως συνθήκην καὶ ἐνίσχυσε τοὺς ὑπε-

ρασπιστὰς τῶν φρουρίων· μόνον ὁ λεγόμενος **Θαλασσοπόργος**, παραδοθεὶς εἰς τοὺς Ἕλληνας ὡς ἐνέχυρον, ἔμεινεν εἰς τὰς χεῖράς των.

Ἡ μεγάλη στρατιὰ τοῦ Δράμαλη καὶ ἡ προπορευομένη αὐτῆς φήμη διέσπειρε τὸν τρόμον εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπεκράτει δὲ μεγάλη σύγχυσις εἰς τὸ Ἄργος, ὅπου εἶχε μετατεθῆ ἀπὸ τῆς Κορίνθου ἡ ἔδρα τῆς Κυβερνήσεως. Οἱ ὑπουργοί, οἱ γερουσιασταὶ καὶ οἱ κυβερνητικοὶ ὑπάλληλοι ἔφυγαν. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης ἐκ Λέρνης εἰς Τρίπολιν συνωθοῦντο πλήθη φυγάδων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ οἱ ἐκ Σμύρνης καὶ Μ. Ἀσίας πρόσφυγες. Ἡ Κυβέρνησις καὶ



Ὁ Γιουσοῦφ πασᾶς

οἱ βουλευταὶ κατέφυγον ἐπὶ δύο πλοῖων ἐντὸς τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου.

Ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς καταπλήξεως καὶ συγχύσεως, τὸ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Κολοικοτρώνης διετήρησαν τὸ θάρρος καὶ τὴν ψυχραιμίαν των. Ὁ Ὑψηλάντης μετὰ 700 ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους κατόρθωσε νὰ συναθροίσῃ κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν, εἰσῆλθεν εἰς τὸ ὄχυρὸν φρούριον τοῦ Ἄργους Λάρισαν, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑπερασπίσει μετ' ἡρωικῆν τόλμην ὁ Μανιάτης Καραγιάννης μετ' ὀλίγους ὀπαδοῦς. Ὁ Δράμαλης,

κατανοῶν τὴν σημασίαν τοῦ ἀπειγνοσμένου ἀντιπερισπασμοῦ, συνεχέν-  
 τρωσε τὰς δυνάμεις του κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ ὁ  
 Γέρος τοῦ Μοριᾶ ἔλαβε καιρὸν νὰ συναθροίσῃ στρατὸν καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ  
 εἰς αὐτὸν θάρρος. Μετέβη εἰς Τρίπολιν καὶ συνεννοηθεὶς μὲ τοὺς προκρί-  
 τούς ἐξέδωκε κοινὴν μετ' αὐτῶν προκήρυξιν, κατὰ τὴν ὁποίαν πᾶς Πελο-  
 ποννήσιος ἐπὶ ποινῇ τυφεισμοῦ ἔπρεπε νὰ λάβῃ τὰ ὄπλα.

Ὅπως τὰ ρυάκια ἀπὸ διάφορα σημεῖα χύνονται ὀρηκτικὰ εἰς τὸν  
 ποταμὸν, τὸν ὁποῖον διαρκῶς μεγαλώνουν, τοιουτοτρόπως οἱ πολεμι-  
 σταὶ τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ διαφόρους δρόμους συνέρρεον εἰς τὸ στρα-  
 τόπεδον τοῦ Κολοκοτρώνη, τὸ ὁποῖον καθημερινῶς ἐνισχύετο. Προε-  
 λάσας ὁ Κολοκοτρώνης ἐκ Τριπόλεως μετὰ τοῦ συναθροισθέντος στρα-  
 τοῦ, ὁ ὁποῖος ἠξάνετο καθ' ὁδόν, ἴδρυσεν τὸ στρατόπεδόν του εἰς τοὺς  
 Μύλους τῆς Λέρνης, παραθαλάσσιον χωρίον κείμενον νοτίως τοῦ  
 Ἄργους, ὅποθεν ἠδύνατο νὰ ἀνακουφίσῃ τὴν δεινῶς πιεζομένην Λάρισαν.  
 Πράγματι ἡ φρουρά τῆς διέρρευσε βαθμηδὸν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ  
 Κολοκοτρώνη, ἀφοῦ εἶχεν ἐκτελέσει τὸν σκοπὸν τῆς, δεσμεύσασα ἐπὶ  
 πολλὰς ἡμέρας τὰς δυνάμεις τοῦ Δράμαλη.

## Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ

Καὶ ἤδη ἤρχισε νὰ στρέφεται ἡ τύχη τῶν τουρκικῶν ὄπλων. Τὸ  
 Διβάνιον εἶχεν ἀποφασίσαι τὴν ἀρμονικὴν συνεργασίαν τοῦ στρατοῦ  
 καὶ τοῦ στόλου. Ἄλλ' ἡ ἀρμάδα κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίστασιν  
 ἔδωκε χαρακτηριστικὸν δεῖγμα τουρκικῆς ἀπειθαρχίας καὶ ἀμεριμνη-  
 σίας, διότι ἐπεφάνη, παρέπλευσεν ἀδιάφορος πρὸ τοῦ Ναυπλίου καὶ περι-  
 πλεύσασα τὴν Πελοπόννησον ἐτράπη πρὸς τὰς Πάτρας. Ἡ θέσις τοῦ  
 Δράμαλη ἦτο δυσχερεστάτη, διότι ἐντὸς ὀλίγου ἐστερήθη τροφῶν, ἵπ-  
 ποι δὲ καὶ ὑποζύγια ἀπέθνησκον ἐξ ἐλλείψεως χόρτου, ἐπειδὴ τὸ θέρος  
 ἦτο ξηρὸν. Οὐδὲν ἄλλο ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἢ νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Κόρινθον.  
 Ὁ Κολοκοτρώνης κατενόησε τὸ σχέδιον τοῦ Τούρκου στρατάρχου καὶ  
 παρὰ τὴν γνώμην τῶν προκρίτων καὶ μετὰ σφοδρὰν λογομαχίαν μετὰ  
 τοῦ Πετρόμπεη ἀπέσπασε μικρὸν μέρος τοῦ στρατοπέδου, περὶ τὰς 21)2  
 χιλιάδας ἀνδρας, μετὰ τῶν ὁποίων κατέλαβε τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων,  
 ὅποθεν διέρχεται σήμερον ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ μετὰξὺ Κορίνθου  
 καὶ Ἄργους.

Τὴν 25 Ἰουλίου ὁ στρατὸς τοῦ Δράμαλη ἤρχισε τὴν ὑποχώρησιν,

ἀλλ' ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ προσεβλήθη ὑπὸ τῶν ἐμπειροπολέμων ἀνδρῶν τοῦ Κολοκοτρῶνη, ἀπεκόπη ἀπὸ τὸ κύριον σῶμα ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ του Νικητά, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχον ἐνωθῆ ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Παπαφλέσσας, καὶ ὑπέστη μεγάλην καταστροφὴν εἰς τὴν μάχην τῶν **Δερβενακίων** ( 26 Ἰουλίου 1822 ). Μόνον χάρις εἰς τὴν ἀσυμφωνίαν

**1822** τῶν Ἑλλήνων διέφυγε τὴν τελείαν καταστροφὴν ὁ Δράμαλης, ὁ ὁποῖος ἐφθασεν εἰς Κορίνθον σύρων ὀπισθεν τὰ ράκη τοῦ λαμπροῦ στρατεύματός του, ἀφοῦ ἔχασε ἀποσκευάς, ἡμιόνους καὶ πυροβολικόν.

Τοιοτοτρόπως ἐθριάμβευσε τὸ σχέδιον καὶ ἡ τακτικὴ τοῦ Κολοκοτρῶνη. Ἡ Κυβέρνησις διώρισεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου κατ' ἀπαιτήσιν τῶν ὀπλαρχηγῶν, ἐκεῖνος δὲ ἔλαβε τὰ ἀναγκαῖα μέτρα πρὸς τελειωτικὴν ἐξόντωσιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Δράμαλη. Καθ' ὑπόδειξιν αὐτοῦ ὁ Ὅδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος κατέλαβε τὰ στενὰ τῆς Μεγαρίδος, ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὑποχώρησίν του, αὐτὸς δὲ κατέλαβε θέσιν κατάλληλον, ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν μεταξὺ Πατρῶν καὶ Κορίνθου συγκοινωνίαν.

Μετ' ὀλίγον στερήσεις καὶ νόσοι ἤρχισαν νὰ ἀποδεκατίζουσι τὸν τουρκικὸν στρατὸν καὶ ὁ ἴδιος ὁ Δράμαλης ἀπέθανεν ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ τὴν ἀπογοήτευσιν κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ὀκτωβρίου. Οἱ Ἕλληνες δὲ ἐπανελάβον τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου. Ἐντὸς ὀλίγου ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων κατέστη δεινὴ, ἕνεκα ἐλλείψεως τροφῶν, οἱ δὲ πολιορκηταὶ διὰ κλιμακίων ἀναβάντες κατέλαβον τὸ ἀφρούρητον Π α λ α μ ἠ - δ ι καὶ ἠνάγκασαν τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως νὰ συνθηκολογήσῃ.

Ὅχι μόνον ὁ τουρκικὸς στόλος, ἀλλὰ καὶ οἱ Τούρκοι ἀρχηγοὶ τῆς Βορείου Ἑλλάδος, ὁ ἴδιος ὁ σερασκέρης Χουρσίτ, ἐφάνησαν ἀδιάφοροι διὰ τὴν τύχην τοῦ Δράμαλη· ὁ τελευταῖος μάλιστα ἐκ προσωπικῆς ἀντιζηλίας. Ὁ Χουρσίτ ἠρέκασθη μόνον νὰ στείλῃ τὸν Μεχμέτ πασᾶν μὲ 8 χιλιάδας ἀνδρας, ὁ ὁποῖος καὶ προήλασε μέχρις Ἀμφίσσης καὶ παρὰ τὴν Γραβιὰν ἐνίκησε τὸν Ὅδυσσέα, τὸν ὁποῖον ὁ λαὸς τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος εἶχεν ἀνακηρύξει ἀρχιστράτηγον ( 1 Νοεμβρίου ). Ὁ Ὅδυσσεὺς μόλις διεσώθη διὰ τῆς ταχυποδίας του εἰς Ἀράχωβαν, διολισθήσας ὡς Ἀλβανὸς διὰ τῶν τουρκικῶν ταγμάτων, ἐκεῖθεν δὲ ἤρχισε μυστικὰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Τούρκου ἀρχηγοῦ. Ἡ πρόθεσις τοῦ Ὅδυσσεῶς δὲν ἦτο πολὺ σαφής, ἀλλ' αἱ συνεννοήσεις ἐκεῖναι ἐβράδυναν τὴν πορείαν τοῦ Τούρκου ἀρχηγοῦ.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἐκρίθη ἡ τύχη τῶν λειψάνων τῆς στρατιᾶς τοῦ Δράμαλι. Ἐνῶ δηλαδή οἱ περισωθέντες 2 χιλ. ἄνδρες προσεπάθουν νὰ φθάσουν εἰς Πάτρας, προσεβλήθησαν ὑπὸ τῶν προκρίτων τῆς Ἀχαΐας καὶ ὑπέστησαν μεγάλην καταστροφὴν, ὅποτε ἐφάνη ὁ Γιουσουφ πασᾶς τῶν Πατρῶν, ὁ ὁποῖος ἔσωσεν ὀλίγους, ἐπιβιβάσας αὐτοὺς εἰς τὰ πλοῖα. Ὁ Χουρσίτ ἐθεωρήθη ὑπεύθυνος τῆς καταστροφῆς τοῦ Δράμαλι καί, διὰ νὰ προλάβῃ τὴν σουλτανικὴν ὀργήν, ἠτύχησεν.

Τοιοτοτρόπως ἡ τουρκικὴ ἐπίθεσις τοῦ 1822 ἀπέτυχεν ὀλοκλήρωτικῶς. Οἱ κυριώτεροι ἀρχηγοὶ αὐτῆς, ὁ Δράμαλις, ὁ Χουρσίτ καὶ ὁ Καρὰ Ἀλῆς, ἦσαν νεκροί, αἱ δὲ ἐλπίδες τοῦ Διβανίου καὶ τοῦ Μέττερνιχ διεψεύσθησαν. Ὁ ἑλληνικὸς Ἀγὼν μετὰ τὰς θριαμβευτικὰς αὐτὰς ἐπιτυχίας καὶ τὰς ἥρωικὰς θυσίας τῶν προμάχων τῆς ἐλευθερίας ἐστερεώθη εἰς ἰσχυρὰ θεμέλια καὶ ἤρχισε νὰ φαίνεται πλέον καθαρά, ὅτι θὰ ἐφθάνεν εἰς αἴσιον τέρμα.

#### Αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ 1823

Αἱ ἐπιχειρήσεις κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως δὲν ἦσαν τόσο σημαντικαί. Οἱ Τούρκοι καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἠκολούθησαν τὸ σχέδιον τῆς εἰσβολῆς εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τὴν φορὰν αὐτὴν χωρισταὶ στρατιαὶ βαδίζουσαι διὰ τῆς Δυτικῆς καὶ διὰ τῆς Ἀνατ. Ἑλλάδος ἔμελλον νὰ συναντηθοῦν εἰς τὴν Ναύπακτον καὶ διὰ πλοίων νὰ διαπεραιωθοῦν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἡ ἐκστρατεία εἰς τὴν Ἀνατ. Ἑλλάδα ἦτο βραχείας διαρκείας, διότι ὁ προσελάσας μέχρις Ἀττικῆς στρατὸς ἠναγκάσθη ἕνεκα ἀσθενειῶν καὶ στερήσεων νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὴν Λαμίαν.

Ἀξιολογώτερα εἶναι ἡ ἐκστρατεία, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησαν οἱ τουρκαλβανοὶ Γκέκηδες καὶ Μιδρῖται ὑπὸ τὸν Ὁμερ Βρυώνην καὶ τὸν Μουσταήμπεην. Οἱ δύο ἀρχηγοί, ἔχοντες περὶ τὰς 16 χιλιάδας ἀνδρῶν ἐβάδιζον, ὁ μὲν πρῶτος διὰ τοῦ Κραβασσαρᾶ, ὁ δὲ δεῦτερος διὰ τῶν Ἀγράφων, σκοπὸν ἔχοντες νὰ ἐνωθοῦν πρὸ τοῦ Μεσολογγίου, τὸ ὁποῖον ἀπέκλειεν ἤδη ὁ τουρκικὸς στόλος.

Ἐνῶ ἐπέκειτο ὁ κίνδυνος οὗτος, μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἶχεν εἰσχωρήσει τὸ μικρόβιον τῆς ἀντιζηλίας. Οἱ ὄπλαρχηγοὶ εἶχον παραμελήσει τὸν στρατὸν καὶ ἐφιλονίκουν μεταξὺ των περὶ πρωτείων. Ἡ Κυβέρνησις, διὰ νὰ κατασιγάσῃ τὰ πάθη, ἔστειλε διπλώματα ἀρχηστρατηγίας εἰς ὅλους τοὺς ὄπλαρχηγούς. Ἀλλὰ

τοῦτο ἔθιξε τὸν περίφημον Σουλιώτην ὀπλαρχηγὸν **Μᾶρκον Μπότσα-**  
**ρην**, ὁ ὁποῖος ἐφάνη ἀνώτερος τῶν μικροτήτων ἐκείνων καί, ἀφοῦ ἔσχι-



Μᾶρκος Μπότσαρης (1790 - 1823)

λιώτην, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε παράδειγμα ἀνδρείας καὶ αὐτοθυσίας.

σε τὸ δίπλωμα ἀρχιστρατη-  
γίας, τὸ ὁποῖον τοῦ εἶχε στεί-  
λει ἡ κυβέρνησις, εἶπε τὸ  
περίφημον : « Ὅποιος εἶναι  
ἄξιος λαμβάνει δίπλωμα  
μεθαύριον ἐνώπιον τοῦ ἐ-  
χθροῦ ». Ὁ Μπότσα-

**1823** ρης μετ' ὀλίγων ἀν-  
δρείων, τὴν νύκτα τῆς  
11 Αὐγούστου 1823, προσέ-  
βαλε τὸ στρατόπεδον τῆς  
ὑπὸ τὸν Τζελαλεδήμπεην ἐμ-  
προσθοφυλακῆς παρὰ τὸ Κ α ρ-  
π ε ν ἡ σ ι ο ν καὶ ἐπροξένησε  
μεγάλην σύγχυσιν. Ἀλλὰ βλη-  
θεὶς διὰ σφαίρας εἰς τὸ μέ-  
τωπον ἐξέπνευσε καὶ μετε-  
κομίσθη ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν  
του εἰς τὸ Μεσολόγγιον, ὅπου  
ἐτάφη ἐν μέσῳ γενικοῦ πέν-  
θους. Ὀλόκληρος ἡ Ἑλλὰς  
ἐθρήνησε τὸν ἡρωικὸν Σου-

ογάσους  
μάρκο  
μποτσαρη

Ἡ ὑπογραφή τοῦ Μάρκου Μπότσαρη

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

### Η ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ — Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

#### ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΟΥΝ ΝΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΣΟΥΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑΝ

Ἐνῶ μὲ τὰ κατορθώματα τῆς ξηραῆς καὶ τοὺς ἡρωισμοὺς τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ἢ Ἐπανάστασις ἐστερεώοντο κάθε ἡμέραν καὶ περισσότερο καὶ ἐκίνει τὸν θαυμασμὸν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος μὲ ἐκπληξιν ἔβλεπεν ὅτι τὸ μικρὸν Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐστάθη μὲ τὰς ἰδίας του δυνάμεις νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἰσχυρὰν Ὀθωμανικὴν αυτοκρατορίαν, ἤρχισεν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ νὰ εἰσχωρῇ τὸ μικρόβιον τῆς διχονοίας. Ἡ διχόνοια αὐτὴ ὠδήγησε τοὺς ἀγωνιστὰς εἰς μερικὰ θλιβερὰ γεγονότα, τὰ ὅποια παρ' ὀλίγον νὰ στοιχίσουν τὴν καταστροφὴν ὅλης τῆς ἑλληνικῆς ὑποθέσεως. Τὰ γεγονότα αὐτά, ὅσον καὶ ἂν εἶναι λυπηρά, πρόκειται νὰ γνωρίσωμεν εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτό.

Ὅταν ἤρχισεν ἡ Ἐπανάστασις, δὲν ὑπῆρχε μία κεντρικὴ διοίκησις. Τὰς κοινότητας ἐξηκολούθουν, ὅπως ἐπὶ Τουρκοκρατίας, νὰ κυβερνοῦν οἱ δημογέροντες, οἱ ὅποιοι εἰσέπραττον καὶ τοὺς φόρους. Ἄλλ' ἢ Ἐπανάστασις ἐδημιούργησε νέους ἄρχοντας, τοὺς στρατιωτικοὺς ἀρχηγούς. Εὐθὺς μετὰ τὰς πρώτας ἐπιχειρήσεις, ὅπως γνωρίζομεν, ἀρχιστράτηγος εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ὁ μπέης τῆς Μάνης Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, ἀλλὰ βραδύτερον ὡς οὐσιαστικὸς ἀρχιστράτηγος ἐπεβλήθη ὁ Κολοκοτρώνης. Ἦρχισε τότε νὰ δημιουργῆται ἡ πρώτη ἀντιζήλια μεταξὺ δημογερόντων καὶ στρατιωτικῶν, οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν διαχείρισιν τῶν δημογερόντων. Ἐπίσης καὶ ὁ λαὸς καὶ ὁ ἀγωνιζόμενος στρατὸς ἦσαν δυσηρεστημένοι μὲ τοὺς δημογέροντας καὶ ἐζήτουν κυβέρνησιν, ἢ ὅποια νὰ φροντίζη διὰ τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου. Τὴν κυβέρνησιν ὅμως αὐτὴν δὲν τὴν ἤθελον ἀριστοκρατικὴν, ἀλλ' ἐπεθύμουσαν νὰ τὴν ἐκλέξῃ ἐλευθέρως ὁ λαός. Τοιοῦτοτρόπως ὠρίμασεν ἡ ἰδέα τοῦ σχηματισμοῦ μιᾶς κεντρικῆς ἐξουσίας.

## Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ – Ο Δ. ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Συνήλθον λοιπὸν οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς εἰς τὴν Μονὴν Καλτεζῶν, παρὰ τὰ σύνορα τῆς Ἀρκαδίας καὶ τῆς Λακεδαίμονος, καὶ διώρισαν ἐπιτροπὴν ἀπὸ προκρίτους, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Γερουσία καὶ ἀνέλαβε μετὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου Πετρόμπεη νὰ φροντίζη διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ Ἀγῶνος (26 Μαΐου 1821). Οἱ πρόκριτοι εἰς τὴν ἀπόφασίν των αὐτὴν δὲν ἠρώτησαν τὸν λαὸν καὶ κατ' ἀκο-



Δημήτριος Ὑψηλάντης (1793 - 1832)

λουθίαν ἢ κεντρικὴ αὐτὴ διοικήσις τῆς Πελοποννήσου ἦτο ὀλιγαρχικὴ. Ἡ κοινοτικὴ διοικήσις ἐξηκολούθησεν, ὅπως καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας, καὶ οἱ φόροι ὠρίσθη νὰ παραδίδωνται εἰς τὴν Γερουσίαν. Ἄλλ' ἐδηλώθη σαφῶς ὅτι ἡ νέα κυβέρνησις θὰ ἦτο μόνον διὰ τὴν Πελοπόννησον καὶ θὰ ἴσχυε μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς, ὅποτε θὰ διοργανώοντο ἐνιαία διοικήσις δι' ὅλην τὴν ἐπαναστατημένην Ἑλλάδα.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν πρᾶξιν τῶν Καλτεζῶν ἐφθασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Ἀλ. Ὑψηλάντου. Ὁ Ὑψηλάντης δὲν ἀνεγνώρισε τὴν πρᾶξιν τῶν Καλτεζῶν, οἱ δὲ πρόκριτοι ἐξηγέρθησαν ἐναντίον του καὶ ἠπειλήσαν νὰ τὸν ἐκδιώξουν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Οἱ στρατιωτικοὶ ὅμως καὶ ὁ λαὸς ἐτάχθησαν μὲ τὸ μέρος του καὶ ὁ Ὑψηλάντης ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολιορκουμένου τῆς Τρίπολις στρατοῦ ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἡ παρουσία τοῦ Ὑψηλάντου ἐνέπνευσεν θάρρος εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ φόβον εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι ἔβλεπον ὅτι οἱ ραχιᾶδες ἀπέκτησαν ἀρχηγὸν μὲ πριγκιπικὸν ὄνομα.

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης (1793-1832) εἶναι ἀπὸ τὰς συμπαθεστέρας μορφὰς τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἴσως ὁ εὐλικρινέστερος καὶ ἠθικώτερος ἄνθρωπος τῆς ταραχάδους ἐκείνης ἐποχῆς. Τὸ ἐξωτερικόν του δὲν εἶχεν ἐπιβάλλον, διότι ἦτο ἰσχνὸς καὶ φαλακρὸς καὶ μόλις ἦτο τριάκοντα ἐτῶν, ὅταν κατῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ εἰς τὸ καχεκτικόν αὐτὸ σῶμα κατῴκει ψυχὴ ἰσχυρὰ καὶ θερμουργός. Ἦτο ἀτρόμητος εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, περιεφρόνει τὸν θάνατον καὶ συγχρόνως εἶχε βαθύ αἴσθημα φιλοπατρίας, ἀφιλοκέρδειαν, πίστιν καὶ ἀκαμπτον ἐπιμονὴν εἰς τὸ ἐπιχειρούμενον. Ἦτο φειδωλὸς εἰς τοὺς λόγους καὶ ἐμίσει τὰς ραδιουργίας, προτιμῶν νὰ ὑποχωρῇ παρὰ νὰ καταφεύγῃ εἰς εὐτελεῆ μέσα.

Αἱ προστριβὰὶ αὐταὶ μεταξὺ τῶν προκρίτων καὶ τοῦ Ὑψηλάντου ἦσαν ἡ ἀρχὴ ὀλεθρίων ἐρίδων. Τὰ μίση καθημερινῶς ὠξύνοντο καὶ τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθησαν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην χώραν μᾶς τὰ πρῶτα πολιτικὰ κόμματα, οἱ πολιτικοὶ καὶ οἱ στρατιωτικοί.

#### ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἀφοῦ οἱ στρατιωτικοὶ προσέλικυσαν πρὸς τὴν μερίδα τῶν τῶν Ὑψηλάντην, οἱ πρόκριτοι κατῴρθωσαν νὰ προσεταιρισθοῦν δύο ἄλλους ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι ἔφερον ἐπίσης μεγάλα ὀνόματα καὶ κατῆλθον εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Πατρίδα μᾶς, διὰ νὰ προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας τῶν εἰς τὸν Ἄγωνα: Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ ἦσαν ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Θεόδωρος Νέγρης.



Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος (1791-1865)

Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγάλην καὶ γνωστὴν φαναριωτικὴν οἰκογένειαν τῶν Μαυροκορδάτων, τῆς ὁποίας πολλὰ μέλη εἶχον διαπρέψει εἰς τὰ γράμματα καὶ καταλάβει μεγάλας πολιτικὰς θέσεις. Ἐγεννήθη τὸ 1791, ἐσπούδασεν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὸν περισσό-

τερον καιρὸν διέτριβεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἦτο ἀνθρώπος θετικὸς καὶ ἐγνώριζε νὰ ἐνεργῆ δραστηρίως, εἰργάσθη δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅσον ὀλίγοι διὰ τὸν ἐκπολιτισμὸν αὐτῆς.

Ὅταν ἤρχισεν ἡ Ἐπανάστασις, ὁ Μαυροκορδάτος κατέπλευσεν εἰς τὸ Μεσολόγγιον (20 Ἰουλίου 1821) καὶ δι' ἐπιστολῆς του παρεκάλεσε τὸν Ὑψηλάντην νὰ τὸν δεχθῆ συναγωνιστὴν εἰς τὸν ἐθνικὸν Ἀγῶνα. Ἀπὸ ἐκεῖ κατῆλθεν εἰς Πάτρας, ὅπου οἱ πρόκριτοι ἀπὸ ἀντίδρασιν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην τὸν περιποιήθησαν πολὺ καὶ τὸν προσέλιχυσαν εἰς τὴν μερίδα των. Ἐκεῖ ὁ Μαυροκορδάτος συνητήθη μὲ τὸν Θεόδωρον Νέγγρην, υἱὸν τοῦ πρώην ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας. Ὁ Νέγγρης ἦτο γραμματεὺς τῆς τουρκικῆς πρεσβείας εἰς Παρισίους καὶ, μόλις ἔμαθε τὴν κήρυξιν τῆς Ἐπαναστάσεως, κατηρθύθη καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα.



Σφραγὶς τῆς Γερουσίας  
Δυτικῆς Χέρσου Ἑλλάδος

Ὁ Ὑψηλάντης ἐδέχθη μὲ εὐκρίνειαν τοὺς δύο Φαναριώτας καὶ ἀνέθεσε μάλιστα εἰς τὸν Μαυροκορδάτον νὰ ὀργανώσῃ πολιτικῶς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ὁ Μαυροκορδάτος παρέλαβε μαζί του τὸν Νέγγρην καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸς μὲν νὰ ὀργανώσῃ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα μὲ πρωτεύουσαν τὸ Μεσολόγγιον, ὁ δὲ Νέγγρης τὴν Ἀνατολικὴν μὲ ἔδραν τὴν Ἀμφισσαν. Τοιοῦτοτρόπως κατηρτίσθησαν δύο νέαι τοπικαὶ ἐξουσίαι ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου:

ἡ Γερουσία τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία ἦτο δεκαμελὲς συμβούλιον ἀπὸ προκρίτους καὶ ὀπλαρχηγούς καὶ εἶχε τὴν φροντίδα νὰ διατηρῆ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν, νὰ ἐνισχύῃ τὸν Ἀγῶνα καὶ νὰ διαχειρίζεται τὰ δημόσια εἰσοδήματα, καὶ ὁ Ἄρειος Πάγος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἀποτελούμενος ἀπὸ δώδεκα μέλη. Καὶ αἱ δύο αὐταὶ ὀργανώσεις παρέδιδον τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων—εἰς τοὺς πολιτικούς, ἐστρέφοντο κατὰ τοῦ κύρους τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἔγιναν αἰτία νὰ κατατηθῆ τὸ ἔθνος, ὑποθάλλουσαι τὸ τοπικιστικὸν πνεῦμα.

#### Ἡ ΠΡΩΤΗ ΕΝ ΕΠΙΔΑΥΡῶ ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν πλέον νὰ κατανοοῦν τὴν ἀνάγκην νὰ

δημιουργήσουν μίαν κεντρικὴν ἐξουσίαν δι' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ὥστε νὰ παύσῃ ὁ διχασμὸς. Διὰ τοῦτο, εὐθὺς μετὰ τὴν ἄλωσην τῆς Τριπολιτσᾶς ( 23 Σεπτεμβρίου), ὁ Ὑψηλάντης διὰ προκη- **1821**  
 ρύξεως ἐκάλεσε τὸν λαὸν νὰ ἐκλέξῃ ἀντιπροσώπους διὰ τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν. Πράγματι, τὴν 14 Δεκεμβρίου 1821 συνήλθον οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν εἰς τὸ Ἄργος καὶ ὠρκίσθησαν πίστιν εἰς τὴν πατρίδα.

Ἄλλ' ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν Συνέλευσιν ἐπεκράτησαν οἱ πρόκριτοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Νέγρης. Ὁ Ὑψηλάντης, ἀηδιάσας ἀπὸ τοὺς τρόπους καὶ τὰ μέσα τῶν ἀντιπάλων του, ἐγκατέλειψε τὸ Ἄργος μαζὶ μὲ τὸν Κολοκοτρώνη. Τοιοῦτοτρόπως ἡ μερὶς τῶν πολιτικῶν ἔμεινε κυρία τῆς καταστάσεως. Οἱ πληρεξούσιοι τῆς Πελοποννήσου ἵδρυσαν τότε τοπικὴν κυβέρνησιν, κατ' ἀπομίμησιν τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Π ε λ ο π ο ν ν η σ ι α κ ῆ ν Γ ε ρ ο υ σ ῖ α ν, ἐφ' ὅσον ἡ συσταθεῖσα γερουσία τῶν Καλτεζῶν ἦτο προσωρινὴ μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς. Συγχρόνως οἱ πολιτικοί, μὴ θεωροῦντες τὸ Ἄργος τόπον ἀσφαλῆ, διότι ὑπῆρχε πολὺς ἐπαναστατικὸς στρατός, μετέθεσαν τὴν



Σφραγὶς τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας

ἔδραν τῆς Συνελεύσεως εἰς τὴν νέαν Ἐπίδαυρον ( σημερινὴν Πιάδαν) κειμένην πλησίον τοῦ Σαρανικοῦ κόλπου, ὄχι μακρὰν τῆς ἀρχαίας Ἐπιδάουρου. Ἐκεῖ ἤρχισε τὰς ἐργασίας της ἡ Πρώτη τῶν Ἑλλήνων Ἐθνοσυνέλευσις, ὀνομασθεῖσα *Συνέλευσις τῆς Ἐπιδάουρου* ( 20 Δεκεμβρίου 1821 ).

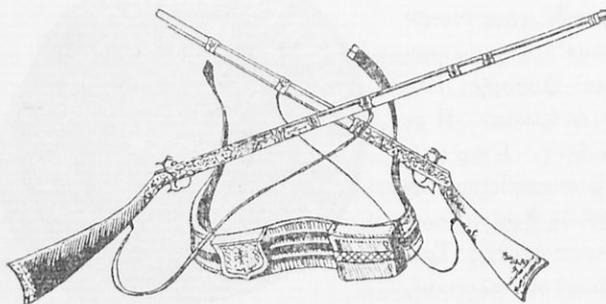
Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις τῆς Ἐπιδάουρου, τῆς ὁποίας τὰς ἐργασίας διήρτησεν ὁ Μαυροκορδάτος, τὴν 1 Ἰανουαρίου 1822 ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ διὰ τῆς κάτωθι πανηγυρικῆς διακηρύξεως :

« Ἐν ὀνόματι τῆς Ἁγίας καὶ ἀδαιρέτου Τριάδος : Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὑπὸ τὴν φρικώδη ὀθωμανικὴν δυναστείαν, μὴ δυνάμενον νὰ φέρῃ τὸν βαρύτερον καὶ ἀπαρδειγμάτιστον ζυγὸν τῆς τυραννίας καὶ

ἀποσεῖσαν αὐτὸν μὲ μεγάλας θυσίας κηρύττει σήμερον διὰ τῶν νομίμων παραστατῶν του, εἰς ἔθνικὴν συνηγμένων Συνέλευσιν, ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὕπαρξιν καὶ ἀνεξαρτησίαν ».

Κατόπιν ἡ Συνέλευσις ἐψήφισε τὸ πρῶτον Ἑλληνικὸν Σύνταγμα, τὸ Προσωρινὸν Πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου, ὅπως ὠνομάσθη ( 1 Ἰανουαρίου 1822 ). Τὸ Σύνταγμα αὐτὸ καθιέρωσε τρεῖς ἐξουσίας· τὸ Νομοτελεστικὸν ( ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ), τὸ Βουλευτικὸν ( νομοθετικὴ ἐξουσία, Βουλὴ ) καὶ τὴν Δικαστικὴν ἐξουσίαν. Τὸ Νομοτελεστικόν, τὸ ὁποῖον ἀ-

**1822** πετέλουν πέντε μέλη ἐκλεγόμενα ὑπὸ τῆς Βουλῆς, διηύθυνε τὴν διοίκησιν, διώριζε τοὺς ὑπουργούς, ἐφρόντιζε διὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου καὶ ὑπέβαλλεν εἰς τὴν Βουλὴν τοὺς



Καριοφίλια καὶ παλάσκα

νόμους πρὸς ψήφισιν. Τὸ Βουλευτικόν, τὸ ὁποῖον ἀπετέλουν 70 πληρεξούσιοι τῶν ἐπαρχιῶν, ἐπέβαλλε φόρους καὶ ἐψήφισεν ἢ ἀπέρριπτε τοὺς νόμους, τοὺς ὁποίους ὑπέβαλλε τὸ Νομοτελεστι-

κόν. Καὶ τὰ δύο Σώματα εἶχον διάρκειαν ἐνός ἔτους.

Πρόεδρος τοῦ Νομοτελεστικοῦ ἐξελέγη ὁ Μαυροκορδαῖτος, τοῦ δὲ Βουλευτικοῦ ὁ Ὑψηλάντης. Ἡ τύχη ἐφάνη εὐνοϊκὴ εἰς τὴν Πρώτην Συνέλευσιν τῶν Ἑλλήνων, διότι εἰς τὰς 12 Ἰανουαρίου τοῦ 1822 ἐκυριεύθη ὁ Ἀκροκόρινθος καὶ ἡ Κόρινθος ἔγινε πρώτη πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Εἰς τὰς 16 Ἰανουαρίου ἡ Συνέλευσις διελύθη, ἀφοῦ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐξέδωκε διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ ὁποία ἀπηρθύνετο κυρίως πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ προσεπάθει νὰ δείξῃ εἰς τοὺς Εὐρωπαίους τὴν διαφορὰν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀπὸ τὰ ἐν Εὐρώπῃ στασιαστικὰ κινήματα. Ἡ διακήρυξις ἔλεγε μεταξύ τῶν ἄλλων :

« Ὁ κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμος ἡμῶν μακρὰν τοῦ νὰ στηρίζεται εἰς ἀρχὰς τινὰς δημαγωγικὰς καὶ στασιώδεις ἢ ἰδιωφελεῖς μέρους τινὸς τοῦ σύμπαντος ἑλληνικοῦ ἔθνους σκοποῦς... εἶναι πόλεμος ἔθνικός, τοῦ ὁποίου μόνη αἰτία εἶναι ἡ ἀνάκτησις τῶν δικαίων τῆς προσωπικῆς ἡμῶν ἐλευθερίας, τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς τιμῆς ».

#### Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΕΝ ΑΣΤΡΕΙ ( ΜΑΡΤΙΟΣ 1823 )

Αἱ ἀξιόλογοι πολεμικαὶ ἐπιτυχίαι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰ ἔτη 1822 καὶ 1823 τοὺς ἐμέθυσαν καί, ὡς νὰ εἶχεν ἐξοντωθῆ τελειωτικῶς ὁ ἐχθρὸς, ἐφιλονίκουν ποῖος θὰ ἄρχῃ εἰς τὸ νέον κράτος. Αἱ νῆκαι ἐξύψωσαν ἰδίως τὸ γόητρον τῶν στρατιωτικῶν, πρὸ πάντων μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλης. Ἐξηκολούθουν λοιπὸν αἱ ἐσωτερικαὶ διχόνοια καὶ τὰ πράγματα ἦσαν πολὺ ἀνώμαλα.

Διὰ τοῦτο, τὸν Μάρτιον τοῦ 1823, συνεκλήθη ἡ Δεύτερα Ἐθνοσυνέλευσις εἰς τὸ Ἄστρος. Ἀλλὰ ἡ Συνέλευσις, ἀντὶ νὰ διορθώσῃ τὰ κακῶς ἔχοντα, συνετέλεσεν εἰς τὸν ἐρεθισμὸν τῶν παθῶν. Καὶ πάλιν ἐπεκράτησαν οἱ πολιτικοί, διότι οἱ στρατιωτικοὶ ἦσαν διεσπασμένοι καὶ δὲν ἐγνώριζον νὰ χειρισθῶν τὰ νομικὰ ζητήματα. Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις, μὲ πρόεδρον τὸν Πετρόμπετην, κατήργησε τὰς τοπικὰς κυβερνήσεις Πελοποννήσου καὶ Στερεᾶς, κατήργησε τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιστρατήγου ( τὸν ὁποῖον εἶχεν ὁ Κολοκοτρώνης ) καὶ ἀνέθεσε τὴν στρατιωτικὴν διαίρησιν εἰς τριμελῆ Ἐπιτροπὴν : ἐξ ἑνὸς Πελοποννησίου, ἑνὸς Στερεοελλαδίτου καὶ ἑνὸς Νησιώτου. Τέλος ἐψήφισε πάλιν τὸ Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου μὲ ἐλαφρὰς μόνον τροποποιήσεις.

#### Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Δυστυχῶς, ἡ Συνέλευσις δὲν κατάρθρωσε νὰ προλάβῃ τὴν διαίρεσιν καὶ τὴν σύγκρουσιν τῶν ἀντιμαχομένων. Ἐπικολούθησαν θλιβερὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἐνίσχυσαν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους τὴν γνώμην ὅτι εἴμεθα ἀνίκανοι νὰ αὐτοδιοικηθῶμεν. Ἦτο δὲ τοῦτο τόσον περισσότερον λυπηρὸν, καθόσον τελευταίως, μετὰ τὰ λαμπρὰ κατορθώματα τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, ἡ διπλωματία τῆς Εὐρώπης, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης, ἤρχισε νὰ προσβλέπῃ εὐμενῶς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ὑπόθεσιν.

Ἡ Συνέλευσις ἐξέλεξε πρόεδρον τοῦ Νομοτελεστικοῦ τὸν Πετρόμπετην καὶ ὅλας τὰς ἄλλας θέσεις ἔδωκεν εἰς τοὺς πολιτικούς. Τότε ἐξεδηλώθη σφοδρὰ ἡ ἀντιπολίτευσις τῶν στρατιωτικῶν, οἱ ὅποιοι, με

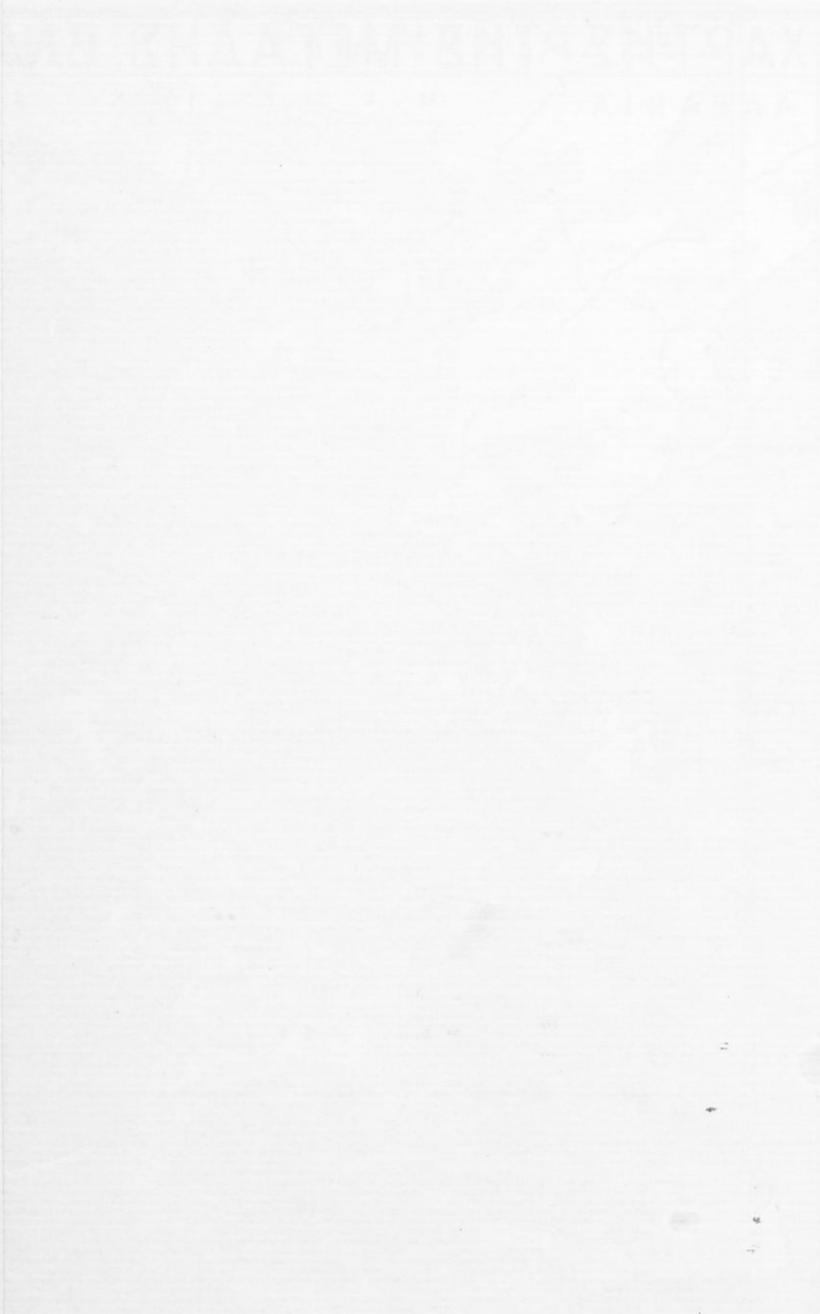
**1824** εἰς τὸ Ἄργος, προσκήρυξαν νέας ἐκλογὰς καὶ μετέθεσαν τὴν ἔδραν τῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν Τρίπολιν. Οἱ πολιτικοὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκήρυξαν ἔκπτωτον τὸ Νομοτελεστικόν, τὸ ὅποιον συνειργάζετο μετὰ τὸν Κολοκοτρώνην, ἐξέλεξαν νέον πρόεδρον αὐτοῦ τὸν Ὑδραῖον **Γεώργιον Κουντουριώτην** καὶ μετέθεσαν τὴν ἔδραν τῆς Κυβερνήσεως εἰς Κρανίδιον, ἔναντι τῆς Ὑδρας.

Τοιοιτοτρόπως ἡ Ἑλλάς εἶχε δύο κυβερνήσεις : τὴν μίαν εἰς Τρίπολιν καὶ τὴν ἄλλην εἰς Κρανίδιον, αἱ ὅποια ἦσαν ἔτοιμα δι' ἐμφύλιον πόλεμον. Ἡ νέα Κυβέρνησις εἶχεν ὑπὲρ αὐτῆς τοὺς Νησιώτας καὶ τοὺς Στερεοελλαδίτας, καθὼς καὶ τοὺς σημαντικωτέρους προκρίτους τῆς Πελοποννήσου, οἱ ὅποιοι συνειργάζοντο μετὰ τὴν κυβέρνησιν Κουντουριώτου, ἕνεκα τῆς παλαιᾶς ἔχθρας πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην. Διὰ τοῦτο ὁ Κολοκοτρώνης, ὑποχωρῶν ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης, ἐπέισθη ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ ἠρέσθη εἰς τὴν παραχώρησιν ἀμνηστίας εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς ὀπαδοὺς του. Ἡ νέα Κυβέρνησις ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ ὅλους ( Μάιος 1824 ).

Ἄλλ' ἐντὸς ὀλίγου τὰ πράγματα ἔλαβον πάλιν δυσάρεστον τροπὴν. Οἱ Πελοποννήσιοι εἶδον ὅτι παραγκωνίζονται ἀπὸ τοὺς συνησπισμένους Στερεοελλαδίτας καὶ Νησιώτας. Ὄταν δὲ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1824 ἔγινεν ἐκλογή νέου Νομοτελεστικοῦ, τὰς θέσεις ὅλας κατέλαβον Νησιῶται καὶ Στερεοελλαδίται. Τότε οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου ἐκίνησαν εἰς ἀνταρσίαν τὰς ἐπαρχίας καὶ ἤρχισε δεῦτερος ἐμφύλιος πόλεμος, εἰς τὸν ὅποιον εἶχαν σύμμαχον καὶ τὸν παλαιὸν τῶν ἀντίπαλον, τὸν Κολοκοτρώνην. Ἡ Κυβέρνησις ὅμως ἀνέπτυξεν ἐξαιρετικὴν δραστηριότητα. Ὁ Κωλέττης, ὀπλαρχηγὸς τῆς Στερεᾶς, ἀνὴρ ἐπιτηδεύτατος καὶ δραστηριώτατος, προσεκάλεσε τοὺς ὀπλαρχηγοὺς τῆς Στερεᾶς

**1825** Γκούραν καὶ Καραϊσκάκην. Οἱ Ρουμελιῶται εἰσέβαλον εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ συνέτριψαν τοὺς στασιαστάς. Ὁ υἱὸς τοῦ Κολοκοτρώνη Πάνος, γαμβρὸς τῆς Μπουμπουλίνας, ἐφανεύθη ἔξω ἀπὸ τὴν Τριπολιτάν, οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου ἠναγκάσθησαν νὰ δραπετεύσουν, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, συντετριμ-





μένος διὰ τὸν φόνον τοῦ υἱοῦ του, μάτην ἐζήτησεν ἀμνηστίαν. Τέλος παρεδόθη εἰς τοὺς ἀντιπάλους, οἱ ὅποιοι τὸν μετεκόμισαν εἰς Ἰδραν καὶ τὸν ἐφυλάκισαν μαζί με 24 προκρίτους καὶ ὄπλαρχηγούς εἰς τὴν Μοῆν τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ (Ἰανουάριος 1825).

Τοιοιουτρόπως ὁ ἥρωας τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τῶν Δερβενακίων μετὰ τῶν συνεργατῶν του εὕρισκετο ἐγκάθειρκτος, ἐνῶ τὸ ἀγωνιζόμενον ἔθνος εἶχεν ἀνάγκη τῆς συνδρομῆς ὄλων τῶν τέκνων του, διὰ νὰ φέρῃ εἰς αἴσιον πέρας τὸν ἀρξάμενον ἱερὸν Ἀγῶνα. Τὰ πάθη ἔσχον τὸ ἀποτέλεσμά των, τὸ ὅποιον καὶ ἐξεδηλώθη καταστρεπτικώτερον εὐθύς μετ' ὀλίγον.

#### Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΩΣ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ

Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα τὰ πάθη κατέληξαν εἰς τραγικώτερον καταστροφήν. Ἐκεῖ ἰσχυρὸς σύμμαχος τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἀντίπαλος τῶν πολιτικῶν ἦτο ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσοῦ. Ἀλλ' ἀπὸ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1822 ἡ στάσις τοῦ περιφήμου ἀρματολοῦ εἶχεν ἀποβῆ ὑποπτος. Μετὰ τὴν εὐτυχεῖ ἐκβασιν ὁμως τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ὁ Ὀδυσσεὺς κατάρθωσε νὰ παραστήσῃ τὰς συνεννοήσεις του μετὰ τοῦ Τούρκου πασᾶ ὡς πατριωτικὸν στρατήγημα, τὸ ὅποιον ἔσωσε τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

Ἀλλ' οἱ πολιτικοὶ ἐμίσουν αὐτὸν θανασίμως καὶ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1824 ἀπήγγειλαν ἐναντίον του φοβερὰν κατηγορίαν. Ἐπεισαν τὴν Κυβέρνησιν ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἐσκέπτετο νὰ ἰδρῶσῃ ἰδιαιτέραν ἡγεμονίαν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Εὐβοίαν, ὅτι ἤλθεν εἰς συνεννόησιν μετὰ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην καὶ τοῦ ἐπρότεινε νὰ θὰ καταπαύσῃ τὸν πόλεμον, ἐὰν ἐδίδοτο εἰς αὐτὸν ἡ ὄπλαρχηγία τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ὅταν δὲ τὰ ρουμελιώτικα στρατεύματα διέβησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ καταστείλουν τὴν στάσιν, προσεκάλεσε δῆθεν τοὺς Τούρκους νὰ καταλάβουν τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Εὐβοίαν.

Ἡ Κυβέρνησις ἔστειλε κατ' αὐτοῦ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1825 τὸν Γκούραν, ὁ ὅποιος συνέλαβε τὸν Ὀδυσσεᾶ καὶ τὸν ὠδήγησεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐκεῖ, ἀφοῦ ἐβασανίσθη, διὰ νὰ ἀποκαλύψῃ τοὺς θησαυροὺς του, ἐφυλακίσθη εἰς τὸν δεξιὰ τῶν Προπυ- **1825**  
λαίων ἐνετικὸν πύργον καὶ τὴν 5 Ἰουλίου 1825 εὐρέθη νεκρὸς παρὰ τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης. Εἰς τοὺς ξέ-

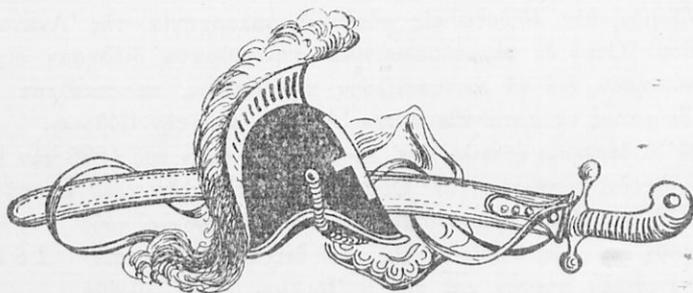
νους ἐλέχθη ὅτι εἶχε κατακρημνισθῆ, ἐνῶ προσεπάθει νὰ δραπετεύσῃ. Πράγματι ὅμως εἶχεν ἀπαγχονισθῆ ὑπὸ τοῦ Γκούρα.

#### ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Παρὰ τὴν μεγάλην κομματικὴν νίκην, τὴν ὁποίαν ἐώρτασεν ἡ Κυβέρνησις, ἔκρυθμος κατάστασις πραγμάτων ἐπεκράτει καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Στερεοελλαδίται, τοὺς ὁποίους ὁ Κωλέττης εἰσήγαγεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, διήρπαζον αὐτὴν ὡς χώραν ἐχθρικήν. Οἱ ὄπλαρχηγοὶ ἐλάμβανον μισθὸν καὶ σιτηρέσιον διὰ στρατιώτας, τοὺς ὁποίους δὲν εἶχον. Ὁ Γκούρας π.χ. ἐλάμβανε σιτηρέσιον διὰ 12 χιλ. ἄνδρας, ἐνῶ εἶχε μόνον 3 χιλ. ὑπὸ τὰ ὄπλα. Οἱ δὲ συμπολιῖται τοῦ προέδρου Κουντουριώτου ἐλάμβανον ἀποζημιώσεις δι' ἀνύπαρκτα πυρπολικά.

Οὕτως, αἱ 200 χιλ. λίραι στερλίνας, ἡ πρώτη δόσις τοῦ ἐξ 800 χιλ. δανείου, τὸ ὁποῖον ἐπέτυχεν ἡ Κυβέρνησις παρὰ τῆς Ἀγγλίας, ἐσπαταλήθη δι' ἀνάγκας κομματικᾶς, ἐνῶ ἡ Ἑλλὰς εἰς τὸ ἐξωτερικὸν παρουσιάζετο ὡς χώρα ἀναρχομένη καὶ ἀνίκανος νὰ διοργανωθῆ καὶ νὰ εὐνομηθῆ.

Αὐταὶ ἦσαν αἱ θλιβεραὶ συνέπειαι τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ἐνῶ κατὰ τῆς ἀγωνιζομένης πατρίδος μας, ἡ ὁποία δὲν εἶχεν ἀκόμη συμπληρώσει τὸ ἀπελευθερωτικὸν τῆς ἔργον, ἐπεκρέματο φοβερὸς κίνδυνος. Τὰ γεγονότα τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ἀποτελοῦν πραγματικῶς σκοτεινὴν παρένθεσιν εἰς τὸν ἥρωικὸν ἀγῶνα, ὁ ὁποῖος, ἀντιθέτως, ἀπετέλεσε μίαν ἀπὸ τὰς ἐνδοξοτέρας σελίδας τῆς ἱστορίας μας.



## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

### Η ΕΥΡΩΠΗ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

#### Η ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Παρηκολουθήσαμεν τὰ πολεμικά γεγονότα τῆς Ἐπαναστάσεως μέχρι τοῦ τέλους τοῦ τρίτου ἔτους αὐτῆς. Εἶναι ἀνάγκη, προτοῦ προχωρήσωμεν, νὰ γνωρίσωμεν τὰς διαθέσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων πρὸς τὸ ἀγωνιζόμενον Ἔθνος, διότι ἡ ἀπελευθέρωσις δὲν ἦτο μόνον ἔργον τῆς ἀνδρείας καὶ αὐτοθυσίας τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τῶν διαθέσεων τῶν ἰσχυρῶν, οἱ ὅποιοι συνήθως κανονίζουν τὴν τύχην τῶν μικρῶν λαῶν. Πρέπει δηλαδὴ ἐν ὀλίγοις νὰ γνωρίσωμεν τὴν διπλωματικὴν θέσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος.

Ἄν ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως ἦτο εὐνοϊκὴ διὰ τοὺς Ἕλληνας ἡ στιγμή διὰ τὴν ἐξέγερσιν, ἀπὸ διπλωματικῆς ἐπόψεως ἦτο ἀτυχεστάτη. Ἡ Ἐπανάστασις ἐξεργράγη ἐξ ἔτη μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ναπολέοντος, ὅποτε ἐπεκράτει εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ ἀντίδρασις κατὰ πάσης φιλελευθέρας κινήσεως καὶ αἱ δυνάμεις τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἐξήσκουν ἀληθῆ δεσποτεῖαν. Αἱ δυνάμεις τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας θεώρησαν τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν ὡς « διαπνεομένην ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς καὶ προωρισμένην νὰ ἀναφλέξη τὴν φλόγα τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Εὐρώπην ». Κατὰ βάθος ὅμως ἐφοβοῦντο τὴν αὐξήσιν τῆς ρωσικῆς ἐπιρροῆς εἰς τὴν Ἀνατολήν, διότι ἐνόμιζον ὅτι αἱ Ἕλληνες θὰ ἐγίνοντο ὄργανα τῶν Ρώσων.

Ὅταν ὁ Ὑψηλάντης διήρχετο τὸν Προῦθον, οἱ ἡγεμόνες καὶ διπλωμάται τῶν Δυνάμεων ἦσαν συγκεντρωμένοι εἰς Λάιμπαχ (Lai bach) καὶ συνεσκέπτοντο περὶ τῆς ἐν Νεαπόλει ἐπαναστάσεως. Τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν ἔφθασαν ἐπιστολαὶ τοῦ ἡγεμόνος Μιχαήλ Σούτσου καὶ τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὸν Τσάρον. Ὁ Ὑψηλάντης ἔγραφε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον :

« Πᾶσαι αἱ εὐγενεῖς τῶν ἐθνῶν ὁρμαὶ πηγάζουν ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἀναμφιβόλως ἐκ θείας ἐμπνεύσεως ἐγείρονται σήμερον οἱ Ἕλληνες ἀθρόοι,

ὅπως ἀποσείσουν βδελυρὸν ζυγόν, ὅστις βαρύνει ἐπ' αὐτῶν ἀπὸ τεσσάρων αἰῶνων. Πλέον ἢ διακόσμιαι ἀναφοραὶ φέρουσαι 600.000 ὀνόματα προυχόντων πάσης τάξεως καὶ ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος μὲ καλοῦν εἰς τὴν ἀρχηγίαν, ἵνα νικήσω ἢ ἀποθάνω μετ' αὐτῶν κλπ. ».

(Ἐπιστολὴ 24 Φεβρουαρίου 1821)

Εἰς τὸ περιβάλλον τοῦ Τσάρου ἐπάλαιον δύο ἀντίθετοι τάσεις : Οἱ δύο ὑπουργοὶ του, ὁ Νέσελδορ καὶ ὁ Καποδίστριας, ἦσαν ὑπὲρ τῆς διαλύσεως τῆς Τουρκίας. Ὁ Καποδίστριας ἤθελε τὴν ταχέϊαν διὰ πολέμου διάλυσιν, ὁ δὲ Νέσελδορ τὴν βραδεῖαν καὶ διὰ τῆς φυσικῆς φθορᾶς. Αἱ ἀντιδραστικαὶ δυνάμεις ἐτέθησαν τότε εἰς κίνησιν, διὰ νὰ ἐκριζώσουν τὰς κρυφίας πρὸς τοὺς Ἕλληνας συμπαθείας τοῦ Τσάρου καὶ διὰ νὰ ἐξουδετερώσουν τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Καποδίστρου. Ὁ Μέττερνιχ ἐπεκράτησε καί, εἰς μυστικὴν συνέντευξιν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου, ὁ Ἀλέξανδρος ἐδήλωσε ὅτι μένει πιστὸς εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Συμμαχίας (2 Μαρτίου 1821) καί, διὰ νὰ ἐκλείψῃ πᾶσα περὶ συνενοχῆς ὑπόνοια, ἀπεκήρυξε τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ὑψηλάντου, διέγραψε τὸ ὄνομά του ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν Ρώσων ἀξιωματικῶν καὶ ἀνέθεσεν εἰς τὸν Καποδίστριαν τὸ σκληρὸν ἔργον νὰ συντάξῃ τὴν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἀποκηρυκτικὴν ἐπιστολήν. Εἰς αὐτὴν ἐλέγετο :

«...Ἡ αὐτοκρατορικὴ μεγαλειότης δὲν ἐφαντάζετο ὅτι ἡδύνασθέ ποτε νὰ παρασυρθῆτε ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος τῆς σκοτοδιναίσεως, ὅπερ ὀδηγεῖ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ αἰῶνος μας νὰ ἀναζητήσουν εἰς τὴν λήθην τῶν πρώτων χρεῶν των ἐν ἀγαθόν, τὸ ὅποιον οὐδέποτε δύναται τις νὰ ἐλπίσῃ, εἰμὴ μόνον ἀπὸ μιᾶς ἀκριβοῦς διατηρήσεως τῶν κανόνων τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς... Βεβαίως παλαιαὶ περιστάσεις ἐμύνουν εἰς τοὺς Γραικοὺς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μὴ μείνουν ἀδιάφοροι εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν τύχην. Ἀλλὰ διὰ τῆς ἀνταρσίας τάχα καὶ δι' ἐμφυλίου πολέμου δύνανται νὰ ἐλπίσουν τὴν ἄφιξιν τοῦ μετεώρου σκοποῦ των; Μήπως διὰ σκοτεινῶν καὶ ζοφωδῶν σκευωριῶν δύναται νὰ ἐλπίσῃ ἀναβίωσιν καὶ ὑψώσιν εἰς τὸν βαθμὸν τῶν ἀνεξαρτήτων ἐθνῶν; Σταθμίσατε, πριγκίπισ μου, τὰς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος προτιθεμένας παρατηρήσεις..., ὠφελήθητε ἀπὸ μιᾶς σωτηρίας ὑποθήκης, διορθώσατε τὸ κακόν, ὅπερ ἦδη ἐπράξατε, προλάβετε τὴν καταστροφὴν, τὴν ὅποιαν μέλλετε νὰ ἐπισύρετε ἐπὶ τὴν καλὴν καὶ δυστυχῆ πατρίδα σας... ».

(Κατὰ τὸ τοιχοκολληθὲν ἐν Βουκουρεστίῳ ὑπὸ τοῦ Ρώσου προξένου κείμενον).

Ἐδήλωσε δὲ διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ Στρογονόφ εἰς τὴν Πύλην, ὅτι ἡ Ρωσία εἶναι ξένη πρὸς τὰς ταραχὰς τῆς Μολδοβλαχίας.

Ὀλίγη πρὸ τῆς διελεύσεως τῆς ἐν Λάιμπαχ Συνόδου ὁ Μέττερνιχ περιέλαβε τὰς σκέψεις καὶ τοὺς λόγους τῶν αὐτοκρατόρων εἰς Ἐπιτομήματα περὶ ἐλληνικῶν πραγμάτων, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδηλοῦτο καθαρῶς ὅτι ἡ ἐλληνικὴ ἐξέγερσις δὲν εἶναι προῖον ἐθνικοῦ κινήματος ἢ συνέπεια τῆς τουρκικῆς καταπιέσεως, ἀλλ' ἀποτέλεσμα ἐκ μακροῦ χρόνου προπαρασκευασθέντος σχεδίου καὶ ἔχει σκοπὸν νὰ διαταράξῃ τὰς μεταξὺ τῶν μοναρχιῶν τῆς Ρωσίας καὶ Αὐστρίας ἀγαθὰς σχέσεις, τῶν ὁποίων ὁ σύνδεσμος εἶναι τόσον φοβερὸς εἰς τοὺς ἀνατρεπτικούς τῆς Εὐρώπης. Περὶ τῶν Ἑλλήνων ἔγραφεν ὁ Μέττερνιχ :

« Πῶς εἶναι δ' ἐν γένει δυνατὸν νὰ ἐκινήθῃ ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐκ τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, ἀφοῦ τὸ ἔθνος αὐτὸ ἐξέπεσε κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας εἰς τὰς ἐσχάτας βαθμίδας τῆς ἐθνικῆς ὑποστάσεως ; »

(Ἐπιτομήματα τῆς 25 Ἀπριλίου 1821)

#### ΑΙ ΠΡΟΣΤΡΙΒΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΡΩΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Οἱ διπλωμάται τῆς Εὐρώπης ἐνόμισαν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ ἀγνοήσουν τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν. Ἄλλ' αἱ βιαιοπραγαίαι τῶν Τούρκων ἐκίνησαν τὴν ἀγανάκτησιν τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας, καθὼς καὶ ὁ Μέττερνιχ ἐθοροβήθησαν, ὅταν ἔφθασεν ἡ εἰδησις περὶ τοῦ ἀπάγχονισμοῦ τοῦ Πατριάρχου, διότι ἐφοβοῦντο τὴν ρωσικὴν ἐπέμβασιν. Πράγματι, ἡ κακοῦργος πράξις παρήγαγε ζωντὸν ἐρεθισμὸν εἰς τὴν Ρωσίαν.

Ἡ ρωσικὴ φιλοπόλεμος μερίς καὶ ὁ Καποδίστριας ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν στιγμήν καὶ ἔπεισαν τὸν Τσάρον νὰ στείλῃ τηλεσίγραφον εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἡ ρωσικὴ διακοίνωσις, τὴν ὁποίαν συνέταξεν ὁ Καποδίστριας, ἔδιδεν εἰς τὰς ρωσικὰς ἀπαιτήσεις ὄψιν γενικωτέρου ἀνθρωπίνου καὶ πανευρωπαϊκοῦ συμφέροντος. Διεμαρτύρετο διὰ τὴν θανάτωσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ κοσμικῶν ἀρχηγῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ διὰ τὰς ὕβρεις κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ἔθετε τὸ περίφημον δόγμα τῆς συνυπάξεως τῆς Τουρκίας παρὰ τὰ χριστιανικὰ κράτη τῆς Εὐρώπης. Ὡς ἔρον

τῆς συνυπάρξεως ἔθετε τὴν ἐγγύησιν περὶ τοῦ ἀπαραβιάστου τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τὴν διάκρισιν ἐνόχων καὶ ἀθῶων.

Ἀλλὰ τὸ Διβάνιον ἐφάνη ἀνένδοτον καὶ ὁ Ρῶσος πρεσβευτῆς ἐγκατέλειπε τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν 15 Ἰουλίου 1821. Ἡ ἀναχώρησις του ἐθεωρήθη ὡς προμήνυμα πολέμου, ἐφ' ὅσον μάλιστα ὁ τουρκικὸς φανατισμὸς ἐξετράπη εἰς νέας βιαιοπραγίας εἰς τὸ Ἀδραμύτιον, τὴν Σμύρνην καὶ τὰς Κυδωνίας.

Ὁ Μέττερνιχ ἀνέπτυξε τότε ὅλην τὴν τέχνην του καὶ συνεργαζόμενος μετὰ τοῦ τουρκοφίλου Ἄγγλου ὑπουργοῦ Λονδόνδερου παρέστησεν εἰς τὸν Τσάρον, ὅτι ἡ ἀνάμειξις του εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα θὰ ἔδιδε τὸ σύνθημα εἰς ἀτελευτήτους δημιουργικὰς ἀνατροπὰς. Ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος ἔγραψε φιλικὴν ἐπιστολὴν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, παραινῶν αὐτὸν « νὰ φυλάττεται τοὺς ἄνδρας ἐκείνους, οἱ ὅποιοι προμαχοῦν μὲν μετ' ἀσυνήθους ζήλου τῶν χριστιανικῶν δῆθεν συμφερόντων, ἀλλ' οὔτε εἰς τὸν Θεὸν πιστεύουν, οὔτε εἰς τὰ παραγγέλματα αὐτοῦ, οὔτε τοὺς ἀνθρωπίνους νόμους σέβονται », ἐννοῶν τὸν Καποδίστριαν. Ὁ Τσάρος ὑπεχώρησε, μὴ τολμῶν νὰ ἀναλάβῃ πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, εἰς τὸν ὅποιον θὰ εἶχεν ἐχθροὺς δύο Μεγάλας Δυνάμεις. Συγχρόνως ἐφοβεῖτο ἐξέγερσιν εἰς τὴν Πολωνίαν. Ἠρκέσθη λοιπὸν νὰ ἀπαιτήσῃ τὴν ἐκκένωσιν μόνον τῶν ἡγεμονιῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἠτόνησεν ἡ δύναμις τῶν φιλοπολέμων εἰς τὴν Πετρούπολιν. Ὁ Καποδίστριας ἐζήτησεν ἀπεριόριστον ἄδειαν καὶ ἀπεχώρησε τῆς ρωσικῆς ὑπηρεσίας.

#### Η ΙΔΕΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΣ

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1822 ὁ Μέττερνιχ καὶ οἱ Ἄγγλοι συντηρητικοὶ ἐξηκολούθουν νὰ τηροῦν τὴν ἰδίαν στάσιν κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ Κινήματος. Ἀλλ' ἤδη ἤρχισε νὰ γίνεταί σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ ἑλληνικὸς Ἄγων ἐγένετο συμπαθέστερος. Ἰδίως δὲ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλι ὅλη ἡ Εὐρώπη ἀντήχει ἀπὸ τὰς διηγήσεις τῶν ἑλληνικῶν κατορθωμάτων ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ πῆς πυρπολήσεως τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου, αἱ δὲ σφαγαὶ τῆς νήσου ἀφύπνισαν τὰ φιλόανθρωπα αἰσθήματα τῶν λαῶν.

Κατόπιν τούτου, ἡ γνώμη ὅτι ἡ Τουρκία δὲν ἔστο δυνατόν νὰ ζήσῃ μετὰ τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν εἰς τὴν Εὐρώπην, ἡ λεγομένη ἔννοια τῆς συνυπάρξεως τῆς Τουρκίας, κατέ-

κα διαρκῶς ἔδαφος. Ὁ ἴδιος δὲ ὁ Μέττερνιχ, κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1822, μετὰ τὰς ἑλληνικὰς ἐπιτυχίας, ἔγραψεν εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀγγλον πρεσβευτὴν ὅτι : « τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα ἔπρεπε νὰ λυθῆ ἢ πρὸ εὐρωπαϊκοῦ δικαστηρίου ». Ἡ δὲ ἀγγλικὴ διπλωματία, πιεζομένη ὑπὸ τῆς ἐρεθισμένης κοινῆς γνώμης, ἠναγκάζετο νὰ συνηθίσῃ εἰς τὴν ἰδέαν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως. Οἱ Τοῦρκοι ὁμως ἀντέταξαν πείσιμονα ἀντίστασιν : « Θέλετε τὴν κατάρπασιν τῆς Ἐπαναστάσεως ; Πολύ καλά, μὴ ἀναμειγνύεσθε εἰς αὐτὴν οὔτε ἀναφανδόν, οὔτε κρυφίως », ἔλεγεν ἡ τουρκικὴ διακρίνωσις τοῦ Αὐγούστου.

#### Η ΜΕΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπῆλθε σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὰς διαθέσεις τῆς Ἀγγλίας. Ὁ στυλὸς τῆς συντηρητικῆς μερίδος **Κάστλεριγ** ἠτύχοκτό-

νησεν, ἐνῶ ἠτοιμάζετο νὰ μεταβῆ εἰς τὴν συνδιάσκεψιν τῆς Βερῶνης. Τὴν θέσιν αὐτοῦ κατέλαβεν ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν ὁ **Γεώργιος Κάννιγκ**, ὁ ὁποῖος ἔδωκε φιλελευθερωτέραν τροπὴν εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Κάννιγκ ἀνεγνώρισεν τὸν ἑλληνικὸν ἀποκλεισμόν (12 Μαρτίου 1823), ὁ δὲ διοικητὴς τῶν Ἰονίων νήσων διετάχθη νὰ συμπεριφέρεται πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὡς πρὸς ἐμπόλεμον κράτος καὶ νὰ παραχωρήσῃ τὴν νῆσον **Κάλαμον** ὡς ἄσυλον εἰς τοὺς ὑπὸ τῶν Τοῦρκων καταδιωκομένους. Οἱ Ἕλληνες ἐνθαρρυνθέντες ἐντεῦθεν ἐζή-



Γεώργιος Κάννιγκ (1770 - 1827)

τησαν ἐπισήμως τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ἀγγλίας (Ἰούλιος 1823) καὶ βραδύτερον (8 Αὐγούστου 1825) ὁ Ἀλέξ. Μαυροκορδάτος, δι' εὐστόχου ὑπομνήματος, ὑπεδείκνυεν εἰς τὸν Κάννιγκ ὅτι τὸ ἀνεξάρτητον Ἐλ-

ληνικὸν κράτος θὰ ἦτο στήριγμα τῆς Ἀγγλίας κατὰ τῶν ρωσικῶν σχεδίων εἰς τὴν Ἀνατολήν : « Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος εἶναι ὁ μόνος τρόπος νὰ ἰδρυθῆ ὁ φραγμός, ὃν ἀπαιτεῖ ἡ σωτηρία τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς κολοσσιαίας ρωσικῆς δυνάμεως ».

#### ΤΟ ΡΩΣΙΚΟΝ ΣΧΕΔΙΟΝ ΤΟΥ 1823

Ἡ Ρωσία, βλέπουσα ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν αὐξανομένην τὴν ἐπιρροὴν τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν νὰ λύσῃ τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα. Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1823 ἐπρότεινε δι' ὑπομνήματος εἰς τὰς Δυνάμεις, ὅπως αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ἀποτελέσουν τρεῖς χωριστὰς ἡγεμονίας ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου, αἱ δὲ νῆσοι νὰ κυβερνῶνται κατὰ τὸ παλαιὸν κοινοτικὸν τῶν σύστημα.

Ἄλλὰ τὸ ρωσικὸν σχέδιον δὲν ἱκανοποίησεν οὔτε τοὺς Ἕλληνας οὔτε τοὺς Τούρκους, διότι οἱ μὲν Τοῦρκοι δὲν ἤθελον νὰ γίνεταί λόγος περὶ ἀποσπάσεως ἑθνωμανικῶν ἐδαφῶν, οἱ δὲ Ἕλληνες ἔβλεπον εἰς τὴν κατάτμησιν αὐτὴν ματαίωσιν τῶν ἐθνικῶν τῶν ὀνείρων. Αἱ κυβερνήσεις τῆς Εὐρώπης εὐκόλως διέκρινον τὰς προθέσεις τῆς Ρωσίας, ἡ ὅποια ἤθελεν ἀσθενῆ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπησχολημένην τὴν Τουρκίαν. Ἐπηρεολοῦθησαν ἀτελεύτητοι συζητήσεις εἰς τὴν ἐν Πιερουπόλει συγκληθεῖσαν σύσκεψιν καὶ ὁ Μέττερνιχ, διὰ νὰ προκαλέσῃ τὸ ναυάγιον τοῦ ρωσικοῦ σχεδίου, ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου νὰ προτείνῃ τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, γνωρίζων ὅτι τοῦτο δὲν θὰ ἐγένετο δεκτὸν ὑπὸ τῆς Ρωσίας.

#### ΟΙ ΦΙΛΕΛΛΗΝΕΣ

Ἐνῶ τοιαύτην συμπεριφορὰν ἐδείκνυον οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ διπλωμάται πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἔβλεπον μετὰ συμπαθείας τὸν ἑλληνικὸν Ἀγῶνα. Ὁ Ἀγὼν αὐτὸς ἦτο κατὰ πρῶτον λόγον πάλῃ χριστιανικοῦ λαοῦ κατὰ βαρβάρου μωαμεθανῶ. Ἐξ ἄλλου ἡ Ἀναγέννησις καὶ ἡ μελέτη τῆς ἀρχαιότητος εἶχον δημιουργήσει πλοῦσιον κεφάλαιον συμπαθείας πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ πρὸς πᾶν τὸ ἑλληνικόν. Τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα, αἱ γνωσταὶ καὶ προσφιλεῖς ἐκ τῆς ἀρχαιότητος τοπωνυμιαί, ἀφύπνιζον ἐπαγωγὸς παραστάσεις εἰς τὴν φαντασίαν τῶν λαῶν καὶ ἐκέρδιζον τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ

τῆς Ἑλλάδος. Φιλελεύθεροι δὲ καὶ συντηρητικοὶ συνητῶντο εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τοὺς Ἕλληνας: οἱ μὲν φιλελεύθεροι, διότι ἀπεστρέφοντο τὰς μεθόδους τῶν ἀπολυταρχικῶν κυβερνήσεων, οἱ δὲ συντηρητικοί, διότι ἠγάπων τὸ παρελθόν.

Ἐσχηματίσθη λοιπὸν εἰς τὴν Εὐρώπῃ ἰσχυρὸν ρεῦμα ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων· ὁ τύπος ἐδημοσίευσε φλογερὰ ἄρθρα ὑπὲρ τῶν μαχομένων, ποιηταὶ δὲ καὶ καλλιτέχναι ἐνεπνεύσθησαν ἐκ τῶν θρυλουμένων κατορθωμάτων αὐτῶν καὶ οὕτω ἐδημιουργήθη μεγάλη φιλελληνικὴ λογοτεχνία. Ὁ νεαρὸς τότε Γάλλος **Βίκτωρ Οὐγκὼ** συνέθεσεν ἀριστοουργηματικὰ τεμάχια διὰ τοὺς Ἕλληνας ἀγωνιστάς, τὰ ὅποια περιελήφθησαν εἰς τὴν συλλογὴν «Orientales». Ἐπίσης εἰς τὴν Γερμανίαν ὑπῆρξεν ἐμπνευσμένος βάρδος τοῦ Ἀγῶνος ὁ **Φρειδερίκος Μύλλερ**, ὁ ἐπονομασθεὶς Ἕλλην Μύλλερ. Ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας **Λουδοβίκος** ἔγραψε ποιήματα ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, καυτηριάζων τὴν ἀναλγησίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων. Ὁ δὲ Γάλλος ζωγράφος **Δελακρουά** εἰκόνισε τὴν σφαγὴν τῆς Χίου. Μετὰ θέρμης ἐπίσης ἐχαιρέτησαν τὴν Ἐπανάστασιν οἱ Ἕλληνισταὶ καὶ ἄλλοι καθηγηταὶ τῶν γερμανικῶν Πανεπιστημίων, ὅπως ὁ **Θήρς** εἰς τὸ Μόναχον καὶ ὁ **Κρούγ** εἰς τὴν Λειψίαν.

Ἡ κίνησις αὕτη ὠνομάσθη **Φιλελληνισμὸς** καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς ἰσχυρὸν στήριγμα τοῦ Ἀγῶνος, ὑλικὸν καὶ ἠθικόν. Εἰς πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης ἰδρύθησαν **φιλελληνικοὶ σύλλογοι**, συνελέγοντο ἔρανοι καὶ ἠγοράζοντο πολεμοφόδια. Πολλοὶ δὲ Εὐρωπαῖοι ἦλθον νὰ ὑπηρετήσουν τὸν Ἀγῶνα καὶ ἐθυσίασαν τὴν ζωὴν των ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατώρθώθη ἡ σύναψις τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ δανείου. Τέλος, ὁ λόρδος Βύρων ἦλθε νὰ ἐξυψώσῃ διὰ τῆς θυσίας του τὸν ἑλληνικὸν Ἀγῶνα.

#### Ο ΒΥΡΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1823 κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ λόρδος Βύρων.

Ὁ Βύρων (Byron - Μπαίρον, 1788 - 1824) ἀπὸ μακροῦ ἤδη εἶχε τὴν φήμην μεγάλου ποιητοῦ. Ἡ ἀνήσυχος φύσις του καὶ ἡ παρεξήγησις τῶν ἔργων του ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἀπομακρυνθῇ τῆς πατρίδος του καὶ νὰ περιπλανηθῇ εἰς διαφόρους χώρας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως εὕρισκετο εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου εἶχε διέλθει ἡμέρας περιπετειῶν. Ὁ

ἑλληνικός Ἄγων εἶχεν ἰσχυράν ἐπιρροήν εἰς τὴν φαντασίαν του. Πρὸ δώδεκα ἐτῶν ἤδη εἶχε γράψει τὴν « Κατάραν τῆς Ἀθηνῶς », ἐπιτιθέμενος κατὰ τοῦ Ἑλγίν, ὁ ὁποῖος, ὡς γνωστόν, ἐσύλησε τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Παρθενῶνος. Εἰς ἄλλα δὲ ἔργα ὕμνησε τὴν ἑλληνικὴν γῆν. Ἄλλὰ τότε δὲν ἐξεφράζετο πολὺ κολακευτικῶς περὶ τῶν δούλων Ἑλλήνων. Ὁ τριετής ὁμως ἄγων ἐξήγησεν αὐτοὺς εἰς τὰ ὄμματά του καὶ προθύμως ἐδέχθη τὴν ἐντολήν, τὴν ὁποῖαν ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν ὁ φιλελληνικός σύλλογος τοῦ Λονδίνου, νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀντιπρόσωπός του.

Ὁ Βύρων κατέβαλε προσπάθειαν νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ὁμόνοιαν μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἀπὸ τὴν Κεφαλληνίαν ἔγραφεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν :



Ὁ Λόρδος Βύρων (1788 - 1824)

« Δὲν ἤμπορῶ νὰ φαντασθῶ ἄλλην δυστυχίαν φοβερωτέραν διὰ τὴν Ἑλλάδα παρ' αὐτήν. Ἐὰν εὐταξία καὶ ἔνωσις δὲν στερεωθῇ, ὅλαι αἱ περὶ δανείου ἐλπίδες θέλουσι μεταιωθῇ καὶ ὅλαι αἱ βοήθειαι, τὰς ὁποίας ἤμποροῦσεν ἡ Ἑλλὰς νὰ ἐλπίσῃ ἀπὸ τοῦς ἀλλογενεῖς καὶ αἱ ὁποῖαι τῶ ὄντι δὲν ἤθελον εἶσθαι ὀλίγα ἢ οὔτε εὐκαταφρόνητοι, θέλουσιν

ἀναβληθῇ καὶ ἴσως θέλουσιν ἐμποδισθῇ διόλου. Τὸ δὲ χειρότερον εἶναι ὅτι αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τὰς ὁποίας καμμία δὲν εἶναι ἐχθρὰ τῆς Ἑλλάδος..., θέλουσι πληροφορηθῇ ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ διοικηθῶσιν ἄφ' ἑαυτῶν ».

Ὁ Βύρων ἔφθασε τὴν 24 Δεκεμβρίου 1823 εἰς Μεσολόγγιον. « Σὲ ἀναμένομεν, ὅπως αἱ χελιδόνες ἀναμένουν τὴν μητέρα των », ἀνεφώνησαν οἱ Ἕλληνες. Ὁ μέγας φιλέλληνας ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Μαυροκορδάτου ὑπὸ τύπον δανείου ὅσα χρήματα εἶχε φέρει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ προσέλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του 500 Σουλιώτας, οἱ ὁ-

ποῖοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ των Μπότσαρη περιεφέροντο εἰς τὸ Μεσολόγγιον ἄνευ ἀρχηγοῦ καὶ προσεπάθησε, νὰ συνηθίσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν πειθαρχίαν. Ἐνῶ δὲ μετὰ ζέσεως εἰργάζετο πρὸς καταρτισμὸν στρατοῦ, ὑπέστη τὴν πρώτην προσβολὴν τῆς ἀσθενείας ( 3 Σεπτεμβρίου ), τὸ δὲ νοσηρὸν κλῆμα τοῦ Μεσολογγίου καὶ αἱ νέαι συνθῆκαι τοῦ βίου ἐπεδείνωσαν τὴν κατάστασίν του καὶ ἀπέθανε τὴν 7 Ἀπριλίου 1824.

Ὁ θάνατός του ἐθεωρήθη ἔθνικὸν πένθος. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἐλησμόνησαν τὸν ἄνδρα, ὁ ὁποῖος ἐθυσίασε δι' αὐτοὺς τὸν πολῦτιμον χρόνον του, τοὺς πόρους καὶ τέλος τὴν ζωὴν του. Ὁ Σπυρίδων Τρικούπης, ὁ ἱστορικὸς τῆς Ἐπαναστάσεως, συνέταξε τὸν ἐπικήδειόν του, ὁ δὲ Σολωμὸς ἀφιέρωσεν ὀλόκληρον ᾠδὴν εἰς τὸν θάνατόν του, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχὴ εἶναι :

Λευτεριά, γιὰ λίγο πάψε  
νὰ χτυπᾷς μὲ τὸ σπαθί,  
τώρα σίμωσε καὶ κλάψε  
εἰς τοῦ Μπαίρον τὸ κορμί.



## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

### ΔΕΥΤΕΡΑ ΦΑΣΙΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ — Η ΛΥΣΙΣ

#### Ι. Η ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ ΤΟΥ ΜΕΧΜΕΤ ΑΛΗ

##### Ο ΝΕΟΣ ΚΙΝΔΥΝΟΣ

Τὰ θλιβερά γεγονότα τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἐπεσκίασαν σοβαρῶς τὰ λαμπρά ἑλληνικά κατορθώματα τῶν ἐτῶν 1822 - 1823 κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν. Οἱ εὐρωπαϊκοὶ λαοί, οἱ ὅποιοι μὲ πολλὴν ἐνθουσιασμὸν καὶ στοργὴν παρηκολούθουν τοὺς ἥρωισμοὺς τῶν ἐπαναστατῶν, ἤρχισαν νὰ ἀπογοητεύωνται καὶ νὰ πιστεύουν ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ αὐτοδιοικηθοῦν. Ὅλα δὲ αὐτὰ συνέβαινον, καθ' ἣν στιγμὴν ἀκόμη ὁ Ἄγων δὲν εἶχε κριθῆ καὶ ἐπέκειτο μάλιστα κατὰ τῆς Ἑλλάδος κίνδυνος σοβαρώτατος, ὁ ὅποιος ἐπρόκειτο νὰ ὀδηγήσῃ τὴν Ἐπανάστασιν εἰς τὸ κρισιμώτερόν της στάδιον.

Ἡ Πύλη δηλαδὴ εἶχε πεισθῆ ὅτι ἀπετύγχανον συστηματικῶς αἱ ἀπὸ ξηρᾶς ἐπιθέσεις κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐφόσον ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἦτο κύριος τῆς θαλάσσης. Ἐσκέφθη λοιπὸν νὰ ἀλλάξῃ σχέδιον, νὰ συντρίψῃ δηλαδὴ πρῶτον τὸν ἑλληνικὸν στόλον. Πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ καταληφθοῦν αἱ ναυτικαὶ νῆσοι Ὑδρα, Σπέτσαι, Ψαρά, καθὼς καὶ ἡ Σάμος καὶ ἡ Κάσος.

Ἄλλ' εἶχε γίνει φανερόν ὅτι αἱ δυνάμεις τῆς Πύλης δὲν ἐξήρκουν πρὸς τοῦτο. Ὁ ὑπερήφανος Μαχμουτ ὑπεχρεώθη νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τοῦ ὑποτελοῦς του Μεχμέτ Ἀλῆ, πασᾶ τῆς Αἰγύπτου, ὁ ὅποιος εἶχε δημιουργήσῃ ἐκεῖ αὐτόνομον κράτος, εἶχεν ὀργανώσει στρατὸν κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν σύστημα καὶ διέθετεν ἀξιόλογον ναυτικὴν δύναμιν.

Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ( 1759 - 1849 ) ἦτο, ὅπως καὶ ὁ Ἀλῆς τῶν Ἰωαννίνων, δημιουργημὰ τῶν πολυταράχων ἐκείνων καιρῶν, ἀλλὰ τοῦς πολὺ φωτεινότερος καὶ ὀργανωτικώτερος. Ἀλβανικῆς ἐπίσης καταγωγῆς, ἐγεννήθη εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἐστρατολογήθη νεώτατος ὑπὸ τῶν Τούρ-

κων καὶ ἐστάλη εἰς τὴν Αἴγυπτον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ναπολεοντείου ἐκστρατείας. Ἐπωφεληθεὶς ἀπὸ τὰς μεταξὺ Τούρκων πασάδων καὶ Μαμελούκων μπεδέων ἐριδας, ἀπέκτησε δύναμιν. Τὸ 1811 ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς Πύλης ὡς πασάς τῆς Αἰγύπτου, ἔγινεν ἀδιαφιλονίκητος κύριος τῆς κοιλάδος τοῦ Νεῖλου καὶ κατέσφαξε τοὺς Μαμελούκους μπεδέδες. Ὁ Ἄλῆς πρῶτος ἐκ τῶν Ἀνατολιτῶν κατενόησε τὴν ἀναπλαστικὴν δύναμιν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὠργάνωσε στρατὸν καὶ στόλον κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν σύστημα, μεταχειρισθεὶς ἰδίως Γάλλους ἀξιωματικούς ὡς ὀργανωτάς.

Τὸν Μάρτιον τοῦ 1824 συνήφθη συμφωνία μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τοῦ Μεχμέτ Ἄλῆ, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Κρήτη καὶ ἡ Κύπρος παρεχωροῦντο εἰς τὸν Αἰγύπτιον πασᾶν, ὡς ἀνταμοιβὴ τῆς συνδρομῆς του εἰς τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Ὁ σουλτᾶνος διώρισεν ἀμέσως διοικητὴν τῆς Πελοποννήσου τὸν θετὸν υἱὸν τοῦ Μεχμέτ Ἰμπραήμ, ὁ ὁποῖος ἐμελλε νὰ ὀδηγήσῃ τὴν αἰγυπτιακὴν ἐκστρατείαν. Τὸ σχέδιον ἦτο: ὁ ἠνωμένος στόλος νὰ καταλάβῃ τὰς ναυτικὰς νήσους, οἱ Αἰγύπτιοι νὰ ἀποβιβασθοῦν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ οἱ Τούρκοι πασᾶδες νὰ προσβάλουν τὴν Στερεάν Ἑλλάδα.



Μεχμέτ Ἄλῆς

Ἡ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος ἦτο εὐνοϊκὴ διὰ τοὺς ἐχθρούς. Ἡ Κυβέρνησις Κουντουριώτου εἶχε παραμελήσει τὴν στρατιωτικὴν παρασκευὴν, ἀφοῦ ἐσπατάλησε τὰ χρήματα τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου κατὰ μέγα μέρος εἰς φατριαστικὰς ἀνάγκας. Ἐνῶ οἱ κυβερνῶντες ἰσχυρίζοντο ὅτι εἶχον 12 χιλ. στρατιώτας, κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν εὐρέθησαν πολὺ ὀλίγοι, μόλις 3 χιλιάδες, καὶ αὐτοὶ κακῶς παρεσκευασμένοι. Ἐπίσης ὁ ἑλληνικὸς στόλος δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ κινηθῇ, λόγῳ ἑλλείψεως χρημάτων.

## Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΨΑΡΩΝ ( 20 ΙΟΥΝΙΟΥ 1824 )

Πρῶτοι ἐξεστράτευσαν οἱ Αἰγύπτιοι. Ὁ ἄγριος Ἀλβανὸς **Χουσεῖν** παῖς κατέπνιξεν εἰς τὸ αἷμα τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης, θανάτωσας διὰ τοῦ καπνοῦ 370 γυναικόπαιδα ἐντὸς σπηλαίου παρὰ τὸ Μελιδόνι. Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν οἱ Αἰγύπτιοι ἀπεβίβασαν στρατὸν εἰς τὴν Κάσον καὶ κατέστρεψαν αὐτὴν ( 7 - 8 Ἰουνίου ).

Ἀφ' ἐτέρου, ὁ ναύαρχος τοῦ σουλτάνου **Χοσρέφ** ἐξεπλήρωσε τὴν παραγγελίαν τοῦ αὐθέντου του, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀπαιτήσῃ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν. Οἱ Ἕλληνες εἶχον ὀργανώσει κακῶς τὴν ἀμυναν τῆς νήσου. Διέπραξαν τὸ ὀλέθριον σφάλμα νὰ ἀμυνθοῦν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, καταδικάζοντες εἰς ἀπραξίαν τὸν στόλον των. Ἀπὸ τὰ περισσότερα μάλιστα πλοῖα εἶχον ἀφαιρέσει τὰ πηδάλια κατ' ἀπαιτήσιν τῶν 1.200 Θεσσαλῶν καὶ Μακεδόνων πολεμιστῶν, οἱ ὁποῖοι εὕρισκοντο εἰς τὴν νῆσον.

Ἰσχυρὰ τουρκικὴ δύναμις ἀπὸ 176 πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ πλοῖα ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς νήσου μὲ 12 χιλ. πληρώματα πρὸς ἀποβίβασιν.

Ἡ ἀπόβασις τῶν Τούρκων ἐπέτυχε μετὰ δεινὸν κανονιοβολισμόν. Οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς νήσου αἰφνυδιασθέντες ἔδειξαν ἐξαιρετικὴν ἀνδρείαν, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν νὰ ἀγωνισθοῦν χωρισμένοι καὶ διὰ τοῦτο ἔπαθον μεγάλην καταστροφὴν. Πολλοὶ ἐσφάγησαν, ἄλλοι ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν. Πολλοὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ τεῖχος, τὸ ὁποῖον ὑπερέκειτο τῆς πόλεως, καὶ ἐκεῖ ἀπεφάσισαν νὰ ἀμυνθοῦν. Οἱ Τούρκοι, ἀφοῦ κατέλαβον τὴν πόλιν, προσέβαλον τὸ τεῖχος. Δύο ἡμερονύκτια ἀντέστησαν γενναίως οἱ ὑπερασπισταί, ἀλλ' ὅταν ἐκ τοῦ σφοδροῦ κανονιοβολισμοῦ κατεστράφη ἡ δεξαμενὴ τοῦ ὕδατος, οἱ ἐγκλιστοὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἀποθάνουν ἥρωικῶς. Ἐντὸς τοῦ τείχους ὑπῆρχε σπήλαιον, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς πυριτιδαποθήκη καὶ καταφύγιον οἰκογενειῶν. Τὴν τρίτην λοιπὸν ἡμέραν, ὅταν οἱ Τούρκοι ἤρχισαν νὰ ἀνέρχωνται τὸ τεῖχος, ἀνύψωσαν ἐπ' αὐτοῦ λευκὴν σημαίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔγραψαν: « Ἐλευθερία ἢ θάνατος », καὶ ἔθεσαν πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην. Ἡ νῆσος ὀλόκληρος ἐσεισθη, τὰ τεῖχη ἀνετράπησαν καὶ ὑπὸ τὰ ἐρείπια αὐτῶν ἐτάφησαν ὅλοι οἱ ἐντὸς τοῦ σπηλαίου καὶ μετ' αὐτῶν οἱ ἐφορμήσαντες ὑπερδισχιλιοὶ ἐχθροί.

Ὁ ἀπολογισμὸς τῆς καταστροφῆς τῆς ἥρωικῆς νήσου ὑπῆρξε πολὺ θλιβερός. Σχεδὸν ὅλοι οἱ ἄρρενες κάτοικοι καὶ τὸ πλεῖστον τῶν

γυναικοπαίδων μετὰ τῶν Χίων προσφύγων κατεσφάγησαν. Ἐκατοντάδες δὲ κεφαλῶν καὶ ὠτων ἐξετέθησαν μετὰ πομ- 1824  
 πωδῶν ἐπιγραφῶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὑπολογί-  
 ζουν ὅτι ἐκ τῶν 7 χιλ. Ψαριανῶν, οἱ ἡμίσεις μόλις ἐσώθησαν, ἐκ δὲ τῶν  
 20 χιλ. προσφύγων, πλεόν τῶν 15 χιλ. ἐσφάγησαν ἢ ἐπωλήθησαν ὡς  
 δοῦλοι. Ὁ στόλος τῆς νήσου σχεδὸν ὀλόκληρος περιῆλθεν εἰς χεῖρας  
 τῶν Ὁθωμανῶν, ἐκτὸς 16 μόνον βρικίων καὶ 6 πυρπολικῶν. Οἱ περι-  
 σωθέντες Ψαριανοὶ διεσκορπίσθησαν εἰς διάφορα μέρη : Μονεμβασίαν,  
 Αἴγιναν κτλ. Νεκρική σιγή ἐβασίλευεν εἰς τὴν ἐνδοξον νήσον. Ἡ τ ρ α -  
 γ ι κ ῆ κ α τ α σ τ ρ ο φ ῆ τῶν Ψαρῶν ἦτο δεινὸν πλήγμα κατὰ τῆς  
 Ἐπαναστάσεως. Ὁ ποιητὴς Σολωμός, εἰς τὸ γνωστὸν ἐπ γ ρ α μ μ ᾶ του  
 « Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν », δίδει εἰκόνα τῆς φρικτῆς καταστρο-  
 φῆς τῆς ἠρωικῆς νήσου :

« Στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμαυρη ράχη  
 περπατώντας ἡ Δόξα μονάχη,  
 μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια,  
 καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ,  
 γινωμένο ἀπ' ὀλίγα χορτάρια,  
 ποῦχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ ».

#### ΤΑ ΚΑΤΟΡΘΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΟΛΟΥ — ΜΙΑΟΥΛΗΣ

Αἱ καταστροφαι αὐταὶ ἦσαν ἀσυγχώρητοι, διότι μετ' ὀλίγον ἀπε-  
 δείχθη ὅτι ἡ Ἑλληνες, ἐγκαίρως κινούμενοι, ἠδύνατο νὰ προλάβουν  
 αὐτάς. Ἡ Κυβέρνησις ἔδωκεν εἰς τοὺς Νησιώτας μέρος τοῦ ἀγγλι-  
 κοῦ δανείου, τοιοῦτοτρόπως δὲ κατώρθωσεν ὁ στόλος νὰ ἐξοπλισθῇ  
 καὶ νὰ πλεύσῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Τότε ἤρχισε σφοδρὰ πάλῃ μεταξὺ τῶν  
 δύο στόλων καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου μέχρι τέλους Νοεμβρίου 1824 διεξή-  
 χθησαν αἱ σημαντικώτεραι ἀπὸ τακτικῆς ἐπόψεως κατὰ θάλασσαν ἐπι-  
 χειρήσεις τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ὁ ἑλληνικὸς καὶ ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ἐπάλαισαν περὶ  
 τῆς Σάμου, τὴν ὁποίαν ἤθελον, συμφώνως πρὸς τὸ σχέδιον τῆς Πύλης,  
 νὰ καταστρέψουν οἱ Τουρκοαιγύπτιοι. Ὁ ἀγὼν διεξήχθη εἰς τρεῖς φά-  
 σεις. Κατ' ἀρχὰς ὁ ἑλληνικὸς στόλος, παρεντεθεὶς εἰς τὸν μεταξὺ Σά-  
 μου καὶ Μ. Ἀσίας πορθμὸν, ἠμπόδισε τὸν Χορσέφ νὰ ἀποβιβάσῃ εἰς

τὴν Σάμον τὸν τουρκικὸν στρατὸν τὸν συναθροισθέντα ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς παραλίας. Ναύαρχος τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἦτο ὁ **Σαχτούρης**. Ἐκεῖ, ἀπὸ τῆς 31 Ἰουλίου μέχρι τῆς 5 Αὐγούστου, συνήφθησαν πολλὰ συμπλοκαί, κατὰ τὰς ὁποίας ἐφάνη πάλιν ἡ ὑπεροχὴ τῶν ἑλληνικῶν πληρωμάτων. Τέσσαρας φορές ὁ ὑπὸ τὸν Χοσρέφ τουρκικὸς στόλος ἐφώρμησε, διὰ νὰ διασπάσῃ τὸν ἑλληνικὸν κλοιὸν καὶ νὰ ἀποβιβάσῃ



Ἄνδρας Μιαούλης ( 1769 - 1835 )

τὰ στρατεύματά του εἰς τὴν Σάμον, καὶ συνήφθησαν τέσσαρες ναυμαχίαι, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ Τοῦρκοι ἀπεκρούσθησαν κατησχυμένοι καὶ μὲ σημαντικὰς ἀπολείας. Ὁ Κανάρης ἔκαυσε μίαν φρεγάταν, ὁ δὲ Ὑδραῖος **Βατικιώτης** καὶ ὁ Σπετσιώτης **Ματρόζος** δύο μικρότερα πλοῖα. Ὁ Χοσρέφ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Κῶ, ἀναμένων τοὺς Αἰγυπτίους. Τὴν 20 Αὐγούστου κατέπλευσεν ὁ ὑπὸ τὸν Ἰμπραήμ αἰγυπτιακὸς στόλος καὶ ἠνώθη μετὰ τοῦ τουρκικοῦ βορείως τῆς Ἀλικαρνασσού ( Βουδρούμι ). Ὁ ἠνωμένος ἐχθρικός στόλος ἀπέτελεσε τεραστίαν δύναμιν ἐκ 300 φορτηγίδων, 40 βρικίων, 25 κορβετῶν, 20 φρεγατῶν καὶ 1 πλοίου τῆς γραμμῆς, τὸ ὁποῖον ἔφερε τὴν σημαίαν τοῦ Χοσρέφ, μὲ 2.500 τηλεβόλα καὶ 30 χιλ. στρατὸν. Ἄλλα καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ἐνισχυθεὶς διὰ τῆς ἀφίξεως τῆς πρώτης μοίρας τῆς Ὑδρας ὑπὸ τὸν Μιαούλην καὶ συγκεντρωθεὶς μεταξύ Λέρου, Λειψοῦς καὶ Πάτμου, ἠρίθμει 70 πλοῖα μὲ 850 τηλεβόλα καὶ 5 χιλ. ναύτας. Ἦρχισε τότε σειρά συγκρούσεων.

Ὁ Ἄνδρας Μιαούλης ( 1769 - 1835 ) ἐγεννήθη κατὰ πάσαν πιθανότητα εἰς τὰ Φύλλα τῆς Χαλκίδος, ὁπόθεν ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ὑδραν, τὴν πατρίδα τῆς μητρὸς του, καὶ πιθανῶς μετέβαλε τὸ ὄνομά του

Βώκος εἰς Μιαούλην. Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐξεδηλώθη ἡ πρὸς τὰ ναυτικά ἰδιοφυΐα του καὶ μόλις 17ετῆς ἔγινε κυβερνήτης ἐμπορικοῦ, ἀποκτήσας σημαντικὴν περιουσίαν διὰ ριψοκινδύνων ἐπιχειρήσεων. Κατὰ τοὺς Ναπολεονταίους πολέμους, ὅτε ἡ Ἀγγλία ἀπέκλεισε τοὺς λιμένας τῆς Ἰσπανίας, ὁ Μιαούλης εἰσέπλευσεν εἰς τὰ Γάδειρα μετὰ μεγάλου φορτίου σίτου. Ἀλλὰ συλληφθεὶς κατὰ τὸν ἔκπλουον ὠδηγήθη πρὸ τοῦ ναυάρχου Νέλσωνος, ὁ ὁποῖος ἐκτιμήσας τὴν γενναϊότητα καὶ τὴν παρρησίαν του ἐχάρισεν εἰς αὐτὸν τὴν ζωὴν. Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης, ὁ ἐξέχων πρόκριτος τῆς Ὑδρας, ἀνεγνώρισεν εἰς αὐτὸν τὸν ἄριστον ἀρχηγὸν τοῦ κατὰ θάλασσαν πολέμου. Οὕτως ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἔτους τοῦ Ἀγῶνος ὁ Μιαούλης ἀντικατέστησε τὸν Ἰάκωβον Τομπάζην ὡς ναύαρχος τῆς Ὑδρας καὶ ταχέως ἀπέβη ὁ κατ' οὐσίαν ναύαρχος τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου.

*Ἄνδρας μισαύλην*

Ἡ ὑπογραφή τοῦ Μιαούλη

Τὴν 24 Αὐγούστου πρῶτοι οἱ Ἕλληνες ἀνήχθησαν εἰς ἀναζήτησιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἤλθον εἰς ἐπαφὴν πρὸς αὐτὸν πρὸ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Ἡ δύναμις αὐτὴ ἀνήρχετο εἰς 24 ἑλληνικὰ πολεμικὰ συνοδύοντα 6 πυρπολικά. Ἐκπληκτοὶ καὶ περίεργοι οἱ Εὐρωπαῖοι ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἰμπεράριου παρετήρουν τὰ προπορευόμενα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου πυρπολικά καὶ ὁ Χοσρέφ, ὁ ὁποῖος ἤδη εἶχε λάβει πείραν αὐτῶν, εὐρῶν πρόφασιν τὴν βλάβην τῆς κεραίας του, ἐζήτησεν ἄσυλον ὑπὸ τὰ τηλεβόλα τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Ἀλλ' οἱ Αἰγύπτιοι δὲν ἐταράχθησαν καὶ ἐδέχθησαν τοὺς Ἕλληνας μὲ σφοδρὸν κανονιοβολισμόν. Οἱ δύο ὅμως στόλοι ἐχωρίσθησαν χωρὶς σημαντικὰς βλάβας.

Τὴν 28 Αὐγούστου συνηντήθησαν οἱ δύο στόλοι παρὰ τὰ Τσατάλα πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀλικαρνασσοῦ καὶ συνήφθη μία τῶν ἀξιολογωτάτων ναυμαχιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος, ἡ λεγομένη Ναυμαχία τοῦ Γέροντα, ἐκ τοῦ ὄρου οὗ ὁποῖος κεῖται πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Τέσσαρα πυρπολικά περιεκύκλωσαν αἰγυπτιακὸν βρικόιον καὶ περιέβαλον αὐτὸ διὰ τῶν φλογῶν. Ἀλλὰ τὸ πλήρωμα τοῦ βρικόιου κατάρθωσε νὰ ἀπομακρύνῃ τὸν κίνδυνον, ἐνῶ τὰ πυρπολικά ἐκάησαν ἀνωφελῶς. Οἱ Αἰγύπτιοι τότε ἐρρίφθησαν ἀλαλάζοντες κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ὅταν δύο ὑδραϊκὰ πυρπολικά, τοῦ Παπαντώνη καὶ τοῦ Βατικιώτη, περιέβαλον καὶ ἀνέφλεξαν μίαν τυνησιακὴν φρεγάταν, πανικόβλητοι οἱ ἐπιτιθέμενοι ἔσπευσαν νὰ ζητήσουν

ἀσφάλειαν εἰς τὴν Ἀλικαρνασσὸν καὶ εἰς τὴν Κω. Ἡ ἀναπτυχθεῖσα δὲ μεταξὺ τοῦ Χοσρέφ καὶ τοῦ Ἰμπραήμ ἀντιζηλία παρέλυσεν τὴν ἐνεργητικότητά των.



Ἀκρόπρωρον  
τῆς ναυαρχίδος Μιαούλη

τὸν χειμῶνα καὶ ὁ στόλος ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια.

Τέλος, οἱ Τοῦρκοι ἀπηλίπισθησαν ὅτι θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχουν ἀπόβασιν εἰς τὴν Σάμον καὶ καταστροφὴν τῆς νήσου καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ἐπιχείρησιν. Καὶ ὁ μὲν Χοσρέφ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Ἑλλάσποντον, ὁ δὲ Ἰμπραήμ ἐστράφη πρὸς τὴν Κρήτην. Ἄλλ' ὁ Μιαούλης παρηκολούθησε καὶ προσέβαλε τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον παρὰ τὸ Ἡράκλειον. Ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος διεσκορπίσθη καὶ ἡ ἐπελθοῦσα θύελλα ἐπροξένησε μεγάλην σύγχυσιν. Πολλὰ πλοῖα ἐναυάγησαν, ὀλίγα περιέπεσαν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ἰμπραήμ ὅμως κατόρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς Σούδαν μετὰ τοῦ κυρίου ὄγκου τοῦ στόλου του. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐδοκιμάσθη πολὺ. Ὁ Μιαούλης ἐθεώρησε τὴν ἐκστρατείαν λήξασαν, πείσας ἑαυτὸν ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι θὰ ἀνέστελλον τὰς ἐπιχειρήσεις κατὰ

#### Ο ΙΜΠΡΑΗΜ ΑΠΟΒΙΒΑΖΕΤΑΙ ΕΙΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΝ

Ὁ Ἰμπραήμ, ἀφοῦ ἔλαβε νέας ἐπικουρίας ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ἀνήχθη αἰφνης ἀπὸ τὴν Σούδαν καὶ τὴν 12 Φεβρουαρίου 1825 ἀπεβίβασεν ἄνευ ἀντιστάσεως εἰς τὴν Μεθώνην τῆς Πελοποννήσου 4 χιλ. πεζοὺς καὶ 500 ἵππεῖς μετὰ ἰσχυροῦ πυροβολικοῦ. Ὁ Ἰμπραήμ ἐνήργησε δραστηριῶς. Ὁ στρατὸς του ἐξηπλώθη ἐπὶ τῆς μεσσηνιακῆς χερσονήσου, ἀφοῦ δὲ κατέλαβε τὴν Κορώνην, ἐτράπη κατὰ τῶν δύο φρουριῶν τοῦ Ναυαρίνου: τοῦ Νεοκάστρου καὶ τῆς Πύλου, τὰ ὅποια εἶχον ἀνεπαρκεῖς φρουράς.

Δυστυχῶς, ἡ κυβέρνησις Κουντουριώτου, ὅπως εἴπομεν, εἶχε παραμελήσει τὰ πάντα. Οὔτε στρατὸς ὑπῆρχεν, οὔτε ἀξία λόγου παρασκευή. Οἱ 3 χιλιάδες στρατιῶται, ὅταν ἤλθον εἰς σύγκρουσιν μὲ

τὸν στρατὸν τοῦ Ἱμπραήμ παρὰ τὴν θέσιν Κεμμύδι, διεσκορπίσθησαν.

Ὁ Ἱμπραήμ ἐπετέθη κατὰ τῶν δύο φρουρίων τοῦ Ναυακρίνου. Οἱ Ἕλληνες εἶχον τὴν ἀτυχή ἔμπνευσιν νὰ ἀποβιβάσουν στρατὸν ἐξ 800 ἀνδρῶν μετὰ τινων τηλεβόλων εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίαν, ἡ ὁποία φράσσει τὴν εἴσοδον τοῦ ὄρμου. Τινὲς ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων ἀνδρῶν ἦσαν μετὰξὺ τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς νήσου.

Ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος μετὰ ἰσχυρὸν βομβαρδισμὸν ἀπεβίβασε χιλιάδας τινὰς Ἀράβων καὶ τότε ἤρchiσεν ἐπὶ τῆς Σφακτηρίας πάλῃ, ὁμοία πρὸς ἐκείνην, τὴν ὁποίαν περιέγραψεν ὁ Θουκυδίδης μετὰξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Οἱ Ἕλληνες ἐφρονεύθησαν ἢ ἠχηκλωτίσθησαν. Ὁ Τσαμαδός, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ὁ Ἰταλὸς φιλέλλην Σανταρόζας ἔπεσαν, οἱ δὲ Μαυροκορδάτος καὶ Σαχτούρης μόλις διεσώθησαν ἐπὶ τοῦ πάρωνος τοῦ Τσαμαδοῦ Ἄρως, ὁ ὁποῖος διέσχισεν



Ὁ Ἱμπραήμ

ὑπὸ δραματικῆς πραγματικῶς συνθήκας τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον. Ἐνῶ ἐπεχειρεῖ νὰ διαφύγῃ, εὐρέθη περικυκλωμένος ὑπὸ πλήθους φρεγατῶν καὶ ἄλλων μεγάλων καὶ μικρῶν ἐχθρικῶν πλοίων καὶ ἐδέχετο τὰ συγκεντρωμένα των πυρὰ. Ἄλλ' ἡ ἰκανότης τοῦ διοικητοῦ τοῦ Βάκου καὶ ἡ ἀφοσίωσις τῶν πληρωμάτων, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀναβιβάσει ἀπὸ τοῦ εἰκονοστασίου τοῦ πλοίου τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας εἰς τὸ κατὰστροφμα καὶ ἐτέλεσαν τελευταίαν δέησιν διὰ τὴν σωτηρίαν των, ἔφερε τὴν ἐπιχείρησιν εἰς αἰσιον τέλος. Ὅταν τὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα εἶχον πλησιάσει τὸν « Ἄρην » εἰς ἀπόστασιν βολῆς

πιστολίου καὶ ἦσαν ἔτοιμα νὰ ἐπιβιβάσουν εἰς αὐτὸν ἄνδρας, οἱ ἥρωικοὶ ναῦται διέταξαν δύο ἐκ τῶν πλέων ἡλικιωμένων νὰ σταθοῦν μὲ τὰς γεμάτας πιστόλας τῶν πρὸ τῆς πυριτιδαποθήκης καὶ νὰ θέσουν πῦρ εἰς αὐτήν, εὐθὺς μόλις ἴδουν ὅτι ὁ ἐχθρὸς κατῶρθωσε νὰ πατήσῃ εἰς τὸ κατὰστρωμα τοῦ πλοίου. Τὸ γεγονός αὐτό, τὸ ὁποῖον οἱ ἐχθροὶ ἀντελήφθησαν, καθὼς καὶ ἡ τυχαία ἀνάφλεξις ἐνὸς ἐκ τῶν πλοίων τῶν, ἐπροκάλεσε σύγχυσιν καὶ ταραχὴν εἰς τὸν ἐχθρικὸν στόλον, τῆς ὁποίας ἐπωφελήθει ὁ «Ἄρης» κατῶρθωσε νὰ διαφύγῃ, διάτρητος ἀπὸ τὰς σφαίρας, χωρὶς κατάρτια, καὶ μὲ ὀλίγας σχετικῶς ἀπωλείας. Δύο ναῦται ἐφονεύθησαν καὶ ἑπτὰ ἐπληγώθησαν. Τὰ δύο φρούρια τῆς Πύλου ἐσυνθηκολόγησαν μετὰ ἰσχυρὸν βομβαρδισμόν.

Ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἀτυχημάτων αὐτῶν ἐτέθη εἰς κίνησιν ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ὁ ὁποῖος ἐπετέλεσε σειρὰν ἀξιολόγων κατορθωμάτων, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώσῃ νὰ μεταβάλλῃ τὴν κατάστασιν.

#### ΚΑΤΟΡΘΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΟΛΟΥ

Μοῖρα ἀποτελουμένη ἀπὸ 11 πολεμικὰ καὶ 5 πυρπολικὰ ὑπὸ τὸν Μιαούλην παρέπλεε τὰ παρὰ τὴν Μεθώνην καὶ Κορώνην πελοποννησιακὰ παράλια, διὰ νὰ προσβάλλῃ τὸν στόλον τοῦ Ἰμπραήμ, ὁ ὁποῖος μετέφερε στρατεύματα καὶ ἐφόδια ἀπὸ τὴν Σούδαν εἰς τὴν Μεθώνην. Κατὰ τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐσυνθηκολόγει ἡ Πύλος καὶ παρεδίδετο εἰς τοὺς Αἰγυπτίους, ὁ Μιαούλης εἰσέπλευσεν εἰς τὸν κόλπον τῆς Μεθώνης, ὅπου εἶχον φθάσει ἀρκετὰ αἰγυπτιακὰ πολεμικὰ καὶ φορτηγά. Ἐξαπέστειλε τὰ πυρπολικὰ του τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου καὶ κατῶρθωσε νὰ καύσῃ μίαν μεγάλην φρεγάταν, τρεῖς κορβέτας, τρία ἄλλα μικρότερα πολεμικὰ, καθὼς καὶ τρία φορτηγά.

Τὸ ἑλληνικὸν ὅμως ναυτικὸν ἐδόξεσε μετ' ὀλίγον ἀξιόλογος νίκη παρὰ τὸν Καφηρέα, ἀκρωτήριο τῆς Εὐβοίας, ἀπέναντι τῆς Ἄνδρου. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἶχε πληροφορηθῆ ὅτι μοῖρα τοῦ τουρκοῦ στόλου ἦτο ἐτοίμη νὰ ἐκπλεύσῃ ἀπὸ τὰ Στενά, διὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς Τούρκους πασαδες, οἱ ὁποῖοι ἠτοιμάζοντο νὰ πολιορκήσουν τὸ Μεσολόγγιον. Ἡ δευτέρα ἑλληνικὴ μοῖρα, ἀποτελουμένη ἀπὸ 20 πολεμικὰ καὶ 8 πυρπολικὰ, ὑπὸ τοὺς ναάρχους **Σαχτούρη** καὶ **Ἀποστόλην**, ἐξέπλευσε πρὸς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ, μετὰ τοῦ ὁποῖου ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν κατ' ἀρχὰς μετὰξὺ Λήμνου καὶ Τενέδου. Ὁ τουρκοικὸς στόλος

ἀπετελεῖτο ἀπὸ 3 φρεγάτας, 10 κορβέτας καὶ 38 βρικόια καὶ γολέτας καὶ ἀρκετὰ φορτηγά. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος παρέσυρε τὸν τουρκικὸν ὑποχωρῶν μέχρι τοῦ στενοῦ μεταξύ Ἀνδρου καὶ Εὐβοίας καὶ ἐκεῖ συνῆψε περίφημον ναυμαχίαν. Οἱ γενναῖοι πυρπολῆται **Ματρώζος** καὶ **Μουσιός** ἔκαυσαν τουρκικὴν φρεγάταν τῶν 66 τηλεβόλων, τὴν ναυαρχίδα τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Ὁλόκληρον τὸ πλήρωμά της, ἀποτελούμενον ἀπὸ 800 ἄνδρας, ἀπωλέσθη. Ἀφ' ἐτέρου ἄλλος γενναῖος πυρπολητῆς, ὁ **Μπούτης**, κατώρθωσε νὰ πυρπολήσῃ μίαν κορβέταν τῶν 34 κανονίων αὐτανδρον. Ὁ τουρκικὸς στόλος, πανικόβλητος, διεσκορπίσθη. Ἄλλα ἐκ τῶν πλοίων κατέφυγον εἰς τὴν Σούδαν τῆς Κρήτης καὶ ἄλλα εἰς τὸν λιμένα τῆς Καρύστου. Μία κορβέτα, καταδιωκομένη ὑπὸ δύο ἑλληνικῶν βρικόιων, ἐξώκειλεν εἰς τὴν Σύρον καὶ ἐκάη. Πέντε φορτηγά πλήρη ἐφοδίων συνελήφθησαν. Ἡ λαμπρὰ αὕτη κατὰ θάλασσαν νίκη ἐπανηγυρίσθη λαμπρῶς τὴν 24 Ἀπριλίου εἰς τὸ Ναύπλιον.

Ἀξιωμακόμενος ἐπίσης εἶναι ἡ κατὰ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιχειρήσις τοῦ Κανάρη, ὁ ὁποῖος ἀπεπειράθη νὰ πυρπολήσῃ τὰς παρασκευὰς τοῦ Μεχμέτ Ἀλή εἰς τὸν λιμένα (23 Ἰουλίου - 13 Αὐγούστου). Τὴν 23 Ἰουλίου ἀπέπλευσαν ἀπὸ τὴν Ὑδραν δύο πολεμικὰ ὑπὸ τοὺς Τομπάζην καὶ Κριεζῆν καὶ τρία πυρπολικὰ ὑπὸ τοὺς Κανάρην, Βώκον καὶ Μπούτην. Τὴν 29 Ἰουλίου εὐρίσκοντο ἐξω τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας. Τὰ πυρπολικὰ εἰσέπλευσαν ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν, ἐνῶ τὰ πολεμικὰ περιέπλεον ἐξω, διὰ νὰ παραλάβουν ἐν καιρῷ τοὺς ναύτας τῶν πυρπολικῶν. Ὁ Κανάρης κατ' ἀρχὰς μὲ οὐριον ἄνεμον ἔπλεε πρὸς τὸ ἀνάκτορον τοῦ σατράπου, ὅπου ἦσαν ἠγκυροβολημένοι 4 φρεγάται καὶ ἡ ναυαρχίς. Ὅταν ὅμως ἐπλησίασεν, ἔπνευσεν ἐναντίος ἄνεμος καὶ ὁ Κανάρης ἠναγκάσθη νὰ στρέψῃ τὸ πυρπολικόν του πρὸς ἄλλον σωρὸν πλοίων καὶ, ἀφοῦ τὸ ἦναψεν, ἀπεμακρύνθη μετὰ τῶν ναυτῶν ἐπὶ τοῦ ἐφορλίου του. Ἀλλὰ τὸ πυρπολικὸν ἐκάη ἀνωφελῶς, ἔνεκα τοῦ ἐναντίου ἀνέμου. Τὰ δύο ἄλλα κατώρθωσαν νὰ ἐκπλεύσουν καὶ ἡ ἑλληνικὴ μοῖρα ἀπέπλευσεν ἄπρακτος. Τοιοῦτοτρόπως ἐκ τυχαίας μεταβολῆς τοῦ καιροῦ ἀπέτυχεν ἡ ἐξαιρετικῶς τολμηρὰ καὶ ἐπικίνδυνος κατὰ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιχειρήσις τοῦ Κανάρη, ἡ ὁποία, ἂν ἐπετύγχανε, θὰ εἶχε σημαντικωτάτας συνεπείας διὰ τὸν Ἀγῶνα. Ὅταν ὅμως ἔπλεον πρὸς τὴν Ὑδραν, συνήντησαν 5 ἐχθρικὰ πλοῖα καὶ ἔκαυσαν ἐν ἐξ αὐτῶν. Τὴν 13 Αὐγούστου ἐπανῆλθον ὅλοι σῶοι εἰς τὴν Ὑδραν.

## Η ΜΑΧΗ ΕΙΣ ΤΟ ΜΑΝΙΑΚΙ – Ο ΗΡΩΙΚΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΠΑΦΛΕΣΣΑ

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ἰμπραήμ ἠτοιμάζετο νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Τριπόλεως. Οἱ κλέφται εὐρίσκοντο εἰς ἀδυναμίαν νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν αἰγυπτιακὴν τακτικὴν καὶ ὁ Πετρόμπεης, γράφων εἰς τὸν Παπαφλέσσα, ὠνόμαζε τὸν Ἰμπραήμ Πύρρον καὶ νέον Ναπολέοντα. Παρὰ



Παπαφλέσσα (1788 - 1825)

τὴν γενικὴν κατακραυγὴν, ἡ Κυβέρνησις ἐκράτει δεσμίους εἰς τὴν Ὑδραν τοὺς Πελοποννησίους ὄπλαρχηγούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀνεμένετο ἡ σωτηρία. Μόνος ὁ Παπαφλέσσα, ὁ ὁποῖος ἦτο ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, ἀφοῦ συνεβούλευσε τὴν ἀποφυλάκισιν τῶν ἐγκα- 1825  
θεϊρκτων, ἐστράπη κατὰ τοῦ ἐπιδρομέως. Ἄλλὰ μετὰ τῶν 600 γενναίων του, κατόπιν ἡρωικῆς ἀντιστάσεως, ἐφονεύθη ὀπισθεν τῶν ταμπουριῶν του παρὰ τὴν θέσιν Μανιάκι τῆς Μεσσηνίας (20 Μαΐου 1825), ὅπου προσεβλήθη ὑπὸ ὑπερτρισχιλίων πεζῶν καὶ ἰππέων Αἰγυπτίων.

Ὁ θερμουργὸς κήρυξ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἔμεινε πιστὸς εἰς τὰ κηρύγματά του καὶ διὰ τοῦ ἡρωικοῦ του θανάτου ἐπεσφράγισε τοὺς μεγάλους λόγους, τοὺς ὁποίους ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους Ἕλληνας. Ἡ θυσία του ἐδίδαξε τὸν Ἰμπραήμ, ὅπως ἄλλοτε ἡ θυσία τοῦ Λεωνίδα εἰς τὰς Θερμοπύλας τὸν Ξέρξην, ὅτι δὲν ἦτο εὐκόλον ἔργον ἡ κατάπνιξις τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς οἱ Ἕλληνες ἐπίστευαν ὅτι ὁ Ἰμπραήμ καὶ ὁ στρατὸς του δὲν ἦτο ἀκατάβλητος. Ὁ

Ἰδιος ὁ Αἰγύπτιος στρατάρχης ἔμεινεν ἔκπληκτος πρὸ τῆς ἥρωικῆς θυσίας τῶν 600 παλληκαριῶν τοῦ Παπαφλέσσα καὶ ἐζήτησε νὰ ἴδῃ, ἔστω καὶ νεκρόν, τὸν ἀρχηγόν των. Λέγουσιν ὅτι ὁ Ἰμπραήμ διέταξε νὰ στυλώσουν τὸ σῶμα τοῦ ἥρωικοῦ ἀρχηγοῦ εἰς ἓν δένδρον, ἀφοῦ δὲ ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ἐπεσιόπησε τὸ πτώμα τοῦ Παπαφλέσσα, ἔμεινεν ἐπὶ πολλὴν ὥραν σιεπτικὸς καὶ σιωπηλός.

#### ΑΠΟΦΥΛΑΚΙΣΙΣ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

Δύο ἡμέρας πρὸ τῆς καταστροφῆς παρὰ τὸ Μανιάκι, ἡ Κυβέρνησις εἶχε δώσει γενικὴν ἀμνησίαν. Δοξολογία ἐτελέσθη εἰς τὸ Ναύπλιον διὰ τὴν συμφιλίωσιν καὶ ὁ Κολοκοτρῶνης ἐπευφημήθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ διωρίσθη δικτάτωρ μὲ εὐρυτάτην δικαιοδοσίαν. Ἄλλ' ὁ Πελοποννήσιος ὄπλαρχηγὸς δὲν κατώρθωσε νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν προέλασιν τοῦ Ἰμπραήμ, διότι πανταχοῦ αἱ συμπλοκαὶ ἀπέβαινον ὑπὲρ τῶν τακτικῶν. Ὁ Ἰμπραήμ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ ἐνεργῶν μετὰ ταχύτητος, ἡ ὁποία ὑπενθύμιζε πράγματι τὸν Ναπολέοντα, προήλασε κατὰ τοῦ Ναυπλίου. Κατερχόμενος τὰ ὄρεϊνὰ ὑψώματα τῆς Ἀρκαδίας πρὸς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄργους, εἶδε τὸν Ἀργολικὸν καὶ τὴν Ὑδραν : « Α ! μικρὰ Ἀγγλία ! », ἀνεφώνησε, « πόσον καιρὸν θὰ μοῦ διαφεύγῃ ! ».

Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν ἐνεφανίσθη πάλιν ὁ Ὑψηλάντης, ὁ ὁποῖος καταλαβὼν τοὺς Μύλους τῆς Λέρνης ἀναχαιτίσει τὴν ὄρμην τοῦ Ἀφρικανοῦ. Ὁ Ἰμπραήμ πυρπολήσας τὸ Ἄργος ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ ἐκεῖθεν ὀρμώμενος κατέστρεψε τὴν Πελοπόννησον. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀντιταχθοῦν εἰς μάχην ἐκ τοῦ συστάδην κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ Πελοπόννησος δὲν ὑπετάγη, διότι οἱ ὄπλαρχηγοὶ διεξήγον κλεφτοπόλεμον ἐπικίνδυνον διὰ τοὺς Αἰγυπτίους.

Αἱ νῆκαι τοῦ Ἰμπραήμ ἐπροξένησαν βαθεῖαν αἰσθησιν εἰς τοὺς Ἕλληνας πολεμιστάς, διότι εἰς τὴν κρίσιμον στιγμὴν ἀπεδεικνύετο ἡ ὑπεροχὴ τῆς εὐρωπαϊκῆς τακτικῆς, τὴν ὁποίαν ἐπὶ μακρὸν δὲν ἤθελον νὰ ἀναγνωρίσουν. Τότε ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις διώρισε ὀργανωτὴν τακτικοῦ στρατοῦ τὸν Γάλλον συνταγματάρχην **Κάρολον Φαβιέρον**, ἄνδρα σοβαρόν, ὑπηρετήσαντα εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ναπολέοντος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τινος εὐρίσκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα παρακολουθῶν τὰς ἐπιχειρήσεις.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ  
(15 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1825 - 11 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1826)

Κατὰ τὸ τουρκοαιγυπτιακὸν σχέδιον, τὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἐνέργειαν τοῦ Ἰμπραήμ ἐμελλε νὰ ἀκολουθήσῃ παράλληλος δρᾶσις τῶν Τούρκων πασάδων εἰς τὴν Στερεάν. Τὸ 1825 ὁ σουλτάνος ἀνέθεσε τὴν ἐπιστρατεῖαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν γνωστὸν νικητὴν τοῦ Πέτα



Ὁ Κιουταχῆς

Κιουταχῆν. Μὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ συνεδέθησαν δύο σπουδαῖα γεγονότα τοῦ Ἀγῶνος, ἡ Πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἡ περὶ τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν πάλη.

Ὁ Κιουταχῆς ἀναχωρήσας ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα τὴν ἀνοιξὶν τοῦ 1825, διήλυσεν ἀκωλύτως τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Αἰτωλίαν μετὰ 20 χιλιάδων στρατοῦ, ἀποτελουμένου κατὰ τὸ **1825** πλεῖστον ἐξ Ἀλβανῶν, καὶ τὴν 15 Ἀπριλίου περιεκύκλωσε τὸ Μεσολόγιον. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ἡ δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου, ἐν ἑκ τῶν ἀξιολογωτάτων στρατιωτικῶν γεγονότων τῆς Ἐπαναστάσεως.

Τὸ Μεσολόγγιον μετὰ τὴν πρώτην πολιορκίαν εἶχεν ὀχυρωθῆ καλύτερον διὰ τῶν προσπαθειῶν τοῦ Βύρωνος καὶ τοῦ μηχανικοῦ Κοκκίνῃ. Ἀπὸ ξηραῶς ἡ πόλις ἐπροστατεύετο ὑπὸ γαιοτόιχου καὶ τεσσάρων προμαχώνων. Ἐπίσης ὀχυρωμένα ἦσαν τὰ νησίδια τῆς λιμνοθάλασσης, ἡ ὁποία σχηματίζεται πρὸ τῆς πόλεως. Ἐν ὄλῳ τὸ φρούριον εἶχε 48 τηλεβόλα καὶ 4 βομβοβόλα καὶ 3.000 ἐμπειροπολέμουσ πολεμιστάς, οἱ ὅποιοι κατὰ τὸν Ἰούλιον ἠῤῥῆθησαν εἰς 4.500 καὶ ἐνι-

σχύοντο ὑπὸ τῶν πολιτῶν. Ἄλλ' ὑπῆρχον καὶ 12 χιλ. γυναικόπαιδα.

Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἀκριβῶς ἐν ἔτος καὶ παρουσίασε δύο κυρίας φάσεις. Κατὰ τοὺς πρώτους ἑπτὰ μῆνας, εἰς τὸ περιμάχῃτον ἐκ τῆς πρώτης πολιορκίας χωρίον, ἀπέτυχον αἱ προσπάθειαι τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Κιουταχῆ. Οἱ πολιορκούμενοι μετὰ πίστεως καὶ καρτερίας ἀποκρούουν τὰς ἐκ τῆς ξηρᾶς ἐπιθέσεις τοῦ Ὄθωμανοῦ στρατάρχου.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ θέσις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κυριευθῆ, ἐφ' ὅσον ἐνισχύετο ἀπὸ θαλάσσης, ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος καταβάλλει προσπάθειας, ὅπως ἀποκλείσῃ αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ἐξήτει νὰ ἐφοδιάσῃ αὐτήν. Διὰ τοῦτο διεξάγεται συγχρόνως πάλιν καὶ ἀπὸ τῆς θαλάσσης.

Οἱ Τούρκοι ἐπρομηθεύθησαν 36 ἀλιτενῆ σκάφη, τὰ ὁποῖα διέπρεχον τὸ πρὸ τῆς πάλεως τέναγος καὶ ἐβομβάρδιζον αὐτήν. Ὁ ὑπὸ τὸν Μιαούλην ἑλληνικὸς στόλος, ἐφ' ὅσον εἶχε τὰ μέσα νὰ κινηθῆ, διέσπασεν ἐπανειλημμένως τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ ἐτροφοδότησε τὸ φρούριον. Τοιοῦτοτρόπως τὸ Μεσολόγγιον ἐφαίνετο ἀπόρθητον. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος ὠμολόγουν τὸ ὑπέροχον σθένος τῶν πολιορκουμένων. Ὁ γνωστὸς μισέλλην Γκέντζ ἔγραφε τὴν 9 Σεπτεμβρίου :

« Ὅ,τι, καὶ ὅπως φρονεῖ τις περὶ τῶν Ἑλλήνων, οὐδεὶς δύναται νὰ ἀναγνώσῃ χωρὶς ἐνδιαφέρον, χωρὶς συμπάθειαν μάλιστα, τὰ ἀποσπάσματα τοῦ ἡμερολογίου τῆς πολιορκίας, διότι οὔτε φίλοι οὔτε ἐχθροὶ δύναται νὰ ἀρνηθῶσιν ὅτι ἡ ὑπεράσπισις τοῦ Μεσολογγίου, οἰαδήποτε ἂν ἦ ἡ ἔκβασις αὐτῆς, εἶναι ἀληθὲς ἡρώων ἔργον ».

Ἡ ἐπιχείρησις τοῦ Κιουταχῆ ἀπέτυχε. Τὴν 24 Ἰουλίου οἱ πολιορκούμενοι συνεννοηθέντες μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίνετο ὁ Καραϊσκάκης, ἐξέρχονται καὶ προσβάλλουν τὸ τουρικὸν στρατόπεδον, ἐνῶ οἱ Στερεοελλαδίται προσβάλλουν αὐτὸ ἐξῶθεν. Ὁ Κιουταχῆς ἀποσύρει τὸ οἰκτρῶς ἀποδουκατισθὲν στρατεύμα του εἰς τὰς ὑπαρείας τοῦ Ζυγοῦ καὶ περιορίζεται εἰς ἄμυναν. Ἀλλὰ τὸ καταπληκτικώτερον ἦτο, ὅτι ὁ τουρικὸς στόλος ἀποτελούμενος ἀπὸ 80 μεγάλα καὶ μικρὰ πλοῖα, ἔδειξεν ἀνδριάν πρωτοφανῆ. Ἀναχθεὶς ἐκ Κεφαλληνίας, συνήνητησεν περιπολοῦντα πρὸ τοῦ Μεσολογγίου τὸν ἀσυγκρίτως ὀλιγαριθμότερον ἑλληνικὸν στολίσκον ὑπὸ τὸν Μιαούλην. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἐρρίφθησαν ἀκάθεκτα κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ τρία πυρπολικὰ διηρθύνοντο κατὰ τῆς ναυραχίδος

Τόσος τρόμος κατέλαβε τοὺς Τούρκους, ὥστε ὑπεχώρησαν εἰς τὴν Κεφαλληνίαν καὶ ἐκεῖθεν, μὴ θεωροῦντες τὰ μέρη ἀσφαλῆ, ἀπέπλευσαν εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ πρώτη φάσις τῆς πολιορκίας ἔληξε.

Τὴν 25 Δεκεμβρίου ἀρχίζει ἡ δευτέρα φάσις τῆς πολιορκίας. Ὁ Ἰμπραήμ, λαβὼν νέας ἐπικουρίας καὶ νέας ὑποσχέσεις παρὰ τοῦ σουλτάνου, διαπεραιοῦται ἐκ τοῦ Ρίου εἰς τὴν Στερεὰν μὲ 10 χιλ. στρατόν.

Ὁ Αἰγύπτιος στρατάρχης εἰς συνάντησίν του μετὰ τοῦ Κιουταχῆ καὶ τοῦ Καπετὰν πασᾶ ( ναυάρχου ) εἰς τὸ Κρουονέρι, ἀπέναντι τῶν Πατρῶν, ἐξέφρασε μὲ κάποιαν ὑπερηφάνειαν τὴν ἀπορίαν του, πῶς ὁ Τούρκος στρατάρχης μὲ τόσα στρατεύματα δὲν κατώρθωσεν εἰς διάστημα ὀκτῶ μηνῶν νὰ κυριεύσῃ τὸν φράκτην ἐκεῖνον, ἐννοῶν τὸ Μεσολόγγιον. Ἐπηκολούθησε σφοδρὰ λογομαχία καὶ τέλος ὁ Ἰμπραήμ ἐπρότεινε εἰς τὸν Κιουταχῆν νὰ ἐκλέξῃ ἐν ἐκ τῶν δύο: ἢ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ἐντὸς μηνός ἢ νὰ παραιτηθῇ τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ αὐτὸς τὴν ἄλωσιν ἐντὸς 15 μόνον ἡμερῶν. Ὁ Κιουταχῆς ἐξεμάνη διὰ τὴν θρασύτητα τοῦ συναδέλφου του καὶ κατόπιν συμβουλίου μετὰ τῶν βαθμοφόρων του ἀπήντησεν εἰς αὐτὸν τὰ ἑξῆς: «Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀράβων νομίζει ὅτι πολεμοῦμεν ἀνθρώπους ὁμοίους ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἐπολεμήσεν αὐτὸς εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἡμεῖς ἐδοκιμάσαμεν τοὺς ἐν Μεσολογγίῳ, ἐγνωρίσαμεν τὴν ἀξίαν των καὶ δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ τοὺς δοκιμάσωμεν ἐκ νέου. Ἄς τοὺς δοκιμάσῃ, ἂν ἀγαπᾷ, ἡ Ὑψηλότης του καὶ τότε νὰ κρίνῃ περὶ αὐτῶν ὀρθότερον».

Ὁ Ἰμπραήμ ἀνέλαβε προθύμως μόνος του τὸν ἀγῶνα, ἀλλ' ἀπήντησε νὰ ἀπομακρυνθοῦν τὰ ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν στρατεύματα, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κιουταχῆς. Ὁ Τούρκος στρατάρχης συγκατετέθη, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅμως νὰ ἀπαλλαγῇ πάσης εὐθύνης ἀπέναντι τοῦ σουλτάνου. Ὁ Ἰμπραήμ ἐδέχθη καὶ ἔγραψε σχετικῶς εἰς Κωνσταντινούπολιν. Δὲν ἐβράδυνεν ὅμως νὰ ἀντιληφθῇ τί ἐσήμαιεν ἐκεῖνος ὁ φράκτης τοῦ Μεσολογγίου.

Τὴν νύκτα τῆς 16 Ἰανουαρίου ὁ Ἰμπραήμ μετὰ λαμπρὰν προπαρασκευὴν ἐπεχείρησε γενικὴν ἔφοδον κατὰ τοῦ Μεσολογγίου. Οἱ πολιορκούμενοι μὲ ἄφραστον τόλμην ἀπέκρουσαν καθ' ὅλην τὴν νύκτα τὰς ἐφόδους τῶν Ἀράβων. Ἡ ἀνατολή τοῦ ἡλίου εὐρῆκε τὸν Ἰμπραήμ εἰς τὰς πρώτας γραμμὰς τοῦ στρατοῦ του ἐνθαρρύνοντα καὶ βιάζοντα αὐτὸν εἰς νέας ἐπιθέσεις. Ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθησε καὶ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, παρ' ὅλην δὲ τὴν ὀρμὴν τῶν ἐπιτιθεμένων ἐχθρῶν οἱ πολιορκού-

μενοι δὲν ἐκάμφθησαν. Τέλος ὁ Ἰμπραήμ ἀπέσυρε τὰ στρατεύματά του κατησχυμμένοι. Ὁ Κιουταχῆς ἐθεῶτο τὰ γινόμενα μακρόθεν καί, ὅταν ἡ μάχη ἐτελειώσεν, ἐπλησίασε τὸν Ἰμπραήμ καὶ μὲ χαρὰν μὴ συγκρατουμένην εἶπε : « Φρονεῖς καὶ σήμερον ὅ,τι ἐφρόνεις χθές διὰ τὸν φράκτην; » Ὁ Αἰγύπτιος στρατάρχης ἀπήντησε : « Σήμερον ἔμαθα ὅτι ὅσα ἔλεγες ἦσαν ἀληθῆ, καὶ εὐχομαι νὰ κατορθώσωμεν ἠνωμένοι ὅ,τι σὺ χωρὶς ἐμὲ οὔτε ἐγὼ χωρὶς ἐσὲ δυνάμεθα ». Εἶμαι ἔτοιμος νὰ συμπράξω μαζί σου », ἀπήντησεν ὁ Κιουταχῆς, « ἂν γράψης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὅτι ἔχεις ἀνάγκην τῆς συμπράξεώς μου ». Ἀπὸ τότε τὰ δύο στρατεύματα ἠνωμένα συμπράττουν εἰς τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου.

### ΕΞΟΔΟΣ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

Ὅ,τι ὅμως δὲν κατώρθωσαν αἱ ἐχθρικαὶ ἐπιθέσεις, τὸ ἐπέτυχεν ὁ στενὸς ἀποκλεισμός καὶ ἡ συνεπεία τούτου ἐπακολουθήσασα στέρξεις τῶν πάντων. Τοιοῦτοτρόπως ἀρχίζει ἡ δευτέρα φάσις τῆς πολιορκίας. Καταφθάνει ὁ τουρκικὸς στόλος, ἐπισκευάζονται τὰ ἀλιτενῆ πλοῖα, τὰ ὁποῖα εἶχον βλάψει οἱ Ἕλληνες, καὶ μετὰ δεινὸν ἀγῶνα καταλαμβάνονται πολλὰ νησίδια τοῦ τενάγους, μεταξύ τῶν ὁποίων τὸ περίφημον Β α σ ι λ ἄ δ ι, ἡ Κ λ ε ῖ σ ο β α, ὁ Ν τ ο λ μ ᾶ ς κτλ. Ἡ ἀντίστασις τῆς ἡρωικῆς Κλείσοβας εἶναι ἓν ἐκ τῶν σημαντικωτάτων ἐπεισοδίων τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου. Χίλιοι ἐχθροὶ ἐφονεύθησαν ἐκεῖ, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἄγριος καταστροφεὺς τῆς Κρήτης Χουσεῖν.

Τὸν Μάρτιον ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων ἦτο δεινὴ. Αἱ τροφαὶ ἐξέλιπον· τρώγουν φύκη, σκόλημας καὶ δέρματα καὶ περιφέρονται ὡς φαντάσματα, ἰσχυροὶ ἀπὸ τὴν ἀσιτία. Ὁ Μιαούλης ἐλθὼν μὲ 30 κακῶς ἐφραδιασμένα πλοῖα δὲν κατώρθωσε νὰ διασπᾷ τὸν ἀποκλεισμόν. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτάς οἱ πολιορκούμενοι ἀποφασίζουν νὰ διασχίσουν τὰς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ, διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὸ ἐν Πλατάνῳ στρατόπεδον τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Ἄν. Ἑλλάδος, τοὺς ὁποίους εἶχον πληροφορήσει.

Ἡ περιήγησις τοῦ Μεσολογγίου ἐγινε τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου 1826. Οἱ ἐξεληθόντες ἦσαν περίπου 9 χιλ. ἄνθρωποι, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 3 χιλ. ἦσαν μάχιμοι καὶ προηγουδὸ διηρημένοι εἰς τρία σώματα ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς **Νότην Μπότσαρην**,

**Κίτσον Τζαβέλαν** καὶ **Δημήτριον Μακρῆν**. Ἦκολούθουν οἱ γέροντες, αἱ γυναῖκες ἐνδεδυμένοι ὡς ἄνδρες καὶ τὰ παιδιὰ. Ἐκ τούτων 1.800 μόνον, ἐκ τῶν ὁποίων 7 γυναῖκες, διέσχισαν τὰς ἐχθρικές γραμμάς καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ζυγοῦ, ὁπόθεν διεσώθησαν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Στερεοελλαδιτῶν. Οἱ λοιποὶ ἢ ἐφρονεύθησαν κατὰ τὴν συμπλοκὴν πρὸς τοὺς ἐνεδρεύοντας Ἄλβανούς, ἢ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν πόλιν, ἐκ θλιβερᾶς παρεξήγησεως, ὅπου κατεσφάγησαν ὑπὸ τοῦ εἰσορμήσαντος ἐχθροῦ.



Δημήτριος Μακρῆς

Κατὰ τὴν κρισιμωτέραν δηλαδὴ στιγμὴν τῆς ἐξόδου ἠκούσθησαν φωναὶ «πίσω, πίσω!». Εἶτε οἱ φωνάζοντες ἦσαν Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι παρεξήγησαν κάποιαν διαταγὴν, εἶτε, τὸ ὁποῖον φαίνεται καὶ πιθανώτερον,

Ἄλβανοὶ γνωρίζοντες τὴν ἐλληνικὴν, τὸ μεγαλύτερον πλῆθος τῶν πολεμιστῶν καὶ τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ ἐστράφη ὀπίσω πρὸς τὴν πόλιν. Δὲν κατόρθωσαν ὅμως νὰ κρατήσουν τοὺς προμαχῶνας καὶ οἱ Τοῦρκοι εἰσώρμησαν κατόπιν αὐτῶν. Εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως καὶ περὶ τοὺς προμαχῶνας συνήφθη λυσσώδης πάλη, ἢ ὁποῖα ἔληγε συνήθως διὰ τῆς ἀνατινάξεως τῶν πυριτιδαποθηκῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Πλῆθος ἀπολέμων ἀνετίναξεν ὁ γηραιὸς πρόκριτος **Χρῖστος Καψάλης** εἰς τὸν παρά τὸν Ἀνεμόμυλον προμαχῶνα.

Τὴν 11 Ἀπριλίου 1826 τὸ Μεσολόγγιον ἦτο σωρὸς καπνίζόντων ἑρείπιων. Ἄλλ' ἢ πτώσις τοῦ περιλαλήτου φρουρίου ἦτο ἰσοδύναμος πρὸς μεγάλην νίκην, διότι ὁ ἥρωισμὸς τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ ἐπὶ μακρὸν ἐσταμάτησε δύο στρατιάς, εἰς τὰς ὁποίας ἐπροξένησε μεγάλην

φθοράν. Ἐκ τῶν 10 χιλ. Αἰγυπτίων, οἱ ὅποιοι ἐπολιόρκουν τὸ Μεσο-  
λόγγιον, ἐσώθησαν 3.600, αἱ δὲ ἀπώλειαι τοῦ Κιουταχῆ ἦσαν  
πολὺ μεγαλύτεραι. Ἄλλ' ἰδίως σημαντικὴ ἦτο ἡ ἐντύπωσις **1826**  
εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὅπου ἡ ἥρωικὴ ἄμυνα, ἡ ὁποία ἐθεωρήθη  
ὡς τὸ ἀξιολογώτερον γεγονός τοῦ Ἄγῶνος, διεσκόρπισε τὴν θλιβεράν  
ἀνάμνησιν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ περιέβαλε διὰ νέας αἰγλης τὸν  
ἐλληνικὸν Ἄγῶνα.

#### ΚΡΙΣΙΜΟΣ Η ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου, ἡ Ἐπανάστασις ἐφάνη ἐκ-  
πνέουσα. Οἱ δύο πολιορκητικοὶ στρατοὶ ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ δράσουν  
ἄλλαχού. Ὁ Ἱμπραήμ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὴν ὁποίαν  
ἤρχισε νὰ καταστρέφῃ. Ὁ δὲ Κιουταχῆς ἐστράφη κατὰ τῆς Ἄν. Ἑλ-  
λάδος, ἐνῶ ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις οὔτε χρήματα εἶχεν οὔτε ἐπιβολήν,  
ἐπεκράτει δὲ ἀναρχία καὶ διχοστασία μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν.

Ἡ κυβέρνησις ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης συνεκάλεσε τὴν  
Γ' Ἐθνοσυνέλευσιν εἰς Ἐπίδαυρον ( Πιάδαν, Ἰανουάριος 1826 ) καί,  
ὅτε ἐφθασεν ἡ εἰδήσις τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου, παρητήθη καὶ  
διεδέχθη αὐτὴν ἑτέρα ἑνδεκαμελὴς ὑπὸ τὸν Ἄνδρέαν Ζαΐμην.

Εἰς τὴν δεινὴν αὐτὴν περίστασιν ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἡ ἀντοχὴ  
τοῦ λαοῦ τῆς καὶ ἡ ἐξωθεν βοήθεια. Οἱ φιλελληνικοὶ σύλλογοι καὶ  
οἱ φιλόφρονες τῆς Εὐρώπης ἀνέπτυξαν κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν  
μεγάλην δραστηριότητα. Ἡ χρηματικὴ βοήθεια ἰδίως ἀνεζωπύρησεν  
ὅσον ἦτο δυνατόν τὴν Ἐπανάστασιν. Ὁ στόλος ὑπὸ τὸν Μιαούλην  
κινηθεὶς διὰ τῶν χρημάτων ἐκείνων διεσκόρπισεν ἐπανειλημμένως  
τὸν στόλον τοῦ Καπετὰν πασᾶ, ὁ ὁποῖος ἐκλείσθη πάλιν εἰς τὸν Ἑλ-  
λήσποντον, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης διεξῆγε πείσιμονα κλεφτοπόλεμον κατὰ  
τῶν Αἰγυπτίων, ἀναγκάζων αὐτοὺς νὰ περιορίσουν τὰς ἐπιδρομάς. Ἀ-  
ξιομνημόνευτος εἶναι ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἱμπραήμ κατὰ τῆς Μάνης, τὴν  
ὁποίαν ἐπεχείρησε διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης με δύναιμιν 7 χιλ. ἀνδρῶν.  
Οἱ Μανιάται ὅμως κατόρθωσαν, εἰς τὴν περίφημον μάχην τῆς Βέρ-  
γας, νὰ ἀποκρούσουν τοὺς Αἰγυπτίους καὶ νὰ ματαιώσουν τὰς ἀπο-  
πείρας τῶν ἀποβάσεως ἀπὸ θαλάσσης.

## Ἡ ΠΑΛΗ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΑΚΡΟΠΟΛΙΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ὁ Κιουταχῆς προελάσας εἰς τὴν Ἀττικὴν κατέλαβε τὴν 13 Αὐγούστου τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν μετὰ 24ωρον βομβαρδισμόν. Οἱ κάτοικοι μετὰ τοῦ Γκούρα ἐνεκλείσθησαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἤθελεν



Γεώργιος Καραϊσκάκης (1782 - 1827)

πάσῃ θυσίᾳ νὰ κρατήσῃ τὴν Ἀκρόπολιν, διότι εἶχεν ὑποδείξεις ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν ὅτι, ἂν ἐπιπτε, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ περιληφθῇ ἡ Στερεὰ εἰς τὸ μέλλον ἑλληνικὸν κράτος. Διὰ τοῦτο ἐπεχείρησεν ἐπανεπιλημμένως νὰ σώσῃ τὴν πολιορκουμένην Ἀκρόπολιν. Εὐτυχῶς, κατὰ τὰς κρίσιμους αὐτὰς στιγμὰς παρουσιάσθη εἰς τὴν Στερεὰν ἀντάξιος ἀντίπαλος τοῦ Κιουταχῆ, ὁ **Καραϊσκάκης**, τοῦ ὁποῦ τοῦ ὀνόματι συνδέεται μετὰ τὴν τελευταίαν αὐτὴν φάσιν τοῦ ἀγῶνος.

Ὁ **Γεώργιος Καραϊσκάκης** (1782 - 1827) ἐγεννήθη εἰς τὸ Μαυρομάτι

πλησίον τῆς Καρδίτσας. Ἡ μήτηρ του ἦτο ἀνεψιὰ τοῦ ὀνομαστοῦ ὀπλαρχηγοῦ τῆς Ἄρτης Γώγου Μπακόλα. Διῆλθε περιπετειώδη νεότητα ἀναμειχθεὶς εἰς τοὺς πολέμους τοῦ Ἀλῆ πασᾶ εἴτε ὡς μισθοφόρος εἴτε ὡς ἀντίπαλος αὐτοῦ. Ἐκ τῶν πρώτων ἔλαβε τὰ ὄπλα κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ δὲν ἔδειξε κατ' ἀρχὰς σταθερότητα οὔτε σαφῆ ἔννοιαν τοῦ μεγάλου γεγονότος. Τὸ ἰδανικόν του περιορίζετο νὰ λάβῃ τὸ ἀρματολίκι τῶν Ἀγράφων. Ἀλλὰ βραδύτερον αἱ κρίσιμοι περιστάσεις ἀφύπνισαν τὴν συνείδησίν του καὶ ἔδωσαν νέαν κατεύθυνσιν εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὰς πράξεις του. Ἐκτοτε παρουσιάζεται ὡς νέος ἄνθρωπος καὶ ὁ ἀνυπότακτος καὶ ἀθυρόστομος καὶ ἐγωιστὴς ὀπλαρχηγὸς τῆς Στερεᾶς ἀπέβη πρότυπον πειθαρχίας καὶ αὐτοθυσίας, ἀναδειχθεὶς συγχρόνως ὁ στρατηγι-

κώτατος τῶν ἀρχηγῶν τῆς Στερεᾶς. Ἡ κυβέρνησις Ζαΐμη διώρισεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Ἀν. Ἑλλάδος.

Οἱ Ἕλληνες, διὰ νὰ φέρουν ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὸν Κιουταχῆν, ἐσχημάτισαν στρατόπεδον εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Ἐκεῖ ἔφθασεν ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Φαβιέρος ἐκ Μεθάνων μετὰ τῶν τακτικῶν του, τοὺς ὁποίους ἐνίσχουν 70 φιλέλληνες. Μετ' ὀλίγον ὁ Γκούρας ἐφονεύθη. Ἄλλ' ὁ Κριεζώτης κατώρθωσε μετὰ 300 ἐπιλέκτων νὰ διολισθήσῃ διὰ τοῦ ρεΐθρου τοῦ Ἰλισσοῦ καὶ νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν (11 Ὀκτωβρίου 1826). Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Φαβιέρος διαφανήσας πρὸς τὸν Καραϊσκάκην ἀπεχώρησεν εἰς Μέθανα καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου.

Τότε ἠθέλησε νὰ ἐφαρμόσῃ νέον σχέδιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἤλπιζεν ἀσφαλῶς ὅτι θὰ ἔφερεν εἰς ἀμηχανίαν τὸν Κιουταχῆν καὶ θὰ ἠνάγκαζεν αὐτὸν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν. Ἐσκέφθη νὰ ἀποκόψῃ τὴν μετὰ τῆς Θεσσαλίας συγκοινωνίαν τοῦ ἐχθροῦ, ἐγκαθιστῶν σειρὰν φυλακίων εἰς τὰ νῶτά του, ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι τοῦ στενοῦ τῆς Εὐβοίας. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ Κωλέττης ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου παρὰ τὴν Ἀταλάντην, διὰ νὰ καταστρέψῃ τὰς σιταποθήκας τοῦ Κιουταχῆ, ὁ δὲ Καραϊσκάκης προσέβαλε μὲ 3 χιλ. ἐκλεκτοὺς πολεμιστὰς τὴν παρὰ τὸν Ἐλικῶνα Δομβραϊναν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὀχυρώσει ὁ Τοῦρκος στρατηλάτης, διὰ νὰ ἀσφάλισῃ τὴν μετὰ τῆς Θεσσαλίας συγκοινωνίαν. Ἄλλ' ὁ Κιουταχῆς ἐματαίωσε τὴν ἀπόπειραν τοῦ Κωλέττη ἀποστείλας ἐγκαίρως 2 χιλιάδας Ἀλβανοὺς ὑπὸ τὸν Μουσταφάμπειν. Ὁ στρατός, τὸν ὁποῖον εἶχε συγκεντρώσει ὁ Κωλέττης ὑπὸ διαφόρους Στερεοελλαδίτας ὄπλαρχηγούς, ἠττήθη ὑπὸ τοῦ ἐμπειροπολέμου Μουσταφάμπει παρὰ τὴν Ἀταλάντην, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης πρὸς Λεβιάδειαν, καὶ διεσκορπίσθη.

Ἐπίσης ὁ ἀρχιστράτηγος δὲν ἦτο εὐτυχέστερος εἰς τὴν ἐπιχείρησίν του. Ἡ φρουρὰ τῆς Δομβραϊνῆς, ἀποτελουμένη ἀπὸ 300 Τοῦρκους, ἐκλείσθη εἰς τρεῖς πύργους καὶ εἶχεν ἀπόφασιν νὰ ἀντισταθῇ, διότι ἐλάμβανεν εὐκόλως τροφὰς καὶ ἐφόδια ἀπὸ τὰς Θήβας. Τότε ὁ Καραϊσκάκης ἐσκέφθη νὰ στραφῇ κατὰ τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Μουσταφάμπει διὰ νὰ καταστρέψῃ αὐτοὺς αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν. Ἐστράτη λοιπὸν ὁ Καραϊσκάκης πρὸς τὸ Δίστομον, ὁπότεν ἀπέστειλε τὸν ὑπαρχηγόν του Γρίβαν εἰς τὴν Ἀράχωβαν. Μετ' ὀλίγον ἐλθὼν

καὶ ὁ ἴδιος ἀπέκλεισεν αὐτοὺς ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ὁ ἐνσκήψας χειμῶν καὶ ἡ χιονοθύελλα συνεπλήρωσε τὸν ἀποκλεισμόν. Κατὰ τὴν φωνικὴν νύκτα τῆς 24 Νοεμβρίου 1826 οἱ πανικόβλητοι Ἄλβανοί, ἀποπλανηθέντες εἰς τὰς κρημνώδεις χιονοσεικεῖς ἀτραπούς, κατεκόπησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἐκ τῶν 2.000 μύλις 300 ἐσώθησαν, ὁ ἴδιος ὁ Μουσταφάμπεης ἐφονεύθη, ἐκυριεύθησαν αἱ σημαῖαι τῶν καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἀνήγειρε πυραμίδα ἐκ τῶν κεφαλῶν τῶν πεσόντων, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔθεσε τὴν ἐπιγραφήν :

« Τρόπαιον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων ».

Μετὰ τρεῖς περίπου μῆνας, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1827, οἱ Τοῦρκοι προσέβαλον μετὰ μεγαλύτερων δυνάμεων τὴν παρά τὸ Δίστομον ὠχυρωμένην θέσιν τοῦ Καραϊσκάκη, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ὑπεχώρησαν ἀπολέσαντες τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὸ πυροβολικόν των.

Αἱ ἐπιτυχίαι αὗται κατόπιν σειρᾶς ἀτυχημάτων ἐχαιρετίσθησαν ὡς μεγάλα ἐθνικὰ κατορθώματα. Ὁ Ζαΐμης μετὰ τὴν νίκην τῆς Ἀρχαλῶνης διέταξε νὰ ψαλῆ δοξολογία εἰς τοὺς ναοὺς καὶ ὁ τολμηρὸς στρατηγὸς τῆς Ἄν. Ἑλλάδος κατέστη ἐθνικὸν εἰδωλόν. Ἡ δὲ ἐθνικὴ ἀντίστασις, ἡ ὁποία ἐφαίνετο ὅτι κατεστάλη εἰς τὴν Σπερσάν, ἀνεβίωσεν ἄλλοτε.

Ἡ Κυβέρνησις δὲν ἔπαυσε καταβάλλουσα προσπαθείας, διὰ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ Φαβιέρου διὰ τολμηροῦ στρατηγήματος κατόρθωσε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀποβιβάσθη εἰς τὸ *Τουρκολίμανον* ἀνήλθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ὑπὸ βροχὴν σφαιρῶν. Τὴν 24 Ἰανουαρίου ὁ Ἄγγλος στρατηγὸς **Γόρδων** ἀπεβιβάσθη μετὰ 2.300 ἀνδρῶν καὶ 15 τηλεβόλων εἰς τὴν πειραικὴν ἀκτὴν καὶ ἀπέκρουσε τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Κιουταχῆ, ὑποστηριζόμενος ἀπὸ θαλάσσης ὑπὸ τῆς ἀτμοκινήτου κορβέτας « *Καρτερίας* », τῆς ὁποίας ἐπέβαιναν οἱ γενναῖοι φιλέλληνας **Ἀστιγξ** (30 Ἰανουαρίου). Τέλος ὁ Καραϊσκάκης διαταχθεὶς ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του εἰς τὸ Κερατσίνι, δυτικῶς τοῦ Πειραιῶς. Ἀλλ' ἡ ἀνάμειξις τῶν πολιτικῶν καὶ ἡ ἐπέμβασις τῶν ξένων στρατιωτικῶν διέταραξεν τὸ σχέδιόν του καὶ ὠδήγησαν εἰς καταστροφὴν τὴν ἑλληνικὴν ἐπιχείρησιν.

#### Ἡ ΕΝ ΤΡΟΙΖΗΝΙ ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Ἐν τῷ μεταξύ εἶχε συντελεσθῆ νέα πολιτικὴ ζύμωσις. Ἡ πα-

λαῖά ἀντίθεσις μεταξύ πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἐχαλαρώθη, ἐξεδηλώθησαν δὲ ζωηρότερον αἱ τοπικαὶ ἀντιθέσεις. Πολιτικῶς ἡ Ἑλλάς διηρέθη εἰς τρεῖς φατρίες : τοὺς **Νησιώτας**, τοὺς **Στερεοελλαδίτας** καὶ τοὺς **Πελοποννησίους**, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἐστηρίχθη ἐπὶ μιᾶς τῶν τριῶν Μεγάλων Δυνάμεων : τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσίας. Οὕτω προῆλθον τὰ τρία κόμματα : τὸ Ἀγγλικόν, τοῦ ὁποίου ἡγέται ἦσαν ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Μιαούλης· τὸ Γαλλικόν, τοῦ ὁποίου ἡγεῖτο ὁ Κωλέττης· τέλος τὸ Ρωσικόν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκλινεν ὁ Κολοκοτρώνης ἐξ ἀντιζηλίας πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον καὶ τοὺς Νησιώτας.

Ἡ κυβέρνησις, ἀφοῦ μετέθεσε τὴν ἔδραν τῆς εἰς Αἴγινα, συνεχάλεσεν ἐκεῖ Ἐθνοσυνέλευσιν. Ἀλλ' ἡ περὶ τὸν Κολοκοτρώνην ἀντιπολίτευσις συνεχάλεσεν ἄλλην εἰς Ἐρμιόνην. Οὕτως ἡ Ἑλλάς ἐφαίνετο πάλιν διηρημένη εἰς δύο καὶ ἠπειλεῖτο νέος ἐμφύλιος πόλεμος. Ἀλλὰ τὴν κατάστασιν ἔσωσεν ἡ ἐπέμβασις τῶν φιλελλήνων καὶ ἰδίως ἡ ἀφιξις τοῦ στρατηγοῦ **Τζώρτς** καὶ τοῦ λόρδου **Κόχραν**. Αἱ δύο μερίδες κατάρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν καὶ τὸν Μάρτιον τοῦ 1827 συνῆλθεν ἡ ἐν Τροιζῆνι Ἐθνοσυνέλευσις. Ἡ κυβέρνησις Ζαΐμη κατέθεσε τὴν ἀρχήν, ἡ δὲ Συνέλευσις ἔλαβε σημαντικὰς ἀποφάσεις.

Ἐψήφισε νέον Σύνταγμα. Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἐδόθη εἰς σῶμα ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ, τὸ ὁποῖον πρῶτην φοράν τότε ὠνομάσθη **Βουλὴ**. Ἀνεγνωρίσθη ὅμως ὅτι ἡ Ἐκτελεστικὴ ἐξουσία πρέπει νὰ ἀσκῆται ἀπὸ ἓν μόνον πρόσωπον, τὸν Κυβερνήτην. Ὡς τοιοῦτον μετὰ πολλὰς συζητήσεις ἐξέλεξε τὸν Ἰωάννην 1827 Καποδίστριαν ( 30 Μαρτίου 1827 ). Πρὸς τούτοις ἡ Ἐθνοσυνέλευσις διώρισε τὸν στρατηγὸν Τζώρτς ἀρχιστράτηγον, τὸν δὲ Κόχραν ναύαρχον. Ὁ Τζώρτς ἦτο Ἀγγλος ἀξιωματικὸς ἀπὸ τὴν Ἰρλανδίαν, ὑπὸ τὸν ὁποῖον εἶχον ὑπηρετήσῃ ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ἄλλοι ἔγκριτοι ὄπλαρχηγοὶ εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ὁ δὲ Κόχραν, κατ' ἀρχὰς ἀξιωματικὸς τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ, προσελήφθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Βραζιλίας καὶ ὡς ναύαρχος τοῦ βραζιλιανοῦ στόλου εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Πορτογαλίας ἀπέκτησε μεγάλην φήμην.

## Ἡ ἘΝ ΦΑΛΗΡΩΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

Ἡ Κυβέρνησις ἐγκατέλειψε τὸ σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη καὶ πιεζομένη ὑπὸ τοῦ Τζώρτζι καὶ τοῦ Κόχραν ἀπεφάσισε νὰ παρασκευάσῃ μεγάλην ἐκστρατείαν, διὰ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως δι' ἀμέσου ἐπιθέσεως. Οἱ δύο ξένοι ἀρχηγοὶ συνητήθησαν εἰς τὸ Κερατσίνι μὲ τὸν Καραϊσκάκην, ὁ ὁποῖος ἐπέμεινε καὶ πάλιν εἰς τὸ παλαιὸν του σχέδιον. Ἄλλ' ὁ Κόχραν δὲν ἤκουσεν αὐτόν· ἀπεβίβασε τὸν στρατὸν του εἰς τὸ Φάληρον καὶ προσέβαλε τοὺς κατέχοντας τὸν Πειραιᾶ Τούρκους. Οἱ ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἀγ. Σπυρίδωνος Γκέγκηδες ἀντέταξαν λυσσώδη ἀντίστασιν· τέλος ὅμως ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν.

Μετὰ τὰς κινήσεις αὐτάς οἱ ξένοι ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς ἀμέσου δράσεως. Ὁ Καραϊσκάκης ἀντέτεινε καὶ πάλιν, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη. Ὁρίσθη ἡ 23 Ἀπριλίου ἡμέρα ἐπιθέσεως· τὴν παραμονὴν ὅμως ἀκριβῶς ἐπληρώθη εἰς συμπλοκὴν ὁ Καραϊσκάκης θανασίμως καὶ μετεκομίσθη εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Τζώρτζι, ὅπου καὶ ἐξέπνευσε τὴν ἐπομένην. Τὸ γεγονός συνεκίνησε πολὺ τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι εἶχον μεγάλην ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Καραϊσκάκην. Ἡ εἶδησις τοῦ αἰφνιδίου θανάτου τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατάρχου ἐτάραξε πολὺ καὶ τὴν Κυβέρνησιν. Ὁ νεκρὸς τοῦ Καραϊσκάκη μετεφέρθη εἰς τὴν Σαλαμῖνα, ὅπου καὶ ἐτάφη εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, καὶ διετάχθη εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἐθνικὸν πένθος. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἦτο τὸ προοίμιον τῆς μεγάλης στρατιωτικῆς καταστροφῆς, ἡ ὁποία ἀνέμενε τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸ Φάληρον.

Μετὰ δύο ἡμέρας (24 Ἀπριλίου) οἱ φιλέλληνες ἀρχηγοὶ ὠδήγησαν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν σφαγὴν. Ἡ ἐπιχείρησις κακῶς σχεδιασθεῖσα, χειρότερον ἐξετελέσθη. Εἶχον σχεδιάσει νὰ ἐπιτεθοῦν τὴν νύκτα, ἀλλ' ἡ ἀπόβασις τῶν στρατευμάτων καὶ ἡ μετακίνησις κατηνάλωσαν ὅλην τὴν νύκταν. Τὴν πρωΐαν οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἐβάδισαν ἐν ἀταξίᾳ ἄνευ συνοχῆς καὶ μετ' ὀλίγον ἔπεσαν ὡς εὐκόλος λεία τοῦ δραστηρίου καὶ στρατηγικοῦ ἀντιπάλου. Ὁ Κιουταχῆς προσέβαλε τοὺς Ἕλληνας δι' ὅλων τῶν δυνάμεών του. Τὸ μικρὸν σῶμα τῶν τακτικῶν συνετρίβη, οἱ δελῆδες (ἵππικὸν) κατεπάτησαν τοὺς ἀτάκτους, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον τὰ μέσα νὰ κατασκευάσουν ταμπούρια. Μετ' ὀλίγον ἐν πλήρει ἀταξίᾳ ἔφυγον οἱ Ἕλληνες πρὸς τὴν θάλασσαν, κατα-

διωκόμενοι ὑπὸ τοῦ τουρικοῦ ἰππικοῦ. Πολλοὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγησαν.

Ἡ παρὰ τὸ Φάληρον καταστροφή ἦτο ἡ αἵματηροτάτη ἐξ ὧσων ὑπέστησαν οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μεγάλου Ἀγῶνος. Ὑπὲρ τοὺς 1.500 ἄνδρας ἐφονεύθησαν.

Οἱ ὀπλαρχηγοὶ Νοταρᾶς, Βέικος, Γ. Τζαβέλας, Φωτομάρας καὶ ὁ συνταγματάρχης Ἰγγλέσης ἔκειντο νεκροί. Τὴν ἐπομένην τῆς νίκης οἱ 250 αἰχμάλωτοι παραταχθέντες κατὰ σειρὰν ἀπεκεφαλίσθησαν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν ἡ Ἀκρόπολις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κρατηθῇ. Ἡ φρουρὰ ἐσυνθηκολόγησεν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀποχωρήσῃ μετὰ τῶν ὄπλων καὶ τῶν ἀποσκευῶν τῆς. 1827

### III. Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

#### Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ

Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Ἀκροπόλεως ἡ Ἐπανάστασις ἐσβησεν εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ μόνον εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς Πελοποννήσου διετηρεῖτο. Ὁ Ἰμπραήμ ἐσκέπτετο ἤδη περὶ ἐκστρατείας κατὰ τῆς Ὑδρας καὶ τοῦ Ναυπλίου. Ἐρήμωσις καὶ φρίκη ἐπλανᾶτο ἐπὶ τῆς χώρας, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ τῶν Ἑλλήνων ἔλεγον μετὰ χαιρειακίας : « Ἡ Ἑλλάς, ὑπὲρ τῆς ὁποίας θέλουσιν νὰ ἐπέμβουν, δὲν ὑπάρχει ! ». Τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν ἤρχισεν ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐπέμβασις, διότι ἐν τῷ μεταξύ ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία εἶχεν ἀρχίσει νὰ διάκειται εὐνοϊκώτερον ἀπέναντι τοῦ ἐλληνικοῦ Ἀγῶνος. Ὁ Κάνιγκ ἠκολούθει φιλελληνικὴν πολιτικὴν, εἰς τὴν Ρωσίαν ἀπέθωνεν ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος ( 1825 ) καὶ ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν Νικόλαος ἦτο ἀνὴρ βουλήσεως καὶ δὲν ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὸν Μέττερνιχ, ἡ δὲ γαλλικὴ Κυβέρνησις ἀπηλλάγη ἀπὸ τὴν αὐστριακὴν ἐπιρροήν.

Αἱ τρεῖς Δυνάμεις ὑπέγραψαν ἐν Λονδίῳ τὴν 6 Ἰουλίου 1827 τὴν λεγομένην **Ἰουλιανὴν Σύμβασιν**, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Ἑλλάς ἀνεγνωρίζετο αὐτόνομος ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου μὲ σύνορα τὸν Παγασιτικὸν καὶ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Τὸ οὐσιαστικώτερον ἦτο ὅτι αἱ δυνάμεις ἀπεφάσιζαν νὰ ὑποστηρίξουν τὸ διάβημά των διὰ στρατιωτικῆς ἐπιδείξεως, ἐὰν ὁ ἕτερος ἐκ τῶν ἐμπολέμων δὲν ἐδέχετο τὰς ἐν Λονδίῳ ληφθείσας ἀποφάσεις των. Ὁ ὑπὸ τὸν **Κόδριγκτον** ἀγγλικὸς στόλος καὶ ὁ ὑπὸ τὸν **Δεριγνύ** γαλλικὸς ἐνισχύθησαν, κατέ-

πλευσε δὲ καὶ ὁ ρωσικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Ἔυδεν εἰς τὸ Αἰγαῖον.

Τὴν πρότασιν τῶν Δυνάμεων ἐδέχθη προθύμως ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἀλλ' ὁ σουλτάνος ἀπέκρουσε τὴν ἐπέμβασιν. Ἡ τελευταία λέξις τῆς Πύλης εἰς τοὺς διερμηγεῖς τῶν πρεσβειῶν ἦτο: « Γενηθήτω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ! Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη εἶναι διὰ πάντα ἐτοιμασμένη ».

#### Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΟΥ ΝΑΥΑΡΙΝΟΥ (8 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1827)

Ὁ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ἐνισχυθεὶς διὰ νέων μονάδων καὶ ἐπικουριῶν προσωρμίσθη εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύλου. Μετ' ὀλίγον κατέπλευσεν ὁ Κόδριγκτον, ὁ ὁποῖος δὲν κατῴρωσε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀπόβασιν τῶν ἐπικουριῶν τοῦ Ἰμπραήμ, ἀλλ' ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτὸν καθὼς καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων περὶ τῆς παύσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας κατέπλευσεν ὁ γαλλικὸς στόλος καὶ οἱ δύο ναύαρχοι ἀπήτησαν παρὰ τοῦ Ἰμπραήμ νὰ ἀτέχῃ πάσης ἐπιχειρήσεως, ἕως ὅτου λάβῃ ὁδηγίαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.

Οἱ Ἕλληνες ἐνθαρρυνόμενοι ἐκ τῶν περὶ μεσολαβήσεως εἰδήσεων ἐπεχείρησαν νὰ ἀναζωπυρήσουν, ὅπου ἦτο δυνατόν, τὴν Ἐπαναστασιν, διότι εἶχον ὑποδείξειαι ὅτι μόνον αἱ ἐπαναστατημένα χῶραι ἐμελλον νὰ περιληφθοῦν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος. Ὁ Ἄστιγξ μετὰ τῆς « Καρτερίας » καὶ ἄλλων πλοίων κατέστρεψε τουρικὸν στολίσκον εὐρισκόμενον εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἰτέας, ἐπίνειου τῶν Δελφῶν καὶ τῆς Ἀμφίσσης.

Ὁ Ἰμπραήμ ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸ Ναυαρίνον μὲ μοῖραν τοῦ στόλου του, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸ πάθημα τῆς Ἰτέας, ἀποπλεύσας ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον, ὑπεχρέωσεν αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Πύλον. Ἐξετράπη τότε ὁ Αἰγύπτιος στρατηλάτης εἰς δεινὴν λεηλασίαν τῆς Μεσσηνίας καὶ τῆς Ἀρκαδίας. Ἐν τῷ μεταξῦ ὁ σουλτάνος ἀπέκρουσε τὴν πρότασιν τῶν Δυνάμεων καὶ διεβίβασε διαταγὴν εἰς τὸν Ἰμπραήμ νὰ διεξαγάγῃ ἐντονώτερον ἀγῶνα.



Ἀκρόπρωρον « Θεμιστοκλέους » ἀδελφῶν Τομπάζη.

Τότε ὁ συμμαχικὸς στόλος εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου, διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὸν Ἱμπραήμ τὴν θέλησιν τῶν Δυνάμεων. Τὸ μοιραῖον ἐπῆλθε τὴν 8 Ὀκτωβρίου. Οἱ Μωαμεθανοὶ ἐπυροβόλησαν κατὰ τῆς ἀγγλικῆς λέμβου, τὴν ὁποίαν ὁ Κόδριγκτον ἔστειλε πρὸς συνεννόησιν. Ἡ λέμβος καὶ ἡ γαλλικὴ ναυαρχὶς ἀπῆντησαν. Ὅτε δὲ ἐν τῶν αἰγυπτιακῶν πλοίων ἤρχισε νὰ κανονιοβολῇ, τὸ πῦρ ἐγενικεύθη. Τὰ 26 πολεμικὰ τῶν Εὐρωπαίων (11 ἀγγλικά, 7 γαλλικά, 8 ρωσικά) μὲ 1.270 τηλεβόλα κατεναυμάχησαν τὴν τουρκοαἰγυπτιακὴν ἀρμάδα, ἀποτελουμένην ἀπὸ 82 σκάφη μὲ **1827** 2.000 τηλεβόλα. Τὴν ἐπομένην ὅταν ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, εὔρε συντρίμματα, τὰ ὁποῖα ἐπλήρουν τὸν λιμένα τῆς Πύλου. Ἡ παρὰ τὸ Ναυαρίνον ναυμαχία ἦτο ἡ μεγίστη κατὰ θάλασσαν καταστροφή τοῦ τουρκοῦ στόλου μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ναυπάκτου (1571).

#### ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία ἐσήμαινε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι ἐδέχθησαν τὴν καταστροφὴν μὲ καρτερικὴν ἡρεμίαν καὶ ὁ σουλτᾶνος παρσκευάζε νεὰν ἐκστρατείαν. Τότε οἱ πρέσβεις τῶν Δυνάμεων ἐγκατέλειψαν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν 7 Μαΐου 1828 ἐξερράγη ὁ ἀπὸ μακροῦ ἀπειλούμενος Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος.

Ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος διήρκεσε δύο περίπου ἔτη (1828 - 30), ἐνίκησαν δὲ οἱ Ρῶσοι καὶ προήλασαν μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἐν τῷ μεταξύ εἶχε κατέλθει εἰς τὴν Ἑλλάδα (6 Ἰανουαρίου 1828) ὁ Καποδίστριας ἐπὶ ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ καὶ ἐπελήφθη τοῦ ἔργου τῆς ὀργανώσεως καὶ ἀνορθώσεως. Ἡ Γαλλία ἔστειλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον 14 χιλ. στρατὸν καὶ 300 ἵππεῖς ὑπὸ τὸν **Μαιζόν** (18 Αὐγούστου), διὰ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Αἰγυπτίους. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ὅμως ἐπρόλαβε νὰ ὑπογράψῃ τῇ ἐνεργείᾳ τῆς Ἀγγλίας τὴν συνθήκην τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ διέταξε τὸν Ἱμπραήμ νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Πελοπόννησον (25 Αὐγούστου).

Μετὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ ἡ ἐλευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἔργον εὐχερές. Ὁ στρατηγὸς Τζώρτζ, διαπεραιωθεὶς μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Δ. Ἑλλάδα, κατώρθωσε νὰ ἀνακτήσῃ αὐτὴν ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Εἰς τὴν Ἀν. Ἑλλάδα, ὁ Δ. Ὑψηλάντης εὐκόλως κατέβαλε τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐξασθενήσει,

ἀφότου ὁ σουλτᾶνος ἀπέσυρε δυνάμεις διὰ τὸν ρωσικὸν πόλεμον. Παρὰ τὴν Πέτραν τῆς Βοιωτίας ἐδόθη ἡ τελευταία μάχη τοῦ Ἁγῶνος ( 12 Σεπτεμβρίου 1829 ). Τοιοῦτοτρόπως ὁ Δ. Ὑψηλάντης ἔθεσε τέρμα εἰς τὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀρχίσει πρὸς ὀκτῶ ἐτῶν ὁ ἀδελφός του Ἀλέξανδρος παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Προῦθου.

## Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος

Ἡ διευθέτησις τῆς Ἑλληνικῆς ὑποθέσεως ἦτο πλέον ἔργον τῆς διπλωματίας. Ἄλλ' αἱ τρεῖς Προστατίδες Δυνάμεις — ὅπως ὠνόμασαν ἑαυτὰς αἱ Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσία — μόλις μετὰ μακρὰς παρεκλύσεις κατώρθωσαν νὰ ὀρίσουν τὰ ὅρια τοῦ νέου κράτους καὶ τὴν σχέσιν τοῦ πρὸς τὴν Τουρκίαν.

Τὴν 10 Μαρτίου 1830 ὑπέγραψαν Σύμβασιν, διὰ τῆς ὁποίας ἰδρύετο Ἑλληνικὸν Κράτος ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου, περιλαμβάνον τὰς πρὸς νότον τοῦ Παγασιτικοῦ καὶ Ἀμβρακικοῦ κόλπου χώρας, τὴν Εὐβοίαν, τὰς Κυκλάδας καὶ τὰς παρακειμένας εἰς τὴν Πελοπόννησον νήσους.

Ἄλλ' ἡ ἐκ τῆς νίκης τῆς Ρωσίας δημιουργηθεῖσα νέα κατάστασις εἰς τὴν Βαλκανικὴν μετέβαλε τὰς διαθέσεις ἰδίως τῶν Ἀγγλων διπλωματῶν, οἱ ὁποῖοι ἐφοβοῦντο αὐξήσιν τῆς ρωσικῆς ἐπιρροῆς ἐν τῇ Ἑγγυῇ Ἀνατολῇ. Οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν εὐτυχῆ ἔκβασιν τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου καὶ τὴν ἐκκαθάρισιν κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ τοῦ ἐδάφους πρὸς ἀνατολὰς μὲν μέχρι τοῦ Σπερχειοῦ, πρὸς δυσμὰς δὲ μέχρι τῶν ἀκτῶν τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ἀπὸ τὸν τουρκικὸν στρατὸν, ἐπέμενον εἰς τὴν ἵδρυσιν ἀνεξαρτήτου Ἑλληνικοῦ Κράτους. Μετὰ νέας συνεννοήσεις ὑπεγράφη τὴν 22 Ἰανουαρίου 1830 τὸ **Πρωτόκολλον τοῦ Λονδίνου**, διὰ τοῦ ὁποίου ἰδρύθη ἀνεξάρτητον Ἑλληνικὸν Βασίλειον, κυβερνώμενον ὑπὸ κληρονομικοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος ἔπρεπε νὰ ἐκλεγῆ ἐκτὸς τῶν βασιλευόντων οἰκῶν τῶν Προστατίδων Δυνάμεων. Τὸ κράτος ὅμως τοῦτο εἶχε στενωτάτα ὅρια. Πρὸς βορρᾶν ἔφθανε μέχρι τοῦ Σπερχειοῦ καὶ μέχρι τινὸς τοῦ Ἀχελῷου. Μετ' ὀλίγον ἐδολοφονήθη ὁ Καποδίστριας καὶ ἐπηκολούθησεν ἀναρχία εἰς τὴν Ἑλλάδα. Αἱ Δυνάμεις, διὰ νὰ θέσουν τέρμα εἰς τὰς παραχάξ, ὑπέγραψαν τὴν νέαν **Σύμβασιν τοῦ Λονδίνου** ( Μάϊος 1832 ) καὶ τὴν **Σύμβασιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως**

( Ἰούλιος 1832 ), διὰ τῶν ὁποίων ἐλύετο ὀριστικῶς τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα. Διὰ τῆς Συνθήκης τοῦ Λονδίνου τὸ στέμμα τῆς Ἑλλάδος ἐδίδετο εἰς τὸν Ὅθωνα, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ 1832 βασιλέως τῆς Βαυαρίας. Διὰ τῆς Συμβάσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὰ ἡπειρωτικὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος ἠρῴοντο πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ, τὰ δὲ



κατὰ θάλασσαν παρέμειναν ὡς καθορίσθησαν διὰ τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς 22 Ἰανουαρίου 1830.

Ἐκ τῶν νήσων ἐδόθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα αἱ ἐπιδικασθεῖσαι διὰ τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς 22 Ἰανουαρίου 1830 : Δηλαδή αἱ παρακείμεναι εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἢ Εὐβοία, αἱ Βόρειοι Σποράδες ( Σκιάθος, Σκόπελος, Σκύρος κτλ. ) καὶ ἐκ τῶν Κυκλάδων αἱ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἀμοργοῦ, συμπεριλαμβανομένης. Ἡ διοίκησις τῆς Κρήτης παρε-

χωρήθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου εἰς τὸν Χεδίβην τῆς Αἰγύπτου, εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνος. Ἡ δὲ Σάμος ἐγένετο αὐτόνομος ὑπὸ χριστιανὸν ἡγεμόνα, διοριζόμενον ὑπὸ τοῦ σουλτάνου.

#### Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις εἶναι γεγονός ἐσημαντικώτατον ἀπὸ ἀπόψεως μάλιστα γενικωτέρας τὸ σημαντικώτερον ἀπὸ ὅσα ἐγένεον εἰς τὴν Βαλκανικὴν μετὰ τὴν Ρωμαϊκὴν κατάκτησιν.

Ἡ ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν θλιβερὰν κατάστασιν, ἣ ὅποια εἶχεν ἐπιβληθῆ εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἐπὶ αἰῶνας. Ἡ χώρα, εἰς τὴν ὅποιαν ἤμασεν ὁ λαμπρὸς ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, εἶχε γίνετο ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀγνώριστος. Παραδοθεῖσα εἰς τὸν βαρὸν δεσποτισμὸν, εἰς τὴν ἀναρχίαν καὶ τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν κατὰ τόπους ἰσχυρῶν, εἶχεν ἀποχερσωθῆ εἰς μεγάλας ἐκτάσεις, εἶχε σκεπασθῆ ἀπὸ ἔλη καὶ ἐμαστίζετο ἀπὸ μολυσματικὰ νοσήματα. Δὲν εἶχε δρόμους, οὔτε συγκοινωνίαν, οὔτε ἀσφάλειαν. Δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκμεταλλευθῆ τὰς πηγὰς τοῦ πλούτου της, ἔχασε τὸν πληθυσμὸν της καὶ εἶχε καταντήσει μίαν ἀπὸ τὰς πτωχοτέρας καὶ τὰς ἀραιότερον κατοικουμένας γωνίας τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Ἀγὼν τοῦ Εἰκοσιένα δὲν εἶναι ὑπόθεσις ἑλληνικὴ μόνον, ἀλλὰ κίνησις πλατυτέρας σημασίας, ἣ ὅποια μὲ δυνατὰ κτυπήματα εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς χερσονήσου ἔδιδε τὸ σύνθημα τῆς ἀφυπνίσεως εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς, οἱ ὅποιοι ἔζων ὑπὸ τὸν μεσαιωνικὸν λήθαργον μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος. Ὁ ὑπέροχος ἑλληνικὸς λαὸς ἔδειξεν εἰς τοὺς γείτονας λαοὺς καὶ εἰς ἄλλα ἔθνη ὑποταξαμένα πῶς οἱ δοῦλοι γίνονται ἐλεύθεροι. Ἦρκεσαν ἐνὸς αἰῶνος ἐλεύθερος βίος, διὰ νὰ καταφανοῦν τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐλευθερίας.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

### ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

#### Ο ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ — Ο ΟΘΩΝ

##### Ο ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ( 1828 - 1831 )

Οί Έλληνες, ὅπως εἶδομεν, διαρκούντος τοῦ Ἀγῶνος κατὰ τῶν Τούρκων, προσεπάθησαν νὰ παραδώσουν τὴν ἐξουσίαν εἰς πρόσωπον ἱκανόν, διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἀποτελεσματικώτερον τὰς ἀνάγκας τοῦ Ἀγῶνος καὶ νὰ καταπάσῃ τοὺς ἐμφυλίους σπαραγμούς. Διὰ τοῦτο ἡ ἐν Τροιζῆνι Συνέλευσις ἐξέλεξε τὸν Μάρτιον τοῦ 1827 κυβερνήτην τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν, ὁ ὁποῖος ἔφθασεν

**1828** εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1828. Ὁ Κυβερνήτης ἀπεβίβάσθη εἰς Ναύπλιον καὶ κατέστησε πρωτεύουσαν τοῦ κράτους τὴν νῆσον Ἀἴγινα ν, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη τὴν 11 Ἰανουαρίου. Ἐκυβέρνησε τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ 3 1/2 ἔτη.



Ἰωάννης Καποδίστριας ( 1776 - 1831 )

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας (1776 - 1831) ἐγεννήθη εἰς τὴν Κέρκυραν ἐξ ἐγκριτωτάτης οἰκογενείας τῆς νήσου, ἡ ὁποία εἶλκε τὴν καταγωγὴν τῆς ἐκ δαλματικῆς πόλεως (Caro d' Istria), τῆς ἀρχαίας Ἰουστινουπόλεως.

Οἱ πρόγονοί του εἶχον λάβει τὸν τίτλον τοῦ κόμητος παρὰ τοῦ δουκὸς τῆς Σαβοΐας. Ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἀνὴρ μακρᾶς πείρας. Συμπληρώσας τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Εὐρώπῃν διωρίσθη γραμματεὺς τῶν Ἰονίων νήσων, ὅταν κατεῖχον αὐτὰς οἱ Ρῶσοι, λαβὼν οὕτω τὴν εὐκαιρίαν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ρωσικὴν ὑπηρεσίαν. Καθ' ὅλην τὴν σταδιοδρομίαν του ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν ρωσικὴν πολιτικὴν. Ὅταν ὁ Ναπολέων διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Τίλισιτ ἔγινε κύριος τῶν Ἰονίων νήσων, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ρωσικὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν διεκρίθη. Ὁ Τσάρος ἐχρησιμοποίησεν αὐτὸν εἰς διαφόρους ἀποστολάς, ὡς ἀντιπρόσωπόν του εἰς τὰ Συνέδρια τῶν Παρισίων καὶ τῆς Βιέννης, καὶ προήγαγεν αὐτὸν εἰς ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ὁ Καποδίστριας εἶχε μέγα κῦρος, ὅταν κατήρχετο εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἀποκατέστησε τὴν γαλήνην εἰς τὴν δεινῶς ταρασσομένην χώραν. Τὸ ἔργον του ἦτο δυσχερὲς ἐν μέσῳ τῆς ἐρημώσεως καὶ τῆς ἀναρχίας. Ἡ Ἑλλάς ἐξήρχετο ἐκ δεινοτάτου ἀγῶνος σχεδὸν ὀκτῶ ἐτῶν. Οἱ ἄνθρωποι εἶχον ὀλιγοστεύσει, τὰ κτήνη εἶχον καταστραφῆ, ἡ γῆ ἔμεινεν ἀκαλλιέργητος καὶ ἡ ἐργαζομένη τάξις ἦτο ἐν ἀπογνώσει. Ληστεία ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ πειρατεία ἐπὶ τῆς θαλάσσης.



Ἡ σφραγίς καὶ ἡ ὑπογραφή τοῦ Καποδίστρια

σῆς ἐλυμαίνοντο τὴν χώραν, τὰ δὲ ἦθη ἦσαν ἐξηγριωμένα καθ' ὅλην τὴν χώραν. Πλὴν τούτου ὁ Καποδίστριας εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς διπλωματικὰς δυσχερείας, διότι ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ὑπέβλεπον αὐτόν, ἐπειδὴ τὸν ἐθεώρουν πράκτορα τῆς Ρωσίας.

Ἀλλὰ καὶ ὁ αὐταρχικὸς χαρακτῆρ τοῦ Κυβερνήτου, καθὼς καὶ αἱ περὶ κράτους πεποιθήσεις του προεκάλεσαν ἀντίδρασιν καὶ ἐδυσχέραναν περισσώτερον τὸ ἔργον του. Ὁ Καποδίστριας ἦτο ὁπαδὸς τῆς πε-

φωτισμένης δεσποτείας (despotisme éclairé). Ἐφρόνει ὅτι τὰ Συντάγματα καὶ τὰ Κοινοβουλευτικὰ σώματα εἶναι πρόωρα διὰ χώραν μὴ χειραφετηθεῖσαν εἰσέτι ὀλοκληρωτικῶς ἐκ τοῦ ἀσιατικοῦ δεσποτισμοῦ καὶ διερχομένην περίοδον συγκροτήσεως.

Ἡ πρώτη πράξις τοῦ ἤτο νὰ διαλύσῃ τὴν Βουλὴν, ἣ ὁποία ἐξελέγη συμφώνως πρὸς τὸ Σύνταγμα τῆς Τροικίζης, καὶ νὰ ἀναστείλῃ τὸ Σύνταγμα. Ἀντὶ Βουλῆς ἵδρυσε προσωρινῶς συμβουλευτικὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον ὠνόμασε Πανελληνιον, συγκείμενον ἐξ 27 μελῶν, τὰ ὁποῖα διώριζεν ὁ ἴδιος. Ὁ ἴδιος ἐπίσης διώριζε τοὺς ὑπουργοὺς του, τοὺς λεγομένους Γραμματεῖς. Τὴν ἐξουσίαν εἶχε κυρίως ἡ Γενικὴ Γραμματεία (Ἐπιτροπικὸν Συμβούλιον), τῆς ὁποίας πρόεδρον διώρισε κατ' ἀρχὰς τὸν Σπυριδῶνα Τρικούπη, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὴν περίφημον ἱστορίαν τῆς Ἐπαναστάσεως. Τοιοῦτοτρόπως ὅλας τὰς ἐξουσίας συνεκέντρωσεν εἰς χεῖράς του ὁ Κυβερνήτης καὶ ὡς δικαιολογίαν τῆς ἀναστολῆς τοῦ Συντάγματος ἔφερεν εὐλόγως τὴν δύσκολον θέσιν τῆς μαχομένης Ἑλλάδος.



Σπυριδῶν Τρικούπης (1788 - 1873)

#### ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΤΟΥ

Ὅταν ὁ Καποδίστριας κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν δὲν εἶχεν οὐδὲ ὀβολὸν εἰς τὸ ταμεῖον, ὁ τῆς Παιδείας οὐδὲ ἐν σχολεῖον, ὁ ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης ἐδήλωσεν ὅτι μόνον ἐν δικαστήριον ἐλειτούργει εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ δικαστήριον τῶν λειῶν, ὁ δὲ ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν ὠμολόγει ὅτι πλήρης διοικητικὴ ἀκαταστασία ἐπεκράτει κατ' ὅλην τὴν χώραν. Ὁ Καποδίστριας ἐτακτοποίησε

τὰ οἰκονομικά. Πρὸς τοῦτο διέθεσε καὶ ὀλόκληρον τὴν ἀτομικὴν του περιουσίαν. Ἰδρυσε Τράπεζαν Ἐθνικὴν καὶ ἔκοψε νομίσματα. Περιορίσει τὴν ληστείαν καὶ τὴν πειρατείαν. Κατήρτισε τακτικὸν στρατὸν ἀπὸ 8 τάγματα ἐκ 1.000 ἀνδρῶν ἕκαστον μὲ ἀρχηγούς τὸν Τζώρτζ καὶ τὸν Δημ. Ὑψηλάντην. Ὁ Κυβερνήτης ἐμερίμνησε διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν, ἰδίως διὰ τὴν λαϊκὴν. Διεῖδε μὲ ἰδιάζουσαν εὐθυκρισίαν ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις ἔπρεπε νὰ ἀρχίσῃ ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα ἔπρεπε νὰ εἶναι πραγματικὴ. Ἰδρυσε δημοτικὰ σχολεῖα, Διδασκαλεῖον εἰς τὴν Αἴγιναν καὶ Ὀρφανοτροφεῖον διὰ τὰ ὄρφανὰ τοῦ πολέμου. Ἰδιαιτέραν προσπάθειαν κατέβαλεν ὁ Καποδίστριας διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας, ἰδρύσας πρὸς τοῦτο τὴν Γεωργικὴν Σχολὴν τῆς Τίρυνθος. Αὐτὸς εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν καλλιέργειαν τῆς πατάτας.

## Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

Τὰ πρῶτα πολιτικὰ καὶ διοικητικὰ μέτρα τοῦ Καποδιστρίου δυσ-  
ηρέστησαν ὄχι μόνον τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος,  
ἀλλὰ καὶ τοὺς προκρίτους καὶ τοὺς ναυτικούς. Ἡ περιβάλλουσα τὸ  
πρόσωπόν του αἴγλη ἤρχισε νὰ διαλύεται καὶ ἐσχηματίσθη ἰσχυρὰ  
ἀντιπολίτευσις κατ' αὐτοῦ. Διὰ νὰ δώσῃ διέξοδον εἰς τὴν ἐναντίον του  
κατακραυγὴν, συνεκάλεσεν Ἐθνοσυνέλευσιν. Ἀλλὰ ἡ κατὰ τοῦ Κυ-  
βερνήτου δυσἀρέσεια καθημερινῶς ἀγχοῦτο, ἄνδρες δὲ ὡς ὁ Μιαούλης,  
ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Κουντουριώτης κ. ἄ. προσῆλθον εἰς τὴν ἀντιπο-  
λίτευσιν. Ὅλα ἐδήλουν ὅτι πάλιν ἡ ἀτυχὴς χώρα μας ἐπρόκειτο νὰ  
γίνῃ θέατρον ἀνωμαλιῶν καὶ ἐκτρόπων, τὰ ὁποῖα παρεκάλουν τὸ Ἐ-  
θνος νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ὀριστικὸν δρόμον τῆς ὀργανώσεως καὶ τῆς  
προόδου.

Ἐστίαί τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τοῦ Κυβερνήτου ἦσαν ἡ Μάνη  
καὶ ἡ Ὑδρα. Ἐπειδὴ ὁ Καποδίστριας εὐρίσκετο εἰς ἀδυναμίαν νὰ  
πληρῶσῃ εἰς τοὺς Ὑδραίους ἀποζημίωσιν διὰ τὰς κατὰ τὸν πόλεμον  
ζημίας, ἡ Ὑδρα ἀπεσπάσθη καὶ ἐξέλεξεν ἰδίαν κυβέρνησιν, τὴν λεγο-  
μένην Σ υ ν τ α γ μ α τ ι κ ῆ ν Ἐ π ι τ ρ ο π ῆ ν, προσεχώρησε δὲ εἰς  
αὐτὴν καὶ ἡ Σῦρος. Ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Μαυροκορδάτος ἐνεργοῦντες  
κατ' ἐντολὴν τῆς Ἐπιτροπῆς κατέλαβον τὸν Ναύσταθμον τοῦ Πόρου  
καὶ τὸν στόλον. Ὁ Κυβερνήτης παρεκάλεσε τὸν Ρῶσον ναύαρχον Ρικὸρ,  
ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς τὸ Ναύπλιον, νὰ κτυπήσῃ τοὺς στασιαστάς. Ὅταν

δὲ τὰ ρωσικὰ πλοῖα ἔλαβον θέσιν μάχης, ὁ Μιαούλης ἀνετίναξε τὴν φρεγάταν « Ἑλλάδα » καὶ τὴν κορβέταν « Ἵδρα » καὶ μετὰ τῶν πληρωμάτων κατέφυγεν εἰς τὴν Ἵδραν.

Ἦτο φυσικὸν ὁ Κυβερνήτης μὲ τὸ συγκεντρωτικὸν διοικητικὸν τοῦ σύστημα καὶ τὸν αὐταρχικὸν τοῦ χαρακτῆρα νὰ δυσαρεστήσῃ καὶ τοὺς προκρίτους, οἱ ὅποιοι εἰς τὴν ἀλλαγὴν τοῦ καθεστώτος δὲν ἔβλεπον ἄλλο παρὰ τὴν μεταβίβασιν εἰς χεῖρας τοῦ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας, καὶ τοὺς φιλελευθέρους, οἱ ὅποιοι ἐνόμιζον ὅτι προσφέρουν ὑπηρεσίας εἰς τὸν λαὸν διὰ τῆς παροχῆς ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέρας ἐλευθερίας. Κυρίως ὅμως ἡ μεγάλη δυσπραγία τῆς χώρας καὶ ἡ ἐχθρική πολιτικὴ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας, αἱ ὁποῖαι ἐθεώρουν τὸν Κυβερνήτην ὡς ρωσικὸν πράκτορα, ὑπέσκαψαν τὴν θέσιν αὐτοῦ. Εἶναι ἐν ταῦτοις βέβαιον ὅτι ὁ Κυβερνήτης ἀπὸ τὸ χάος, τὸ ὁποῖον εὗρεν, ὅταν κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐδημιούργησε κράτος ὀργανωμένον καὶ εἰς τὸ διάστημα τῶν τριῶν ἐτῶν ἔφερεν εἰς πέρας ἔργον, τὸ ὁποῖον μετ' εὐγνωμοσύνης μνημονεύουν αἱ νεώτεροι γενεαί.

#### ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΤΟΥ

Ἄλλὰ τὸ ἔργον τοῦ Καποδιστρίου δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀναγνωρισθῇ ἀμέσως. Τὸναντίον ἡ κατ' αὐτοῦ ἀντίδρασις ἠϋξάνετο καθημερινῶς. Σοβαρώτερα γεγονότα ἐπροκάλεσεν ἡ διένεξις τοῦ Κυβερνήτου πρὸς τὴν οἰκογένειαν τῶν Μαυρομιχαλαίων. Οἱ Μανιάται δὲν ἐπλήρωσαν τοὺς φόρους, τοὺς ὁποίους εἶχεν ὀρίσει ἡ διοίκησις, ἐστασίασαν καὶ ἀπεσπάσθησαν, ὅπως ἡ Ἵδρα. Τὴν στάσιν τῆς Μάνης ἀπέδωκεν ὁ Καποδιστριας εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Μαυρομιχαλαίων. Συνέλαβε πολλοὺς ἐπιφανεῖς Μανιάτας καὶ τέλος καὶ αὐτὸν τὸν Πετρόμπεην, τὸ ὁποῖον ἐνέκλεισεν εἰς τὰς φυλακάς. Δύο δὲ ἄλλους Μαυρομιχαλαίους, τὸν ἀδελφὸν τοῦ Πετρόμπεη Κωνσταντῖνον καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Γεώργιον, ἐκράτει ὑπὸ ἐπιτήρησιν εἰς τὸ Ναύπλιον, ὅπου ἐν τῷ μεταξύ εἶχε μεταθεθῆ ἡ πρωτεύουσα.

Τὴν 27 Σεπτεμβρίου 1831 οἱ δύο Μανιάται παραμόνευσαν τὸν Κυβερνήτην, ἐνῶ μετέβαινον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγ. Σπυριδῶνος διὰ τὴν λειτουργίαν, καὶ ἐδολοφόνησαν αὐτόν. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐφονεύθη ἐπὶ τόπου ὑπὸ τῶν ἀκολούθων τοῦ Κυβερνήτου καὶ **1831** τῶν πολιτῶν, ὁ δὲ Γεώργιος κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ στρατοδικείου καὶ ἐτυφεκίσθη εἰς τὸ φρούριον Ἴτς - Καλὲ ( 7 Σεπτεμβρίου 1831 ).

## ΑΝΑΡΧΙΑ — ΚΑΘΟΔΟΣ ΤΟΥ ΘΘΩΝΟΣ

Τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου ἠκολούθησε δεινὴ ἀναρχία. Αἱ δύο μερίδες, οἱ Καποδιστριακοί, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυβερνήτου Αὐγουστῖνον καὶ τὸν Κολοκοτρώνην, καὶ ἡ ἀντιπολίτευσις, τὴν ὁποίαν ὠργάνωσεν ὁ Κωλέττης, ἐπάλαισαν μὲ πῦμα. Ἡ ἀντιπολίτευσις ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν, ὠνομάσθη συνταγματικὸν κόμμα καὶ διώρισεν ἰδίαν κυβέρνησιν, τὴν συνταγματικὴν, τὴν ὁποίαν ἀπετέλεσαν ὁ Κωλέττης, ὁ Ζαῖμης, ὁ Κουντουριώτης καὶ ὁ Μαυροκορδάτος.

Οἱ συνταγματικοί, διὰ νὰ εὔρεθοῦν εἰς τὸ Ναύπλιον κατὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ ᾽Οθωνος, ὠδήγησαν τὰ ρουμελιώτικα στρατεύματα κατὰ τῆς Πελοποννήσου, τὰ ὁποῖα εὐχερῶς κατέβαλον τὴν ἀντίστασιν τῶν κυβερνητικῶν στρατευμάτων, καὶ ὁ Κωλέττης εἰσῆλθε θριαμβεύων εἰς τὸ Ναύπλιον, ἐνῶ ὁ Αὐγουστῖνος ἀνεχώρει εἰς Κέρκυραν.

Εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστρίου εἶχε συγκληθῆ εἰς τὸ Ἄργος ἡ Ἐθνοσυνέλευσις, ἡ ὁποία δὲν κατῴρθωσεν νὰ ἐργασθῆ ὁμαλῶς ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς. Τὴν 14 Ἰουλίου 1832 συνῆλθεν εἰς τὴν Πρόνοιαν πλησίον τοῦ Ναυπλίου Ἐθνοσυνέλευσις, ἡ ὁποία θεωρουμένη ὡς συνέχεια τῆς Συνελεύσεως τοῦ Ἄργους λέγεται ἐπίσης Ἐθνοσυνέλευσις. Αὕτη ἔδωκε γενικὴν ἀμνηστίαν καὶ ἐπεκύρωσεν παμψηφεί τὴν ἐκλογὴν τοῦ ᾽Οθωνος.

Ἡ ἀποβίβασις τοῦ ᾽Οθωνος εἰς τὸ Ναύπλιον τὴν 25 Ἰανουαρίου 1833 ἐπροκάλεσε γενικὴν ἀνακούφισιν, διότι ὅλοι ἐπίστευον ὅτι θὰ ἐτίθετο τέλος εἰς τὴν ἀναρχίαν καὶ ὅτι ἡ δεινῶς δοκιμασθεῖσα χώρα θὰ εἰσῆρχετο εἰς τὴν ὁδὸν τῆς τάξεως. Τὰ σημεῖα ἦσαν εὐοίωνα. Ὁ ᾽Οθων καὶ οἱ Βαυαροὶ σύμβουλοί του ἤρχοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ ἀγαθὰς προθέσεις καὶ πλεονέκτημα ἦτο ὅτι ὁ νεαρὸς βασιλεὺς δὲν εἶχε σύνδεσμον μὲ τὰ κόμματα.

## ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΙΑ — ΑΠΟΛΥΤΑΡΧΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

Ὁ ᾽Οθων δὲν εἶχεν ἀκόμη ἡλικίαν, διὰ νὰ κυβερνήσῃ ὁ ἴδιος. Διὰ τοῦτο ὁ πατὴρ του εἶχε διορίσει ἐπιτροπὴν, διὰ νὰ ἀσκήῃ τὰ βασιλικά καθήκοντα μέχρις ἐνηλικιωσέως τοῦ ᾽Οθωνος. Τὴν ἐπιτροπὴν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Ἀντιβασίλεια, ἀπετέλεσαν ὁ κόμης Ἀρμανσυπεργκ, πρῶτον Βαυαρὸς ὑπουργός, ὡς πρόεδρος, ὁ νομομαθὴς δόκτωρ Μάουερ καὶ ὁ στρατηγὸς Ἐυντεκ.

Οἱ τρεῖς ἀντιβασιλεῖς, βοηθούμενοι καὶ ἀπὸ ἄλλους Βαυαρούς, οἱ ὅποιοι εἶχον συνοδεύσει τὸν Ὅθωνα, συνεπλήρωσαν τὴν ὀργάνωσιν τοῦ κρατικοῦ οἰκοδομήματος τῆς Ἑλλάδος, τοῦ ὁποίου τὰς βάσεις εἶχε θέσει ὁ Καποδίστριας. Οἱ Βαυαροὶ ἐγκαθίδρυσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀπόλυτον μοναρχίαν. Πᾶσαι αἱ ἐξουσίαι ἀπέρρεον ἀπὸ τὸν βασιλέα. Παρὰ τὴν βασιλείαν ἐλειτούργει Ἑποικιοκρατικὸν Συμβούλιον, τοῦ ὁποίου τὰ μέλη διώριζεν ὁ βασιλεὺς. Πρόεδρος αὐτοῦ ἦτο ὁ βασιλεὺς, ἀντιπροσωπευόμενος δι' ἀντιπρόεδρου.



Ὁ βασιλεὺς Ὅθων ( 1815-1866 )

Τὸ ἔργον τῆς Ἀντιβασιλείας, ὅπως καὶ τοῦ Ὁθωνος, συνήνησε τὰς ἰδίαις δυσκολίας, τὰς ὁποίας εἶχε συναντήσει καὶ ὁ Καποδίστριας. Οἱ Βαυαροὶ δὲν κατώρθωσαν νὰ ἀποφύγουν τὰς προστριβὰς πρὸς τὰ κόμματα καὶ τὴν ἀντιζηλιαν μεταξὺ των, τὴν ὁποίαν ἐπωφελήθησαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Δυνάμεων. Ἐπίσης ἡ αὐταρχικὴ διοίκησις καὶ ἡ ἄγνοια τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν τοῦ τόπου, τῆς γλώσσης καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ λαοῦ κατέστησαν αὐτοὺς ταχέως ἀντιδημοτικούς.

Δύο μεγάλα ζητήματα ἀπησχόλησαν τὴν Ἀντιβασιλείαν : τὸ στρατιωτικὸν καὶ τὸ ἐκκλησιαστικόν. Οἱ Ἀντιβασιλεῖς συνέστησαν δέκα τάγματα κυνηγῶν ἢ ἀκροβολιστῶν, εἰς τὰ ὁποῖα κατετάχθησαν οἱ στρατιῶται τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ καὶ μερικοὶ ἐκ τοῦ ἀτάκτου στρατοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἡ ληστεία ὅμως ἐξηκολούθει νὰ λυμαίνεται τὸν τόπον. Εἰς τὸ ἐκκλησιαστικόν οἱ ἀντιβασιλεῖς ἔδωσαν ὀριστικὴν λύσιν δημιουργήσαντες αὐτοκέφαλον Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, τὴν

ὅποιαν ὅμως ἀνεγνώρισε τὸ Πατριαρχεῖον μόλις κατὰ τὸ ἔτος 1850. Οἱ Βαυαροὶ ἐπάταξαν δραστηριῶς τὴν ἀντίδρασιν καὶ κατεδίκασαν μάλιστα εἰς θάνατον τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Πλαπούταν ὡς ἐνεχομένους εἰς συνωμοσίαν. Ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησαν καὶ νὰ ἐκτελέσουν τὴν καταδίκην κατὰ τοῦ γηραιοῦ πολεμιστοῦ τῆς ἐλευθερίας.

Λήγοντος τοῦ ἔτους 1834 ἡ ἔδρα τῆς Κυβερνήσεως μετεφέρθη εἰς τὰς Ἀθήνας.

#### ΟΘΩΝ — ΑΥΤΑΡΧΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1845

Ἡ κυβέρνησις τῆς Ἀντιβασιλείας διήρκεσε 2 1)2 περίπου ἔτη (26 Ἰαν. 1833 - 20 Μαΐου 1835).

Τὴν 20 Μαΐου 1835 ἐνηλικιώθη ὁ Ὅθων, ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος τὴν ἐξουσίαν καὶ δι' ἐνθουσιώδους προκηρύξεως ἐξέθετε τὰ αἰσθηματὰ του πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν καὶ τὴν πρόθεσίν του νὰ κυβερνήσῃ τὴν χώραν ἀπαβλέπων εἰς τὸ μεγαλεῖον τῆς. Ὁ

**1835** Ὅθων ἐξηκολούθησε νὰ κυβερνᾷ ἀπολυταρχικῶς. Δὲν συνεκάλεσεν Ἑθνικὴν Συνέλευσιν οὔτε Βουλὴν. Προηόρρευεν ὁ ἴδιος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου καὶ ἡ διοίκησίς του ἦτο π ρ ο σ ω π ι κ ῆ, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων.

Ἐνῶ δὲ ὅλοι ἀνέμενον ὅτι θὰ ἐπῆρχετο ἡ κατάλυσις τῆς Βαυαροκρατίας, διετήρησε τοὺς Βαυαροὺς εἰς τὰς ἐπικαιροτέρας θέσεις καὶ διώρισε τὸν Ἀρμανσπεργκ πρωθυπουργόν, ἐνῶ οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν Ἑλλήνων πολιτικῶν ἀπεμακρύνθησαν ὡς πρεσβευταὶ εἰς τὰς διαφόρους αὐτὰς τῆς Εὐρώπης. Μερικοὶ ἐκ τῶν Βαυαρῶν εἰργάζοντο ἀποτελεσματικῶς καὶ μὲ ἀφοσίωσιν λόγῳ τῆς ἀνωτέρας μορφώσεώς των, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν ἠνείχοντο, κατόπιν μάλιστα τῶν ἥρωικῶν θυσιῶν κατὰ τὸν Ἀγῶνα, νὰ παραγκωνίζονται ἀπὸ τοὺς ξένους. Τέλος ὁ βασιλεὺς, ὑπὸ τὸ κράτος τῆς δυσαρεσκείας καὶ τῶν ὑποδείξεων τινῶν ἐκ τῶν προστατίδων δυνάμεων, ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας εἰς χεῖρας ἑλληνικάς, διορίσας πρόεδρον τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου τὸν Κωνστ. Ζωγράφον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1838.

Ὁ Ὅθων, καθὼς βραδύτερον καὶ ἡ σύζυγός του Ἀμαλία, ἐνεκολπώθησαν τὴν πολιτικὴν τῆς Μεγάλης Ἰδέας. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἀνακινήσεως τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος κατὰ τὰ ἔτη 1839 - 1841 ὠργανώθησαν κινήματα εἰς τὴν Κρήτην, τὴν Θεσσαλίαν καὶ

τὴν Μακεδονίαν, οἱ δὲ Ἕλληγες καὶ ὁ βασιλεὺς ἀνεθάρρησαν πιστεύσαντες ὅτι ἐπέστη ἡ στιγμή τῆς διαλύσεως τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ἐθνικῶν βλέψεων. Ἀλλὰ τοῦτο ἀφ' ἑνὸς μὲν ἔφερεν αὐτὸν εἰς προστριβὰς πρὸς τὸν σουλτᾶνον, ἀφ' ἑτέρου δὲ διέθεσε ἐναντίον αὐτοῦ τὰς Δυτικὰς Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν κηρυγμέναι ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1835 ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας ὁ πατὴρ τοῦ Ὀθωνος Λουδοβίκος καὶ εὔρε τὴν χώραν εἰσερχομένην εἰς τὴν ὁδὸν τῆς τάξεως. Παρέστη εἰς τὴν κατάθεσιν τοῦ θεμελίου λίθου τῶν ἀνακτόρων, τὰ ὁποῖα σήμερον ὀνομάζονται **Παλαιὰ Ἀνάκτορα**.



Ἡ βασίλισσα Ἀμαλία ( 1818 - 1876 )

#### Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ Γ' ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ

Αἱ Ἀθῆναι καθ' ὅλην τὴν βασιλείαν τοῦ Ὀθωνος ἦσαν θέατρον ἀντιθέσεων τῶν Δυνάμεων, τῶν ὁποίων οἱ ἀντιπρόσωποι ἀνεμειγνύοντο ζωηρῶς εἰς τὴν πολιτικὴν, ὑπεστήριζον τὰ κόμματα καὶ ὑπέθαλπον συνωμοσίας. Τὰ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν συσταθέντα τρία κόμματα : τὸ Γαλλικόν, τὸ Ἀγγλικόν καὶ τὸ Ρωσικόν ἐξηκολούθησαν νὰ ὑφίστανται καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας τοῦ Ὀθωνος. Οἱ ἐν Ἑλλάδι διπλωματικοὶ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν Προστατίδων Δυνάμεων ἀνέπτυξαν ἐξαιρετικὴν δρᾶσιν πρὸς ἀπόκτησιν πολιτικῆς ἐπιρροῆς ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν πολιτικὴν ἀστάθειαν, ἣ ὁποία ἐπεκράτησε τοὺς χρόνους αὐτοῦς. Ὁ Ζωγράφος παρητήθη καὶ ὁ Ὀθων διώρισε πρωθυπουργὸν τὸν Α. Πάικον. Κατόπιν ὅμως ἐνεργειῶν τοῦ Ἀγγλοῦ καὶ Γάλλου ἀντιπροσώπου ἡ

πρωθυπουργία ἀνετέθη εἰς τὸν Ἄλ. Μαυροκορδάτον, φίλον παλαιὸν τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ἐν Ἑλλάδι. Συγχρόνως ἐδημιουργήθη ἰσχυρὰ ἀντιδρασις κατὰ τοῦ Ὁθωνος.

Ἡ ἀντιπολίτευσις ἤξιον ἀπὸ τὸν βασιλέα συντάγματικὰς ἐλευθερίας· ἐπειδὴ ὅμως ὁ βασιλεὺς ἠρνεῖτο νὰ ἐνδώσῃ, κατεπολέμει αὐτόν. Τέλος παρεσκευάσθη διὰ τῆς ὑποκινήσεως τῶν ξένων, ἰδίως τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ρωσίας, συνωμοσία τῶν πολιτικῶν Ἀνδρέου Λόντου, Α. Μεταξᾶ καὶ Κ. Ζωγράφου, οἱ ὅποιοι κατόρθωσαν νὰ προσεταιρισθοῦν τὸν ἀγωνιστὴν τῆς Ἐπαναστάσεως **Ι. Μακρυγιάννην** καὶ δι' αὐτοῦ τὸν ἐκ τῶν ἀνωτέρων στελεχῶν τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ συνταγματάρχην τοῦ ἱππικοῦ **Δ. Καλλέργην** καὶ νὰ παρασύρουν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ.

Τὴν νύκτα τῆς 2-3 Σεπτεμβρίου 1843 ὁ Καλλέργης μετὰ τῆς φρουρᾶς τῶν Ἀθηνῶν ἀπέκλεισε τὰ ἀνάκτορα καὶ ἀπῆτησεν ἀπὸ τὸν Ὁθωνα τὴν παραχώρησιν Συντάγματος. Ὁ Ὁθων μετὰ ζωηρὰς ἀντιρρήσεις ὑπεχρεώθη νὰ ὑπογράψῃ Διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ

**1843** ἐκαλεῖτο Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ἣ ὅποια θὰ ἐψήφισε Σύνταγμα.

Ἀπὸ τότε ἡ πρὸ τῶν ἀνακτόρων πλατεῖα ὀνομάζεται Πλατεῖα τοῦ Συντάγματος καὶ μία τῶν ὁδῶν τῆς πρωτεύουσας φέρει τὸ ὄνομα Γ' Σεπτεμβρίου, ἣ ὅποια θεωρεῖται ἡ γενέθλιος ἡμέρα τοῦ ἑλληνικοῦ Συντάγματος.

## Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ

Ὁ Ὁθων συνεχάλεσεν Ἐθνοσυνέλευσιν, ἣ ὅποια συνῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὀνομάσθη Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῆς Γ' Σεπτεμβρίου καὶ ἐψήφισε τὸ Σύνταγμα τοῦ 1844 (18 Μαρτίου). Δι' αὐτοῦ ἐγκαθιδρύετο εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ συνταγματικὴ μοναρχία.

Τὸ νέον Σύνταγμα καθιέρωσε δύο κοινοβουλευτικὰ σώματα: τὴν Βουλὴν καὶ τὴν Γερουσίαν. Καὶ ἡ μὲν Βουλὴ ἀποτελεῖτο ἀπὸ 80 μέλη, ἡλικίας ἀνω τῶν 30 ἐτῶν, καὶ ἐξελέγετο ὑπὸ τοῦ λαοῦ με καθολικὴν σχεδὸν ψηφοφορίαν, ἡ δὲ Γερουσία ἀπὸ 27 μέλη, τὰ ὅποια διωρίζοντο ἰσοβίως ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Ὁ βασιλεὺς διώριζεν ἐπίσης καὶ ἔπαυε κατὰ βούλησιν τοὺς ὑπουργοὺς. Τὰ δύο Σώματα εἶχον τὴν Νομοθετικὴν Ἐξουσίαν, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ ὑπουργείου ἤσκει τὴν Ἐκτελεστικὴν.

Ἀπὸ τοῦ 1844 ὁ Ὅθων ἐκυβέρνησεν ὡς συνταγματικὸς μονάρχης, ἀλλ' ἐξ ἰδιοσυγκρασίας καὶ ἀνατροφῆς δὲν συνεπάθει τὰ κοινοβουλευτικὰ ἔθιμα. Ἡ Γερουσία, ὡς ἦτο φυσικόν, ἔγινε κατ' οὐσίαν ὄργανον τοῦ βασιλέως, ἐνῶ εἰς τὴν Βουλὴν ( ἡ ὁποία εἶχε τὰ προοδευτικὰ στοιχεῖα ) καὶ εἰς τὴν κοινὴν γνώμην τῆς χώρας ἐγεννήθη ζωνρὰ ἀντίδρασις κατὰ τῆς ἐνεργοῦ ἀναμείξεως τοῦ Ὅθωνος εἰς τὴν πολιτικὴν.

Δύο πολιτευόμενοι διεκρίνοντο τὴν ἐποχὴν αὐτὴν : Ὁ ἡγέτης τῆς ἀγγλικῆς φατρίας Μαυροκορδαῖτος καὶ ὁ Κωλέττης, ἡγέτης τῆς γαλλικῆς. Καίτοι δὲ τὰ κόμματα ἦσαν προσωπικά, διεκρίνοντο δύο ἀντίθετα πολιτικὰ προγράμματα καὶ δύο ἀντίθετοι τάσεις. Ὁ Μαυροκορδαῖτος ἐφρόνει ὅτι οἱ Ἕλληνες πρέπει νὰ καταστήσουν τὸ βασιλεῖον πρότυπον ἀγαθῆς διοικήσεως, ἐὰν δὲ ἐπετυγχάνετο τοῦτο, θὰ ἐξησφαλίζοντο βαθμηδὸν τὰ ἀναγκαῖα μέσα πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης, τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας. Ὁ Κωλέττης, ἀντιθέτως, ἦτο τῆς γνώμης ὅτι ἡ Ἑλλὰς πάση θυσίᾳ ἔπρεπε νὰ ἐπιδιώξη τὴν ἐπέκτασιν τοῦ Βασιλείου καὶ ὅτι διὰ τῆς ἐπεκτάσεως θὰ ἀπέκτα τὰ μέσα τῆς ἐσωτερικῆς ἀναπτύξεως.

#### Η ΕΞΩΣΙΣ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ

Ἡ βασιλεία τοῦ Ὅθωνος ἐξηκολούθησεν ἐν μέσῳ περιπετειῶν, αἱ ὁποῖαι κατέληξαν εἰς τὴν ὀριστικὴν ἀπομάκρυνσιν αὐτοῦ.

Κατὰ τὴν διάρκειαν δηλαδὴ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου ἡ Ἑλλὰς προεκάλεσεν ἐπαναστατικὰ κινήματα εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἡπείρον καὶ τὴν Μακεδονίαν, διὰ νὰ παρασκευάσῃ τὴν κατάληψιν τῶν χωρῶν αὐτῶν. Αἱ Γαλλία καὶ Ἀγγλία, αἱ ὁποῖαι ἦσαν σύμμαχοι τῆς Τουρκίας, ἀπεβίβασαν στρατεύματα εἰς τὸν Πειραιᾶ. Αἱ δύο Δυνάμεις ἐπέβαλον Ἐπιουργεῖον τῆς ἀρεσκείας τῶν ὑπὸ τὸν Μαυροκορδαῖτον, τὸ ὀνομασθὲν Ἐπιουργεῖον Κατοχῆς, εἰς τὸ ὅποιον ὡς ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν παρεκάθητο ὁ Καλλέργης, ὁ ἦρωας τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1843. Ἀλλ' ἡ κατοχὴ κατέστησε δημοφιλῆ τὸν Ὅθωνα.

Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ὅμως ἀνεεώθη ἡ κατὰ τοῦ βασιλέως ἀντίδρασις, ἕνεκα τῶν ἐξῆς γεγονότων : Ὁ βασιλεὺς κατηγορεῖτο ὅτι, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐθνικῆς ἐνώσεως τῆς Ἰταλίας (1859 - 1861), δὲν ἐφήρμοσε τὸ πρόγραμμα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. Ἐξ ἄλλου, ἡ νέα γενεὰ πολιτευομένων, ἡ ὁποία εἶχε μορφωθῆ ἐν τῷ μεταξύ, τολμηροτέρα ἐπετίθετο κατὰ τοῦ βασιλέως, διότι ἔβλεπεν ἑαυτὴν παραγκωνιζομένην,

ὑπὸ τῶν αὐλοφίλων πολιτικῶν. Ὁ Ἐπαμεινώνδας Δεληγεώργης, ἐκ τῶν νεωτέρων τούτων πολιτικῶν μὲ τὴν θορυβώδη ἐμφάνισιν καὶ τὰς φιλελευθέρας ἀπαιτήσεις, εἶχε γίνεαι εἰδωλὸν τῆς φοιτητικῆς νεολαίας. Ὅταν δὲ κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1861 ἐκέρδισαν οἱ φίλοι τοῦ Στέμματος, ἡ κοινὴ γνώμη ἐξηγέρθη καὶ ἐκραύγαζε διὰ τὰς ἐκλογικὰς παρανομίας. Ὁ Ὅθων ἀντεμετώπισε τὴν κατακραυγὴν ἀντικαθιστῶν τὸν ἕνα αὐλόφιλον πρωθυπουργόν, τὸν Ἀθ. Μιαούλην, υἱὸν τοῦ ναυάρχου, δι' ἄλλου, τοῦ Γενναίου Κολοκοτρώνη, υἱοῦ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη.



Ἀκρόπρωρον τῆς «Καρτερίας»

Κατόπιν τούτου ἡ ἀντιπολίτευσις προεκάλεσε στάσεις εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὅτε δὲ ὁ Ὅθων ἀπεφάσισε νὰ περιοδεύσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ, ἐπανεστάτησαν ἐκτὸς τῶν ἄλλων μερῶν αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Ἐπ. Δεληγεώργης, ὡς ἐκπρόσωπος τῶν ἐπαναστατῶν, ἐδημοσίευσεν προκήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας ἀνήγγειλε τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας τοῦ Ὅθωνος καὶ τὴν σύγκλησιν Ἐθνοσυνελεύσεως.

Ὅταν δὲ ἡ βασιλικὴ θαλαμηγὸς ἔφθασεν εἰς τὸν Πειραιᾶ, τὸ πλῆθος ἐδέχθη τὸν βασιλέα δι' **1862** ἀποδοκιμασιῶν καὶ ἀπειλῶν. Ὅλην τὴν νύκτα ὁ

Ὅθων ἔμεινεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Σαλαμῖνος σκεπτόμενος καὶ τὴν ἐπο-

μένην ἀνεχώρησεν ἐπὶ ἀγγλικοῦ πλοίου, ὅπως εἶχεν ἔλθει (12 Ὀκτωβρίου 1862).

Ὁ Ὅθων ἔζησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα περίπου 30 ἔτη. Ἐζῆσεν ἀκόμη πέντε ἔτη εἰς τὴν ἐξορίαν νοσταλγῶν τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἀλληλογραφία του ἀποδεικνύει τὴν θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Δὲν ἠθέλησε μέχρι τοῦ θανάτου του νὰ ἀποχωρισθῇ, καθὼς καὶ ἡ Ἀμαλία, τὴν ὥραίαν ἑλληνικὴν ἐνδυμασίαν καὶ κατὰ τὰς τελευταίας του στιγμὰς τὰ χεῖλη του ἐπέφεραν τὴν λέξιν «Ἑλλάς».

Τοιοτοτρόπως παρήλθον τριάκοντα ἔτη ἐλευθέρου βίου καὶ τὸ νεοσύστατον κράτος μας δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐημερίας. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ εἶναι φυσικὸν εἰς τὰ ἔθνη, τὰ ὅποια διψοῦν διὰ πρόοδον καὶ δημιουργίαν. Εἶναι ὅμως ἐξ ἄλλου ἀληθές, ὅτι αἱ διαρκεῖς αὐταὶ ἀνωμαλίαι ἐπεβράδυναν τὴν ἐσωτερικὴν μας ὀργάνωσιν εἰς κράτος εὐνομούμενον.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Η ΕΥΡΩΠΗ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1870 — Ο ΑΓΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΩΣ

### Ι. Η ΓΑΛΛΙΑ

Ο ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΗ' (1814-1824) — Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΜΟΝΑΡΧΙΑ

Ἐνῶ ἡ Ἑλλάς ἠγωνίζετο διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ βραδύτερον κατέβαλλε μεγάλας προσπάθειάς νὰ ὀργανωθῇ ἐσωτερικῶς εἰς κράτος πολιτισμένον, ἡ Εὐρώπῃ διήρχετο μίαν ἀπὸ τὰς πλέον ταραχώδεις περιόδους τῆς ἱστορίας τῆς. Εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίσωμεν τὴν σπουδαίαν πολιτικὴν κίνησιν, ἡ ὁποία ἐσημειώθη εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς καὶ εἶχε πολλάκις καὶ εἰς τὰ πράγματα τῆς χώρας μας σημαντικὸν ἀντίκτυπον.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Βατερλώ (18 Ἰουνίου 1815) ὁ βουρβωνικὸς οἶκος ἀποκατεστάθη εἰς τὴν Γαλλίαν, ὁ **Λουδοβίκος ΙΗ'** ἀνῆλθεν εἰς τὸν γαλλικὸν θρόνον καὶ οἱ μετανάσται εὐγενεῖς ἐπανῆλθον εἰς τὴν πατρίδα των. Ὁ Λουδοβίκος ἐχορήγησε συνταγματικὸν πολίτευμα, τὸ ὁποῖον παρεχώρει εἰς τὸν γαλλικὸν λαὸν περιορισμένας ἐλευθερίας. Καθιέρωσε δύο Βουλὰς, ἀλλὰ περιώριζε πολὺ τὸ ἐκλογικὸν δικαίωμα. Ἐπὶ 35 ἑκατομμυρίων κατοίκων ἐψήφισον μόνις 90 - 100 χιλιάδες. Τοιοῦτοτρόπως ἀποκατεστάθη εἰς τὴν Γαλλίαν νέον πολίτευμα, ἡ **συνταγματικὴ μοναρχία**.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΗ' ἦτο ἄνθρωπος εὐφυῆς καὶ μὲ ὀρθὴν κρίσιν, ἀλλὰ νωθρὸς καὶ ἄνευ πρωτοβουλίας. Διὰ τοῦτο ἐδημιουργήθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν πολιτικὰ κόμματα, τὰ ὁποῖα μὲ τὴν δρᾶσίν των προσέκαλον εἰς τὴν χώραν ταραχάς. Τὰ σημαντικώτερα ἐξ αὐτῶν ἦσαν: 1) Οἱ ἄκροὶ ἢ ἀδιάλλακτοὶ βασιλόφρονες, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως Κάρολον καὶ ἐζήτησαν τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ παλαιοῦ ἀπολυταρχικοῦ καθεστώτος. Αὐτοὺς οἱ Γάλλοι ὠνόμαζον **Ultras** καὶ ἔλεγον περὶ αὐτῶν ὅτι ἦσαν βασιλικώτεροι τοῦ βασιλέως. 2) Οἱ **συνταγματικοὶ βασιλόφρονες**, οἱ

ὅποιοι ἦσαν ὀπαδοὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν οἱ σπουδαῖοι ἱστορικοὶ **Γκιζὸ** καὶ **Τιέρ**. 3) Οἱ φιλελεύθεροι ἢ ἀνεξάρτητοι, οἱ ὅποιοι ἐμίσουν ἐξ Ἰσοῦ τὸ παλαιὸν καθεστῶς καὶ τοὺς Βουρβόνους.

Ἐπὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ΄ ἐκυβέρνησαν τὴν Γαλλίαν σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου οἱ ἀδιάλλακτοι, οἱ ὅποιοι μάλιστα προέβησαν εἰς ἀντεδικήσεις κατὰ τῶν φίλων τῆς ἐπαναστάσεως καὶ κατεδίκασαν εἰς θάνατον πολλοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Ναπολέοντος, μεταξὺ τῶν ὁποίων 16 στρατηγούς. Εἷς ἐξ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ περίφημος στρατηγὸς Νέυ. >>

#### ΚΑΡΟΛΟΣ Ι΄ (1824-1830) – ΙΟΥΛΙΑΝΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Τὸν Λουδοβίκον ΙΗ΄ διεδέχθη ὁ ἀδελφός του **Κάρολος Ι΄** εἰς ἡλικίαν 57 ἐτῶν. Πρόγραμμα τοῦ ὁ Κάρολος ἔθεσε τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ παλαιοῦ καθεστώσος καὶ πρὸς τοῦτο ἐνήργησε μεγάλην ἐκκαθάρισιν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὸν στρατόν. Ἄλλ΄ ἡ ἀντίδρασις ἣ ὅποια ἐξεδηλώθη κατὰ τῶν ἀθαιρειῶν τοῦ Καρόλου ἦτο ζωηρὰ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐσκέφθησαν νὰ κερδίσουν τὴν κοινὴν γνώμην μὲ μίαν λαμπρὰν ἐπιτυχίαν εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ὁ γαλλικὸς στρατός, μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ὁ ἡγεμὼν τοῦ Ἀλγερίου προσέβαλε τὸν πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας, κατέλαβε τὸ Ἀλγέριον (5 Ἰουλίου 1830).

Ἄλλ΄ ἡ κοινὴ γνώμη δὲν συνεκινήθη καὶ κατὰ τὰς ἐκλογὰς ἡ κυβερνήσις κατεψηφίσθη. Ὁ Κάρολος τότε διὰ διαταγμάτων προέβη εἰς διαφόρους περιορισμοὺς τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος κατ' ἀρχὰς προέβη εἰς διαδηλώσεις καὶ κατόπιν εἰς ἔνοπλον ἐξέγερσιν. Ἐστήθησαν ὁδοφράγματα εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Παρισίων καὶ μετὰ τριήμερον μάχην ὁ λαὸς ἔγινε κύριος τῆς καταστάσεως. Ὁ Κάρολος ἔφυγεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἀνηγορεύθη δὲ βασιλεὺς ὁ δούξ τῆς Ὀρλεάνης Λουδοβίκος Φίλιππος Α΄.

Αὐτὴ εἶναι ἡ Ἰουλιανὴ ἐπαναστάσις, ἡ ὅποια εἶχεν ἀντίκτυπον εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Τὸ Βέλγιον ἐπανεστάτησε, διὰ νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὴν Ὀλλανδίαν, καὶ τέλος κατώρθωσε νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητον συνταγματικὸν βασίλειον μὲ βασιλέα **1830** τὸν πρίγκιπα Λεοπόλδον (1831-1865), τοῦ ὁποῦ ἡ ὑποψηφιότης εἶχεν ὑποστηριχθῆ καὶ διὰ τὸν ἑλληνικὸν θρόνον. Ἐπίσης

ἐπανεστάτησεν ἡ Πολωνία, διὰ τὴν ἀνακτῆσιν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς. Ἄλλ' ὁ στρατὸς τοῦ Γάλλου κατέπειξε τὸ κίνημα, ἡ Πολωνία ἔχασε τὴν μέχρι τοῦδε αὐτοδιοίκησιν τῆς καὶ μετεβλήθη εἰς ρωσικὴν ἐπαρχίαν. Καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐσημειώθη κίνημα κατὰ τῆς Αὐστρίας, ἀλλ' ὁ αὐστριακὸς στρατὸς ἐπενέβη ἐγκαίρως καὶ κατέπειξεν αὐτό. Ὅμοια κινήματα ἐσημειώθησαν καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Γερμανίαν.

Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος παρεχώρησε Σύνταγμα μὲ περισσοτέρας ἐλευθερίας καὶ ἐπεξέτεινε τὸ ἐκλογικὸν δικαίωμα εἰς περισσοτέρους, ὥστε τώρα οἱ ψηφοφόροι ἀνῆρχοντο εἰς 200 χιλ., ἡ δὲ ἀστική τάξις ἐξησφάλισεν ἐφεξῆς τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν. Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος, υἱὸς τοῦ γνωστοῦ ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως Philippe Régalité, προσεποιεῖτο ὅτι ἀποστρέφεται τοὺς τύπους, ἐξήρχετο πεζός, ἐπλησίαζε τὸν λαὸν καὶ κατήγγησε τὴν βαρεῖαν ἐθιμοτυπίαν εἰς τὰ ἀνάκτορα. Διὰ τοῦτο ὠνόμαζον αὐτὸν « βασιλέα τῶν ἀστῶν » ἢ « ἀστὸν βασιλέα ».

Τὴν Γαλλίαν ἐκυβέρνησεν ἐπὶ 7 1/2 ἔτη κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὁ Γκυζό, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐπιβληθῆ μετὰ τὴν εὐφυΐαν, τὴν ἐξαιρετικὴν δραστηριότητα καὶ τὴν εὐφράδειάν του. Ἀποτυχία ὅμως εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν καὶ φοβερὰ οἰκονομικὴ κρίσις ἐκλόνησαν τὴν θέσιν τῆς μοναρχίας. Ἡ ἀντιπολίτευσις ἤρχισεν ὀξυτάτην ἐπίθεσιν μετὰ σύνθημα τὴν ἐκλογικὴν μεταρρύθμισιν καὶ ἰδίως τὴν καθολικὴν ψήφον. Ἡ κίνησις αὐτὴ κατέληξεν εἰς ἐπικίνδυνον στάσιν. Ἐστήθησαν

**1848** πάλιν ὀδοφράγματα, ἐγίναν συγκρούσεις καί, ὅταν ἡ Ἐθνοφρουρὰ προσετέθη μετὰ τὸ μέρος τῶν στασιαστῶν, τὸ κίνημα ἔλαβε χαρακτῆρα ἀντιδυναστικόν. Ὁ Λουδοβίκος ὑπεχρεώθη νὰ φύγῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Αὕτῃ εἶναι ἡ λεγομένη Φεβρουαριανὴ ἐπανάστασις τοῦ 1848. 21

## Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ βασιλέως ἀπὸ τὴν Γαλλίαν ἐσχηματίσθη προσωρινὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποία ἀνεκήρυξε τὴν Δημοκρατίαν (24 Φεβρουαρίου 1848). Ἡ νέα δημοκρατία ἐκήρυξεν ὅτι εἶναι εἰρηνικὴ καὶ φιλόanthropos, κατήγγησε τὴν θανατικὴν ποινὴν διὰ τὰς πολιτικὰς πράξεις καὶ εἰσήγαγε τὴν καθολικὴν ψηφοφορίαν. Πᾶς Γάλλος ἄνω τῶν 20

ἐτῶν εἶχε δικαίωμα ψήφου καὶ ἦτο τοῦ 25οῦ ἦτο ἐκλέξιμος. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἀριθμὸς τῶν ψηφοφόρων ἀνῆλθεν εἰς 9 ἑκατομμύρια.

Ἄλλ' ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις εὐρέθη πρὸ μεγάλων οἰκονομικῶν δυσχερειῶν. Ἡ ἐσοδεία τοῦ 1847 ἦτο κακὴ καὶ ἐπολλαπλασιάσθη τὸ πλῆθος τῶν ἀνέργων. Ἡ κατάστασις ἀνησύχησε τὴν εὐποροῦσαν τάξιν, ἣ ὅποια ἤρχισε νὰ ἀντιδρᾷ. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς ἐκλογὰς διὰ Συντακτικὴν Συνέλευσιν ἐπεκράτησαν οἱ συντηρητικοί, οἱ ἐργατικοὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἀνατρέψουν βιαίως τὴν κατάστασιν. Τὸ κίνημα τῆς ἐργατῶν κατέπνιξεν ὁ στρατηγὸς Καβαινιακ.

Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ἐψήφισε τὸ Σύνταγμα τῆς 12ης Νοεμβρίου 1848, τὸ ὅποιον ἐδημιούργησε μίαν Βουλὴν ἐκλεγομένην διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας καὶ ἔδωκε τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν εἰς Πρόεδρον ἐκλεγόμενον ἐπίσης ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας. Εἰς τὰς ἐκλογὰς τοῦ Δεκεμβρίου 1848 Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐξελέγη ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων, ἀνεψιὸς τοῦ Μ. Ναπολέοντος. Ἡ αἴγλη τοῦ μεγάλου στρατηλάτου ἔδωκε τὴν νίκην, ἔκτοτε δὲ ἡ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ δημοκρατικοῦ καθεστῶτος κατέστη ἰσχυροτέρα.

#### ΝΑΠΟΛΕΩΝ Ο Γ' ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ

Ὁ Ναπολέων ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς εἰργάζετο διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς αὐτοκρατορίας καί, ἀφοῦ κατώρθωσε νὰ προσεταιρισθῇ ἀνωτέρους ἀξιοματικούς, προέβη εἰς πραξικοπηματικὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς καὶ ἐκάλεσε τὸν λαὸν νὰ τοῦ δώσῃ τὴν ἀπαιτουμένην ἐξουσίαν, διὰ νὰ καταρτίσῃ νέον Σύνταγμα ( 2 Δεκεμβρίου 1851 ).

Οἱ δημοκρατικοὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἀντιτάξουν ἀντίστασιν. Ὁ ποιητῆς Βίκτωρ Οὐγκώ μὲ ἄλλους ὁμόφρονας προσεπάθησαν νὰ ἐξεγείρουν τὰς συνοικίας τῶν Παρισίων. Ἄλλ' ὁ λαὸς ἔμεινεν ἀδιάφορος, ἣ στάσις κατεστάλη καὶ ἔγιναν πολλαὶ συλλήψεις καὶ ἐκτοπίσεις. Μεταξὺ τῶν ἐξορίστων ἦτο καὶ ὁ Οὐγκώ. Τὸ δημοψήφισμα τῆς 20 - 21

Δεκεμβρίου 1851 μὲ 7 1/2 ἑκατομ. ψήφους ἔδωκεν εἰς τὸν **1852**  
Ναπολέοντα τὸν τίτλον τοῦ Προέδρου διὰ μίαν δεκαετίαν.

Κατ' οὐσίαν ὁ Ναπολέων ἦτο δικτάτωρ. Μετὰ ἓν ἔτος ( 2 Δεκεμβρίου 1852 ) ἀνεκηρύχθη καὶ κατὰ τύπους αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων ὑπὸ τὸ ὄνομα **Ναπολέων Γ'.**

Ὁ γαλλικὸς λαὸς ἤλπιζεν ὅτι ὁ νέος Ναπολέων θὰ ἐπανέφερε



Ναπολέων Γ' (1808 - 1873)

τὰς ἐνδόξους ἡμέρας τοῦ θείου του. Καὶ πραγματικῶς ἤλθον στιγμαί, κατὰ τὰς ὁποίας ἐφάνη ὅτι ἡ Γαλλία ἐκυρίαρχη εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ Ναπολέων ἐταπείνωσεν ἀλληλοδιαδόχως τοὺς ἡγεμόνας, οἱ ὁποῖοι εἶχον νικήσει τὸν Ναπολέοντα Α'.

Εἰς τὴν Σεβαστούπολιν ἐνίκησε τὸν Τσάρον Νικόλαον.

Εἰς τὸ Σολφερίνο ἐνίκησε τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας.

Συνετρίβη ὅμως, ὅταν προσέβαλε τὸν βασιλέα τῆς Πρωσίας.

## II. Η ΑΓΓΛΙΑ

### ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ ΤΟ 1815

Ἡ πολιτικὴ ὀργάνωσις τῆς Ἀγγλίας εἶχε παραμείνει μέχρι τοῦ 1815 ὅποια ἦτο τὸν 18ον αἰῶνα. Τὸ καθεστῶς αὐτό, τὸ ὁποῖον ἐθαυμάσθη ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς φιλοσόφους καὶ πολιτικούς μεταρρυθμιστάς, ἦτο κατ' οὐσίαν ἄλιγαρχικόν. Τὴν Ἀγγλίαν ἐκυβέρνην ἡ ἀριστοκρατία, δηλαδή οἱ γαιοκτῆμονες λόρδοι καὶ ὑπῆρχε πραγματικὴ διαίρεσις εἰς τάξεις κοινωνικάς.

Ἡ Ἀγγλία εἶχεν, ὅπως γνωρίζομεν, δύο Κοινοβουλευτικὰ Σώματα. Ἡ Βουλὴ τῶν Λόρδων ἢ Ἄνω Βουλὴ ἀποτελεῖτο ἀπὸ τοὺς τιτλοῦχους εὐγενεῖς, τοὺς ὁποίους διώριζεν ὁ βασιλεὺς ἰσοβίως καὶ κληρονομικῶς εἰς ἀπεριόριστον ἀριθμόν. Ἡ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων ἢ Κάτω Βουλὴ κατηρτίζετο δι' ἐκλογῆς.

Ἄλλὰ τὸ ἐκλογικὸν σύστημα ἦτο παράδοξον. Τοὺς ἀντιπροσώπους ἐξέλεγον αἱ κομητεῖαι καὶ οἱ πύργοι. Ἐκάστη κομητεία ἔστελλεν εἰς τὴν Βουλὴν δύο βουλευτάς καὶ ἦτο, ὅτι ἡμεῖς σήμερον λέγομεν ἐκλογικὴν περιφέρειαν. Ἐπίσης ἕκαστος πύργος ἔστελλε δύο βουλευτάς, τὸ δὲ δικαίωμα αὐτὸ εἶχον δώσει οἱ βασιλεῖς κατὰ καιροὺς εἰς τοὺς πύργους. Εἰς τὰς κομητείας δικαίωμα ψήφου εἶχον μόνον ὅσοι εἶχον εἰσόδημα 50 σελίνια, δηλαδὴ 50 χρ. δραχμάς, ἀπὸ ἔγγειον ἰδιοκτησίαν. Ἄναχρονιστικὸν ὅμως ἦτο αὐτό, τὸ ὅποῖον συνέβαινε μὲ τοὺς πύργους. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἶχον χάσει τοὺς κατοίκους των, εἶχον καταστήσει ἀσήμαντα χωρία ἢ εἶχον σβήσει ἐντελῶς καὶ εἶχον περιέλθει εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν ἰσχυρῶν. Ἐν τούτοις ἐξηκολούθουν νὰ στέλλουν ἀντιπροσώπους, οἱ ὅποιοι συνήθως ἦσαν οἱ ἰδιοκτῆται των. Ἡ ἀναλογία ἦτο 187 βουλευταὶ κομητειῶν πρὸς 467 τῶν πύργων. Ἀντιθέτως μεγάλα βιομηχανικὰ κέντρα, ὅπως τὸ Μάντσεστερ, τὸ Μπίρμιγγαμ κ. ἄ. δὲν ἀντεπροσωπεύοντο εἰς τὴν Βουλὴν, διότι οἱ κάτοικοί των (ἐργάται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ) δὲν εἶχον ἔγγειον ἰδιοκτησίαν.

Ὁ ἀγγλικανικὸς κληρὸς εἶχε μεγάλα προνόμια. Ἐπισημῶς ἀνεγνωρίζοντο δύο μόνον δόγματα, τὸ ἀγγλικανικὸν εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὸ πρεσβυτεριανὸν εἰς τὴν Σκωτίαν. Οἱ Καθολικοὶ ἀπεκλείοντο ἀπὸ τὰς δημοσίας θέσεις.

## ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΑΚΜΗ

Καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν ἐσημείωσεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἡ βιομηχανία ἀπὸ τοῦ τέλους τῶν ναπολεοντείων χρόνων. Εἰς τοῦτο συνετέλεσεν ἰδίως ἡ τελειοποίησις τῶν μηχανικῶν μέσων. Τὸν 16ον αἰῶνα οἱ Ἄγγλοι εἶχον ἀνακαλύψει τὴν ὑφαντικὴν μηχανήν, τὴν κλωστικὴν καὶ τὴν ἀτμομηχανήν, αἱ ὅποια μὲ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ἀνθρακὸς ἔφεραν ἐπανάστασιν εἰς τὴν βιομηχανίαν. Ἡ χώρα ὅλη ἐκαλύφθη ἀπὸ καπνοδόχους.

Ἀποτέλεσμα τῆς βιομηχανικῆς ἀκμῆς ἦτο ἡ ἀνάπτυξις μεγάλων βιομηχανικῶν κέντρων καὶ ἡ δημιουργία κεφαλαιούχων καὶ ἀνθρώπων ἀποζώντων ἀπὸ τὸ ἡμερομίσθιον, δηλαδὴ ἐργατικῆς τάξεως. Ἡ Ἀγγλία πρώτη ἀπὸ τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης ἀνέπτυξε πληθυσμὸν, ὁ ὅποιος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τραφῇ ἀπὸ τὰ προϊόντα τοῦ τόπου· εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ τρόφιμα εἰσαγόμενα ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ἔπρεπεν ἀντ'

αὐτῶν νὰ πωλῆ βιομηχανικά προϊόντα εἰς τὰς ξένας χώρας. Περὶ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος ἡ Ἀγγλία ἦτο τὸ κατ' ἐξοχὴν βιομηχανικὸν κράτος τῆς Εὐρώπης, τὸ μέγα ἐργαστήριον τοῦ κόσμου.

Ἄλλ' ἀκριβῶς ἡ βιομηχανικὴ αὕτη ἀνάπτυξις ἐδημιούργησε τὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας τοῦ αἰῶνος. Ἡ παλαιά, ἡ ἀγροτικὴ Ἀγγλία, ἦτο ὑπὲρ τοῦ προστατευτικοῦ ἐμπορίου, δηλ. τοῦ λεγομένου *μεροκαντιλισμοῦ*. Ἐπέμενε δηλαδή τὸ κράτος νὰ κανονίζῃ τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν συναλλαγὴν καὶ διὰ σειρᾶς νομοθετημάτων εἶχε κατοχυρώσει τὰ συμφέροντα τῶν παραγωγῶν. Κυριώτεροι ἦσαν οἱ νόμοι τῶν σιτηρῶν, οἱ ὁποῖοι ἀπηγόρευον τὴν εἰσαγωγὴν σίτου ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἐπέτρεπον εἰς τοὺς παραγωγούς νὰ πωλοῦν τὰ προϊόντα των εἰς ὑψηλὴν τιμὴν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ 1815 ἡ τιμὴ τῶν σιτηρῶν εἶχε πέσει εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἐνῶ οἱ Ἀγγλοὶ ἐξηκολούθουν « νὰ τρώγουν ἀκριβὰ τὸ ψωμί » καὶ ἀκριβὸ ψωμί ἐσήμαινεν ὑψηλὸν ἡμερομίσθιον καὶ ἀκρίβειαν τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Ἦτο λοιπὸν φυσικὸν οἱ βιομήχανοι νὰ εἶναι κατὰ τῶν νόμων τῶν σιτηρῶν καὶ γενικῶς ὑπὲρ τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου (Free Trade, φρίι τρέιντ), τὸ ὁποῖον ἀπὸ τοῦ 1776 εἶχεν ὑποστηρίξει ὁ μέγας οἰκονομολόγος Ἀδάμ Σμιθ.

Διὰ νὰ ἐπιτύχουν ὅμως τὴν οἰκονομικὴν μεταρρύθμισιν οἱ βιομήχανοι, ἔπρεπε νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ Κοινοβούλιον. Ἀλλὰ τὸ ἐκλογικὸν σύστημα ἠνύθει τοὺς γαιοκτῆμονας. Προϋπόθεσις πάσης οἰκονομικῆς μεταρρυθμίσεως ἦτο ἡ ἐκλογικὴ μεταρρύθμισις. Οἱ πολιτικοὶ λοιπὸν ἀγῶνες τῶν Ἀγγλῶν μετὰ τὴν εἰρήνην ἐστράφησαν κυρίως εἰς τὰ ἐξῆς προβλήματα : 1) τὴν ἐκλογικὴν μεταρρύθμισιν, 2) τὴν κατάργησιν τῶν νόμων τῶν σιτηρῶν ἢ τὴν ἐλευθερίαν συναλλαγῆν καὶ 3) τὴν χειραφέτησιν τῶν Καθολικῶν.

#### ΑΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

Τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν μεταρρύθμισιν διεξήγαγε κατ' ἀρχὰς ἡ μικρὰ μειοψηφία τοῦ Κοινοβουλίου, οἱ λεγόμενοι ριζοσπαστικοί, διότι τὰ δύο μεγάλα κόμματα, οἱ Οὐίγοι καὶ οἱ Τόρις, ἦσαν προσηλωμένα εἰς τὸ παλαιὸν καθεστῶς. Ἄλλ' οἱ Ἀγγλοὶ κατώρθωσαν νὰ διευθετήσουν τὰ ζητήματά των χωρὶς ἐσωτερικοὺς κλονισμοὺς, δηλ. ἐξελικτικῶς καὶ διὰ συμβιβασμοῦ.

1) Ἡ χειραφέτησις τῶν Καθολικῶν (1829). Τὸν ἀγῶνα ὠργάνωσεν ὁ περίφημος Ἴρλανδὸς πολιτευτὴς **Ο' Κόννολ**. Ἡ Βουλὴ ἐδέχθη τὴν μεταρρύθμισιν, τὰ κατὰ τῶν Καθολικῶν μέτρα καταργήθησαν καὶ οἱ Καθολικοὶ ἔλαβον τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγωνται καὶ νὰ διορίζωνται εἰς δημοσίας θέσεις.

2) Ἡ ἐκλογικὴ μεταρρύθμισις (1832). Τὴν πρῶτην ἐκλογικὴν μεταρρύθμισιν ἐπραγματοποίησεν ὁ πρωθυπουργὸς **Γκρέυ**. Ἀπὸ τοὺς ἐρήμους πύργους ἀφηρέθησαν 146 ἔδραι καὶ ἐδόθησαν εἰς βιομηχανικὰς πόλεις. Βραδύτερον εἰς δύο περιόδους, τὸ 1867 καὶ τὸ 1885, τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου ἐπεξετάθη εἰς πολλούς· καθολικὸν ὅμως ἔγινε μόνον μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον, ἐπεκταθὲν μάλιστα καὶ εἰς τὰς γυναῖκας.

3) Ἡ οἰκονομικὴ μεταρρύθμισις (1846). Μετὰ τὴν ἐκλογικὴν μεταρρύθμισιν οἱ βιομήχανοι διέθετον ἔδρας εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἤρχισαν τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ μεριαντισμοῦ, δηλαδὴ τοῦ προστατευτικοῦ ἐμπορίου. Τὸ 1846 καταργήθη ὁ νόμος τῶν σιτηρῶν. Αἱ ἄλλαι περιοριστικαὶ διατάξεις, ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης, καταργήθησαν καὶ ἡ Ἀγγλίᾳ ἐβάδισεν ἀποφασιστικῶς εἰς τὸ ἐλεύθερον ἐμπόριον. Τὸ 1860 δὲν ἔμμενεν οὔτε ἴχνος ἀπὸ τὸ παλαιὸν σύστημα.

Αἱ συνέπειαι τῆς ἀλλαγῆς ἔγιναν ἀμέσως αἰσθηταί. Ἡ βιομηχανία ἀνεπτύχθη τεραστίως, ἡ ἐξαγωγὴ ἐπολλαπλασιάσθη, ὁ ἐμπορικὸς στόλος ηὔξανετο ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος καὶ αἱ ἀποικιακαὶ κτήσεις ἐπεξετάθησαν καὶ ἐστερεώθησαν.

### III. Η ΙΤΑΛΙΑ

#### ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑΝ

Ἡ Ἱταλία ἐξηκολούθει νὰ εἶναι διεσπασμένη εἰς πολλὰ ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων κράτη, τὰ ὅποια ἐκυβερνῶντο ἀπολυταρχικῶς καὶ μέγα μέρος αὐτῆς κατεῖχετο ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν. Οἱ Ἱταλοὶ πατριῶται ἤρχισαν φανερῶς νὰ ἀπαιτοῦν φιλελευθέρους θεσμοὺς ἤδη ἀπὸ τοῦ 1830. Κυρίως ὅμως μετὰ τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1848 ἡ Ἱταλία ἔγινε θεάτρον εὐρυτάτης ἐπαναστατικῆς κινήσεως, τῆς ὁποίας σκοπὸς ἦτο πάντοτε ἡ ἑνωσις τῆς χώρας καὶ ἡ ἐγ-

καθίδρυσις φιλελευθέρων θεσμῶν. Πρὸ τούτου ὅμως ἔπρεπε νὰ ἐκδιωχθοῦν οἱ Αὐστριακοὶ ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν.

Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1848 οἱ Ἰταλοὶ ἐξήγερθησαν σύσσωμοι. Οἱ ἡγεμόνες τῶν κρατιδίων ὑπεχρεώθησαν νὰ παραχωρήσουν συντάγματα, ὁ δὲ ἐπαναστατικὸς σύλλογος Νέα Ἰταλία, ὁ ὁποῖος ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ περιφήμου συγγραφέως **Ματσίνι** (Mazzini), ἐξώθησεν εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας, τὸν ὁποῖον ἀνέλαβεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρδηνίας μετὰ τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἄλλων Ἰταλῶν ἡγεμόνων. Εἰς τὰς ἀρχὰς οἱ Αὐστριακοὶ ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ τὸ Μιλᾶνον, ἀλλ' ἐνέργησαν δραστηρίως, ἐνίκησαν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τὸν βασιλέα τῆς Σαρδηνίας καὶ διέσπασαν τὸν σύνδεσμον τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἰταλίας. Αἱ ἐνέργειαι τῶν Ἰταλῶν πατριωτῶν μετὰ τὰς πρώτας ἐπιτυχίας νὰ ἐγκαταστήσουν εἰς τὰ ἐπὶ μέρος ἰταλικὰ κράτη δημοκρατίας ἐναυάγησαν καὶ ἡ ἀντίδρασις ἐπεκράτησε παντοῦ. Ρεῦμα ἀπογοητεύσεως διεχύθη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀπέμεινεν ὅμως τὸ δίδαγμα ὅτι ἡ Ἰταλία δὲν ἠδύνατο νὰ ἀπελευθερωθῆ μόνη τῆς.

#### ΕΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Οἱ Ἰταλοὶ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν ἐπαναστατικῶν κινήματων ἐνόμισαν ὅτι εὐκολώτερον ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἑνωσίν των διὰ πολιτικῶν μέσων.

Ἡ προσοχὴ των ἐστρέφετο εἰς τὸ κράτος τῆς Σαρδηνίας, τὸ μόνον τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐθνικὴν δυναστείαν καὶ εἶχεν εἰσαγάγει συνταγματικὸν πολίτευμα. Ὁ Βασιλεὺς αὐτοῦ **Βίκτωρ Ἐμμανουήλ** προσέλαβεν ὡς πρωθυπουργὸν τὸν διάσημον **Καβούρ**, ἑνθερμον ὁπαδὸν τῆς ἐνώσεως.

Ὁ Καβούρ ἐζήτησε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἑνωσιν τῆς Ἰταλίας μετὰ τὴν συνδρομὴν τῆς Γαλλίας καί, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ Ναπολέοντος Γ', ἔλαβε μέρος κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Σεβαστουπόλεως. Βραδύτερον κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ πολέμου τοῦ ἔτους 1859 συνῆψε μετ' αὐτοῦ μυστικὴν συμφωνίαν. Κατ' αὐτὴν ἡ Σαρδηνία θὰ ἐλάμβανε τὴν Λομβαρδίαν καὶ τὴν Βενετίαν ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπήγοντο, καὶ θὰ παρεχώρει ὡς ἀντάλλαγμα τὴν Σαβοΐαν καὶ τὴν Νίκαιαν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἡ Αὐστρία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σαρδηνίας καὶ ὁ αὐστριακὸς στρατὸς

διέβη τὸν Τίκινο ποταμὸν ( 1859 ). Τότε ἐνεφανίσθη ὁ Ναπολέων εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ ὁ Γάλλος στρατηγὸς **Μάκ Μαὸν** ἐκέρδισε τὴν μάχην τοῦ Μ α γ ε ν τ ἄ . Εὐθὺς μετ' ὀλίγον ὁ αὐστριακὸς στρατὸς συνετρίβη εἰς τὴν ὀνομαστὴν μάχην τοῦ Σ ο λ φ ε ρ ῆ ν ο . Ἡ Αὐστρία ἠναγκάσθη νὰ εἰρηνεύσῃ. Παρεχώρησε τὴν Λομβαρδίαν εἰς τὸν Ναπολέοντα, ὁ ὁποῖος ἔδωκεν αὐτὴν εἰς τὴν Σαρδηνίαν ἀντὶ τῆς Σαβοΐας καὶ τῆς Νικαίας.

Εὐθὺς μετὰ τὸν πόλεμον ἤρχισεν ἡ ἐνωτικὴ κίνησις. Εἰς τὰ κράτη τῆς Κεντρικῆς Ἰταλίας ἐξεδιόχθησαν οἱ ἡγεμόνες καὶ ὁ λαὸς διὰ δημοψηφίσματος ἐκήρυξε τὴν ἑνωσιν μετὰ τὴν Σαρδηνίαν. Ὁ τολμηρὸς ἀρχηγὸς τῶν ἐθελοντῶν **Γαριβάλδης** ἀπεβιβάσθη μετὰ χιλίους ἐθελοντὰς εἰς τὴν Σικελίαν καὶ κατέλαβε τὸ



Καβούρ ( 1810 - 1861 )

Παλέρμον, γενόμενος δεκτὸς ὑπὸ τοῦ λαοῦ με ἐνθουσιασμόν. Ἐκεῖθεν διέβη εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν, ἐκίνησεν αὐτὴν εἰς ἐπανάστασιν καὶ ἠνάγκασε τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ρώμην, τὴν **1860** ὁποῖαν ὑπερῆσπιζε γαλλικὴ φρουρά.

Τοιοῦτοτρόπως ἠνώθη ὅλη ἡ Ἰταλία, πλὴν τῆς Ρώμης καὶ τῆς Βενετίας, ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ Α', ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς Ἰταλίας καὶ κατέστησε πρωτεύουσαν τὴν Φλωρεντίαν.

Ἡ ἑνωσις ὀλοκλήρου τῆς Ἰταλίας συνετελέσθη βραδύτερον. Τὸ 1866, ὅπως θὰ ἴδωμεν, οἱ Ἰταλοὶ συνεμάχησαν μετὰ τὴν Πρωσσίαν



#### IV. Η ΓΕΡΜΑΝΙΑ ΚΑΙ Η ΑΥΣΤΡΙΑ

##### Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΥΣΤΡΙΑΝ

Εἰς τὴν Γερμανίαν μετὰ τὸ 1815 εἶχεν ὑπερισχύσει ἡ ἀντιδράσις. Ἐνωσις καὶ συνταγματικὰ πολιτεύματα ἐφαίνοντο πράγματα ἀκατόρθωτα. Ἐν τούτοις μετὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἰουλίου συνετελέσθη γεγονός ἀξιολογώτατον, ἡ τελωνειακὴ ἔνωσις τῶν γερμανικῶν κρατῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς Πρωσσίας. Πρώτη ἡ Πρωσία κατήργησε τοὺς ποικίλους δασμοὺς καὶ τὴν νύκτα τῆς πρώτης τοῦ ἔτους 1833 - 1834 ἤρθησαν τὰ τελωνειακὰ σύνορα τῶν περισσοτέρων κρατῶν τῆς Γερμανίας καὶ ἡ χώρα ἠνώθη εἰς μίαν ἀγορὰν ἀπὸ τῶν Ἀλπεων μέχρι τῆς Βαλτικῆς. Ἡ Αὐστρία ἀπέκρουσε τὴν ἔνωσιν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀπέκλεισεν ἑαυτὴν ἀπὸ τὴν γερμανικὴν αἰκογένειαν.

Ἐμενον ὅμως ἄλυτα τὰ δύο μεγάλα προβλήματα : τὸ ἐνιαῖον γερμανικὸν κράτος καὶ τὸ φιλελεύθερον πολίτευμα. Εἰς ὅλα τὰ κράτη ὑπῆρχον ὁπαδοὶ τῶν νέων ἰδεῶν, τὰς ὁποίας διέσπειρεν ἡ ὁμάς, ἡ λεγομένη « Νέα Γερμανία », ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν τῆς **Ἑρρίκον Χάινε**. Τὰ συγγράμματα ὅμως τῆς « Νέας Γερμανίας » κατεδιώχθησαν καὶ ἔγιναν διωγμοὶ καὶ φυλακίσεις.

##### Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΜΑΡΤΙΟΥ 1848 — ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΝ ΦΡΑΓΚΦΟΥΡΤΗΣ

Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ Φεβρουαρίου ἔδωκε καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως. Ἡ Οὐγγαρία, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Βοημία ἐπανεστάτησαν, ὁ δὲ Μέττερνιχ ἠναγκάσθη νὰ δραπετευθῆ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Εἰς τὸ Βερολῖνον μεγάλη ἐξέγερσις τοῦ λαοῦ κατέληξεν εἰς αἱματηρὰν σύγκρουσιν καὶ ἠνάγκασε τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας νὰ ὑποσχεθῆ ὅτι θὰ παραχωρήσῃ Σύνταγμα.

Περίπου ἑξακόσιοι ἀντιπρόσωποι, ἐκλεγέντες διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας εἰς ὅλην τὴν Γερμανίαν, συνῆλθον τὸν Μάιον τοῦ 1848 εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Παύλου εἰς Φραγκφούρτην διὰ νὰ καθορίσουν τὸν τύπον τοῦ γερμανικοῦ κράτους. Ἡ γερμανικὴ Ἐθνοσυνέλευσις τοῦ 1848, ἢ, ὅπως λέγεται, τὸ Κοινοβούλιον τῆς Φραγκφούρτης, παρουσίαζε πρῶτην φορὰν τοὺς Γερμανοὺς ὡς ἐνιαῖον ἔθνος.

Μετὰ μακρὰς συζητήσεις περὶ τῶν θεμελιωδῶν δικαιωμάτων τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ, ἡ Συνέλευσις ἐψήφισε Σύνταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ γερμανικὰ κράτη ἐσχημάτιζον ὁμοσπονδιακὴν αὐτοκρατορίαν. Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἐδίδετο εἰς Συνέλευσιν ἐκλεγομένην διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας, ἡ δὲ ἐκτελεστικὴ εἰς ἀνώτατον ἄρχοντα, ὁ ὁποῖος ἐλάμβανε τὸν τίτλον τοῦ κληρονομικοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γερμανῶν. Ἀλλὰ τὸ ἀκανθῶδες ζήτημα ἦτο, ἂν ἡ ἔνωσις θὰ ἐγίνετο μετὰ ἢ ἀνευ τῆς Αὐστρίας. Μὲ μικρὰν πλειοψηφίαν (42 ψήφων) ἡ Συνέλευσις ἐδέχθη τὴν ἔνωσιν ἀνευ τῆς Αὐστρίας καὶ μὲ ἀκόμη μικροτέραν (24 ψήφων) προσέφερε τὸ στέμμα τῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκον Γουλιέλμον (1849).

Ἐν τῷ μεταξῷ αἱ ἐπαναστάσεις κατεπνίγησαν παντοῦ εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Φερδινάνδος ἠναγκάσθη εἰς παραίτησιν καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Φραγκίσκος Ἰωσήφ, ὁ ὁποῖος εἶχε μακροτάτην βασιλείαν, διαρκέσασαν μέχρι τοῦ μεγάλου παγκοσμίου πολέμου (1916). Τὸ παράδειγμα τῆς Αὐστρίας ἠκολούθησε καὶ ἡ Πρωσία. Τὸ Βερολῖνον κατελήφθη διὰ πολιορκίας ὑπὸ τοῦ πρωστικοῦ στρατοῦ.

Τὰ γεγονότα τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας εἶχον σοβαρὸν ἀντίκτυπον εἰς τὸ Κοινοβούλιον τῆς Φραγκφούρτης. Ἡ Αὐστρία διέταξε τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς νὰ ἀποχωρήσουν ἀπὸ τὸ Κοινοβούλιον, ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἠρνήθη νὰ δεχθῇ τὸ στέμμα, τὸ ὁποῖον ἤλθε νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὸν ἡ ἀντιπροσωπεία τοῦ Κοινοβουλίου, καὶ ἀνεκάλεσε τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Πρωσσίας. Τὸ αὐτὸ ἐπραξάν καὶ ἄλλοι ἡγεμόνες. Ἐκδιωχθὲν ἀπὸ τὴν Φραγκφούρτην τὸ κολοβωθὲν Κοινοβούλιον μετέθεσε τὴν ἔδραν του εἰς Στουτγάρδην, ὅπου διεσκόρπισεν αὐτὸ ἡ ἀστυνομία. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἄνδρας τοῦ Κοινοβουλίου εἶχον κακὸν τέλος.

#### Ἡ ΠΡΩΣΣΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ – ΟΛΜΟΥΤΣ (1850)

Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἐλυπεῖτο κατὰ βάθος, διότι, μὴ δεχθεὶς τὸ στέμμα τῆς Γερμανίας, ἄφησε λαμπρὰν εὐκαιρίαν νὰ τοῦ διαφύγῃ. Ἐπίστευσε ὅμως ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ φθάσῃ δι' ἄλλης ὁδοῦ εἰς τὸ ἴδιον ἀποτέλεσμα, νὰ λάβῃ δηλαδή ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ἡγεμόνων τὸ στέμμα, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποκρούσει προσφερθὲν ὑπὸ τοῦ

λαοῦ. Ἦρχισε λοιπὸν συνεννοήσεις μὲ τοὺς Γερμανοὺς ἡγεμόνας διὰ τὴν ἴδρυσιν ὀμοσπονδίας, τῆς ὁποίας θὰ ἦτο ὁ ἴδιος ἀρχηγός, ἀποκλειομένης τῆς Αὐστρίας. Ἡ ὑπόθεσις ἐπροχώρησε καὶ ἔγινε δεκτὸν τὸ ὑπὸ τῆς Πρωσσίας καταρτισθὲν Σύνταγμα τῆς ἐνώσεως ( 1850 ).

Ἄλλ' ἡ Αὐστρία ἔλαβεν ἀπειλητικὴν στάσιν κατὰ τῆς Πρωσσίας, ἔχουσα τὴν πρόθυμον ὑποστήριξιν καὶ τῆς Ρωσίας. Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος ὑπεχώρησεν εἰς τὴν συνάντησιν τοῦ Ὁ λ μ ο υ τ ς ( Olmütz ) καὶ ἐδέχθη τὴν διάλυσιν τῆς ἐνώσεως καὶ τὴν ἀνασύστασιν τῆς Γερμανικῆς ὀμοσπονδίας.

#### ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ Α' — ΒΙΣΜΑΡΚ

Τοιοτοτρόπως περὶ τὸ 1850 ἡ ἰδέα τῆς ἐνώσεως τῆς Γερμανίας ἐφαίνετο τελείως ἀπραγματοποίητος, διότι ἡ ἀντίδρασις εἶχεν ὑπερσχύσει πανταχοῦ καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ φύσει συντηρητικοῦ γερμανικοῦ λαοῦ δὲν εἶχε διάθεσιν διὰ νέους πολιτικούς ἀγῶνας. Ἐκτὸς τούτου ξένοι μεγάλοι δυνάμεις, ἰδίως ἡ Γαλλία, εἰργάζοντο κατὰ τῆς ἐνώσεως τῆς Γερμανίας. Ἀλλὰ τὴν Γερμανίαν ἤνωσεν ἡ πρωσσικὴ σπάθη καὶ ἡ διπλωματία τοῦ Βίσμαρκ.

Ὁ νέος βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας **Γουλιέλμος Α'** ( 1860 - 1888 ), λαβὼν ὡς ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν τὸν στρατηγὸν **Φὸν Ρόον** ( Von Roon ), ἤρχισε βαθεῖαν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ πρωσσικοῦ στρατοῦ. Ὅταν ὅμως ὁ Φὸν Ρόον εἰσηγήθη εἰς τὴν Βουλὴν τὴν γενικὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ἡ δημοκρατικὴ φιλελευθέρη πλειοψηφία τῆς Βουλῆς ἀντέταξε ζωνρὰν ἀντίστασιν εἰς τὰ στρατιωτικὰ μέτρα. Ὁ Γουλιέλμος περιελθὼν εἰς δύσκολον θέσιν ἐκάλεσεν εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν Βίσμαρκ τῆ ἐπιμόνῳ συστάσει τοῦ Φὸν Ρόον.

Ὁ **Βίσμαρκ** ( Otto Bismarck, 1815 - 1898 ) ἦτο γνωστὸς διὰ τὰ αὐταρχικά του φρονήματα καὶ οὐδεμίαν ἀξίαν ἀπέδιδεν εἰς τὰ λαϊκὰ δικαιώματα καὶ τὰς συνταγματικὰς ἐλευθερίας, ἡ δὲ ἔνωσις τῆς Γερμανίας διὰ λαϊκῶν ἀντιπροσώπων κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Κοινοβουλίου τῆς Φραγκφούρτης ἐφαίνετο εἰς αὐτὸν οὐτοπία. Ὁ Βίσμαρκ ἦτο ἄνθρωπος θελήσεως εἰς βαθμὸν, ὥστε νὰ ἐκμηδενίζωνται πρὸ αὐτοῦ αἱ κοιναὶ προσωπικότητες. Εἶχε συνέπειαν εἰς τὰς πράξεις του καὶ ἀντοχὴν εἰς τὴν ἐργασίαν του παραδειγματικὴν. Ὁ Βίσμαρκ ἐκυβέρνησε τὴν Γερμανίαν περίπου τριάκοντα ἔτη ( 1862 - 1890 ), ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς πατρίδος του κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ καὶ θεωρεῖται ὡς ὁ δημιουργὸς τῆς Νέας Γερμανίας.



Ὅθων Βίσμαρκ (1815 - 1898)

Ὁ Βίσμαρκ εἶχε τὴν γνώμη ὅτι τὸ γερμανικὸν ζήτημα ἔπρεπε νὰ λυθῆ με κέντρον τὴν Πρωσσίαν, ἀποκλειομένης τῆς Αὐστρίας· ὄχι ὅμως « δι' ἀγορεύσεων καὶ ἀποφάσεων πλειονοψηφίας », ἀλλὰ « δι' αἵματος καὶ σιδήρου ». Πρὸς τοῦτο ἡ Πρωσσία ἔπρεπεν ἀπαξ νὰ ἀναμετρηθῆ με τὴν Αὐστρίαν. Οἱ φιλελεύθεροι ἠθέλησαν νὰ ἀντιδράσουν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ στρατιωτικοῦ προγράμματος. Ἄλλ' ὁ Βίσμαρκ, παραβιάζων μετ' ἀδιαφορίας τοὺς συνταγματικούς τύπους, ἐπροχώρησε διὰ τῶν λεγομένων προσωρινῶν μέτρων, τὰ ὅποια ἔμελλε νὰ ἐπικυρώσῃ βραδύτερον, ὅπως ἔλεγεν, ἡ Βουλὴ.

#### ΔΑΝΙΚΟΣ ΚΑΙ ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1864 - 1866)

Συνεπεία προστριβῶν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Δανίας Χριστιανὸν Θ', αὐστροπρωσικὸς στρατὸς κατέλαβε τὰ ἀμφισβητούμενα δουκάτα Σλέσβιγ καὶ Χόλσταϊν (Schleswig - Holstein). Ἄλλ' ἐξ ἀφορμῆς ἀκριβῶς τῆς διανομῆς τῶν δουκάτων ἐξερράγη ὁ ἀναπόφευκτος μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας πόλεμος. Ὁ Βίσμαρκ εἶχε παρασκευάσει τεχνηέντως τὸν πόλεμον. Εἶχε περιποιηθῆ πρῶτον τὴν Ρωσίαν, κηρυχθεὶς κατὰ τῆς πολωνικῆς ἐξεγέρσεως. Ἐξησφάλισε τὴν οὐδετερότητα τοῦ Ναπολέοντος Γ' διὰ τῆς συναντήσεως τοῦ Μπίαριτς (Biaritz) καὶ ἔκλεισε συμμαχίαν με τὴν Ἰταλίαν.

Ὁ ἀγὼν ἐκρίθη ἐντὸς 7 ἡμερῶν, διότι ὁ πρωσικὸς στρατὸς ἦτο κατηρτισμένος ἀσυγκρίτως ἀρτιότερον τοῦ αὐστριακοῦ καὶ ὠδήγηετο τοῦ ὑπὸ ἐξόχου στρατιωτικοῦ, τοῦ διασήμευ Μόλτκε. Ἡ ἀποφασί-

στική μάχη ἐδόθη τὸν Ἰούλιον τοῦ 1866 εἰς τὴν Βοημίαν παρὰ τὸ **Κένιγκρετς ἢ Σαδόβαν**. Ὁ αὐστριακὸς στρατὸς ἠττήθη κατὰ κράτος. Τὸ ἑσπέρας τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὁ Βίσμαρκ εἶπεν : « Ἡ ἔρις ἐκρίθη. Τώρα πρέπει νὰ ἀνακτήσωμεν τὴν παλαιὰν φιλίαν πρὸς τὴν Αὐστρίαν ».

Ὁ Βίσμαρκ ἐφοβεῖτο περιπλοκάς εἰς τὴν Εὐρώπῃν, ὅπου εἶχε κάμει κατάπληξιν ἢ ταχεῖα νίκη τῶν Πρώσων. Ἐκτὸς τούτου δὲν ἤθελε νὰ ταπεινώσῃ ὑπὲρ τὸ δέον τὴν Αὐστρίαν, διότι ἀπέβλεπεν εἰς ἀπωτέρους σκοπούς. Ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος Ἰωσήφ εἰς τὴν εἰρήνην τῆς Πράγας ( 1866 ) ἐδέχθη τὴν διάλυσιν τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Γερμανικὴ Δυναρχία ἔληξε μὲ τὴν ἐπικράτησιν τῆς Πρωσσίας. Ἡ Ἰταλία συμμαχήσασα μὲ τὴν Πρωσσίαν καὶ λαβοῦσα μέρος εἰς τὸν πόλεμον ἔλαβεν, ὅπως εἶδομεν ἀνωτέρω, τὴν Βενετίαν.

#### ΓΑΛΛΟΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ — ΕΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ ( 1870 - 1871 )

Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου ἔδωκεν ἡ διαδοχὴ τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου. Οἱ Ἰσπανοὶ δηλαδὴ ἐκάλεσαν εἰς τὸν θρόνον τὸν Γερμανὸν πρίγκιπα Λεοπόλδον ἐκ τοῦ οἴκου Χοεντζόλλερν. Τοῦτο ἤγειρε θύελλαν ἀγανακτήσεως εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἠναγκάσθη νὰ συστήσῃ εἰς τὸν Λεοπόλδον νὰ παραιτηθῇ. Ὅταν ὅμως ὁ Ναπολέων Γ΄ ἀπήτησεν, ὅπως ὁ Γουλιέλμος προβῆ εἰς δήλωσιν ὅτι καὶ εἰς τὸ μέλλον δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐπὶ τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου ὑποψηφιότητα τοῦ Λεοπόλδου, ἡ Πρωσσία ἠρνήθη. Κατόπιν τούτου ἡ Γαλλία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον. Ἀλλὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν ὁ Βίσμαρκ ἐθεώρει ὡς τὸ καλῦτερον μέσον πρὸς ἔνωσιν τῆς Γερμανίας.

Ἡ Γαλλία δὲν ἦτο ἐτοίμη πρὸς πόλεμον, τοῦ ὁποῖου δὲν ἐξετίμα καλῶς τὸ μέγεθος. Εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς πολυάριθμον, νεώτατον καὶ ἄριστα κατηρητισμένον στρατόν, ὁ ὁποῖος ἐχρησιμοποιοῖ τὰς νέας ἐφευρέσεις ( τὸν τηλεγράφων, τὸν σιδηρόδρομον κλπ. ), ἐνῶ ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἦτο μικρὸς καὶ κατὰ τὸ παλαιὸν σύστημα ὀργανωμένος. Τὴν γενικὴν ἀριστρατηγίαν τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ εἶχεν ὁ Μόλτκε, τοῦ γαλλικοῦ ὁ Ναπολέων Γ΄.

Οἱ Γερμανοὶ κινήθεντες μετὰ τῆς συνήθους ταχύτητος διέσπασαν

τὸ γαλλικὸν μέτωπον εἰς τὴν Ἀλσατίαν. Καὶ ἐνῶ μέγα τμήμα τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Μάκ Μαὸν ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, ὁ μεγαλύτερος ὄγκος αὐτοῦ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μπαζαὶν ἐπολιορκήθη



εἰς τὸ Μέντς. Δύο γερμανικαὶ στρατιαὶ ἐβάδιζον κατὰ τῶν Παρισίων. Ἐνῶ δὲ ὁ Μάκ Μαὸν σχηματίσας νέον στρατὸν ἐσχόπει νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πρωτεύουσάν, διετάχθη νὰ βαδίσῃ πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ πολιορκουμένου στρατοῦ τοῦ Μπαζαὶν. Οἱ Γερμανοὶ παρηκολούθησαν τὸν

γαλλικὸν στρατὸν καὶ εἰς τὸ μικρὸν φρούριον Σεδάν ὁ γαλλικὸς στρατὸς ( 83 χιλ. ) μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος Γ' ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ. Τοιοῦτοτρόπως ἐντὸς μηνὸς οἱ Γερμανοὶ κατέστρεψαν τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατὸν.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Σεδάν οἱ Γερμανοὶ περιέκλεισαν τοὺς Παρισίους, ὅπου μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ αὐτοκράτορος ἀνεκηρύχθη ἡ δημοκρατία. Ἡ Κυβέρνησις τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης, τῆς ὁποίας μέλη ἦσαν ὁ **Γαμβέτας** καὶ ὁ **Ἰούλιος Φάβρ**, ἀπεφάσισε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον. "Οἱ αἱ ὅμως αἱ ἀπόπειραι πρὸς διάσπασιν τῆς πολιορκίας, αἱ ὅποια ἔγιναν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, ἀπέτυχον. Μετ' ὀλίγον ἔπεσε καὶ τὸ Μέτς, ὅπου 180 χιλ. στρατιῶται καὶ 5 χιλ. ἀξιωματικοὶ παρεδόθησαν εἰς τοὺς Γερμανοὺς. Ἡ γαλλικὴ Κυβέρνησις, βλέπουσα τὸ ἄσκοπον τῆς περαιτέρω ἀντιστάσεως, ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ ( Ἰανουάριος 1871 ).

Ἡ προκαταρκτικὴ εἰρήνη ὑπεγράφη εἰς τὰς Βερσαλλίας. Ἡ Γαλλία ὑπεχρέωθη νὰ παραχωρήσῃ τὴν Ἀλσατίαν καὶ τὴν Λωρραίνην μετὰ τοῦ Μέτς καὶ νὰ πληρώσῃ 5 δισεκατομ. φράγκα ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Ἡ ὀριστικὴ συνθήκη τῆς εἰρήνης ὑπεγράφη εἰς Φραγκφούρτην τὸν Μάρτιον τοῦ 1871.

Τὰ καταπληκτικὰ γεγονότα ἐπροξένησαν βαθεῖαν συγκίνησιν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ὅλοι ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα τῆς ἐνώσεως τοῦ ἔθνους. Εἰς ὅλα τὰ μέρη ὀρίμασεν ἡ ἰδέα ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως ὑπὸ τὴν Πρωσίαν. Ἐνῶ λοιπὸν τὰ γερμανικὰ στρατεύματα περιέκλειον τοὺς Παρισίους, ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμος Α' μετὰ τοῦ Βίσμαρκ καὶ τῆς λοιπῆς συνοδείας ἐγκαθίσταντο εἰς τὰς Βερσαλλίας. Ἐκεῖ διεξήχθησαν αἱ διαπραγματεύσεις πρὸς ὕδρυσιν τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Τὴν 18 Ἰανουαρίου 1871 εἰς τὴν Αἴθουσαν τῶν Κατό- **1871**  
πτρων τοῦ ἀνακτόρου τῶν Βερσαλλιῶν ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἀνηγορεύθη Αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

### ΤΟ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ

#### ΚΑΙ Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

##### ΤΟ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ

Ἐπειδὴ εἶδομεν τὰ σπουδαιότερα γεγονότα τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας ἀπὸ τοῦ 1815 - 1870, συνεχίζομεν πάλιν τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος μας. Ἄλλ' ἢ ἡ ἱστορία μας κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶναι στενωῶς συνδεδεμένη μετὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Τουρκίας καὶ τῶν λοιπῶν βαλκανικῶν κρατῶν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἐδημιούργησαν πολλὰ συμφέροντα ἐντὸς τῆς ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας, καὶ πολλάκις ἐπενέβαινον ἐνεργῶς εἰς ζητήματα ἀφορῶντα αὐτήν, τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν τῆς περιόδου αὐτῆς, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ 1830 κ. ἐ., θὰ ἐξετάσωμεν ἐν συνδυασμῶι πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν εἰς τὸ κεφάλαιον Ι' ὑπὸ τὸν τίτλον Ἐπιτολικὸν ζήτημα. Καὶ κατὰ πρῶτον ἄς γνωρίσωμεν εἰς ποίαν θέσιν εὐρίσκειτο κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς τὸ Ἐπιτολικὸν ζήτημα.

Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ἐφάνη ὅτι ὁ σουλτᾶνος δὲν ἤτο εἰς θέσιν νὰ συγκρατήσῃ τὰς ἐκτεταμένους κτήσεις του καὶ ἡ κληρονομία τοῦ « ἐτοιμοθανάτου ἀσθενοῦς », ὅπως ἀπεκαλεῖτο ὁ σουλτᾶνος, ἔγινεν ἀντικείμενον τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Ἄλλαι μὲν ἐξ αὐτῶν, ἐπειδὴ εἶχον δημιουργήσει οἰκονομικὰ συμφέροντα εἰς τὴν τουρκικὴν Αὐτοκρατορίαν, ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος αὐτῆς, ἄλλαι δὲ ἤθελον τὴν διάλυσιν καὶ διανομὴν αὐτῆς. Ἀπὸ ἐτέρου τὰ χριστιανικὰ κράτη τῆς Βαλκανικῆς ἐζήτουν νὰ περιλάβουν εἰς τὸ κράτος των τοὺς ἐν τῇ ὀθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ ἀλυτρώτους ὁμοιογενεῖς των καὶ ἄλλοι λαοί, ἐπίσης χριστιανικοί, δὲν εἶχον ἀπαλλαγῆ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ.

Ἡ ἀντιζηλία τῶν Δυνάμεων καὶ ἡ προσπάθεια τῶν μικρῶν κρατῶν ἔθεσαν ἐπὶ τάπητος τὸ πολύπλοκον καὶ δύσκολον ἀνατολικὸν πρό-

βλημα, τὸ ὁποῖον ὑφίστατο ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Τούρκων εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἀπησχόλησε ζωηρῶς τὴν εὐρωπαϊκὴν διπλωματίαν, ἰδίως τὸν 19ον αἰῶνα. Ἡ Τουρκία δὲν εἶχε κατορθῶσει νὰ παρακολουθήσῃ τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν, ἔμεινε κράτος ἀσιατικόν, ἐτυράννει τοὺς χριστιανοὺς ὑπηκόους καὶ οὐδεμίαν μεταρρυθμιστικὴν προσπάθειαν κατέββαλεν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους κλάδους τῆς πολιτείας. \*

### ΚΡΙΜΑΪΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1853 - 1856)

Ἡ πρώτη σοβαρὰ κρίσις εἰς τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα εἶναι ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος. Ὁ Τσάρος Νικόλαος Α΄ ἐνόμισεν ὅτι ἔφθασεν ὁ καιρὸς νὰ κληρονομήσῃ τὸν « ἀσθενῆ ἄνθρωπον », ὅπως ὀνομάζετο ὁ σουλτᾶνος, καὶ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1853 ἀπέστειλε τὸν πρίγκιπα **Μεντζικῶφ** εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Ρῶσος ἀπεσταλμένος κυρίως εἶχε τὴν ἐντολὴν νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τῆς Τουρκίας ζητήματα ἀναφερόμενα εἰς τοὺς Ἀγίους Τόπους. Ἀλλὰ ὁ Μεντζικῶφ ἀπήτησεν ἀπὸ τὸν σουλτᾶνον τὸ δικαίωμα νὰ προστατεύσῃ ἡ Ρωσία τοὺς Ὀρθοδόξους τῆς Τουρκίας. Ὁ σουλτᾶνος, ἐνθαρρυνόμενος ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας, ἤρνήθη νὰ δεχθῇ τὴν ἀπαίτησιν καὶ ἡ Ρωσία ἤρχισε τὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος ὀνομάσθη **Κριμαϊκός**, διότι αἱ κυριώτεραι στρατιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ διεξήχθησαν εἰς τὴν Κριμαίαν.

Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἔκλεισαν συμμαχίαν μετὰ τὴν Τουρκίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὀλίγον βραδύτερον προσεχώρησε καὶ τὸ Πεδεμόντιον τῆς Ἰταλίας. Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἀγγλοὶ, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1854, ἤρχισαν τὴν πολιορκίαν τῆς Σεβαστουπόλεως, φρουρίου ἰσχυροτάτου εἰς τὴν Κριμαίαν. Ἡ πολιορκία διήρκεσε περίπου ἕν ἔτος. Ἡ Ρωσία εἶχε καταλάβει ἐν τῷ μεταξύ τὰς δύο παραδουναβίους ἡγεμονίας Βλαχίαν καὶ Μολδοβλαχίαν, ἀλλὰ κατόπιν συνδυασμένης ἐνεργείας τῶν Γάλλων καὶ Τούρκων ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ αὐτάς. Ἀφοῦ δὲ ἀπέθανεν ὁ Τσάρος Νικόλαος Α΄ καὶ τὸ φρούριον τῆς Σεβαστουπόλεως ἔπεσεν, ὁ νέος Τσάρος Ἀλέξανδρος Β΄ συνῆψε μετὰ τῶν Συμμάχων τὴν Συνθήκην **Εἰρήνης τῶν Παρισίων** (Μάρτιος 1856).

Διὰ τῆς συνθήκης ὁ Δουναβίς ἐκηρύχθη ἐλεύθερος εἰς τὴν ἐμπορικὴν ναυτιλίαν ὄλων τῶν κρατῶν, ὁ Εὐξείνιος Πόντος οὐδέτερος, ἡ

Ρωσία καὶ ἡ Τουρκία ὑπεχρεώθησαν νὰ διατηροῦν ἐλάχιστον ἀριθμὸν πολεμικῶν πλοίων εἰς αὐτὸν καὶ αἱ δύο παραδουνάβιοι ἡγεμονίαι, Βλαχία καὶ Μολδαβία, ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν ὄλων τῶν Δυνάμεων. Ἄλλ' ὁ σπουδαιότερος ὅρος τῆς συνθήκης ἦτο, ὅτι αἱ Δυνάμεις ἠγγυήθησαν τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Ὁ σουλτάνος **Ἀβδούλ Μετζιτ** τότε — συμφώνως πρὸς ἀξίωσιν τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, καταχυρωμένην διὰ τῆς συνθήκης συμμαχίας μετὰ τῆς Τουρκίας τοῦ Μαρτίου 1854 — διὰ νὰ βελτιώσῃ τὴν θέσιν τῶν Χριστιανῶν τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἐδημοσίευσεν πανηγυρικὸν ἔγγραφο, τὸ ὅποιον περιελήφθη εἰς τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων καὶ ὠνομάσθη **Χάττι Χουμαγιούν** (Λαμπρὰ Γραφή). Δι' αὐτοῦ ὑπεσχέθη νὰ εἰσαγάγῃ εὐρύτερας μεταρρυθμίσεις, διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἀσιατικὸς δεσποτισμὸς ἐπρόκειτο νὰ μεταβληθῇ εἰς εὐρωπαϊκὴν εὐνομίαν. Ὑπεσχέθη δηλαδὴ νὰ ἀναγνωρίσῃ ὡς ἔγκυρα τὰ προνόμια τῶν Χριστιανῶν καὶ νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ἰσότητά ἀστικῶν δικαιωμάτων μὲ τοὺς μωαμεθανοὺς ὑπηκόους τῆς Τουρκίας. Ἄλλ' αἱ ὑποσχέσεις αὐταὶ ἐπρόκειτο νὰ μείνουν μόνον ἐπὶ τοῦ χάρτου.

## Λ Η ΚΑΤΟΧΗ

Εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν κήρυξιν τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου ἐπεκράτησε μεγάλη συγκίνησις. Ἡ ἐπίθεσις τῆς ὁμοδόξου Ρωσίας κατὰ τῶν Τούρκων ἔθιξε τὴν ἐθνικὴν χορδὴν. Ὁ Ὄθων καὶ ἡ Ἀμαλία, καθὼς καὶ ἡ μεγαλύτερα μερὶς τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐπίστευσαν ὅτι ἐπέστη ὁ καιρὸς νὰ ἐπεκταθοῦν τὰ ὅρια τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου καὶ νὰ ἐλευθερωθοῦν οἱ δοῦλοι ἀδελφοί. Ὁ ἑλληνικὸς ὅμως στρατὸς δὲν ἦτο ἀρκετὰ ὀργανωμένος καὶ ἐκτὸς τούτου θὰ εὐρισκόμεθα ἀντιμέτωποι πρὸς τὰς δύο Δυτικὰς Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν σύμμαχοι τῶν Τούρκων. Διὰ τοῦτο ἡ δρᾶσις τῆς Ἑλλάδος περιορίσθη μόνον εἰς ἀνταρτικὸν πόλεμον. Τὴν ἄνοιξιν λοιπὸν τοῦ 1854 ἀνταρτικὰ σώματα ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγοὺς εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἠπειρὸν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, ἐνῶ ὁ γνωστὸς ὀπλαρχηγὸς Καρατάσος ἀπεβιβάζετο εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις τότε ἔλαβεν ἀπειλητικὴν στάσιν, ἠπέλιξε διὰ τηλεγραφοῦ τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν καὶ ἐφαίνετο ἐπικείμενος ὁ

πόλεμος. Ὁ Ὀθων διέταξε κινητοποίησιν τοῦ στρατοῦ πρὸς τὰ σύνορα, ἣ δὲ κοινὴ γνώμη ἐνίσχυε τὸν βασιλέα.

Ἄλλ' ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία διὰ στόλου κατέλαβον τὸν Πειραιᾶ καὶ ἀπεβίβασαν ἀγγήματα, διὰ νὰ ἀναγκάσουν τὴν Ἑλλάδα νὰ ἀνακαλέσῃ τὰ ἀνταρτικὰ σώματα. Ὁ Ὀθων ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ καὶ ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν εἰς πολιτικούς **1854** τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν δύο Δυνάμεων. Πρωθυπουργὸς ἔγινεν ὁ Ἄλ. Μαυροκορδάτος. Τὰ ἀγγλογαλλικὰ ἀγγήματα ἔμειναν μέχρι τοῦ 1857. Ἡ ἐποχὴ αὕτη ὠνομάσθη Κατοχή. Τότε ἐνέσκηψεν εἰς τὰς Ἀθήνας φοβερὰ χολέρα, τὴν ὁποίαν μετέδωσαν τὰ ἀγγλογαλλικὰ ἀγγήματα. Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἠρημώθη κυριολεκτικῶς καὶ οἱ κάτοικοι ἐτράπησαν εἰς τὰ ὄρη. †

#### Μ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α' (1863-1913)

Μολονότι ἡ περίοδος τῆς Κατοχῆς εἶχε συντελέσει προσωρινῶς εἰς τὴν αὔξησιν τῆς δημοτικότητος τοῦ Ὀθωνος καὶ τῆς Ἀμαλίας, τὰ πράγματα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐξειλίχθησαν τοιουτοτρόπως, ὥστε κατέληξαν, ὅπως γνωρίζομεν ἤδη, εἰς τὴν ἔξωσιν τοῦ βασιλέως τὸν Ὀκτώβριον 1862. Τὴν 10 Δεκεμβρίου 1862 συνῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ Δευτέρα Ἐθνοσυνέλευσις, διὰ νὰ ψηφίσῃ νέον Σύνταγμα καὶ ἀποφασίσῃ περὶ τῆς ἐκλογῆς νέου Βασιλέως. Μετὰ τρεῖς μῆνας αἱ τρεῖς Προστάτιδες Δυνάμεις, τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς Ἀγγλίας, συνεφώνησαν νὰ ὑποδείξουν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς βασιλέα τὸν **1863** δευτερότοκον υἱὸν τοῦ μετὰ ταῦτα βασιλέως τῆς Δανίας

**Γεώργιον**, ἣ δὲ Ἐθνοσυνέλευσις ἐξέλεξεν αὐτὸν ὁμοφώνως.

Ὁ νέος βασιλεὺς ἦτο νεανίας 17 ἐτῶν. Ἀλλὰ τὴν φορὰν αὐτὴν τὸ πείραμα ἐκλογῆς νεανίου ἔμελλε νὰ ἐπιτύχῃ περισσότερον. Ἄστρον εὐτυχέστερον συνώδευσε τὸν βόρειον πρίγκιπα εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Γεώργιος μέχρι τέλους διέμεινε νηφάλιος καὶ ψυχραίμιος βόρειος ἐν μέσῳ τοῦ εὐεξάπτου ἑλληνικοῦ λαοῦ. Μὲ ἀξιοσημείωτον νοημοσύνην κατενόησε τὸν χαρακτῆρα τῶν ὑπηκόων του, τοὺς ὁποίους δεξιῶς ἐκυβέρνησε.

Ὁ νεαρὸς βασιλεὺς ἔφερε ὡς δῶρον εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς Ἰοιόους νήσους. Ἡ Ἀγγλία μετὰ διοίκησιν πενήτηντα ἐτῶν ἐπέισθη νὰ ἀποχωρισθῇ τὰς κτήσεις αὐτὰς καὶ νὰ τὰς ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἐπεσκέφθη αὐτὰς καὶ μετ' ὀλίγον 84 Ἐπτανήσιοι

βουλευταὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Ἐθνοσυνέλευσιν. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ ὁ φλογερὸς ἐθνικὸς ποιητὴς Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐργασθῆ ἀόκως ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως.

#### ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΟΥ 1864

Ἡ ψήφισις ὅμως τοῦ Συντάγματος ἐπροχώρει βραδύτατα, διότι εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν εἶχε κορυφωθῆ ὁ κομματικὸς ἀνταγωνισμὸς καὶ τρεῖς κυβερνήσεις ἠλλαξαν εἰς διάστημα ἑννέα μηνῶν. Ὁ Γεώργιος, διὰ τὰ θέση τέρμα εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν, διὰ διαγέλιματος ἐζήτησε τὴν ψήφισιν τοῦ Συντάγματος ἐντὸς δέκα ἡμερῶν, ἀπειλῶν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν χώραν. Τοιοτοτρόπως τὴν 17 Νοεμβρίου 1864 ἐψηφίσθη τὸ δεύτερον ἑλληνικὸν Σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἐμελλε νὰ ἔχῃ μακρότερον βίον.

Τὸ νέον Σύνταγμα καθιέρωσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Σ υ ν τ α γ μ α τ ι κ ῆ ν μ ο ν α ρ χ ι α ν. Τὴν Νομοθετικὴν ἐξουσίαν εἶχεν ἡ Β ο υ λ ῆ, ἡ ὁποία κατηρτίζετο διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας. Ὁ Βασιλεὺς εἶχε τὴν Ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Αὐτὸς διώριζε τοὺς Ὑπουργούς. Ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ 1875 καθιερώθη κατ' εἰσῆγησιν τοῦ Τρικούπη ἡ ἀρχὴ τῆς δ ε δ η λ ω μ έ ν η ς. Ὁ βασιλεὺς δηλαδὴ ὑπεχρεώθη νὰ λαμβάνῃ τοὺς ὑπουργοὺς ἀπὸ τὸ κόμμα, τὸ ὁποῖον συνεχέντρωνε δεδηλωμένως τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ πλειοψηφίαν τῆς Βουλῆς. Τὸ Σύνταγμα ἴσχυσεν ἀναλλοίωτον ἐπὶ 47 ἔτη, μέχρι τοῦ 1911, ὅποτε ἐγένεν ἀναθεώρησις του.

#### Ἡ ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α΄

Ἡ βασιλεία τοῦ Γεωργίου ἦτο μακροτάτη, διαρκέσασα 50 ὁλόκληρα ἔτη. Ἀλλ' ὁ πολιτικὸς βίος τῆς χώρας ἦτο παραχώδης καὶ οἱ κομματικοὶ ἀγῶνες διεξήγοντο μὲ πάθος.

Δύο μεγάλα προβλήματα ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῆς χώρας: τὸ ἐθνικὸν καὶ τὸ οἰκονομικόν. Μέγα μέρος τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἔμενεν ὑπὸ τὸν ὀθωμανικὸν ζυγόν. Ἡ Ἑλλάς λοιπὸν εἶχε τὴν « ἀλύτρωτον » Ἑλλάδα, τὸ ζήτημα δηλαδὴ τῶν ἀλυτρώτων ἀδελφῶν. Ἀλλ' ἐνῶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον τὸ ζήτημα ἦτο μᾶλλον εὐρύτερον, τώρα ἐνετοπίσθη εἰς ὠρισμένας ἐπαρχίας τῆς τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας: εἰς τὴν Κρήτην, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἠπειροῦν καὶ τὴν Μακεδονίαν.

Ἡ Ἑλλάς εὐρίσκειτο βιομηχανικῶς εἰς πρωτόγονον κατάστασιν καὶ ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ εἰσάγῃ ξένα προϊόντα καὶ συγχρόνως εἶχεν ἀνάγκη νὰ κατασκευάσῃ δημόσια ἔργα. Διὰ τοῦτο ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ κράτους οὐδέποτε παρουσίασεν ἰσοζύγιον ἐσόδων καὶ ἐξόδων καὶ ἡ χώρα ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὸ ξένον κεφάλαιον. Αἱ Κυβερνήσεις δηλαδή, διὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν ἀναγκαιοτάτας δαπάνας, ἦσαν ὑποχρεωμέναι νὰ συνάπτουν δάνεια εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ἡ δανειακὴ πολιτικὴ ἦτο πάντοτε ἀπὸ τὰ σοβαρώτερα ζητήματα διὰ τὴν Χώραν.



Τρεῖς γενναῖαι πολιτικῶν ἐκυβέρνησαν τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν μακρὰν βασιλείαν τοῦ Γεωργίου. Ἡ πρώτη φθάνει μέχρι τοῦ 1880 περίπου ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Α' (1845-1913) καὶ ἔχει ὡς πρωταγωνιστὰς τὸν Βούλγαρον, τὸν Κουμουνδοῦρον, τὸν Δεληγιώργην καὶ τὸν Θρασύβουλον Ζαΐμην. Εἰς τὴν δευτέραν, ἡ ὁποία φθάνει μέχρι τοῦ 1909, ἀνήκουν δύο ἀντίπαλοι, ὁ Τρικούπης καὶ ὁ Δεληγιάννης, καθὼς καὶ οἱ Θεοτόκης καὶ Ράλλης. Κατὰ τὴν τρίτην, κυριαρχεῖ ἡ δρᾶσις τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου.

#### Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1866 - 69

Ἡ τουρκικὴ κακοδιοίκησις ἐκράτει τὴν ἑλληνικὴν μεγαλόνησον Κρῆτην εἰς διαρκῆ ἀναβρασμὸν. Οἱ βαρεῖς φόροι καὶ αἱ αὐθαιρεσίαι τῶν διοικητῶν ἐξώθησαν τοὺς Κρητὰς εἰς ἐπαναστατικὸν κίνημα. Τὸν Μάιον τοῦ 1866 Συνέλευσις ἐκ 4 χιλ. Κρητῶν εἰς τὴν θέσιν **Περιβόλια**, πλησίον τῶν Χανίων, ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν **1866** Πύλην τὴν ἐφαρμογὴν τῶν διατάξεων τοῦ Χάττι Χουμαγιούν.

Ἡ Πύλη ἀπέρριψε τὴν αἴτησιν τῶν Κρητῶν καὶ ἡ ἐπανάστασις ἤρχισε.

Ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις προεκάλεσε μεγάλας συμπαθείας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἄλλ' ὁ πολιτικὸς βίος τῆς χώρας ἦτο ἀνώμαλος, αἱ κυβερνήσεις διεδέχοντο ἀλλήλας καὶ δὲν εἶχε γίνεи καμμία σοβαρὰ στρατιωτικὴ προετοιμασία, ὥστε ἡ πρὸς τοὺς Κρητὰς ἐπαναστάτας συνδρομὴ νὰ εἶναι ἀποτελεσματικὴ. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1866 ἐσχημάτισε κυβέρνησιν ὁ Βούλγαρης, ὁ ὁποῖος ἐκρατήθη εἰς τὴν ἀρχὴν μὲ μεθόδους αὐταρχικὰς καὶ ἀντικοινοβουλευτικὰς.



Δημήτριος Βούλγαρης (1801 - 1877)

σιν ἐξελέγετο τακτικῶς βουλευτὴς Ὑδρας. Ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν ἐξωσιν τοῦ Ὄθωνος καὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη αὐτὸς κυρίως ἐκυβέρνησεν τὴν χώραν αὐταρχικῶς. Ὁ Βούλγαρης ἦτο τύπος « κοτζαμπάση » τῆς παλαιότερας ἐποχῆς, αὐταρχικὸς καὶ ἀπότομος. Κατήνητησαν παροιμιώδεις αἱ ἐκλογικαὶ παρανομίαι καὶ βιαιότητές του. Ἠρέσκετο νὰ φορῆ τὸν νησιώτικον « ζουμπέν » καὶ νὰ τηρῆ τὰ παλαιὰ ἤθη.

Ἐπειδὴ ὁ Βούλγαρης ἐχειρίσθη χλιαρῶς τὸ κρητικὸν ζήτημα ἐκ φόβου ἐξωτερικῶν περιπλοκῶν, ἡ κυβέρνησις του ἔπεσε καὶ τὴν διεδέχθη ἡ κυβέρνησις Κουμουνοῦρου ( Δεκέμβριος 1867 ).

Ὁ Ἀλέξανδρος Κουμουνοῦρος ( 1817 - 1883 ) κατήγετο ἀπὸ τὸ μικρὸν χωριὸν τῆς Μάνης Σέλιτσαν. Ἐσπούδασε νομικὰ καὶ ἐξελέγετο βουλευτὴς Μεσσηνίας. Συνετέλεσε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἐξωσιν τοῦ Ὄθωνος, εὔρεθεις ὡς ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ Βούλγαρη. Ὁ

Κουμουνδοῦρος ἦτο ὁ ἀντίπους τοῦ Βούλγαρη, ἠγάπα τὴν τάξιν καὶ τὴν νομιμότητα καὶ εἶναι περιφημοὶ οἱ πολιτικοὶ τοῦ ἀγῶνος πρὸς τὸν πρῶτον πρωθυπουργόν του, καθὼς καὶ πρὸς τὸν Δεληγιώργην.

Ὁ Κουμουνδοῦρος ἐδειξε σθένος εἰς τὸ κρητικὸν ζήτημα, ἐβοήθησε τοὺς ἀγωνιζομένους Κρήτας καὶ ἦτο διατεθειμένος νὰ φθάσῃ μέχρι πολέμου πρὸς τὴν Τουρκίαν. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, ὁ ὁποῖος πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐπιστρέψει ἐκ Ρωσίας, ὅπου εἶχε νυμφευθῆ τὴν μεγάλην δούκισσαν Ὀλγαν, ἀνεψιὰν τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου Β', δὲν εἶχεν εὖρει εὐνοϊκὸν τὸ διπλωματικὸν ἔδαφος τῆς Εὐρώπης διὰ τὴν ἑνωσιν τῆς Κρήτης. Συνέστησε λοιπὸν εἰς τὸν Κουμουνδοῦρον νὰ ἀλλάξῃ τακτικὴν, ἀλλ' ἐκεῖνος ἐπροτίμησε νὰ παραιτηθῆ.



Ἀλέξανδρος Κουμουνδοῦρος (1817 - 1883)

Εἰς τὰς νέας ἐκλογὰς ἦλθε μὲ μικρὰν πλειοψηφίαν.

Ὁ Βούλγαρης, ὁ ὁποῖος ἠλλάξε τακτικὴν εἰς τὸ κρητικὸν ζήτημα, ἐβοήθησε τοὺς ἐπαναστάτας καὶ κατήρτιζεν ἐθελοντικὰ σώματα. Τολμηροὶ ἀξιωματικοί, ὅπως ὁ Κορωναῖος, ὁ Ζυμβρακάκης κ. ἄ., κατήλθον εἰς τὴν Κρήτην ὡς ἐθελονταί. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως, ἀφοῦ ἐνίκησαν τὸν Ζυμβρακάκην καὶ κατέπνιξαν τὸ κίνημα εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς νήσου, ἐστράφησαν κατόπιν κατὰ τῆς Μονῆς Ἀρκαδίου, πλησίον τοῦ Ρεθύμνου, ἣ ὁποία εἶχε γίνῃ τὸ κέντρον τῆς ἀντιστάσεως εἰς τὴν κεντρικὴν Κρήτην. Ὁ ἠγούμενος τῆς Μονῆς Γαβριὴλ καὶ ὁ φρουράρχος Δημακόπουλος ἀντέστησαν μὲ 300 μαχητὰς κατὰ τοῦ πολυαριθμοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ πυροβολικοῦ καὶ ἐπὶ δύο ἡμέρας κατῴρθωσαν νὰ ἀποκρούσουν τὰς ἐπιθέσεις. Τὴν 8 ὅμως Νοεμβρίου οἱ Τοῦρκοι

διέρρηξαν τὴν σιδηρᾶν πύλην τῆς Μονῆς καὶ εἰσῆλθον εἰς αὐτήν. Τότε ὁ Γαβριὴλ ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην.

Ἡ ἥρωικὴ θυσία, τὸ ὄλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου, ὑπέμνησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὰς ἥρωικὰς θυσίας τοῦ Σουλίου καὶ τοῦ Μεσολογγίου καὶ προεκάλεσε ρίγη ἔθνικῆς συγκινήσεως εἰς ὅλας τὰς γωνίας τῆς Ἑλλάδος. Ἐπίσης ἐκίνησε μεγάλας συμπαθείας εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων Κρητῶν. Ἄλλ' αἱ Δυνάμεις δὲν ἦσαν σύμφωνοι διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν δικαίων τῶν Κρητῶν καὶ μετὰ τὰ ἥρωικὰ κατορθώματά των. Ἰδίως ἡ Ἀγγλία ἀνθίστατο ἐπιμύτως εἰς τὴν ἔνωσιν, διότι ἡ Κρήτη ἀπετέλει σπουδαῖον σταθμὸν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὰς Ἰνδίας. Διὰ τοῦτο ἡ ἐπανάστασις ἐξηκολούθησε. Τὰ ἑλληνικὰ ἐμπορικὰ Ἀρκάδιον καὶ Ἐνωσις ἀνενέωσαν τὰ κατορθώματα τοῦ ὑδραϊκοῦ ναυτικοῦ, διέσπων τὸν τουρκικὸν ἀποκλεισμὸν καὶ ἐφοδίαζον τοὺς ἐπαναστάτας. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀπεδεκατίζετο καὶ δὲν ἐφαίνετο τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνος. Ἡ Τουρκία, ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐνισχύσεως τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, διέκοψε τὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἠνάγκασε τὰς Δυνάμεις νὰ ἐπέμβουν καὶ κατὰ τὴν διάσκεψιν τῶν Παρισίων (Ἰανουάριος 1869) ὑπεχρέωσαν τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐμποδίσῃ τὸν σχηματισμὸν ἐνόπλων σωμάτων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς καὶ τὴν ἐξάρτησιν πλοίων εἰς τοὺς λιμένας τῆς. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις τοῦ Βούλγαρη ἠναγκάσθη τότε νὰ παραιτηθῇ, ἡ δὲ διαδεχθεῖσα αὐτὴν κυβέρνησις τοῦ Θεραυβοῦλου Ζαΐμη ἀπεδέχθη τὰς ἀποφάσεις τῶν Δυνάμεων.

Ἀφοῦ ἔπαυσεν ἡ ἐκ τῆς Ἑλλάδος βοήθεια, τὸ κίνημα τῆς Κρήτης ἐξέπνευσεν ὀριστικῶς τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1869. Ἡ ἀνώμαλος κατάστασις ἐν τούτοις ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πολὺ καὶ μάλιστα τὸ 1878 ἀντιπροσωπεῖα τῶν Δυνάμεων, τῶν Κρητῶν καὶ τῆς Πύλης κατήρτισεν

**1878** ἰδιαίτερον συνταγματικὸν χάρτην, τὸν Χάρτην τῆς Χαλέπας, ὅπως ὀνομάσθη ἐκ τοῦ προαστίου τῶν Χανίων. Κατ' αὐτὸν καθιερώθη Βουλὴ, συνεκροτήθη χωροφυλακὴ ἐξ ἐγχωρίων ἀνδρῶν καὶ ἀξιωματικῶν, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀνεγνωρίσθη ὡς ἐπίσημος γλῶσσα τῶν δικαστηρίων καὶ τῆς Βουλῆς καὶ διωρίσθη χριστιανὸς διοικητής.

#### Η ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΕΞΑΡΧΙΑ

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος νέον ζήτημα προκύπτει εἰς τὴν

Πικεζακ  
 Κωνσταντίνος  
 τῆς Βουλγαρίας  
 ἐπὶ τῶν  
 ἐν Βουλγαρίᾳ  
 φων

Βαλκανικῆν, τὸ ὅποῖον περιέπλεξεν ἀκόμη περισσότερο τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα.

Οἱ κῆτοικοι τῆς Βουλγαρίας, ἀφότου ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Τούρκους, ἔχασαν τὴν ἐθνικὴν των συνείδησιν καὶ περιῆλθον εἰς πλήρη ἀφάνειαν. Ἐκκλησιαστικῶς ὡς Ὀρθόδοξοι ἐξηρητῶντο ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ Ρῶσοι ὅμως πανσλαβισταὶ διὰ τῶν ὀργάνων των ἐφρόντισαν νὰ ἐνισχύσουν τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν τῶν Βουλγάρων καὶ ἠθέλησαν νὰ μεταχειρισθοῦν αὐτοὺς ὡς ὄργανα διὰ τὰς βλέψεις των εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Διὰ τοῦτο ἐξώθησαν αὐτοὺς νὰ ζητήσουν νὰ ἀποσπασθοῦν ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως καὶ νὰ ἰδρῦσουν ἀνεξάρτητον Βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν.

Οἱ Τούρκοι, τῇ ἀξιώσει τῆς πανσλαβικῆς Ρωσίας, ἐβοήθησαν μὲ ὄλα των τὰ μέσα τὰς ἐνεργείας τῶν Βουλγάρων ἀπὸ ἐχθραν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἡ ὁποία μάλιστα εἶχεν ἐνταθῆ τελευταίως ἕνεκα τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως.

Τέλος, τὴν 27 Φεβρουαρίου 1870, διὰ σουλτανικοῦ φερμανίου ἰδρύθη Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία, ἀνεξάρτητος δηλαδὴ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία περιελάμβανε τὸ βιλαέτιον **1870** τοῦ Δουνάβεως. Τὸ φερμάνιον ὥριζεν ὅτι καὶ ἄλλαι πόλεις ἢ χωρία ἠδύναντο νὰ ὑπαχθοῦν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἐξάρχου, ἂν τὸ ἐξήσουν τὰ δύο τρίτα τῶν κατοίκων.

Τὸ Πατριαρχεῖον, ἐπειδὴ ἡ ἴδρυσις τῆς ἀνεξαρτήτου Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας ἔγινεν ἀθαιρέτως καὶ ἄνευ τῆς ἀδείας του, δι' ἀποφάσεως Συνόδου ἐθεώρησε τὸν Ἐξάρχον καὶ τὸν κληρὸν αὐτοῦ ὡς σχισματικούς ( Σεπτέμβριος 1872 ). Ἐκτοτε ὁ Ἐξάρχος ἤδρευεν ἐπιδεικτικῶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, θέλων νὰ δεῖξῃ **1872** ὅτι εἶναι ἀρχηγὸς ὄλων τῶν ἀλυτρώτων Βουλγάρων. Οἱ Τούρκοι ὅμως δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐνοσήσουν τὸ σφάλμα των, διότι ἡ ἐκκλησιαστικὴ χειραφέτησις τῶν Βουλγάρων ἦτο ἡ ἀρχὴ τῆς πολιτικῆς των ἀνεξαρτησίας καὶ τῶν ἀδικαιολογήτων ἐθνικῶν ἀξιώσεών των ἐπὶ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης. \*

#### Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΒΟΣΝΙΑΣ ΚΑΙ ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗΣ

Νέα σοβαρὰ κρίσις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος προέκυψε μὲ τὴν ἐπανάστασιν τῶν δυτικωτάτων εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τοῦ σουλτά-

1875 νου, τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης ( θέρος τοῦ 1875 ). Οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν αὐτῶν μὴ ἀνεχόμενοι τὰς τουρκικὰς αὐθαιρεσίας ἐπανεστάτησαν, ἐξεδιώξαν τὰς τουρκικὰς φρουράς καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἑνωσὶν των μετὰ τὴν Σερβίαν.

Μετ' ὀλίγον ἡ ἐπαναστατικὴ κίνησις μετεδόθη εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Ἄλλ' ὁ σουλτᾶνος, διὰ δραστηρίας ἐνεργείας καὶ διὰ τρομοκρατικῶν μέτρων, κατέπνιξε τὸ κίνημα τῆς Βουλγαρίας εἰς τὸ αἶμα. Ἄγριαι ἦσαν αἱ σφαγαὶ τοῦ Βατάκ, βουλγαρικοῦ χωρίου εἰς τὰς βορείους ὑπαρείας τῆς Ροδόπης. Κατόπιν τούτου ἡ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνιον ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἄλλ' οἱ Σέρβοι δὲν κατάρθωσαν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸν τουρκικὸν στρατόν. Αἱ Δυνάμεις ἐπενέβησαν καὶ ὑπεχρέωσαν τὴν Τουρκίαν νὰ σταματήσῃ τὰς ἐχθροπραξίας.

Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ σουλτᾶνος Ἀβδούλ Ἀζίζ ἀνετράπη καὶ εἰς τὸν θρόνον ἀνῆλθεν ὁ ἀνεψιός του Ἀβδούλ Χαμίτ Β'. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνακωχῆς μεταξὺ τῶν στρατευμάτων Σερβίας καὶ Τουρκίας συνῆλθε συνδιάσκεψις τῶν Δυνάμεων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ λεγομένη Συ ν δι ά σ κ ε ψ ι ς τ ῶ ν π ρ ε σ β ε υ τ ῶ ν. Ἄλλ' ἐνῶ οἱ διπλωμάται συνεσκέπτοντο περὶ τῶν εἰσακτέων εἰς τὴν Τουρκίαν μεταρρυθμίσεων πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης τῶν Χριστιανῶν ὑπηκόων τῆς, κανονιοβολισμοὶ ἀνήγγειλαν ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐθέσπισαν Σύνταγμα. Ὁ Χαμίτ μετεχειρίσθη τὸν φιλελεύθερον πολιτευτὴν Μιδάτ, τὸν ὅποιον πρὸ ὀλίγου εἶχε ἀνυψώσει εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου βεζύρου, διὰ νὰ ἐξαπατήσῃ τὰς Δυνάμεις καὶ νὰ ματαιώσῃ τὰς μεταρρυθμίσεις. Τὸ Σύνταγμα τοῦ Μιδάτ καθίστα τὰς μεταρρυθμίσεις περιττάς, ἀφοῦ ἐξησφάλιζεν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ἐλευθερίαν, ἀσφάλειαν καὶ ὅλα τὰ ἀγαθὰ τῆς εὐνομίας. Ἐννοεῖται ὅτι οὐδέποτε ἐφηρμύθη, ὁ δὲ δημιουργὸς αὐτοῦ Μιδάτ ἀνετράπη καὶ βραδύτερον εἶχε κακὸν τέλος.

#### Ο ΡΩΣΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ 1877 - 1878

Ἡ διάσκεψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐματαιώθη, ἡ δὲ Ρωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας ( Ἀπρίλιος 1877 ). Τὰ ρωσικὰ στρατεύματα διέβησαν τὰ σύνορα τῆς Τουρκίας εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσίαν. Παρὰ τὰς τοπικὰς ἀντιστάσεις τῶν Τοῦρκων, οἱ Ρῶσοι διέβησαν τὸν Δούναβιν, κατόπιν τὸν Αἶμον, κατέλαβον τὴν Σόφιαν καὶ τὴν Φιλιππούπολιν καὶ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1878 εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἀ-

δριανούπολιν. Περὶ τὸ τέλος Ἰανουαρίου ὁ Ρῶσος ἀρχιστράτηγος, μέγας δούξ **Νικόλαος**, ἔστησε τὸ στρατηγεῖόν του εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ Τουρκία δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀντισταθῇ καὶ κανεὶς δὲν εἶχε διάθεσιν νὰ τὴν βοηθήσῃ.

#### Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ

Οἱ Ρῶσοι ἐπέβαλον εἰς τὸν σουλτάνον τοὺς ἄρους των. Ἡ Συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ( Μάρτιος 1878 ) ἔλυε τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα ὑπὲρ τῶν Σλαβῶν :

1) Ἰδρῦετο δι' αὐτῆς εἰς τὴν Βαλκανικὴν μέγα Βουλγαρικὸν κράτος μὲ διέξοδον εἰς τὸν Εὐξείνιον καὶ τὸ Αἰγαῖον, μὲ βόρεια σύνορα τὸν Δούναβιν καὶ δυτικὰ μέχρις Ἀχρίδος καὶ Πρέσπας· ἦτοι περιελάμβανεν ἐκτὸς τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Ἀνατολικῆς **1878** Ρωμιλίας τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας.

2) Ἡ Σερβία ἀνεκηρύσσεται βασιλείον καὶ ἐλάμβανεν τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Νις καὶ ἄλλην ἑκτασιν πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ, ὥστε νὰ διπλασιάζεται εἰς ἑκτασιν καὶ νὰ συνορεύῃ πρὸς τὸ Μαυροβούνιον, τὸ ὁποῖον ἐτριπλασιάζεται διὰ νέων ἑδαφῶν.

Ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἐχαρακτηρίσθη ὡς ἔργον βίας. Ἕλληνες, Σέρβοι, Ἀλβανοί, Ρουμᾶνοι καὶ Μωαμεθανοὶ διεμαρτυρήθησαν διὰ τὸν σφαγιασμὸν τῶν ἐθνικῶν των δικαίων. Ἡ Αὐστρία ἐβλεπε ματαιούμενα τὰ σχέδιά της νὰ ἐξαπλωθῇ πρὸς τὴν Βαλκανικὴν.

Ἡ Ἀγγλία δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν Ρωσίαν νὰ λύσῃ μόνη τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα καὶ ἐθεώρησε τὴν ἴδρυσιν τῆς Μεγάλης Βουλγαρίας ὡς προέκτασιν τῆς Ρωσίας εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ ἀπειλὴν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν **Σώλσβαρου** ἠπειλήσεν ἀγγλορωσικὸν πόλεμον καὶ μοῖρα τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου εἰσῆλθεν εἰς τὴν Προποντίδα. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀφ' ἑτέρου ἐπεκράτησε γενικὴ σύγχυσις καὶ ταραχὴ. Ὁ Χαμίτ διέλυσε τὴν Βουλὴν τοῦ Μιδάτ, ἀνέστειλε τὴν λειτουργίαν τοῦ Συντάγματος καὶ ἐκυβέρνησεν ἀπολυταρχικῶς μέχρι τοῦ 1908.

Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Αὐστρία κυρίως εἰργάσθησαν διὰ τὴν σύγκλησιν Συνεδρίου πρὸς ἀναθεώρησιν τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου.

## Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΡΩΣΟΤΟΥΡΚΙΚΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ νέα βαλκανικὴ κρίσις, καὶ ἰδίως ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος, ἐπροξένησαν μέγαν ἀναβρασμόν, διότι οἱ πολιτικοὶ ἐφρόνουν ὅτι ἐπέκειτο ἡ ὀριστικὴ ρύθμισις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος. Ἐπαυσαν τότε αἱ κομματικαὶ ἀντεγλήσεις καὶ ἐσχηματίσθη Ὀικουμενικὴ Κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ γηραιοῦ πολεμιστοῦ **Κανάρη**, ἡ ὁποία περιελάμβανε τέσσαρας πρῶην πρωθυπουργοὺς μὲ ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τὸν Χαρίλαον Τρικούπη. Ἡ νέα κυβέρνησις ἐτήρησε στάσιν ἀναμονῆς.

Ὅταν ὅμως οἱ Ρῶσοι κατέλαβον τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἐφαίνετο ὅτι οἱ Σλάβοι ἔλυον ὀριστικῶς τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα χωρὶς νὰ λάβουν ὑπ' ὄψιν τὸν ἑλληνικὸν παράγοντα, ἡ ἔθνικὴ φιλοτιμία ἐτρώθη. Ἡ Ὀικουμενικὴ Κυβέρνησις ὑπεχρεώθη νὰ παραιτηθῆ καὶ ἐσχημάτισε κυβέρνησιν ὁ Κουμουνδοῦρος μὲ ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τὸν Θεόδωρον Δεληγιάννην, ὁ ὁποῖος ἐδῆλωσεν, ὅτι « ἡ κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ καταλάβῃ διὰ στρατοῦ τὰς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας τῆς Τουρκίας ». Ἄλλ' ἡ Ἑλλὰς εἶχε βραδύνει πολὺ νὰ κινηθῆ.

Ἐντὸς ὀλίγου ἐφθασεν ἡ εἶδησις τῆς ἀνακωχῆς καὶ ὁ ἑλληνικὸς στρατός, ὁ ὁποῖος εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος καὶ εἶχε προχωρήσει μέχρι τοῦ Δομοκοῦ, κατόπιν ἐπιμόνου ἀξιώσεως τῶν Δυνάμεων ἐπέστρεψεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος, αἱ δὲ ἐπαναστάσεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον ὀργανωθῆ ἐν τῷ μεταξύ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Κρήτην, εὐκόλως κατεπνίγησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλλὰς ἔμεινε μέχρι τέλους οὐδετέρα καὶ ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἠρκέσθη εἰς τὴν ἀκαθόριστον ὑπόσχεσιν τῆς Ἀγγλίας, ὅτι δὲν θὰ παραγνωρισθοῦν τὰ δίκαια τῆς Ἑλλάδος.

## Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ (1878)

Τὸ σπουδαιότατον διὰ τὰ ἀνατολικά ζητήματα Συνέδριον τοῦ Βερολίνου συνῆλθεν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Βίσμार्κ καὶ **1878** εἰργάσθη ἐπὶ ἓνα μῆνα. Τὴν Ἑλλάδα ἀντεπροσώπευσεν ὁ Θ. Δεληγιάννης. Οἱ κυριώτεροι ὄροι τῆς Συνθήκης τοῦ Βερολίνου ἦσαν οἱ ἑξῆς :

- 1) Ἀντὶ τῆς Μεγάλης Βουλγαρίας ἰδρύθη « μικρὰ αὐτόνομος καὶ

# ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΩΝ ΒΕΡΟΛΙΝΩΝ



φόρου ὑποτελής ἡγεμονία ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου » μὲ σύνορα τὸν Δούναβιν, τὸν Αἴμον, τὸν Εὐξείνιον, τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν. Πρὸς νότον αὐτῆς ἰδρύθη ἄλλη αὐτόνομος ἐπαρχία ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀνατολικῆ Ρωμυλία ὑπὸ τὴν ἄμεσον πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἀρχὴν τοῦ σουλτάνου καὶ διοικουμένη ὑπὸ χριστιανοῦ διοικητοῦ, διοριζομένου ὑπὸ τῆς Πύλης.

2) Ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἐρζεγοβίνη παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Αὐστρίαν ὑπὸ τύπον « προσωρινῆς κατοχῆς », χωρὶς νὰ ἀφαιρεθοῦν τὰ κυριαρχικά δικαιώματα τοῦ σουλτάνου.

3) Ἡ Σερβία ἔλαβε τὰς ἐπαρχίας τοῦ Νίς, τῆς Βράνιας καὶ τοῦ Πιρότ, ἧτοι ἠδύνηθη ἑδαφικῶς κατὰ τὸ 1/4. Τὸ Μαυροβούνιον ἐδιπλασιάσθη διὰ τῆς προσαρτήσεως κυρίως ἀλβανικῶν ἑδαφῶν. Ἀμφότεραι αἱ ἡγεμονίαι, Σερβία καὶ Μαυροβούνιον, ἐκηρύχθησαν κράτη ἀνεξάρτητα.

4) Ἡ Ρουμανία ἀνεγνωρίσθη ἐπίσης κράτος ἀνεξάρτητον, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ τὴν Βεσσαραβίαν, κατοικουμένην ὑπὸ Ρουμάνων, εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ ἔλαβεν ὡς ἀντάλλαγμα τὴν Δοβρουτσάν, κατοικουμένην ὑπὸ Βουλγάρων, Τούρκων κλπ.

5) Διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀπεφασίσθη νὰ διαρρυθμισθοῦν τὰ σύνορα εἰς τὴν Ἠπειρον κατὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Θυάμιδος (Καλαμᾶ) καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν κατὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Πηνειοῦ, κατόπιν ἀπ' εὐθείας συνεννοήσεων μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Τὰ δύο κράτη ἐν περιπτώσει διαφωνίας ἠδύναντο νὰ ἐπικαλεστοῦν τὴν μεσολάβησιν τῶν Δυνάμεων.

6) Εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Ρῶσοι ἔλαβον τὸ Κάρς καὶ τὸ Βατούμ.

7) Δι' ἰδιαιτέρας συμφωνίας ἡ Ἀγγλία ἔλαβε παρὰ τῆς Τουρκίας ὡς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς πρὸς ἀναθεώρησιν τῆς Συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἐπὶ πληρωμῇ ἐτησίου φόρου τὴν νῆσον Κύπρον.

#### ἘΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ

Ἡ Συνθήκη τοῦ Βερολίνου ἐθεωρήθη ὡς μεγάλη ἐπιτυχία τῆς ἀγγλικῆς διπλωματίας. Ἰδιαιτέραν ἀνακούφισιν ἠσθάνθησαν οἱ Ἕλληνες, διότι κατελύθη ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καὶ ἡ Μακεδονία καὶ Θράκη διέφυγον τὴν βουλγαρικὴν κυριαρχίαν.

Ἐπῆρχον ὅμως πολλὰ τρωτὰ εἰς τὴν συνθήκην αὐτήν. Μολοντοῦ ἡ Αὐστρία εἰργάσθη νὰ ἐκπολιτίσῃ τὴν Βοσνίαν καὶ Ἐρζεγοβίνην, οἱ

Σέρβοι πατριῶται ἐθεώρησαν ὡς μεγάλην ἐθνικὴν ζημίαν τὴν ἀπόσπασιν τῶν σερβικῶν ἐκείνων ἐδαφῶν ὑπὸ τῆς Αὐστρίας. Ἡ Αὐστρία διὰ τῆς κατοχῆς τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν ἐγίνετο βαλκανικὴ δύναμις καὶ ἔστρεφε τὰ βλέμματά της πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἐκτὸς αὐτοῦ μέγα μέρος Χριστιανῶν ἔμενεν ἀκόμη ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Τὸ σημαντικώτερον ἦτο, ὅτι οὐδὲν ἐκ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν συνεπλήρωσε τὴν ἐθνικὴν του ἐνότητά καὶ ὅλα ἐθεώρησαν τὴν συνθήκην τοῦ Βερολίνου ὡς ἀπλοῦν σταθμόν.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου ἐθεωρήθη ὑπὸ πάντων ὡς προσωρινὸν καθεστῶς. Αἱ ἴδιαι αἰ ὑπογράψασαι αὐτὴν δυνάμεις παρέβησαν αὐτήν, ὡς αἰεὶ ἐδόθη εὐκαιρία. Ἡ Τουρκία, π.χ., ἐδυστρόπησε νὰ παραχωρήσῃ τὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιδικασθέντα ἐδάφη. Μόλις κατόπιν μικρῶν διαπραγματεύσεων καὶ τῆς μεσολαβήσεως τῶν Μ. Δυνάμεων ἡ Τουρκία ἐδέχθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῆς συνθήκης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ( Ἰούλιος 1881 ) τὴν Θεσσαλίαν, πλὴν τοῦ διαμερισματος τῆς Ἐλασσόνας, καὶ τὴν νοτιοανατολικὴν Ἡπειρον μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου μετὰ τὴν Ἄρταν.

Παρ' ὅλα ὅμως τὰ τρωτὰ αὐτὰ ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου ἀπετέλει σημαντικὴν πρόοδον πρὸς τὴν λύσιν τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος, διότι ἀρκετὰ ἐδάφη ἐξέφυγον ὀριστικῶς τὴν τουρκικὴν κικαδιώτικην καὶ καθιεροῦτο τὸ δόγμα « Ἡ Βαλκανικὴ διὰ τοὺς Βαλκανίους ».

#### ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ — ΠΡΟΣΑΡΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΡΩΜΥΛΙΑΣ

Ἡ νεαρὰ ἡγεμονία, ἡ Βουλγαρία, κατ' ἀρχὰς ἐδέχθη τὴν προστασίαν τῆς Ρωσίας. Πολυπληθεῖς ρωσικαὶ ἀποστολαὶ ἀνέλαβον νὰ διοργανώσουν τὸ νέον κράτος καὶ τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς διοικήσεως. Ἡγεμὼν τῆς Βουλγαρίας ἐξελέγη ὁ **Ἀλέξανδρος Βάττεμπεργκ** ( 1879 - 1886 ), υἱὸς τοῦ πρίγκιπος τῆς Ἔσσης καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Τσάρου. Ἐνωρὶς ὅμως εἰς τὴν βουλγαρικὴν Βουλὴν, τὴν Σ ο β ρ ά ν ι ε, ἐσχηματίσθη κόμμα ἐθνικιστικὸν καὶ ἀντιρωσικόν, τὸ ὅποιον ὑπέθαλπον ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Αὐστρία. Ὁ ἡγεμὼν ἠκολούθησεν ἀποφασιστικῶς τὸ κόμμα αὐτὸ καὶ ἀπὸ τότε ἀπέκτησε μεγάλην δημοτικότητα εἰς τὸν βουλγαρικὸν λαόν, ἐνῶ ἐφ' ἑτέρου ἐξήγγειρεν ἐναντίον του τὸ μῦθος τῆς Ρωσίας διὰ τὰς τάσεις του πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν ρωσικὴν κηδεμονίαν.

Ἡ Ἀνατολικὴ Ρωμυλία ὀργανώθη εἰς αὐτόνομον ἐπαρχίαν μετὰ

ἀνώτατον ἄρχοντα χριστιανὸν διοικητὴν, τὸν ὁποῖον διώριζεν ἡ Πύλη. Ἀλλὰ ἀπὸ τὰς πρώτας ἡμέρας ἤρχισε νὰ ἐκδηλώνεται εἰς τὴν χώραν αὐτὴν ἐνωτικὴ τάσις μετὰ τὴν Βουλγαρίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἤτο μεμυημένη καὶ ἡ βουλγαρικὴ Κυβέρνησις. Τέλος, τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1885, ἐξερράγη κίνημα εἰς τὴν Φιλιππούπολιν, ὃ διοικητὴς συνελήφθη καὶ ἐσχηματίσθη προσωρινὴ κυβέρνησις, ἣ ὁποία ἐκήρυξε τὴν ἐνωσιν μετὰ τῆς Βουλγαρίας. Μετ' ὀλίγον ὃ ἡγεμὼν Βάττεμπεργκ, ἐνισχυόμενος ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς Σοβράνιε **Σταμπούλωφ**, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Φιλιππούπολιν.

Τὸ πραξικόπημα τῆς Βουλγαρίας ἐκίνησε τὴν ἀγανάκτησιν τῆς Ρωσίας, ἀλλ' ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Αὐστρίας. Εἰς τὴν Σερβίαν, ἣ προσάρτησις τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας προεκάλεσεν ἀληθῆ ἀναβρασμὸν, ὃ ὁποῖος τέλος κατέληξεν εἰς Σερβοβουλγαρικὸν πόλεμον, διότι διεταράσσετο ἡ ἀποκατασταθεῖσα διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου ἰσορροπία ἐπὶ τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Ὁ σερβικὸς στρατὸς ἠττήθη παρὰ τὴν Σλίβνιτσαν καὶ οἱ Βούλγαροι ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ Πιρότ. Ὁ πόλεμος διήρκεσε μόνον 14 ἡμέρας ( 14 - 28 Νοεμβρίου 1886 ).

Ἡ νίκη ἐστερέωσε τὸ ἀντιρωσικὸν κόμμα εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ Σταμπούλωφ, τοῦ ἡγέτου τῆς ἀντιρωσικῆς μερίδος. Ὁ Σταμπούλωφ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἤτο ὁ ἰσχυρὸς ἀνὴρ, ὃ ὁποῖος ἐπάταξε τοὺς ἐσωτερικοὺς ἀντιπάλους καὶ ἐχάραξε τὰς γενικὰς γραμμὰς τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Βουλγαρίας, ἣ ὁποία συνίστατο εἰς τὴν προσέγγισιν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν καὶ εἰς τὸ ἀμείλικτον πόλεμον κατὰ τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Βάττεμπεργκ ὅμως ἔπεσε θῦμα τῆς ρωσικῆς δυσμενείας καὶ ἀνετράπη διὰ στρατιωτικῆς ἐξεγέρσεως τὸν Αὐγούστον τοῦ 1886. Οἱ Βούλγαροι ἐξέλεξαν νέον ἡγεμόνα, τὸν **Φερδινάνδον** ( 1887 - 1918 ), τὸν νεώτατον ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ πρίγκιπος τοῦ σαξονικοῦ Κοβούργου.

Κατὰ τὰ ἑπτὰ πρώτα ἔτη τῆς ἡγεμονίας τοῦ Φερδινάνδου, τὴν Βουλγαρίαν ἐκυβέρνησεν ὡς ἀπόλυτος κύριος ὁ Σταμπούλωφ. Ἀλλὰ τέλος ὁ Φερδινάνδος ἀπεμάχρυνεν ἐκ τῆς ἀρχῆς τὸν Σταμπούλωφ, ὃ ὁποῖος ἐδόλοφονήθη ἀγρίως ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων του.

ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ — ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ

Μεγαλύτερον ἐρεθισμὸν ἐπροκάλεσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ προσάρτησις τῆς ἑλληνικωτάτης Ἀνατολικῆς Ρωμουλίας, διότι εἰς τὴν χώραν αὐτὴν κατέφικον 250 χιλιάδες περίπου Ἕλληνας εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ εἰς τὰς πόλεις Φιλιππούπολιν, Στενιμαχον, Καβακλίῃ κλπ. Ὁ πολιτικὸς Θεόδωρος Δεληγιάννης, ὁ ὁποῖος ἦτο τότε πρωθυπουργός, ἐξέδωκε πατριωτικὸν δάνειον καὶ ἐκάλεσεν ὑπὸ τὰ ὄπλα δύο ἐφεδρικὰς ἡλικίας, ἀξιῶν νὰ καταλάβῃ τὴν Θεσσαλίαν καὶ Ν. Μακεδονίαν, ὡς καὶ τὴν Ἡπειρον, δηλαδὴ τὴν Βερολίνειον γραμμὴν, πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς διασαλευθείσης ἰσορροπίας εἰς τὴν Βαλκανικὴν, ἕνεκα τῆς μεγεθύνσεως τῆς Βουλγαρίας. Αἱ Δυνάμεις ὅμως δὲν ἤσαν διατεθειμέναι νὰ ἐπιτρέψουν περιπλοκάς εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ διὰ τηλεσιγράφου ἀπήτησαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα νὰ ἀποστρατευθῇ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀπάντησις τοῦ Δεληγιάννη δὲν ἐκρίθη ἱκανοποιητικὴ, στόλος τῶν Δυνάμεων, ἐντὸς τῆς Γαλλίας, ἀπέκλεισε τὰ ἑλληνικὰ παράλια. Ὁ Δεληγιάννης τότε παρητήθη καὶ ὁ διάδοχός του Τρικούπης διέταξε τὴν ἀποστράτευσιν. Ἡ μικρὰ αὕτη κρίσις ἐστόιχισεν εἰς τὴν Ἑλλάδα 95 ἑκατομ. δραχμάς.



Χαρίλαος Τρικούπης ( 1832 - 1896 )

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς, ἦτοι κατὰ τὰς δύο τελευταίας δεκαετίαις τοῦ 19ου αἰῶνος, τὴν Ἑλλάδα ἐκυβέρνησαν δύο κυρίως πολιτικοὶ ἄνδρες, ὁ Τρικούπης καὶ ὁ Δεληγιάννης.

Ὁ Χαρίλαος Τρικούπης ( 1832 - 1896 ) κατήγετο ἀπὸ τὸ Μεσολόγιον, ἀλλ' ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἄργος ἢ τὸ Ναύπλιον καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ ἱστοριογράφου τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως Σπυριδῶνος Τρικούπη καὶ ἀνεψιὸς ἐκ μητρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου. Ἦτο χαρακτήρ σοβαρὸς καὶ ἐπι-

βλητικός καὶ ἔτυχεν ἐπιμελοῦς ἀνατροφῆς καὶ παιδείας, σπουδάσας νομικὰ εἰς Παρισίους. Βραδύτερον εἰργάσθη ὡς ἀκόλουθος καὶ γραμματεὺς τῆς ἐν Λονδίῳ ἑλληνικῆς πρεσβείας, τὴν ὁποίαν διήθθυσε τότε ὁ πατὴρ του.

Ὁ Τρικούπης εἶχε δώσει ἐπανειλημμένως δείγματα τῶν ἐξαιρετικῶν του προσόντων καὶ εἶναι ὁ πρῶτος ἐκ τῶν πολιτικῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ὁ ὁποῖος εἶχε πρόγραμμα σαφῶς ὀρισμένον. Ἐφφρόνει ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔπρεπε κυρίως νὰ διοργανωθῇ ἐσωτερικῶς, νὰ δημι-



Θεόδωρος Δελιγιάννης ( 1820 - 1905 )

ουργήσῃ καλὴν διοίκησιν, μέσα συγκοινωνίας, νὰ ἀναπτύξῃ τὰς πηγὰς τοῦ πλοῦτου καὶ νὰ ὀργανώσῃ τὰς στρατιωτικὰς τῆς δυνάμεις, ἀποφεύγουσα ὅσον ἦτο δυνατόν ἐξωτερικὰς περιπλοκάς. Διὰ τοῦτο προσεπάθησε νὰ διατηρήσῃ ἀγαθὰς σχέσεις μετὰ τὴν Τουρκίαν καὶ τὰ ἄλλα Βαλκανικὰ κράτη. Εὐρύτερας ἀντιλήψεως πολιτικῆς, εἶχεν ὑπ' ὄψιν του τὸν ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Αἰγαίου Ἑλληνισμὸν καὶ παρεκίνει τοὺς ἐκτὸς τοῦ βασιλείου Ἕλληνας εἰς συνεργασίαν διὰ τὴν κοινὴν ὑπόθεσιν. Ἐπεδόθη μετὰ ζῆλον εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀναδιοργάνωσιν, ἀναβάλλων εἰς εὐθετωτέραν στιγμὴν τὴν λύσιν τῶν μεγάλων ἐθνικῶν ζητημάτων. Κατὰ τὰς τρεῖς περιόδους, κατὰ τὰς ὁποίας ἐκυβέρνησε τὸ κράτος — 1882 - 1885, 1887 - 1890, 1892 - 1895 — κατεσκεύασεν ὁδοὺς καὶ σιδηροδρομικὰς γραμμάς, ἀπεξέηρανεν ἔλη καὶ ἐπροστάτευσεν τὴν γεωργικὴν τάξιν ἀπὸ τὴν τοκογλυφίαν. Παρήγγειλεν εἰς γαλλικὰ ναυπηγεῖα τὰ τρία θωρηκτά, εἰς τὰ ὁποῖα τιμητικῶς ἐδόθησαν τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων : Ὑδρα, Σπέτσαι, Ψαρὰ καὶ ἐκάλεσε Γάλλους διοργανωτὰς τοῦ στρατοῦ.

Ἡ τελευταία διοίκησις τοῦ Τρικούπη διήλθεν ἐν μέσῳ μεγάλων

δυσχερειῶν. Ἐδοκίμασε νὰ δώσῃ ὀριστικὴν λύσιν εἰς τὸ οἰκονομικὸν πρόβλημα. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν κατώρθωσε νὰ εὕρῃ δάνειον ὑπὸ εὐνοϊκοῦς ὄρους, διὰ νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς κρατικὰς δαπάνας, ἤναγκάσθη νὰ ἐπιβάλῃ βαρεῖς φόρους. Ὅταν ὅμως εἶδεν, ὅτι καὶ οἱ φόροι δὲν ἐπῆρκεσαν πρὸς βελτίωσιν τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως, ἐκήρυξε τὴν πτώχευσιν ( Δεκέμβριος 1893 ). Τὸ μέτρον ἔφερε μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις. Οἱ ἀντίπαλοί του ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν δυσφορίαν τοῦ λαοῦ καὶ τὸ κόμμα τοῦ Τρικούπη συνεντρίβη κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1895. Ὁ ἴδιος ὁ Τρικούπης δὲν ἐξελέγη οὔτε βουλευτής. Ἀπεσύρθη τότε ὀριστικῶς ἐκ τῆς πολιτικῆς καὶ μετὰ τινὰς μῆνας ἀπέθανεν εἰς τὰς Κάννας τῆς Γαλλίας. Μεγάλην πλειοψηφίαν συνενέκντρωσε κατὰ τὰς ἐκλογὰς ὁ Δεληγιάννης, ὁ ὁποῖος καὶ ἐσχημάτισε Κυβέρνησιν.

Ὁ Θεόδωρος Δεληγιάννης (1820 - 1905 ) ἐγεννήθη εἰς τὰ Λαγκαδία τῆς Ἰορτυνίας καὶ ἦτο γόνος τῆς πολεμικῆς οἰκογενείας τῶν Δεληγιανναίων. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὸ νεοσυσταθὲν Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν καὶ πρῶτην φορὰν ἔγινε βουλευτής εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν τοῦ 1862. Τὸ κόμμα του, τὸ ὁποῖον ὠνόμαζεν «Ἐθνικόν», ἀπετελεῖτο ἀπὸ στοιχεῖα προσηλωμένα εἰς παλαιὰς ἀντιλήψεις καὶ ἔξεις. Ὁ ἴδιος ἦτο εὐφύεστατος καὶ εὐστροφώτατος πολιτικός καὶ ὀμιλητῆς ἐπιδέξιος, ἀλλὰ καὶ ἄριστοτέλης δημαγωγός. Τὴν μεγάλην του κομματικὴν ἰσχύν ἐχρησιμοποίηε διὰ στενὰς κομματικὰς ἐπιδιώξεις. Ἐγίνε πολλάκις πρωθυπουργός καὶ ἐδολοφονήθη εἰς τὴν εἴσοδον τῆς Βουλῆς κατὰ τὴν τελευταίαν του πρωθυπουργίαν τοῦ 1905. γ

#### 7 Ο ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ 1897

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἔγινε ὁ ἀτυχὴς Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897. Ἀφορμὴν εἰς τὸν πόλεμον ἔδωκεν ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1897. Ἡ Τουρκία διαρκῶς παρεβίαζε τὸν καταστατικὸν χάρτην τῆς Χαλέπας, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐκυβερνᾶτο ἡ Κρήτη ἀπὸ τοῦ 1878, καὶ κατεπίεξε τοὺς κατοίκους. Οἱ Κρηῖτες ἐπανεστάτησαν καὶ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1897 ἐκήρυξαν τὴν ἑνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ πρωθυπουργός τῆς Ἑλλάδος Δεληγιάννης ἤρνήθη κατ' ἀρχὰς νὰ υἱοθετήσῃ τὴν ὑπόθεσιν. Ἄλλ' ἦτο φανερόν ὅτι δὲν θὰ κατώρθωνε μέχρι τέλους νὰ τηρήσῃ τὴν στάσιν αὐτήν. Ὁ ἐρεθισμὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἦτο κολοσσιαῖος καὶ πλήθη προσφύγων ἐκ Κρήτης συνέρρεον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς ἄλλας πόλεις. Χωρὶς νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον ὁ Δεληγιάννης κατὰ τῆς Τουρκίας, ἐπέτρεψεν εἰς τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως πρίγκιπα Γεώργ-

γιον μὲ στολίσκον τορπιλλικῶν νὰ ἀποπλεύσῃ ἐκ Πειραιῶς διὰ νὰ ἐμπο-  
δίσῃ τὴν ἀποβίβασιν τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν νῆσον. Τὸν  
**1897** δὲ Φεβρουάριον τοῦ 1897 τμημα ἐλληνικοῦ στρατοῦ ὑπὸ  
τὸν συνταγματάρχην *Τιμολέοντα Βάσσουν* ἀνεχώρησεν ἐξ  
Ἀθηνῶν ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ, ἀπεβιβάσθη εἰς μικρὰν  
ἀπόστασιν δυτικῶς τῶν Χανίων καὶ εἶχε τὴν ἐντολὴν νὰ καταλάβῃ τὴν  
νῆσον ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος. Κατόπιν τούτου ὁ σουλτᾶ-  
νος, τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1897, ἐκήρυξε κατὰ τῆς Ἑλλάδος τὸν πόλεμον, ὁ  
ὁποῖος διήρκεσε τριάκοντα ἡμέρας (8 Ἀπριλίου - 8 Μαΐου 1897).  
Ἐπιπλέον ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς, ὀλιγάριθμος καὶ κακῶς ὀργανωμένος, δὲν κα-  
τόρθωσε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν πολυαριθμότερον καὶ ἀρτιότερον παρε-  
σκευασμένον τουρκικόν.

Ἐπιπλέον ὁ τουρκικὸς στρατὸς, ἀφοῦ διέβη τὰ σύνορα παρὰ τὴν *Μελιόιναν*,  
ἔγινε κύριος τῆς Θεσσαλίας, ὑπερβὰς δὲ κατόπιν καὶ τὴν ἀμυντικὴν γραμ-  
μὴν *Δομοκοῦ* — Ἀλμυροῦ, ἤνοιξε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν *Λαμίαν*. Αἱ Δυνά-  
μεις ἐπενέβησαν τότε καὶ διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ τσάρου τῆς Ρω-  
σίας ὑπεγράφη ἀναχωρῆσις, ἐνῶ συγχρόνως ὁ στρατὸς τοῦ Βάσσου ὑπε-  
χρεώθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Κρήτην. Ἡ ὀριστικὴ εἰρήνη ὑπεγράφη εἰς  
Κωνσταντινούπολιν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1897. Ὁ σουλτᾶνος ὑπεχρεώθη  
νὰ ἐκκενώσῃ τὰ ἐλληνικὰ ἐδάφη, ἡ δὲ Ἑλλὰς ἐπλήρωσεν 100 ἑκατομ.  
φράγκα χρυσᾶ ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν καὶ ὑπεχρεώθη νὰ δεχθῇ  
τὸν « Διεθνῆ Οἰκονομικὸν Ἐλεγχον ». Οἱ Εὐρωπαῖοι δηλαδὴ ἐδάνεισαν  
εἰς τὴν Ἑλλάδα 100 ἑκατομμύρια πρὸς πληρωμὴν τῆς ἀποζημιώσεως,  
ἀλλὰ πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ χρήματός των, καθὼς καὶ τῶν παλαιότερων  
δανείων, καθιερώθη ἐπιτροπὴ ἀπὸ ξένους, ἡ λεγομένη « Ἐπιτροπὴ  
Διεθνοῦς Οἰκονομικοῦ Ἐλέγχου » (Δ.Ο.Ε.), ἡ ὁποία  
ἀνέλαβε τὴν διαχείρισιν τῶν λεγομένων « ὑπεγγύων προσό-  
δων », ἤτοι τῶν εἰσπράξεων ἐκ τοῦ χαρτοσήμου, τοῦ καπνοῦ, τοῦ  
ἄλτατος, τῶν πυρείων, τῶν παιγνιοχάρτων, τοῦ πετρελαίου καὶ τῶν  
εἰσχωρικῶν τελῶν τοῦ λιμένος Πειραιῶς.

Τὴν Κρήτην, πρὸ τῆς ἀποχωρήσεως ἀκόμη τοῦ ἐλληνικοῦ στρα-  
τοῦ, εἶχον καταλάβει στόλοι καὶ ἀγγήματα τῶν ἐξ Δυνάμεων : Ἀγγλίας,  
Γαλλίας, Ρωσίας, Ἰταλίας, Γερμανίας καὶ Αὐστρίας, αἱ ὁποῖαι ὅμως  
μόλις τὸν Νοέμβριον τοῦ 1898 ἔδωσαν λύσιν προσωρινὴν εἰς τὰ κρητικὸν  
ζήτημα. Προτάσει τοῦ τσάρου διωρίσθη ἀρμοστής τῶν Δυνάμεων εἰς τὴν  
Κρήτην ὁ πρῆγικὸς Γεώργιος, ὁ ὁποῖος ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν νῆσον ἐν μέσῳ

γενικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Τὸ γεγονός ἐθεωρήθη ὡς ἀπαρχὴ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν πόθων τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ καὶ δικαίωσις τῶν ἡρωικῶν του ἀγῶνων. \*

#### \* ΤΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ

Μεγαλυτέραν σημασίαν ἀπὸ τὸ Κρητικὸν ἔλαβε περὶ τὸ τέλος τοῦ 19ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20ου αἰῶνος τὸ *Μ α κ ε δ ο ν ι κ ὸ ν ζ ῆ τ η μ α*.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἡ Μακεδονία ἔγινε θέατρον ἀγριωτάτου ἀνταγωνισμοῦ. Ἡ ἑλληνικωτάτη Μακεδονία, ἡ ὁποία διὰ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἶχε μεταφέρει τὰ φῶτα τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὰς ἀπωτάτας χώρας τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἀπῆλλαξεν ἑκατομύρια βαρβάρων λαῶν ἀπὸ τὸ σκότος καὶ τὰ δεσμὰ τοῦ βαρβαρικοῦ δεσποτισμοῦ, δὲν εἶχε περιληφθῆ εἰς τὸ ἐλεύθερον Ἑλληνικὸν Κράτος καὶ εὐρίσκετο ἀκόμη ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Οἱ πληθυσμοὶ τῆς Μακεδονίας παρέμειναν ἑλληνικώτατοι, ἦσαν χριστιανοὶ Ὀρθόδοξοι ἐκτὸς τῶν Τούρκων κατακτητῶν, καὶ ἀνεγνώριζον μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν τὴν ἀρχὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. "Ὅλοι οἱ πολιτικοὶ τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ἐθεώρουν τὴν Μακεδονίαν ὡς μίαν ἐκ τῶν κοιτίδων τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ὡς πνεύμονα ἰσχυρόν, ἄνευ τοῦ ὁποίου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ Κράτος Ἑλληνικόν, καὶ ὡς πρώτιστον μέλημα καὶ καθήκον των ἐθεώρησαν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Μακεδονίας. Ἄλλ' ἡ τουρκικὴ κακοδιοίκησις δὲν κατώρθωσε νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἔξωθεν προσηλυτισμόν, ὁ ὁποῖος ἔσπειρε τὸ μῖσος καὶ ἤνοιξεν ἑξοντωτικὸν ἀγῶνα μεταξὺ τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας.

Τὰ δύο νεοσύστατα Βαλκανικὰ κράτη, ἡ Σερβία καὶ ἡ Βουλγαρία, ἐζήτουν ἐπέκτασιν ἐδαφικὴν καὶ πρὸς τοῦτο ἀπέβλεπον εἰς τὰ μακεδονικὰ ἐδάφη. Οἱ Σέρβοι ἐστήριζον τὰς ἀξιώσεις των ἐπὶ τῆς Μακεδονίας εἰς τὸ ὅτι ὁ Στέφανος Ντουσάν κάποτε εἶχε κατακτήσει μέρος τῆς Μακεδονίας καὶ περιέλαβεν αὐτὸ εἰς τὸ ἐφήμερον κράτος του. Οἱ Βούλγαροι πάλιν δὲν ἠδύναντο νὰ λησμονήσουν τὴν συνθήκην τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἡ ὁποία ἐδημιούργει μεγάλην Βουλγαρίαν ἀπὸ ἑλληνικὰ ἐδάφη, πρὸ πάντων τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης.

Ἄλλὰ καὶ αἱ μεγάλαι Δυνάμεις εἶχον βλέψεις εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἡ Αὐστρία ἐπέδιωκεν οἰκονομικὴν ἐπικράτησιν ἐν Μακεδονίᾳ με ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ ὁποῖος ἤνοιγεν εἰς αὐτὴν εὐρεῖαν διέξοδον εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ τὴν Μεσόγειον.

Οἱ Βούλγαροι ἐπεδίωκον διὰ παντὸς μέσου νὰ πείσουν ἐκείνους ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας, οἱ ὅποιοι ὠμίλουν ἰδιόρρυθμον γλωσσικὸν ἰδίωμα, τὸ ὅποιον περιεῖχε καὶ σλαβικὰς ρίζας καὶ λέξεις, ὅτι δὲν ἦσαν Ἕλληνας, ἀλλὰ Βούλγαροι καὶ προσεπάθουν νὰ ἐξεγείρουν αὐτοὺς κατὰ τοῦ Πατριαρχείου. Κατ' ἀρχὰς εὐνοοῦμενοι ὑπὸ τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς κατώρθωνον μὲ μέσα εἰρηνικὰ νὰ προσηλυτίζουν τοὺς χωρικοὺς εἰς τὴν Ἐξαρχίαν καὶ ἴδρουν βουλγαρικὰ σχολεῖα. Ὅταν ὅμως εἶδον ὅτι οἱ ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ τῆς Μακεδονίας δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ λησμονήσουν



Παῦλος Μελάς (1870 - 1904)

τὴν μητέρα των Ἑλλάδα καὶ παρενέβαλλον ἐμπόδια εἰς τὰ βουλγαρικὰ σχέδια, ἤλλαξαν τακτικὴν. Ἐνθαρρυνθέντες ἀπὸ τὸν ἀτυχῆ Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1897, ἔστειλαν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἄγρια στίφη κομιτατζήδων, οἱ ὅποιοι, ἐποφελοῦμενοι ἀπὸ τὴν παράλυσιν τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς, ἐλήστευσαν καὶ ἐδολοφόνησαν, διὰ νὰ τρομοκρατήσουν τοὺς κατοίκους. Πρὸ πάντων κατεδίωκον τοὺς Ἕλληνας διδασκάλους, τοὺς ἱερεῖς, τοὺς ἰατροὺς καὶ τοὺς προκρίτους καὶ κατέστρεφον τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ τὰ μοναστήρια.

Οἱ Βούλγαροι ἔχι μόνον τὴν Τουρκίαν κατώρθωσαν νὰ ἀπατήσουν, ἢ ὅποια διαρκῶς

προέβαιναν εἰς παραχωρήσεις πρὸς αὐτοὺς, ἀλλὰ προσεῖλκον τὴν συμπάθειαν πολλῶν ἀπὸ τὰς Μεγάλας Δυνάμεις, αἱ ὅποιοι, διὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν ἰδικὰ των συμφέροντα, ἠνύνησαν τὰ βουλγαρικὰ σχέδια. Διὰ τοῦτο αἱ Δυνάμεις ἐπενέβησαν καὶ ἐπέβαλον εἰς τὴν Τουρκίαν μεταρρυθμίσεις διοικητικὰς καὶ οικονομικὰς, αἱ ὅποιοι ἠνύησαν τὰς βουλγαρικὰς προσπάθειας. Ἄλλ' ἐπειδὴ αἱ Δυνάμεις διεφώνουν μεταξὺ των, αἱ μεταρρυθμίσεις ἐγένοντο βραδύτατα καὶ ἐφηρμόζοντο κακῶς.

Οἱ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἐστηρίζοντο εἰς τὰ ἀπαράγραπτα ἱστορικὰ δικαιώματά των ἐπὶ τῆς Μακεδονίας καὶ δὲν ἐφραντάζοντο ὅτι ἦτο δυνατὸν ξένοι λαοὶ νὰ ἐγείρουν ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν ἐδαφῶν τῆς Μακεδονίας, ἤρκοῦντο κατ' ἀρχὰς νὰ παρακολουθοῦν μετὰ προσοχῆς τὰς προσηλυτιστικὰς ἐνεργείας τῶν Βουλγάρων. Ὅταν ὅμως ἐπέεστησαν ὅτι τὰ δικαιώματά των ἐκινδύνευον, ἡ δὲ κυρίαρχος Τουρκία καὶ αἱ Δυνάμεις δὲν ἠδύνατο νὰ προστατεύσουν αὐτά, ἀπεφάσισαν νὰ ἀντιτάξουν ἔνοπλον ἀντίστασιν εἰς τὰς βουλγαρικὰς ἐνεργείας. Τὸ φθινόπωρον λοιπὸν τοῦ 1904 εἰσῆλθον εἰς τὴν Μακεδονίαν τὰ πρῶτα ἐλληνικὰ ἀνταρτικὰ σώματα, διὰ νὰ ἐνισχύσουν τοὺς **1904** Μακεδόνες εἰς τὸν κατὰ τῶν τρομοκρατῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων ἀγῶνά των. Κρήτες δὲ πολεμισταὶ ἐνίσχυσαν αὐτά. Οἱ ἐντόπιοι μὲ τὴν πρόοδον τοῦ ἀγῶνος συνέπραξαν μὲ τοὺς ἐθελοντὰς εἰς εὐρεῖαν κλίμακα καὶ τέλος ἀντεκατέστησαν αὐτούς. Ἦρχισε τότε δεινὴ πάλη μεταξύ τῶν Ἑλλήνων πολεμιστῶν καὶ τῶν ἀγρίων κομιτατζήδων. Ὁ **Παῦλος Μελάς**, ἀξιωματικὸς τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ἀπὸ ἐπιφανεστάτην οἰκογένειαν τῶν Ἀθηνῶν, ἔπεσε κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος καὶ ἀπέβη ἔθνικὸς ἥρωας. Πολλοὶ ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ἐτέθησαν ἐπὶ κεφαλῆς ἐνόπλων ὁμάδων καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Αἱ κοινότητες τῆς Μακεδονίας ἐβοήθουν τοὺς ἀγωνιζομένους· τὰ σχολεῖα, αἱ ἐπισκοπαί, τὰ μοναστήρια ἦσαν αἱ μυστικαὶ βάσεις τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων, τὰ ὅποια ἐκτὸς τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων εἶχον νὰ ἀντιμετωπίσουν καὶ τὸν τουρκικὸν στρατόν. Ἡ δρᾶσις τῶν ἐλληνικῶν σωμάτων ἦτο εὐεργετικὴ καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἡ Μακεδονία ἀπηλλάγη κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τὴν βουλγαρικὴν τρομοκρατίαν. Ἡ πάλη ὅμως τῶν ἐλληνικῶν καὶ βουλγαρικῶν ἐνόπλων σωμάτων, αἱ βλέψεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ αἱ συχναὶ αὐτῶν ἐπεμβάσεις καὶ τέλος ἡ τουρκικὴ ἀκαταστασία περιέπλεξαν τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα μέχρι τοιοῦτου σημείου, ὥστε ἡ λύσις αὐτοῦ νὰ θεωρῆται ἀπὸ τοὺς διπλωμάτας ὡς δυσκολωτάτη. x

#### Η ΝΕΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1908

Ἀκριβῶς τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα προεκάλεσεν εἰς τὴν Τουρκίαν γεγονότα, τὰ ὅποια ὠδήγησαν εἰς ὀξεῖαν κρίσιν τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα καὶ μετ' αὐτοῦ τὸ Μακεδονικόν.

Οἱ φιλελεύθεροι Τούρκοι, οἱ λεγόμενοι Νεότουρκοι, ὅσοι δηλαδή ἐπεθύμουν ριζικὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς ἀπολυταρχίας τοῦ Χαμίτ, ἠναγκάσθησαν νὰ ζοῦν ἐξόριστοι εἰς διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης. Ἐκεῖθεν διὰ δημοσιευμάτων ἐζήτουν νὰ ἀνατρέψουν τὸν Χαμίτ. Τέλος τὸ 1906 ἐσκέφθησαν νὰ προσηλυτίσουν εἰς τὰ σχέδιά των τὸν τουρκικὸν στρατὸν. Συνεστήθη τότε ὑπὸ Τούρκων ἀξιωματικῶν τὸ κομιτάτον « Ἐνωσις καὶ Πρόοδος », τὸ ὁποῖον ἐντὸς ὀλίγου προεκάλεσε γεγονότα καταπληκτικά.

Τὸ 1908 συνηγήθησαν εἰς τὴν πόλιν Ρεβάλ, πλησίον τῆς Περτρούπολεως, ὁ τσάρος καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ἐδουάρδος Ζ' καὶ οἱ δύο ἰσχυροὶ ἡγεμόνες ἀπεφάσισαν νὰ ἐπεκτείνουν καὶ νὰ συμπληρώσουν τὰς διοικητικὰς μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ σχέδιον αὐτὸ δὲν εἶχεν ἀκόμη δημοσιευθῆ, οἱ Νεότουρκοι ἐφοβήθησαν ὅτι αἱ ἀποφάσεις τῶν δύο Μεγάλων Δυνάμεων ἦσαν πολὺ δυσμενεῖς διὰ τὴν Τουρκίαν. Τοῦτο ἐπληξε τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν τῶν Νεοτούρκων καὶ τὴν 10 Ἰου-

λίου 1908 ἐξεργάγη **1908** εἰς τὴν Μακεδονίαν στρατιωτικὸν κίνημα ὑπὸ τοὺς ἀξιωματικοὺς Ἐμβέρ καὶ Νιαζή. Ὁ Χαμίτ ἐντρομος ἠναγκάσθη νὰ ἐπαναφέρῃ τὸ Σύνταγμα τοῦ Μιδάτ.

Οἱ λαοὶ τῆς Τουρκίας ἠσθάνθησαν ἀνακούφισιν, διότι ὑπὸ τὸ νέον φιλελεύθερον πολίτευμα θὰ ἔζων εὐτυχεῖς καὶ εἰρηνικῶς, οἱ δὲ Εὐρωπαῖοι διπλωμάται ἠπατήθησαν καὶ ἐπίστευσαν ὅτι ἦτο δυνατόν οἱ Νεότουρκοι γὰ ἐφαρμόσουν πραγματικῶς ἰσότητα καὶ δικαιοσύνην μεταξὺ τῶν ποικίλων λαῶν τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἄλλ' οἱ Νεότουρκοι δὲν



Ἄβδουλ Χαμίτ (1842 - 1918)

ἤρρηξαν νὰ φανερώσουν τοὺς ἀληθεῖς σκοποὺς των. Εὐθὺς ἀπὸ τὰς πρώ-  
 τας ἡμέρας ἐκήρυξαν ὅτι θὰ ἐκτουρκίσουν τὰς ξένας ἐθνότητας τῆς  
 Τουρκίας, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους. Ἡ χαρὰ τῶν  
 λαῶν τῆς Τουρκίας μετεβλήθη ἀμέσως εἰς σοβαρὰς σκέψεις περὶ τοῦ  
 μέλλοντός των. Ὁ δὲ Χαμίτ ἐπωφελοῦμενος ἀπὸ τῶν δυσχερειῶν αὐτῶν  
 ἐπεχείρησε δι' ἀντεπαναστάσεως νὰ πλήξῃ τὸ κομιτάτον, ἀλλ' ἀπέτυ-  
 χεν, ἐξεθρονίσθη καὶ ἐνεκλείσθη εἰς μίαν ἔπαυλιν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

#### ΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Αὐστρία ἐπωφελήθησαν ἀπὸ τὰς ἐσωτερικὰς  
 δυσχερείας τῶν Νεοτούρκων καὶ κατόπιν συνεννοήσεως ἡ μὲν πρώτη ἐ-  
 κήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν της, ἡ δὲ δευτέρα προσήρτησεν ὀριστικῶς τὴν  
 Βοσνίαν καὶ Ἑρζεγοβίνην. Ὁ Φερδινάνδος ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς τῶν  
 Βουλγάρων καὶ ἡ Βουλγαρία εἰς βασιλείον. Ἡ Τουρκία ἠναγκάσθη νὰ  
 ὑποχωρήσῃ ἀντι χρηματικῆς ἀποζημιώσεως καὶ ἀνεγνώρισε τὸ τετελε-  
 σμένον γεγονός.

Ἡ Κρήτη, ἀκολουθοῦσα τὸ παράδειγμα αὐτῶν, ἐκήρυξε τὴν  
 ἑνωσιν μὲ τὴν Ἑλλάδα ( Σεπτέμβριος 1908 ). Ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνη-  
 σις ὑπὸ τὸν Γεώργιον Θεοτόκην δὲν υἰοθέτησεν τὸ κρητικὸν κίνημα καὶ  
 ἐδήλωσε ὅτι εἶναι ξένη πρὸς τὰ ἐν Κρήτῃ γεγονότα, διότι ἡ χώρα δὲν  
 ἦτο παρεσκευασμένη ἀρκετὰ στρατιωτικῶς. Ἄλλ' οἱ Νεότουρκοι, ἀφοῦ  
 ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐξωτερικὰς δυσκολίας, ἠπέλουν τὴν Ἑλ-  
 λάδα μὲ πόλεμον, διότι ἐγνώριζον ὅτι δὲν ἦτο στρατιωτικῶς παρεσκευα-  
 σμένη καὶ διπλωματικῶς ἦτο ἀπομεμονωμένη. Ὁ Μαχμούτ Σεφκέτ  
 πασᾶς, ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν τῆς Τουρκίας, ἠπέλειε ὅτι θὰ ἐπι-  
 χεیرهσῃ στρατιωτικὸν περίπατον μέχρις Ἀθηνῶν, ἐνῶ ἡ Ὑψηλὴ Πύλη  
 ἐκήρυξεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην μπουκοτᾶζ κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου.  
 Ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀντιθέτως ἀπέφυγε πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατὸν νὰ  
 ἐρεθίσῃ τοὺς Τούρκους. Τὴν πολιτικὴν αὐτὴν ὠνόμασαν χλευαστικῶς  
 ἄ ψ ο γ ο ν σ τ ᾶ σ ι ν .

Τὰ πράγματα ἐπεδεινώθησαν, ὅταν αἱ Δυνάμεις κατόπιν ἀποφά-  
 σεως, ἡ ὁποία εἶχε ληφθῆ ἀπὸ τοῦ 1905 περὶ ἀποχωρήσεως τῶν ξένων  
 στρατῶν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μεγαλονήσου, ἀπέσυραν τὰ τελευταῖα ἀγῆματα  
 των ἐκ Κρήτης καὶ οἱ Κρητῆς ὑψωσαν τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν ἐπὶ τοῦ  
 φρουρίου Φιρᾶ. Τοῦτο ἐκίνησε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Τούρκων καὶ ἡ

Πύλη δι' ἐπανειλημμένων διακοινώσεων ἠπειλήσε τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ἡ ὁποία ὑπέβαλεν ἔκκλησιν εἰς τὰς Δυνάμεις πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ πολέμου. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εὐρέθη Κρῆς χριστιανὸς νὰ καταβιβάσῃ τὴν ἐπὶ τοῦ Φιρκὰ σημαίαν, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει ὡς ἀφορμὴν πολέμου ἢ Τουρκία, αἱ Δυνάμεις ἀπεβίβασαν ἀγῆματα, τὰ ὁποῖα ἀπέκοψαν τὸν ἴστον τῆς σημαίας.

## Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

Ἡ ἤττα τοῦ 1897, καὶ ἰδίως αἱ ταπεινώσεις, τὰς ὁποίας ὑπέστη τελευταίως ἡ Ἑλλάς ἐκ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν Νεοτούρκων, ἕνεκα τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος, εἶχον πληγῶσει βαθύτατα τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν, πρὸ πάντων τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἦρχισε νὰ σχηματίζεται ἡ γνώμη, ὅτι αἰτία τοῦ κακοῦ ἦτο ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ κατάστασις, ἡ κατατριβὴ δηλαδὴ εἰς τὰ μικροκομματικὰ καὶ ἡ παραμέλησις τῶν μεγάλων ἐθνικῶν ζητημάτων. Διὰ τοῦτο οἱ περισσότεροὶ ἐφρόνουν ὅτι ἡ μόνη σωτηρία ἦτο ἡ ἐπικράτησις ὑγιεστεροῦ πολιτικοῦ βίου καὶ ἡ καταπολέμησις τῆς συναλλαγῆς. Τὸ ρεῦμα αὐτὸ τὸ ἀνορθωτικόν, ὅπως ὀνομάσθη, ἐξωγκώθη ἰδίως εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν.

Τὸν Μάιον λοιπὸν τοῦ 1909 ἐσχηματίσθη Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἔτοιμος νὰ ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τῆς ἀνορθώσεως. Ἀφοῦ δὲ ἡ Κυβέρνησις Δ. Πάλλη δὲν ἐδέχθη τὰ αἰτήματα τοῦ

Συνδέσμου, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ σπουδαιότερον ἦτο ἡ ἀναδιοργάνωσις τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου ὑπὸ τὸν ἑλεγχον τοῦ Συνδέσμου, τὴν νύκτα τῆς 14 πρὸς τὴν 15 Αὐγούστου περισσότεροὶ τῶν 500 ἀξιωματικοὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συνταγματάρχου Νικολάου Ζοομπᾶ πρόεβησαν εἰς στρατιωτικὸν κίνημα. Ἐλαβον τὰ ὅπλα καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὴν θέσιν Γουδί, ἔξω τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ Κυβέρνησις Πάλλη ἠρνήθη καὶ τότε νὰ δεχθῇ τὰ αἰτήματα τῶν ἀξιωματικῶν καὶ παρητήθη, ὁ δὲ Σύνδεσμος ἔγινε κύριος τῆς καταστάσεως καὶ ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Κατόπιν αὐτοῦ, οἱ ἀξιωματικοὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐξέδωσαν προκήρυξιν πρὸς τὸν λαόν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐζήτησαν ριζικὰς διοικητικὰς μεταρρυθμίσεις καὶ ἰδιαιτέρως τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου.

Ἀλλὰ τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον ἐπροχώρει βραδύτατα καὶ διὰ τοῦτο ὁ Σύνδεσμος ἐκάλεσεν ἐκ Κρήτης ὡς πολιτικὸν του σύμβουλον τὸν

πολιτευτὴν Ἐλευθέριον Βενιζέλον, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέθεσε τὴν ὀριστικὴν ρύθμισιν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. Ὁ Βενιζέλος ἐλθὼν εἰς τὰς Ἀθήνας συνέστησεν εἰς τὸν Σύνδεσμον νὰ συγκαλέσῃ Ἐθνοσυνέλευσιν πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος. Ὁ βασιλεὺς ἀνέθεσεν εἰς τὸν γηραιὸν πολιτευτὴν Στέφανον Δραγούμην νὰ σχηματίσῃ κυβέρνησιν καὶ νὰ συγκαλέσῃ τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν, ὃ δὲ Σύνδεσμος ἐδήλωσεν ὅτι παύει τοῦ λοιποῦ νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ διελύθη. †

#### ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΤΟΥ 1911

Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1911 συνῆλθεν ἡ Ἀναθεωρητικὴ Συνέλευσις. Ὁ Βενιζέλος εἶχε συγκεντρώσει μεγάλην πλειονοψηφίαν καὶ διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς ἀνέθεσε εἰς αὐτὸν τὴν ἐξουσίαν. Κατὰ τὰ τέλη Μαΐου τοῦ ἰδίου ἔτους ἡ Συνέλευσις ἐψήφισε τὸ νέον Σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864 ἀναθεωρηθὲν εἰς τινὰ σημεῖα. Τὸ νέον Σύνταγμα περιέλαβε μερικὰ σωτήρια ἄρθρα, ὅπως : τὸν περιορισμὸν τῆς ἀπαρτίας τῆς Βουλῆς εἰς τὸ ἓν τρίτον· τὸ ἀσυμβίβαστον τοῦ βουλευτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ ἀξιώματος· τὴν ἐξέλεξις τῶν ἐκλογῶν ὑπὸ εἰδικοῦ δικαστηρίου. Ἀλλὰ μεγάλην ἀνακούφισιν ἐπροξένησε τὸ ἄρθρον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐξησφαλίζετο ἡ μονιμότης τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, διότι ἡ ἀναστάσις τοῦ ὑπαλληλικοῦ κόσμου κατὰ τὴν ἄνοδον εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐκάστου κόμματος ἦτο μία ἐκ τῶν μεγαλυτέρων πληγῶν τοῦ κράτους.



Ἐλευθέριος Βενιζέλος ( 1864 · 1936 )

Ἡ Συνέλευσις περατώσασα τὸ ἔργον τῆς διελύθη, τὸν δὲ Μάρτιον τοῦ 1912 προσεκηρύχθησαν

ἐκλογαὶ τακτικῆς Βουλῆς, κατὰ τὰς ὁποίας καὶ πάλιν ὁ Βενιζέλος συνεκέντρωσε μεγάλην πλειονοψηφίαν. Ἡ κρατικὴ μηχανὴ ἀπὸ τότε ἐλειτούργει κανονικώτατα, μεγάλη δρᾶσις ἐσημειώθη εἰς ὅλους τοὺς κλάδους, καὶ ἰδίως ἐδόθη ἐξαιρετικὴ προσοχὴ εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Ξένοι ἀποστολαὶ ἐκλήθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, παρηγγέλθησαν νέα ὅπλα καὶ πλοῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ ἔνδοξον θωρηκτὸν μας Ἀ β έ ρ ω φ, καὶ τὸ Ἔθνος ἤρχισε νὰ ἀνακτᾷ θάρρος καὶ αὐτοπεποίθησιν. Τὰ μεγάλα γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἐπηκολούθησαν, καὶ τὰ ὁποῖα ἀμέσως θὰ διηγηθῶμεν, εὔρον τὴν Ἑλλάδα παρεσκευασμένην. †

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

### ΜΕΓΑΛΗ ΚΡΙΣΙΣ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ Ο ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1912 - 1913)

#### ΑΙ ΠΑΡΑΜΟΝΑΙ ΤΟΥ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Μία ἀπὸ τὰς δευτέρας φάσεις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος καὶ βῆμα σημαντικὸν πρὸς τὴν λύσιν αὐτοῦ ἀποτελεῖ ὁ λεγόμενος Βαλκανικὸς πόλεμος, ὁ ὁποῖος ἐξερράγη ὑπὸ τὰ ἐξῆς περιστατικά :

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1912 ἤρχισε νὰ γίνεταί λόγος περὶ συνεννόησεων τῶν χριστιανικῶν κρατῶν τῆς Βαλκανικῆς. Ἡ ἀφορμὴ, ἡ συντελέσασα εἰς τὴν προσέγγισιν τῶν χριστιανικῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα τόσας διαφορὰς εἶχον μεταξὺ των, ἰδίως τοὺς τελευταίους αὐτοὺς χρόνους, ἐξ αἰτίας τοῦ Μακεδονικοῦ ζητήματος, ἦτο κυρίως ἡ ἐξωφρενικὴ πολιτικὴ τῆς τουρκοποιήσεως, τὴν ὁποίαν ἠκολούθει τὸ Νεοτουρκικὸν Κομιτᾶτον.

Ἡ ἀπόπειρα ἀκριβῶς τοῦ ἐκτουρκισμοῦ τῶν ἐν Τουρκίᾳ ξένων ἐθνοτήτων ἐξάπλυνσε θύελλαν, ἡ ὁποία συνεκλόνισεν ἐκ θεμελίων ὅλον τὸ ἐν Εὐρώπῃ κράτος τῶν Ὁσμανληδῶν. Ἡ Βουλγαρία διεμαρτυρήθη διὰ τὴν ἐγκατάστασιν εἰς τὴν Μακεδονίαν Βοσνίων μωαμεθανῶν, ἡ Ἀραβία ἐζήτηε ἀνεξαρτησίαν, ἡ δὲ Ἀλβανία ἐπανεστάτησε. Τὸ Πατριαρχεῖον τέλος ἐκήρυξε τὴν Ἐκκλησίαν ἐν διωγμῶ διὰ τὴν δολοφονίαν ὑπὸ τῶν Νεοτούρκων πολλῶν ἐπιφανῶν Ἑλλήνων, καὶ ἰδίως τοῦ μητροπολίτου Γρεβενῶν, ὁ ὁποῖος κατεκρεουργήθη ἀγρίως ὑπὸ τουρκικῆς συμμορίας.

Κατὰ τὴν ταραχώδη αὐτὴν ἐποχὴν οἱ Ἴταλοί, οἱ ὁποῖοι εἶχον ὑστερήσει κατὰ τὴν διανομὴν τῶν ἀποικιῶν, κατέλαβον τὰς τελευταίας κτήσεις τῶν Τούρκων εἰς τὴν Ἀφρικὴν, τὴν Τριπολιτίδα καὶ τὴν Κυρηναϊκίην, τὰς ὁποίας ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις κατὰ τὴν προσάρτησίν των ὠνόμασεν ὀμοῦ Λιβύην. Διὰ νὰ ἐξαναγκάσουν δὲ τὴν Τουρκίαν εἰς ὑποχώρησιν, κατέλαβον τὴν Ρόδον καὶ τὰ Δωδεκάνησα. Ἡ Τουρκία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἰταλίας, ὁ δὲ ἤρωε τῆς νεοτουρκικῆς ἐπαναστάσεως Ἐμβέρ ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Ἀφρικὴν. \*

## Ο ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Τὸ 1912 μεγάλα γεγονότα ἐτάραξαν τὴν Βαλκανικὴν. Τὰ τέσσαρα χριστιανικὰ κράτη, ἤτοι ἡ Ἑλλάς, ἡ Βουλγαρία, ἡ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνιον, συνησπίσθησαν διὰ νὰ προσβάλλουν τὴν Τουρκίαν. Ἐπραγματοποιεῖτο οὕτω τὸ ὄνειρον τοῦ Ρήγα καὶ συνέβη ὅ,τι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πιστεύσῃ ὁ Χαμίτ.

Τὰ Βαλκανικὰ κράτη τὴν ἐμπλοκὴν τῆς Τουρκίας εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἰταλίας ἐθεώρησαν ὡς κατάλληλον εὐκαιρίαν καὶ τὴν 25 Σεπτεμβρίου πρῶτος ὁ ἥρωικὸς βασιλεὺς τοῦ Μαυροβουνίου

**1912 Νικήτας** ἐκήρυξε τὸν πόλεμον. Τὴν 30 τοῦ ἰδίου μηνὸς τὰ λοιπὰ Βαλκανικὰ κράτη ἔστειλαν ταυτοσήμεως διακοινώσεις πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ ἐζήτησαν εὐρυτάτην αὐτονομίησιν τῶν ἐν Εὐρώπῃ κτήσεων τοῦ σουλτάνου. Ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις, ἡ ὁποία ὀμίλει μετὰ περιφρονήσεως περὶ τῶν χριστιανικῶν κρατῶν, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Σερβίας ( 4 Ὀκτωβρίου ). Τὴν ἐπομένην ἡ Ἑλλάς ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἀπὸ τῆς 1ης δὲ εἶχον γίνεαι δεκτοὶ οἱ Κρῆτες βουλευταὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν Βουλὴν.

Οἱ Εὐρωπαῖοι διπλωμάται ἔμειναν κατάπληκτοι πρὸ τῶν κατορθωμάτων τῶν μικρῶν Βαλκανικῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἕως τώρα ἐπετίμων πολὺ. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς διηρημένος εἰς 8 μεραρχίας ἐτέλει ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ διαδόχου **Κωνσταντίνου**. Ἐκ τούτων μία μεραρχία ἔδρα εἰς τὴν Ἡπειρον, αἱ δὲ λοιπαὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Οἱ Βούλγαροι διέβησαν τὰ σύνορα καὶ τὴν 11 Ὀκτωβρίου ἐξεπέροθησαν τὰς **Σαράντας** Ἐκκλησίας, εἰς τὴν Θράκην, ἐνῶ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς τὴν 6 Ὀκτωβρίου κατέλαβε τὴν Ἐλασσόνα καὶ μετὰ ἥρωικὸν ἀγῶνα εἰς τὰ στενά τοῦ **Σαρανταπόρου** ( 8 - 9 Ὀκτωβρίου ) ἐκυρίευσεν τὴν νοτιοδυτικὴν Μακεδονίαν. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Ὑδραῖον ναύαρχον **Παῦλον Κουντουριώτην** κατέλαβε τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου : **Χίον**, **Λέσβον**, **Θάσον**, **Ἰμβρον** κλπ. καὶ τὴν χερσόνησον τοῦ **Ἀγίου Ὀρους**, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὕψωσε τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλως αἱ ὑπηρεσίαι, τὰς ὁποίας προσέφερε τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν εἰς τὸν πόλεμον ὄλων τῶν συμμάχων κρατῶν, ἦσαν ἀνυπολόγιστοι, διότι ἀπέκλεισε τὰ στενά τῶν Δαρδανελίων καὶ παρεκώλυσε τὴν μεταφορὰν τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς Ἀσίας.

Οἱ **Σέρβοι**, μετὰ τριήμερον μάχην παρὰ τὸ **Κουμάνοβον**,

ἤνοιξαν τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Παλαιὰν Σερβίαν καὶ τὴν 13 Ὀκτωβρίου ὁ Σέρβος διάδοχος εἰσῆλθεν εἰς τὰ Σκόπια, τὴν ἀρχαίαν πρωτεύουσαν τοῦ Στεφάνου Ντουσάν.

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Βούλγαροι ἔδωσαν σημαντικὴν μάχην εἰς Αἰουλιέ Μπουογάζ τῆς Θράκης πρὸς τὴν μεγάλην μᾶζαν τοῦ ἀπέναντί των τουρκικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος, κακῶς ἐφοδιασμένος, ἀσύντακτος, σχεδὸν λιμοκτονῶν, συνεκράτησεν αὐτοὺς μᾶλλον διὰ τοῦ ὄγκου του ἐπὶ πενθήμερον καὶ κατόπιν ὑπεχώρησεν εἰς τὴν γραμμὴν τῶν Μετρῶν (Γσατάλτζας). Οἱ Βούλγαροι ἐπολιόρκησαν τὴν Ἄδριανούπολιν καὶ ἐβάδισαν πρὸς τὴν Γσατάλτζαν, ὅπου ἡ τουρκικὴ ἀντίστασις καὶ ἡ χολέρα ἐφραζαν τὴν προέλασιν αὐτῶν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς ἐξηκολούθησε τὴν νικηφόρον πορείαν: ἐκυρίευσε τὴν Κατερίνην, τὰς Βέροιας, Νάουσα καὶ Ἐδεσσα, μετὰ διήμερον δὲ μάχην (19 καὶ 20 Ὀκτωβρίου) ἀπὸ τὰ Γιαννιτῶν ἐβάδισε κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν ὅποιαν ὁ Τούρκος στρατηγὸς παρέδωσε μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς τὸν Ἕλληνα διάδοχον. Τοιοῦτοτρόπως, τὴν ἑσπέραν τῆς 26ης Ὀκτωβρίου 1912, ἔορτὴν τοῦ μεγαλομάρτυρος Δημητρίου, πολιούχου τῆς Θεσσαλονίκης, εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν τὰ πρῶτα τμήματα τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ. Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν ἐλληνικὴν μεγαλόπολιν, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη.

Ἄλλη βουλγαρικὴ στρατιὰ ἐκ 40 χιλ., ἀφοῦ ἐκυρίευσε τὰς Σέροας, τὴν Δράμαν καὶ τὴν Καβάλαν, χωρὶς νὰ συναντήσῃ σημαντικὰς τουρκικὰς δυνάμεις, ἐβάδισε δραμαίως κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλ' εὔρε τὴν πόλιν κατειλημμένην ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ. Μία μεραρχία βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἐζήτησε νὰ στρατωνισθῇ ἐντὸς τῆς πόλεως, δῆθεν διὰ νὰ ἀναπαυθῇ.

Οἱ Σέρβοι ἐν τῷ μεταξύ κατέλαβον τὸ Μοναστήριον, ὁ δὲ διάδοχος Κωνσταντῖνος, ἀφοῦ ἐξησφάλισε τὴν κατοχὴν τῆς Θεσσαλονίκης, ἐβάδισε μὲ 4 μεραρχίας πρὸς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν, κατέλαβε τὴν Φλώριαν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Κοροίτσας. Ὁ Σερβικὸς στρατὸς δι' ἀποφασιστικῆς κινήσεως διέσχισε τὴν Ἀλβανίαν, κατῆλθεν εἰς τὴν Ἀδριατικὴν καὶ κατέλαβε τὸ Δυρράχιον. Τὸ ὄνειρον τῶν Σέρβων νὰ ἀποκτήσουν διέξοδον εἰς τὴν θάλασσαν ἐπραγματοποιεῖτο.

Εἰς τὸ μέτωπον τῆς Ἠπείρου ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς εὐθὺς ἀπὸ τὴν

ἀρχὴν τοῦ πολέμου ἐκυρίευσε τὰ Πέντε Πηγὰδια καὶ ἐβάδισε πρὸς τὰ Ἰωάννινα, τὰ ὁποῖα καὶ ἀπέκλεισεν. Ἄλλ' ἡ τύχη τῆς πόλεως ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὰ πρὸς νότον αὐτῆς ὀχυρώματα καὶ ἰδίως τὸ ὀνομαστόν Μπιζάνι, τὸ ὁποῖον εἶχον ὀχυρώσει Γερμανοὶ ἀξιωματικοί.

Οἱ Μαυροβούνοιοι, τέλος, ἐπολιορκήσαν τὴν Σκόδραν καὶ διεξῆγον αἱματηροὺς ἀγῶνας περὶ τὰ ἰσχυρὰ φρούριά της.

Τοιοτοτρόπως, ἐντὸς σχεδὸν εἴκοσιν ἡμερῶν, τουρκικὴ κυριαρχία δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἡ ἡμισέληνος ἐκυμάτιζε μόνον εἰς τὰ ὀχυρὰ τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Σκόδρας καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως, τὰ ὁποῖα ἐπολιορκοῦντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, Μαυροβουνίων καὶ Βουλγάρων. Ἐπίσης παρέμενον εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἡ ἐκεῖθεν τῆς Γσατάλτζας περιοχὴ μετὰ τῆς χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως. †

#### ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ

Ἡ νίκη τῶν ἠνωμένων Βαλκανικῶν κρατῶν ἐπροξένησε μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην. Κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν ἐχθροπραξιῶν (8 Ὀκτωβρίου) αἱ ἐντολοδόχοι τῶν ἄλλων Δυνάμεων, Ρωσία καὶ Αὐστρία, ἐδήλωσαν ὅτι μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου δὲν θὰ ἐπιτρέψουσι μετ' ἀβολὴν τοῦ ἐδαφικοῦ καθεστῶτος (status quo). Εἰς τὴν δῆλωσιν αὐτὴν προέβησαν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ προλάβουσι τὴν σύρραξιν ἢ τουλάχιστον νὰ ἐντοπίσουσι τὸν πόλεμον μεταξὺ Τουρκίας καὶ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν. Ἦδη ὅμως αἱ Δυνάμεις ἐδήλωσαν ὅτι τὸ καθεστῶς δὲν ὑφίστατο πλέον, ἀφοῦ οἱ Τοῦρκοι δὲν ἠδύνατο νὰ πατάξουσι τοὺς Χριστιανοὺς εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ ἐπομένως ἔχασαν τὸ μόνον δικαίωμά των, δηλαδὴ τὴν ἰσχύν νὰ ἐπιβάλλουσι τὴν κακὴν τῶν διοικήσεων εἰς αὐτοὺς. Τὴν 27ην Ὀκτωβρίου ὁ Ἀγγλος πρωθυπουργὸς Ἀσκουῖθ ἐδήλωσεν, ὅτι « ὁ χάρτης τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης θὰ μεταβληθῆ, οἱ δὲ Σύμμαχοι Βαλκανικοὶ λαοὶ δὲν εἶναι δίκαιον νὰ στερηθοῦν τοὺς καρποὺς τῆς νίκης των, τὴν ὁποῖαν μὲ τόσας θυσίας ἐκέρδισαν ».

Αἱ νίκαι ὅμως τῶν Συμμάχων ἐτάραξαν τὴν Αὐστρίαν. Τὴν ἤτταν τῶν Τοῦρκων ἠσθάνθησαν οἱ Αὐστριακοὶ ὡς ἰδίαν ἤτταν, διότι οἱ Σέρβοι καταλαβόντες τὸ Νοβιπάζαρ, τὴν στενὴν λωρίδα, ἡ ὁποῖα ἐχώριζε τὴν Σερβίαν καὶ τὸ Μαυροβούνιον καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς εἴσοδος τῆς Αὐστρίας πρὸς τὴν Βαλκανικὴν, ἔκλειον δι' αὐτῆς τὸν δρόμον πρὸς τὴν

Θεσσαλονίκην. Ἐπίσης δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνεχθοῦν τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Σέρβων εἰς τὴν Ἀδριατικὴν. Εἰς τοῦτο εἶχον συμφώνους καὶ τοὺς Ἰταλοὺς. Ἀντιθέτως ἡ Ρωσία ἐθορυβήθη ἐκ τῆς ἐνδεχομένης προσέλασεως τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἠύνοιε τὴν ἐπέκτασιν τῆς Σερβίας μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀδριατικῆς. Αὐστρία λοιπὸν καὶ Ἰταλία εἰργάσθησαν ἀπὸ κοινοῦ καὶ συντόμως διὰ τὴν δημιουργίαν ἀνεξαρτήτου Ἀλβανικοῦ κράτους καὶ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Σέρβων ἀπὸ τὴν Ἀδριατικὴν.

Τὴν 20 Νοεμβρίου ὑπεγράφη ἐν Τσατάλτζα ἀνακωχὴ ὑπὸ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν Συμμάχων, πλὴν τῆς Ἑλλάδος. Τὴν 3 Δεκεμβρίου συνῆλθον οἱ ἐμπολέμοι εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου, εἰς τὸ Λονδῖνον, καὶ συγχρόνως οἱ πρεσβευταὶ τῶν Δυνάμεων ἐν Λονδίῳ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἰπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας Ἐδουαρδ Γκρέν. Ἡ Συνδιάσκεψις τῶν πρεσβευτῶν σκοπὸν εἶχε τὴν συζήτησιν ζητημάτων διεθνῶν καὶ γενικοῦ ἐνδιαφέροντος, τὰ ὁποῖα εἶχον προκύψει ἐκ τοῦ πολέμου, ὅπως : ἡ ἕδρυσις Ἀλβανικοῦ κράτους, ἡ ἐπέκτασις τῆς Σερβίας μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς, ἡ τύχη τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ Ἁγ. Ὄρους κλπ. Ἡ δὲ διάσκεψις τῶν ἐμπολέμων χριστιανικῶν κρατῶν καὶ τῆς Τουρκίας εἶχε σκοπὸν τὴν συζήτησιν τῶν ὅρων τῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης.

Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι παρείλκυον τὰς διαπραγματεύσεις. Τέλος, τὴν 9ην Ἰανουαρίου, κατόπιν διακινώσεως τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, τὸ Μέγα Συμβούλιον Κωνσταντινουπόλεως ἐνέκρινε τὴν γνώμην τῆς τουρκικῆς Κυβερνήσεως περὶ συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης. Ἀλλὰ τὴν 10 Ἰανουαρίου αἴφνης ἐξερράγη ἐπανάστασις ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῆς ὁποίας ἥρωας ἦτο ὁ περίφημος Ἐμβέρ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐπιστρέψει ἀπὸ τὴν Τριπολίτιδα, ὅπου ἐπολέμει κατὰ τῶν Ἰταλῶν. Ἐπεκράτησαν οἱ Νεότουρκοι, ἀπέκρουσαν τὴν εἰρήνην, αἱ διαπραγματεύσεις τοῦ Λονδίνου ἐματαιώθησαν καὶ τὴν 21 Ἰανουαρίου ὁ πόλεμος ἤρχισεν ἐκ νέου. <sup>λ</sup>

#### Π Ο ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΑΓΩΝ — ΠΤΩΣΙΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἐνῶ διήρκουν αἱ διαπραγματεύσεις τοῦ Λονδίνου, ὁ τουρκικὸς στόλος — τέσσαρα θωρηκτὰ καὶ ἄλλα ἐλαφρὰ σκάφη — ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ Στενά, διὰ νὰ προσβάλλῃ τὸν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μοῦδρου (Λήμνος) ναυλοχοῦντα ἑλληνικὸν στόλον. Κατ' οὐσίαν ὁ τουρκικὸς στό-

λος ἦτο ἰσχυρότερος τοῦ ἑλληνικοῦ, διότι διέθετε περισσότερα τηλεβόλα καὶ ὁ θώραξ πολλῶν μονάδων ἦτο ἰσχυρότερος τῶν ἑλληνικῶν παλεμικῶν. Ἀλλὰ τὸ νέον ἑλληνικὸν καταδρομικὸν Ἀβέρωφ, φέρον τὸ ὄνομα τοῦ ἔθνικοῦ εὐεργέτου Γ. Ἀβέρωφ, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς ναυαρχίης, καθὼς καὶ ἡ ἰκανότης τῶν ἑλληνικῶν πληρωμάτων ἔδιδον εἰς τὸν ἑλληνικὸν στόλον τὴν ὑπεροχὴν. Ἡ σύγκρουσις δὲν διήρκεσε πολὺ. Ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πυροβολικοῦ διέκοψε τὴν ναυμαχίαν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὰ Στενὰ (3 Δεκεμβρίου 1912).

Μετὰ ἓνα μῆνα οἱ Τούρκοι ἐδοκίμασαν πάλιν τὴν τύχην των. Πραπέστειλαν τὸ εὐδρομον Χαμιδιέ, μὲ κυβερνήτην τὸν Ρεούφ, ὁ ὁποῖος τὴν νύκτα τῆς Πρωτοχρονιάς (1 πρὸς 2 Ἰανουαρίου 1913), ἐπιφελοῦμενος ἐκ τῆς ἐπικρατούσης θαλασσοταραχῆς, διέφυγε τὸν ἑλληνικὸν ἀποκλεισμόν καὶ τὴν ἐπομένην ἐβομβάρδισε τὸν λιμένα τῆς Σύρου καὶ ἐβύθισε τὸ βοθητικὸν τοῦ στόλου «Μακεδονία». Τὸ γεγονός ἐπροκάλεσε ζωηρὰν ἐντύπωσιν εἰς τὰς Ἀθήνας. Οἱ Τούρκοι εἶχον ἐλπίσει ὅτι ὁ «Ἀβέρωφ» θὰ ἔσπευδεν εἰς καταδίωξιν τοῦ Χαμιδιέ. Ἀλλ' ὁ «Ἀβέρωφ» δὲν ἐγκατέλειπε τὸν Μουδρον, ὥστε οἱ Τούρκοι εὐρέθησαν πρὸ τοῦ ἠνωμένου στόλου, ὅταν ἐξῆλθον πάλιν ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντον. Μετὰ βραχεῖαν ναυμαχίαν, τὰ τουρκικὰ θωρηκτὰ ἔπαθον σοβαρὰς ζημίας καὶ ἐκλείσθησαν ὀριστικῶς εἰς τὰ Στενὰ (5 Ἰανουαρίου 1913).

Τὴν 21 Φεβρουαρίου 1913 ἐκρίνετο ἡ τύχη τῆς πρωτεύουσας τῆς Ἡπείρου, τῶν Ἰωαννίνων. Ἡ ἀρτία ὀχύρωσις τῆς ὀροσειρᾶς τοῦ Μπιζανίου, ὁ ἐξαιρετικῶς δριμύς χειμὼν τοῦ ἔτους ἐκείνου καὶ ἡ σθεναρὰ ἀντίστασις τῶν Τούρκων ἐταλαιπώρησαν πολὺ τὸν ἑλληνικὸν στρατόν. Παρ' ὅλας ὅμως τὰς θυσίας καὶ τὰ ἐμπόδια ἡ ἑλληνικὴ ὀρμὴ κατίσχυσε. Τὰ εὐζωνικά μας συντάγματα ἐδείχθησαν ἀπαράμιλλα εἰς τὴν ἐπίθεσιν καὶ τὴν περιφρόνησιν τοῦ θανάτου. Τὸ ἰσχυρὸν φρούριον ἔπεσε καὶ τὰ Ἰωάννινα παρεδόθησαν εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος προσήλασε βορειότερον καὶ κατέλαβε τὸ Ἀργυρόκαστρον, τὴν Χιμάραν, τὴν Πρεμετὴν καὶ ὀλόκληρον τὴν Β. Ἡπειρον μέχρι τῶν προθύρων τοῦ Αὐλῶνος. Ἡ πτώσις τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἡ κατάληψις τῆς Β. Ἡπείρου ἦσαν τὸ ἐπισφράγισμα τῶν ἑλληνικῶν ἀγώνων. †

#### ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ — Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ

Ἀλλ' ἐν μέσφ τῶν θριάμβων θλιβερὰ τραγωδία κατέθλιψε τὸν ἑλ-

ληνικὸν λαόν. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, ὁ ὁποῖος παρέμενεν ὡς φρουρὸς τῶν ἑλληνικῶν δικαίων εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἐδολοφονήθη τὴν 5 Μαρτίου ἀγρίως.

Τὴν μεγάλην ἔθνικὴν συμφορὰν, τὸν θάνατον τοῦ λαοφιλοῦς βασιλέως Γεωργίου, ἐμετρίασεν ἡ ἄνοδος εἰς τὸν θρόνον τοῦ διαδόχου Κωνσταντίνου. Τὸ προσφιλὲς ὄνομα εἰς τοὺς Ἕλληνας, τὸ ὁποῖον ὑπενοθύμιζε τὸν ἄρρηκτον δεσμόν τοῦ Ἔθνους μετὰ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν καὶ τὴν τραγικὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐφάνη ὅτι ἔδιδε σάρκα καὶ ὄστᾶ εἰς τὰ ὄνειρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἐν τῷ μέσῳ τῶν θριάμβων τοῦ πρώτου Βαλκανικοῦ πολέμου ἐφαίνοντο ὅτι ἤρχισαν νὰ πραγματοποιοῦνται. Ὁ βασιλεὺς, τὸν ὁποῖον πολλὰί γενεαὶ ἐπόθησαν ὡς μέλλοντα νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ ὄνειρα τοῦ Ἔθνους καὶ νὰ συνεχίσῃ τὴν ἀποτόμως διακοπεύσαν βασιλείαν τῶν Παλαιολόγων, ἀνήρχετο εἰς τὸν θρόνον ὑπὸ τοὺς αἰσιωτέρους οἰωνοὺς καὶ ὑπὸ τὰς εὐχὰς καὶ ἐλπίδας τοῦ πολεμουῦντος λαοῦ. ⊥



Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ( 1864 - 1923 )

#### ➤ Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ

Εἰκοσι ἡμέρας μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἰωαννίνων, τὴν 13 Μαρτίου, παρεδίδεδο καὶ ἡ Ἀδριανούπολις εἰς τοὺς Βουλγάρους. Οἱ Νεότουρκοι κατενόησαν τότε τὸ ἄσκοπον τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ πολέμου καὶ τὴν 17 Μαΐου ὑπεγράφη ἡ εἰρήνη εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου, ἐν Λονδίῳ. Διὰ τῆς συνθήκης ὁ σουλτᾶνος παρεχώρει εἰς τοὺς συμ-

μάχους « ἅπαντα τὰ ἐδάφη τῆς αὐτοκρατορίας του ἐν Εὐρώπῃ, δυτικῶς γραμμῆς δικηκούσης ἀπὸ τοῦ Αἴνου εἰς τὸ Αἰγαῖον μέχρι τῆς Μηδείας εἰς τὸν Εὐξεινον Πόντον, ἐκτὸς τῆς Ἀλβανίας ».

Ἐπίσης ὁ σουλτᾶνος παρεχώρησεν εἰς τοὺς Συμμάχους τὴν Κρήτην. Ὁ καθορισμὸς τῶν συνόρων τῆς Ἀλβανίας, ἡ ὁποία ἀπεφασίσθη νὰ ἀποτελέσῃ ἰδιαιτέρον κράτος, ἀφῆθη εἰς τὴν φροντίδα τῶν Δυνάμεων. Αἱ Δυνάμεις ἐπίσης θὰ ἀπεφάσιζον περὶ τῆς τύχης τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν τοῦ Ἀγίου Ὁρους.\*

## Ο ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Οἱ μῆνες τῆς ἀγάπης τῶν Βαλκανικῶν λαῶν δὲν ἦσαν μακροί, διότι οἱ Σύμμαχοι ἐφιλονίκουν, πρὶν ἔλθῃ ἡ ὥρα τῆς διανομῆς τῶν λαφύρων. Οἱ Βούλγαροι εἶχον παραλογωτάτας ἀπαιτήσεις, νὰ κυριαρχήσουν δηλαδὴ εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Διέδιδον ὅτι αὐτοὶ εἶχον σηκώσει τὸ μεγαλύτερον βᾶρος τοῦ πολέμου καὶ ἦσαν ἄμετροι εἰς τὰς ἀπαιτήσεις των καὶ ἀθάδεις εἰς τοὺς τρόπους. Ἦδη κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐπιχειρήσεων εἶχον ἐκμανῆ διὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης. Πρὸς τοὺς Σέρβους ἐπίσης εἶχον διαφοράς, αἱ ὁποῖαι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξομαλυνθοῦν. Ἐζήτουν τὸ Μοναστήριον καὶ τὴν Ἀρχαίδα. Ταῦτα ἠνάγκασαν Ἑλληνας καὶ Σέρβους νὰ προέλθουν εἰς ἰδιαιτέρας συνεννοήσεις.

Παρῆλθεν ὀλόκληρος μὲν ἐκνευριστικῶν διαπραγματεύσεων πρὸς διανομὴν τῶν κατακτηθέντων, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ προκλητικότης τῶν Βουλγάρων εἶχε φθάσει εἰς τὸ κατακόρυφον, εἶχον δὲ ἐρεθίσει ἐξ ἴσου Σέρβους καὶ Ἑλληνας. Ἡ προσφορὰ τοῦ Τσάρου, ὅπως μεσολαβήσῃ καὶ χρησιμεύσῃ ὡς διαιτητῆς, δὲν ἔγινε δεκτὴ. Ὁ πόλεμος μεταξὺ τῶν Συμμάχων κατέστη ἀναπόφευκτος. Ἡ Ἑλλὰς τὸν Μάιον τοῦ 1913 ἔκλεισε συμμαχίαν μετὰ τῆς Σερβίας καὶ τὴν 17 Ἰουνίου αἱ ἐχθροπραξίαι ἤρχισαν, ἀφοῦ πρῶτοι ἐπέτεθον οἱ Βούλγαροι.

## ΚΙΛΙΚΙΣ (21 - 22 ΙΟΥΝΙΟΥ)

Τὴν πρωίαν τῆς 17 Ἰουνίου οἱ Βούλγαροι προσέβαλον αἰφνιδιαστικῶς τοὺς Συμμάχους εἰς Γεουγελῆν, ἡ ὁποία κεῖται ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Θεσσαλονίκης - Σκοπίων καὶ ἦτο σημεῖον

ἐπαφῆς τῶν ἑλληνικῶν καὶ τῶν σερβικῶν στρατευμάτων. Συγχρόνως προσέβαλον τοὺς Ἕλληνας παρὰ τὴν Νι γ ρ ί τ α ν. Σκοπὸς τῶν Βουλγάρων ἦτο νὰ διασπάσουν τοὺς Συμμάχους.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχε σχεδὸν διπλασιασθῆ διὰ τῆς προσελεύσεως τῶν στρατευσίμων τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ τῶν ἐθελοντῶν, οἱ ὁποῖοι συνέρρεον ἐκ τοῦ ἐξω Ἑλληνισμοῦ. Τὸ ἑλληνικὸν ἐπιτελεῖον διέταξεν ἀμέσως τὸ ἀριστερὸν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ νὰ βαδίσῃ πρὸς τὴν Γευγελῆν· τὸ μεγαλύτερον ὅμως μέρος ἐστράφη κατὰ τῆς φύσει ὄχρῳας γραμμῆς τοῦ Κι λ κ ι ε - Λ α χ α ν ᾱ, παρὰ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Θεσσαλονίκης - Σερρῶν, τὴν ὁποίαν εἶχον καταστρέψει οἱ Βούλγαροι.

Τὰς τάξεις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐκίνει ἀκατάσχετον πολεμικὸν μένος, τὸ ὁποῖον ἀνερρίπιζεν ἢ κατὰ τῶν Βουλγάρων ἀγανάκτησις, ὥστε ἢ κατὰ τοῦ Κι λ κ ι ε ἐπίθεσις ἔλαβε μορφήν ἐξάλλου παραφορᾶς. Οἱ Ἕλληνες μετὰ τριήμερον ὀρμητικωτάτην ἐπίθεσιν ἀνέτρεψαν τοὺς Βουλγάρους ἐκ τῶν ὄχρῳν θέσεων ( 21 - 22 Ἰουνίου ). Μετὰ διήμερον δὲ μάχην εἰς τὸν Λ α χ α ν ᾱ ἐξεδιώχθησαν οἱ Βούλγαροι, ἢ δὲ Νι γ ρ ί τ α καὶ ἡ Γευγελῆ ἀνεκτίθησαν. Οἱ Σέρβοι μετὰ τριήμερον πεισματώδη μάχην παρὰ τὸν ποταμὸν Β ρ ε γ α λ ν ί τ σ α ν ἀπόθησαν τοὺς Βουλγάρους πρὸς τὰ παλαιὰ σύνορα.

Τὴν 28 Ἰουνίου εἰσῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἡ Ρουμανία, ἡ ὁποία διεκήρυξεν ὅτι κατέρχεται εἰς τὸν ἀγῶνα ὄχι διὰ κατακτητικὸς σκοπούς, ἀλλὰ πρὸς διαρρύθμισιν τῶν συνόρων τῆς καὶ διὰ νὰ παρακαλύσῃ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Βουλγαρίας εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Ὁ ρουμανικὸς στρατὸς ἐφθασεν ἀμαχητὶ εἰς ἀπόστασιν 20 μάλιστα χιλιομέτρων πρὸ τῆς Σόφιας. Οἱ Τοῦρκοι τέλος, ἐπωφελοῦμενοι καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς νέας ἀναστατώσεως, κατέλαβον ἄνευ μάχης τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὰς Σαράντα Ἑκκλησίας.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς, ἀφοῦ κατέλαβε τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Δυτικὴν Θράκην, ἀπόθησε τοὺς Βουλγάρους εἰς τὰ παλαιὰ τῶν σύνορα. Ἦδη ἠπειλεῖτο τὸ ἔδαφος τῆς παλαιᾶς Βουλγαρίας. Ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος ἔκαμεν ἔκκλησιν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ρουμανίας Κάρολον νὰ μεσιτεύσῃ εἰς τοὺς βασιλεῖς Ἑλλάδος, Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου ὑπὲρ τῆς εἰρήνης.

## Η ΕΙΡΗΝΗ ΤΟΥ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ ( 28 ΙΟΥΛΙΟΥ )

Ἐνα μῆνα ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου, τὴν 17 Ἰουλίου, συνῆλθεν ἡ Συνδιάσκεψις τῆς εἰρήνης εἰς τὸ Βουκουρέστιον. Μεγάλην δυσκολίαν ἰδίως παρέσχε τὸ ζήτημα τῆς διεξόδου τῆς Βουλγαρίας εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ὁ ἀγὼν ἐγένετο διὰ τὴν Καβάλαν, τῆς ὁποίας ὁ λιμὴν καὶ αἱ καπνοφυτεῖαι εἴλκυσον τοὺς Βουλγάρους. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὑπεστήριξε τὴν ἑλληνικὴν ἔποψιν, κηρυχθεὶς ἀπροκαλύπτως φίλος τῆς Ἑλλάδος καὶ θαυμαστῆς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἡ Ρουμανία ἠπειλήσεν ὅτι θὰ κατελάμβανε τὴν Σόφιαν καὶ οἱ Βούλγαροι ἀντιπρόσωποι ἐδέχθησαν τέλος τὴν συνθήκην πλήρεις πικρίας. Ὅριον τῶν ἑλληνοβουλγαρικῶν συνόρων ὠρίσθη ὁ Νέστος. Οἱ Βούλγαροι ἐκράτησαν τὴν Δυτικὴν Θράκην μὲ τὸν λιμένα τοῦ Δεδεαγὰς ( Ἀλεξανδρούπολις ).

Οἱ Ρουμᾶνοι ἐπέτυχον διαρρύθμισιν τῶν συνόρων των καὶ κατέλαβον τὴν Δοβρουτσὰν μέχρι τῆς γραμμῆς Τουρτουκία - Μπαλτάκι. Οἱ δὲ Τοῦρκοι ὑπέγραψαν τὴν 16 Σεπτεμβρίου 1913 ἰδιαιτέραν συνθήκην μετὰ τῆς Βουλγαρίας, διὰ τῆς ὁποίας ἀνέκτων τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην μετὰ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Τέλος, τὴν 1 Νοεμβρίου 1913, ὑπεγράφη ἡ ὁριστικὴ εἰρήνη μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Διὰ τῆς Συνθήκης τῶν Ἀθηνῶν ἐκανονίσθησαν τὰ ζητήματα περὶ ἔθνικότητος, τουρκικῶν κτημάτων, διατροφῆς καὶ ἀποδόσεως αἰχμαλώτων. Τὸ ζήτημα τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῶν ἄλβανικῶν συνόρων εἶχεν ἀφεθῆ νὰ ρυθμισθῇ ὑπὸ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Αἱ δὲ Δυνάμεις διὰ διακοινώσεως ( 31 Ἰανουαρίου 1914 ) ἐπέδωκαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ της κατεχομένης νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, πλὴν τῆς Ἰμβρου καὶ Τενέδου, αἱ ὁποῖαι εὕρισκονται πρὸ τοῦ Ἑλλησπόντου, τὴν δὲ Β. Ἠπειρον μετὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου, τῆς Χιμάρρας, τῆς Πρεμετῆς, τῆς Μοσχολέως καὶ τῆς Κορυτσᾶς παρέχώρησαν εἰς τὸ νεοσύστατον Ἀλβανικὸν κράτος.

## ΤΑ ΕΤΗ 1913 ΚΑΙ 1914

Τὰ ἔτη 1913 καὶ 1914 ἦσαν οἱ χρόνοι τῆς ἑλληνικῆς ἀνοήσεως. Τὸ ἔθνος ἠσθάνετο μεγάλην αὐτοπεποιθήσιν καὶ ἐνεπνέστο ἀπὸ ζωηρὸν πόθον πρὸς δρᾶσιν καὶ δημιουργίαν. Τὰ κατορθώματα ἐκεῖ-

να ἦσαν ἀποτέλεσμα τῆς ἐσωτερικῆς ἀνορθώσεως, τὴν ὁποίαν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶχεν ἐπιτελέσει. Συγχρόνως τὸ ἔθνος ἔτρεφε μεγάλην ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς ἀρχηγούς του. Εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν καὶ εἰς τοὺς δύο ἀρχηγούς, τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον καὶ τὸν πρωθυπουργὸν Βενιζέλον, ἔγινεν ἀποθεωτικὴ ὑποδοχή. Ὁ βασιλεὺς διὰ διαγγέλματος ἀνήγγειλε τὸ τέλος τοῦ πολέμου καὶ διεκήρυξεν ὅτι κατέστησε τὴν Ἑλλάδα « σεβαστὴν εἰς τοὺς φίλους καὶ τρομερὰν εἰς τοὺς ἐχθρούς ».

Ἄλλ' ἤδη ἀπὸ τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1914 ἤρχισαν νὰ ὑψοῦνται νέφη μελανὰ εἰς τὸν ὀρίζοντα. Οἱ Τούρκοι διὰ νὰ ἐγκαταστήσουν τοὺς ἐκ Μακεδονίας μετανάστας, συγχρόνως ὅμως ἀκολουθοῦντες τὸ ἐκτουρκιστικὸν πρόγραμμα, ἤρχισαν νὰ ἐκδιώκουν ἐκ τῶν ἐστίων των τοὺς Ἕλληνας τῆς Θράκης καὶ τῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας. Ἐπὶ πλείον ἠξίου τὴν ἐπιστροφὴν ἢ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν δύο μεγαλυτέρων ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τῆς Λέσβου καὶ τῆς Χίου, διὰ τινων ἐκ τῶν περὶ τὴν Ρόδον νήσων, αἱ ὁποῖαι εὕρισκοντο τότε ὑπὸ ἰταλικὴν κατοχὴν. Ἡ Ἑλλὰς διεμαρτυρήθη, ἀλλ' οἱ Νεότουρκοι ἦσαν ἀνένδοτοι, ὀλίγον δὲ ἔλειψε νὰ προκληθῇ νέα σύρραξις Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Ἐπίσης καὶ οἱ Βούλγαροι ἔπνεον μένεα κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Σέρβων. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐφάνησαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπειλητικώτερα σημεῖα, τὰ ὁποῖα προεμήνουσιν τεραστίαις καταστροφάς.

# Η ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΣΥΝΘΗΚΗΝ ΤΩΝ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΩΝ (ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1913)



## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

### ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΥ

I. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ ( 1870 - 1895 )

4 Η ΕΥΡΩΠΗ ΜΕΤΑ ΤΟ 1870

Μετά τὸ 1870 ἡ Εὐρώπη παρουσιάζει νέαν κατάστασιν. Ἡ Κεντρικὴ Εὐρώπη καὶ μερικῶς ἡ Ἀνατολικὴ ἤλλαξαν ὄψιν. Ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία ἐπέτυχον τὴν ἐθνικὴν τῶν ἐνόνητα καὶ ἐδημιούργησαν δύο νέας μεγάλας δυνάμεις. Εἰς τὴν Βαλκανικὴν ἐδημιουργήθησαν μικρὰ κράτη, ἀνήσυχα διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἐδαφικὴν τῶν ἐξάπλωσιν.

Ἀπὸ τοῦ 1870 τὸν πολιτικὸν βίον τῶν λαῶν κανονίζουσιν αἱ ἑξ Μεγάλαι Δυνάμεις : Ἀγγλία, Γαλλία, Γερμανία, Ρωσία, Αὐστρία, Ἰταλία. Κατὰ τὴν περίοδον τῶν 44 ἐτῶν ἀπὸ τοῦ 1870 μέχρι τοῦ Μεγάλου Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ( 1914 ) ἡ πολιτικὴ τῶν Δυνάμεων παρουσιάζει δύο φάσεις. Κατ' ἀρχὰς τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῶν εἶναι στενωδὸς εὐρωπαϊκὸν καὶ ζητοῦν διὰ μυστικῶν συνεννοήσεων ἢ διὰ φανερῶν συμμαχιῶν νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἰσορροπίαν εἰς τὴν Εὐρώπην.

Βραδύτερον, ἀφοῦ ηὐξήθησαν εἰς πληθυσμὸν καὶ ἀνέπτυξαν μεγάλην βιομηχανίαν, δημιουργοῦν συμφέροντα ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης. Ἐπεζήτησαν νὰ καταλάβουν χώρας εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν καὶ νὰ εὔρουν ἀγορὰς προμηθείας πρώτων ὑλῶν καὶ καταναλώσεως τῶν βιομηχανικῶν τῶν προϊόντων. Ἐστράφησαν δηλαδὴ εἰς τὴν ἀποικιακὴν ἐπέκτασιν. Συγχρόνως παρουσιάζονται δύο Μεγάλαι Δυνάμεις ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης : αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι καὶ ἡ Ἰαπωνία. Τοιοῦτοτρόπως ἡ πολιτικὴ τῶν Δυνάμεων ἐξέρχεται ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς Εὐρώπης καὶ γίνεται παγκόσμιος ἢ διεθνὴς πολιτικὴ.

Ἡ τάσις τῶν Δυνάμεων νὰ κατακτήσουν νέα ἐδάφη καὶ νὰ σχηματίσουν ἐκτεταμένον κράτος χαρακτηρίζει τὴν ἐποχὴν αὐτὴν καὶ διὰ τοῦτο τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ 1880 - 1914 ὠνόμασαν αἰ ὧ ν α τ ο ὕ ν έ ο υ ἱ μ π ε ρ ι α λ ι σ μ ο ὗ ( ἱ μ π ε ρ ι α λ ι σ μ ὸ ς = τ ά σ ι ς π ρ ὸ ς κ α τ ά κ τ η σ ι ν ) .

Ἄς ἐπισκοπήσωμεν τώρα τὴν πολιτικὴν κατάστασιν χωριστὰ εἰς τὰ σπουδαιότερα κράτη τῆς Εὐρώπης.

## Η ΓΑΛΛΙΑ

Ἡ Τρίτη Γαλλικὴ Δημοκρατία, ἡ ἀνακηρυχθεῖσα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου, εἶχε μακρότερον βίον τῶν δύο πρώτων. Τὸ νέον γαλλικὸν Σύνταγμα καθιέρωσε δύο νομοθετικὰ σώματα :



Λέων Γαμβέτα (1838 - 1882)

τὴν Βουλὴν καὶ τὴν Γερουσίαν. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐκλέγεται ὑπὸ τῆς Βουλῆς δι' ἑπτὰ ἔτη. Πρῶτος πρόεδρος ἐξελέγη ὁ **Τιέρ**, ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ ὁποίου ἡ Γαλλία ἀνέλαβε ταχέως ἐκ τῶν πληγῶν τῆς μεγάλης ἀποτυχίας. Ἐντὸς βραχείου χρονικοῦ διαστήματος διὰ λαϊκῶν συνεισφορῶν κατέβαλε τὴν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν καὶ ἔθεσε τὴν βάσιν τῆς πολιτικῆς τῆς ἐκδικήσεως (revanche) διὰ τῆς ἀναδημιουργίας τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Εἰσήχθη δὲ ἡ γενικὴ στρατιωτικὴ θητεία καὶ ἐτέθησαν αἱ βάσεις μεγάλου συγχρονισμέ-

## Η ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Ἡ προκύψασα ἐκ τῆς νίκης Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία ἦτο κατὰ τύπους Σύνταγματικὴ Ὁμοσπονδία, τὴν ὁποίαν ἀπε-

τέλουν 25 κράτη. Τὰ κράτη διετήρησαν τὴν αὐτοδιοίκησίν των, εἶχον τοὺς ἡγεμόνας των, τὰς ἰδιαιτέρας Βουλὰς, τοὺς ὑπουργοὺς καὶ πρωθυπουργοὺς των. Πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο ἡ πρωσσικὴ πρωτεύουσα, τὸ Βερολίνον. Πρόεδρος τῆς ὀμοσπονδίας ἦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, φέρων τὸν τίτλον τοῦ Γερμανοῦ Αὐτοκράτορος ( Kaiser ) καὶ ἔχων τὸ δικαίωμα πολέμου καὶ εἰρήνης ὡς ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ ὀμοσπονδιακοῦ στρατοῦ καὶ στόλου. Αὐτὸς διώριζε τοὺς ὑπαλλήλους, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν Ἀρχικαγκελλάριον τῆς Αὐτοκρατορίας ( Πρωθυπουργόν ). Ἡ ὀμοσπονδία εἶχε δύο νομοθετικὰ σώματα : τὸ Ὀμοσπονδιακὸν Συμβούλιον ( τὸ ὁποῖον ἀπέρτιζον οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν κρατῶν ) καὶ τὴν Βουλὴν τῆς Αὐτοκρατορίας ( Reichstag ), τὴν ὁποῖαν ἀπετέλουσαν 397 πληρεξούσιοι τοῦ λαοῦ, ἐκλεγόμενοι διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας.

Τὴν Γερμανίαν ἐκυβέρνησε μετὰ τὸν πόλεμον ὁ Βίσμαρκ, ὁ ὁποῖος ἦτο πανίσχυρος, ἀπολαύων ἀκλονήτου ἐμπιστοσύνης εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐμπνέων σέβας καὶ φόβον εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἄλλ' ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ **Γουλιέλμος Β'**, ἐφάνη ὅτι ὁ νέος αὐτοκράτωρ δὲν ἠνείχετο τὴν σιδηρῆν δικτατωρίαν τοῦ καγκελλαρίου. Τὸ 1890 ὁ Βίσμαρκ ἀπελύθη τῆς πρωθυπουργίας, διαφωνήσας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἐγκατέλειπε τὸ Βερολίνον, διὰ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν ἐξοχικὴν ἐπαυλίν του, ὅπου συνέταξε τὰς περιφήμους *Σκέψεις καὶ ἀναμνήσεις του*.

#### Η ΑΥΣΤΡΙΑ, ΔΥΑΔΙΚΗ ΜΟΝΑΡΧΙΑ

Τὴν ἐπαύριον τῆς ἐν Σαδόβα ἡττης, ὁ Φραγκίσκος Ἰωσήφ παρεχώρησεν αὐτοδιοίκησιν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ἣ ὁποία ἀπέκτησεν ἰδίαν Βουλὴν, ἰδίους ὑπουργοὺς, ἰδίαν διοίκησιν. Οὕτω τὸ κράτος τῶν Ἀψβούργων διηρέθη εἰς δύο κράτη, τὰ ὁποῖα ἀπέτελεσαν τὴν **Δυσδικὴν Μοναρχίαν**, ἠνωμένα ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ αὐτοῦ ἡγεμόνος, ὁ ὁποῖος ἦτο αὐτοκράτωρ μὲν ἐν Αὐστρίᾳ, βασιλεὺς δὲ ἐν Οὐγγαρίᾳ. Ἡ ἔνωσις φαίνετο ἀριστὰ στερεά, διότι οἱ Οὐγγροὶ ἦσαν εὐχαριστημένοι, ἐπειδὴ μετὰ τῆς Αὐστρίας ἀπετέλουσαν μίαν ἐκ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης καὶ ἐκράτουν εἰς ὑποτέλειαν πολυαρίθμους λαοὺς — τοὺς Ρουμάνους τῆς Τρανσυλβανίας, τοὺς Κροάτας, Σλοβάκους καὶ Σλοβένους ( 10 ἑκατομμύρια ἐν ὅλῳ ) — ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἦσαν 7 ἑκατομμύρια.

Εἰς τὴν κυρίως Αὐστρίαν πολυπληθέστεροι ἦσαν οἱ Γερμανοί, ἀλλὰ βορειότερον ἢ Βοημία εἶχεν 7 ἑκατομ. Τσέχους, ἡ δὲ Γαλικία ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον πολωνική. Οἱ Τσέχοι πρὸ πάντων ἦσαν θορυβώδεις ἀπαιτηταὶ τῆς αὐτοτελείας, ἀλλὰ καὶ αἱ μικρότεροι ἐθνότητες (Κροᾶται, Σλοβένοι κτλ.) ἀπῆλθον αὐτοδιοίκησιν, αἱ δὲ συμπάθειαι τῶν Βοσνίων καὶ Κροατῶν ἐστρέφοντο πρὸς τὴν Σερβίαν. Διὰ τοῦτο ὑπῆρχε ζωνηρὰ ζύμωσις ἐντὸς τοῦ κράτους τοῦ Φραγκίσκου Ἰωσήφ, ἐπεκράτησαν δὲ ἐπαναστατικὰ ρεύματα, ὥστε περὶ τὸ τέρμα τοῦ αἰῶνος ἐφαίνετο ἡ αὐτοκρατορία φερομένη πρὸς τὸ ὁμοσπονδιακὸν σύστημα ἢ πρὸς διάλυσιν.

Ἡ κατάστασις αὕτη ἐπέφερεν τὴν ἀδυναμίαν τῆς Αὐστρίας, ἡ ὅποια ἠναγκάσθη νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τοῦ Βερολίνου, ὅπως συγκρατήσῃ τοὺς λαοὺς τῆς καὶ φρουρήσῃ τὰ ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς συμφέροντά της κατὰ τῆς Ρωσίας.

## Η ΙΤΑΛΙΑ

Τὴν Ἰταλίαν ἀπησχόλησε κατ' ἀρχὰς τὸ ρωμαϊκὸν ζήτημα, αἱ σχέσεις δηλαδὴ πρὸς τὸν Πάπαν. Ὁ Καβούρ ἔδωκεν εὐρυτάτην αὐτονομίαν εἰς τὸν Πάπαν καὶ 3 ἑκατ. ἐπίδομα, ὡς ἀρχὴν δὲ ἐκήρυττεν « ἐλευθέρᾳ Ἐκκλησίᾳ ἐν ἐλευθέρῳ Κράτει ». Τοῦτο ἐσήμαινε σχεδὸν χωρισμὸν Ἐκκλησίας καὶ Κράτους.

Ἄλλ' ὁ Πάπας δὲν ἐδέχθη τὸν συμβιβασμὸν, ἐλπίζων εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ὑποστήριξιν, ἰδίως τῆς Γαλλίας, ὅπου ἐφαίνετο ὅτι θὰ ὑπερίσχυον οἱ βασιλικοὶ καὶ δὲν ἦτο ἀπίθανος γαλλικὴ ἐκστρατεία πρὸς παλιννόρθωσιν τοῦ Πάπα εἰς τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν. Τὸ 1877 ὁ κίνδυνος ἀπεσοβήθη διὰ τῆς νίκης τοῦ Γαμβέτα καὶ τῶν δημοκρατικῶν, ἡ δὲ προσκαιρὸς ἀντίθεσις μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἰταλίας παρῆλθεν. Ἄλλ' ἡ κατάληψις τῆς Τύνιδος ὑπὸ τῶν Γάλλων ἐξηρέθισε τὴν εὐαισθησίαν τῶν Ἰταλῶν, διότι ἡ Τύνις ὑπεθυμίζε τὴν Καρχηδῶνα καὶ ἐθεωρεῖτο χώρα προωρισμένη διὰ τὴν Ἰταλικὴν ἐπέκτασιν. \*

## ΑΙ ΣΥΜΜΑΧΙΑΙ

Τὸ πρῶτον μέλημα τοῦ Βίσμαρκ ἦτο νὰ διατηρήσῃ τὰ διὰ τοῦ πολέμου κατακτηθέντα. Διαρκῶς δὲ ἔζησεν ὑπὸ τὸν φόβον τοῦ συνασπισμοῦ τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Γαλλίας κατὰ τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ ἐντεῦθεν ἐπαπειλουμένου διμετώπου πολέμου. Κατ' ἀρχὰς (τὸ 1873) κα-

τόρθωσε νὰ ἐνώσῃ τὰ τρία κράτη : Γερμανίαν, Αὐστρίαν καὶ Ρωσίαν εἰς τὴν λεγομένην Συμμαχίαν τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων, ἀλλ' ἡ ἔνωσις τῶν τριῶν κρατῶν ἦτο ἐφήμερος καὶ μετὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1877-78 αἱ σχέσεις αὐτῶν ὠξύνθησαν ἐξ ἀφορμῆς τῆς ὑπόστηρίξεως, τὴν ὁποίαν παρέσχεον ἡ Γερμανία εἰς τὴν Αὐστρίαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν διαπραγματεύσεων πρὸς συνομολόγησιν τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου. Τότε ὁ Βίσμαρκ ἐγκατέλειψε ὀριστικῶς τὴν Ρωσίαν καὶ τὸ 1879 συνῆψε συμμαχίαν μετὰ τῆς Αὐστρίας, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ 1882, μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Γάλλων εἰς τὴν Τυνηδίαν, προσεχώρησε καὶ ἡ Ἰταλία. Οὕτως ἐδημιουργήθη ἡ Τριπλῆ Συμμαχία.

Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ρῶσοι διπλωμάται ἠσθάνθησαν τότε τὴν ἀνάγκην νὰ προσεγγίσουν τὰς χώρας των. Ἄλλ' ὑπῆρχον πολλὰ τὰ χωρίζοντα τὴν δημοκρατικὴν Γαλλίαν ἀπὸ τὴν τσαρικήν Ρωσίαν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ μὲν Γαλλία ἤθελε νὰ ἐκδικηθῇ τὴν ἤτταν τοῦ 1870-71, ἡ δὲ Ρωσία εἶχεν ἀνάγκην πιστώσεων, διηκολύνθη ἡ προσέγγιξις τῶν δύο κρατῶν, τῆς ὁποίας προηγήθη ἐπίσκεψις μοίρας τοῦ γαλλικοῦ στόλου εἰς τὴν Κρονστάνδην ( θέρους τοῦ 1891 ). Ἐκεῖ, κατὰ τὴν ἐπὶ τούτῳ δοθεῖσαν ἐορτήν, ὁ Τσάρος ἤκουσεν ὕμνιον τὴν Μασσαλιώτιδα.\*

## II. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

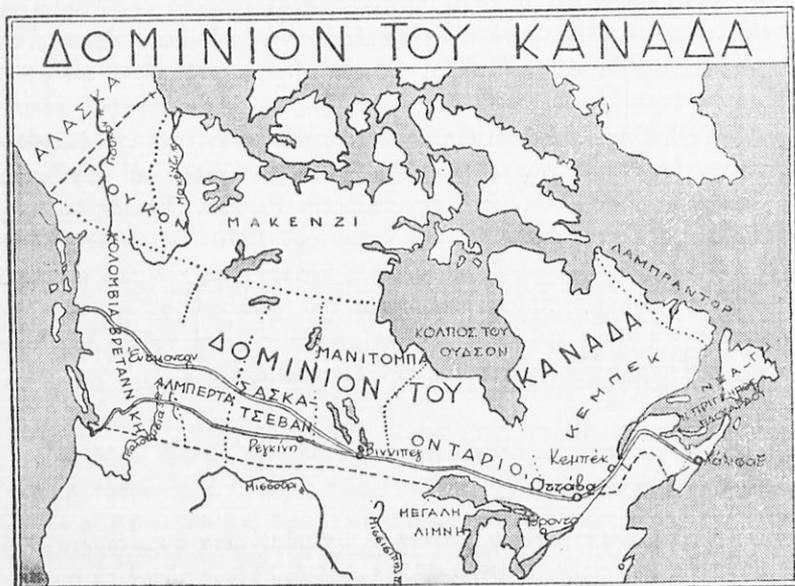
### Η ΑΠΟΙΚΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

+ Τὰ μεγάλα κράτη εἶχον ἀποκτήσει σπουδαιότατα συμφέροντα ἐξῶ τῆς Εὐρώπης ἤδη πρὸ τοῦ 1870. Ἄλλὰ ἀπὸ τοῦ ἔτους αὐτοῦ τὰ συμφέροντα ταῦτα ἐγίναν ἐπιτακτικώτερα καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀποικιακῆς ἐξελπίσεως ἐγίνε καταφανής, ἕνεκα τῆς ἀκολουθοῦσας αἰτίας :

Ἐπειδὴ τὰ κράτη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπανῆλθον εἰς τὸ προστατευτικὸν ἐμπόριον καὶ αἱ ἀγοραὶ τῆς Εὐρώπης ἐκλείσθησαν εἰς τὴν ξένην βιομηχανίαν, τὰ βιομηχανικὰ κράτη ἐζήτησαν διέξοδον διὰ τὰ προϊόντα των εἰς τὰς ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένας χώρας. Συνεπῶς ἡ κατοχὴ ἐδάφους ἐξῶ τῆς Εὐρώπης καὶ ἡ ἐνίσχυσις τῆς οἰκονομικῆς ἐπιρροῆς εἰς χώρας ξένας παρουσιάσθη ὡς ἀνάγκη βιοτικὴ διὰ τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοῦτο αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις προσεπάθησαν νὰ ἀποκτήσουν ἀποικιακὰ κράτη εἰς τὰς Ἀσίαν, Ἀφρικὴν καὶ Ὀκεανίαν περισσότερον μάλιστα ἀφ' ὅτου ἡ Ἀμερικὴ ἀπεκλείσθη εἰς τοὺς Εὐρωπαίους. ↘

## ΤΟ ΑΠΟΙΚΙΑΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας ἦτο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος τὸ μέγιστον, ἀλλὰ δὲν εἶχεν οὔτε τὴν μεταγενεστέραν ἔκτασιν, οὔτε τοὺς κολοσσιαίους θησαυροὺς, τοὺς ὁποίους ἐξησφάλισεν εἰς τὰ ἐπόμενα ἔτη. Ἡ περαιτέρω σημαντικωτάτη ἐπέκτασις αὐτοῦ συμπίπτει μεταξύ τῶν ἐτῶν 1815 - 1865 καὶ συνεπληρώθη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1870.

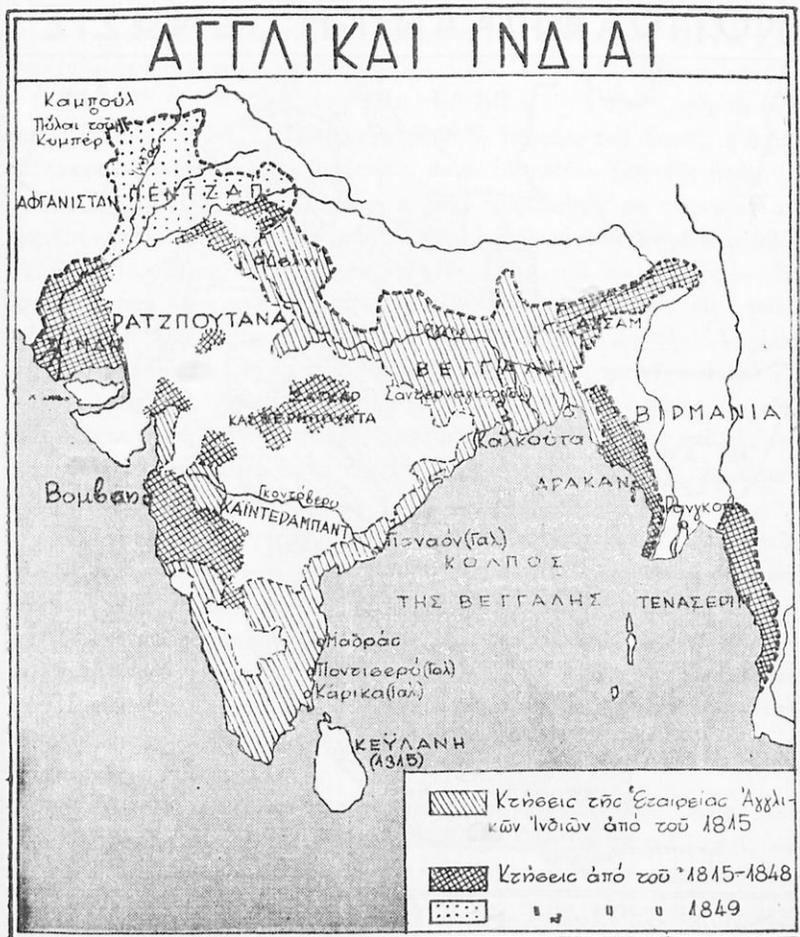


Εἰς τὸν Καναδᾶν, ἀφ' οὗτο ἀφῆρσε τὴν ἀποικίαν αὐτὴν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, ἡ Ἀγγλία ἐπεριποιήθη τὸ γαλλικὸν στοιχεῖον καὶ ἡ χώρα μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν κήσεων ἀπέτελεσε τὸ Ντομίνιον τοῦ Καναδά, τὸ ὁποῖον εἶχε τελείαν αὐτοδιοίκησιν, ἴδιον Σύνταγμα καὶ Βουλὴν, καθὼς καὶ ἴδιον στρατόν.

Αἱ Ἰνδίαὶ ἀπέτελεσαν τὴν βάσιν τῆς Ἀγγλικῆς Αὐτοκρατορίας μέχρι τοῦ 1946, ὅποτε ἐγίναν ἀνεξάρτητοι.

Ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα, ἦτοι ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος μέχρι τοῦ 1860, οἱ Ἀγγλοὶ ἠγωνίσθησαν διὰ νὰ ὑποτάξουν τὰς Ἰνδίας. Ἀφοῦ κατέστειλαν τὴν ἐπικίνδυνον ἐπανάστασιν τοῦ 1857, ἐστερέωσαν τὴν

κατοχήν τῶν, ἐπεκτείναντες αὐτὴν πέραν τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Πεντζάπ καὶ προσαρτήσαντες ὅλην τὴν Βιρμανίαν. Τὸ 1876 ἡ βασίλισσα Βικτωρία ἔλαβε τὸν τίτλον τῆς αὐτοκρατορέας τῶν Ἰνδιῶν, αἱ ὁποῖαι



ἐκυβερνῶντο ὑπὸ ἰδιαίτερου ὑπουργοῦ, τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἰνδιῶν, καὶ Ἀντιβασιλέως, ὁ ὅποιον ἤδρευεν ἐν Καλκούτᾳ. Εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἡ Ἀγγλία εἶχεν ἐξασφαλίσει ἀπὸ τοῦ 1815 τὴν

κατοχὴν τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος, ἀπὸ οὗ διήρχετο ἡ πρὸς τὰς Ἰνδίας θαλασσία ὁδὸς πρὸ τῆς κατασκευῆς τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ. Τὸ 1820 ἐκτίσθη τὸ Πόρτ-Ἐλισάβετ,



ἀνατολικῶς τοῦ Ἀκρωτηρίου, ἡ δὲ Ἀγγλία ἐπεχείρησε νὰ ἰδρύσῃ τὸ κράτος τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς, ἐκ τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος καὶ τῆς περιοχῆς του. Ἄλλ' ἡ κατάληψις τῆς ἐνδοχώρας προσέκρουσεν εἰς τὴν ἀντίστασιν τῶν φιλοπολέμων ἰθαγενῶν (Κάφρων, Ὄττεντότων καὶ ἰδίως τῶν Ὀλλανδῶν ἀποίκων τοῦ Τράνσβααλ καὶ τῆς Ὁράγγης,

οἱ ὅποιοι ἦσαν γεωργοὶ πολὺ προηγμένοι, ὀνομαζόμενοι Μπόερε - Μπούρε ). Ἡ ἀντίστασις τῶν Μπόερε, ἡ ὁποία κατέστη περίφημος διὰ τὸν ἥρωισμόν των, κατεβλήθη διὰ τοῦ Τρανσβαλικοῦ πολέμου τοῦ 1899-1902. Τὸ Τράνσβαλ μετὰ τῆς χώρας τοῦ Ἀκρωτηρίου ἀπέτελεσε τὴν Νοτιοαφρικανικὴν Ἑνωσιν, ἐπεκταθεῖσαν διὰ νέων κτήσεων.

Τὸ 1882 οἱ Ἀγγλοὶ κατέλαβον τὴν Αἴγυπτον \* ὑπὸ τὰ ἐξῆς περιστατικά : Τὸ 1869 εἶχε συμπληρωθῆ ἡ διώρυξις τοῦ Σουέζ, ἡ ὁποία ἠϋξήσε τὴν σημασίαν τῆς Αἰγύπτου, διότι ἐδέσποζεν ἤδη τῆς πρὸς τὰς Ἰνδίας ὁδοῦ. Ὁ Χεδίβης Ἰσμαήλ πασᾶς, θαμβωθείς ἐκ τῆς νέας αἰγλης, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἡ διώρυξ, ἐδαπάνησεν ἀφειδῶς εἰς δημόσια ἔργα, κατασκευὴν σιδηροδρόμων καὶ καλλωπισμὸν τῆς πρωτεύουσας, ὅσον καὶ εἰς διασκεδάσεις καὶ γενναιοδαρίας. Διὰ τοῦτο περιῆλθεν εἰς οικονομικὴν δυσχέριαν καὶ ἐπώλησεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὰς 176 χιλιάδας μετοχὰς τῆς διώρυγος, τὰς ὁποίας κατεῖχε. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Ἀγγλία, ἡ ὁποία μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκεῖνης δὲν εἶχε δικαιώματα ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου, ἀπέκτησεν ἐπὶ τῆς διώρυγος καὶ τῆς Αἰγύπτου ἴσα δικαιώματα πρὸς τὴν Γαλίαν, ἡ ὁποία κατεῖχε τὰς λοιπὰς 220 χιλ. μετοχὰς.

Τὸ 1882 ἐξεργάγησαν ταραχαὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον. Οἱ Ἰθαγενεῖς, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Ἀραμπὴ πασᾶν, ἐξηγέρθησαν κατὰ τῶν Εὐρωπαϊῶν καὶ στίφη ἀτάκτων διέτρεξαν τὰς ὁδοὺς τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀρπάζοντες καὶ καιόντες. Τότε ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἐβομβάρδισε τὴν πόλιν, ἀπεβίβασε στρατόν, ὁ ὁποῖος εὐκόλως κατέβαλε τὴν ἀντίστασιν τοῦ Ἀραμπῆ, καὶ κατέλαβε τὴν Ἀλεξανδρείαν μετὰ τὴν περιοχὴν τῆς, ἐνῶ ὁ Γάλλος ναύαρχος, μὴ ἔχων διαταγὴν τῆς κυβερνήσεώς του, ἔμεινε ἀπρακτος.

Οἱ Ἀγγλοὶ ἐπεξέτειναν τὴν κυριαρχίαν των ἐπὶ τοῦ Ἄνω Νείλου, τοῦ ὁποίου τὰς πηγὰς εἶχον ἀνακαλύψει Ἀγγλοὶ ἐξερευνηταί, καὶ ἐπὶ τῆς Νομβίας ( Σουδάν ) \*\*, ὅπου πρό τινων δεκαετηρίδων εἶχεν ἰδρυθῆ ἡ πόλις Χαροτούμ. Ἀλλ' ἡ κυριαρχία αὐτῶν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα δὲν ἐπαγιώθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, διότι οἱ Ἀραβες σωματέμποροι καὶ τὰ μωαμεθανικὰ τάγματα ἐξήγειραν τοὺς κατοίκους, οἱ ὅποιοι ὑπὸ

\* Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1955 ἡ Αἴγυπτος εἶναι πλέον ἀνεξάρτητος.

\*\* Καὶ τὸ Σουδάν εἶναι ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ ἔτους 1957.

τὴν ὁδηγίαν τοῦ περιφήμου **Μααντῆ** (προφήτου) κατέστρεψαν τὸ ἀγγλικὸν ἐκστρατευτικὸν σῶμα. Μόλις βραδύτερον ὁ περίφημος λόρδος **Κίτσενερ** (Kitchener, 1850 - 1916) παρεσκεύασε συστηματικῶς τὴν καταστροφὴν τοῦ κράτους τοῦ Μααντῆ. Ἐχοντας βάσιν τὴν Αἴγυπτον καὶ τὸ Ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἐλπίδος, οἱ Ἀγγλοὶ συνέλαβον τὸ σχέδιον νὰ ἐνώσουν τὰς δύο κτήσεις των διὰ κοινοσιμαίας σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον.

Συνέπεια τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὸ Αἰγυπτιακὸν Σουδάν ἦτο τὸ γεγονός, ὅτι τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου ἔπαυσαν νὰ ἔχουν δι' αὐτὴν μεγάλην σημασίαν.

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος εἶχον ἀρχίσει οἱ Ἀγγλοὶ νὰ ἀποικίζουν τὴν **Αὐστραλίαν**, ἰδρύσαντες τὴν πόλιν Σίδνεϋ (Sidney), ἡ ὁποία ἀνέπτυχθη σχεδὸν εἰς μεγαλόπολιν, καθὼς καὶ ἄλλας ἀξίας λόγου πόλεις. Αἱ ἀποικίαι τῆς Αὐστραλίας ἠνώθησαν ἀπὸ τοῦ 1902 εἰς ὁμοσπονδίαν, ἡ ὁποία αὐτοδιοικεῖται ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Ἀγγλίας.

Οὐδὲν κράτος ἐξετάθη κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, ὅσον τὸ ἀγγλικόν. Ἡ δύναμις του ἦτο μεγίστη καὶ ἐξηπλοῦτο εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἡ Ἀγγλία ἐξουσίαζε τὴν θαλασσίαν ὁδὸν πρὸς τὰς Ἰνδίας, κατέχουσα τὸ Γιβραλτάρ, τὴν Μάλταν, τὴν Κύπρον, τὸ Σουέζ, τὸ Ἄντεν καὶ τὴν Βομβάην. Ἐπεξέτεινε τὴν ἐξουσίαν της μέχρι τῆς Κίνας, κατέχουσα τὸ Κολόμπο\*, Σιγκαπούρην, Χόγκ - Κόγκ. Ἀφ' ἐτέρου διεξεδίκει τὴν κατοχὴν ὅλης τῆς Ἀφρικῆς, κατέχουσα τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς. †

#### ΤΟ ΑΠΟΙΚΙΑΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ

Ἡ Γαλλία μετὰ τοὺς Ναπολεοντείους πολέμους εἶχε διατηρήσει ἐλαχίστας ἀπὸ τὰς παλαιὰς ἀποικιακὰς κτήσεις της. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 19ου αἰῶνος, ἰδίως μετὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον, ἐδημιούργησεν ἐκτεταμένον ἀποικιακὸν κράτος. Ἐπὶ τῆς βασιλείας Καρόλου Γ' κατελήφθη ἡ Σενεγάλη εἰς τὴν Δυτικὴν Ἀφρικὴν, ἔγιναν αἱ πρῶται ἐγκαταστάσεις τῶν Γάλλων εἰς Ἰνδοκίνα\*\* (1858 - 1867) καὶ Γάλλοι ἐξερευνηταὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας.

\* Καὶ ἡ Κεϋλάνη (πρωτεύουσα Κολόμπο) εἶναι ἀπὸ τοῦ 1947 ἀνεξάρτητος.

\*\* Τὸ 1955 ἡ Γαλλία ἐξεδίωχθη ἀπὸ τὴν Ἰνδοκίνα.

Μετὰ τὸ 1870 ἤρχισε δραστηρία ἐπέκτασις τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῆς Γαλλίας. Τὴν ὄθησιν ἔδωκεν ἰδίως ὁ ὑπουργὸς Ἰούλιος Φερρὺ ( Jules Ferry, 1832 - 1893 ), διότι ἡ Γαλλία, διὰ νὰ στηρίξη τὴν βιομηχανίαν τῆς, εἶχεν ἀνάγκην πελατῶν. Καὶ αὐτὸς ὁ Βίσαρμαρ ὑπε-



στήριξε τὴν ἀποικιακὴν πολιτικὴν τῆς Γαλλίας, διὰ νὰ ἀποτρέψῃ αὐτὴν ἀπὸ τὴν πολιτικὴν τῆς ἐκδικήσεως εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ διετής πρωθυπουργία τοῦ Ἰουλίου Φερρὺ ( 1883 - 85 ) ἔδωκεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ Κράτος τῆς Ἰνδοκίνας παρὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἀντίδρασιν, ἡ ὁποία ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Κλεμανσὼ κατεκράνυαζεν ὅτι αἱ δυνάμεις τῆς



Γαλλίας δαπανῶνται ἀσκόπως, ἐνῶ ὁ ἐχθρὸς εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἀλσατίαν καὶ Λωρραίνην.

Οἱ Γάλλοι ἀπὸ τοῦ 1881 κατέλαβον τεμάχια τῆς Κεντρ. Ἀφρικῆς (Σαχάρα, Σουδάν, Κογκὸ) καὶ τὸ 1896 τὴν νῆσον Μαδαγασκάρην. Εἰς τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν, πλὴν τοῦ Ἀλγερίου, τὸ ὁποῖον κατεῖχον ἀπὸ τοῦ 1830, τὸ 1881 κατέλαβον τὴν Τυνηδα \* καὶ ὀργάνωσαν αὐτὴν εἰς προτεκτοράτον. Ἡ Γαλλία, ἐπωφελουμένη ἀπὸ τὴν κρατοῦσαν εἰς τὸ Μαρόκον \* ἀναρχίαν, ἐνεκαινίασεν ἀπὸ τοῦ 1902 πολιτικὴν εἰρηνικὴν διεισδύσεως καὶ τὸ 1912 ἐπέβαλεν

ὀριστικῶς τὴν ἐπ' αὐτοῦ προστασίαν τῆς.

Τοιοιουτρόπως ἡ Γαλλία κατέστη τὸ δεύτερον μετὰ τὴν Ἀγγλίαν ἀποικιακὸν κράτος, περιλαμβάνον πολλὰ ἑκατομ. κατοίκους, ἡ δὲ ἐκπολιτιστικὴ ἐργασία τῆς εἰς τὰς ἀποικίας, ἀν καὶ ὑπολείπεται τῆς Ἀγγλίας, εἶναι ἀξιόλογος. \*

#### ΕΠΕΚΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΕἰΣ ΤΗΝ ΑΣΙΑΝ

Σημαντικωτάτη ἀπὸ πάσης ἀπόψεως εἶναι ἡ ἐπέκτασις τῆς Ρωσίας εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἡ Ρωσία εἶχε διπλὴν πολιτικὴν κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα. Ἐζήτει νὰ ἐπεκταθῇ, καταλαμβάνουσα κτήσεις τῆς Τουρκίας

\* Ἡ Τυνησία καὶ τὸ Μαρόκον εἶναι σήμερον ἀνεξάρτητα.

εἰς τὴν Εὐρώπῃν ἢ τὴν Ἀσίαν. Ὅσάνκις ὅμως ἐβλεπεν ἐαυτὴν ἀποκλεισμένην ἐκ τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς, ἐστρέφετο μετ' ἀποφασιστικότητος κατὰ τῶν ἀσιατικῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι κατοικοῦν εἰς τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις τῆς Βορείου καὶ Κεντρικῆς Ἀσίας. Τοῦτο συνέβη μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, ὡς καὶ μετὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν τοῦ 1877 - 78.

Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον οἱ Ρῶσοι ἐπεξετάθησαν ἀκατασχέτως πρὸς τὸν Καύκασον καὶ πρὸς τὰς χώρας τῆς Κασπίας καὶ τοῦ Τουρκιστάν. Ἄλλ' ἡ προσπάθειά των νὰ κυριαρχήσουν ἐπὶ τῆς Περσίας καὶ τοῦ Ἀφγανιστάν ἀνησύχησε τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ ἀπὸ τότε ἤρχισεν ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας, ἡ ὁποία διήρκεσε σχεδὸν καθ' ὅλον τὸν 19ον αἰῶνα.

Εἰς τὴν Ἀπὼ Ἀνατολήν οἱ Ρῶσοι κατέλαβον τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀμοῦρ - Νιάρια, ἡ ὁποία ἀπετέλεσε τὴν *Ρωσικὴν Μαντζουρίαν*, καὶ ἤρχισαν τὴν κατασκευὴν τοῦ ὑπερσιβηρικῆς σιδηροδρόμου ἀπὸ Μόσχας μέχρι Βλαδιβοστόκ. Ὁ τσάρος Νικόλαος Β' ( 1894 - 1918 ) κατέβαλεν ἰδιαιτέρας προσπάθειάς διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς γραμμῆς, ἡ ὁποία ἐμελλε νὰ ἀποβῇ ἰσχυρὸν μέσον δράσεως κατὰ τῆς Κίνας, διότι θὰ ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Ρώσους νὰ μετακομίζουσι μεγάλας μάζας ἀνθρώπων εἰς τὴν Μαντζουρίαν.

#### ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΙΑΠΩΝΙΑΣ — ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΚΙΝΑΝ

Οἱ Ἰάπωνες μόνον ἐκ τῆς κιτρίνης φυλῆς ἐφάνησαν ἐπιδεικτικοὶ ἀναπτύξεως, κατορθώσαντες ἐντὸς τριάκοντα μόνον ἐτῶν νὰ ἀφομοιώσουν τὰ πολιτικὰ καὶ πολεμικὰ συστήματα τῶν Εὐρωπαίων. Τὸ 1868 ὁ Μικάδος ( αὐτοκράτωρ ) **Μούτσου Χίτο** συνεκέντρωσε δι' ἐπαναστάσεως τὴν δύναμιν εἰς τὰς χεῖρας του καὶ ἐγκατασταθεὶς εἰς τὸ Τόκιο ἤρχισε τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἰαπωνίας, τὸν αἰῶνα τοῦ φωτός, ὅπως λέγουσι οἱ Ἰάπωνες. Ἐστάλησαν πολυάριθμοι νέοι εἰς τὴν Εὐρώπῃν, διὰ νὰ μάθουσι τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας τῆς Δύσεως, ἐστρώθησαν σιδηραὶ γραμμαί, κατεσκευάσθησαν τηλεγραφεῖα, ἰδρύθησαν σχολεῖα, ἐδημιουργήθη στρατὸς κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν σύστημα καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἐναυπηγῆθη σημαντικὸς στόλος. Ἦδη τὸ 1875 οἱ Ἰάπωνες μηχανικοὶ ἐναυπήγουσι πολεμικὰ πλοῖα εἰς τὰ ἐργοστάσια τῆς πατρίδος των.

Τὸ 1894, ἐξ ἀφορμῆς ταραχῶν εἰς τὴν Κορέαν, ἡ Ἰαπωνία ἐκήρυξε

τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Κίνας καὶ ἤρχισε τοιοῦτοτρόπως ὁ Σινοϊαπωνικὸς πόλεμος. Ἐφάνη τότε ἡ σοβαρότης τοῦ Κινεζικοῦ ζητήματος καὶ



ἡ μεγάλη δύναμις τῆς Ἰαπωνίας. Ἡ Κίνα, ἀνοργάνωτος τελείως, δὲν κατώρθωσε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοὺς Ἰάπωνας καὶ ὑπέστη πανωλεθρίαν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Διὰ τῆς Συνοθήκης τοῦ Σιμονο-

ζέκι ( 1895 ) ἡ Κίνα ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ, πλὴν τῆς Φορμόζας καὶ ἄλλων νήσων, τὴν χερσόνησον Λιάο Τουγκ μετὰ τοῦ Πόρτ - Ἀρθούρ.

Ἄλλ' ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ἡ Γαλλία, ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ρωσία ἀντέδρασαν πρὸς τὴν συνθήκην τοῦ Σιμονοζέκι, φοβούμενοι τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Ἰαπώνων εἰς τὸ Πόρτ - Ἀρθούρ, ἀπέναντι τοῦ Τιέν Τσιν καὶ τοῦ Πεκίνου, διότι θὰ εἶχον ὑπὸ τὴν δεσποτείαν των τὴν Κίναν, τὴν ὁποίαν ἠδύναντο νὰ ὀργανώσουν καὶ νὰ ὀπλίσουν κατ' αὐτῶν. Τῇ ἐπεμβάσει αὐτῶν ὁ Μικάδος παρητήθη τῆς χερσονήσου Λιάο - Τουγκ καὶ τοῦ Πόρτ - Ἀρθούρ. Τότε ἐπωφελήθησαν ἐκ τῆς εὐκαιρίας πρὸς ἴδιον συμφέρον αἱ Δυνάμεις. Ἡ Ρωσία ἠνάγκασε τὴν Κίναν νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὴν « ἐπὶ ἐνοικίῳ » τὸ Πόρτ - Ἀρθούρ καὶ τὸ Γάλιεν - Βάν, ἔλαβε δὲ τὸ προνόμιον νὰ κατασκευάσῃ διακλάδωσιν τοῦ ὑπερσιβηρικικοῦ σιδηροδρόμου διὰ τῆς Μαντζουρίας μέχρι Πόρτ - Ἀρθούρ. Ἡ Γαλλία ἐπέτυχε παραχωρήσεις εἰς τὸ Γιουνάν καὶ κατέλαβε τὴν νήσον Χάινάν καὶ ἄλλα. Ἡ δὲ Γερμανία, ἐξ ἀφορμῆς τῆς δολοφονίας δύο Γερμανῶν ἱεραποστόλων, κατέλαβε τὸ 1897 τὸ Κιάο - Τσέου εἰς τὴν σημερινὴν βᾶσιν τῆς χερσονήσου Σάν - Τουγκ ὑπὸ τύπον μισθώσεως διὰ 99 ἔτη. Ἡ Ἀγγλία χάριν τῆς « ἰσοροπίας » κατέλαβε τὸ Βάι Χάι Βάι πρὸς βορρᾶν τῆς Σάν - Τουγκ εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου Πετζίλι, ἀπέναντι τοῦ Πόρτ - Ἀρθούρ.

Οἱ Εὐρωπαῖοι μηχανικοὶ εἰσῆλθον τότε ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα εἰς τὴν Κίναν, ἤρχισαν νὰ στρώνωνται σιδηραῖ γραμμαί, ἐσχεδιάζοντο δὲ μεγάλα οἰκονομικὰ ἐκμεταλλευτικὰ ἐπιχειρήσεις. Ἄλλ' ἡ διεΐσδυσις αὐτῆ ἐξηρέθισε τοὺς συντηρητικοὺς Σίνας καὶ μετὰ ὑπόκωφον ἀναβρασμὸν ἐξεργάγη τὸ 1900 ἐθνικὴ ἐξέγερσις στρεφομένη κατὰ τῶν Εὐρωπαϊῶν καὶ ἐσφάγησαν ἱεραπόστολοι καὶ ἔμποροι. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη **Ἐξέργεσις τῶν Μποξέρ.**

Διεθνῆς τότε στρατὸς ἐκ 15.000 ἀποβιβασθεὶς ἐπροχώρησε κατὰ τοῦ Πεκίνου. Ἡ Σινικὴ κυβέρνησις ὑπεχώρησεν, ἀπεξήμωσε τοὺς Εὐρωπαίους καὶ ἀνενέωσε τὰς παραχωρήσεις. Ἦρχισε δὲ πάλιν ἡ διεΐσδυσις τῶν Εὐρωπαϊῶν, οἱ ὅποιοι ἔσπευδον νὰ ἐξασφαλίσουν ὠφελήματα, πρὶν ἢ ἐνισχυθῇ ἡ Ἰαπωνία, διότι εἶχον ἀντιληφθῆ τὴν μεγάλην δυνάμειν τῆς. Ἡ Ρωσία πρὸ πάντων ἀνέπτυξε μεγάλην δραστηριότητα. Ὁχύρωσε τὸ Πόρτ - Ἀρθούρ, τὸ ὁποῖον ἐσχεδίαζε νὰ κάμῃ εἶδος Γιβραλτάρ τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς, ἀφοῦ δὲ συνεκέντρωσε στρατὸν εἰς τὴν Μαντζουρίαν,

ἠπείλει καὶ αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν τῆς Ἰαπωνίας, τῆς ὁποίας ἀπέκοπτε τὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς Κίνας καὶ τῆς Κορέας.

#### Ο ΡΩΣΟ-ΙΑΠΩΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1904 - 1905)

Ὅταν οἱ Ἰάπωνες ἐθεώρησαν ἑαυτοὺς ἐτοιμοὺς διὰ πόλεμον, ἐνήργησαν μετ' ἀποφασιστικότητος καὶ ψυχραιμίας. Ἀφοῦ συνῆψαν συμμαχίαν μετὰ τῆς Ἀγγλίας τὸ 1902, ἀπήτησαν παρὰ τῆς ρωσικῆς κυβερνήσεως νὰ παύσῃ τὴν διείσδυσιν εἰς τὴν Κορέαν καὶ νὰ ἀποδώσῃ τὴν Μαντζουρίαν εἰς τὴν Κίαν. Μὴ ἱκανοποιηθέντες ἐκ τῶν

**1904** ἀπαντήσεων τῆς Πετροπόλεως, ἤρχισαν τὰς ἐχθροπραξίας, ἀνατινάξαντες ἄνευ κηρύξεως πολέμου τὰ ἄριστα πολεμικὰ σκάφη τῶν Ρώσων εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πόρτ - Ἀρθούρ (9 Φεβρουαρίου 1904).

Ὁ Ρωσοῖαπωνικὸς πόλεμος ὑπῆρξε σειρά ἀποτυχιῶν τῶν Ρώσων. Ὁ ρωσικὸς στόλος τοῦ Εἰρηνικοῦ ἐξεμηδενίσθη. Εἰς αἱματηροτάτας μάχας οἱ Ρῶσοι ἀπεκρούσθησαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μαντζουρίας, ἐνῶ τὸ Πόρτ - Ἀρθούρ ἐπιπτε μετὰ μακρὰν πολιορκίαν. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ ναύαρχος **Τόγκο** κατέστρεψεν εἰς τὰ στενὰ τῆς Τσοὺ - Σίμας — μεταξύ Κορέας καὶ Ἰαπωνίας — τὸν ρωσικὸν στόλον τῆς Βαλτικῆς, τὸν ὁποῖον εἶχεν ὀδηγήσει ὁ ναύαρχος Τοτζεσβένσκυ εἰς τὸν Εἰρηνικὸν (27 Μαΐου 1905).

Διὰ τῆς Συνθήκης τοῦ Πόρτσμουθ \* ἡ Ρωσία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἰαπωνίαν τὴν προστασίαν τῆς Κορέας, τὸ Πόρτ - Ἀρθούρ καὶ τὸ ἕμισυ τῆς νήσου Σαχαλίνης, ὑπεχρέωθη δὲ νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Μαντζουρίαν. Ἡ νίκη τῆς Ἰαπωνίας ἐσήμαινε τὴν ἀναστολὴν τῆς ρωσικῆς ἐξαπλώσεως.

Ἡ ἤττα εἶχεν ἀντίκτυπον εἰς τὴν Ρωσίαν, διότι ἡ δυσἀρέσκεια τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς κυβερνήσεως, ἡ ὁποία εἶχε στείλει εἰς τοὺς μακρινοὺς ἐκείνους πολέμους χιλιάδας ἀνθρώπων, ἐξέσπασεν εἰς ἐξέγερσιν, ἡ ὁποία κατεστάλη μετὰ δυσκολίας. Ὁ ρωσικὸς λαὸς ἐζήτησε τὴν εἰσαγωγὴν συνταγματικοῦ πολιτεύματος κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν ἄλλων συνταγματικῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης. Ὁ Τσάρος ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ Σύνταγμα καὶ Βουλὴν (Δοὺμαν).

\* Πόρτσμουθ τῶν Η.Π.Α. (συνήφθη τὴν 5 Σεπτεμβρίου 1905).

## ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ

Αἱ δεκατρεῖς ἀγγλικαὶ ἀποικίαι, αἱ ὁποῖαι ἐκηρύχθησαν τὸ 1776 ἀνεξάρτητοι, ἀπέβησαν ἐντὸς ἡμίσειος αἰῶνος μία τῶν μεγίστων δυνάμεων τῆς γῆς. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῶν Ναπολεοντείων πολέμων, ὅποτε αἱ Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης κατετρίβοντο εἰς ἀτελευτήτους πολέμους, αἱ Ἠνωμένα Πολιτεῖαι ἀνεπτύσσοντο καὶ ἐξηπλοῦντο. Τὸ 1803 ἠγόρασαν ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα τὴν Λ ο υ ι ζ ι ά ν α ν, διὰ τῆς ὁποίας ἀπέκτησαν ἔξοδον εἰς τὸν κόλπον τοῦ Μεξικοῦ. Ἄλλὰ τὸ 1812 ἐπολέμησαν ἅπαξ ἔτι διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν των κατὰ τῆς Ἀγγλίας, ἣ ὁποία, ἐπειδὴ εἶχον ἐμπορευθῆ μετὰ τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν ἐναντίον τοῦ Μ. Ναπολέοντος ἀποκλεισμόν, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἀμερικῆς. Οἱ Ἀγγλοι κατέλαβον τὴν πρωτεύουσαν τῶν Ἠν. Πολιτειῶν Βασιγκτῶνα. Τέλος ὅμως ὑπερίσχυσαν πάλιν οἱ ἄποικοι.

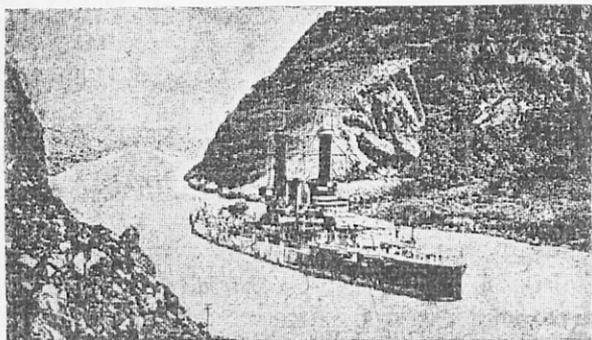
Κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ Νότιοι Ἀμερικανοὶ ἠγωνίζοντο ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας των κατὰ τῶν Ἰσπανῶν, οἱ Βόρειοι Ἀμερικανοὶ ἔγιναν κύριοι τῆς Φ λ ω ρ ί δ ο ς καὶ θεσπίσαντες τὸ δόγμα τοῦ Μ ο ν ρ ό ε ( 1823 ) ἐξησφαλίσθησαν ἀπέναντι τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπεμβάσεων.

Τὸ 1845 ἡ ἐπαρχία Τ έ ξ α ς ἀπεσπάσθη ἐκ τῆς Μεξικανικῆς Δημοκρατίας, ἣ ὁποία ἐταράσσετο ὑπὸ ἀναρχίας, καὶ ἠνώθη μετὰ τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν. Τὸ Μεξικὸν δὲν ἀνεγνώρισε τὴν ἔνωσιν, ἀλλ' εἰς τὸν ἐπακολουθήσαντα πόλεμον ἠττήθη, ὑπεχώρησε καὶ ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ, ἐκτὸς τοῦ Τέξας, τὸ Ν έ ο ν Μ ε ξ ι κ ὸ ν καὶ τὴν Κ α λ ι φ ό ρ ν ι α ν ( 1848 ). Ἐπὶ τοῦ παραχωρηθέντος ἐδάφους ἐδημιουργήθη ὁ μέγιστος ἐν τῷ Εἰρηνηκῷ λιμένι τοῦ Ἀ γ ί ο υ Φ ρ α γ κ ί σ κ ο υ.

Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη αἱ Ἠν. Πολιτεῖαι διήλθον σοβαρὰν ἐσωτερικὴν κρίσιν, διότι ὑπῆρχον μεγάλας ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν βορείων καὶ τῶν νοτίων ἀποικιῶν, αἱ ὁποῖαι ὤζυνθησαν ἰδίως ἐξ ἀφορμῆς τῶν δούλων. Οἱ Βόρειοι, Ἀγγλοσάξονες κυρίως, Διαμαρτυρούμενοι καὶ φιλελεύθεροι, ἤθελον τὴν κατάργησιν τῆς δουλείας, ἐνῶ οἱ Νότιοι, κατὰ τὸ πλεῖστον Λατῖνοι, εἶχον συμφέρον νὰ διατηρήσουν τοὺς μαύρους ἐν τῇ δουλείᾳ, διότι τοὺς ἐχρησιμοποιοῦν πρὸ παντός εἰς τὴν καλλιέργειαν. Τὸ 1860 λοιπὸν ἑνδεκα ἐπαρχίαι τοῦ Νότου ἀπεσχίσθησαν καὶ ἵδρυσαν ἰδίαν ὁμοσπονδίαν. Ἄλλὰ μετὰ μακρὰς ἐχθροπραξίας ἐπεκράτησαν οἱ Βόρειοι

τῶν ὁποίων ὁ πρόεδρος Ἄβραάμ Λίνκολν ( Abraham Lincoln, 1809 - 1865 ) διωργάνωσε τὸν πόλεμον. Ἡ δουλεία κατηργήθη καὶ ὁ πόλεμος ἤνωσε στενότερον τὰς Πολιτείας, διότι ἔδειξεν ὅτι τὰ κοινὰ συμφέροντα ἦσαν ἀσυγκρίτως περισσότερα τῶν διαφορῶν.

Μετὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἡ εὐδαιμονία τῶν Ἡν. Πολιτειῶν ἠρξήθη ὅσον οὐδεμιᾶς ἄλλης Δυναμείας, διότι οἱ Ἀμερικανοὶ εἶχον προχείρους καὶ ἀφθότους τὰς πρώτας ὕλας, τὰς ὁποίας οἱ Εὐρωπαῖοι μετεκρίμιζον ἐν μακρινῶν ἀποστάσεων. Θησαυροὶ εὐρέθησαν ὑπὸ τὸ ἔδαφος, ἀνεκαλύφθησαν μεταλλεῖα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, καθὼς καὶ πρώται ὕλαι καὶ σίδηρος ἐν ἀφθονίᾳ. Οἱ Ἀμερικανοὶ ἀνεδείχθησαν μεγάλοι μηχανικοί, αἱ πόλεις ἐγίγαντόθησαν καὶ αἱ ἀπέραντοι ἀποστάσεις ἐσυτομεύθησαν διὰ σιδηρῶν γραμμῶν.



Διώρυξ τοῦ Παναμᾶ

Τὸ κολοσσαῖον ἔργον εἰς τὸν ἰσθμὸν τοῦ Παναμᾶ, τὸ ὁποῖον συνέδεσε τὸν Ἀτλαντικὸν μετὰ τοῦ Βιρηνικοῦ ὠκεανοῦ, ἐξετέλεσεν ἀμερικανικὴ ἐταιρεία. Ἐδαπανήθησαν 375 ἑκατ. δολλάρια, ἡ δὲ διώρυξ παρεδόθη εἰς τὴν ναυσιπλοῖαν τὴν 15 Αὐγούστου 1914. Τὸ μήκος τῆς διώρυγος εἶναι 78 χιλ., τὸ πλάτος 61 μ. καὶ τὸ βάθος 12,13 μ.

Ἐπὶ μακρὸν αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἦσαν ἐχθρικοί κατὰ πάσης ἀποικιακῆς κατακτῆσεως καὶ μετῆλθον πολιτικὴν διπλωματικῆς ἀπομονώσεως. Ἄλλ' ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις ὠδήγησε τοὺς Ἀμερικανοὺς ἀπὸ τοῦ 1880 εἰς ἐπεμβάσεις ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς Συμπολιτείας. Τὸ 1898 ἐξ ἀφορμῆς τῶν παραχῶν τῆς Κούβας, ἡ ὁποία ἀνήκεν ἀκόμη εἰς τὴν

Ἰσπανίαν, ἐξερράγη πόλεμος μεταξύ τῶν Ἦν. Πολιτειῶν καὶ τῆς Ἰσπανίας. Οἱ Ἰσπανοὶ ἠττήθησαν καὶ ἔχασαν τὸ ἀποικιακὸν τῶν κράτος. Αἱ Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι κατέλαβον τὰς Φιλιππίνας εἰς τὸν Εἰρηρικὸν Ὀκεανὸν καὶ ἡ Κούβα ὠργανώθη εἰς δημοκρατίαν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ( εἰρήνη Παρισίων, 10 Δεκεμβρίου 1898 ).

#### ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Γερμανίας ἴδρυσεν ὁ Βίσμαρκ, ἰδίως κατὰ τὰ ἔτη 1884 - 1885. Τότε κατελήφθησαν τὸ γερμανικὸν Κογκό, τὸ Καμερόν, τμήματα ἄλλα εἰς τὴν Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν Ἀφρικὴν, ἡ Νέα Γουινέα καὶ αἱ νῆσοι τοῦ ὀνομασθέντος Ἀρχιπελάγους τοῦ Βίσμαρκ. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἡ Γερμανία ἐδημιούργησε συμφέροντα εἰς τὴν Κίνα καὶ ἰδίως υἰοθέτησε τὸ πρόγραμμα τῆς Ἀνατολικῆς πολιτικῆς, δηλαδή τῆς ἐνισχύσεως τῆς οἰκονομικῆς τῆς ἐπιρροῆς εἰς τὴν Χερσόνησον τοῦ Αἴμου καὶ τὴν Ἀσιατικὴν Τουρκίαν μέχρι τῆς Βαγδάτης καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Πρὸς τοῦτο ἤρχισε νὰ κατασκευάζῃ, τῇ ἀδείᾳ τῆς τουρκικῆς Κυβερνήσεως, τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν  $X a \iota \delta \alpha \rho \pi a \sigma \alpha - \text{A} \gamma \kappa \upsilon \rho a \varsigma$ . Ἐπειδὴ ὁμως προσέκρουσεν εἰς διαμαρτυρίας τῆς Ρωσίας, ἐπεξέτεινεν αὐτὴν πρὸς τὸ Ἰκόνιον, τὴν Συρίαν καὶ ἐκεῖθεν μέχρι τῆς Βαγδάτης.

Κυρίως ὁμως ἀπὸ τοῦ ἔτους 1900 ἀρχίζει ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς Γερμανίας. Ὁ πληθυσμὸς τῆς κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ ἠϋξάνετο καταπληκτικῶς ( περίπου 750 χιλ. κατ' ἔτος ), ἡ δὲ βιομηχανία τῆς ὑπερνικήσασα τὰς κρίσεις τῶν ἐτῶν 1870 - 1890, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ὀμαλῆς ἀναπτύξεως καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέβη σχεδὸν ἀσυναγώνιστος. Ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ἠϋξάνετο ἡ ἐξαγωγή, πρὸς ὑποστήριξιν δὲ αὐτῆς ἡ Γερμανία κατεσκεύασε σημαντικώτατον ἐμπορικὸν στόλον καὶ ἐζήτησεν ἀποικίας.

Ἡ πρόοδος αὐτὴ ἔβαινε μὲ τάσεις διαρκοῦς ἀυξήσεως. Τὸ μέγιστον τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου ἦτο ἐξαγωγή βιομηχανικῶν προϊόντων, ἐκ τῆς ὁποίας εἰσέφερεσεν ἄφθονον χρῆμα εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἡ χώρα ἐπλούτισε ταχέως, ἡ Γερμανία ἐκτίσθη νέα ἐκ θεμελίων, ἀγάπη δὲ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς δημιουργίας διῆλθε τὴν χώραν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. Ὁ βίος ἀνωψώθη, τὰ ἦθη ἐλεπτύνθησαν καὶ ἡ θέσις τοῦ ἐργατικοῦ κόσμου ἐβελτιώθη δι' εἰδικῶν νομοθετημάτων.

Ἀπὸ τοῦ 1900 ἤρχισεν ἐκ παραλλήλου νὰ κατασκευάζεται ὁ πολεμικὸς στόλος τῆς Γερμανίας, τοῦ ὁποίου δημιουργοὶ ὑπῆρξαν ὁ αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος καὶ ὁ ναύαρχος **Τίρπιτς** (Tirpitz). Μετ' ὀλίγον ὁ γερμανικὸς πολεμικὸς στόλος κατέστη ὁ δεύτερος στόλος τοῦ κόσμου μὲ τάσεις διαρκοῦς αὐξήσεως. Κατὰ τὴν πρώτην δεκαετίαν τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἡ ἀκμὴ τῆς Γερμανίας ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ προκαλέσῃ τὴν ἀνησυχίαν τῶν ἄλλων Δυνάμεων.

#### Η ΕΓΚΑΡΔΙΟΣ ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΙΣ

Αἱ διαθέσεις τῶν κυβερνώντων τὴν Γερμανίαν ἐφαίνοντο ὅτι ἐστρέφοντο κυρίως κατὰ τῆς Ἀγγλίας, ἡ ὁποία τόσον ἀνησύχησεν ἐκ τῆς διηνεκοῦς αὐξήσεως τῆς δυνάμεως καὶ ἰδίως τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ τῆς Γερμανίας, ὥστε πρὸς στιγμὴν παρεῖδε τὰς ἀντιθέσεις πρὸς τὴν Ρωσίαν. Τὸ 1901 διεδέχθη τὴν βασιλίссαν Βικτωρίαν ὁ υἱὸς τῆς **Ἐδουάρδος Ζ'**, ὁ ὁποῖος ἠκολούθησεν ἀποφασιστικὴν πολιτικὴν κατὰ τῆς Γερμανίας, ἐπιδιώξας διὰ συμμαχιῶν νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν ὀλονὲν αὐξανομένην δύναμιν τῆς Γερμανίας.

Τὸ 1904 συνήφθη μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας σύμβασις, ὀνομασθεῖσα **Ἐγκάρδιος Συνεννόησις** (Entente Cordiale). Ἡ Γαλλία ἀνεγνώρισεν τὴν ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου κατοχὴν τῆς Ἀγγλίας, ἡ δὲ Ἀγγλία ἀνεγνώρισεν τὸ ἐν Ἀφρικῇ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Γαλλίας καὶ ὑπεσχέθη τὴν ὑποστήριξιν τῆς εἰς τὰ ζητήματα τοῦ Μαρόκου. Τὸ δὲ 1907 ἡ Ἀγγλία προσήγγισεν πρὸς τὴν Ρωσίαν, συνήφθη ἡ συμφωνία περὶ τῆς διανομῆς τῶν σφαιρῶν τῆς ἐπιρροῆς τῶν δύο κρατῶν εἰς τὴν Περσίαν, ἐπηκολούθησεν δὲ συνάντησις ἐν Ρεβάλ τοῦ Ἐδουάρδου καὶ τοῦ τσάρου Νικολάου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπεφασίσθη ἡ εἰσαγωγὴ εὐρυτάτων μεταρρυθμίσεων εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς κτήσεις τῆς Τουρκίας καὶ ἰδίως τὴν Μακεδονίαν, αἱ ὁποῖαι ἰσοδυνάμουσαν πρὸς αὐτονομίαν τῆς Μακεδονίας. Οὕτως ἐδημιουργήθη ἡ **Τριπλῆ Συνεννόησις** (Triple Entente).

#### + ΕΝΟΠΛΟΣ ΕΙΡΗΝΗ

Ἀπὸ τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου τοῦ 1870 μέχρι τοῦ Μεγάλου Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου τοῦ 1914 οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἐξῆσαν περιόδον εἰρήνης, τὴν μακροτέραν ἀπὸ ὅσας ἐγνώρισεν ἡ Εὐρώπη. Ἀλλ' ἡ εἰ-

ρήνη αὐτὴ ἦτο περιεργός, διότι τὰ κράτη διετήρουν σημαντικὰ στρατιωτικὰς δυνάμεις, οἱ δὲ ἐξοπλισμοὶ καὶ ἡ συντήρησις τῶν στρατιωτικῶν ἀπότην δαπάνας βαρυτέρας τῶν δαπανῶν τοῦ πολέμου. Τὴν κατάστασιν αὐτὴν ὠνόμασαν Ἐνοπλιὸν Εἰρήνην.

Ἀφ' οὗτου ἡ Πρωσσία εἰσήγαγε τὴν γενικὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἀπέκτησεν αἰγλήν διὰ τῶν στρατιωτικῶν ἐπιτυχιῶν τῆς, ὅλα τὰ κράτη ἐδέχθησαν τὸ σύστημα τοῦτο καὶ ὑπεχρέωσαν τοὺς νέους νὰ διέλθουν διὰ τοῦ στρατοῦ. Ἡ Γερμανία, μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Ἀλσατίας καὶ Λωρραίνης, φοβουμένη τὴν ἐκδίκησιν, ἐθεώρησεν ἀνάγκη νὰ διατηρῇ ἰσχυρὸν στρατόν. Ἡ Γαλλία προέβη εἰς ἀνάλογον προετοιμασίαν, διὰ νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν γερμανικὴν ἐπίθεσιν. Τὸ παράδειγμα αὐτῶν ἠκολούθησαν καὶ τὰ ἄλλα κράτη. Ἡ Ρωσία, διότι εἶχε κατακτητικὰς σκοποὺς εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ εἰς τὴν Κεντρικὴν Ἀσίαν ἢ Αὐστρία, διότι δι' αὐτὴν ὁ στρατὸς ἦτο ζήτημα ὑπάρξεως ἢ Ἰταλία, διότι εἶχε βλέψεις ἐπὶ τῆς « ἀλυτρώτου Ἰταλίας » (Τυρόλον, Τεργέστη κλπ.). Ἐπίσης τὰ Βαλκανικὰ κράτη, ἐπειδὴ εἶχον νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς ὑπὸ τὴν Τουρκίαν « ὑποδούλους ἀδελφούς », ὑπεβλήθησαν εἰς δαπάνας ἀνωτέρας τῶν δυνάμεών των. Οὕτως ἐδημιουργήθη μία κατάστασις σκοτεινῆ, ἐγκυμονοῦσα διαρκεῖς κινδύνους, καὶ ἡ δραστηριότης τῆς μυστικῆς διπλωματίας ἐπέτεινε τὴν νευρικότητα τοῦ κόσμου.

Αἱ στρατιωτικαὶ δαπάναι ἐπολλαπλασιάζοντο διαρκῶς, διότι ἡ ταχεῖα πρόοδος τῶν τεχνικῶν μέσων ὑπεχρέωνε τὰ κράτη νὰ ἀνακαινίζον διαρκῶς τὸ πολεμικὸν ὕλικόν. Διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν σιδηροδρόμων ἐπεταχύνετο τόσον πολὺ ἡ κινητοποίησις τῶν στρατευμάτων, ὥστε ἕκαστον κράτος ἔπρεπε νὰ εἶναι παρεσκευασμένον δι' αἰφνιδίαν ἐπίθεσιν. Ὑπελόγιζον δὲ πρὸ τοῦ Μεγάλου πολέμου ὅτι αἱ ἐξ Δυνάμεις ἠδύναντο νὰ κινητοποιήσουν περὶ τὰ 15 ἑκατομμύρια στρατοῦ. Πράγματι ὁμοῦς ἐκίνητοποίησαν πολὺ μεγαλυτέρας μάζας ἀνθρώπων κατὰ τὸν πόλεμον.

Τὴν τάσιν αὐτὴν τῶν κρατῶν νὰ αὐξήσουν τὰς στρατιωτικὰς τῶν δυνάμεις καὶ νὰ ἐπιβληθοῦν διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ὅλων ὠνόμασαν *Μιλιταρισμόν*.

#### ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΙ — ΠΡΟΣΤΡΙΒΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Τοιοῦτοτρόπως κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 20οῦ αἰῶνος οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἴσταντο ἀπέναντι ἀλλήλων πάνοπλοι καὶ ἕκαστον κράτος ἐνό-

μιζεν ὅτι θὰ ὑπηρετήσῃ καλύτερον τὰ συμφέροντά του συνεννοούμενον μετ' ἄλλων κρατῶν. Οὕτως εἶχον δημιουργηθῆ, ὅπως εἶδομεν, οἱ δύο συνασπισμοί : α' ἡ Τριπλῆ Συμμαχία ( Triple Alliance ) : Γερμανία, Αὐστρία, Ἰταλία καὶ β' ἡ Τριπλῆ Συνεννόησις ( Triple Entente ) : Ἀγγλία, Γαλλία, Ρωσία. Τὰ μικρότερα κράτη ἐτάχθησαν πρὸς τὸ μέρος τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης ομάδος.

Οἱ συνασπισμοὶ σκοπὸν εἶχον φαινομενικῶς τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ ἑδαφικοῦ καθεστώτος ( status quo ), κατὰ βάθος ὅμως διηυκόλυνον τὰς ἐπιθετικὰς καὶ κατακτητικὰς διαθέσεις τῶν κρατῶν. Τοιοῦτοτρόπως οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ δεκαετίαν ἔζησαν ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν φοβεροῦ πολέμου, ὁ ὁποῖος ἐμελλε νὰ εἶναι καταστρεπτικώτατος, ἕνεκα τῶν μεγάλων στρατιωτικῶν παρασκευῶν καὶ τῆς τελειοποιήσεως τῶν πολεμικῶν μέσων. †

#### • Η ΦΙΛΕΙΡΗΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ – ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΗΣ ΧΑΓΗΣ

Τὰ βάρη ὅμως καὶ οἱ κίνδυνοι τῶν πολεμικῶν ἐξοπλισμῶν ἐγένονησαν ἀντίδρασις, ἡ ὁποία ἐξεδηλώθη ἡρεμώτερον μὲν ὡς φιλειρηνητικὴ κίνησις ( pacifismus ), βιαιότερον δὲ ὡς ἐξέγερσις κατὰ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ὡς ἀντιμιλιταρισμός.

Οἱ εἰρηνοφιλοὶ ἐζήτησαν νὰ ἀσφαλίσουν τὴν εἰρήνην τοῦ κόσμου δι' ἀμοιβαίου σεβασμοῦ τῶν λαῶν. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν δοξασιῶν τούτων, ὅπως ὁ **Λέων Μπουρζουὰ** ( Leon Bourgeois ) εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ὁ πρόεδρος **Οὐίλσον** ( Wilson ) εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ἐφαντάσθησαν ὅτι αἱ διαφοραὶ τῶν κρατῶν ἤτο δυνατόν νὰ κανονισθῶν, ὅπως αἱ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν ἀτόμων, διὰ διαιτησίας καὶ νόμων, τοὺς ὁποίους ἐμελλον νὰ ὀρίσουν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν κρατῶν συνεργόμενοι εἰς συνδιάσκεψιν. Αὕτη εἶναι ἡ ἔννοια τῆς **Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν** ( Société des Nations ) καὶ τῆς **Διεθνoῦς Διαιτησίας** ( Arbitrage ). Πράγματι, κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος, πολλὰι διαφοραὶ δευτερευούσης σημασίας μεταξὺ τῶν κρατῶν ἐκανονίσθησαν διὰ διαιτησίας.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνος ἡ φιλειρηνικὴ κίνησις ἔλαβε συγκεκριμένην μορφήν. Τὸ 1898 ὁ τσάρος Νικόλαος Β' προσεκάλεσε τὰς κυβερνήσεις εἰς **Διεθνὴ Συνδιάσκεψιν**, ἡ ὁποία ἐμελλε νὰ συζητήσῃ τὰ μέσα πρὸς περιορισμὸν τῶν ἐξοπλισμῶν. Ἡ Συνδιάσκεψις συνῆλθεν εἰς τὴν Χάγην τὸ 1899,

ἀποτελεσθεῖσα ἐξ ἀντιπροσώπων 27 κυβερνήσεων, ἀλλὰ προσέκρουσεν εἰς ἀνυπερβλήτους δυσχερείας εἰς τὸ θέμα τοῦ περιορισμοῦ τῶν ἐξοπλισμῶν. Τὸ Συνέδριον ὅμως κατήρτισε τὸ Διεθνὲς Συνέδριον Διαιτησίας καὶ ἐψήφισε τὴν ἐξῆς δήλωσιν : « Αἱ Δυνάμεις θεωροῦν καθήκον, ὡσάκις ἀπειλεῖται ἡ ἔκρηξις ὀξεῖας ἔριδος μεταξὺ δύο ἐξ αὐτῶν, νὰ ἐνθυμίσουν εἰς αὐτὰς ὅτι τὸ διαρκὲς Συνέδριον εἶναι εἰς τὴν διάθεσίν των ».

Ἄλλ' εἰς ὠρισμένας περιστάσεις ἢ ἀγανάκτησις κατὰ τῆς πίεσεως τοῦ ἀτόμου ὑπὸ τὸ καθεστὼς τῆς ἐνόπλου εἰρήνης ἐξεδηλώθη βιαιότερον. Οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ, οἱ ἀντιμιλιταρισταί, κατακρίνουσι ὅλον τὸ στρατιωτικὸν σύστημα. Αἱ δοξασίαι αὐταὶ εἶχον περιορισμένην διάδοσιν πρὸ τοῦ μεγάλου πολέμου, καὶ μόνον εἰς τὴν Γαλλίαν, διὰ τῆς προπαγάνδας τοῦ **Γουσταύου Ἑρβέ** (Gustave Hervé), ἐξηπλώθησαν ὀλίγον. Ἐπίσης πολλοὺς ὁπαδοὺς ἀπέκτησαν εἰς τὴν Ρωσίαν, ὅπου ὁ περίφημος συγγραφεὺς καὶ φιλόανθρωπος **Λέων Τολστόι** με ἐξαιρετικὴν δύναμιν ὑπεστήριξε τὸ ἀντιστρατιωτικὸν καὶ ἀντιπολεμικὸν δόγμα. †

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

### Ο ΠΡΩΤΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

( 1914 - 1918 )

#### Η ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΙΣ

##### ΤΑ ΑΙΤΙΑ

Αί αντιθέσεις μεταξύ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξομαλυνθοῦν εἰρηνικῶς.

Ὁ Βαλκανικὸς πόλεμος κατέστησεν ἐμφανεστέρας τὰς διαφορὰς μεταξύ αὐτῶν καὶ ὑπῆρξε τὸ προῖμιον τοῦ Μεγάλου Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου. Τὰ πράγματα ἐφέροντο μοιραίως πρὸς ἔνοπλον σύρραξιν.

Πολλὰ εἶναι τὰ αἴτια, τὰ ὁποῖα ὠδήγησαν εἰς τὸν καταστρεπτικώτατον Παγκόσμιον πόλεμον : 1 ) Εἰς τὴν Γαλλίαν δὲν εἶχε σιγάσει τὸ πάθος διὰ τὴν ἐκδίκησιν, τὴν *revanche*. 2 ) Ἡ Ρωσία ἤθελε νὰ συντρίψῃ τὴν Τουρκίαν, ἀλλ' ὅπισθεν αὐτῆς εὕρισκε τὴν Αὐστρίαν καὶ ὅπισθεν ἐκείνης πάνοπλον τὴν Γερμανίαν. 3 ) Ἡ Σερβία, μεγαλυθεῖσα διὰ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, δὲν ἐδίστασε νὰ μετρηθῇ μὲ τὸν αὐστριακὸν κολοσσόν, διὰ νὰ ἀποσπάσῃ τὰς σλαβικὰς ἐπαρχίας τῆς Δυναδικῆς μοναρχίας. 4 ) Σοβαρωτάτη αἰτία πολέμου ἦτο ὁ *οἰκονομικὸς ἀνταγωνισμὸς* μεταξύ Ἀγγλίας καὶ Γερμανίας. Ἡ γερμανικὴ βιομηχανία ἐφαίνετο ὅτι ἠπέλπει νὰ κατακτήσῃ τὴν παγκόσμιον ἀγοράν. Ἡ ὑπερβολικὴ αὐξήσις τοῦ πολεμικοῦ στόλου τῆς Γερμανίας ἐφαίνετο στρεφόμενη κατὰ τῆς ἀγγλικῆς θαλασσοκρατορίας, ὁ δὲ σιδηρόδρομος τῆς Ἀνατολίας, ἐπεκταθεὶς μέχρι Συρίας καὶ μέχρι Βαγδάτης καὶ Περσικοῦ κόλπου, ἦτο ἀπειλὴ κατὰ τοῦ ἐν Ἰνδίας κράτους τῆς Μεγάλης Βρετανίας.

Σκοτεινὴ ἀτμόσφαιρα ἐπεκάθητο ἐπὶ τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης μετὰ τὸ τέλος τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου, ἀπειλοῦσα τοὺς χειροτέρους τῶν κινδύνων.

## Ο ΠΟΛΕΜΟΣ

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις, ὅποτε τὴν 28 Ἰουνίου 1914 εἰς τὸ Σεράγεβον τῆς Βοσνίας ἐδολοφονήθη μετὰ τῆς συζύγου του ὁ διάδοχος τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου ἀρχιδουὺξ **Φραγκίσκος Φερδινάνδος**. Ὁ δολοφόνος, αὐστριακὸς ὑπῆκοος, ἀνήκεν εἰς τὰ τρομοκρατικὰ κομιτᾶτα, τὰ ὁποῖα εἰργάζοντο διὰ τὰ μεγαλοσερβικὰ σχέδια.

Ἡ Αὐστρία θεωρήσασα ὑπεύθυνον τὴν Σερβικὴν κυβέρνησιν ἐπέδωκεν αὐστηρότατον τελεσίγραφον εἰς τὴν Σερβίαν. Ἡ Σερβικὴ κυβέρνησις ἀπέρριψε τὸ τελεσίγραφον καὶ ἡ Αὐστρία ἐκήρυξε (28 Ἰουλίου) τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σερβίας. Συγχρό- **1914**  
νως ἡ Ρωσία διέταξε γενικὴν κινητοποίησιν τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν καταστροφὴν τῆς Σερβίας.

Οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης εἶδον τότε νὰ πλησιάζῃ ἡ φοβερὰ καταστροφὴ ὡς θεομηνία καὶ ὡς καταστρεπτικὸς σίφων. Ὅλοι αἱ προσπάθειαι πρὸς συνεννόησιν καὶ εἰρηνικὴν διευθέτησιν τοῦ ἐπεισοδίου ἀπεδείχθησαν μάταιαι. Τὴν 1 Αὐγούστου ἡ Γερμανία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσίας καὶ τὴν 3 κατὰ τῆς Γαλλίας, τὴν δὲ 4 εἰσῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον ἡ Ἀγγλία, ἐξ αἰτίας τῆς γερμανικῆς εἰσβολῆς εἰς τὸ Βέλγιον. Ἡ Ἰαπωνία, συνδεδεμένη μετὰ τῆς Ἀγγλίας διὰ συμμαχίας, ἠκολούθησεν αὐτὴν (23 Αὐγούστου). Ἡ Ἰταλία ἔμεινεν οὐδέτερα εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου.

## Η ΕΠΕΚΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ὁ πόλεμος ἐπεξετάθη σχεδὸν εἰς ὅλας τὰς ἡπείρους καὶ ἔγινε πραγματικῶς **Παγκόσμιος**. Εἰς τοὺς κυρίους ἀντιπάλους προσετέθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου νέα κράτη, εἰς τὰς **Κεντρικὰς Δυνάμεις**, δηλαδὴ τὴν Γερμανίαν καὶ Αὐστροουγγαρίαν, ἡ Τουρκία (Νοέμβρ. 1914) καὶ ἡ Βουλγαρία (Ὀκτ. 1915). Εἰς τὰς **Δυτικὰς Δυνάμεις**, τὴν Ἀντάντ, ἡ Σερβία, τὸ Μαυροβούνιον, τὸ Βέλγιον, ἡ Ἰαπωνία, ἡ Ἰταλία, ἡ Πορτογαλία, ἡ Ρουμανία, ἡ Ἑλλάς, ἡ Κίνα κτλ.

Τὸ σημαντικώτερον θέατρον τοῦ πολέμου ἦτο τὸ Βέλγιον καὶ ἡ Βόρειος Γαλλία, τὸ **Δυτικὸν μέτωπον** ὅπως ὠνομάσθη, ὅπου ἦσαν ἀντιμέτωποι οἱ περισσότερον προηγμένοι λαοὶ τῆς γῆς, Γερμανοὶ

ἐναντίον Γάλλων, Ἀγγλων, Βέλγων καὶ Ἀμερικανῶν (βραδύτερον), τοὺς ὁποίους ἐνίσχουν πολυάριθμα ἀποικιακὰ στρατεύματα. Μεγάλην σημασίαν ἔλαβε μὲ τὸν καιρὸν τὸ Βαλκανικὸν μέτωπον, ἐνῶ αἱματηρόταται μάχαι διεξήχθησαν εἰς τὸ Ἀνατολικὸν μέτωπον (Ρωσία).<sup>4</sup>

#### ↓ Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΞΟΡΜΗΣΙΣ – ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΜΑΡΝΗ

Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Γερμανία εἶχον ἀσφαλίσαι τὰ σύνορά των διασειρᾶς ὀχειρωμάτων. Ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτὸ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κτυπηθῇ ταχέως καὶ ἀποτελεσματικῶς ἡ Γαλλία, οἱ Γερμανοὶ ἐβάδισαν διὰ τοῦ Βελγίου (2 Αὐγούστου). Τὰ φρούρια, ὅλα νεωτάτου καὶ τελειοτάτου συστήματος, συνετρίβησαν μὲ τὰ βαρέα τηλεβόλα τοῦ Κρούπ. Ἐν τούτοις ὁ βελγικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν βασιλεῖα **Ἀλβέρτον** ἀντέταξε πείσμονα ἀντίστασιν, ἐκράτησε τοὺς Γερμανοὺς δύο ἐβδομάδας καὶ ἔδωκε καιρὸν εἰς τοὺς Γάλλους νὰ συμπληρώσουν τὴν κινητοποιησίν των καὶ εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς νὰ ἀποβιβάσουν εἰς τὴν Φλάνδραν μικρὸν ἐκστρατευτικὸν σῶμα 70 χιλ. ὑπὸ τὸν στρατηγὸν **Φρέντς** (French).

Οἱ Γερμανοὶ κατέλαβον τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ Βελγίου καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Γαλλίαν. Τὰς ἐπομένους ἡμέρας ἀνέτρεψαν πᾶν ἐμπόδιον. Τὰ φρούρια τῆς βορείου Γαλλίας ἔπεσαν τὸ ἔν μετὰ τὸ ἄλλο. Ὁ ἀναποκριτὴς τῶν Τάιμς ἐτηλεγράφει εἰς τὴν ἐφημερίδα του ὅτι ὁ γερμανικὸς στρατὸς ὁμοιάζει πρὸς θυελλώδη ὠκεανόν, τὸν ὅποιον τίποτε δὲν ἔμπορεῖ νὰ συγκρατήσῃ.

Τὴν 24 Αὐγούστου ὁ Γάλλος στρατάρχης **Ζόφφρ** (Joffre) διέταξε γενικὴν ὑποχώρησιν. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Γαλλίας ἐπεκράτησε μεγάλη ταραχὴ καὶ ἡ γαλλικὴ Κυβέρνησις ἔφυγεν εἰς Μ π ο ρ τ ῶ. Οἱ Γερμανοὶ στρατιωτικοὶ ἐφαίνοντο δικαιολογημένοι εἰς τοὺς ὑπολογισμούς των καὶ ἡ Γαλλία ἔπιπτεν ἀνυπεράσπιστος. Πέντε γερμανικαὶ στρατιαὶ ἐβάδιζον κατὰ τῆς γαλλικῆς πρωτεύουσας.

Τὴν 4 Σεπτεμβρίου αἱ τρεῖς γερμανικαὶ στρατιαὶ τοῦ κέντρου εἶχον διαβῆ τὸν ποταμὸν Μάρνην, παραπόταμον τοῦ Σηκουάνα, εἰς τὸν ὅποιον χύνεται πλησίον τῶν Παρισίων. Ὅταν ὅμως οἱ Γερμανοὶ, προελαύνοντες ἀκατάσχετοι, ἔφθασαν εἰς τὰ μυθικὰ πεδία τῶν μαχῶν τοῦ Ἀττίλα (Καταλαυνικὰ πεδία, Châlons sur Marne), εὐρέθησαν μεταξὺ τῶν μεγάλων ὄγκων τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Τὸ πλῆγμα, τὸ ὅποιον ἐδέχθησαν,

ἦτο ἀποφασιστικὸν διὰ τὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου. Ὁ γερμανικὸς στρατὸς μὲ μεγάλας ἀπωλείας ἠναγκάσθη νὰ συμπτυχθῇ.

Οἱ Γάλλοι ὅμως δὲν εἶχον ἀρκετὰς ἐφεδρείας οὔτε ἀρκετὰ πυρομαχικά, διὰ νὰ συντρίβουν τὸν ἀποχωροῦντα ἐχθρόν. Οἱ Γερμανοὶ ἐκρατήθησαν στερεῶς εἰς τὰς νέας τῶν θέσεις, διετήρησαν ὀλόκληρον σχεδὸν τὸ Βέλγιον καὶ ἀξιολογωτάτας ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας.

Ἄλλ' ἡ ἔκβασις τοῦ πολέμου ἐγένετο πλέον ἀκαθόριστος. Οἱ ἀντίπαλοι ἐπέισθησαν ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διασπάσουν ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ἐγκρατεστάθησαν εἰς ὄχυράς θέσεις καὶ μετέβαλον τὸν ἀγῶνα εἰς πόλεμον τῶν χαρακωμάτων. Τὸ Δυτικὸν μέτωπον ἐξετείνεται εἰς σχῆμα κυκλικῆς τόξου ἀπὸ τὸ Νιούπορτ τῆς Βορείου θαλάσσης καὶ τὸ Ὑπο μέχρι τῶν Βοσγίων καὶ τῆς Ἀλσατίας εἰς ἔκτασιν 700 χλμ. καὶ παρέμεινε τὸ αὐτὸ μέχρι τοῦ 1918 ἐκτὸς μικρῶν τοπικῶν μεταβολῶν. Περὶ τὴν γραμμὴν αὐτὴν συνήφθησαν μανιώδεις συμπλοκαὶ καὶ τὸ αἷμα τῶν ἀνωτέρων φυλῶν ἐχύθη ἀφθόνως. ✕

#### Η ΠΑΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗΝ – ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΝ ΜΕΤΩΠΟΝ

Ὅταν ἡ γερμανικὴ θύελλα ἐμείνετο κατὰ τῶν Παρισίων, οἱ Ρῶσοι, πρὸς ἀνακούφισιν τῶν δεινῶς πιεζομένων Γάλλων, εἰσέβαλλον εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Πρωσσίαν. Αἱ ἀσθενεῖς κατ' ἀρχὰς γερμανικαὶ δυνάμεις ὑπεχώρησαν καὶ ἡ χώρα παρεδόθη ἐπὶ δεκαπέντε ἡμέρας εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Κοζάκων.

Ἀνήσυχος ὁ **Μόλτκε**, ἀρχιστράτηγος τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ, ἀπέσπασε δύο σώματα ἀπὸ τὸ Δυτικὸν μέτωπον καὶ διώρισε διοικητὴν τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Πρωσσίας τὸν ἐν ἀποστρατεία στρατηγὸν **Παῦλον Χίνδεμπουργκ** ( Paul Hindenburg ), 67 ἐτῶν, καὶ ὡς ἀρχηγὸν τοῦ ἐπιτελείου τὸν πολὺ νεώτερον **Ἐριχ Λούντεντορφ** ( Erich Ludendorff ). Οἱ νέοι ἀρχηγοὶ εἰς δύο ἐνδόξους μάχας παρὰ τὸ **Τάννεμπεργκ** καὶ τὰς **Μαζουριανὰς λίμνας** σχεδὸν κατέστρεψαν τὰς ρωσικὰς στρατιάς. Ἡ Ἀνατολ. Πρωσσία ἠλευθερώθη τελείως ἀπὸ τοὺς Ρώσους, οἱ δὲ Γερμανοὶ ἐθεώρησαν τὴν μάχην παρὰ τὸ **Τάννεμπεργκ** ὡς τὴν ἐξοντωτικωτέραν νίκην τῆς παγκοσμίου ἱστορίας καὶ ἐξύψωσαν εἰς ἔθνικους ἥρωας τὸν Χίντεμπουργκ καὶ τὸν Λούντεντορφ.

Ὁ ὄγκος ὅμως τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ ἐστράφη κατὰ τῶν Αὐστριακῶν. Ἡ ρωσικὴ ἐπίθεσις εἰς εὐρύτατον μέτωπον, ἀπὸ τὴν Βαλκανικὴν

μέχρι Βουκοβίνας με διεύθυνσιν πρὸς νότον καὶ δυσμὰς, ἔκαμψε τὴν αὐστριακὴν ἀντίστασιν. Μεγάλαι κέντρα καὶ ὀλόκληροι περιφέρειαι ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν Ρῶσων.

Οἱ Γερμανοὶ ὑπεστήριζαν τότε τοὺς συμμάχους τῶν δι' ἰσχυρᾶς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Βαρσοβίας. Εἰς τὴν ἐπακολουθήσασαν πεισματώδη πάλην ἀπεδείχθη ὅτι ὁ ρωσικὸς στρατὸς δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ συντρίψῃ τοὺς Αὐστρογερμανοὺς. Τὸ Ἀνατολικὸν μέτωπον ἐσταθεροποιήθη, ὅπως καὶ τὸ Δυτικόν. Οἱ Ρῶσοι ἐγκατεστάθησαν εἰς ὠχυρωμένην γραμμὴν, ἣ ὁποία ἤρχιζεν ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Ἀνατ. Πρωσσίας καὶ ἔφθανεν εἰς τὰ Καρπάθια, με συνολικὸν μῆκος 900 χιλιομ. Τοιοῦτοτρόπως καὶ εἰς τὸ Ἀνατολικὸν μέτωπον ὁ πόλεμος ἔλαβε μορφήν ἀγῶνος χαρακωμάτων. †

#### Ο ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

Μόλις ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος, ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἀπέκλεισε τὴν Βαλτικὴν, ὁ δὲ ἀγγλογαλλικὸς τὴν Ἀδριατικὴν. Ὁ ἐμπορικὸς στόλος τῆς Γερμανίας ἠχμαλωτίσθη ἢ κατέφυγεν εἰς οὐδετέρους λιμένας.

Σημαντικὴ σύγκρουσις ναυτικῶν δυνάμεων δὲν ἔγινε, διότι ὁ γερμανικὸς στόλος ἐκλείσθη εἰς τοὺς λιμένας τῆς Βαλτικῆς. Ὅσα γερμανικὰ πολεμικὰ εὐρέθησαν εἰς ξένας θαλάσσας κατεστράφησαν πολλάκις μετὰ ἥρωικὴν ἀντίστασιν. Ἀξία λόγου σύγκρουσις τοῦ ἀγγλικοῦ καὶ τοῦ γερμανικοῦ στόλου με σημαντικὰ ἀπωλείας ἐκατέρωθεν ἔγινε τὴν 31 Μαΐου 1916 παρὰ τὴν Ἰουτλανδικὴν ἀκτὴν (ναυμαχία τοῦ Σκιάγερρακ), ἣ ὁποία ὅμως δὲν ἤλλαξε τὴν κατάστασιν.

Εἰς τὸν ἀποκλεισμόν ἡ Γερμανία ἀπῆντησε δι' αὐστηρᾶς ὀργανώσεως τῆς διανομῆς τῶν τροφίμων καὶ δι' ἄκρας φειδοῦς καὶ ἰδίως διὰ τοῦ ὑποβουχίου πολέμου. Κατ' ἀρχὰς οἱ Γερμανοὶ εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ βυθίζουσι τὰ πλοῖα κατόπιν προειδοποιήσεως, διότι ὑπελόγιζον τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας, τῶν ὁποίων ὁ Πρόεδρος Οὐίλσον διεμαρτυρήθη ἐντόνως, ἰδίως μετὰ τὴν καταβύθισιν τῆς *Λουζιτανίας*, ἀγγλικοῦ ὑπερωκεανίου, με τὸ ὁποῖον ἐπνίγησαν ἑκατοντάδες γυναικί-παιδα, ἐκ τῶν ὁποίων 118 Ἀμερικανοὶ (7 Μαΐου 1915). †

#### Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟ 1915 — ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΙΣ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ

† Οἱ Σύμμαχοι ἐπεχείρησαν ἐπανειλημμένως δι' ἐπιθέσεων εἰς διά-

φορα σημεῖα νὰ διασπάσουν τὸ Δυτικὸν μέτωπον. Ἀλλ' αἱ ἐπιθέσεις αὐταί, κακῶς μελετηθεῖσαι καὶ κακῶς παρασκευασθεῖσαι, ἔφεραν μικρὰ ἀποτελέσματα καὶ ἐστοίχισαν ποταμοὺς αἱμάτων.

Ἀντιθέτως αἱ ἐπιχειρήσεις τῶν Γερμανῶν εἰς τὸ Ἀνατολικὸν μέτωπον κατέληξαν εἰς μεγάλην νίκην καὶ ἐξάρθρωσιν τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ. Ὁ στρατηγὸς **Μάκενζεν** διέσπασε τὸ ρωσικὸν μέτωπον εἰς τὴν Γαλικίαν παρὰ τὸ **Γ κ ό ρ λ ι τ σ ε** καὶ τὸ **Τ α ρ ν ό β**, εἰς ἕκτασιν 17 χιλιομ. ( Μάιος 1915 ). Ὀλόκληρος ἡ ρωσικὴ παράταξις ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς μέχρι τῆς Γαλικίας ὑπεχώρησε μὲ σοβαρὰς ἀπολείας. Οἱ Ρῶσοι ἐγκατέλειψαν τὴν Γαλικίαν, τὴν Πολωνίαν, τὴν Λιθουανίαν καὶ μόλις κατώρθωσαν νὰ ἐγκατασταθοῦν 400 χιλιομέτρα ἀνατολικώτερον εἰς νέαν γραμμὴν, ἡ ὁποία ἤρχιζεν ἀπὸ τὴν Ρίγαν καὶ ἔφθανεν εἰς τὰ ρουμανικὰ σύνορα. Τὸ γερμανικὸν ἐπιτελεῖον ἀνεκοίνωσεν ὅτι συνέλαβεν ἐν ἑκατομμύριον αἰχμαλώτους καὶ ἄπειρον πολεμικὸν ὕλικόν. ✕

#### Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΕΙΣΕΡΧΕΤΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

Ἡ Τουρκία, πλήρης πικρίας κατὰ τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸν πρόσφατον Βαλκανικὸν πόλεμον ὑπεστήριζαν τὰ Βαλκανικὰ κράτη καὶ ἐπέφεραν τὴν ἀπώλειαν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῶν Γερμανῶν. Ἡ Ἀν- **1914**  
τάντ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας τὸν Νοέμβριον τοῦ 1914.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἀκριβῶς αὐτὴν ἡ Ρωσία ἐκινδύνευε νὰ καταρρεύσῃ ἀπὸ ἔλλειψιν πολεμοφοδίων. Οἱ Σύμμαχοι τότε ἐπεχειρήσαν (19 Φεβρ. 1915 ) νὰ ἐκβιάσουν δι' ἰσχυρᾶς ἐπιθέσεως τὰ Στενά τῶν Δαρδανελλίων, διὰ νὰ ἀνεφοδιάσουν τὸν δεινῶς πιεζόμενον ρωσικὸν στρατόν.

Ὁ Συμμαχικὸς στόλος, τεραστία δύναμις ἀπὸ 58 πλοῖα καὶ 310 τηλεβόλα τῶν 30,5, ἀφοῦ κατέστησε βᾶσιν τὴν νῆσον Λῆμνον, ἐπετέθη κατὰ τῶν φρουρίων τῶν Στενῶν. Ἀλλ' οἱ Γερμανοὶ εἶχον προλάβει νὰ μεταφέρουν βαρὺ πυροβολικόν. Εἰς τὴν μεγάλην μάχην τοῦ στόλου καὶ τοῦ πυροβολικοῦ τῆς ξηρᾶς ( ἰδίως τὴν 13 Μαρτ. 1915 ) ἐνίκησε τὸ δεύτερον. Οἱ Σύμμαχοι ἔχασαν μερικὰς ἀπὸ τὰς καλυτέρας μονάδας των καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ σχέδιόν των, νὰ παραβιάσουν δηλαδὴ τὰ Στενά διὰ τοῦ στόλου.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ στόλου ἀπεφάσισαν νὰ παραβιάσουν τὰ

Στενά δι' ἀποβάσεως εἰς τὴν Χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως. Ἄλλ' οἱ Σύμμαχοι δὲν εἶχον τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἕτοιμον στρατόν. Οὕτως, ἡ ἀπόβασις τῶν Συμμάχων — γενομένη κυρίως μὲ ἀποικιακὰ στρατευμάτα — προσέκρουσεν εἰς ζωηρὰν ἀντίστασιν καί, παρὰ τὰ ἀφάνταστα μέσα, οἱ Σύμμαχοι δὲν κατάρθωσαν νὰ διανοίξουν δρόμον διὰ τῶν τουρκικῶν γραμμῶν.

Ἡ ἐκστρατεία τῶν Δαρδανελλίων καὶ τῆς Καλλιπόλεως ἐστοίχισε εἰς τὰ δύο μέρη τὴν ζωὴν 250 χιλ. ἀνθρώπων. Οἱ Σύμμαχοι ὑπέστησαν μίαν ἀπὸ τὰς σοβαρωτέρας ἀποτυχίας τοῦ Παγκοσμίου πολέμου.

#### ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΑΣ

Νέον ἰσχυρὸν κτύπημα ὑπέστησαν οἱ Σύμμαχοι εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Οἱ Σέρβοι εἶχον ἀποκρούσει δύο αὐστριακὰς ἐπιθέσεις. Τὸν Σεπτέμβριον ὅμως τοῦ 1915 ὁ ὀρίζων ἐθολώθη περὶ τὴν χώραν των. Τὴν 6 Σεπτεμβρίου οἱ Βούλγαροι ὑπέγραψαν σύμβασιν μετὰ τῶν Κεντρικῶν Δυνάμεων πρὸς κοινὴν δρᾶσιν κατὰ τῆς Σερβίας.

Κατὰ τῆς αἰφνυδιαστικῆς ἐπιθέσεως οἱ σερβικοὶ στρατοὶ ἀντέταξαν ἀξιοσημείωτον ἀντίστασιν. Ἄλλ' ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀναγκάσῃ τὸν ἀριθμητικῶς καὶ μηχανικῶς ἀνώτερον εὐρωπαϊκὸν στρατόν. Ἡ Σερβία κατελήφθη ἀπὸ τοὺς Γερμανο-Αὐστριακοὺς καὶ τοὺς Βουλγάρους. Τὰ λείψανα τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ μὲ τὸν βασιλέα Πέτρον ἐπὶ κεφαλῆς, κατόπι ἀπεριγράπτων ταλαιπωριῶν, ὑπεχώρησαν διὰ μέσου τῶν δυσβάτων ὄρεων τῆς Ἀλβανίας εἰς τὸ Δυρράχιον, ἀφοῦ κατέστρεψαν πυροβολικὸν καὶ πολεμοφοδία. Βραδύτερον ἰταλικά πλοῖα μετέφεραν αὐτοὺς εἰς τὴν Κέρκυραν, ὅπου τοὺς ἀνασυνέταξαν Γάλλοι ἀξιωματικοί, ἐνῶ ἐπιδημία ἀπεδεικνύζον αὐτοὺς οἰκτρῶς.

#### Ἡ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Μετὰ τὴν τροπὴν αὐτὴν τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Βαλκανικὴν, οἱ Σύμμαχοι ἐγκατέλειψαν τὴν ἐπιχείρησιν τῶν Δαρδανελλίων καὶ κατέστησαν βᾶσιν τῶν ἐπιχειρήσεών των τὴν Θεσσαλονίκην. Ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ μεγάλου πολέμου ἠθέλησε νὰ τηρήσῃ αὐστηρὰν οὐδετερότητα καὶ ἡ ἀπόβασις τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων εἰς τὴν μακεδονικὴν πρωτεύουσαν ἀπετέλει φανερὰν καταπάτησιν τῆς οὐδετερότητος τῆς χώρας μας. Δυστυχῶς ὅμως, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, τὰ Κόμ-

ματα εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἦσαν ἐντελῶς σύμφωνα καὶ διὰ τοῦτο δὲν κατωρθώσαμεν νὰ ἀποτρέψωμεν τὴν καταπάτησιν τῆς οὐδετερότητός μας καὶ τὴν μεταφορὰν τοῦ πολέμου εἰς τὴν χώραν μας.

Τὰ πρῶτα συμμαχικὰ στρατεύματα ἀπεβιβάσθησαν τὴν 2 Ὀκτωβρίου 1915, προερχόμενα κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὴν χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως. Ἡ ἀρχιστρατηγία τοῦ Σ τ ρ α τ οῦ τ ῆ ς Ἀ ν α τ ο λ ῆ ς — ὅπως ὠνομάσθη ὁ πολεμῶν εἰς τὸ μέτωπον τῆς Θεσσαλονίκης στρατὸς — ἀνετέθη εἰς τὸν Γάλλον στρατηγὸν Σαρράιγ, διακριθέντα εἰς τὴν μάχην τοῦ Μάρνη.

Μετὰ τὴν κατάρρευσιν τῆς Σερβίας, πρὸς σωτηρίαν τῆς ὁποίας τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα δὲν ἦσαν ἀρκετὰ διὰ νὰ προσφέρουν ἱκανοποιητικὴν βοήθειαν, ἡ θέσις τοῦ Σαρράιγ ἔγινε δυσχερής. Ἀφοῦ εἶχε προχωρήσει μέχρι τοῦ σερβικοῦ χωρίου Κριβολάκ, ἠναγκάσθη πρὸ τῶν ὑπερτέρων ἐχθρικοῶν δυνάμεων νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1915 οἱ Βούλγαροι ἐφάνησαν εἰς τὴν Γευγελῆν καὶ μετ' ὀλίγον εἰς τὰ ἑλληνοσερβικὰ σύνορα ἔφθασαν Γερμανοί. Οὔτε Γερμανοὶ οὔτε Βούλγαροι διῆλθον τότε τὴν ἑλληνικὴν μεθόριον. Ὁ Γάλλος στρατηγὸς κατεσκεύασεν ὠχυρωμένον στρατόπεδον περὶ τὴν Θεσσαλονίκην, τὸ ὁποῖον διαρκῶς ἐνισχυόμενον ἔγινεν ἀπόρθητον καὶ ἔμελλε νὰ ἔχῃ μοιραίαν σημασίαν διὰ τὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη νέον μέτωπον, τὸ Βαλκανικόν.

ΤΟ ΕΤΟΣ 1916 — ΒΕΡΝΤΕΝ (22 ΦΕΒΡ. - ΔΕΚΕΜΒΡ. 1916 )

Ἐνθαρρυνθέντες ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας ἐναντίον τῶν Ρώσων καὶ τῶν Σέρβων καὶ ἔχοντες τώρα διαθέσιμους δυνάμεις, οἱ Γερμανοὶ προσέβαλον ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γερμανοῦ διαδόχου τὸ μέγα γαλλικὸν φρούριον τοῦ Β ε ρ ν τ έ ν, τοῦ ὁποίου ἡ πτώσις θὰ ἤνοιγε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσιν. Ἡ ἐπίθεσις, παρα- **1916** σκευασθεῖσα καλῶς καὶ ἐπιχειρηθεῖσα μετὰ μεγάλων δυνάμεων, εἶχε καταπληκτικὴν ἐπιτυχίαν εἰς τὴν ἀρχήν. Ἀλλ' οἱ Γάλλοι συνελθόντες ἀπὸ τὸν αἰφνιδιασμὸν ἀντέταξαν ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν. Τὴν ἄμυναν διωργάνωσεν ὁ στρατηγὸς Πεταιν (Petain).

Εἰς τὴν κόλασιν τοῦ Βερντέν ἐθυσιάσθη τὸ ἄνθος τῆς νεολαίας τῶν δύο χωρῶν. Ἀλλ' ἡ ποθητὴ νίκη δὲν ἔστειπε τὰ ὕπλα τοῦ Γερμανοῦ διαδόχου. Αἱ ἐλπίδες τερματισμοῦ τοῦ πολέμου ἀπεμακρύνθησαν πάλιν.

## ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΙΣ ΤΗΣ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ

Κατόπιν τῆς ἀποτυχούσης ἐπιθέσεως κατὰ τοῦ Βερντέν, καθὼς καὶ τινων ἄλλων ἀποτυχιῶν εἰς τὸ Ἀνατολικὸν μέτωπον, οἱ Γερμανοὶ ἀνέθεσαν τὴν γενικὴν ἀρχιστρατηγίαν εἰς τὸν Χίνδεμπουργκ. Ἡ συγκέντρωσις τῆς ἀρχῆς εἰς χεῖρας τοῦ γηραιοῦ στρατηγοῦ εἶχεν ἀμέσως τὰ ἀποτελέσματά της. Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1916 συντερίβη ἡ Ρουμανία.

Οἱ Ρουμᾶνοι ἐνθαρρυνθέντες ἀπὸ τὰς προσωρινὰς ἐπιτυχίας τοῦ Ρώσου στρατηγοῦ **Μπρουσίλωφ** κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, ὁ ὁποῖος μετὰ μεγάλας δυνάμεις διέσπασε τὸ αὐστριακὸν μέτωπον καὶ εἰσε-

**1916** χώρησε βαθέως ἐντὸς τοῦ αὐστριακοῦ ἐδάφους, ἐξήλθον τῆς οὐδετερότητος (27 Αὐγούστου 1916). Οἱ Γερμανοὶ ὅμως διέθετον ἀρκετὰς δυνάμεις καὶ μηχανικὰ μέσα, ὥστε νὰ ἐκμηδενίσουν δι' ἀποφασιστικῆς ἐνεργείας τὸν ρουμανικὸν στρατὸν.

Εἰς τὴν Τρανσυλβανίαν οἱ Ρουμᾶνοι εἶχον σειρὰν αἱματηρῶν ἀποτυχιῶν, ἐνῶ ὁ Μάκενζεν, ὀδηγῶν Γερμανοὺς, Βουλγάρους καὶ Τούρκους, διέβη τὸν Δούναβιν, ἠνώθη μετὰ τὸν αὐστρογερμανικὸν στρατὸν, ὁ ὁποῖος εἶχε κατέλθει ἀπὸ τὴν Τρανσυλβανίαν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Βλαχίας, καὶ ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς Ρουμᾶνους, οἱ ὁποῖοι ἀπεσύρθησαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Σερὲθ πλησίον τῶν ρωσικῶν συνόρων. Οἱ Γερμανοὶ εἰσῆλθον εἰς Βουκουρέστιον (6 Δεκεμβρ.) καὶ ὀλόκληρος ἡ Ρουμανία ὑπετάγη, ἐκτὸς μικροῦ τμήματος τῆς Μολδαβίας παρὰ τὰ ρωσικὰ σύνορα. †

## Ἡ ΑΜΕΡΙΚΗ ΕΙΣΠΡΧΕΤΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ (3 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1917)

Ἀλλὰ παρ' ὅλας τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς οἱ Γερμανοὶ εὐρίσκοντο εἰς ἀδυναμίαν νὰ καταπολεμίσουν τὸν πλέον ἐπικίνδυνον ἐχθρόν, τὴν ἑλλησπιν πρώτων ὑλῶν καὶ τροφίμων, συνεπείᾳ τοῦ ἀγγλικοῦ ἀποκλεισμοῦ. Διὰ τοῦτο τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου οἱ Γερμανοὶ ἐξαπέλυσαν τὸν ἀπεριόριστον ὑποβρυχίων πόλεμον (1 Φεβρ. 1917). Ὀλόκληροι ζῶναι θαλάσσης περὶ τὰς ἐχθρικὰς χώρας ἐκηρύχθησαν ἐν ἀποκλεισμῷ καὶ πᾶν σκάφος πλέον ἐντὸς αὐτῶν ἐβυθίζετο ἄνευ εἰδοποιήσεως. Οἱ Γερμανοί, οἱ ὁποῖοι διέθετον τώρα ἰκανώτατον ἀριθμὸν ὑποβρυχιῶν (25 τὸ 1914, πλέον τῶν 150 εἰς τὸ τέλος τοῦ 1916), ἐβύθισαν κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τεράστιον ἀριθμὸν πλοίων (874 χιλ. τόνους

τὸν Ἀπρίλιον). Ἐν συνόλῳ τὸ 1917 οἱ Βρεταννοὶ ἔχασαν 7 ἑκατομμ. τόνους, οἱ Γάλλοι 4 ἑκατομμ. «Ἡ κατάσταση εἶναι ἐξαιρετικῶς σοβαρά», ἐδήλωσε τὸ ἀγγλικὸν ναυαρχεῖον.

Ἄλλ' οἱ Γερμανοὶ δὲν κατώρθωσαν νὰ κάψουν, ὅπως ἤλπιζον, τὴν Ἀγγλίαν. Οἱ Σύμμαχοι, ἀφοῦ συνῆλθον ἀπὸ τὴν πρώτην κατάληξιν, ἐπενόησαν δραστικὰ μέτρα κατὰ τῶν ὑποβρυχίων. Ἀντιθέτως ἡ γερμανικὴ δρᾶσις εἰς τὴν θάλασσαν εἶχεν ὡς συνέ- **1917**  
πειαν τὴν εἴσοδον τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν εἰς τὸν πόλεμον διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν θαλασσῶν, ὅπως ἔλεγεν ἡ δῆλωσις τοῦ Προέδρου Οὐίλσον (3 Φεβρ. 1917).

## × Η ΡΩΣΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Τὸν Μάρτιον τοῦ 1917 οἱ Σύμμαχοι ἔχασαν τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ρωσίας. Περισσότερον ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην χώραν, εἰς τὴν Ρωσίαν εἶχε κλονισθῆ ἡ ἐμπιστοσύνη εἰς τοὺς ἀρχηγούς. Ἡ ἀγανάκτησις ἐπροχώρει βαθύτερον, ὅσον ὑψηλότερον ἐσωρεύοντο τὰ θύματα. Ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου 1916 ὁ στρατηγὸς Μπρουσίλωφ ἐθυσίασε περίπου 2 ἑκατομμ. στρατιώτας καὶ περὶ τοὺς 90 χιλ. ἀξιωματικούς. Ἡ μερὶς τῶν τσαρικῶν ἤρχισε νὰ βλέπῃ ὡς μόνην διέξοδον τὴν εἰρήνην. Πρὸς τοῦτο ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποία ἦτο εὐπειθὴς εἰς τὸν Τσάρον, ἐπεχείρησε νὰ ἀναστείλῃ τὰς ἐργασίας τῆς Δούμας, ἡ ὁποία θὰ ἦτο ἐμπόδιον διὰ τὴν σύναψιν εἰρήνης μετὰ τῶν Γερμανῶν. Ἡ πλειονότης τῆς Δούμας δὲν ὑπήκουσε καὶ ἐστασίασε, τὴν δὲ 12 Μαρτίου 1916 δύο τάγματα τῆς φρουρᾶς προσεχώρησαν εἰς τοὺς στασιαστάς. Ὁ Τσάρος ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῆ καὶ ἡ ἐξέγερσις ἐλάμβανε διαρκῶς ὀξύτερον χαρακτῆρα. Τὴν ἀστικὴν καὶ κοινοβουλευτικὴν κυβέρνησιν διεδέχθη κυβέρνησις σοσιαλ-δημοκρατικὴ ὑπὸ τὸν **Κερένσκι** (Μάιος 1916) καὶ τέλος διὰ τῆς λεγομένης ἐπαναστάσεως τοῦ Ὀκτωβρίου κύριοι τῆς καταστάσεως ἐγίναν ὁ **Λένιν** καὶ ὁ **Τρότσκι**, ἀρχηγοὶ τῶν Μπολσεβίκων (24 Ὀκτωβρίου 1917).

Οἱ νέοι κυβερνῆται συνῆψαν ἀνακωχὴν μετὰ τοὺς Γερμανοὺς καὶ τὴν 3 Μαρτίου 1918 ὑπέγραψαν χωριστὴν εἰρήνην. Τὴν Ρωσίαν ἠκολούθησεν ἡ Ρουμανία. Διὰ τῆς εἰρήνης τὸ κράτος τοῦ Τσάρου σχεδὸν διεμελίζετο. Μεγάλαι τμήματα τῆς Δυτικῆς Ρωσίας ἀπέκτον τὴν ἀνεξαρτησίαν των ἢ προσηρτῶντο εἰς τὴν Γερμανίαν, ὁλόκληρος δὲ ἡ Ἀνατολικὴ

Ευρώπη μέχρι τῆς Σιβηρίας ἐτίθετο ὑπὸ τὴν οἰκονομικὴν ἐπιρροὴν τῶν Γερμανῶν.

#### Η ΙΤΑΛΙΑ ΕΙΣΕΡΧΕΤΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

Μετὰ μακροὺς διπλωματικοὺς ἐλιγμούς, οἱ Ἴταλοι ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας (23 Μαΐου 1915). Ἡ διασκευὴ τῶν ἰταλοαυστριακῶν συνόρων, καθὼς καὶ αἱ ἀντίξοοι καιρικοὶ συνθῆκαι δὲν ἠνθόησαν ἐκτεταμένας ἐπιχειρήσεις εἰς τὸ νέον μέτωπον.

Ὅταν ὅμως κατὰ τὸν συνήθη μυστικὸν τρόπον οἱ Γερμανοὶ μετέφεραν ὀλόκληρον στρατιάν εἰς τὸ Ἴταλικὸν μέτωπον, ἐκάμφθη ἡ ἰταλικὴ ἀντοχή. Εἰς τὴν ὄρεινὴν περιοχὴν τῶν Ἰουλιανῶν Ἀλπεων οἱ Γερμανοαυστριακοὶ διέσπασαν τὸ ἰταλικὸν μέτωπον (25 Ὀκτωβρίου 1917). Ὁ ἰταλικὸς στρατὸς ὑπεχώρησε, κατορθώσας νὰ ἀνασυνταχθῇ ἐπὶ νέου μετώπου παραλλήλως τοῦ ποταμοῦ Πιάβε. Ἐκείθεν βραδύτερον, ὅπως θὰ ἴδωμεν, ἐξώρμησε καὶ ἐπήνεγκε τὴν διάλυσιν καὶ ἀποσύνθεσιν τοῦ αὐστριακοῦ στρατοῦ.

#### ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΝ ΜΕΤΩΠΟΝ

Ἐνῶ διεδραματιζόντο τὰ μεγάλα αὐτὰ γεγονότα, ἡ Ἑλλάς δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ καθορίσῃ ἐνιαίαν πολιτικὴν ἀπέναντι τῶν ἐμπολέμων. Ὁ πρωθυπουργὸς Βενιζέλος ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ μεγάλου πολέμου εἶχε κηρυχθῆ ὑπὲρ τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐθεώρει ἐπικίνδυνον τὴν ἀνάμειξιν τῆς μικρᾶς Ἑλλάδος εἰς τὴν σύρραξιν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ ἐπεθύμει ἡ χώρα μας νὰ τηρήσῃ οὐδετερότητα. Ἡ διαφωνία αὕτη μεταξὺ βασιλέως καὶ πρωθυπουργοῦ ἐπρόκειτο νὰ ἔχη σοβαρὰς συνεπειὰς διὰ τὴν χώραν μας.

Ὅταν βραδύτερον (1915) ἐπῆλθεν ἡ συνεννόησις Γερμανῶν καὶ Βουλγάρων διὰ τὸν διαμελισμὸν τῆς Σερβίας καὶ ἡ Βουλγαρία ἐκμητοποίησε τὸν στρατὸν τῆς, ἡ Ἑλλάς διὰ λόγους ἀσφαλείας ἀπήντησε διὰ γενικῆς ἐπιστρατεύσεως. Οἱ Σύμμαχοι ἤλπισαν ὅτι ἡ ἐπιστρατευθεῖσα Ἑλλάς θὰ ἔσπευδεν εἰς βοήθειαν τῆς κινδυνεύουσας Σερβίας, μετὰ τῆς ὁποίας συνεδέετο διὰ συνθήκης ἀμυντικῆς. Ἄλλ' ἡ Ἑλλάς καὶ μετὰ τὴν ἐπίθεσιν τῆς Βουλγαρίας κατὰ τῆς Σερβίας ἐξηκολούθησε τὴν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος καὶ δὲν ἔσπευσε εἰς βοήθειαν αὐτῆς. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἡ Συνεννόησις ἐθεώρησεν ἐχθρικὸν ἀπέναντί τῆς, αἴτιον αὐτοῦ κυ-

ρίως ἐνόμισε τὸν βασιλέα, τὸν ὁποῖον ἐχαρκτηήρισε ὡς ὄργανον τῆς Γερμανίας, καὶ ἔλαβεν ἐχθρικήν στάσιν ἐναντι τῆς Ἑλλάδος. Ἐντὸς τῆς χώρας φανερὰ πλέον ἐσχηματίσθησαν δύο παρατάξεις. Ἡ μία παρατάξις ἠκολούθει τὴν πολιτικὴν τοῦ Βενιζέλου καὶ ἐπεζήτηε νὰ ἐξαγάγῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸν πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ, ἡ ἄλλη ἐνεκοιπώθη τὴν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος καὶ ἀναμονῆς, τὴν ὁποῖαν ὑπεστήριζεν ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος. Γὰ πάθη ὠζύνηθησαν εἰς μέγαν βαθμὸν καὶ ὁ ὀλέθριος ἐκεῖνος διχασμὸς προεμήνυε μεγάλας ἀναστατάσεις.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 1916 ὁ μικρὸς στρατὸς τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὸ Βαλκανικὸν μέτωπον ἐνισχύθη σημαντικῶς. Ἐφθασαν εἰς Θεσσαλονίκην 100 χιλ. σερβικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀναδιοργανωθῆ καὶ ἀνασυνταχθῆ εἰς τὴν Κέρκυραν ὑπὸ Γάλλων ἀξιωματικῶν, καὶ ἄλλαι συμμαχικαὶ ἐπικουρίαι. Τοιοῦτοτρόπως ὁ στρατὸς τῆς Ἀνατολῆς ἀνῆλθεν εἰς 300 χιλ. ( 80 χιλ. Γάλλοι εἰς 4 μεραρχίας, 80 χιλ. Ἀγγλοὶ εἰς 5 μεραρχίας, 1 μεραρχία ρωσικὴ καὶ 1 ἰταλική ). Ἄλλ' ὁ στρατὸς αὐτὸς δὲν ἦτο ἀκόμη καλῶς ἐφοδιασμένος μὲ πυροβολικὸν καὶ ἔτοιμος νὰ ἀναλάβῃ ἐπιχειρήσιν μεγάλης ἐκτάσεως. Διὰ τοῦτο, ὅταν τὴν ἀνοιξὶν ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν ἐχθρῶν, οἱ Βούλγαροι κατέλαβον τὸ Δεμίρ - Χισάρ καὶ τὸ ἑλληνικὸν ὄχυρὸν Ροῦπελ, κατῆλθον μέχρι τῆς θαλάσσης καὶ κατέλαβον ὀλόκληρον τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Μεγάλαι τμήματα ἑλληνικοῦ στρατοῦ παρεδόθησαν, χωρὶς νὰ ἀντιτάξουν οὐδεμίαν ἀντίστασιν, καὶ μετεφέρθησαν εἰς τὴν Γερμανικὴν πόλιν Γκέρολιτς, ὅπου ἔζησαν ἐν αἰχμαλωσίᾳ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πολέμου. Ἡ Ἀνατολικὴ Μακεδονία ὑπέστη τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, οἱ ὁποῖοι ἐθεώρησαν τὴν περίστασιν κατάλληλον νὰ ἐξαφανίσουν τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν. Ἡ θέσις τῶν Βουλγάρων ἐνισχύθη καὶ αἱ ἐχθροπραξίαι διεκόπησαν ἐπὶ τινὰ χρόνον.

Ἡ ἔξοδος ὅμως τῆς Ρουμανίας εἰς τὸν πόλεμον ( 27 Αὐγούστου 1916 ) ἔδωκε τὸ σύνθημα νέων συγκρούσεων. Ἐπρεπεν ὁ στρατὸς τῆς Ἀνατολῆς νὰ ἀρχίσῃ στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις ὑψίστης πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς σημασίας, νὰ ὑποστηρίξῃ δηλαδὴ τὴν κατὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ Αὐστρίας ἐπίθεσιν τοῦ ρουμανικοῦ στρατοῦ. Ἀλλὰ τὴν πρωτοβουλίαν διετήρησαν πάλιν οἱ Βούλγαροι, οἱ ὁποῖοι διέθετον 15 μεραρχίας καὶ μίαν γερμανικὴν καὶ ἐνισχύοντο ποικιλοτρόπως ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς μὲ ἐπιτελεῖα, πυροβόλα, πολυβόλα, τηλέφωνα, ἀεροπλάνα κτλ. Οἱ Βούλγαροι προσέβαλον τὸν στρατὸν τῆς Ἀνατολῆς, προήλασαν δυτικῶς καὶ κατέλαβον τὴν Φλώριναν.

Τότε ὅμως ἤρχισεν ἡ ἐπίθεσις τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπρωτοστάτησαν κυρίως οἱ Σέρβοι. Οἱ σύμμαχοι ἐνίκησαν τοὺς Βουλγάρους παρὰ τὸν *Γκορνίτσοβον*, ἀνεκατέλαβον τὴν Φλώριαν καὶ τὴν 30 Σεπτεμβρίου τὰ σερβικὰ στρατεύματα ἐπάτησαν τὸ ἔδαφος τῆς πατρίδος των, ὀλίγον δὲ βραδύτερον οἱ Σέρβοι εἰσῆλθον εἰς τὸ Μοναστήριον ( 19 Νοεμβρίου ). ✕

#### Ἡ Ἑλλάς εἰσέρχεται εἰς τὸν πόλεμον

Ἡ κίνησις αὐτὴ τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων εἰς τὸ Βαλκανικὸν μέτωπον προεκάλεσε σημαντικὰ γεγονότα εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Βενιζέλος παρητήθη, διεδέχθησαν δὲ αὐτὸν μετὰ τὴν σειρὰν τέσσαρες κυβερνήσεις : τοῦ Δ. Γούναρη, ὁ ὁποῖος παρητήθη τὴν 22 Ἰουνίου 1916, τοῦ Ἀλεξ. Ζαΐμη, τὸν ὁποῖον ἀντικατέστησε τὴν 16 Σεπτεμβρίου ὁ Καλογερόπουλος, καὶ τέλος ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Σπ. Λάμπρος ( 11 Ὀκτωβρίου ). Ὁ Βενιζέλος, ἀφοῦ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν πολιτικὴν του διὰ κοινοβουλευτικῆς ὁδοῦ, ἀπεφάσισε νὰ προβῇ εἰς χωριστὸν κίνημα. Τὴν 9 Σεπτεμβρίου 1916 ἔφθασεν εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν μετὰ πολλοὺς πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς καὶ ἐκήρυξε τὸ κίνημα. Ἐσχηματίσε προσωρινὴν κυβέρνησιν καὶ ὡς σκοπὸν του ἔθεσε νὰ τάξῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸ πλευρὸν τῶν Συμμάχων. Ἐρχισε νὰ στρατολογή ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὰς νήσους καὶ κατήρτισε τὸν πυρῆνα τοῦ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον ὠνόμασαν *στρατὸν τῆς Ἀμύνης*.

Ἀπὸ τότε ἡ στάσις τῶν Συμμάχων ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος ἦτο φανερώς ἐχθρική. Ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι τὰ νῶτα τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀνατολῆς εὐρίσκοντο ἐκτεθειμένα εἰς κίνδυνον, προσέβαλλον διαρκῶς νέας ἀπαιτήσεις εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν, ὅπως : τὴν ἀπαμάρτυρσιν τοῦ στρατοῦ κάτω τοῦ Ἰσμοῦ, τὴν μερικὴν ἀποστράτευσιν κ. ἄ. Αἱ προστριβαὶ αὐταὶ κατέληξαν εἰς θλιβερά γεγονότα παρὰ τὸ Ζάππειον, εἰς βομβαρδισμόν τῶν Ἀθηνῶν καὶ εἰς ἐπίθεσιν κατὰ τῶν γαλλικῶν ἀγχημάτων παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν. Ταύτην ἐπηκολούθησεν ὁ ἀποκλεισμός τῶν ἑλληνικῶν παραλίων, ἡ παράδοσις τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου καὶ ἡ ἀποστράτευσις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Τέλος οἱ Σύμμαχοι, μετὰ τὴν κατάρρευσιν τῆς Ρωσίας, ἀπεφάσισαν νὰ δώσουν ὀριστικὴν λύσιν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα. Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1917 ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὡς ἔκτακτος ἀπεσταλμένος τῆς Γαλλίας

ὁ γερουσιαστὴς Ζοννάρ, ὁ ὁποῖος ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον νὰ παραιτηθῆ ὑπὲρ τοῦ δευτεροτόκου υἱοῦ του Ἀλεξάνδρου καὶ νὰ ἀναχωρήσῃ μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς τὴν **1917** Ἑλβετίαν. Ἀπὸ τότε ὁ Βενιζέλος ἐγκατεστάθη εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀποκατέστησε τὴν ἐνότητα τοῦ διχασμένου κράτους καὶ ἤρχισε νὰ ὀργανώσῃ τὴν χώραν διὰ τὸν πόλεμον.

#### • Η ΜΕΓΑΛΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΤΟΥ 1917

Οἱ στρατιωτικοὶ τῆς Γερμανίας ἀνέλαβον ἀποφασιστικὴν ἐπίθεσιν εἰς τὸ Δυτικὸν μέτωπον, ἀφοῦ συνεχέντρωσαν τὰς ἐλευθερωθεῖσας εἰς τὴν Ἀνατολὴν δυνάμεις των μετὰ τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ρωσίας. Ὁ πόλεμος εἰσῆλθεν εἰς νέαν φάσιν. Τὰ στρατεύματα ἐξελθόντα ἐκ τῶν χαραινωμάτων προσεπάθουν δι' αἰφνιδιαστικῶν ἐπιθέσεων χωρὶς προπαρασκευὴν πυροβολικοῦ νὰ ἀπωθήσουν τὸν ἀντίπαλον.

Ἀπὸ τῆς 21ης Μαρτίου μέχρι τέλους Ἰουνίου τοῦ 1918 οἱ Γερμανοὶ ἔκαμαν πρωτοφανεῖς ἐπιθέσεις μετὰ τεραστίαν μάζαν ἀνθρώπων καὶ ἀφάνταστον ἀφθονίαν ὕλικου, ἐκλόνισαν τὸν ἐχθρὸν καὶ ἐπροξένησαν εἰς αὐτὸν τεραστίαν ζημίαν.

Ἡ πρώτη μεγάλη ἐπίθεσις, ἡ **Αὐτοκρατορικὴ ὀνομασθεῖσα** (21 Μαρτίου), κατὰ τῶν ἀγγλικῶν γραμμῶν μεταξὺ Ἀρράς καὶ Λαφὲρ εἰς ἔκτασιν 80 χιλιομέτρων, μετ' ἀντικειμενικὸν σκοπὸν νὰ χωρίσῃ τὸν ἀγγλικὸν στρατὸν ἀπὸ τὸν γαλλικόν, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν διάσπασιν τοῦ ἀγγλικοῦ μετώπου, τὴν ἀπώλειαν 55 χιλιομ. ἐδάφους, 90 χιλ. αἰχμαλώτων καὶ 1100 τηλεβόλων. Γαλλικαὶ μεραρχίαι ὅμως ριφθεῖσαι ἐν σπουδῇ ἔφραζαν τὸ κενόν.

Τὸ κατὰ τῶν γαλλικῶν γραμμῶν κτύπημα παρὰ τὸ **Σεμαίν ντε Νταμ** (27 Μαΐου) ἔφερε τοὺς Γερμανοὺς πάλιν εἰς τὸν Μάρνην παρὰ τὸ **Σατὸ Τιερύ**, εἰς ἀπόστασιν 65 χιλιομ. ἀπὸ τοὺς Παρισίους, οἱ ὁποῖοι εἰς τὸ διάστημα αὐτὸ ἐβομβαρδίζοντο ἐξ ἀποστάσεως 120 χιλιομ. μετὰ τὰ τηλεβόλα τῶν 381 χιλ., τὰ ὀνομαστὰ **Βέρθα**.

#### ΔΕΥΤΕΡΑ ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΜΑΡΝΗ (18-25 ΙΟΥΛΙΟΥ)

Ἄλλ' ἤρχισεν ἤδη νὰ στρέφεται ἡ τύχη τῶν ὄπλων. Οἱ Γερμανοὶ εἶχον ἀποδεκατισθῆ οἰκτρῶς, ἐνῶ ὁ Συμμαχικὸς στρατὸς ἐνισχύετο

διαρκῶς, ἰδίως μὲ τὴν προσέλευσιν τῶν Ἀμερικανῶν. Τὴν 1 Ἰουλίου εἰς τὴν Γαλλίαν ὑπῆρχον 650 χιλ. Ἀμερικανοί, ἐκ τῶν ὁποίων 250 χιλ. ἔτοιμοι πρὸς πόλεμον. Ἡ Ἀντάντ διέθετεν ἐπίσης κολοσσιαῖον ὕλικόν, ἰδίως μέγαν ἀριθμὸν τῶν νέων ὅπλων, τῶν τάνκς, τὰ ὁποῖα ἀπεδείχθησαν ἀπαράμιλλα διὰ τὴν ἔφοδον καὶ τὴν προέλασιν. Εἶχον ἐπίσης οἱ Σύμμαχοι ἀποκαταστήσει ἐνιαίαν διοίκησιν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ Φὸς (Foch).

Οἱ Γερμανοὶ διέβησαν πάλιν τὸν μοιραῖον ποταμὸν Μάρνην, ἀλλὰ προσέκρουσαν εἰς τὴν γαλλικὴν ἀντεπίθεσιν, τὴν ὁποίαν εἶχε προετοιμάσει ὁ Φὸς, συγκεντρῶσας μυστικῶς δύο στρατιάς εἰς τὸ δάσος τοῦ Willers Cotterets. Ἡ γαλλικὴ ἐπίθεσις (18 Ἰουλίου), γενομένη χωρὶς προπαρασκευῆν πυροβολικοῦ, ἀλλὰ μὲ τεράστια μηχανικὰ μέσα καὶ 500 τάνκς, εἶχε καταπληκτικὴν ἐπιτυχίαν καὶ σοβαρωτάτας συνεπειάς. Ἡ γερμανικὴ γραμμὴ ἐκάμφη, οἱ δὲ Γερμανοὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν μεγάλην τῶν ὠχυρωμένην γραμμὴν, τὴν γραμμὴν Χίντεμπουργκ, ὅπως τὴν ὠνόμαζον (8 Αὐγούστου - 20 Σεπτεμβρίου).

#### Ἡ ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΣΥΜΜΑΧΩΝ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

Ἐνῶ διεξήγετο ἡ γιγαντομαχία αὐτὴ εἰς τὸ Δυτικὸν μέτωπον, τὰ συμβάντα εἰς τὰ δευτερεύοντα μέτωπα τῆς Ἀνατολῆς ἐσουντόμευσαν τὸ τέλος τοῦ πολέμου.

Εἰς τὴν Παλαιστίνην, ὁ ἀγγλικὸς στρατὸς ἐνίκησε τὸν τουρκικὸν στρατὸν, ὁ ὁποῖος εἶχε περιέλθει εἰς κατάστασιν παναθλίον λειψάνων, μαστιζομένων ὑπὸ ἀσθενειῶν, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ Χαλέπι (300 χιλίωμ. βορείως, 26 Ὀκτωβρίου).

Οἱ Βούλγαροι ἦσαν ἐξητλημένοι καὶ εἰς τὴν χώραν τῶν εἶχε γίνεи μεγάλη καταστροφή. Τὴν 17 Ἰουλίου παρητήθη ὁ πρωθυπουργὸς τοῦ πολέμου Ραδοσλάβωφ καὶ ἀντικατεστάθη ἀπὸ τὸν φιλιππινικὸν Μαλίνοφ. Ἀφοῦ δὲ ἀνεκλήθη ὁ στρατηγὸς Σαράιγ, ὁ ὁποῖος εὐρίσκειτο εἰς συνεχεῖς προστριβὰς πρὸς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἐξωπίσθησαν 11 ἑλληνικαὶ μεραρχίαι, ὁ συμμαχικὸς στρατὸς ἔγινεν ἀξιομαχώτατος.

Εἰς βραχεῖαν σύγκρουσιν παρὰ τὸ Σκρᾶ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς κατήγαγε μίαν ἀπὸ τὰς περιφανεστέρας νίκας τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου καὶ ἔδειξε τί ἦτο εἰς θέσιν νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἀμέσως κατόπιν ὁ συμμαχικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν νέον ἀρχιστράτηγον Φρανσέ ντ

**Ἐσπερέ** (Franchet d' Esperey) συνέτριψε τὸ Βουλγαρικὸν μέτωπον παρὰ τὸν *Τζέριαν* (15 Σεπτεμβρίου).

Τὴν 29 Σεπτεμβρίου οἱ Βούλγαροι ὑπέγραψαν τὴν *Ἀνακωχή* τῆς *Θεσσαλονίκης*, διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρεώθησαν νὰ ἀποσυρθοῦν ἀπὸ τὰ ἐδάφη, τὰ ὅποια κατέλαβον τὸ 1915, νὰ διαλύσουν τὸν στρατὸν των καὶ νὰ ἐπιτρέψουν εἰς τὸν Συμμαχικὸν στρατὸν νὰ καταλάβῃ τὴν *Σόφίαν*. Ὁ βασιλεὺς *Φερδινάνδος* κατόπιν ἐσωτερικῆς ἐξεγέρσεως ὑπεχρεώθη νὰ παραιτηθῇ.

Οἱ *Τοῦρκοι* μετὰ τὴν καταστρεπτικὴν ἤτταν τοῦ στρατοῦ των εἰς τὴν *Παλαιστίνην* καὶ τὴν ἤτταν τῶν Βουλγάρων ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποκύβουν. Τὴν 31 Ὀκτωβρίου ὑπεγράφη ἡ *Ἀνακωχή τοῦ Μούδρου*. Ὁ συμμαχικὸς στόλος καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ ἑλληνικὸς ἐνεφανίσθησαν πρὸ τῆς *Κωνσταντινουπόλεως* καὶ τὰ *Στενὰ* καὶ ἡ *τουρκικὴ* πρωτεύουσα κατελήφθησαν ἀπὸ τὸν συμμαχικὸν στρατὸν.

Οἱ *Ἀυστριακοὶ* ἀπὸ μηνῶν εἶχον καμφοῦ ὑπὸ τὸ βᾶρος τοῦ πολέμου. Αἱ γερμανικαὶ νίκαι τῆς ἀνοιξέως καὶ τοῦ θέρους συνεκράτησαν αὐτοὺς ἐπὶ τι διάστημα. Ὅταν ὅμως ἐπεχείρησαν νὰ ἐνεργήσουν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Ἰταλῶν εἰς τὸ μέτωπον τοῦ *Πιάβε*, ἀπεκρούσθησαν εὐκόλως (15 - 23 Ἰουνίου). Ὁ αὐστριακὸς στρατός, τὸ κύριον στήριγμα τῆς μοναρχίας, διελύθη. Αἱ ἐθνότητες ἔπαυσαν νὰ ὑπακούουν εἰς τὴν *Βιέννην*, οἱ *Κροᾶται* καὶ οἱ *Σλοβῆνοι* ἐκήρυξαν τὴν ἑνωσίν των μετὰ τὴν *Σερβίαν*, οἱ *Τσέχοι* καὶ οἱ *Σλοβάκοι* ἵδρυσαν ἀνεξάρτητον κράτος, οἱ δὲ Ἰταλοὶ κατέλαβον τὸ *Τριέντο* καὶ τὴν *Τεργέστην*. Εἰς τὴν *Βιέννην* καὶ τὴν *Βουδαπέστην* ἐγκατεστάθησαν ἐπαναστατικαὶ κυβερνήσεις (12 Νοεμβρίου).

## Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Ὁ γερμανικὸς στρατός, ὁ τραγικὸς ἥρωας τῆς μεγάλης συγκρούσεως, κλονιζόμενος ὑπὸ τὴν κολοσσιαίαν πίεσιν, ἀπεσύρετο ἀπὸ τὰ ἐδάφη, τὰ ὅποια κατεῖχεν ἀπὸ τετραετίας. Δὲν εἶχε χάσει οὔτε τὴν *πειθαρχίαν* του οὔτε τὴν *συνοχήν* του.

Πρὸ τοῦ φάσματος τῆς τελειωτικῆς διαλύσεως καὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὸ γερμανικὸν ἔδαφος, ὁ *Λούντεντορφ* ἐτηλεγράφησε τὴν 28 Σεπτεμβρίου εἰς τὸν ἀρχικαγκελλάριον ὅτι ἦτο ἀπολύτως ἀνάγκη νὰ κλείσῃ *ἀνακωχήν*. Ἡ εἶδησις ἔδωσε τὸ σύνθημα τῆς ἀναστατώσεως

εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἐσχηματίσθη νέα Κυβέρνησις, ἡ ὁποία ἐτηλεγράφη-  
σεν εἰς τὸν Οὐίλσον ὅτι ἡ Γερμανία εἶναι ἐτοίμη νὰ δεχθῆ εἰρήνην ἐπὶ  
τῆ βάσει τῶν 14 ἄρθρων, τὰ ὁποῖα ὁ πρόεδρος τῶν Ἑνωμένων Πολι-  
τειῶν εἶχε πρὸ καιροῦ διακηρύξει καὶ εἰς τὰ ὁποῖα ἐστήριξε τὴν μελλον-  
τικὴν εἰρήνην ( 4 - 5 Νοεμβρίου ).

Ἀλλὰ συγχρόνως μεγάλη ἐξέγερσις τῶν πληρωμάτων τῶν πολε-  
μικῶν πλοίων ἐσημειώθη εἰς τὸ Κίελον. Ἡ κίνησις διεδόθη εἰς  
τοὺς ἄλλους λιμένας καὶ μετ' ὀλίγον οἱ ναῦται καταλαβόντες τοὺς σι-  
δηροδρόμους εἰσῆλθον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐπανεστάτησαν

**1918** ὅλην τὴν χώραν. Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐπαναστατῶν ἐτέθησαν  
οἱ ἀρχηγοὶ τῶν σοσιαλιστῶν. Ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τοῦ δια-  
δόχου ἔφυγον εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, διὰ νὰ διαφύγουν τὴν παράδοσιν, τὴν  
ὁποῖαν ἀπῆλθον οἱ Σύμμαχοι ( 9 Νοεμβρίου ). Τὴν 11 Νοεμβρίου εἰς  
τὸ Βερολίνον ἐκηρύχθη ἡ Δημοκρατία. Ἐπίσης ἠναγκάσθησαν νὰ πα-  
ραιτηθοῦν καὶ οἱ ἄλλοι ἡγεμόνες τῶν γερμανικῶν κρατῶν. Τὴν 12 παρη-  
τήθη καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Κάρολος.

Τὴν 11 Νοεμβρίου εἰς τὸ στρατηγεῖον τοῦ Φὸς ὑπεγράφη ἡ ἀνακωχή.

#### 4 ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΩΝ ΒΕΡΣΑΛΛΙΩΝ

Ἡ συνδιάσκεψις τῆς εἰρήνης συνῆλθεν εἰς Παρισίους, ὅπου ἔγινεν  
ἐπίσημως ἡ ἑναρξίς τοῦ Συνεδρίου εἰς τὴν Αἴθουσαν τῶν Κατόπτρων  
τοῦ ἀνακτόρου τῶν Βερσαλλιῶν τὴν 18 Ἰανουαρίου 1919. Εἰς τὰς Βερ-  
σαλλίας ὑπερίσχυσαν αἱ μέθοδοι τῆς παλαιᾶς διπλωματίας καὶ ἡ ἀγα-  
θὴ πρόθεσις τοῦ Οὐίλσον ὑπέστη σκληρὰν δοκιμασίαν. Ὁ Πρόε-  
δρος εἰς τὰ 14 ἄρθρα του εἶχε θέσει τὰς ἀνθρωπιστικὰς βάσεις διὰ  
τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης, ἀλλὰ δὲν εἶχε φαντασθῆ τὸ μέγεθος  
τῶν δυσκολιῶν, εἰς τὰς ὁποίας θὰ προσέκρουεν ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἀρχῶν  
του. Ὡς βάσις τῆς εἰρήνης ἐλήφθη ἡ ἐξασφάλισις τῶν Συμμάχων ἀπὸ  
νέαν ἐπίθεσιν τῶν Γερμανῶν καὶ ἡ ἱκανοποίησις τῶν κρατῶν, τὰ ὁ-  
ποῖα ἐπολέμησαν μετὰ τῆς Ἀντάντ. Ἀπὸ τὸ ἀνθρωπιστικὸν ἰδεῶδες  
τοῦ Οὐίλσον περιεσώθη μόνον τὸ σκιῶδες κατασκευάσμα τῆς Κοινο-  
νίας τῶν Ἐθνῶν.

Μετὰ μακρὰς καὶ κοπιώδεις συσκέψεις τοῦ Συμβουλίου  
τῶν Τεσσάρων — τῶν ἀρχηγῶν δηλαδὴ τῶν με-  
**1919** γάλων κρατῶν Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ἰταλίας καὶ Ἀμερικῆς,  
τῶν Λόυδ Τζώρτζ, Κλεμανσώ, Ὁρλάνδο καὶ Οὐίλσον

— τέλος τὴν 18 Ἰουνίου 1919 ὑπεγράφη ἡ εἰρήνη. Ἡ εἰρήνη τῶν Βερσαλλίων ἐπέβαλεν εἰς τοὺς Γερμανοὺς βαρυτάτους ἔδαφικούς καὶ οἰκονομικούς ὄρους : Ἡ Γερμανία ὑπεχρεώθη νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν Ἀλσατίαν καὶ Λωρραίνην. Μετὰ τμηματῆς Δυτικῆς Πρωσίας μετὰ τῶν παλαιῶν πολωνικῶν ἐπαρχιῶν ἐδόθησαν εἰς τὸ ἀνασυστάμενον πολωνικὸν κράτος. Ἡ Ἀνατολικὴ καὶ ἡ Δυτικὴ Πρωσία ἐχωρίσθησαν διὰ νὰ ἀποκτήσῃ ἡ Πολωνία διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν. Αἱ ἀποικίαι τῆς ὅλης διενεμήθησαν μετὰ τῶν Συμμάχων.

Βαρύτατοι ἦσαν οἱ οἰκονομικοὶ ὄροι : Ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ τεράστια ποσὰ ὑπὸ τύπον ἐπανορθώσεων τῶν ζημιῶν τοῦ πολέμου καὶ νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Συμμάχους τὸν ἐμπορικὸν τῆς στόλου καὶ ἀμετρήτους ποσότητας γαιανθράκων, κτηνῶν κλπ.

Πρὸς ἀσφάλειάν των οἱ Σύμμαχοι ἐπέβαλον εἰς τὴν Γερμανίαν νὰ καταργήσῃ τὴν στρατιωτικὴν θητείαν καὶ νὰ περιορίσῃ τὸν στρατὸν τῆς εἰς 100 χιλ. μισθοφόρους.

Τέλος ἡ συνθήκη τῶν Βερσαλλίων ἱδρυσεν τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν, τῆς ὁποίας ὁ σκοπὸς ἦτο νὰ ἀναπτύξῃ τὴν συνεργασίαν μετὰ τῶν Ἐθνῶν καὶ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς διαιτητικὸν δικαστήριον διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς εἰρήνης καὶ τὸν περιορισμὸν τῶν ἐξοπλισμῶν. Μέλη τῆς Κοινωνίας ἦσαν τὰ κράτη, τὰ ὅποια ἀντεπροσωπεύθησαν εἰς τὸ Συνέδριον τῆς εἰρήνης, καὶ τὰ οὐδέτερα ὅσα ἤθελον νὰ εἰσέλθουν εἰς αὐτήν. Ἐδρα τῆς Κοινωνίας ὤρίσθη ἡ Γενεύη τῆς Ἑλβετίας. <



Ὁ Πρόεδρος Οὐίλσον (1856-1921)

## ΑΙ ΑΛΛΑΙ ΣΥΝΘΗΚΑΙ

Ἡ ἑκάστη τῶν ἐχθρικών κρατῶν ὑπεχρέωθη νὰ ὑπογράψῃ χωριστὴν συνθήκην. Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Σ α ι ν Ζ ε ρ μ α ι ν διεμελίσθη ἡ Αὐστρία καὶ περιορίσθη εἰς τὰς καθαρῶς γερμανικὰς ἐπαρχίας, ὑπὸ τὸν ρητὸν ὅρον νὰ μὴ ἐνωθῇ εἰς τὸ μέλλον μετὰ τῆς Γερμανίας. Μέγα μέρος τῶν αὐστριακῶν χωρῶν ἀπετέλεσε τὰ κράτη τῆς Τσεχοσλοβακίας καὶ τῆς Γιουγκοσλαβίας, ἄλλαι πάλιν ἐδόθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν (Τυρόλον, Τεργέστη κλπ.). Ἡ Αὐστρία ὑπεχρέωθη νὰ παραδώσῃ τὸν πολεμικὸν καὶ ἐμπορικὸν στόλον της, τὸν ὅποιον ἔλαβεν ἡ Ἰταλία.

Ἡ συνθήκη τοῦ Τ ρ ι α ν ὸ ν συνεπλήρωσε τὸν διαμελισμὸν τῆς Ἀψβουργικῆς μοναρχίας. Δι' αὐτῆς διεμελιζέτο ἡ Οὐγγαρία, ἡ ὁποία περιορίσθη εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Δουνάβειος καὶ τοῦ Τάις. Σημαντικὰ τμήματα τῆς Οὐγγαρίας παρεχωρήθησαν εἰς τὰ φίλα τῆς Ἀντάντ γειτονικὰ κράτη (Ρουμανίαν, Πολωνίαν, Τσεχοσλοβακίαν, Γιουγκοσλαβίαν).

Ἡ συνθήκη τοῦ Ν ε ῖ γ ὺ ἐκάνονισε τὴν θέσιν τῆς Βουλγαρίας. Ἡ Βουλγαρία ὑπεχρέωθη νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς χώρας μεταξὺ Ἐβρου καὶ Στρυμόνος (Δυτ. Θράκην καὶ Ἀνατολ. Μακεδονίαν). Ὁ στρατὸς της περιορίσθη εἰς 20 χιλ. 4

## ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΩΝ ΣΕΒΡῶΝ (10 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1920)

Διὰ τῆς συνθήκης τῶν Σ ε β ρ ῶ ν ἀπεφασίζετο ὁ διαμελισμὸς τῆς Τουρκίας. Ὁ σουλτάνος περιορίζετο εἰς τὰ καθαρῶς τουρκικὰ ἐδάφη: Ἀνατολίαν καὶ Κωνσταντινούπολιν μετὰ τὰ προάστια της. Ἡ Ἑλλάς ἐλάμβανε τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην μετὰ τῆς Καλλιπόλεως μέχρι τῆς γραμμῆς τῆς Τσατάλτζας καὶ τὴν περιοχὴν τῆς Σμύρνης. Ἡ Γαλλία ἔλαβε τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Συρίας καὶ μέρος τῆς Κιλικίας (βιλαέτι Ἀδάνων)· ἡ Ἀγγλία τῆς Μεσοποταμίας (Ἰράκ, πετρελαιοπηγαὶ Μουσοῦλης) καὶ τῆς Παλαιστίνης καὶ τὴν προστασίαν τοῦ νεοδρυσθέντος Κράτους τῆς Ἀραβίας (Βασίλειον Χετζάζ).

**1920** ἡ Ἰταλία ὡς σφαιραν ἐπιρροῆς τὴν παραλίαν ἀπὸ τοῦ Ἀδριαμυτιτίου μέχρι τῆς Ἀτταλείας (ἀπέναντι τῆς Ρόδου, ἔπισθεν τῆς ἐλληνικῆς ζώνης τῆς Σμύρνης). Ἡ Τουρκία, ἀπὸ 1.790.000 τετρ. χιλιομ. καὶ 24 ἑκατ. κατοίκους, περιορίσθη εἰς 170 χιλ. τετρ. χιλιομ. καὶ 10 ἑκατ. κατοίκους.

# ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΝΔΟΠΗΣ ΤΟ 1919



Ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ τὰ Στενὰ ὄρισθη νὰ κατέχωνται ὑπὸ Συμμαχικοῦ στρατοῦ, Διεθνῆς δὲ Ἐπιτροπῇ νὰ ἔχῃ τὴν διαίρησιν τῶν οὐδετεροποιηθέντων Στενῶν. Ἡ Τουρκία ἐτέθη ὑπὸ στρατιωτικὸν καὶ οικονομικὸν ἔλεγχον, ὑπεχρεώθη νὰ καταργήσῃ τὴν στρατιωτικὴν θητείαν, νὰ περιορίσῃ τὸν στρατὸν τῆς εἰς 50 χιλ. καὶ δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ διατηρῇ πολεμικὰ πλοῖα καὶ ἀεροπλάνα. Ἔθεσεν ὑπὸ διεθνῆ ἐποπτείαν τοὺς λιμένας, τὴν ποταμοπλοΐαν καὶ τοὺς σιδηροδρόμους τῆς καὶ ὑπεχρεώθη νὰ ἀποζημιώσῃ τὰς καταστροφὰς τοῦ πολέμου.

Καθ' ἣν στιγμὴν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς τουρκικῆς Κυβερνήσεως Κωνσταντινουπόλεως ἔθετον τὴν ὑπογραφὴν των εἰς τὴν συνθήκην, εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ( Ἀγκυραν ) εἶχε σχηματισθῆ ἔθνικιστικὴ μερὶς ὑπὸ τὸν ἀξιωματικὸν Μουσταφᾶ Κεμάλ, ἡ ὁποία ἀπέκρουσε τὴν συνθήκην καὶ ἔλαβε τὰ ὅπλα, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς. \*

#### Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ — ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

Ἡ συνθήκη τῶν Σεβρῶν ( 10 Αὐγούστου 1920 ) ἐφάνη ὅτι ἀντήμειβε τοὺς ἑλληνικοὺς ἀγῶνας. Ἐλληνικὸς στρατὸς κατέλαβε τὰ ἐπιδικασθέντα ἐδάφη, ἀλλ' ἔμεινε πάντοτε εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἢ τουρκικὴ ἀντίστασις, ἡ ὁποία δὲν εἶχε συντριβῆ ὀλοσχερῶς. Οἱ Τούρκοι ἔθνικισται ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μουσταφᾶ Κεμάλ, δραστηρίου ἀξιωματικοῦ διακριθέντος εἰς τὰς μάχας τῆς Καλλιπόλεως ἐναντίον τῶν Ἀγγλογάλλων, ἐσχημάτισαν κυβέρνησιν, ἀπεκέρχον τὸν σουλτᾶνον καὶ τὴν κυβέρνησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὠργάνωσαν τὴν ἔθνικὴν ἀμύναν. Ἡ θέσις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐγένετο δυσχερεστάτη

**1922** ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, ἕως ὅτου αἱ ἐπιχειρήσεις κατέληξαν εἰς θλιβερὰν ἀποτυχίαν. Γάλλοι καὶ Ρῶσοι ὑπεστήριζαν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τοὺς Τούρκους, ἐνῶ οἱ Ἀγγλοὶ οὐδεμίαν οικονομικὴν ἢ στρατιωτικὴν βοήθειαν παρέσχον εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Μ. Ἀσίαν ( Αὐγούστος 1922 ). Τραγικὴ ἦτο κυρίως ἡ τύχη τῶν ἐντοπίων Ἑλλήνων. \*

Ἡ Συνθήκη τῆς Λωζάννης ( 14 Ἰουλίου 1923 ) ἔδωκεν εἰς τοὺς Τούρκους τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὴν Θράκην μέχρι τοῦ Ἑβρου, καθὼς καὶ νὰς νήσους Ἰμβρον καὶ Τένεδον. Οἱ Τούρκοι ἐκτὸς αὐτῶν ἐπέτυχον τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν. Ἠρχισε τότε μεγάλη μετανάστευσις ὑπὲρ τὸ Αἰγαῖον. Περὶ τὸ

1 1/2 ἑκατομ. Ἑλληγες ἐγκατέλειψαν τὰς ἐστίας των καὶ ἤλθον νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐξερριζώθη ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην, ἀπὸ τὰς χώρας δηλαδὴ εἰς τὰς ὁποίας εἶχε ζήσει ἐπὶ χιλιετηρίδας καὶ εἶχε δημιουργήσει μεγάλας καὶ πλουσίας πόλεις μὲ ὑψηλὸν πολιτισμὸν.

Ἡ μετανάστευσις τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ ἐγκατάστασις του εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα ἐδημιούργησαν τεραστίας δυσκολίας, τὰς ὁποίας τὸ Ἔθνος κατώρθωσε νὰ ὑπερνήκησῃ κατὰ τρόπον συγκινητικόν.

Εἰς τὸν σκληρῶς δοκιμασθέντα ἑλληνικὸν λαὸν ἐδόθη ἡ οἰκονομικὴ ἀρωγὴ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν καὶ ἡ Ἑλλάς κατώρθωσε μὲ τὰ λεγόμενα προσφυγικὰ δάνεια νὰ ἐγκαταστήσῃ τοὺς πρόσφυγας μονίμως εἰς διάφορα μέρη, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἡ Ἑλλάς, ἡ ὁποία ἐκ τῶν τελευταίων εἰσῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον, ὑπέστη τὴν μεγαλυτέραν σχετικῶς πρὸς τὸν πληθυσμὸν τῆς καταστροφῆς. Ἐν τούτοις τὸ ἀνεπανάρθωτον τοῦτο κακὸν εἶχε τὴν καλὴν συνέπειαν, ὅτι οἱ διεσπαρμένοι Ἑλληγες συνεκεντρώθησαν εἰς κράτος ἑνιαῖον καὶ ὁμοιογενές.

## ΠΡΟΣ ΝΕΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

Ἡ μεταπολεμικὴ περίοδος δὲν ὑπῆρξεν, ὅπως ἤλπισαν οἱ ἐργάται τῶν συνθηκῶν, εἰρηνικὴ. Εὐθὺς ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῶν συνθηκῶν ἀνεφύησαν μεγάλα καὶ δυσχερέστατα ζητήματα, ἰδίως οἰκονομικά, τῶν ὁποίων ἡ διευθέτησις ἦτο δυσκολωτάτη. Κατεβλήθησαν προσπάθειαι ὑπὸ τῶν εἰρηνοφίλων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἰδίους ὄμμασιν ἀντιληφθῆ τὴν φρίκην τοῦ πολέμου, νὰ διευθετήσουν τὰς διαφορὰς αὐτάς, ἀλλ' αἱ λύσεις ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πλατωνικαὶ καὶ ἐλάχιστα πρακτικά. Τὰ δύο μεγάλα κράτη τῆς Εὐρώπης, ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία, ἐξήρχοντο ἡδικοημένα ἀπὸ τὸν πόλεμον καὶ ἐπεζήτησαν μὲ πάντα τρόπον νὰ ἐπανορθώσουν τὴν ἀδικίαν, ἀλλ' εὗρισκον ἀντιμετώπους τοὺς Συμμάχους. Μετὰ πολλὰς ὀξυτάτας κρίσεις, τὰς ὁποίας διῆλθεν ἡ εἰρήνη ἀπὸ τοῦ 1920 - 1939, ἡ ἀνθρωπότης τὸ 1939 ὠδηγήθη εἰς νέον πόλεμον, ἀσυχρότερος φρικωδέστερον τοῦ προηγουμένου, τοῦ ὁποίου τὴν ἱστορίαν θὰ ἀναλάβῃ νὰ γράψῃ ὁ ἱστορικὸς τοῦ μέλλοντος.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

### ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ – ΓΡΑΜΜΑΤΑ – ΤΕΧΝΑΙ ΤΟΝ 19ου ΚΑΙ 20ου ΑΙΩΝΑ

#### ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ

Τὸν 19ον αἰῶνα προήχθησαν σημαντικῶς αἱ Φυσικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν πορισμάτων αὐτῶν, ἰδίως τῶν περὶ αἵμου καὶ ἠλεκτρισμοῦ, ἔλαβε κολοσσιαίαν ἀνάπτυξιν ἡ βιομηχανία καὶ ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων ἠλλαξε ριζικῶς.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν διεδόθη εὐρύτερον ἡ παιδεία καὶ ηὔξηθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἐδείκνυσον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν Λογοτεχνίαν καὶ τὴν Τέχνην. Τοῦτο ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ δημιουργηθοῦν νέοι καὶ εὐνοϊκώτεροι ὅροι διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν παραγωγὴν.

Εἰς τὴν λογοτεχνίαν, τὴν τέχνην καὶ γενικῶς εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ 19ου αἰῶνος ἐπεκράτησε κατ' ἀρχὰς ὁ Ρομαντισμὸς, δηλ. ἡ κυριαρχία τοῦ συναίσθηματος καὶ τῆς φαντασίας καὶ ἡ ὁρμὴ πρὸς ἐλευθέραν ἔκφρασιν καὶ πρωτοτυπίαν. Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἐξεδηλώθη ἀντίθεσις κατὰ τοῦ Ρομαντισμοῦ καὶ ἐπεκράτησεν ὁ Ρεαλισμὸς, τάσις δηλ. πρὸς ἀπεικόνισιν τῶν πραγμάτων ὅχι ὅπως τὰ ἐπεξεργάζεται τὸ συναίσθημα καὶ ἡ φαντασία, ἀλλὰ ὅπως εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα. Κατὰ τὸ τέλος ὅμως τοῦ αἰῶνος παρετηρήθη ἐπιστροφή εἰς τὸ συναίσθημα καὶ εἰς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ὁρμεμφύτου. Τοῦτο ὠνόμασαν Νεορομαντισμόν.

#### I. ΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

##### ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Αἱ ἐπιστῆμαι ἐσημείωσαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 19ου καὶ τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἀνάπτυξιν διαρκῶς ἀξανομένην καὶ ταχυνομένην. Οἱ σοφοὶ διεμέρφωσαν αὐστηρὰς μεθόδους, διὰ τῶν ὁποίων προήχθησαν εἰς βαθμὸν ἀξιοθαύμαστον αἱ περὶ τῆς φύσεως γνώσεις τοῦ ἀνθρώπου.

Αί Μαθηματικά ἔπιστήμαι, καλλιεργηθεῖσαι μὲ ἀγάπην καὶ ἐπιμέλειαν ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως, δὲν ἔπαυσαν νὰ προοδεύουν καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Ἡ δὲ ἐφαρμογὴ τῶν μεθόδων τούτων εἰς τὰς Φυσικὰς ἐπιστήμας ἀπεδείχθη ἐξαιρετικῶς ἀποδοτικὴ.

Ὁ 19ος αἰὼν καὶ ὁ 20ὸς εἶναι αἰῶνες κατ' ἐξοχὴν τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ Ἀστρονομία, ἡ Φυσική, ἡ Χημεία, ἡ Βιολογία ἐσημείωσαν πλουσίαν καὶ πολυμερῆ ἀνάπτυξιν.

Ἀπὸ τοῦ 1830 ἀνεπτύχθη ἰδίως ἡ Βιολογία. Ἐμελετήθη ἀφ' ἐνὸς ὁ κόσμος τῶν μικροσκοπικῶν ζώων, ἀφ' ἐτέρου προήχθη ἡ Ἀνατομία καὶ ἡ Φυσιολογία. Ὁ Ἄγγλος φυσιοδίφης **Κάρολος Δάρβιν** ( Darwin, 1809 - 1882 ) μετὰ πολλὰς μελέτας καὶ παρατηρήσεις ἔφθασεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ σημερινὰ ζωικὰ γένη ἐσχηματίσθησαν διὰ βραδείας ἐξελίξεως ( evolution ). Οἱ ὄργανισμοὶ δηλαδὴ ἔνεκα ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων ὑφίστανται ἀλλοιώσεις, αἱ ὁποῖαι μεταδίδονται καὶ μονιμοποιοῦνται διὰ τῆς κληρονομίας. Κυριωτάτη ἐξωτερικὴ ἀφορμὴ διὰ τὴν ἀλλοίωσιν εἶναι ἡ προσαρμογὴ πρὸς τὸ περιβάλλον. Διατηροῦνται δηλαδὴ ὅσοι ὄργανισμοὶ ἔχουν τὴν ἰκανότητα νὰ προσαρμόζωνται πρὸς τὰς συνθήκας τοῦ περιβάλλοντος, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἐξαφανίζονται. Τὴν θεωρίαν ταύτην ἐξέθεσεν εἰς τὸ ὀνομαστὸν σύγγραμμά του περὶ γενέσεως τῶν εἰδῶν ( 1859 ).

Τὴν ἔννοιαν τῆς ἐξελίξεως ἠῦρνε καὶ ἐδοκίμασε νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ἠθικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου ὁ Ἄγγλος φιλόσοφος **Σπένσερ** ( Spencer 1820 - 1904 ), ποὺ ὑπεστήριξεν ὅτι αὕτη εἶναι νόμος, ὁ ὁποῖος διέπει τὸ σύμπαν. Ἡ ἔννοια τῆς ἐξελίξεως ἔγινε μίᾳ ἐκ τῶν θεμελιωδεστέρων δοξασιῶν τοῦ αἰῶνος.

## ΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ

Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν πορισμάτων τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν ἔφερε πραγματικὴν ἀναστάτῳσιν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν εἶναι δυνατὸν ἐδῶ νὰ περιγράψωμεν τὴν μεγαλειώδη πορείαν τῶν ἐφαρμογῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνέπτυξαν κολοσσιαίως τὴν βιομηχανίαν, ἐτελειοποίησαν τὰ μέσα συγκοινωνίας καὶ ἐδημιούργησαν τὰς νεωτέρας μεγαλοπόλεις.

Ἡ πρόοδος τῶν ἐφευρέσεων ἐχώρησε μὲ βραδύτερον ρυθμὸν κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος ( χρῆσις ἀτμοῦ — ἀτμό-

πλοια καὶ σιδηρόδρομοι — καὶ ἠλεκτροισμοῦ — τηλέγραφος, φωτισμός, κινήτριος δύναμις), ἐπεταχύνθη δὲ ἰδίως πρὸς τὸ τέλος τοῦ 19ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20ου αἰῶνος (τηλέφωνον 1875, ἀσύρματος τηλέγραφος — Μαρκόνι 1897 — ἠλεκτρικοὶ τροχιοδρόμοι, ἀεροπλάνον, ραδιόφωνον κτλ.).

## ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Ἀμέσως μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ναπολέοντος ἐκυριάρχησεν ἡ φιλοσοφία τοῦ γερμανοῦ **Χέγκελ** (Hegel, 1770 - 1831). Κατ' αὐτὸν ἡ οὐσία τοῦ κόσμου εἶναι πνευματικὴ. Δημιουργήματα τοῦ παγκοσμίου πνεύματος εἶναι ἡ θρησκεία, ἡ τέχνη, ἡ φιλοσοφία κτλ., αἱ ὁποῖαι ἀναπτύσσονται κατὰ λογικὴν σειράν. Ὁ Χέγκελ ἐπέδρασεν ἰδίως διὰ τῆς περὶ τοῦ κράτους θεωρίας, κατὰ τὴν ὁποίαν τελειωτικὸς σκοπὸς τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι τὸ Κράτος. Χάριν αὐτοῦ θυσιάζεται τὸ ἄτομον, νομίζον ὅτι ὑπηρετεῖ τὰ ἴδια συμφέροντα. Ἡ ὑπεροχὴ τῶν ἐθνῶν φανερώνεται διὰ τῆς ὑλικῆς ἰσχύος, ἡ ὁποία δίδει εἰς αὐτὰ τὸ δικαίωμα ἐπὶ τῆς ζωῆς.

Ἐνῶ ἡ φιλοσοφία τοῦ Χέγκελ ἐνέπνεε τὴν νίκην καὶ τὴν ἐπικράτησιν, εἰς τὰς πλατυτέρας μάζας ἐπεκράτει κατὰ τὰς πρώτας δεκαετίαις τοῦ 19ου αἰῶνος ἀπογοήτευσις καὶ βαθεῖα ἀπαισιοδοξία, τῆς ὁποίας ἐρμηνευτὴς ἔγινεν ὁ **Σοπενχάουερ** (Schopenhauer, 1788 - 1860) εἰς τὸ ἔργον του : « Ὁ κόσμος ὡς βούλισις καὶ παράσισις » (1837). Κατὰ τὸν Σοπενχάουερ « πᾶσα προσπάθεια εἶναι πόνος καὶ θλίψις, ἄρα καὶ ἡ ζωὴ, ἡ ὁποία εἶναι διαρκὴς προσπάθεια. Μόνη ἀπαλλαγὴ εἶναι νὰ νεκρώσωμεν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ζωῆς καὶ νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἰδανικὴν κατάστασιν τῆς νιρβάνας (ἀνυπαρξίας), τὴν ὁποίαν εἶχεν ὀνειρευθῆ ὁ Βούδδας ».

Τὰ συστήματα αὐτὰ ἀντιπροσωπεύουν εἰς τὴν φιλοσοφίαν τὸν Ρομαντισμόν. Ἡ πρόοδος ὅμως τῶν ἐπιστημῶν καὶ ὁ θρίαμβος τῶν μεθόδων αὐτῶν ἔφεραν ἰσχυρὸν κλονισμόν εἰς τὰ συστήματα αὐτά, ὥστε γενικῶς εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν διανόησιν ἐπεβλήθη τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα : ἡ ἀνάγκη δηλαδή οἱ φιλόσοφοι νὰ στηριχθοῦν εἰς αὐστηρῶς ἐξηκριβωμένα γεγονότα.

Τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν καὶ συγχρόνως τὴν καταδίωξιν τῆς παλαιᾶς μεταφυσικῆς ἐξήγγειλεν ὁ Γάλλος φιλόσοφος **Αὐγουστος Κόντ** (Auguste Conte, 1798 - 1857) εἰς τὸ ἔργον του « Μαθήματα

Θετικῆς Φιλοσοφίας » ( 1830 - 1842 ), διδάξας ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη διά-  
νοια διέρχεται τρεῖς καταστάσεις : τὴν *θηροσκευτικὴν*, τὴν *μεταφυσικὴν*  
καὶ τὴν *ἐπιστημονικὴν ἢ θετικὴν*. Ἡ ἀνθρωπότης διῆλθεν ἤδη τὰς δύο  
πρώτας καταστάσεις καὶ εὐρίσκεται τώρα εἰς τὴν θετικὴν. Τὰ προβλή-  
ματα περὶ τῆς προελεύσεως καὶ τῆς συστάσεως τοῦ κόσμου θὰ λυθοῦν  
διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων, αἱ ὁποῖαι σκιαπὸν  
ἔχουν νὰ προβλέπουν τὰ φαινόμενα καὶ νὰ ἀποκτήσουν ἐξουσίαν ἐπ' αὐτῶν.

ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀντιλήψεων αὐτῶν ἐπεκράτησε τάσις ὀνο-  
μασθεῖσα ἐπιστημονισμὸς ( scientisme ) καὶ ἡ θετικὴ φιλο-  
σοφία ἐπεβλήθη εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Εἰς  
πολλοὺς μάλιστα ἐκπροσώπους τῆς θετικῆς φιλοσοφίας ἐπροχώρησεν  
αὕτη εἰς φυσιοκρατικὴν καὶ ὑλιστικὴν τάσιν ( naturalismus, materialismus ), τὴν πίστιν δηλαδὴ ὅτι καὶ τὰ πνευματικὰ  
φαινόμενα ἔχουν φυσικὰς ἀφορμάς.

Τὰς ἀπόψεις αὐτὰς ἀντιπροσωπεύουν μὲ πολυμάθειαν καὶ λαγοτε-  
χνικὸν χάρισμα οἱ δύο ἐξάριετοι Γάλλοι συγγραφεῖς Ἔρνέστ Ρενὰν  
( Ernest Renan, 1823 - 1892 ) καὶ Ἱππολύτ Ταῖν ( Hippolyte  
Taine, 1828 - 1893 ), τῶν ὁποίων ἡ ἐπίδρασις ἐπλήρωσε τὸ δεύτερον  
ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος. Ὁ Ρενὰν ἀπὸ τοῦ 1848 ἤδη, 25 ἐτῶν, εἶχε  
γράψει τὸ βιβλίον του : « Τὸ μέλλον τῆς ἐπιστήμης » ( L'  
avenir de la science ), διὰ νὰ διακηρύξῃ τὴν πίστιν του εἰς τὴν ἐπι-  
στήμην· ὁ δὲ Ταῖν ἐπεχείρησε νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τὰς ἠθικὰς λεγομένας  
ἐπιστήμας τὰς αὐστηρὰς μεθόδους τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Πρὸς τὸ τέλος ὅμως τοῦ αἰῶνος ἤρχισε νὰ δημιουργηθῆται ἀντίδρασις  
εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς καὶ φυσιοκρατικὰς αὐτὰς ἀντιλήψεις, ὑποστηριζο-  
μένη ἀπὸ τὰς κριτικὰς μελέτας αὐτῶν τῶν ἐπιστημόνων, ὅπως π.χ. τοῦ  
μαθηματικοῦ Πουανκαρέ ( Poincaré ) διὰ τοῦ ἔργου του « Ἄξι-  
α τῆς ἐπιστήμης » ( Valeur de la science ) ( 1906 ). Οὗτοι  
παρεδέχοντο μὲν τὴν πρακτικὴν ἀξίαν τῆς ἐπιστήμης, ἀλλ' ἤθελον νὰ  
διακρίνουν τὴν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν ἀπὸ τὴν μεταφυσικὴν καὶ νὰ ὑπο-  
γραμμίσουν τὴν σημασίαν τῆς τελευταίας.

Ὁ Ἀμερικανὸς φιλόσοφος Τζέιμς ( James, 1842 - 1910 ) ἐδί-  
δαξεν ὅτι ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι τι τὸ ἀπόλυτον, ἀλλὰ πᾶν ὅ, τι ὠφελεῖ καὶ  
προάγει τὴν ζωὴν, καὶ ἡ ἐπιστήμη εἶναι ὄργανον ἐπιτηδεῖον πρὸς δρᾶσιν  
καὶ προαγωγὴν. Τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν ὀνομάζει Πραγματισμὸν  
( Pragmatismus ).

Ἐποικλιζόντων τὰς ἀντιλήψεις αὐτὰς ὁ **Μπέρξον** (Bergson, 1859 - 1941) διδάσκει ὅτι ἡ ἐπιστήμη, ὡς κατασκευάσμα τῆς διανοίας, εἶναι ἀνίκανος νὰ συλλάβῃ τὴν πραγματικότητα, τῆς ὁποίας ἡ οὐσία εἶναι διάφορος, κίνησις, ροή. Μόνον διὰ τῆς ἀμέσου ψυχικῆς ἐπικοινωνίας, διὰ τῆς ἐνοράσεως, ἀποκτῶμεν βαθυτέραν γνῶσιν τῶν πραγμάτων.

Τὰς ἐλκυστικὰς διὰ πολλοὺς ἀντιλήψεις αὐτὰς, τὸν ἀντιεπιστημονισμόν (antiscientisme), ὅπως τὰς ὀνομάζουν, ἐχρησιμοποίησαν πολλοί, διὰ νὰ κλονίσουν τὸ κύρος τῆς ἐπιστήμης.

Ἐλάχιστον προγενέστερος — ζήσας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ὀρμῆς τῆς Γερμανίας πρὸς οἰκονομικὴν ἐπικράτησιν — ὁ **Φρειδερίκος Νίτσε** (Nietzsche, 1844 - 1900) — αἰσθητικὸς μᾶλλον καὶ τραφεὶς μὲ τὴν κλασσικὴν φιλοσοφίαν — ἠσχολήθη κυρίως περὶ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν δρᾶσιν τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς τὸ νεανικόν του ἔργον « Ἡ γέννησις τῆς τραγωδίας ἐκ τοῦ πνεύματος τῆς μουσικῆς » ἐδίδασκεν, ὅτι ἡ ἔκφρασις τῆς ὑπερτάτης ἀληθείας εὐρίσκεται εἰς τὴν μουσικὴν τραγωδίαν τῶν Ἑλλήνων. Γοητευθεὶς βραδύτερον ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τῆς Φυσικῆς ἐπιστήμης, ἐξεθείασε τὴν ἐξελικτικὴν θεωρίαν καὶ ἐκήρυξεν ἀριστοκρατικὴν ἠθικὴν: ὅτι δηλαδὴ τὸ ἀνθρώπινον γένος θὰ τελειοποιηθῇ, ἂν ὁ ἰσχυρὸς ἄνθρωπος, ὁ εὐπατρίδης, ἐπικρατήσῃ, ὑπηρετῶν τὰς ὀρέξεις του καὶ συντρίβων τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἀνίκανους. Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τοῦ περιφήμου του ἔπους Ζαξατοῦστρα.

## II. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

### ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΩΝ ΟΡΩΝ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Τὸ 19ον αἰῶνα τὸ ἀναγνωστικὸν κοινὸν ἐπολλαπλασιάσθη καὶ ἡ καλύτερα ὀργάνωσις τοῦ τύπου καὶ τοῦ βιβλιοπωλείου ἐβοήθησε τὴν εὐρυτέραν διάδοσιν τῶν προϊόντων τῆς λογοτεχνίας. Ἡυξήθη ἐπίσης ὁ ἀριθμὸς τῶν συχναζόντων εἰς τὰ θεάτρα καὶ ἐδημιουργήθη ἰδιαίτερα τάξις θεατρικῶν συγγραφέων. Ἐθεσπίσθησαν δὲ νόμοι ἀσφαλιζόντες τὰ συγγραφικὰ δικαιώματα καὶ γενικῶς τὴν πνευματικὴν ἰδιοκτησίαν.

Τοιοιουτρόπως ἡ συγγραφικὴ ἐργασία ἔγινε μέσον βιοπορισμοῦ καὶ πολλοὶ τῶν διακεκριμένων συγγραφέων ἐξησφάλισαν μεγάλα κέρδη. Τὸ ἴδιον ἔγινεν, εἰς μεγαλυτέραν μάλιστα κλίμακα, διὰ τοὺς καλ-

λιτέχνιας, τοὺς ζωγράφους, τοὺς γλύπτας, τοὺς μουσικοὺς κτλ. Τοῦτο ἐξήσφαλισεν εἰς τοὺς συγγραφεῖς καὶ εἰς τοὺς καλλιτέχνιας καλυτέρους ὄρους ἐργασίας καὶ παραγωγῆς, ἐξύψωσε τὴν κοινωνικὴν θέσιν των καὶ ἐπέτρεψε νὰ σκέπτονται καὶ νὰ ἐκφράζωνται ἐλευθερότερον.

## Η ΡΟΜΑΝΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Αἱ ἀναστατώσεις τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῶν Ναπολεοντείων πολέμων ἐνίσχυσαν τὴν λυρικὴν διάθεσιν τῶν ἀνθρώπων.

Τὸ συναισθηματικὸν καὶ ἡ φαντασία ἐκυριάρχησαν ἐπὶ τοῦ λογικοῦ, ἀνεπτύχθη ὁ ἀτομισμὸς καὶ ἐπεκράτησεν ἡ ἀγάπη τοῦ σκοτεινοῦ καὶ τοῦ μυστηριώδους, ἀντιθέτως πρὸς τὴν ὀρθολογιστικὴν τάσιν τοῦ 18ου αἰῶνος. Οἱ συγγραφεῖς ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τοὺς κανόνας τῆς κλασσικῆς λεγομένης λογοτεχνίας καὶ νὰ ζητήσουν νέους τύπους τοῦ ὄραϊοῦ. Συγχρόνως τὸ ἀφυπνισθὲν ἔθνικὸν συναισθηματῶν λαῶν ἐστρεψε τοὺς συγγραφεῖς εἰς τὸ παρελθὸν τοῦ ἴδιου των ἔθνους. Διὰ τοῦτο ἔγινε ζωηρὰ ἡ ἀντίδρασις κατὰ τῆς κλασσικιστοῦσας λογοτεχνίας τῆς Γαλλίας, οἱ ἀρχαῖοι ἔπαυσαν νὰ θεωροῦνται ἀλλάνθηστα πρότυπα καὶ ἡ προσοχὴ ἐστράφη εἰς τοὺς μέσους χρόνους, ἀπέκτησεν ἐκτίμησιν ὁ Γοτθικὸς ρυθμὸς καὶ ἐκυριάρχησεν ὁ Σαίξπηρ, ὁ ὁποῖος ἔγινε τὸ ἰδανικὸν τῶν ποιητῶν διὰ τὴν φυσικὴν ὀρμητικότητά καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τῆς ἐμπνεύσεως. Τὴν τάσιν αὐτὴν ὠνόμασαν Ρομαντισμὸν καὶ τὴν πλουσίαν λογοτεχνίαν, ἡ ὁποία ἐγεννήθη ἀπ' αὐτὴν, Ρομαντικὴν λογοτεχνίαν.

Ἡ ρομαντικὴ διάθεσις ἐξεδηλώθη πρῶτον εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Δύο μεγάλοι ποιηταὶ εἶναι οἱ κυριώτεροι ἀντιπρόσωποι τοῦ ρομαντισμοῦ εἰς τὴν Ἀγγλίαν : ὁ Βύρων καὶ ὁ Σέλλεϋ. Ἡ ἀνήσυχος φύσις τοῦ λόρδου Βύρωνος (Byron, πρόφ. Μπάρον, 1788 - 1824 ) ἐφανερῶθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος. Ὁ Βύρων εἰς τὰ φλογώδη καὶ πλήρη φαντασίας ποιήματά του ἐξέχυσεν τὸν πόνον τῆς ἀνικανοποίητου ψυχῆς του. Τὰ ὀνομαστότερα ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ Τσάιλντ Χάρολντ (Child Harold), ὁ Γκιανβούρ, ὁ Μάνφρεδ καὶ τὸ εὐρὸ σατιρικὸν ποίημα Δὸν Ζουάν (Don Juan). Φύσις ἐξαιρετικὴ ἦτο ἐπίσης ὁ σύγχρονός του Σέλλεϋ (Selley, 1792 - 1822). Μολονότι ἀπέθανε τριάκοντα ἐτῶν, ἔδωκεν ὑπέροχα λυρικά τεμάχια (Ἡ ἐξέγερσις τοῦ Ἰσλάμ, Προμηθεὺς λυόμενος).

Ὁ ρομαντισμὸς ἀνεγέννησε τὴν γαλλικὴν λογοτεχνίαν. Ὁ εἰσηγητῆς

τῆς νέας τεχνοτροπίας εἰς τὴν Γαλλίαν εἶναι ὁ **Σατωμπριὰν** (Chateaubrian, 1768 - 1848). Τὸ περιφημότερον ἔργον τοῦ Σατωμπριὰν εἶναι τὸ **Πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ** (Génie du Christianisme, 1802), διὰ τοῦ ὁποῖου διεκήρυσεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὴν ποίησιν εἰς τὴν εἰδωλοκρατικὴν ἀρχαιότητα, ἀλλ' εἰς τὸν χριστιανικὸν μεσαίωνα, καθόσον αἱ διηγήσεις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας παρέχουν εἰς τὸν καλλιτέχνην ὑλικὸν ἀνώτερον τῆς ἀρχαίας μυθολογίας. Ὁ Σατωμπριὰν εἶναι ὑπέροχος πεζογράφος. Τὸ ὕφος του διακρίνεται διὰ τὸν πλούσιον χρωματισμὸν καὶ τὴν μουσικότητα.

Τὸ 1820 ἐφάνη ἡ πρώτη ποιητικὴ συλλογὴ τῆς νέας σχολῆς, αἱ **Ποιητικαὶ μελέται** (Méditations Poétiques) τοῦ **Λαμαρτίνου** (Lamartine, 1790 - 1869). Τὰ σκῆπτρα ὅμως τῆς ρομαντικῆς ποιήσεως ἔλαβεν ὁ περίφημος **Βίκτωρ Οὐγκώ** (Victor Hugo, 1802 - 1885), ὁ ὁποῖος μεταξὺ τῆς κολοσσιαίας παραγωγῆς του ἔδωσέ τινα ἐκ τῶν ἀρίστων ποιημάτων τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας. Δὲν εἶχε τὴν εὐαισθησίαν τοῦ Λαμαρτίνου, ἀλλὰ ἡ φαντασία του ἦτο μεγαλειώδης καὶ ἐδημιούργησεν ὕφος ἀτομικόν, πλήρες χρωμάτων καὶ εἰκόνων καὶ ἀνδροπροποῦς μελωδίας. Τὰ νεανικά του ἔργα **Φύλλα τοῦ φθινοπώρου** (Feuilles d'automne), **Ἀκτῖνες καὶ σκιαὶ** (Rayons et ombres) κλπ. περιέχουν λυρικὴν συγκίνησιν. Εἰς τὴν ὀριμότητά του ἔδωκε ποιήματα φιλοσοφικοῦ βήθους (contemplations), ἐνῶ τὸ μυθιστόρημά του **Παναγία τῶν Παρισίων** (Notre Dame de Paris) ζητεῖ νὰ ἀναπαραστήσῃ τοὺς μέσους χρόνους καὶ εἶναι ὕμνος εἰς τὸν Γοτθικὸν ρυθμὸν. Κολοσσιαίαν δὲ δημοτικότητα ἀπέκτησε τὸ μυθιστόρημα οἱ **Ἄθλιοι** (Les Misérables), τὸ ὁποῖον ἐνεπνεύσθη ἐκ τῆς χριστιανικῆς συμπαθείας πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἀποκλήρους.

Ἀπὸ τοῦ 1830 ἐμφανίζεται νέα γενεὰ ρομαντικῶν, τῆς ὁποίας κυριώτατοι ἀντιπρόσωποι εἶναι ὁ **Ἄλφρε ντέ Μυσέ** (Alfred de Musset, 1810 - 1857) καὶ ὁ **Θεόφιλος Γκωτιέ** (Théophile Gautier, 1811 - 1873). Ὁ Μυσέ ἦτο λεπτὴ φύσις καὶ τὰ ποιήματά τῆς συλλογῆς Poesies nouvelles περιέχουν μερικὰ ἀπὸ τὰ εὐγενέστερα ποιήματα τῆς Γαλλίας.

Συγχρόνως ἀνεπτύχθη ὁ πεζὸς λόγος καὶ ἐδημιουργήθη πρὸ γαλλικὸν μυθιστόρημα. Ἡ **Γεωργία Σάνδη** (Georgie Sand, 1804 - 1876) εἶναι ἡ ἀξιολογώτερα ἀντιπρόσωπος τοῦ ρομαντικοῦ μυθιστο-

ρήματος, ἐνῶ ὁ **Ἀλέξανδρος Δουμᾶς** (Dumas) πατὴρ ἔγραψε τὰ περίφημα μυθιστορηματὰ του, ὅπως τοὺς «*Τρεῖς σωματοφύλακας*», τὸν «*Κόμητα Μοντεχρῆστον*», τὸν «*Ἵποκόμητα τῆς Βραζελόνης*» κλπ. Τοῦναντίον ὁ **Μπαλζάκ** (Honoré de Balzac, 1799 - 1850) διὰ τῆς κλίσεώς του εἰς τὴν ψυχολογικὴν ἀνάλυσιν καὶ διὰ τῆς συλλήψεως τῆς ἀνθρωπίνης κωμωδίας ἤνοιγε νέας ὁδοὺς.

Ὁ Ρομαντισμὸς διὰ τῆς ἀγάπης, τὴν ὁποίαν εἶχε πρὸς τὸ παρελθόν, ὠφέλησε τὰς ἱστορικὰς μελέτας. Οἱ ρομαντικοὶ ἱστορικοὶ ἤθελον νὰ ἀναπαραστήσουν τοὺς παλαιότερους χρόνους, ἰδίως τὰ γεγονότα τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας. Ἡ ἱστορία εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἔγινεν ἔργον τέχνης, συγχρόνως ὅμως ἤρχισεν ἡ ἐπιμελὴς μελέτη τῶν πηγῶν. Ὁ **Αὐγουστίνος Τιερρὸ** (Augustin Thierry, 1797 - 1856) ἀναπαρέστησε διὰ τῆς ἐρεύνης καὶ διὰ τῆς φαντασίας τοὺς Μεροβιγγεῖους χρόνους. Ἀνώτερος δὲ συγγραφεὺς καὶ ποιητικώτερος εἶναι ὁ **Ἰούλιος Μισελὲ** (Michelet, 1798 - 1874), ὁ ὁποῖος διὰ φιλογώδους φαντασίας καὶ ἀνησύχου εὐαισθησίας διηγῆθη τὴν γαλλικὴν ἱστορίαν, ἐνῶ νηφαλιώτεροι ἦσαν οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες, συγγραφεῖς ἱστοριῶν, ὁ **Γκιζώ** (Guisot) καὶ ὁ **Τιέρ** (Thiers).

Ἡ ρομαντικὴ λογοτεχνία δὲν ἀνέδειξε μεγάλας κορυφὰς εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὁ ἐμπνευσμένος μεταξὺ τῶν Γερμανῶν ρομαντικῶν **Νοβάλλις** (Novallis) ἀπέθανε πολὺ νέος (1801). Ἄλλ' ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Σαίξπηρ ἐγέννησε τὰς ὀνομαστάς μεταφράσεις τῶν δραμάτων του ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν **Σλέγγελ** (Schlegel). Ἡ ἀγάπη ὅμως πρὸς τὸ γερμανικὸν παρελθόν ἐγέννησε μεγάλην ἐρευνητικὴν προσπάθειαν ἐκ τῆς ὁποίας προῆλθεν ἡ μνημειώδης συλλογὴ τῶν πηγῶν τῆς μεσαιωνικῆς Γερμανικῆς ἱστορίας (Monumenta Germaniae historica). Τὴν ρομαντικὴν καὶ μεσαιωνικὴν αὐτὴν τάσιν ἐπολέμησεν ὁ κύκλος τῆς Νέας Γερμανίας, τῆς ὁποίας ὁ ἀρχηγὸς **Ἑρρίκος Χάινε** (Heinrich Heine, 1799 - 1856) ἀνεδείχθη ἔξοχος λυρικός καὶ σατιρικός.

#### Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΑΠΟ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΟΣ

Περὶ τὸ 1848 ἤρχισεν ἡ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ Ρομαντισμοῦ, διότι ἡ Εὐρώπη κατὰ τὸν χρόνον τοῦτο ἐπαράσσετο ὑπὸ νέων ἐπαναστάσεων καὶ ἡ περίοδος τῆς παλινρθώσεως εἶχε παρέλθει. Τότε οἱ ποιηταὶ

ἠθέλησαν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἐκ τῆς ὑπεραισθητικῆς πολυλογίας καὶ ἤρχισαν νὰ φροντίζουσι περισσότερο διὰ τὴν συμμετρίαν τοῦ ἔργου καὶ τὴν τελειότητα τῆς μορφῆς. Ὁ ἡγέτης τῆς νέας τάσεως **Λεκόντ ντε Λιλ** (Leconte de Lisle, 1818 - 1894), ἐρραστής τῶν ἀρχαίων λογοτεχνιῶν — τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ἰνδικῆς ἀκόμη — ἐπεβλήθη διὰ τῆς πλαστικῆς ἐπεξεργασίας τοῦ στίχου καὶ τοῦ ρυθμικοῦ μεγαλείου. Τὴν τάσιν ταύτην ἀνόμασαν **Παρνασσιακὴν Σχολήν**. Ἐκ τῶν ἀρίστων δημιουργημάτων τῆς σχολῆς αὐτῆς εἶναι τὰ «**Ἀπταστα**» λεγόμενα «**σονέτα**» τοῦ **Ἑρεδιά** (José Maria de Heredia), ἡ συλλογὴ «**Τρόπαια**» (Trophées), τὰ ὅποια διακρίνει ἀπαράμιλλος λαμπρότης τῆς μορφῆς καὶ ἰσχυρὰ ὑποβλητικότης. Ὁ ὀλίγον πρεσβύτερος καὶ τῶν δύο **Σὰρλ Μπωντελαίρ** (Charles Baudelaire, 1811 - 1867), ἰδιόρρυθμος καὶ παράδοξος, φθάνει ἐνίοτε εἰς μεγάλην ἐκφραστικότητα (κυρίᾳ συλλογὴ **Fleurs du mal**).

Ἀπὸ τοῦ 1830 ἰδίως ἀναπτύσσεται νέα γενεὰ συγγραφέων, ἡ ὅποια θέλει νὰ παρατηρήσῃ καὶ νὰ περιγράψῃ μὲ ἀκρίβειαν τὴν σύγχρονον πραγματικότητα. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ρομαντικούς, οἱ νέοι συγγραφεῖς ἀποφεύγουσι νὰ ἐκθέσῃν τὰ ἴδια συναισθήματα καὶ τὰς ἰδίας σκέψεις καὶ διδάσκουσι ὅτι «ἡ μεγάλη τέχνη εἶναι ἐπιστημονικὴ καὶ ἀπρόσωπος καὶ ὅτι ὁ καλλιτέχνης δὲν πρέπει νὰ ἐμφανίζεται εἰς τὰ ἔργα του ὅπως ὁ Θεὸς εἰς τὴν φύσιν». Τὴν τάσιν ταύτην ἀνόμασαν **Ρεαλισμόν** (ἐκ τοῦ λατινικοῦ *res* = πρᾶγμα). Ὁ κύριος ἀντιπρόσωπος **Φλωμπέρ** (Gustave Flaubert, 1821 - 1880) εἶναι ἐκ τῶν μεγάλων πεζογράφων τῆς Γαλλίας. Εἰς τὸ ὄνομαστον μυθιστόρημά του **Κυρία Μποβαρύ** (Madame Bovary) ἔδωκεν ἀντικειμενικὴν, ὀλίγον κακόβουλον περιγραφὴν καὶ ἀνάλυσιν τῶν ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν. Ἐκ τοῦ **Ρεαλισμοῦ** τοῦ **Φλωμπέρ** ἐγεννήθη ὁ **Νατουραλισμὸς** τοῦ **Ζολᾶ** (Emile Zola, 1840 - 1902), ὁ ὅποιος μετ' ἰδιαιτέρας εὐχαριστήσεως περιγράφει τὴν ἀνθρωπίνην ἀσχημίαν καὶ τὰ τερατώδη ἦθη. Τὰ ἔργα του ἐκακίσθησαν ὡς ἀνήθικα καὶ μεστὰ ἀσχημίας, πολλὰ ἐξ αὐτῶν ὅμως εἶναι ἰσχυρὰ δημιουργήματα, ὅπως τὸ περίφημον **Germinal**, εἰς τὸ ὁποῖον περιγράφει στάσιν ἐργατῶν ἀνθρακωρυχείων.

Περὶ τὸ 1848 ὁ **Ρομαντισμὸς** ἐξεβλήθη καὶ ἐκ τοῦ θεάτρου καὶ ἐπεκράτησαν **ρεαλιστικαὶ καὶ νατουραλιστικαὶ** τάσεις. Οὗτοις ἐδημιουργήθη τὸ γαλλικὸν **Ἀστικὸν Δρᾶμα**. Ἀντὶ τῶν ἀρχαίων δηλονότι ἡρώων ἢ τῶν μεσαιωνικῶν ἱπποτῶν, ἀνεβίβασαν εἰς τὴν σκηνὴν τὸν σύγ-

χρονον ἄνθρωπον καὶ τὴν σύγχρονον ἐνδυμασίαν. Δύο γόνιμοι συγγραφεῖς, ὁ **Ἀλέξανδρος Δουμάς** υἱός, ὁ συγγραφεὺς τῆς *Κυρίας μετὰς Καμελίας*, καὶ ὁ **Ἐμιλ Ὄζιέ** (Emile Augier), ὁ συγγραφεὺς τοῦ *Γαμβροῦ τοῦ κυρίου Ποαριέ*, εἶναι οἱ δημιουργοὶ τοῦ ἀστικοῦ θεάτρου. Βραδύτερον ἐπεκράτησαν αἱ ὑπερβολαὶ τοῦ Νατουραλισμοῦ, διότι ἀνεβίβαζον κατὰ προτίμησιν ἐλαττωματικὰ ἢ διεσθαρμένα πρόσωπα. Ἡ τάσις αὐτὴ ὠνομάσθη *Ξηρὸν Θεάτρον* (théâtre sec). Οἱ νεώτεροι τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου ἐπέδρασαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἐκ τῆς τάσεως αὐτῆς ἐγεννήθησαν εἰς τὴν Γερμανίαν δύο ἀξιόλογοι δραματικοί, ὁ **Γκέραρντ Χάουπτμαν** (Gerhard Hauptmann, 1862 - 1946) ἔργα του : *Πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου*, *Ὑφανταί*, *Τὸ δέριμα τοῦ κάστορος* κλπ. ) καὶ ὁ **Σούδερμαν** (Hermann Suderman, γεν. τὸ 1857), τοῦ ὁποίου τὰ δράματα ἡ *Τιμὴ* καὶ ἡ *Χάιματ* (Heimat, ἑλλ. μετάφρασις ὑπὸ τὸν τίτλον *Μίγδα*) εἶδον ἡμέρας δόξης.

Ἄλλ' ἡ μεγάλη δημιουργικὴ διάνοια τοῦ νεωτέρου θεάτρου εἶναι ὁ Νορβηγὸς **Ἐρρίκος Ἴψεν** (Ibsen, 1825 - 1906), τοῦ ὁποίου τὰ λεπτοτάτης ψυχολογικῆς ἀναλύσεως δράματα ἀπέκτησαν παγκόσμιον φήμην (Βρυκόλακες, Ἀγριόπαπια, Κουκλόσπιτο, Πέερ Γκύντ κλπ.).

Κατὰ τὸ δεύτερον ἕμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος ἀνεπτύχθη μεγάλως ἡ ρωσικὴ λογοτεχνία καὶ πολλοὶ Ρῶσοι συγγραφεῖς ἀπέκτησαν πανευρωπαϊκὴν φήμην. Ὁ Οὐκρανὸς **Γκόγκολ** ἔδωκεν ἀξιόλογα ἐπικά μυθιστορήματα ἢ ἐποποιίας ἐν πεζῷ, περιγράφας μὲ δύναμιν τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς στέππας τῆς πατρίδος του. Ἐπίσης ἐξετιμῆθη πολὺ διὰ τὴν λεπτότητα, τὴν εὐαισθησίαν καὶ τὴν ὄνειροπόλον μελαγχολίαν ὁ **Τουργένιεβ**. Ἄλλ' ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας μεγάλου θαυμασμοῦ ἀπολαύει διὰ τὴν βαθεῖαν ψυχολογικὴν ἀνάλυσιν ὁ **Ντοστογιέβσκη** (1821 - 1881), ὁ περίφημος συγγραφεὺς τῶν *Ἀδελφῶν Καραμαζώφ* καὶ τοῦ *Ἐγκλημάτος καὶ Τιμωρίας*. Ὁ δὲ κόμης **Τολστόι** ἐπὶ μακρὸν ἦτο ὁ εὐαγγελιστὴς δι' ὠρισμένας κοινωνικὰς τάξεις, ἐπειδὴ ἐδίδαξε τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν χριστιανικὴν ἀγάπην. Τὸ κύριον ἔργον του *Πόλεμος καὶ Εἰρήνη* ἔχει πραγματικῶς ἐπικτῶν μεγαλεῖον.

#### Ο ΝΕΟΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΣ

Κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίαις τοῦ 19ου αἰῶνος ἐγίνε νέα μετατροπὴ εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Ἡ ποίησις ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν ἄκαμπτον

τελειότητα τῆς μορφῆς, οἱ στίχοι ἔγιναν χαλαρότεροι, ἐπανῆλθεν ἡ ἀγάπη τοῦ συναισθηματικοῦ, ἐπεκράτησεν εἰδός τι μυστικοπαθείας καὶ ἡ ποίησις προσεπάθησεν νὰ δανεισθῇ τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα μεταχειρίζονται ἄλλαι τέχναι, ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ. Τὴν νέαν ταύτην τάσιν ὠνόμασαν **Συμβολισμόν ἢ Νεορομαντισμόν.**

Ἡ ὄθησις ἦλθεν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, ὅπου μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ποιητὰς τῆς σχολῆς αὐτῆς ἀνεδείχθησαν ἐξαίρετοι λυρικοί. Ὁ ἐξοχώτατος ὅλων αὐτῶν εἶναι ὁ **Πῶλ Βερλαῖν** ( Paul Verlaine, 1864 - 1896). Περισσότερον τὴν μορφήν ἐκαλλιέργησεν ὁ Ἕλλην Ἰωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, ὁ ὁποῖος ἔγινε διάσημος ὡς Γάλλος ποιητὴς ὑπὸ τὸ ὄνομα **Ζᾶν Μορεᾶς** ( Jean Moreas). Ἐκ παραλλήλου ἀνεπτύχθη τὸ μυθιστόρημα, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἀπέβη τὸ κυριαρχοῦν λογοτεχνικὸν εἶδος. Ἡ Γαλλία κρατεῖ τὰ σκῆπτρα τοῦ μυθιστορήματος καὶ ὁ γαλλικὸς πεζὸς λόγος τῶν ἡμερῶν μας ἔφθασεν εἰς ἀπαραμίλλον τελειότητα. Ὁ σημαντικώτατος τῶν Γάλλων μυθιστοριογράφων τῆς προγενεστέρας γενεᾶς ὁ **Ἀνατόλ Φράνς** ( Anatole France) ἔλαβε τὸ βραβεῖον Νόμπελ. Ἐπίσης πλουσία καὶ πολύμορφος εἶναι καὶ ἡ θεατρικὴ παραγωγή.

#### Η ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 19ου καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἔγινε μικρότερα ἢ ἀντίθεσις τῶν ἰδεολογιῶν εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Οἱ συγγραφεῖς καὶ οἱ ποιηταὶ δίδουν μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὴν ἰδιοφυῖαν καὶ παρα-



Εὐγένιος Ντελακρούα  
( 1798 - 1863 )  
( Αὐτοπροσωπογραφία )

δέχονται ὅτι οἱ μεγάλοι δημιουργοὶ ἀνήκουν εἰς μίαν σχολήν, ἀπὸ ὅπου καὶ ἂν ἐξεκίνησαν ἀρχικῶς. Εἰς τὴν ποίησιν ἐξαίρου τὴν σπανίαν προσωπικὴν συγκίνησιν, τὴν « καθαρὰν ποίησιν », εἰς δὲ τὸ μυθιστόρημα τὴν ἰκανότητα νὰ ἀναλύσουν τὰς ψυχολογικὰς καταστάσεις.

Οἱ πρωταγωνισταὶ τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας ἔφθασαν εἰς μεγάλην δημοτικότητα μετὰ τὸν πόλεμον ὅπως : ὁ ποιητὴς **Πῶλ Βαλερύ** ( Paul Valery, 1871 - 1945 ), οἱ μυθιστοριογράφοι **Ἀντρέ Ζιδ** ( André Zid, γεν. 1869 ) καὶ **Μαρσέλ**

**Πρῶστ** ( Marcel Proust, 1871 - 1922 ).

Εἰς τὴν ἀνάλυσιν διεκρίθησαν συγγραφεῖς καὶ ἄλλων χωρῶν: ὁ Γερμανὸς **Θωμᾶς Μάν** (Thomas Mann), ὁ Αὐστριακὸς **Στέφαν Τσβαίχ** (Zweig), ὁ Ἴρλανδὸς **Μπέρναρ Σῶ**. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ἀναπτύσσεται ἡ ἐξαιρετικὴ μυθιστοριογραφία τῆς Ἀγγλίας καὶ ἄλλοι λαοὶ προσφέρουσι τὴν συμβολὴν των, τελευταῖον δὲ καὶ αἱ Ἑνωμένοι Πολιτεῖαι.

Τὸ χαρακτηριστικώτερον ὅμως τῆς μεταπολεμικῆς ἐποχῆς εἶναι ἡ ὑποτίμησις τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ 19ου αἰῶνος, ὅτι ἡ τέχνη εἶναι διὰ τὴν τέχνην καὶ ἡ προσοχὴ εἰς τὸ ἰδεολογικὸν περιεχόμενον τοῦ ἔργου. Ἡ καθαρὸ πολεμικὴ καὶ μεταπολεμικὴ λογοτεχνία εἶναι τεραστία εἰς ὄγκον.

### III. ΤΕΧΝΑΙ—ΜΟΥΣΙΚΗ

#### ΑΙ ΤΑΣΕΙΣ ΕἰΣ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΝ—ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος ἐπεκράτησεν ὁ Ρομαντισμὸς καὶ εἰς τὴν τέχνην, ὅπως εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ὁ Ρομαντισμὸς δὲν δημιουργεῖ πρωτότυπα ἔργα, ἀλλὰ γενεᾷ τὴν ἀγάπην εἰς τὰ μεσαιωνικὰ μνημεῖα. Εἰς τὴν ζωγραφικὴν ὅμως καὶ τὴν γλυπτικὴν εἶναι γονιμώτερα ἡ ἐπίδρασις του. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ρομαντικῆς ζωγραφικῆς εἶναι ὁ Γάλλος **Εὐγένιος Ντελακρουά** (Eugène Delacroix, 1798 - 1863), ὁ φίλος τοῦ Οὐγκώ, ὁ ὁποῖος ἐμελέτησε τοὺς μεγάλους χρωματιστὰς (Coloristes) τοῦ βορρᾶ, τὸν Ροῦμπενς καὶ τὸν Ρέμπραντ, καὶ ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ πιστῶς τὴν φύσιν, τὸ ὥραϊον ὅσον καὶ τὸ ἄσχημον (ἔργα: ἡ Λέμβος τοῦ Δάντη, Σφαγαὶ τῆς Χίου κλπ.).

Ὅμοιως εἰς τὴν Γερμανίαν ἡ τέχνη, ἀφοῦ ἐπέρασε τὴν κλασσικὴν περιόδον τῆς, ἔγινε ρομαντικὴ. Τὸ κέντρον ἐδῶ ἦτο τὸ Μόναχον. Οἱ Γερμανοὶ ζωγράφοι ἐζήτησαν νὰ ἐπανεέλθουν εἰς τὴν ἀρχαίαν γερμανικὴν τέχνην καὶ συνήθρισαν πλουσίαν συλλογὴν ἔργων τῆς λεγομένης πρωΐμου Ἀναγεννήσεως, τὰ ὁποῖα ἀπέτέλεσαν τὸν πολῦτιμον πυρῆνα τῆς Ἀρχαίας Πινακοθήκης τοῦ Μονάχου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκος συνέλαβε τὸ σχέδιον μεγάλων ἐργασιῶν. Ἄλλ' οἱ περὶ τὸν ζωγράφον **Κορνέλιους** (Cornelius, 1783 - 1867) καὶ τὸν μαθητὴν του **Κάουλμπαχ** (Caulmbach) καλλιτέχνηαι δὲν εἶχον τὴν ἐκτελεστικὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν ἀπαιτοῦν τὰ μεγάλα σχέδια.

Κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος εἶναι πλουσία καὶ πολυ-

μερεστάτη ἢ ἐκδήλωσις τῆς τέχνης. Οἱ νέοι ζητοῦν διαρκῶς νὰ ἀναπτύξουν τὴν πρωτοτυπίαν των καὶ νὰ δημιουργήσουν ἔργον ἀτομικόν, ἀπαλλασσόμενοι τῆς ἐπιδράσεως παλαιότερων καλλιτεχνῶν. Ὁ καλλιτεχνικὸς βίος εἶναι πολὺ ζωηρότερος τώρα, διότι ἀσυγκρίτως πολυπληθέ-



Ντελακρούα : « Αἱ σφαγαὶ τῆς Χίου »  
( Παρίσιον, Μουσεῖον Λούβρου )

Ἐκ τῶν καλύτερον ἔργων τοῦ Γάλλου ζωγράφου, ἐμπνευσμένον ἀπὸ τὴν νεωτέραν ἱστορίαν, ἀπὸ τὴν πάλιν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων. Ἄφθονοῦν αἱ ὠραιότητες εἰς τὰς λεπτομερείας καὶ τὴν ἐκφρασὴν τῶν προσώπων. Ὁ Ντελακρούα εἶναι ὁ κορυφαῖος τῆς ρομαντικῆς σχολῆς τῆς ζωγραφικῆς.

στερον κοινὸν ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν τέχνην. Ἡ μεγαλυτέρα κίνησις παρατηρεῖται εἰς τὴν Ζωγραφικὴν καὶ γίνονται εἰς αὐτὴν αἱ τολμηρότεροι καὶ περιεργότεροι προσπάθειαι. Τὰ ἔργα τῶν ζωγράφων γίνονται γνω-

στά διὰ τῶν Ἐκθέσεων ( Salons ), κριταὶ δὲ εἶναι οἱ ἀκαδημαϊκοὶ διδάσκαλοι ἢ οἱ ἐγνωσμένης φήμης καλλιτέχναι.

**ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΟΣ**

Ἄλλὰ πολύμορφος ἰδίως εἶναι, ὡς εἶπομεν, ἡ ζωγραφικὴ τῆς τελευταίας περιόδου. Παρὰ τὴν κλασσικὴν σχολὴν γεννᾶται ἡ **Ρεαλιστικὴ**, ἡ **Ἐμπρεσσιονιστικὴ**, ἡ **Ἰδεαλιστικὴ** καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἡ **Συμβολικὴ**. Ἡγέται τῆς κινήσεως εἶναι πάλιν οἱ Γάλλοι.

Κατ' ἐξοχὴν δημιουργικὴ εἶναι ἡ Ρεαλιστικὴ ζωγραφικὴ, ποὺ εἰκονίζει τὴν σύγχρονον ζωὴν, τὰς ιδέας, τὰ ἦθη καὶ τὴν ἐνδυμασίαν τῶν συγχρόνων τοῦ ζωγράφου ἀνθρώπων. Οἱ δύο μεγάλοι διδάσκαλοι τῆς ρεαλιστικῆς ζωγραφικῆς εἶναι ὁ **Κουρμπέ** ( Courbet, 1819 - 1877· ἔργα : οἱ Λιθοθραῦσαι, Κηδεῖα κλπ. ) καὶ ὁ **Μιλλέ** ( Millet, 1814 - 1875· ἔργα : αἱ Σταχυοσυλλέκτριαι, ὁ Ἐσπερινὸς κλπ. ).



Γουσταῦος Κουρμπέ ( 1819 - 1877 )  
( αὐτοπροσωπογραφία )

Ὁ Ἐμπρεσσιονισμὸς ( ἐκ τοῦ Impression=ἐντύπωσις ) σημειώνει σημαντικὸν νεωτερισμὸν εἰς τὴν τέχνην. Οἱ ἔμπρεσσιονιστὰι ζητοῦν νὰ παραστήσουν τὰ πράγματα, ὅπως ἐμφανίζονται εἰς τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ καλλιτέχνου εἰς ὀρισμένην στιγμὴν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀτμοσφαιρας καὶ τοῦ φωτός. Τονίζουν ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον ὀρισμένα χαρακτηριστικὰ τῶν πραγμάτων, ἰδίως τὴν φυσικὴν ζωηρότητα τοῦ φωτός καὶ τῶν χρωμάτων. Πολλὰ τῶν εἰκόνων τούτων παράγουν ἰσχυρὰν καὶ παράδοξον ἐντύπωσιν, ἰδίως ὅταν τὰς βλέπωμεν ἐξ ἀποστάσεως. Σήμερον λέγοντες Ἐμπρεσσιονισμὸς ἐνοοῦμεν τὴν τεχνοτροπίαν, ἢ ὁποῖα ἐξαιρεῖ μετ' ἰδιαιότητος ζωηρότητος ὀρισμένα σημεῖα τῆς



Μιλλέ ( 1813 - 1875 )  
( αὐτοπροσωπογραφία )

πραγματικότητας καὶ ἀφήνει νὰ ἐννοηθοῦν περισσότερο ἀπὸ ὅσα περι-  
στάνει. Ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ταύτην ὀμιλοῦμεν περὶ Ἐμπρεσσιονισμοῦ ὄχι  
μόνον εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ εἰς τὴν γλυπτικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν λο-  
γοτεχνίαν.

Οἱ ἐμπρεσσιονισταί, ἐμφανισθέντες τὸ πρῶτον εἰς τὴν Γαλλίαν περὶ



Κουρμπέ: « Ἡ συνάντησις » (Μουσεῖον Μομπελλιέ)

Εἰκονίζεται ὁ ἴδιος ὁ ζωγράφος, φορτωμένος μὲ τὰ  
σύνεργα τῆς τέχνης του, ὁ ὁποῖος πηγαίνει εἰς τὴν ἐ-  
ξοχὴν διὰ νὰ ζωγραφίσῃ. Εἰς τὸν δρόμον συναντᾷ ἕνα  
φίλον καὶ προστάτην του, ὁ ὁποῖος τὸν χαιρετᾷ ἐγ-  
καρδιώτατα. Τὸ ἔργον θεωρεῖται ἀπὸ τὰ χαρακτηρι-  
στικώτερα τοῦ ζωγράφου (ἀρχηγοῦ τῶν ρεαλιστῶν),  
διὰ τὴν ἀντιγραφὴν τῆς πραγματικότητος καὶ τὴν δύ-  
ναμιν τῆς ἐκτελέσεως.

μείωσεν ἀξιόλογον ἐπιτυχίαν (ἔργον: Ἀγροὶ κατὰ τὴν ἀνοιξίαν).

Ἐπίσης πολυποίκιλος καὶ παραγωγικὴ ἦτο ἡ ἐργασία τῶν Γερμα-  
νῶν ζωγράφων κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας. Οἱ ἀξιολογώτεροι ἐξ  
αὐτῶν ἦσαν ὁ **Λένμπαχ** (Lenbach), ἐπιδέξιος προσωπογράφος,  
ὁ ὁποῖος ἐζωγράφησε προσωπογραφίας πολλῶν συγγρόνων του (ἀξιό-  
λογος πρὸ πάντων ἡ προσωπογραφία τοῦ Βίσαρκ), καὶ ὁ **Μέντσελ**  
(Menzel, 1815 - 1905), διακριθεὶς ὡς ζωγράφος ἱστορικῶν εἰκόνων.  
Εἰς τὸν ρεαλισμὸν ἀντέταξεν εἰδὸς τι νεορομαντισμοῦ, ἢ συμβολισμοῦ

ὁ ἀξιόλογος Ἑλβετὸς ζωγράφος καὶ γλύπτης Ἄρνολντ Μπέκλιν (Boecklin, 1827 - 1901 ), πρωτότυπος καὶ ἰσχυρᾶς πολλακίς ἐμπνεύσεως καλλιτέχνης, ἐργασθεὶς εἰς τὴν Γερμανίαν, ὁ ὁποῖος κατορθώνει



Μιλλέ : « Σταχυολόγοι »  
( Μουσεῖον Λούβρου, Παρίσιαι )

Ὁ ἄνωτέρω πίναξ εἶναι δεῖγμα χαρακτηριστικὸν τῆς τέχνης τοῦ Μιλλέ. Ὁ Μιλλέ εἶναι ὁ ζωγράφος τῆς γῆς καὶ τῶν ἀγροτικῶν σκηνῶν. Οἱ ρωμαεῖοι χωρικοὶ τῆς Γαλλίας εὗρον ἐν τῷ προσώπῳ του τὸν ιδεώδη ἐρμηνευτὴν. Εἰδυλλιακὸς ρεαλιστής, ὁ Μιλλέ ἀποδίδει τὸ μεγαλεῖον τῆς γῆς καὶ τὸν μόχθον τῶν ἐργατῶν τῆς.

νὰ ζωογονῇ τὴν πραγματικότητά διὰ τῆς πλουσίας φαντασίας του καὶ περιβάλλει τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα διὰ τινος μυστηρίου ( ἔργα : ἡ ὄνομαστή Ν ἦ σ ο ς τ ῶ ν ν ε κ ρ ῶ ν, Vitae somnium breve, Ἄνοιξις, Σιγὴ εἰς τὸ δάσος ).

#### ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Ἡ Οἰκοδομικὴ ἔλαβε μεγάλην ἀνάπτυξιν κατὰ τὸ δευτερον ἡμισυ τοῦ αἰῶνος καὶ ἠκολούθησε νέαν ἑδὸν ὑπὸ τὴν πίεσιν δύο αἰτιῶν. Ἡ πρώτη ἦτο αἰτία αἰσθητικῆ, συνέπεια τῆς γενικῆς ρεαλιστικῆς τάσεως, ἡ δευτέρα τεχνικῆ, διότι τώρα χρησιμοποιοῦν νέον ὑλικόν, τὸν σίδηρον, καὶ κατορθώνουν οὕτω νὰ κτίζουν πολὺ εὐκολώτερον ὑπερμεγέθεις καὶ

στερεὰς οἰκοδομὰς. Οὕτω προῆλθεν οἰκοδομικὸς τρόπος, τὸν ὁποῖον δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν **λογικόν**, διότι οἱ ἀρχιτέκτονες ζητοῦν νὰ ὑποτάξουν τὸν ρυθμὸν εἰς τὴν σκοπιμότητα καὶ τὴν ἄνεσιν. Ἐπίσης χαρα-



Μιλλέ : « Ἡ ποιμενίς »

Ἄλλο προσδίδει εἰς τοὺς χωρικοὺς μελαγχολικὴν τινα χάριν. Τὰ πρόσωπα, τὰ ὅποια ζωγραφίζει, συνδέονται στενότερα μετὰ τοῦ περιβάλλοντος, ἐν τῷ ὁποίῳ τοποθετεῖ ταῦτα. Εἶναι οἰονεὶ ἡ ψυχὴ τοῦ εἰκονιζομένου τοπίου. Οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ζῶα τοῦ Μιλλέ ἔχουν τὴν ἡρεμὸν ἀπλότητα τῆς αἰωνίας φύσεως.

Ὁ Μιλλέ (1814-1875), ὁ Καθολικὸς ναὸς τοῦ Βερολίνου (1850, 1905) καὶ ὁ ἀξιοθαύμαστος διὰ τὴν στερεότητα καὶ πρακτικότητα Σταθμὸς τῆς Λειψίας.

κτηριστικὸν τῆς συγχρόνου ἀρχιτεκτονικῆς εἶναι ἡ στενὴ σύνδεσις μετὰ τῆς γλυπτικῆς.

Οὕτω κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας τοῦ 19ου αἰῶνος ἐξτελέσθησαν κολοσσιαῖα δημόσια ἔργα : σχολεῖα, θεάτρα, σιδηροδρομικοὶ σταθμοί, γέφυραι, ἐργοστάσια, ἐμπορικὰ καταστήματα κτλ., ἰδίως εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὴν Γερμανίαν, ἡ ὁποία ἐκτίσθη « νέα ἐκ βάθρων » ἀπὸ τοῦ πολέμου τοῦ 1870. Μνημειώδη νεότερα ἔργα εἶναι δύο ἢ τρεῖς σιδηροδρομικοὶ σταθμοὶ τῶν Παρισίων (σταθμὸς τοῦ Σαιν Λαζάρ, τοῦ Καί ντ' Ὀρσαί, τῆς Λούβν). Ἐπίσης ἀξιόλογα εἶναι τὰ μέγαρα τὰ κτισθέντα διὰ τὴν ἐκθεσιν τοῦ 1870 (Τροκαντερό) καὶ τοῦ 1900. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκθέσεως τοῦ 1889 ἐκτίσθη ὁ Πύργος τοῦ Ἀιφελ ἐκ σιδήρου, ἔχων ὕψος 300 μέτρων. Ἀξιόλογα ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα τῆς Γερμανίας εἶναι τὸ Μέγαρον τοῦ Ράιχσ-



Μονέ : « Εἰς τὸν ἐξώστην »

( Παρίσιοι — Λουβρον )

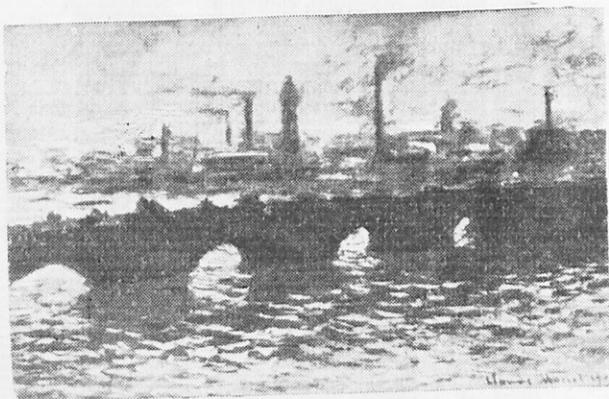
Ἔργον χαρακτηριστικὸν τῆς ἐμπρεσσιονιστικῆς σχολῆς. Φῶς καὶ ἐνδύματα λευκὰ εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν, σκότος εἰς τὸ ὄπισθεν τῆς εἰκόνας ἀποτελοῦν ἀντίθεσιν ζωηράν. Ἀποφεύγονται ἐπιμελῶς αἱ μεταβάσεις ἀπὸ τοῦ ἑνὸς χρώματος εἰς τὸ ἄλλο διὰ τῶν ἐλαφρῶν ἀποχρώσεων, τὰς ὁποίας ὁ ὀφθαλμὸς εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν βλέπει.

## Γ Λ Υ Π Τ Ι Κ Η

Διὰ τὴν γλυπτικὴν οἱ χρόνοι μετὰ τὸ 1850 εἶναι περίοδος μεγάλης ἀκμῆς. Ἡ Γαλλία ἰδίως, καὶ μερικῶς ἡ Γερμανία, εἶδον μέγαν ἀριθμὸν ἀξιολόγων καλλιτεχνῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Ἐπικρατοῦν δύο τάσεις : ἡ ἀρχαῖζουσα ἀκαδημαϊκὴ, ἡ ὁποία ἀπομιμῆται

τὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς καὶ τῆς φλωρεντιανῆς πλαστικῆς καὶ ἡ Νεοεριστικῆ, ἡ ὁποία θέλει νὰ δώσῃ πλαστικὴν μορφήν εἰς τὰς νέας ὁράδας.

Τὴν πειθαρχικὴν ἀκαδημαϊκὴν τάσιν ἀντιπροσωπεύει ὁ Σαπού (Charu, 1833 - 1891), τοῦ ὁποίου τὰ ἔργα ἔχουν κλασσικὴν ὁμαλότητα ἀλλὰ στεροῦνται θερμῆς καὶ κινήσεως (ἔργα : Ἐπιτύμβιον



Κλώντ Μονέ : «Ἡ γέφυρα τοῦ Λονδίνου»  
(ἐξ ἰδιωτικῆς συλλογῆς)

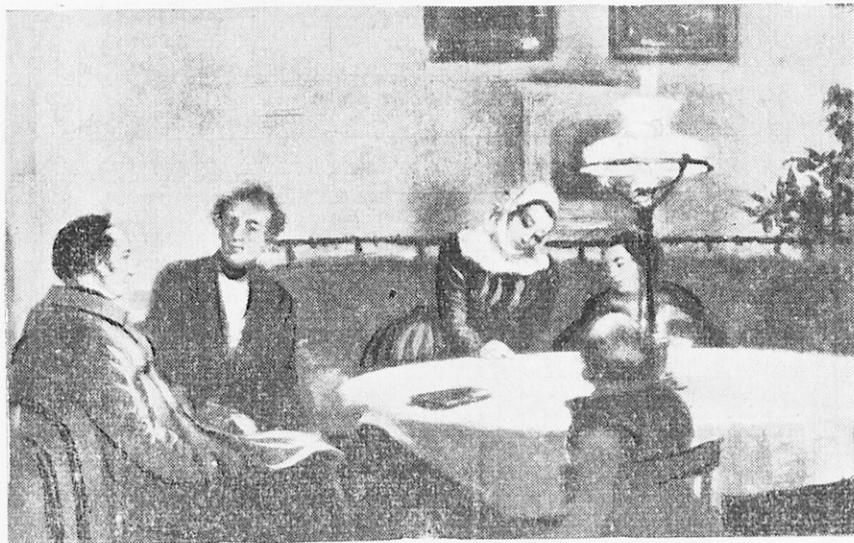
Ὁ Μονέ, ὁ κυριώτερος ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἐμπρεσιονισμοῦ, εἶναι κυρίως ζωγράφος τοπίων. Κατὰ τὸν Ἐμπρεσιονισμόν, ὁ ὁποῖος προσπαθεῖ ν' ἀποδώσῃ τὴν ὕψιν τῶν πραγμάτων ἐν τῇ ἀτμοσφαιρᾷ, ἡ ἀνθρωπίνη μορφή δὲν ὑπολογίζεται παρὰ ὅπως καὶ τὰ ἄλλα στοιχεῖα τῆς φύσεως. Τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικώτερα τῆς τέχνης τοῦ Μονέ, παριστάνει μίαν γέφυραν τοῦ Λονδίνου, ὅπως φαίνεται εἰς τὴν ὀμιχλώδη ἀτμόσφαιραν τῆς ἀγγλικῆς πρωτευούσης.

μνημεῖον Νεότης 1875, Ἀγαλμα Δουκίσσης τῆς Ὁρλεάν, 1885). Οἱ κυριώτεροι ἀντιπρόσωποι τῆς νεωτέρας γαλλικῆς πλαστικῆς εἶναι δύο ἀξιόλογοι διδάσκαλοι, ὁ Καρπώ (Carpeaux, 1828 - 1875) καὶ ὁ Ροτιέν (Rodin, 1840 - 1917), ὁ πρῶτος παραγωγικὸς καὶ δεξιὸς ἐκτελεστής (ἔργα : Σύμπλεγμα χοροῦ ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ Νέου μελοδράματος τῶν Παρισίων, Κρήνη τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου, Ἀμυνα

τῆς Βαλενσιέν)· ὁ δεύτερος πρωτότυπος καὶ ἰσχυρός, ἔχων τάσεις ρεαλιστικὰς ( ἔργα : Σποχαστήρ, ἡ Ἀνάστασις ). Πλήθος νεωτέρων καλλιτεχνῶν συνεχίζει τὸ ἔργον τῶν διδασκάλων.

## Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Μεγάλῃς σημασίας γεγονὸς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς γερμανικῆς μουσικῆς. Ἡ εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ μέχρι τοῦ



Μέντσελ : « Βραδυνὴ συντροφιά ».

( Ἐθνικὴ πινακοθήκη Βερολίνου )

Ἐκ τῶν Γερμανῶν ζωγράφων τοῦ 19ου αἰῶνος, ὁ Μέντσελ ἔχει ἀναμφισβητήτως τὸ μέγιστον ἄλγαντον. Αἱ ζωγραφικαὶ ἀρεταὶ τοῦ εἶναι πολὺπλευροί. Ὁ Μέντσελ εἶναι ρεαλιστής, ἀπεικονίζων τὴν πραγματικότητά με ἐλευθερίαν καὶ ζωηρότητα.

19ου αἰῶνος ἠκολούθησεν ὁμαλὴν ἐξέλιξιν : Ὁ 17ος αἰὼν εἶδε τὴν γέννησιν τοῦ ὄρατορίου καὶ τοῦ μελοδράματος, ὁ 18ος τῆς συμφωνίας. Κατὰ τοὺς αἰῶνας τούτους ἐζῆσαν οἱ διδάσκαλοι τῆς γερμανικῆς κλασσικῆς μουσικῆς : ὁ Μπάχ ( Bach, 1685 - 1750 ), ὁ ὁποῖος ἐτελειο-

ποίησε τὴν προτεσταντικὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν, συνθέσας περίφημα ἄσματα καὶ λειτουργίας· ὁ **Χένδελ** (Händel, 1685 - 1759), συνθέσας ἰδίως ὀρατόρια, ὁ **Χάυδν** (Haydn, 1732 - 1759), συνθέτης ὀνομαστῶν συμφωνιῶν (Δημιουργία, Αἱ ὥραι τοῦ ἔτους κλπ.)· τέλος ὁ **Μότσαρτ** (Mozart, 1759 - 1791), ὁ ὁποῖος ἔγραψε συμφωνίας καὶ μελοδράματα (Γάμος τοῦ Φίγκαρο,



Μπέκλιν : « Τοπίον Ἀπεννίνων ».  
( Πινακοθήκη Βρέμης )

Τὸ τοπίον τοῦ Ἀρνόλδου Μπέκλιν χαρακτηρίζεται ἀπὸ βαθύτητα ποιητικοῦ αἰσθήματος τῆς φύσεως. Οἱ ζωγραφικοὶ πίνακες τοῦ Μπέκλιν εἶναι ἄριστα δείγματα εὐγενεστάτου ρεαλισμοῦ.

Δὸν Ζουάν κλπ.). Ἐπίσης κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ἔζησεν ὁ Γερμανὸς μουσικὸς **Γκλουκ** (Gluck, 1714 - 1787), ὁ ὁποῖος ἔδωσε νέαν μορφήν εἰς τὸ μελόδραμα.

Τὸ μελόδραμα ἐγεννήθη, ὡς γνωρίζομεν, εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τῶν Ἰταλῶν λογίων, ὅπως ἐπαναφέρουν εἰς τὴν ζωὴν τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν τραγωδίαν. Ἡ λεγομένη Φλωρεντινὴ σχολὴ ἔδωσε τὰ πρῶτα δείγματα τοῦ μουσικοῦ δράματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ μουσικὴ σκοπὸν εἶχε νὰ συνοδεύσῃ τὴν ὁμιλίαν καὶ ἐρμηνεύσῃ τὸ αἶσθημα τοῦ ποιη-

τοῦ. Ἄλλ' ἐνῶ ἡ Φλωρεντινὴ σχολὴ ἦτο μᾶλλον ἀκαδημαϊκὴ καὶ περιο-  
ρίσθη εἰς θεωρίας, ὁ **Κλαούδιο Μοντεβέρντε** ( Claudio Monte-



Καρπώ : « Ἀνδριάς τοῦ Βαττώ ».

( Μουσεῖον τῆς Βαλενσιέν )

Ὁ Καρπώ, καθὼς καὶ ὁ περίφημος ζωγράφος Βαττώ, κατήγοντο καὶ οἱ δύο ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς Γαλλίας Βαλενσιέν. Οἱ πολῖται τῆς Βαλενσιέν ἀνέθεσαν εἰς τὸν Καρπώ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀνδριάν-  
τος τοῦ Βαττώ. Ὁ γλύπτης ἀπέδωκε μὲ ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν  
τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ μεγάλου ζωγράφου.

verde, 1567 - 1643) ὑπῆρξε δυνατὸς ἐκτελεστὴς καὶ θεωρεῖται ὡς ὁ  
πρῶτος σημαντικὸς σταθμὸς εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ μελοδράματος. Συγ-

χρόνως, παρὰ τὸ σοβαρὸν μουσικὸν δράμα ( opera seria ) ἀνεπτύχθη τὸ κωμικὸν μελόδραμα τῶν Ἰταλῶν ( opera buffa ).

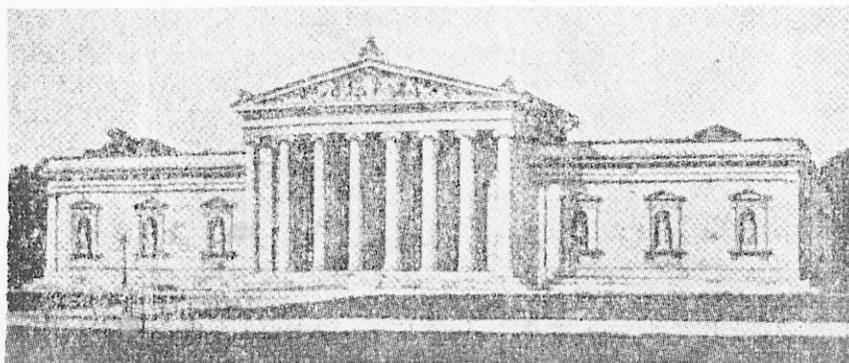


ΡΟΥΝΤΕΝ: « Ὁ διανοούμενος » ( Μουσεῖον Ρουντέν ).

Εἰς τὸ ἔργον αὐτὸ ὁ γλύπτης ἠθέλησε νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἔνωσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν διαρκῆ σύγκρουσιν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ὕλης, τὴν τραγικὴν προσπάθειαν, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος ζητεῖ ματαίως ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸ βαρὺ σωματικὸν περικάλυμμα, διὰ ν' ἀποβῇ ὁ « διανοούμενος ». Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ἡ γλυπτικὴ δὲν εἶχε γνωρίσει πλαστικὴν τόσον ἐκφραστικὴν καὶ δύναμιν τόσον περιπαθῆ.

Ὁ Γκλουκ ἐδῶσε νέαν ὥθησιν εἰς αὐτὸ περὶ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος. Ὁ Γκλουκ ἤθελε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν μουσικὴν, ὡς λέγει ὁ ἴδιος,

εἰς τὸν ἀληθῆ προορισμὸν τῆς, ὁ ὁποῖος εἶναι νὰ ὑποβοηθῇ τὴν ποίησιν, ὅπως ἐνισχύσῃ τὴν ἔκφρασιν συναισθημάτων καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν περιπετειῶν, χωρὶς νὰ διακόπτῃ τὴν δρᾶσιν ἢ νὰ παραμορφώσῃ αὐτὴν δι' ἀχρήστων διακοσμήσεων. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο συνέθεσε τὸ μελόδραμα Ὁ ρ φ ε ὑ ς καὶ Εὐ ρ ι δ ῖ κ η ( 1762 ), τὸ ὁποῖον ἔτυχε ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς εἰς τὴν Βιέννην, καὶ βραδύτερον τὴν Ἰ φ ι γ ἔ ν ε ι α ν ἐν Αὐ λ ῖ δ ι .



Ἡ Γλυπτοθήκη τοῦ Μονάχου.

Ἐκτίσθη μεταξύ τῶν ἐτῶν 1816 - 1830 κατὰ τὴν κλασσικίζουσαν τέχνην. Προπύλαια μὲ ἰωνικοὺς κίονας, ἀέτωμα καὶ δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ ἀνὰ τρεῖς κόγχαι πρὸς τοποθέτησιν ἀνδριάντων.

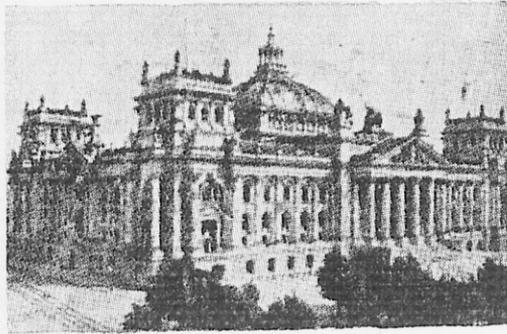
Διὰ τῶν μουσουργῶν τούτων ἐφαίνετο ὅτι ἡ μουσικὴ ἔφθασε τὰ δυνατὰ ὄριά τῆς. Ἄλλ' ὁ **Μπετόβεν** ( Bethoven, 1770 - 1827 ) ἤνοιξε νέας πηγὰς ἐμπνεύσεως εἰς τὴν μουσικὴν, προσπαθῆσας νὰ ἐρμηνεύσῃ διὰ τῶν ἤχων τὰ διανοήματά του, εἰσαγαγὼν, ὡς λέγουσιν, τὴν κίνησιν τῶν ἰδεῶν εἰς τὴν μουσικὴν, ἢ ὁποῖα ἤρχισε νὰ ἐμπνέεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ποίησιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν. Ὁ Μπετόβεν ἐγεννήθη εἰς τὴν Βόννην, ἀλλὰ διέμενε καὶ εἰργάσθη εἰς τὴν Βιέννην, ἢ ὁποῖα κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἦτο σπουδαιότατον μουσικὸν κέντρον. Τὰ ἀξιολογώτερα ἔργα του παρήγαγεν ἀπὸ τοῦ 1813 μέχρι τοῦ ἔτους τοῦ θανάτου του, ὅπως τὰς περιφήμους *Συμφωνίας*, τὰς *Σονάτας* καὶ τὸ ὑπέροχον μελόδραμα *Φιντέλιο*.

Δύο ἔξοχοι καλλιτέχνη, διαφέροντες ἀλλήλων κατὰ τὴν ἐμπνευ-

σιν, ὁ **Βέμπερ** (Weber, 1786 - 1826· ἔργα Freischutz, Oberon, μελοδράματα) καὶ ὁ **Σούμπερτ** (Schubert, 1797 - 1828, κύριον ἔργον Ὁ δ α ἰ) ἠκολούθησαν τὰ ἴχνη του καὶ γενικῶς οἱ ἄριστοι τῶν μουσικῶν τοῦ 19ου αἰῶνος θεωροῦνται συνεχισταὶ τοῦ ἔργου τοῦ Μπετόβεν.

Μετὰ τὸ 1830 ἐδοξάσθη νέα γενεὰ μουσικῶν : ὁ **Μένδελσον** (Mendelsohn, 1809 - 1847), Ἑβραιογερμανός, συνθέσας ἰδίως Εἰσαγωγὰς (Ouvvertures) καὶ ὁ **Σούμαν** (Schumann, 1810 - 1856), παραγωγικώτατος, συνθέσας μέχρι τοῦ 27ου ἔτους, ὅτε ἔπαθε τὰς φρένας, πλῆθος μουσικῶν ἔργων, συμφωνίας, συνθέσεις δραματικὰς, ᾠδὰς κλπ.

Ἐπὶ μακρὸν χρόνον οἱ Γερμανοὶ μουσικοὶ ἔμειναν ἄγνωστοι καὶ

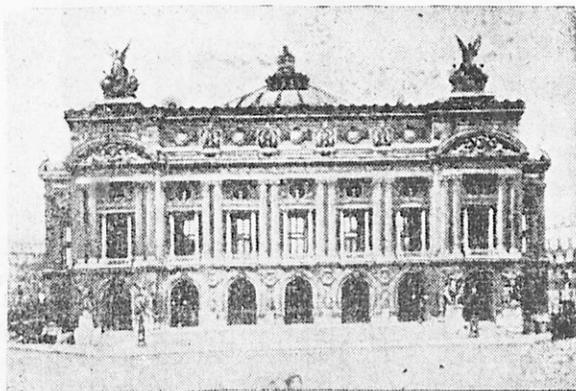


Τὸ Μέγαρον τοῦ Ράιχσταγ τοῦ Βερολίνου.

Ἐκτίσθη μεταξύ τῶν ἐτῶν 1884 - 1894 κατὰ τὸν ρυθμὸν τῆς ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως. Τὸ οἰκοδόμημα ἔχει τέσσαρας τετραγωνικοὺς πύργους, εἰς τὰς γωνίας καὶ εἰς τὸ μέσον πελώριον θόλον ἐκ κρυστάλλου.

ἀκατάληπτοι εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ὅταν δὲ τὸ 1830 ἐπεχείρησαν νὰ παίξουν συμφωνίας τοῦ Μπετόβεν ἐν Παρισίοις, ὁ λαὸς δὲν κατόρθωσε νὰ ἐνοήσῃ. Μεγίστην δημοτικότητα εἶχον εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος οἱ Ἴταλοὶ μουσικοὶ, οἱ ὅποιοι συνέθετον κυρίως μελοδράματα (Opera). Διασημότερος τῶν Ἰταλῶν μουσικῶν τῆς περιόδου ταύτης ἦτο ὁ **Ροσσίνι** (Rossini, 1792 - 1868), διελθὼν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ μουσουργήσας πολλὰ μελοδράματα ἐπὶ γαλλικῶν κειμένων (Libretto). Ὁ **Κουρεύς** τῆς **Σεβίλλης** καὶ ὁ **Γουλιέλμος Τέλλος** εἶναι τὰ ὀνομαστότερα τῶν ἔργων του.

Μετ' αὐτὸν ἡ μεγαλύτερα μουσικὴ δόξα τῆς Ἰταλίας εἶναι ὁ **Βέρντι** (Verdi, 1831 - 1901), ἀκένωτος πηγὴ ἀπαλῶν φθόγγων, ὁ καταθέλλας τὸν 19ον αἰῶνα διὰ τῶν μελοδραμάτων του, τῶν ὁποίων τὰ διασημότερα εἶναι ὁ **Ριγολέτος** (1851), ὁ **Τροβατόρε** καὶ ἡ **Τραβιάτα** (1853). Βραδύτερον ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῆς γερμανικῆς μουσικῆς καὶ πρῶτοντα τῆς νέας φάσεως τῆς τέχνης του εἶναι ἡ **Ἄντα**, ὁ **Ὁθέλλος** καὶ ὁ **Φάλσταφ**. Οἱ νεώτεροι Ἰταλοὶ μουσικοὶ (Λεονκαβάλλο, Ντονιζέττι κλπ.) εἶναι μαθηταὶ τοῦ Βέρντι.



Ἡ ὄπερα τῶν Παρισίων.

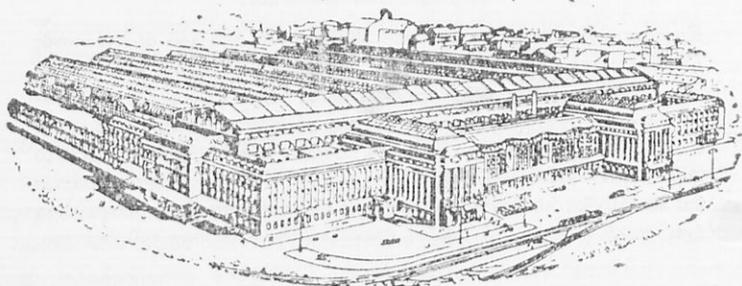
Κατεσκευάσθη μεταξύ τῶν ἐτῶν 1861 - 1875 ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Γκαρνιέ κατὰ τὸν τύπον τῶν μνημείων τῆς Δευτέρας Αὐτοκρατορίας, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ λεγόμενος ρυθμὸς τῆς **Νέας Ἀναγεννήσεως**. Ἐπὶ ἀψιδωταὶ πύλαι εἰς τὸ ἰσόγειον διευκολύνουν τὴν εἴσοδον τοῦ κοινῶ. Εἰς τὸ δευτέρον πάτωμα μεγάλα παράθυρα μεταξύ κορινθιακῶν κιόνων φωτίζουν τὴν μεγάλην αἴθουσαν διαλειμμάτων καὶ ἀναψυχῆς, τὸ λεγόμενον **φουαγιέ**. Εἰς τὸ μέσον τὸ οἰκοδόμημα ἔχει θόλον χαμηλόν, ὁ ὁποῖος στεγάζει τὴν αἴθουσαν τοῦ θεάτρου.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὑπῆρξαν εἰς τὴν Γαλλίαν ἄξιοι μινεῖας συνθέται, ὡς ὁ **Χαλεβὺ** (ἔργα : ἡ **Ἐβραία**) καὶ ὁ **Μπερλιόζ**, τοῦ ὁποίου τὰ συμφωνικὰ ἔργα θεωροῦνται μεγάλα δημιουργήματα. Εἰς τὸ δευτέρον δὲ ἡμισυ τοῦ αἰῶνος ἀνήκουν ὁ **Γκουνῶ** (Gounod, 1818 - 1893), ὁ συνθέτης τοῦ **Φάουστ**, καὶ ὁ νέος ἀποθανὼν **Μπιζέ**



Θέατρον τῶν Ἑλλισίων.

Ἡμισὴν αἰῶνα μετὰ τὴν κατασκευὴν τῆς Ὁπερας οἱ ἀρχιτέκτονες κατεσκευάσαν οἰκοδομήματα, τῶν ὁποίων τὸν ρυθμὸν καθώρισαν τὰ ὑλικά τῆς οἰκοδομῆς : ὁ σίδηρος, τὸτσιμέντο καὶ οἱ πλίνθοι. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν πλούσιον ἐξωτερικὸν διάκοσμον τῆς Ὁπερας, τὸ Θέατρον τῶν Ἑλλισίων εἶναι ἀπλοῦστατον ἐξωτερικῶς, μὲ μίαν κορνίζαν, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν βροχὴν, καὶ κάτωθεν αὐτῆς τρεῖς ἀνάγλυφα, διὰ νὰ ἐνθυμίζουσι ὅτι τὸ οἰκοδόμημα εἶναι ναὸς τῆς δραματικῆς τέχνης.



Σιδηροδρομικὸς σταθμὸς Λειψίας (1902 - 1913).

Ἐστὸιχισεν 135 ἑκατομ. χρυσῶν μάρκα. Ἡ ἐμπροσθία στοὰ ἔχει μῆκος 300 μ., τὸ δὲ ὑπόστεγον καλύπτεται ὑπὸ ἐξ κολοσσίων ἀψίδων ἐκ σιδήρου καὶ ὑάλου, ἀπὸ οἷα στεγάζουσι πλέον τῶν 30 ἀμαξοστοιχιῶν.

( Bizet, 1838 - 1875 ), ὁ συνθέτης τῆς περιφήμου Κάρμεν.

Ἄλλ' εἰς τῶν μεγίστων μουσουργῶν τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 19ου αἰῶνος θεωρεῖται ὁ Γερμανὸς **Ριχάρδος Βάγνερ** ( Richard Wagner, 1813 - 1883 ), ὁ ὁποῖος ἐπεχείρησε νὰ συγχωνεύσῃ εἰς μεγαλειώδη ἔνωσην ποίησιν καὶ μουσικὴν καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὸ μουσικὸν δράμα τὴν θέσιν καὶ τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἢ τραγωδία. Ἦτο συγχρόνως πλούσιος καὶ τελετουργικὸς μουσικὸς καὶ τραγικὸς ποιητὴς ἐμπνευσμένος. Ὁ ἴδιος συνέθετε τὸ κείμενον διὰ τὴν μουσικὴν



Κρεμαστὴ γέφυρα.

Συνδέει τὴν Ν. Ὑόρκην μὲ τὸ προάστιον Μπρούκλιν, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ East - River. Ἐχει μῆκος 1800 μ., ὕψος 36 μ. Ἐπάνω περνοῦν δύο σιδηροδρομικαὶ γραμμαί, δύο ἀμαξιτοὶ δρόμοι καὶ ἓν πεζοδρόμιον. Κατεσκευάσθη τὸ 1883.

τῶν ἔργων του. Ἡ μουσικὴ δὲν ἔχει σκοπὸν, ὡς μέχρι τοῦδε, νὰ συνοδεύσῃ τοὺς στίχους, ἀλλὰ μουσικὴ καὶ ποίησις γεννῶνται συγχρόνως καὶ χρησιμεύουν νὰ ἐρμηνεύσουν τὰς ἰδέας καὶ τὰ συναισθήματα τῶν προσώπων. Περιφῆμα ἔργα του εἶναι ὁ **Ἰπτάμενος Ὀλλανδός**, ὁ **Τανχόυζερ** καὶ ὁ **Λόεγκριν**. Βραδύτερον ἔγραψε τὸν **Τριστάνον** καὶ **Ἰζόλδην** καὶ τοὺς **Ἀρχιτραγουδιστὰς** τῆς **Νυρεμβέργης**, ὡς καὶ τὰ δύο δράματα τῆς μεγάλης τετραλογίας, τοῦ **Δακτυλίου τῶν Νιμπελοῦγκεν** ( Ring der Nibelungen ).

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἐξεδηλώθη εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ ἐξαιρετικὴ ἰδιοφυΐα τοῦ **Ντεμπυσσύ** (Debussy, 1862 - 1918), τοῦ ὁποίου μεγάλη εἶναι ἡ ἐπίδρασις εἰς τὴν τελευταίαν γενεὰν τῶν Γάλλων μουσικῶν.



Οὐρανοξύστης.

Ἐκ τῶν θαύματων τῆς νεωτέρας οἰκοδομικῆς τέχνης εἶναι οἱ περίφημοι οὐρανοξύσται τῆς Ἀμερικῆς, τῶν ὁποίων οἱ ἔνοικοι φθάνουν τοῦς κατόικους μιᾶς πόλεως.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

### ΑΙ ΠΡΟΟΔΟΙ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ \*

#### ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ

Ἡ χώρα μας ἐπὶ τετρακόσια περίπου ἔτη διοικηθεῖσα κακῶς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτητῶν εἶχε περιέλθει εἰς ἀθλίαν κατάστασιν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Ἡ γῆ παρημελήθη, τὰ δάση ἐκάησαν ἢ ἐκόπησαν, ὁ φυσικὸς πλοῦτος τῆς χώρας κατεστράφη. Ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον εὐρίσκοντο εἰς πρωτόγονον κατάστασιν, διότι κεφάλαια δὲν ὑπῆρχον, ἢ ὅσοι ἦσαν εἰς θέσιν νὰ διαθέτουν χρήματα ἀπέφευγον νὰ τὰ διαθέσουν εἰς τὴν πατρίδα μας, εἰς τὴν ὁποίαν διέτρεχον τὸν κίνδυνον τῆς ἀρπαγῆς ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς κατακτητὰς ἢ ἀπὸ τὴν ληστείαν καὶ τὴν πειρατείαν, αἱ ὁποῖαι ἐμάστιζον τὸν τόπον. Ὡστε, ἂν ἐξαίρεση κανεὶς ὠρισμένα παραδείγματα, ὅπως τὴν κοινότητα τῶν Ἀμπελακίων, τὰ Μαδεμοχώρια τῆς Χαλκιδικῆς, τὰ χωρία τοῦ Πηλίου κ.τ.λ., περὶ οἰκονομικῆς ζωῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ σοβαρὸς λόγος.

Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐξηκολούθησεν ἐπὶ μακρὸν ἡ ἰδία κατάστασις. Ἡ χώρα μας ἐξήρχετο κατόπιν δεκαετοῦς περίπου πολέμου περισσώτερον κατεστραμμένη ἀπὸ πρὶν. Ἡ γῆ εἶχε τελείως παρημεληθῆ, τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ φυσικοῦ τῆς πλούτου εἶχε καταστραφῆ, οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ πολλὰ ἔτη πολεμοῦντες μὲ τὸ ὄπλον εἰς τὰς χεῖρας κατὰ τῶν Τούρκων εἶχον ἀπομάθει τὴν ἐργασίαν· κεφάλαια τέλος δὲν ὑπῆρχον διὰ μεγάλας ἐπιχειρήσεις, οὔτε οἱ ξένοι διεκινδύνευον τὰ χρήματά των εἰς τόπον, ὁ ὁποῖος ἐξήρχετο ἀπὸ τόσον μακροχρόνιον ἀναρχίαν.

Τὸ πᾶν λοιπὸν ἔπρεπε νὰ δημιουργηθῆ ἐκ τῆς τέφρας. Ἡ οἰκονομικὴ καχεξία, ἡ ὁποία, ὡς ὀρθῶς ἐλέχθη, ἦτο ἡ κυριώτερα ἀφορμὴ τῆς ἐσωτερικῆς μας κακοδαιμονίας ἐπὶ πολὺν καιρὸν, ἦτο τὸ πρῶτιστον καὶ σπουδαιότερον πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ἀντιμετώπιζον πάντες οἱ κατὰ καιροὺς κυβερνήται. Ἄλλ' ὁ Ἑλληνισμὸς ἀνήκει εἰς τὰς ζωτικὰς ἐκείνας φυλάς

\* Τὰ στοιχεῖα, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰς παραγράφους τοῦ κεφαλαίου τούτου, ἀφοροῦν εἰς τὰ πρὸ τοῦ Β' Παγκοσμίου πολέμου ἔτη.

αὶ ὁποῖα προάγονται καὶ δημιουργοῦν μεγάλα ἐκ τοῦ μηδενός. Εὐθὺς μετὰ τὴν κατάπαυσιν τοῦ Ἀγῶνος, οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν νὰ ἐπιδίδωνται μὲ ζῆλον καὶ δραστηριότητα εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας καὶ εἰς διάστημα 100 περίπου ἐτῶν ἡ χώρα μας παρουσιάζεται μίᾳ ἀπὸ τὰς πλέον προηγμένας χώρας εἰς ἐθνικὸν πλοῦτον.

## Γ Ε Ω Ρ Γ Ι Α

Τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος εἶναι κατ' ἐξοχὴν ὄρεινόν καὶ πετρωδές καὶ μόλις τὸ ἐν πέμπτον εἶναι δυνατὸν νὰ καλλιεργηθῆ. Ἄλλὰ ἡ παράτασις τοῦ θέρους, ἡ μεγάλη πολλακίς θερμοκρασία καὶ ἡ ἀνομβρία κατὰ τοὺς ἐαρινοὺς καὶ θερινοὺς μῆνας ἐμποδίζει πολὺ τὴν καλλιέργειαν καὶ τοῦ μικροῦ αὐτοῦ μέρους. Παρ' ὅλας αὐτὰς τὰς δυσκολίας, ἡ ἑλληνικὴ γῆ, καλλιεργηθεῖσα μὲ ἔντασιν καὶ φιλοστοργίαν, κατώρθωσε νὰ ἀποδώσῃ μὲ τὸν καιρὸν πολὺτιμα προϊόντα εἰς ποσότητας καὶ ποιότητας, τὰς ὁποίας πρὸ 50 ἀκόμη ἐτῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φαντασθῆ ἢ νὰ ἐλπίσῃ τις.

Τοιοτοτρόπως τὰ ἄφθονα καὶ νοστιμώτατα ἐσπεριδοειδῆ μας ( πορτοκάλια, λεμόνια, μανταρίνια, κίτρα κ.τ.λ. ) πλημμυροῦν τὸν τόπον μας καὶ ἐξάγονται καὶ εἰς χώρας μακρινάς. Τὰ ἔλαια, τῶν ὁποίων ὑπάρχει ὑπερπαραγωγή εἰς τὸν τόπον μας, ταξιδεύουν μέχρι τῶν ἀπωτάτων χωρῶν καὶ εἶναι περιζήτητα. Ἡ περίφημος κορινθιακὴ σταφίς εἶναι ἀπαραίτητον προϊόν διὰ πολλὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας, ὅπου ἐξάγεται κατὰ χιλιάδας τόννους. Τὰ σταφύλια καὶ οἱ περίφημοι καὶ ποικίλοι ἑλληνικοὶ οἶνοι εἶναι ἀπὸ τὰ ὀνομαστότερα προϊόντα τῆς Εὐρώπης. Κυρίως ὅμως τὰ ἄφθονα καὶ ἀρωματωδέστατα καπνά μας εἶναι γνωστὰ καὶ περιζήτητα εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ ἀποτελοῦν τὸ σημαντικώτερον μέρος τοῦ ἐθνικοῦ μας πλοῦτου. Ὅλα αὐτὰ τὰ προϊόντα καλλιεργοῦνται ἐντατικώτατα, διότι ἐκ τῆς ἐξαγωγῆς αὐτῶν εἰσρέει ἄφθονος πλοῦτος εἰς τὰ δημόσια καὶ ἰδιωτικά ταμεῖα.

Ἀπὸ τοῦ Ἀ' Παγκοσμίου ὅμως πολέμου ἐδημιουργήθησαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον τοιαῦται οἰκονομικαὶ συνθήκαι, ὥστε ὅλα τὰ κράτη, διὰ νὰ μὴ ἐξάγουν τὸ πολὺτιμον συνάλλαγμα, ἔπρεπε νὰ καταστοῦν αὐτάρκη εἰς ὅλα τὰ εἶδη. Ἐγεννήθη τότε καὶ εἰς τὴν χώραν μας τὸ ζήτημα τῆς αὐταρκείας, ἰδίως τοῦ σίτου. Ἐγένινεν ἀνάγκη νὰ ἐντείνωμεν τὴν καλλιέργειαν καὶ τῶν δημητριακῶν, τὰ ὁποῖα θὰ ἐξησφάλιζον τὴν διατροφήν μας. Τὸ κράτος ἀνέλαβε μεγάλα δημόσια ἔργα πρὸς ἀποξήρανσιν ἐλῶν, ρύ-

Θμισιν τῆς κοίτης ποταμῶν κ.τ.λ., διὰ νὰ δοθοῦν εἰς τοὺς γεωργοὺς νέαι καὶ περισσότεραι ἐκτάσεις πρὸς καλλιέργειαν, ἰδίως τῶν δημητριακῶν. Τοιοῦτοτρόπως αἱ πεδιάδες τοῦ Στρυμόνος, τοῦ Ἀξιοῦ καὶ τοῦ Ἀλιάκμονος, αἱ ὁποῖαι ἄλλοτε κετεκλύζοντο ἀπὸ τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν, σήμεραν καλλιεργοῦνται. Ἡ μεγάλη λίμνη τῶν Γιαννιτσῶν ἀπεξηράνθη καὶ ἐδόθη εἰς τὸ ἄροτρον. Τὰ ἔργα αὐτά, ἐν συνδυασμῶ μετὰ τὴν τελειοποίησιν τῶν μέσων τῆς καλλιέργειας, ἀνύψωσαν τὴν παραγωγὴν τῶν δημητριακῶν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε ἡ χώρα μας νὰ προσεγγίξῃ τὴν ἀποκτήσῃ σχετικὴν αὐτάρκειαν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἄλλοτε πτωχὴ Ἑλλάς διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ ἐργασίας κατῳρθώσεν, ὥστε ὄχι μόνον αὐτάρκειαν νὰ ἀποκτήσῃ εἰς πολλὰ εἶδη, ἀλλὰ νὰ διενεργῇ καὶ ἐξαγωγὴν πολυτιμοτάτων προϊόντων.

## ΕΜΠΟΡΙΟΝ

Ὁ Ἕλλην διεκρίθη ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ὡς ἔμπορος ἱκανὸς καὶ τολμηρὸς. Εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας τὸ ἐμπόριον οὐδέποτε ἔπαυσε καὶ κατὰ τὰς μαύρας ἡμέρας τῆς τουρκοικῆς κατακτῆσεως, οἱ διεξάγοντες δὲ αὐτὸ ἦσαν πάντοτε σχεδὸν Ἕλληνες. Ἔνεκα ὅμως τῶν συνθηκῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπεκράτουν εἰς τὴν χώραν μας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, σοβαρὸν ἐμπόριον ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν δὲν διεξήγετο εἰς εὐρείαν κλίμακα. Τοῦτο ἦτο κυρίως εἰς χεῖρας τῶν νησιωτῶν, οἱ ὁποῖοι διέθετον καράβια καὶ ἐπεχείρουν τολμηρὰ ταξίδια εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον ἢ εἰς τοὺς λιμένας τῆς Δ. Εὐρώπης.

Ἡ ἀνάπτυξις ὅμως τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου κατὰ τὰ ἔτη 1830 - 1930 ὑπῆρξε πραγματικῶς κολοσσιαία, ἂν μάλιστα λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν πενιχρὰν ἀρχὴν του. Κέντρα τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἦσαν κατὰ πρῶτον λόγον ἡ νῆσος Σῦρος καὶ αἱ Πάτραι. Ἡ ἀνάπτυξις ὅμως τοῦ Πειραιῶς καὶ τῆς Θεσσαλονίκης (εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα), ἐπεσκίασαν τοὺς μικροτέρους αὐτοὺς λιμένας καὶ τοὺς ὑπεβίβασαν εἰς ἐμπορικὰ κέντρα δευτέρας καὶ τρίτης τάξεως.

## ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Μέχρι τῶν παραμονῶν τοῦ τελευταίου παγκοσμίου πολέμου ὅλοι οἱ λιμένες τῆς Ἑλλάδος συνεχέντρουν ἀξιόλογον ἐμπορικὴν κίνησιν, ἰδρῦθησαν παντοῦ Ἐμπορικοὶ Σύλλογοι καὶ Ἐμπορικὰ Ἐπιμελητήρια,

τὸ δὲ ἐμπόριον ἀπετέλει σημαντικὸν πόρον τοῦ δημοσίου, ἐνῶ ἐν μέγα ποσοστὸν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἠσχολεῖτο εἰς αὐτό.

Μετὰ τὴν γεωργίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἡ βιομηχανία εἶναι ἡ σπουδαιότερα πλουτοπαραγωγικὴ πηγὴ τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας. Κατὰ τοὺς πρώτους ἕμως χρόνους μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἡ βιομηχανία ἦτο σχεδὸν ἄγνωστος εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι ἡ χώρα μας δὲν παρέχει ἀρκετὰ καύσιμα ( γαϊάνθρακας, πετρέλαιον κ.λ.π. ), ἡ δὲ χρησιμοποίησις τῆς πτώσεως τῶν ὑδάτων πρὸς παραγωγὴν κινητηρίου δυνάμεως δὲν εἶχε χρησιμοποιηθῆ διὰ τὰς βιομηχανικὰς ἐργασίας. Ἀφ' οὗτου ἡ Ἑλλάς ἀπέκτησε σιδηροδρόμους, ἡ δὲ ναυτιλία της, ἀναζωογονηθεῖσα, ἠδύνατο νὰ μεταφέρῃ τὰ καύσιμα ἀπὸ τὰ μέρη τῆς παραγωγῆς των, ἡ βιομηχανία ἤρχισε νὰ προσδεύῃ ἀλματωδῶς. Συγχρόνως ἤρχισε νὰ γίνετα ἑξαγωγή καὶ χρῆσις ἐγχωρίου λιγνίτου.

Ἡ δημιουργία ὅμως τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας χρονολογεῖται κυρίως ἀπὸ τοῦ Α' Παγκοσμίου πολέμου. Ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ σπάνις τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων μᾶς ὠδήγησεν εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῶν μέσων τῆς ἐθνικῆς βιομηχανίας. Ἄλλ' εἰς τὸν τόπον μας ἡ βιομηχανία δὲν ἔλαβε τὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει εἰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς χώρας. Δὲν εἶναι δηλ. « μεγάλη βιομηχανία », ἀλλὰ τὰ περισσώτερα ἐκ τῶν ἐργοστασίων μας εἶναι μικραὶ βιομηχανικαὶ ἐγκαταστάσεις, ἐγκατεσπαρμέναι εἰς τὰ κυριώτερα ἀστικά κέντρα τῆς χώρας, καὶ περιορίζεται κατὰ κανόνα διὰ τὴν ἐσωτερικὴν κατανάλωσιν, μὴ ἀποβλέπουσα εἰς ἑξαγωγὴν.

Τὰ κυριώτερα βιομηχανικὰ κέντρα τῆς Ἑλλάδος εἶναι : αἱ Ἀθῆναι, ὁ Πειραιεὺς, ἡ Ἐλευσίς, αἱ Πάτραι, ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ Καβάλα, ἡ Σῦρος, αἱ Καλάμαι, ὁ Βόλος, ἡ Νάουσα, ἡ Βέροια, ἡ Λεβάνεια, ἡ Μυτιλήνη, ἡ Χίος, ἡ Κέρκυρα, τὰ Χανιά, τὸ Ἡράκλειον κ.ἄ. Σήμερον ὑπολογίζουν τὰ λειτουργοῦντα ἐν Ἑλλάδι ἐργοστάσια εἰς 3 χιλ. περίπου, τοὺς δὲ ἀσχολομένους εἰς αὐτὰ ἐργάτας εἰς 300 χιλ. περίπου.

Τὴν ἑλληνικὴν βιομηχανίαν, ὡς πηγὴν ἐθνικοῦ πλοῦτου, ἐπροστάτευσε πολὺ τὸ Κράτος, περιορίσαν τὰς εἰσαγωγὰς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ διὰ βαρυτάτων δασμῶν καὶ διευκολῶνον τὴν εἰσαγωγὴν πρώτων ὑλῶν. Σήμερον πρέπει νὰ εἴμεθα ὑπερήφανοι, διότι οὐδεμία χώρα τῆς Βαλκανικῆς κατώρθωσε νὰ ἀναπτύξῃ εἰς τόσον βαθμὸν τὴν βιομηχανίαν της. Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν βιομηχανικὸν προϊόν, τὸ ὁποῖον δὲν κατασκευάζεται εἰς τὸν τόπον μας. Πολλὰ μάλιστα ἐξ αὐτῶν εἶναι ἐφάμιλλα πρὸς τὰ εὐρωπαϊκά, καὶ μερικὰ ἴσως καὶ ἀνώτερα.

Ἡ μεγαλύτερα δυσκολία διὰ τὴν βιομηχανίαν μας εἶναι ἡ ἔλλειψις καυσίμων. Ἄλλ' ἡ πατρίς μας ἔχει θησαυροὺς ἀνεκτιμητούς : τοὺς καταρράκτας, τοὺς ποταμοὺς καὶ τοὺς ρύακας, τὸν « λευκὸν ἄνθρακα » ὅπως λέγουσι, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν ἄνθρακα πρὸς παραγωγὴν κινητηρίου δυνάμεως. Ὑπολογίζουσι ὅτι αἱ πτώσεις τῶν ὑδάτων εἰς τὴν πατρίδα μας δύναται νὰ ἀποδώσουσι δύναμιν πλέον τῶν 300 χιλ. ἴππων, δύναμιν δηλαδὴ ἡ ὁποία λύει τὸ μέγα πρόβλημα τῶν καυσίμων. Ἐπίσης ὁ λιγνίτης, ὁ ὁποῖος ἀφθονεῖ εἰς τὸ ὑπέδαφος τῆς Ἑλλάδος, κατόπιν συστηματικῆς ἐπεξεργασίας εἶναι δυνατόν νὰ ἀποβῆ πολύτιμος καύσιμος ὕλη.

Ἡ γεωργία, τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἀποτελοῦν τὰ κύρια στηρίγματα τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας. Διανοίγεται εἰς αὐτὰ εὐρύτατον στάδιον διὰ τὴν νεολαίαν μας, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἐπιδίδεται καὶ εἰς τοὺς κλάδους αὐτοὺς καὶ ὄχι μόνον εἰς τὰς ἐπιστήμας.

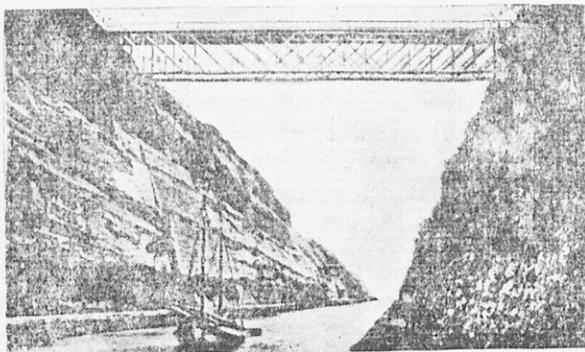
#### ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΝΑΥΤΙΛΙΑ

Ἡ ἀπελευθερωθεῖσα Ἑλλάς δὲν εἶχε κανένα δρόμον σημαντικὸν καὶ ἡ συγκοινωνία εὐρίσκετο εἰς πρωτόγονον κατάστασιν. Λόγω τοῦ ἀνωμαλίου ἐδάφους τῆς πατρίδος μας, ἡ λύσις τοῦ ζητήματος τῆς συγκοινωνίας προσέκοπτεν εἰς ἀνυπέβλητα ἐμπόδια, διότι ἀπηγοῦντο τεράστια κεφάλαια, τὰ ὁποῖα δὲν ἐξευρίσκονταὶ εὐκόλως. Ἀλλὰ παρὰ τὰς δυσκολίας αὐτάς, τὸ Κράτος μὲ τὰ γλίσχρα μέσα, τὰ ὁποῖα διέθετεν ὁ Προϋπολογισμός, ἤρχισε τὴν κατασκευὴν ὁδῶν, καὶ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος ὑπῆρχον ἤδη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀρκετοὶ δρόμοι, οἱ ὁποῖοι ἐξυπηρέτουσι τὴν χώραν.

Μεγάλην ὠθησιν ἔλαβε τὸ συγκοινωνιακὸν ζήτημα διὰ πρώτην φοράν ἐπὶ τῆς πρωθυπουργίας τοῦ Τρικούπη. Ὁ ἐξάιρετος κυβερνήτης διεῖδε ὅτι τὸ ἀποτελεσματικώτερον μέσον πρὸς ἐπικοινωνίαν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου καὶ πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς εὐημερίας τῆς ἧτο ἡ κατασκευὴ σιδηροδρομικοῦ δικτύου. Κατεσκευάσθησαν τότε σιδηρόδρομοι εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ κέντρον τὰς Ἀθήνας καὶ ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Στερεὰ Ἑλλάς συνεδέθησαν σιδηροδρομικῶς. Βραδύτερον κατεσκευάσθησαν καὶ ἄλλαι γραμμαί, αἱ ὁποῖαι ἐξυπηρετοῦσι τοπικὰς ἀνάγκας, καὶ ὁ σιδηρόδρομος τῶν συνόρων (Ἀθηνῶν - Παπαπούλι), μὲ ἀπώτερον σκοπὸν τὴν σύνδεσιν τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν Κεντρικὴν καὶ Δυτικὴν Εὐρώπην μέσῳ τῶν Βαλκανικῶν χωρῶν. Μετὰ τοὺς πολέμους

τοῦ 1912 - 1913 ἡ Ἑλλάς ἀπέκτησε νέον σιδηροδρομικὸν κέντρον, τὴν Θεσσαλονίκην, διὰ τῆς ὁποίας ἐπραγματοποιήθη ἡ ἔνωσις μετὰ τῆς Εὐρώπης.

Ἄξιον λόγου ἐπίσης εἶναι τὸ ὀδικὸν δίκτυον τῆς χώρας μας. Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ αὐτοκινήτου καὶ ἡ εὐρυτάτη χρησιμοποίησις αὐτοῦ εἰς ταξίδια καὶ μεταφορὰς κατέστησαν ἀναγκαίαν τὴν κατασκευὴν ὁδῶν, αἱ ὁποῖαι συνέδεσαν ὅλα τὰ ἑλληνικὰ κέντρα μεταξὺ των. Σήμερον δὲν ὑπάρχει πόλις ἢ κωμόπολις, ἡ ὁποία νὰ μὴ συνδέεται μετὰ τὰ μεγάλα κέντρα τῆς χώρας μας διὰ δρόμων στερεωτάτων καὶ ἀσφαλτοστρωμένων. Ἡ κατασκευὴ τοῦ ὀδικοῦ δικτύου, ἡ ὁποία κυρίως εἶναι



Διῶρυξ τῆς Κορίνθου.

Ὁ Ἴσθμὸς τῆς Κορίνθου ἐκόπη τὸ 1893 ὑπὸ ἐλληνικῆς ἐταιρείας καὶ ἔχει μῆκος 6,3 χιλμ., πλάτος 24,6 μ. καὶ βάθος 8 μ. Ἐπάνω διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Ἀθηνῶν - Πελοποννήσου.

ἔργον τῆς τελευταίας τεσσαρακονταετίας, ἔφερε μεγάλην μεταβολὴν εἰς τὸν τόπον μας καὶ συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν πρόοδον καὶ τὸν πολιτισμὸν.

Ἐκεῖ ὅμως κυρίως, ὅπου τὸ ἑλληνικὸν δαιμόνιον εὗρηκεν ἔδαφος προσφορώτατον πρὸς ἐκδήλωσιν, εἶναι ἡ Θάλασσα. Ἐνῶ διὰ τὴν χερσαίαν συγκοινωνίαν ἡ φυσικὴ κατασκευὴ τῆς χώρας μας παρουσιάζει μεγάλας τεχνικὰς δυσκολίας, διὰ τὰς θαλασσίας συγκοινωνίας εἶναι καταλληλοτάτη. Εἶναι πραγματικῶς καταπληκτικὴ ἡ αὐξήσις τοῦ ἐμπορικοῦ μας ναυτικοῦ, τὸ ὁποῖον ὄχι μόνον ἀποτελεῖ τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ἔθνικοῦ μας πλούτου, ἀλλὰ εἶναι καὶ ἡ ζωντανὴ ἀπόδειξις τῆς εὐρωστίας τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους εἰς τὰς ξένας θαλάσσας καὶ ὁ συνδετικὸς κρίκος

τῶν Ἑλλήνων τοῦ ἐσωτερικοῦ μετὰ τῶν πανταχοῦ τῆς Γῆς διεσκορπισμένων Ἑλλήνων. Κατὰ τὸ ἔτος 1934 ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία ἠρίθμει 594 ἀτμόπλοια, χωρητικότητος 1.600.000 τόννων, καὶ 700 ἱστιοφόρα συνολικῆς χωρητικότητος 56 χιλ. τόννων. Σήμερον ἡ Ἑλλάς κατέχει παγκοσμίως τὴν ἕκτην θέσιν εἰς χωρητικότητα μετὰ 1.012 πλοῦα, συνολικῆς χωρητικότητος 5.439.204 τόννους.

#### ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ — ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Τὰ σημαντικώτερα προϊόντα τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως ἦσαν τὰ *δημιώδη ἄσματα* τῆς ἠπειρωτικῆς ἰδίως Ἑλλάδος. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐνετοκρατίας (15ος καὶ 16ος αἰὼν) ἀξίαν λόγου λογοτεχνίαν ἀνέπτυξεν ἡ Κ ρ ῆ τ η. Ἐκεῖ ἐκαλλιεργήθη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Δύσεως ἡ ἱπποτικὴ ποίησις. Ἐκ τῆς περιόδου ἐκείνης σφίζονται δράματα, τῶν ὁποίων τὸ γνωστότερον εἶναι ἡ Ἐ ρ ω φ ί λ η τοῦ **Χορτάτζη**. Τὸ δὲ μακρὸν ἱπποτικὸν ἔπος τοῦ **Βιτανέντσου Κορνάρου**, ὁ Ἐ ρ ω τ ὁ κ ρ ι τ ο ς, περιέχει πραγματικὰ ποιητικὰ καλλονὰς παρὰ τὴν κουραστικὴν ἀπεραντολογίαν τῶν διαλόγων.

Ἀνωτέρα ἦτο ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ἐ π τ α ν ῆ σ ο υ, πὸ εἶχε τὸ εὐτύχημα νὰ μὴ γνωρίσῃ τουρκικὸν ζυγόν, ἐνῶ ἡ Κρήτη ὑπετάγη εἰς τοὺς Τούρκους κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἀξιόλογον ἐπίσης πνευματικὸν κέντρον τὸν 19ον αἰῶνα ἦσαν τὰ Ἰ ω ἄ ν ν ι ν α εἰς τὴν Ἠπειρον. Εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν γλῶσσαν συνετέθησαν μερικὰ ἀπὸ τὰ περιφημότερα δημοτικὰ ποιήματα. Εἰς τὰ Ἰωάννινα ἐζήσεν ὁ **Ἰωάννης Βηλαρᾶς** (1771 - 1823), ἱατρὸς τῶν υἱῶν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, σπουδαστὴς εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς φωτεινότερους Ἑλλήνας τῆς ἐποχῆς του. Ἐγραψε μύθους καὶ ἄλλα λυρικά ποιήματα εἰς τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν. Ὁ Βηλαρᾶς θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους προδρόμους τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, ταχθεὶς ἀνεπιφυλάκτως ὑπὲρ τοῦ λαϊκοῦ ἰδιώματος τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης. Εἰς τὸ περίφημον βιβλίον του « Ἡ ρομετικὴ γλῶσσα », εἰς τὸ ὁποῖον περιέχει μετὰφρασιν τοῦ Κρίτωνος τοῦ Πλάτωνος καὶ μέρος ἐκ τοῦ β΄ βιβλίου τοῦ Θουκυδίδου, προτάσσει πραγματείαν, τὴν ὁποίαν τιτλοφορεῖ « Μικρὴ ὁρμονη γιὰ τὰ γράμματα κε ὀρθογραφία τῆς ρομετικῆς γλώσσης ». Εἰς αὐτὴν προσπαθεῖ νὰ ἀπλοποιήσῃ τὴν ὀρθογραφίαν τῆς νεοελληνικῆς, καταργῶν τὰ πνεύματα καὶ τοὺς τόνους, διατηρῶν, μόνον τὸ η καὶ ο κτλ. Ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ Βηλαρᾶ ἀξιόλογα εἶναι κυρίως τὰ σατιρικά του, εἰς τὰ ὁποῖα

καυτηριάξει πρόσωπα καὶ πράγματα τῆς συγχρόνου του κοινωνίας τῶν Ἰωαννίνων.

Δημιῶδης ποιήσεις, κρητικὴ καὶ ἑπτανησιακὴ λογοτεχνία, ὄργανον εἶχον τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες διετήρησαν ζωηρὰν τὴν παράδοσιν τῆς λογίας, τὴν ὁποίαν ἐθεράπευσεν ἰδίως ἡ Ἐκκλησία. Οἱ λόγιοι τοῦ ἔθνους ἔγραφον γλῶσσαν, ἡ ὁποία διετῆρει τὸν τυπικὸν καὶ τὸν λεκτικὸν πλοῦτον τῆς ἀρχαίας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ὁ κληρὸς καὶ οἱ λόγιοι ἔγραφον ὀμιλίαις, ἱστορικὰ ἔργα καὶ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα εἰς τὴν λογίαν, ἡ ὁποία ἦτο ἡ ἐπίσημος γραφομένη γλῶσσα. Εἰς τοὺς κύκλους ἐπίσης τῶν λογίων ἐκαλλιεργήθη ποιήσεις εἰς ἀρχαίζουσιν γλῶσσαν, λυρικοῦ ἢ σατιρικοῦ περιεχομένου, τὴν ὁποίαν ἀνόμασαν φαναριωτικὴν ποιήσιν, διότι ἐκαλλιεργήθη ἰδίως εἰς τὸ Φανάριον καὶ τὰς αὐλὰς τῶν Φαναριωτῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας. Ἄλλ' ὁ καλαισθητικώτερος ἐκ τῶν Φαναριωτῶν Ἀθανάσιος Χριστόπουλος (1772 - 1847) συνέθεσε τὰ ὀνομαστὰ Βακχικὰ τοῦ εἰς ἀπλὴν γλῶσσαν, ἐνῶ ὁ τελευταῖος σημαντικὸς ἀντιπρόσωπος τῆς Φαναριωτικῆς σχολῆς Ἡλίας Τανταλίδης μετεχειρίζετο μὲ δεξιότητα καὶ τὰς δύο γλώσσας. Οὕτως ἡ νεωτέρα Ἑλλάς εἶχε δύο λογοτεχνίας, τὴν λογίαν καὶ τὴν δημιῶδη.

#### ΣΟΛΩΜΟΣ – ΒΑΛΛΑΩΡΙΤΗΣ – ΚΑΛΒΟΣ

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως ἐξῆσεν ὁ Ζακύνθιος Διονύσιος Σολωμὸς (1798 - 1857), ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὸ κορυφῶμα τῆς ἀκμῆς τῆς ἑπτανησιακῆς λογοτεχνίας. Μορφωθείς εἰς Ἰταλίαν μακρὰν τῆς λογίας παραδόσεως εἶχεν ἐπιχειρήσει νὰ γράψῃ ἰταλικὰ ποιήματα. Ἀλλὰ τὸ 1823, εὐρισκόμενος εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ συγκινηθεὶς ἀπὸ τὴν πρώτην ἐπαναστατικὴν ὀρμὴν, συνέθεσεν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν πυροβόλων τὸν περίφημον Ὑμνον εἰς τὴν Ἑλευθερίαν. Οἱ βραχεῖς καὶ ευκίνητοι στίχοι, αἱ ἐκλεκταὶ εἰκόνες καὶ ἡ λεπτότης τῶν συναισθημάτων κατέστησαν τὴν ᾠδὴν προσφιλεῖν εἰς τὸ Πανελλήνιον. Ὁ Σολωμὸς εἰργάζετο βραδέως, ἔγραφεν ὀλίγα καὶ ἐπεξεργάζετο διαρκῶς τοὺς στίχους του. Διὰ τοῦτο παρήγαγεν ὀλίγα ἀποσπάσματα μᾶλλον ἢ ἔργα ἄρτια (Λάμπρος, Κρητικὸς, Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι). Ἄλλ' ἡ λεπτὴ τεχντροπία του καὶ ἡ ἀπαράμιλλος εὐρυθμία τῆς φράσεως κατέστησαν αὐτὸν ὑπόδειγμα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους.

Φύσις ὀρηκτικώτερα ἦτο ὁ Λευκάδιος Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης (1824 - 1879 ), παραγωγικώτερος, εὐφάνταστος ἀλλὰ στερούμενος τῆς λεπτῆς καλαισθησίας τοῦ Σολωμοῦ. Σπουδάζας νομικὰ εἰς τὴν Γαλλίαν ἠγάπησε τὴν ρομαντικὴν ποίησιν καὶ ἦτο θαυμαστής τοῦ Οὐγκώ. Ὅπως οἱ Εὐρωπαῖοι ρομαντικοὶ ἐλάτρευαν τὸν Μεσαίωνα καὶ τοὺς ἰππότες, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ Βαλαωρίτης ἐλάτρευσε τὸν 17ον καὶ 18ον αἰῶνα τῆς Ἑλλάδος, τὸν ἐλληνικὸν μεσαίωνα, ὅπως ἔλεγε, τοὺς ἀρματολούς καὶ κλέφτας, τοὺς ἀγῶνας τοῦ Σουλίου κ.λ.π.



Ὁ Σολωμὸς (1798 - 1857)

Εἰς τὰ ἀξιόλογα ποιήματά του, εἰς τὰ ὅποια ἔδωσε τὸν εὐγλωττον τίτλον *Μνημόσυνα* (1857), ἔψαλε κυρίως τὰ ἀνδραγαθήματα καὶ τὰ παθήματα τῶν θρυλικῶν ἐκείνων ἡρώων. Ὁριμωτέρως τεχνοτροπίας προϊόντα εἶναι ὁ Ἀθανάσης Διάκος, ἡ Κυρὰ Φροσύνη καὶ ὁ Φωτεινός, ὁ ὁποῖος ἔμεινεν ἡμιτελής.

Ἐνῶ ὁ Σολωμὸς καὶ ὁ Βαλαωρίτης ὄργανον εἶχον τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν, ἕτερος Ζακύνθιος ποιητής, ὁ Ἀνδρέας Κάλβος (1792 - 1869) ἔγραψεν εἰς ἀρχαῖζουσαν γλῶσσαν τὰ ἀξιόλογα λυρικά του. Ὁ Κάλβος θεωρεῖται εἰς τῶν ἀρίστων ὕμνητῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, διὰ τῶν 24 Ὁδῶν του, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν καὶ τὸ μοναδικόν του ἔργον. Ἐπὶ πολὺν καιρὸν ὁ Κάλβος παρέμενεν ἀγνωστος μέχρι τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Παλαμᾶς ἀπεκάλυψε τὴν πραγματικὴν του ἀξίαν. Ἡ γλῶσσα του εἶναι ἀνώμαλος καὶ ἀνάμεικτος ἀπὸ λέξεις τῆς λογίας καὶ τῆς δημοτικῆς, ἀλλὰ αἱ ἔννοιαι του ὑψηλαί, αἱ εἰκόνες καὶ μεταφοραὶ του μεγαλειώδεις καὶ ὁ ρυθμὸς του σοβαρὸς καὶ μεγαλοπρεπής. Δικαίως σήμερον ὁ Κάλβος ὀνομάζεται ὁ Πίνδαρος τῆς νεοελληνικῆς ᾠδῆς.



Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης (1824 - 1879)

σατιρικός ἦτο ὁ Ἀνδρέας Λασκαράτος.

#### ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΤΗΣ ΛΟΓΙΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ

Τὴν λογιᾶν φαναριωτικὴν παράδοσιν ἠκολούθησαν οἱ ἀδελφοὶ **Σοῦτσοι**, καταγόμενοι ἐκ παλαιᾶς φαναριωτικῆς οἰκογενείας, οἱ ὁποῖοι ἦσαν οἱ γνωστότεροι ποιηταὶ τῆς ἐλευθερωθείσης Ἑλλάδος, κατελθόντες εἰς Ἀθήνας ἐκ Παρισίων, ὅπου εἶχον σπουδάσει. Ὁ Ἀλέξανδρος **Σοῦτσος** (1803 - 1863), εἰς τὴν ἔξαψιν τοῦ πάθους κατὰ τῶν μελῶν τοῦ Νομοτελεστικοῦ καὶ βραδύτερον κατὰ τοῦ Καποδιστριακοῦ ἢ τοῦ Ὀθωνος, εἶχε στιγμὰς σατιρικῆς εὐγλωττίας. Ἀλλ' ὁ Περιπλανώμενός του, εἰς τὸν ὅποιον κακῶς ἀπομιμεῖται τὸν Βέρωνα, εἶναι πλήρης ρομαντικοῦ στόμφου. Λυρικώτερος ἦτο ὁ Παναγιώτης **Σοῦτσος** (1806 - 1868). Ἀλλὰ τὸ νεανικόν του ἔργον Ὀδοιπόρος, καθὼς καὶ τὰ δράματά του ἔχουν ἄφθονον αἰσθηματικὴν κοινολογίαν καὶ πολὺ ὀλιγωτέραν ποίησιν ἢ δραῖσιν. Κατὰ ταῦτα οἱ ἀδελφοὶ Σοῦτσοι εἶναι εἰσηγηταὶ τοῦ ρομαντισμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τὴν λογιάν γλῶσσαν ἐχρησιμοποίησεν ἐπίσης εἰς τὰ πρωτότυπα καὶ εἰς τὰς πολλὰς μεταφράσεις του ὁ **Ἀλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβῆς** (1809 - 1892), ἀνὴρ μεγάλης μορφώσεως, γλωσσομαθῆς καὶ διπλωμάτης. Εὐθύς δὲ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἀνεξαρτησίας ἐφάνη ἐπικρατοῦσα ἡ λογιὰ γλῶσσα καὶ εἰς τὴν ποίησιν. Εἰς τοῦτο συνετέλεσεν ἡ ἴδρυσις τοῦ Πανεπιστημίου καὶ οἱ ποιητικοὶ διαγωνισμοί, οἱ ὅποιοι ἔβρον ἔθετον τὰ ποιήματα νὰ γράφονται εἰς τὴν λογιάν. Ὁ καθηγητῆς τῆς Βοτανικῆς **Θεόδωρος Ὀρφανίδης** συνέθεσεν ἐπικά καὶ σατιρικά ποιήματα εἰς ἀρχαῖζουσιν, ὁ δὲ **Δημήτριος Βερναρδάκης** διεμόρφωσεν ἴδιον γλωσσικὸν τύπον, συνθέτων τὰ ὀνομαστὰ δράματα (Μαρία Δοξαπατρή, Κυψελίδαί, Φύστα, Μερόπη).

#### ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΚΑΘΑΡΕΥΟΥΣΗΣ

Ἡ γλῶσσα τοῦ πεζοῦ λόγου ἀνέκαθεν ἦτο λογιὰ. Ἄλλ' ἀπὸ τῶν πρώτων πρὸ τῆς Ἐπανάστασεως χρόνων ὑπέστη σημαντικὴν μεταβολήν, διότι ἡ παλαιότερα ἀρχαῖζουσα ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα δὲν ἐξήρκει εἰς τὰς νέας ἀνάγκας, αἱ ὅποια ἐγεννῶντο εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν. Οἱ εὐφρόστεροι τῶν λογίων καὶ ἰδίως ὁ Κοραῆς ἠσθάνθησαν τότε τὴν ἀνάγκην νὰ ἀπλοποιήσουν τὴν γραφομένην γλῶσσαν, διὰ νὰ τὴν καταστήσουν πλέον προσιτὴν εἰς τὸν λαὸν καὶ ἱκανὴν νὰ ἐκφράζη τὰ νεώτερα νοήματα. Οὕτως ἐγεννήθη ἡ Καθαρεύουσα Νεοελληνικὴ, ὁ γλωσσικὸς δηλονότι τύπος τὸν ὅποιον μεταχειρίζομεθα σήμερον. Ἔργα δὲ ὡς ἡ ἀξιόλογος ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους τοῦ καθηγητοῦ **Κωνσταντίνου Παπαρρηγοπούλου** ἐγράφησαν εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦτο. Ἄλλ' ἡ προσπάθεια αὕτη προσέκρουσεν εἰς τὴν ἀδιαλλαξίαν τῶν ἀρχαῖζόντων, οἱ ὅποιοι ἤθελον τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν Ἀττικὴν.

#### Ο ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΝ

Εἰσηγηταί, ὅπως εἶπομεν, τοῦ ρομαντισμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπῆρξαν οἱ ἀδελφοὶ Σοῦτσοι. Ὁ ρομαντισμὸς ἐξηκολούθησε καὶ ἔλαβε μεγαλύτερας διαστάσεις μετὰ τὴν μεταπολίτευσιν τοῦ 1862. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐφάνη ἡ ἔμμετρος μετάφρασις τῶν ποιητικῶν Μελετῶν τοῦ Λαμαρτίνου ὑπὸ τοῦ **Ἀγγέλου Βλάχου** καὶ ἡ μετάφρασις τοῦ περιφήμου μυθιστορήματος τοῦ Οὐγκώ, τῶν Ἀθλίων, ὑπὸ τοῦ **Σκυλί-**

τη ἔγινε δημοφιλεστάτη. Δύο δὲ ποιηταί, ἀποθανόντες νέοι, ὁ **Σπυρίδων Βασιλειάδης** ( 1845 - 1877 ), ὁ συγγραφεὺς τῶν Ἑπτακτονικῶν καὶ τῆς Γαλατείας, καὶ ὁ **Δημήτριος Παπαρρηγόπουλος** ( 1843 - 1873 ), υἱὸς τοῦ ἱστορικοῦ, ἀντιπροσωπεύουν τὴν νέαν ταύτην φάσιν τοῦ ρομαντισμοῦ. Τέλος ὁ ὕψιμος ρομαντικὸς **Ἀχιλλεὺς Παράσχος** ( 1838 - 1895 ) ἔγραφε σχεδὸν μέχρι τέλους τοῦ αἰῶνος μὲ περισσὴν αἰσθηματολογία, ἀναμειγνύων τοὺς γλωσσικοὺς τύπους καὶ ὀλίγον περιποιοῦμενος τὴν μορφήν.

## Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ

Ἄλλ' ὁ ρομαντισμὸς δὲν προήγαγε τὴν ἐλληνικὴν λογοτεχνίαν. Ἡ ποίησις καὶ ἡ λογοτεχνία τῶν χρόνων ἐκείνων ἦσαν ποίησις καὶ λογοτεχνία λέξεων ἄνευ βαθυτέρας συγκινήσεως. Κατὰ τὰς τελευταίας λοιπὸν δεκαετίας τοῦ αἰῶνος ἤρχισεν ἡ ἀντίδρασις κατὰ τῆς καταστάσεως, ἡ ὅποια εἰς τὴν ποίησιν ἐνεφανίσθη ὡς ἀντίδρασις κατὰ τοῦ ψευδορομαντισμοῦ.

Ὁ ἐξοχώτερος τῶν λογογράφων τῶν χρόνων τούτων Ἐμμανουὴλ **Ροῦδης** ( 1835 - 1904 ) ἐδημιούργησε σκάνδαλον διὰ τοῦ νεανικοῦ του ἔργου « Πάπισσα Ἰωάννα » ( 1860 ), ἡ ὅποια, ἐνῶ φαινομενικῶς ἐκαυτηρίαζεν ὑπερβολὰς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἦτο κατὰ βάθος καυστικὴ σάτιρα τῆς ρομαντικῆς σχολῆς. Βραδύτερον διὰ τῶν μελετῶν του περὶ νεοελληνικῆς ποιήσεως ἐσατίρισε τὴν κενότητα καὶ τὴν ἀσυναρτησίαν τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως.

Ὁ Ροῦδης ἔγραψε τὰ ἔργα του εἰς ἄπταιστον καθαρεύουσαν, ἀλλ' ἦτο ἐκ τῶν θερμότερων προμάχων τῆς δημοτικῆς. Τὰς γλωσσικὰς του ιδέας ἀνέπτυξεν εἰς τὸ περίφημον ἔργον του « Τὰ Εἶδωλα ». Ὁ δὲ συγγενὴς πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν ἰδεολογίαν **Βλάσιος Γαβριηλίδης** ( 1852 - 1920 ), ἐξύψωσε τὴν δημοσιογραφίαν καὶ προσεπάθησε νὰ στρέψῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς τὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης. Οἱ 30 τόμοι τῆς Ἀκροπόλεως εἶναι ἀπὸ τὰ ὀλίγα μνημειώδη ἔργα τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος ὠξύνθη ἡ γλωσσικὴ ἔρις, διότι πολλοὶ λόγιοι προσεπάθησαν νὰ μεταχειρισθοῦν τὴν δημοτικὴν εἰς τὸν πεζὸν λόγον. Ὁ Χίος **Ἰωάννης Ψυχάρης** ( 1854 - 1909 ), γεννηθεὶς εἰς

τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνατραφεὶς εἰς Παρισίους, καθηγητὴς τῆς νεοελληνικῆς εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν τῶν Παρισίων, ἔγραψε τὸ *Ταξίδι* (1888), περίφημον γλωσσικὴν μελέτην, καὶ βραδύτερον σειρὰν ἔργων εἰς τὴν ἀπλήν ὀμιλουμένην γλῶσσαν. Ὁ Ψυχάρης ἀπέκτησεν φανατικούς ὀπαδοὺς, οἱ ὅποιοι ἐκαλλιέργησαν τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν εἰς τὴν ποίησιν καὶ τὸν πεζὸν λόγον.

Ἡ παράταξις τῶν δημοτικιστῶν ἐνισχύθη σημαντικῶς καὶ ἀπέκτησε μέγα κύρος μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ **Κωστή Παλαμᾶ**, ὁ ὅποιος ἐθεωρήθη ὡς ὁ ἐξοχώτερος ποιητὴς τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ὁ Παλαμᾶς εἶναι πρῶτον ποιητὴς λυρικός, γνήσιος εἰς τὴν συγκίνησιν καὶ ἐπιβαλλόμενος διὰ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ πρωτοτύπου ἁρμονίας τῆς μορφῆς. Ἄλλ' ὑπὲρ τὸν λυρικὸν ἵσταται ὁ διανοούμενος, ὁ ὅποιος μετὰ ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησιν καὶ κατὰ τρόπον ἴδιον ἐδέχθη τὴν εὐρωπαϊκὴν διανόησιν καὶ εἶδεν ὑπὸ νέον φῶς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν θέσιν τοῦ ἔθνους μας. Ἡ ποίησίς του, ὅπως φανερώνεται εἰς ἕν ἀπὸ τὰ ὀριμώτερα ἔργα του, τὸν *Δωδεκάλογον* τοῦ *Γύφτου*, θρηνεὶ τὰς ταπεινώσεις τῆς φυλῆς μας καὶ ὀνειρεύεται ἀνώτερον μέλλον. Ὁ Παλαμᾶς ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πλέον παραγωγικῶν καὶ δημιουργικῶν ποιητῶν μας.



Κωστής Παλαμᾶς (1859 - 1943)

Ἐν τῷ μεταξῦ παρηγγελώνισθη ὁ ρομαντισμὸς καὶ οἱ ποιηταὶ ἤρχισαν νὰ ἐπιμελοῦνται περισσότερον τὴν μορφήν. Ὁ ἡπειρώτης **Κώστας Κρυστάλλης**, ἀποθανὼν μόλις 26 ἐτῶν, προσεπάθησε νὰ ἀπομιμηθῇ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἀπλήν τεχνοτροπίαν τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων. Δύο δὲ γόνιμοι ποιηταὶ, ὁ **Βιζυηνὸς** καὶ ὁ **Δροσίνης**, εἰργάσθησαν ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἐλληνικοῦ στίχου καὶ τῆς ποιητικῆς

γλώσσης. Ὑποδειγματικὴ ἀπὸ τὴν ἀποψὶν αὐτὴν ἦτο ἡ παραγωγὴ τοῦ Γρυπάρη. Ὁ Ἰωάννης Γρυπάρης, Σίφνιος, σπουδάζας τὰ ἐγκύκλια μαθήματα εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ κατόπιν φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν, ἔγραψε τὰ ὀνομαστά σονέτα του ἀκολουθῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν συντομίαν καὶ τὴν αὐστηρότητα τῆς Παρνασσιακῆς σχολῆς. Ἡ ποιησὶς του ἔφερε τὴν αὐστηρότητα εἰς τὴν σκέψιν καὶ τὴν ἔκφρασιν. Ὁ Γρυπάρης ἠσχολήθη καὶ εἰς τὰς μεταφραστικὰς ἐργασίας καὶ ἔδωσε πραγματικῶς ὑποδειγματικὰς μεταφράσεις τῶν ἀρχαίων κλασσικῶν. Σειρὰ δὲ λεπτῶν, ἀν ὄχι πολὺ παραγωγικῶν λυρικῶν, ὡς ὁ Πορφύρας, ὁ Μαλακάσης, ὁ Χατζόπουλος κ.ἄ. ἔδειξαν τὴν λεπτὴν συγκίνησιν, τῆς ὁποίας εἶναι ἐπιδεικτικὴ ἡ νεοελληνικὴ φυλὴ.

#### ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΤΩΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΕΤΩΝ

Κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας ἀνεπτύχθη τὸ ἑλληνικὸν διήγημα.



Ἄλέξανδρος Παπαδιαμάντης (1851-1911)

Ὁ Ἄλέξανδρος Παπαδιαμάντης (1851 - 1911), ἀπὸ τὴν Σκιάθου, τύπος θρησκευτικὸς, φίλος τῆς ἀπλῆς καὶ ἀπερίττου ζωῆς, χωρὶς ματαιοδοξίαν, ἀφῆκεν εὐρὺ συγκρατικὸν ἔργον, κατὰ τὸ πλεῖστον διηγηματογραφικόν. Τὰ κυριώτερα γνωρίσματα τοῦ ἔργου τοῦ Παπαδιαμάντη εἶναι ἡ ἀγάπη τῆς θρησκείας, τῆς φύσεως καὶ τῶν ἀνθρώπων τῆς ταπεινῆς καὶ ἀπλοῦς ζωῆς, εἶναι δὲ πλήρες λυρικοῦ ταλάντου. Ἡ γλῶσσα τοῦ Παπαδιαμάντη εἶναι ἡ καθαρὴ οὐρανοῦ, ἀλλ' ἀνάμεικτος μετ' ἐκκλησιαστικὰς καὶ λαϊκὰς ἰδιωματικὰς ἐκφράσεις. Ὁ Παπαδιαμάντης θεωρεῖται ὡς

ἐξαιρέτος ἠθογράφος, τὰ δὲ πρόσωπα τῶν ἔργων του εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπλοῖ καὶ ἀφελεῖς νησιῶται καὶ χωρικοί.

Ὁ Ἄνδρέας Καρκαβίτσας ( 1860 - 1922 ), διετέλεσεν ὡς ἰατρός εἰς ἐμπορικὰ πλοῖα καὶ ἀπέβη μοναδικὸς εἰς τὴν ἐπεικόνησιν τῆς ναυτικῆς ζωῆς, ἐνῶ ἐκ παραλλήλου ἐξυμνεῖ τὰ ἤθη καὶ τῶν ὄρεινῶν καὶ πεδινῶν Ἑλλήνων μὲ μεγάλην πιστότητα καὶ εὐκρίνειαν. Ἀντιθέτως πρὸς τὸν Παπαδιαμάντην, ἐνεκολπώθη τὸ κήρυγμα τοῦ Ψυχάρη καὶ ἔγραψεν ὅλα τὰ ἔργα του εἰς τὴν δημοτικὴν. Τὰ ἔργα του διακρίνει πλοῦτος εἰς τὴν ἔκφρασιν καὶ ἀντίληψιν τῆς λαϊκῆς ψυχῆς, διὰ τοῦτο θεωρεῖται καὶ αὐτὸς ὡς ἐξαιρέτος ἠθογράφος. Τὸ ἔργον τοῦ Καρκαβίτσα, καθὼς καὶ τοῦ Παπαδιαμάντη, κατέχει ἐξαιρετικὴν θέσιν εἰς τὴν νεοελληνικὴν πεζογραφίαν.

Τὸ διήγημα καλλιεργεῖται πολὺ εἰς τὰς ἡμέρας μας καὶ ἔχει ἀξιολόγους ἀντιπροσώπους. Εὐρύτατα γνωστὸς εἶναι σήμερον ὁ **Δημοσθένης Βουτυράς**, ὁ ὁποῖος ἐπεβλήθη μὲ τὰ σύντομα καὶ ὑποβλητικὰ διηγήματά του.

Μετ' ἰδιαζούσης ἀγάπης ἐκαλλιεργήθη καὶ ἔγινεν εἶδος λογοτεχνικὸν τὸ χρονογράφημα, εἰς τὸ ὁποῖον διεκρίθησαν ἀπὸ τοὺς παλαιότερους ὁ **Κονδυλάκης**, ἀπὸ τοὺς συγχρόνους ὁ **Νιρβάνας**, ὁ **Παπαντωνίου** καὶ ὁ **Σπῦρος Μελάς**. Ὁ Μελάς ἔγραψε καὶ δράματα πολὺκροτα ( ὁ Γυιὸς τοῦ ἤσκιου, τὸ Χαλασμένο σπίτι, τὸ Ἄστρο καὶ τὸ μαῦρο ), ἐνῶ ὁ Παπαντωνίου εἶναι συγγραφεὺς πολυμερέστατος καὶ ποιητῆς ἐμπνευσμένος καὶ κριτικός. Ἐπίσης ὡς δραματικός διεκρίθη καὶ ὁ **Γρηγόριος Ξενόπουλος**, τοῦ ὁποίου τὰ δράματα ἔχουν λεπτὴν σικηνικὴν τέχνην ( Φωτεινὴ Σάντρα, Στέλλα Βιολάντη κλπ.). Ὁ Ξενόπουλος ἔγραψεν ἐπίσης ἀξιόλογα μυθιστορήματα.

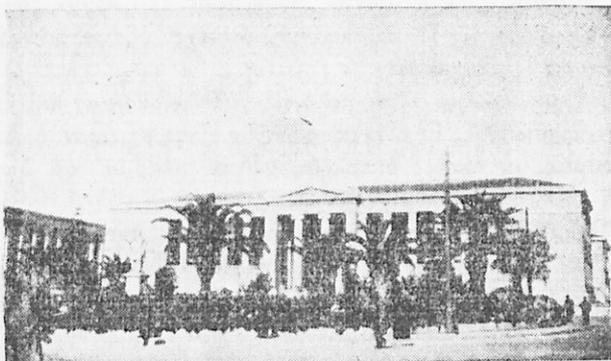
Ἄλλὰ τὸ μυθιστόρημα ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα κυρίως μετὰ τὸν πόλεμον καὶ χαρακτηρίζει τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Οἱ συγγραφεῖς ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὴν ἠθογραφίαν, καλλιεργοῦν τὴν ἀνάλυσιν καὶ ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν διανόησιν. Ἡ γλῶσσα δὲ αὐτῶν ἀπέβαλε καὶ αὐτὴ τὸν ἠθογραφικὸν χαρακτῆρα τῆς πρώτης ψυχρικῆς ἐποχῆς καὶ προσπαθεῖ νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὴν ἔκφρασιν λεπτοτέρων ἐννοιῶν καὶ εἰς τὸν τύπον τῶν προηγμένων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν.

#### ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ – Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Ἡ νεωτέρα Ἑλλὰς ἀνέπτυξε τὴν τέχνην καὶ εἰς ὅλους τοὺς κλά-

δους αὐτῆς ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἐξαιρέτους δημιουργούς. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἤρχισε νὰ ἀνοῖξῃ εὐθύς ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς πρωτεύουσας εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀλλὰ τὰ πρῶτα ἔργα, διὰ τῶν ὁποίων ἐκοσμήθη ἡ νέα πρωτεύουσα, ἦσαν κυρίως ἔργα ξένων καλλιτεχνῶν, ἰδίως Γερμανῶν. Καὶ ἡ ἐλληνικὴ ὄμως ἀρχιτεκτονικὴ δὲν ἤρχισε νὰ δώσῃ ἀξιολόγους καρπούς. Δὲν ἔχομεν ἀφθονίαν ἀρχιτεκτόνων, ἀλλ' οἱ ὀλίγοι Ἕλληνες ἀρχιτέκτονες εἶναι πραγματικοὶ δημιουργοὶ καὶ περιποιοῦν δόξαν εἰς τὴν χώραν μας. Ἐκ τούτων ἀξιολογώτεροι εἶναι οἱ ἑξῆς :

1) **Σταμάτιος Κλεάνθης** (1802 - 1862), ἐκ Μακεδονίας. Ἐ-



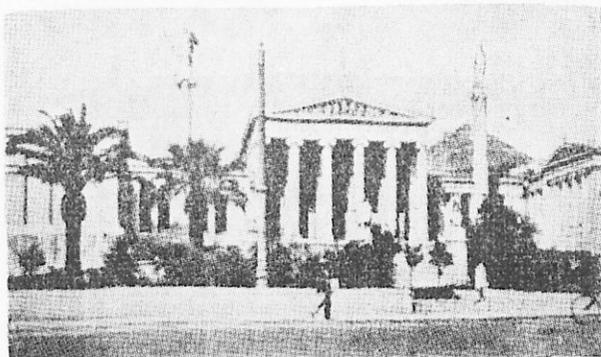
Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν

Ἡ οἰκοδομὴ ἤρχισε τὸ 1837 κατὰ σχέδιον τοῦ Δανοῦ ἀρχιτέκτονος Χριστιανοῦ Χάνσεν. Τὸ 1843 ἐκτίσθη ἡ προσθία πλευρὰ καὶ τὸ 1850 συνετελέσθη ὁλόκληρον τὸ κτίριον. Ἡ οἰκοδομὴ ἔγινε διὰ πανελληνίων ἐράνων καὶ συνδρομῶν. Ἀκολουθεῖ, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα σύγχρονα οἰκοδομήματα τῶν Ἀθηνῶν (Ἀκαδημία, Βιβλιοθήκη κλπ.), τέχνην κλασικίζουσαν.

σπούδασεν εἰς τὸ Βερολίνον καὶ κατέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἀνέλαβε δημοσίαν ὑπηρεσίαν. Ἐκτίσεν τὸ πρῶτον ἐλληνικὸν Πανεπιστήμιον εἰς τὰς ὑπηρεσίας τῆς Ἀκροπόλεως (ἤδη ἐρειπωμένον) - καὶ μερικὰς ἄλλας κατοικίας, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἰδιαιτέραν τεχνοτροπίαν, προσηρμοσμένην εἰς τὸν τόπον μας (Μέγαρον Δουκίσσης τῆς Πλακεντίας εἰς τὴν λεωφόρον Βασιλίσσης Σοφίας, Πύργος τῆς αὐτῆς δουκίσσης εἰς τὴν Πεντέλην, μέγαρον Θεοτόκη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σωκράτους).

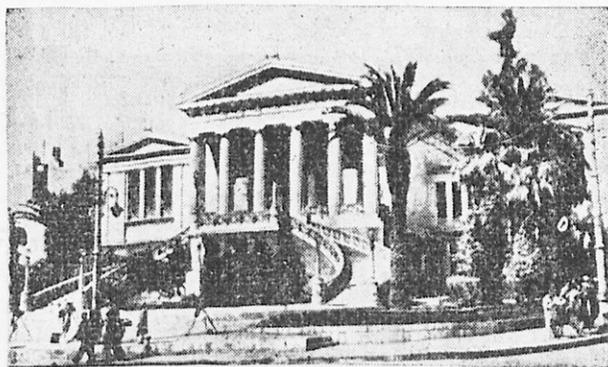
2) **Λύσανδρος Κουταντζόγλου** (1811 - 1885), ἐκ Θεσσαλο-

νίκης. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ἱταλίαν. Διεκρίθη ὡς ἀρχιτέκτων εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ὑπῆρξε μέλος πολλῶν καλλιτεχνικῶν Ἀκαδημιῶν.



Ἀκαδημία Ἀθηνῶν

Ἰδρύθη μεταξύ τῶν ἐτῶν 1859 - 1885 δαπάναις τοῦ ἐκ Μακεδονίας μεγάλου εὐεργετοῦ βραβόνου Σίνα καὶ ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Θεοφίλου Χάνσεν τοῦ νεωτέρου.

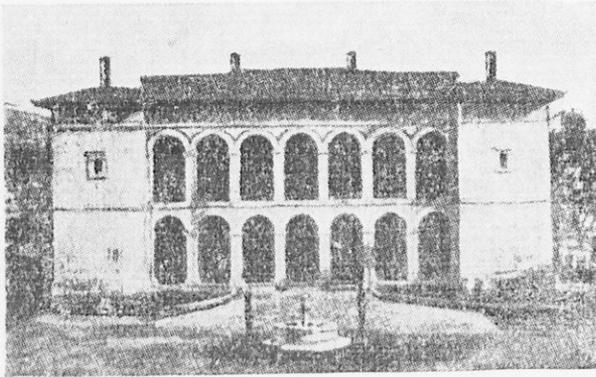


Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη

Δωρεὰ τῶν μεγάλων εὐεργετῶν ἀδελφῶν Βαλλιάνων ἐκ Κεφαλληνίας, μεγαλειμπόρων καὶ τραπεζιτῶν ( 1903 ) κατὰ σχέδιον τοῦ Δανοῦ ἀρχιτέκτονος Χάνσεν τοῦ νεωτέρου.

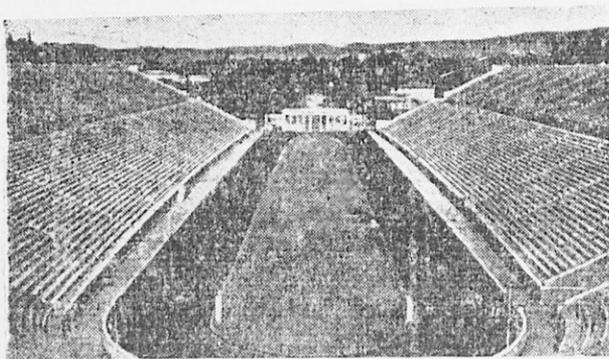
Ἐκτίσθη τὸ παλαιότερον Ἀρσάκειον, τοὺς ναοὺς τῆς Ἁγίας Εἰρήνης καὶ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ τὸν καθολικὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Διου-

σίου ἐν Ἀθήναις. Καὶ τὰ ἔργα τοῦ Καυταντζόγλου ἔχουν τὴν σφραγίδα τῆς προσωπικότητός του.



Μέγαρον Δουκίσσης Πλακεντίας.

Ἔργον τοῦ ἀρχιτέκτονος Σταματίου Κλεάνθους. Τὸ κτίριον σήμερον χρησιμοποιεῖται ὡς Βυζαντινὸν Μουσεῖον (λεωφόρος Βασιλίσσης Σοφίας, Ἀθήναι).

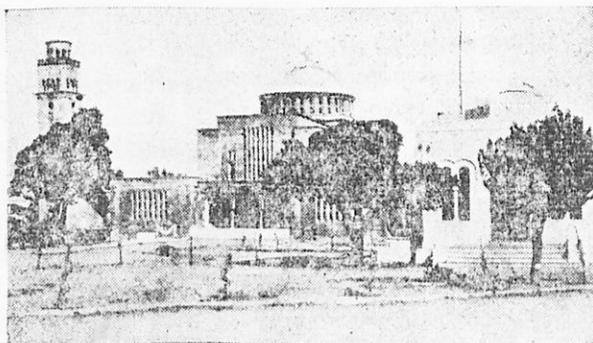


Παναθηναϊκὸν Στάδιον

Ἀναμαρμάρωσις τοῦ χώρου τοῦ ἀρχαίου Παναθηναϊκοῦ σταδίου, γενομένη τὸ 1896 κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀναστασίου Μεταξᾶ καὶ δαπάναις τοῦ μεγάλου εὐεργέτου Γεωργίου Ἀβέρωφ.

3) Ἀναστάσιος Μεταξᾶς, ὁ ὁποῖος ἐγενήθη ἐν Ἀθήναις τὸ

1863 καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. Ἔδωσε τὰ σχέδια τῆς ἀναμορφώσεως τοῦ Παναθηναϊκοῦ Σταδίου, τοῦ Αἰγυνητείου νοσοκομείου καὶ τοῦ Νοσοκομείου Συγγρού, τοῦ Νοσοκομείου τῶν Παίδων, τοῦ μεγάρου τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας καὶ ἄλλων κτιρίων τῶν Ἀθηνῶν.



Ναὸς Ἁγίου Παύλου (Κόρινθος).

Οἰκοδομὴ κατὰ σχέδιον τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀριστοτέλους Ζάχου. Εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ ὀραϊότερα μνημεῖα τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς τέχνης.

4) **Ἀριστοτέλης Ζάχος** (1879 - 1939), ἐκ Σιατίστης τῆς Μακεδονίας. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Γερμανίαν, ὅπου ἔμεινε πολὺν καιρὸν ὡς διευθυντὴς τῶν δημοσίων ἔργων τῆς Βάδης. Ἠσχολήθη ἰδιαιτέρως μὲ τὴν βυζαντινὴν ἀρχιτεκτονικὴν, καθὼς καὶ τὴν νεοελληνικὴν λαϊκὴν. Διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν δύο αὐτῶν τάσεων ἐδημιούργησε τύπον νεοελληνικῆς οἰκίας ἐξαίρετον, μὲ ὅλην τὴν γραφικότητα τῶν βυζαντινῶν οἰκοδομημάτων καὶ τὰς ἀνέσεις τῆς σημερινῆς ζωῆς (οἰκία Χατζημιχάλη, οἰκία Πάλλη, οἰκία τοῦ ἰδίου εἰς τὴν συνοικίαν Μέτς). Ἀλλὰ τὸ μέγα ἔργον τοῦ Ζάχου ἦτο ἡ ἀναστήλωσις τοῦ καέντος τὸ 1917 μεγάλου βυζαντινοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία ἐπροχώρησεν ἀρκετά, ἀλλὰ διεκόπη ἐκ τοῦ ἐπελθόντος θανάτου του, ἀποπερατωθεῖσα μόλις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Ὁ Ζάχος ἦτο εὐρυτάτης καλλιτεχνικῆς μορφώσεως ἀρχιτέκτων, ἡ ὁποία ἐξεδηλώθη κατὰ τρόπον πρωτότυπον καὶ ἀριστοτεχνικόν. Ἐκτίσεν ἐπίσης πλῆθος ναῶν (εἰς τὰς Πάτρας, τὸν Βόλον, τὴν Σιάτισταν κ.ά.), εἰς τοὺς ὁποίους συνεδύασε τὸν βυζαντινὸν τύπον μὲ τὰς σημερινὰς ἀνάγκας ἐνὸς λαοῦ.

## Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Ἡ Ζωγραφικὴ ἐκαλλιεργήθη πολὺ εἰς τὴν ἀναγεννηθεῖσαν Ἑλλάδα καὶ παρήγαγεν ἀξιολόγους καλλιτέχνας. Ἐκ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἔδωσαν πολλοὺς καλλιτέχνας, ἐξέχουν ἰδίως ἡ Κέρκυρα καὶ μετ' αὐτὴν ἡ μικρὰ καὶ γραφικὴ νῆσος τοῦ Αἰγαίου, ἡ Τήνος. Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι, ὅτι ὁλόκληροι οἰκογένειαι ἐκ τῶν νήσων αὐτῶν διετήρουν ὡς κληρονομικὸν τὸ καλλιτεχνικὸν ἄλγαντον. Θὰ μνημονεύσωμεν τὰς σημαντικωτέρας ἐκ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκαλλιέργησαν τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὴν γλυπτικὴν: 1) **Προσαλένται**. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας **Παῦλος Προσαλέντης** ἐκ Κερκύρας ἦτο γλύπτης. Οἱ ἄλλοι Προσαλένται διέπρεψαν εἰς τὴν Ζωγραφικὴν: α) **Σπυρίδων Προσαλέντης**, ἐξαιρετὸς προσωπογράφος, ἰδίως τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821. β) **Αἰμίλιος Προσαλέντης**, υἱὸς τοῦ προηγουμένου, περίφημος ὕδατογράφος. Ἠσχολήθη περὶ τὴν ἀπεικόνισιν τῆς θαλάσσης καὶ τῆς θαλασσινῆς ζωῆς. γ) **Ἑλένη Προσαλέντη**, ἀδελφὴ τοῦ προηγουμένου.

Ἐξεπόνησε προσωπογραφίας καὶ ἀγιογραφίας. δ) **Παῦλος Προσαλέντης**, ὀνεώτερος. Ἠσχολήθη μὲ θέματα τοῦ ἀνατολικοῦ βίου, τὸν ὁποῖον ἐγνώρισεν ἐν Αἰγύπτῳ.

2) **Λύτραι**. Εἰς τούτους, καταγομένους ἐκ Τήνου, ἀνήκουν τρεῖς καλλιτέχναι: α) **Νικηφόρος** (1832 - 1904), μέγας ζωγράφος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Μονάχου καὶ εἶχε συμμαθητὴν τὸν Γύζην. Τὰ ἔργα τοῦ Νικηφόρου Λύτρα (κυρίως προσωπογραφίαι) εἶναι ἀπὸ τὰ πολυτιμώτερα καλλιτεχνήματα τῆς νεω-



Νικόλαος Γύζης (1842 - 1901)

τέρας Ἑλλάδος. Οἱ δύο υἱοὶ του: β) **Νικόλαος** καὶ γ) **Περικλῆς** ὑπῆρξαν ἐπίσης ἐξαιρετοὶ ζωγράφοι.

3) **Νικόλαος Γύζης** (1842 - 1901), ἐκ Τήνου. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Γύζη ἀποτελεῖ σημαντικώτατον σταθμὸν εἰς τὴν νεοελληνικὴν ζωγραφικὴν. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ Μόναχον, ὅπου διήγαγε τὸ περισσώτερον μέρος τοῦ βίου του καὶ ἀπέθανεν. Ὁ Γύζης ἦτο ζωγράφος μεγάλης ἐμπνεύσεως καὶ ἤσκησεν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς. Ἐζωγράφησε πλῆθος προσωπογραφιῶν καὶ μεγάλων πινάκων, οἱ ὅποιοι θεωροῦνται ἔργα πολυτιμώτατα ὄχι μόνον τῆς ἑλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ζωγραφικῆς.

4) **Κωνσταντῖνος Βολονάκης** (1837 - 1907), ἐκ Κρήτης. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ Μόναχον καὶ ἀνεδείχθη ὁ ἐξοχώτερος τῶν Ἑλλήνων θαλασσογράφων (ἔργα : «Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία», «Ἡ Πυρπόλησις τῆς Τουρκικῆς ναυαρχίδος», «Ἡ Ἔξοδος τοῦ Ἄρεως» κλπ.).

5) **Γεώργιος Ἰακωβίδης** (1858 - 1932). Ἐσπούδασεν εἰς τὸ Μόναχον καὶ διεκρίθη ἰδίως εἰς προσωπογραφίας καὶ σκηνὰς τοῦ παιδικοῦ βίου (ἔργα : «Παιδικὴ συναυλία», «Παιδικὸς καυγᾶς», «Μικρὰ βᾶσανα», «τὸ Κτένισμα τῆς ἐγγονῆς» κτλ.

6) **Κωνσταντῖνος Παρθένης**, ὁ μεγαλύτερος τῶν νεωτέρων ζωγράφων τῆς Ἑλλάδος. Τὰ ἔργα του διακρίνει λιτότης καὶ ἐγκράτεια καὶ βαθεῖα αἰσθησις τοῦ περιπτοῦ, πρὸ πάντων δὲ βαθεῖα πνευματικότης καὶ ἰδεαλισμός.

Τὸ πλῆθος τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ζωγράφων εἶναι πολὺ, ἡ δὲ καλλιέργεια τῆς τέχνης αὐτῆς ἀποδεικνύει τὴν κληρονομικὴν τάσιν τοῦ Νεοέλληνοσ πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν.

## Η ΓΛΥΠΤΙΚΗ

Ἡ κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὴ τέχνη, ἡ Γλυπτικὴ, ἐκαλλιεργήθη εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα μὲ πολὺν ζῆλον, ἀνεδείξε δὲ καὶ αὐτὴ μερικὰς οἰκογενεῖας λεπτῶν καλλιτεχνῶν. Ἐκ τούτων ἀναφέρομεν τοὺς ὀνομαστοτέρους :

1) Οἱ **Σῶχοι**, ἐκ Τήνου, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκουν δύο ἐξαίρετοι γλύπται : ὁ **Λάζαρος Σῶχος** (1862 - 1911) καὶ ὁ **Ἀντώνιος Σῶχος** (γεν. 1888). Ὁ πρῶτος ὑπῆρξε πραγματικὸς διδάσκαλος (maître). Ἐνεπνέετο ἀπὸ τὴν φύσιν καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα. Ἀπὸ τὴν πρῶτην ἔλαβε τὴν ἀλήθειαν, ἀπὸ τὴν δευτέραν τὴν λιτότητα, τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν ἀρμονίαν. Κατεσκεύασε προτομάς καὶ συμπλέγματα. Ὁ δευτερός, καθηγητὴς τοῦ Πολυτεχνείου, ἐμπνέεται

Ν. Γκουλής : « Τὸ κρυφὸ σχολειὸν » ( ἡ ὑπόθεσις εἶναι παρμένη ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς σαλκιβέζς τοῦ "Πόντου μας" )





Ν. Γύζη : « Τὸ τάμα » ( ἡ δρόμοις παρμένη ἀπὸ τὰ ἐλληνικὰ ἔθνη ). Ἐψιλά ἀριστέρε τὸ ἐκκλήσκει τοῦ ἀγίου τοῦ εἶνε  
τὸ τάμα: δεξιᾷ ἢ κόρη ποῦ ἔκανε τὸ τάμα γιὰ τὸν πόνο τῆς, μαζί με τὴ μάνα τῆς.

ἀπὸ τὰς ἀρχαϊκὰς μορφὰς καὶ διακρίνεται διὰ τὴν λιτότητα καὶ τὴν σαφήνειαν.

2) Οἱ **Φυτάλοι**, τέσσαρες : οἱ Λάζαρος, Γεώργιος, Μᾶρκος καὶ Ἰωάννης. Διακρίθη περισσότερο ὁ **Λάζαρος Φυτάλης** (1831 - 1909), ὁ ὁποῖος ἠκολούθησε κλασσικίζουσαν τεχνοτροπίαν. Κατεσκεύασε προτομὰς, συμπλέγματα, ἀνδριάντας καὶ ἐπιτύμβια μνημεῖα (ἀνδριάντες τῶν Γρηγορίου Ε', Κανάρη, Καραϊσκάκη, Σολωμοῦ κλπ.).

3) **Δ. Δρόσης** (1843 - 1884). Ἐσπούδασεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὸ Μόναχον καὶ ἠκολούθησεν εἰς τὴν τέχνην τοῦ τὸν νεοκλασσιциσμὸν (Μνημεῖον Δ. Ὑψηλάντου, ἀετώματα καὶ ἀγάλματα Συναίας Ἀκαδημίας, ἀνδριάς Βαρβάκη εἰς τὸ Ζάππειον κ.τ.λ.).



Γ. Ἰακωβίδης : « Τὰ πρῶτα βήματα ».

4) **Ἰ. Βιτσάρης** (1843 - 1892). Μολονότι βραχύβιος καὶ αὐτός, ὅπως καὶ ὁ Δρόσης, ἐπλούτησε τὴν χώραν μας μὲ μερικὰ ἐξαιρετὰ ἔργα. ἠκολούθησε τὸν ρεαλισμὸν, ἀλλὰ δὲν λείπει ἀπὸ αὐτὸν ἡ ὑψηλὴ πνοὴ τῆς κλασσικῆς τέχνης. Κατεσκεύασε πολλὰ, ἰδίως ἐπιτύμβια μνημεῖα.

5) **Δ. Φιλιππότης** (1840 - 1920), ἐκ Τήνου, διακρίθει ἰδίως εἰς τὴν παράστασιν προσώπων τοῦ καθημερινοῦ βίου, εἰς τὰ ὅποια διακρίνει τις τὰς ἐξαιρετοὺς ἀνατομικὰς του γνώσεις (« Ἐυλοθραύστης », « ὁ Μικρὸς ψαῖς », « ὁ Θεριστής »).

6) **Γ. Βιτάλης** (1840 - 1901), νεοκλασσικός. Ἔργον του σημαντικὸν ὁ ἀνδριάς τοῦ Γιάδστωνος πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου.

7) **Γιαννούλης Χαλεπᾶς**. Ἐγενήθη ἐν Τήνῳ τὸ 1854 καὶ ἀπε-

βίωσε τὴν 15ην Σεπτεμβρίου 1938. Ὁ ἐξάιρετος αὐτὸς καλλιτέχνης εἶχε σκληρὰν μοῖραν, καταδικασθεὶς νὰ διέλθῃ τὸ περισσότερο τοῦ βίου του ὡς φρενοβλαβὴς εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα. Ἀνακτῆσας τὴν πνευματικὴν του διαύγειαν καὶ τὴν δημιουργικὴν του ἔμπνευσιν



Γ. Ἰακωβίδης : « Τὸ μάνιο τοῦ μικροῦ ».

ἐργατεστάθῃ πρὸ τοῦ τελευταίου πολέμου εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου καὶ ἀπέθανεν εἰς βαθὴν γῆρας. Εἶναι πραγματικὸς δημιουργὸς καὶ κάμνει κατάπληξιν ἡ δύναμις του εἰς τὴν ἔκφρασιν καὶ ἡ ψυχικότης τοῦ ἔργου του. Ἔργα του : « ἡ Κοιμωμένη », « ὁ Σάτυρος παίζων μετὸν ἔρωτα », « ἡ Φιλόστοργος μήτηρ » κ.ἄ.

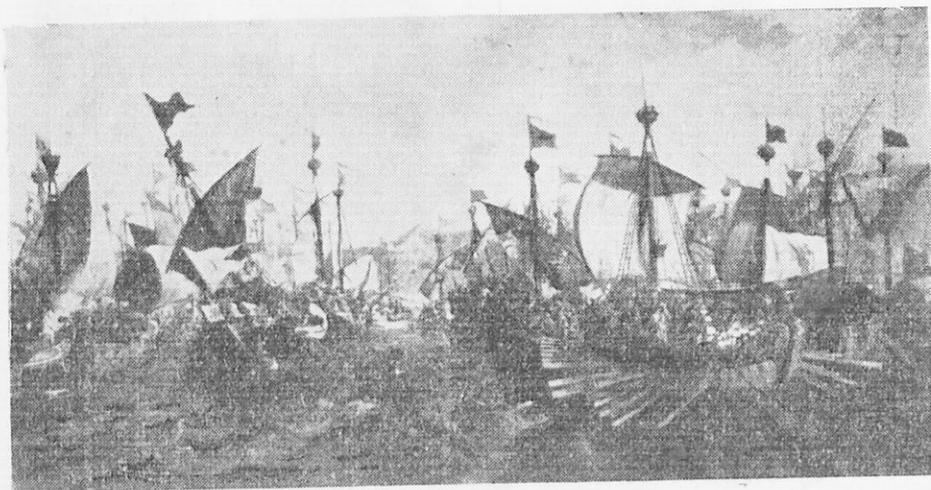
8) Κ. Δημητριάδης, ἐκ Στενημάχου (1881 - 1944).

9) Θ. Θωμόπουλος, ἐκ Σμύρνης (ἐγεννήθη τὸ 1878).

10) Μιχ. Τόμπρος, ἐξ Ἀθηναίων (ἐγεννήθη τὸ 1889).



Νικηφόρου Λύτρα : « Τὸ λιβάνισμα ».



Κ. Βολονάκη : « Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία ».

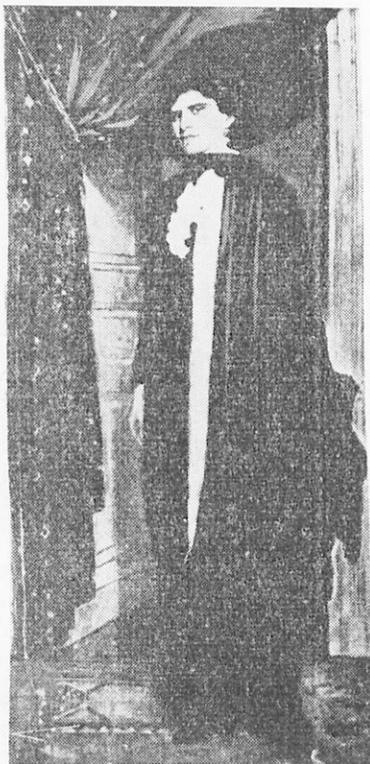
Οἱ δύο τελευταῖοι γλύπται εἶναι ἐκ τῶν ἐπιζώντων καλλιτεχνῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος καὶ ἐξακολουθοῦν μὲ πολὺν ζῆλον καὶ μὲ ἐπιτυχίαν τὴν γλυπτικὴν παράδοσιν τῆς χώρας μας.

## Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας καὶ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος μας ἡ μόνη μουσικὴ ἦσαν τὰ κλέφτικα καὶ τὰ ἄλλα δημοτικὰ τραγούδια. Τὸ μέλος τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν, τὸ ὁποῖον προῆλθεν ἀπὸ τὴν βυζαντινὴν μουσικὴν καὶ ἀνεμείχθη μὲ πολλὰ ἀνατολικὰ στοιχεῖα, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔλαβε χρῶμα καθαρῶς ἑλληνικὸν καὶ ἀπετέλεσε τὴν λαϊκὴν ἑλληνικὴν μουσικὴν. Ἡ μουσικὴ αὕτη δὲν ὕστερεῖ εἰς κάλλος καὶ εἰς τέχνην οὐδεμιᾶς ἄλλης.

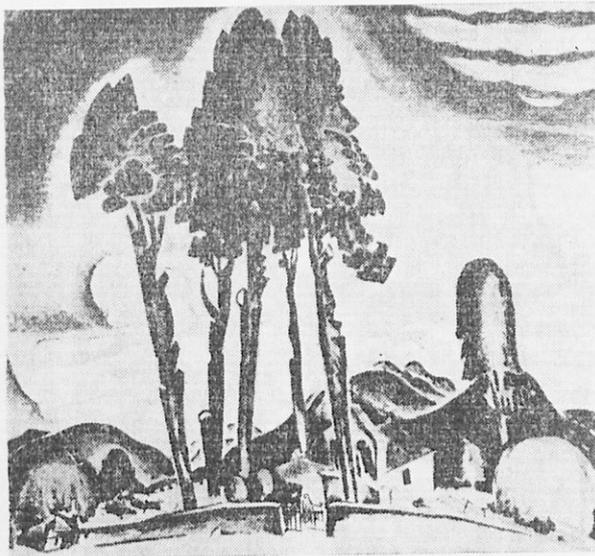
Ἡ εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ καὶ ἡ διδασκαλία αὐτῆς διὰ πρῶτην φορὰν ἤλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τοῦ Καποδιστρίου. Βραδύτερον, ἐπὶ τῶν Βαυαρῶν καὶ τοῦ Ὁθωμανοῦ, τὸ ἑλληνικὸν κοινὸν ἤρχισεν ὀλονέν καὶ περισσότερον νὰ ἐξοικειοῦται πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν. Χάρις εἰς τὴν στρατιωτικὴν μουσικὴν καὶ εἰς τὰ διάφορα μουσικὰ θέατρα, σοβαρὰ ἢ ἐλαφρὰ ( μελόδραμα ἢ ὀπερέτα ), ἤρχισε νὰ διαφαίνεται ἡ ἀγάπη τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν.

Ἡ πρῶτη ἀνοσις τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς εἰς τὸν τόπον μας εἶναι ἡ κ α ν τ ἄ δ α, ἡ ὁποία, ἐκ τῆς Ἑπτανήσου τὸ πρῶτον διαδοθεῖσα εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, ἀπέληξεν εἰς τὴν ὠραίαν Ἀ θ η ν α ἰ κ ῆ ν κ α ν τ ἄ δ α ν, ἡ



Κ. Παρθένου: « Προσωπογραφία τῆς κ. Π. ».

ὅποια ἀνεπλήρου τὴν χορφιδίαν τῶν ἄλλων λαῶν καὶ ἐγνώρισεν ἡμέρας δόξης. Τὰ μελωδικώτατα τραγούδια τῆς ἐλληνικῆς καντάδας, τὰ ὅποια ἦσαν ἐνδεδυμένα τὸ ἔνδυμα τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς τέχνης, εἶναι πλήρη ἐλληνικοῦ ἀρώματος καὶ δροσερότητος, ἡ ὅποια πολλὰ ὑπισχνεῖτο διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς μουσικῆς. Ἄλλὰ ἡ καταπληκτικὴ πρόοδος τῆς μουσικῆς εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἡ ραγδαία εἰσδύμησις αὐτῆς εἰς ὅλας τὰς χώρας ἐδημιούργησε καὶ εἰς



Κ. Παρθένη : « Τὸ ἐκκλησάκι ποῦ ἔμοιαζε μὲ λογισμό κρυφὸ ».

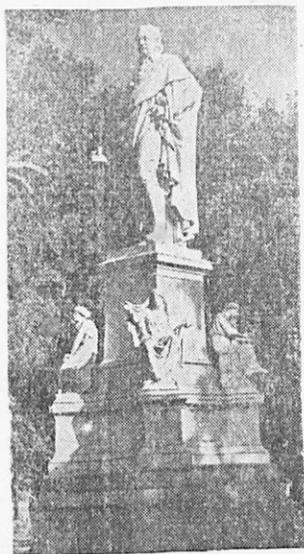
Ἄ Παρθένη εἶναι ὁ εἰσηγητὴς καὶ ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἐμπρεσσιονισμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα, περὶ τοῦ ὁποίου ἴδε ὑπόμνημα εἰκόνας σελ. 261 καὶ 262.

τὴν Ἑλλάδα μίαν κίνησιν πρὸς τὴν καθαρὰν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν, ἡ ὅποια ἐπέφερε τὴν ἀνακοπὴν τῆς ἐξελίξεως τῆς ἐλληνικῆς μουσικῆς. Ἐν τούτοις πολλοὶ Ἕλληνες μουσικοί, πραγματικοὶ δημιουργοί, διεῖδον τὸ κακὸν καὶ προσεπάθησαν ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ ἐλληνικῶν στοιχείων καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς τεχνικῆς νὰ δημιουργήσουν ἐθνικὴν νεοελληνικὴν μουσικὴν. Ἀναφέρομεν τοὺς σημαντικωτέρους ἐξ αὐτῶν :

1) **Νικόλαος Μάντζαρος**, μελοποιήσας τὸν Ἐθνικὸν Ὕμνον καὶ γράψας μερικὰς θρησκευτικὰς συνθέσεις.

2) **Νικόλαος Μεταξάς**, ἐκ Κεφαλληνίας, γράψας τὸ μελοδράμα *Μᾶρκος Μπότσαρης*.

3) **Παῦλος Καρρέρ**, ἐκ Ζακύνθου, συνθέσας διάφορα μελοδράματα ἑλληνικῆς ὑποθέσεως: *Μᾶρκος Μπότσαρης*, *Κυρά Φροσύνη*, *Μαραθῶν — Σαλαμίς*, *Δέσπω ἡρώις τοῦ Σουλίου* κ.τ.λ.



Λ. Δρόση: «Ο Βαρβάκης».



Γ. Βιτάλη: «Ο Γλάδστον».

4) **Σπυρ. Ξύνδας**, ἐκ Κερκύρας, συνθέτης τοῦ μελοδράματος, *ὑποψήφιος βουλευτής*.

“Όλοι οἱ ἀνωτέρω καλλιτέχνηται ἦσαν Ἑπτανήσιοι. Ἡ Ἑπτανήσος εἶχε γνωρίσει πολὺ ἐνωρίτερον τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν καὶ πολὺ ἐνωρίς ἐκάμει αὐτὴν κτῆμα της. Ἡ νεωτέρα γενεὰ τῆς Ἑπτανήσου ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ δύο ἀξιολόγους μουσικὰς φυσιογνωμίας, τὸν Σαμάραν καὶ τὸν Λαυράγγαν.

5) **Σπῦρος Σαμάρας**, ἐκ Κερκύρας, δραματικὸς μουσουργός,

τοῦ ὁποίου ἡ φήμη ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς Ἑλλάδος. Ἐκ τῶν μελοδραμάτων του καταπληκτικὴν ἐπιτυχίαν ἐσημείωσαν τὰ: *Flora mirabilis* καὶ *Made moiselle Belle Isle*, πολλὰ δὲ ἐκ τῶν μικρῶν του τραγουδιῶν εἶναι γνωστότατα καὶ χαριέστατα.

6) **Διονύσιος Λαυράγκας**, ἐκ Κεφαλληνίας, ὁ ὁποῖος κατηνάλωσεν ὅλην του τὴν ζωὴν εἰς τὴν ἰδέαν τῆς δημιουργίας ἐθνικοῦ μελοδράματος. Ὁ Λαυράγκας, δεξιότεχνος μουσικός, ἠθέλησε νὰ ἀναπτύξῃ ἑλληνικὰ θέματα διὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς τεχνικῆς καὶ ἔδωκε μερικά ἀξιόλογα δείγματα τῆς προσπάθειάς του αὐτῆς: *Εἰσαγωγή* καὶ *Φούγκα*, *Σουίτα* καὶ τὰ τέσσαρα μελοδράματα: *Μάγισσα*, τὰ *Δύο ἀδελφία*, *Διδώ*, *Λυτρωτής*.

7) **Ναπολέον Λαμπελέτ** καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφὸς **Γεώργιος**

**Λαμπελέτ**. Ὁ πρῶτος ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν λαϊκῶν τραγουδιστῶν καὶ συνθετῶν ἐλαφροῦς μουσικῆς, ἐνῶ ὁ δεύτερος ἐπίστευσεν εἰς τὴν δημιουργίαν ἐθνικῆς μουσικῆς καὶ συνέθεσε τὸ ἀξιόλογον ἔργον *Γιορτή*, τὸ ὁποῖον ἔχει ἑλληνικὸν χροῶμα.

8) **Κόκκινος** καὶ **Στρουμπούλης**. Ἀμφότεροι ἠσχολήθησαν μὲ τὸ ἑλληνικὸ τραγούδι. Τὰ ὀραιότερα τραγούδια των ἐκτελοῦνται καὶ σήμερον μὲ πολλὴν ἀγάπην.

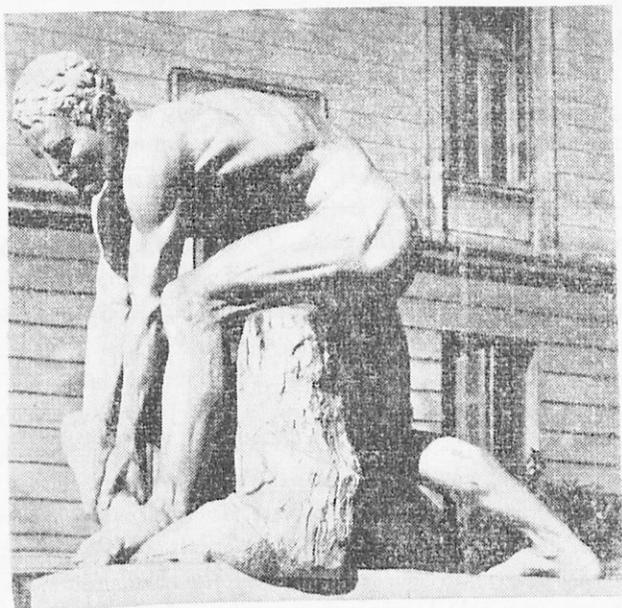
9) Ὁ **Μανώλης Καλομοίρης**, ὁ ὁποῖος ἔθεσεν ὡς δόγμα πίστεως τὴν δημιουργίαν ἐθνικῆς μουσικῆς καὶ μὲ τὸ πνεῦμα αὐτὸ εἰργάσθη πάντοτε. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν μᾶλλον πολυγράφων ἑλλήνων συνθετῶν. Γνωστότατα εἶναι τὰ δύο του μελοδράματα: *Πρωτομάστορας* καὶ *Δακτυλίδι* τῆς *Μάννας* καὶ τὰ δύο του μεγάλα συμφωνικά ἔργα: *Λεβεντιά* καὶ ἡ συμφωνία τῶν *Ἀνίδεων* καὶ *καλῶν ἀνθρώπων*.



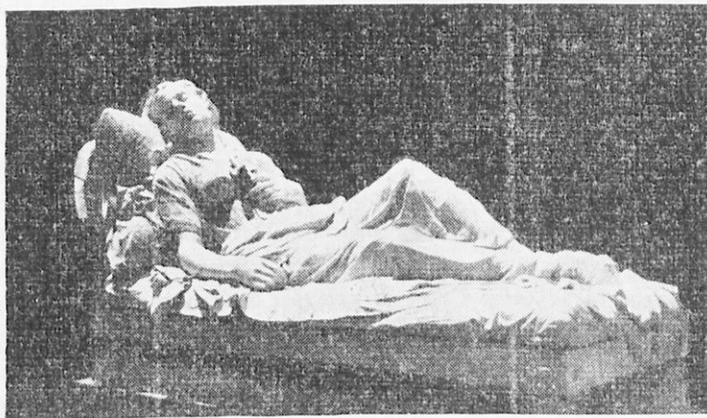
Λ. Φυτάλη:

«Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄».

φωνικά ἔργα: *Λεβεντιά* καὶ ἡ συμφωνία τῶν *Ἀνίδεων* καὶ *καλῶν ἀνθρώπων*.



Δ. Φιλιππότη : «Ο Ξυλοθραύστης».



Γιαννούλη Χαλεπά : «Η κοιμωμένη».

Ἐπίσης τὴν ἰδίαν ὁδὸν πρὸς δημιουργίαν ἔθνικῆς μουσικῆς βαδίζουν οἱ μουσικοὶ **Μάριος Βάρβογλης, Γεώργιος Σκλάβος**, ὁ δὲ **Αἰμίλιος Ριάδης**, ἐκ Μακεδονίας, ἀποθανὼν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ἔγραψεν ὠραϊότατα τραγοῦδια, εἰς τὰ ὁποῖα μετεχειρίσθη μακεδονικὰ λαϊκὰ μοτίβα. Ὁ Σπ. Σπάθης ἠσχολήθη μὲ τὴν ἑναρμόνισιν τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. Ἄλλοι ἀξιόλογοι μουσικοὶ εἶναι ὁ **Πέτρος Πετρίδης, Γεώργιος Πονηρίδης, Δημ. Λεβίδης κ. ἄ.** Ὁ δὲ **Δημήτριος Μητρόπουλος** (1896 - 1960), ἐκτὸς τῆς μεγάλης του μουσικῆς μορφώσεως καὶ τῆς ἐξαιρετικῆς του ἐπιδόσεως εἰς τὸ κλειδοκύμβαλον καὶ τὴν σύνθεσιν, ἀπέκτησε διεθνῆ φήμην ὡς διευθυντῆς ὀρχήστρας.

#### ΓΕΝΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΙΣ

Ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέρας τῆς νεωτέρας ἱστορίας, ἀφοῦ ἐγνωρίσαμεν τὰς περιπετείας τοῦ Ἔθνους μας, τὸν ἔνδοξον ἀγῶνά του ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας καὶ τὸν ἐλευθερον βίον ἑκατὸ περίπου ἐτῶν. Μολοντί εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἐθνῶν περίοδος ἑκατὸν ἐτῶν δὲν εἶναι μακρά, ἐν τούτοις τὸ Ἔθνος μας κατὰ τοὺς ὀλίγους αὐτοὺς χρόνους ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ σημαντικωτάτας προόδους καὶ δύναται νὰ εἶναι ὑπερήφανον, διότι ἑνωρὶς κατέλαβε τὴν προσήκουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης. Ἄν μάλιστα λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Ἑλλάς μετὰ τὸν Ἀγῶνα τοῦ 1821 ἐξῆλθε τελείως κατεστραμμένη καὶ ἐξηντλημένη καὶ ὅτι ἔπρεπε τὸ πᾶν νὰ δημιουργήσῃ ἐκ τοῦ μηδενός, ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἀληθὲς θαῦμα ἐπετελέσθη καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη μας πρὸς τὰς προγενεστέρους γενεάς πρέπει νὰ εἶναι μεγάλη.

Ἡ σημερινὴ Ἑλλάς ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ εἰς τὸν πολιτισμένον κόσμον κράτος ὀργανωμένον, γεωργίαν, ἐμπόριον, βιομηχανίαν καὶ γενικῶς οἰκονομίαν πού συναγωνίζεται τὴν οἰκονομικὴν κίνησιν τῶν προηγμένων κρατῶν· ἐπίσης πνευματικὴν πρόοδον καὶ καλλιτεχνικὴν ἐπίδοσιν ἐφάμιλλον πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν καὶ ἀνταξίαν τῆς ἱστορικῆς μας παραδόσεως. Ὁ ἑλληνικὸς τέλος λαὸς, ὁ ἄλλοτε πτωχός, ἀμόρφωτος καὶ περιφρονημένος ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν, σήμερον εὐρίσκεται εἰς τὸν στίβον τοῦ συναγωνισμοῦ καὶ ἀγωνίζεται ἰσοῦ μετὰ τῶν πλέον ἀνεπτυγμένων λαῶν ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τοῦ πολιτισμοῦ. Δὲν θὰ εἶναι μάλιστα ὑπερβολή, ἂν ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ὁ ἐξαιρετικὸς ἑλληνικὸς λαὸς εἶναι προωρισμένος νὰ ἀνασυστήσῃ καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ζωὴν τὸν γνήσιον ἑλληνικόν

πολιτισμόν, ἀπὸ τὸν ὅποῖον ὅλοι ἀντλοῦν ὡς ἀπὸ ἀστείρευτον πηγῆν.

Αἱ παλαιότεραι γενεαὶ εἰργάσθησαν ὅσον ἦτο δυνατόν διὰ τὸ ἔργον αὐτὸ καὶ μάλιστα μὲ δυσκολίας πολλάκις ἀνυπερβλήτους. Εἰς τὰς νεωτέρας γενεὰς ἐναπόκειται νὰ συνεχίσουν καὶ νὰ συμπληρώσουν τὸ ἔργον αὐτῶν καὶ ἰδιαιτέρως εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι περνοῦν ἀπὸ τὰ θρανία τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου. Θὰ συναντήσουν καὶ αἱ νεώτεροι γενεαὶ ἐμπόδια, ἴσως μάλιστα καὶ περισσότερα καὶ σοβαρώτερα, ἀλλὰ οὐδέποτε πρέπει νὰ χάσουν τὴν αἰσιοδοξίαν καὶ τὴν πίστιν των εἰς τὸ μέλλον τῆς φυλῆς μας.

Ἡ πατρίς, ἣ ὅποια σᾶς ἔφερε μέχρι τοῦ σημείου αὐτοῦ καὶ σᾶς παρέσχε τὰ μέσα νὰ τελειώσετε τὸν γυμνασιακὸν σας κύκλον καὶ νὰ συνεχίσετε τὰς σπουδὰς σας καὶ εἰς ἀνωτέρας σχολὰς καὶ νὰ ἀποδουθῆτε εἰς τὸν κοινωνικὸν ἀγῶνα, ἔχει αὐτὴν τὴν ἀπαίτησιν ἀπὸ ὅλους σας, νὰ μὴ τὴν λησμονήσητε καὶ νὰ μὴ τὴν ἐγκαταλείψετε ποτέ.

**ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ**  
**ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ**  
**ΤΩΝ ΝΕΩΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ**

19ος Α Ι Ω Ν

1814			Ἰδρυσις Φιλικῆς Ἑταιρείας
1815			Συνέδριον τῆς Βιέννης
1820			Ἀνεξαρτησία Ν. Ἀμερικῆς
1823			Δόγμα τοῦ Μονρόε
1821			Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις
»	Φεβρουαρίου	22	Εἴσοδος Ὑψηλάντου εἰς Μολδαβίαν
»	Μαρτίου	23	Κατάληψις Καλαμῶν
»	»		Ἐπιβίβασις τῆς ἐπαναστατικῆς σημαίας ἐν Ἁγίᾳ Λαύρα
»	Ἀπριλίου	10	Ἀπαγορισμὸς Πατριάρχου
»	»	20	Μάχη Ἀλαμάνας. Θάνατος Διάκου ( 23 Ἀπριλ. ).
»	Μαΐου	8	Μάχη Γραβιάς
»	»	13 - 14	Μάχη Βαλτετσίου
»	»	20	Πυρπόλησις φρεγάτας ἐν Ἐρεσσῶ ( Παπανικολῆς )
»	Ἰουνίου	7	Μάχη Δραγατσάνου
»	Αὐγούστου	26	Μάχη Βασιλικῶν
»	Δεκεμβρίου	24	Πρώτη ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἑθνικὴ Συνέλευσις
1822	Ἰανουαρίου	1	Τὸ Ἀ' Σύνταγμα
»	»	12	Ἄλωσις Ἀμφοκορινθῶν
»	Μαρτίου	30	Καταστροφή τῆς Χίου
»	Ἰουνίου	6 - 7	Πυρπόλησις τουρκικῆς ναυαρχίδος ὑπὸ Κανάρη
»	Ἰουλίου	4	Μάχη εἰς Πέτα
»	»	26	Μάχη Δερβενακίων. Καταστροφή τοῦ Δράμαλη
»	Νοέμβριος		Πρώτη πολιορκία Μεσολογγίου
1823	Μάρτιος		Δευτέρα Ἑθνικὴ Συνέλευσις ἐν Ἄστρει
»	Αὐγούστου	11	Μάχη Καρπενησίου. Θάνατος Μάρκου Μπόστρη
»	Δεκεμβρίου	24	Ἀφίξις Βύρωνος εἰς Μεσολόγγιον
1824	Μάρτιος		Ἐπέμβασις Μεχμέτ Ἀλῆ Αἰγύπτου
»	Ἀπρίλιος		Καταστολὴ ἐπαναστάσεως Κρήτης

1824	Ἰουνίου	20	Καταστροφή Ψαρῶν
»	Αὐγούστου	28	Ναυμαχία Γέροντα
1825	Ἰανουάριος		Κάθειρξις Κολοκοτρώνη
»	Φεβρουαρίου	12	Ἀπόβασις τοῦ Ἱμπραήμ εἰς Πελοπόννησον
»	Ἀπριλίου	7	Μάχη παρὰ τὸ Κρεμμυδι
»	»	15	Β' Πολιορκία Μεσολογγίου
»	Μαΐου	20	Μάχη παρὰ τὸ Μανιάκι. Θάνατος Παπαφλέσσα
»	Ἰουλίου	4	Θάνατος Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου
1826	Ἰανουάριος		Γ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις Ἐπιδαύρου
»	Ἀπριλίου	10 - 11	Ἔξοδος Μεσολογγίου
»	Ἰουλίου	6	Ἰουλιανὴ Σύμβασις Λονδίνου
»	Αὐγούστου	13	Κατάληψις Ἀθηνῶν ὑπὸ Κιουταχῆ
»	Νοεμβρίου	24	Φονικὴ νύξ Ἀραχῶβης
1827	Φεβρουάριος		Μάχη παρὰ τὸ Δίστομον
»	Μαρτίου	30	Ἐκλογὴ Καποδιστρίου ὡς Κυβερνήτου
»	Ἀπριλίου	23	Θάνατος Καραϊσκάκη
»	»	24	Καταστροφὴ Φαλήρου
1828	Ἰανουάριος	6	Κάθοδος Καποδιστρίου εἰς Ἑλλάδα
1829	Μαρτίου	10	Πρωτόκολλον Λονδίνου
»	Ἰουλίου	11	Δ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐν Ἄργει
»	Σεπτεμβρίου	12	Μάχη Πέτρας
1830	Ἰανουαρίου	22	Β' Πρωτόκολλον Λονδίνου
1831	Σεπτεμβρίου	27	Δολοφονία Καποδιστρίου
1832	Ἀπρίλιος		Ἐκλογὴ Ὀθωνος. Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐν Προνία
1833	Ἰανουαρίου	25	Κάθοδος Ὀθωνος εἰς Ἑλλάδα
1833 - 1862			Βασιλεία - Ἀντιβασιλεία μέχρι τοῦ 1836
1834			Γερμανικὴ τελωνειακὴ ἔνωσις
1835			Ἀθῆναι πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου
1837			Ἰδρυσις Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
1843			Ἐπανάστασις 3ης Σεπτεμβρίου — Σύνταγμα
1848			Παρισινὴ ἐπανάστασις Φεβρουαρίου. — Ἐπανάστασις Μαρτίου ἐν Βιέννῃ καὶ Βερολίνῳ. — Γερμανικὴ Ἐθνοσυνέλευσις. — Κοινοβούλιον Φραγκφούρτης
1852 - 1870			Ναπολέον Γ' αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων
1853 - 1856			Κριμαϊκὸς πόλεμος
1859			Ἰταλικὸς πόλεμος — Ἐνωσις Ἰταλίας
1862			Ἔξωσις τοῦ Ὀθωνος
1863 - 1913			Γεώργιος Α' βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων — Σύνταγμα τοῦ 1863
1866			Γερμανοαυστριακὸς πόλεμος
»			Κρητικὴ ἐπανάστασις
1870			Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία

1870 - 1871	Γαλλογερμανικὸς πόλεμος — Γερμανικὴ Ἐνωσις καὶ Αὐτοκρατορία
1877 - 1878	Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος
1878	Συνθήκη τοῦ Βερολίνου
1881	Προσάρτησις τῆς Θεσσαλίας
1885	Σερβοβουλγαρικὸς πόλεμος
1897	Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος
20ὸς Αἰὼν	
1904 - 1905	Ρωσοϊαπωνικὸς πόλεμος
1908	Νεοτουρκικὴ ἐπανάστασις
1909	Ἐπανάστασις Γουδῆ
1912 - 1913	Βαλκανικὸς πόλεμος
1912	Κατάληψις Θεσσαλονίκης ( 26 Ὀκτωβρίου )
1913	Πτώσις Ἰωαννίνων ( 21 Φεβρουαρίου )
»	Συνθήκη Λονδίνου ( 17 Μαΐου )
»	Βουλγαρικὸς πόλεμος — Εἰρήνη Βουκουρεστίου ( 28 Ἰουλίου ) — Εἰρήνη Ἀθηνῶν ( 1 Νοεμβρίου )
1914 - 1918	Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος
1939	Νέος παγκόσμιος πόλεμος

## ΠΙΝΑΞ ΕΙΚΟΝΩΝ

1.	Μέττερνιχ .....	σελ.	9
2.	Μονρόε .....	»	11
3.	Κουμπούρες .....	»	12
4.	'Αλέξανδρος 'Υψηλάντης .....	»	16
5.	Πιστόλες και σφαίρες .....	»	18
6.	Χουρσίτ πασάς .....	»	24
7.	Τὸ Λάβαρον τῆς 'Επανάστασεως .....	»	25
8.	'Ο Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός .....	»	26
9.	Δίκροτον .....	»	28
10.	Γολέτα .....	»	28
11.	Σκούνα .....	»	28
12.	Τρίκροτον .....	»	29
13.	Κορβέτα .....	»	29
14.	Φρεγάτα .....	»	29
15.	Βρίκιον .....	»	30
16.	Βρατσέρα .....	»	30
17.	Αἱ 'Αθῆναι κατὰ τὸ 1819 .....	»	33
18.	Μάχιρα - γιαταγάνι .....	»	34
19.	'Ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε' .....	»	36
20.	"Ελλην πολεμιστῆς τῆς Ξηρᾶς .....	»	38
21.	Νησιώτης πολεμιστῆς .....	»	38
22.	'Ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης .....	»	39
23.	'Η ὑπογραφή τοῦ Πετρόμπεη .....	»	39
24.	Σουλιώτης πολεμιστῆς .....	»	40
25.	'Ελληνικὴ ἐνδυμασία 'Αθηνῶν .....	»	40
26.	'Ενδυμασία περιχώρων 'Αθηνῶν .....	»	41
27.	'Ενδυμασία Τανάγρας .....	»	41
28.	'Ενδυμασίαι Θηβῶν .....	»	42
29.	'Ομὲρ Βρυώνης .....	»	42
30.	'Ο Διάκος .....	»	43
31.	'Οδυσσεὺς 'Ανδρουτσός .....	»	45
32.	'Υπογραφή και σφραγίς τοῦ 'Οδυσσέως .....	»	45

33. Ὁ Κολοκοτρώνης.....	σελ.	48
34. Ἡ σφραγὶς τοῦ Κολοκοτρώνη.....	»	48
35. Ἐνδυμασία Σαλαμῖνος .....	»	49
36. Ἐνδυμασία Πόρου - Ὑδρας .....	»	57
37. Ἐνδυμασία Μυκίνου.....	»	57
38. Κερά Ἀλῆς .....	»	60
39. Κωνσταντῖνος Κανάρης .....	»	62
40. Ὁ Δράμαλης.....	»	67
41. Γουσοῦφ πασᾶς.....	»	68
42. Μᾶρκος Μπόσταρης.....	»	72
43. Ὑπογραφή τοῦ Μ. Μπόσταρη.....	»	72
44. Δημήτριος Ὑψηλάντης.....	»	74
45. Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάρος.....	»	75
46. Σφραγὶς Γερουσίας Δ. Ἑλλάδος.....	»	76
47. Σφραγὶς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας.....	»	77
48. Καριοφίλια καὶ παλάσια.....	»	78
49. Τὰ ὄπλα καὶ ἡ περικεφαλαία τοῦ Κολοκοτρώνη .....	»	82
50. Γεώργιος Κάννιγκ.....	»	87
51. Ὁ λόρδος Βύραον.....	»	90
52. Μεχμέτ Ἀλῆς.....	»	93
53. Ἀνδρέας Μιαούλης.....	»	96
54. Ὑπογραφή τοῦ Μιαούλη.....	»	97
55. Ἀκρόπρωρον τῆς ναυαρχίδος τοῦ Μιαούλη .....	»	98
56. Ὁ Ἰμπραήμ .....	»	99
57. Παπαφλέσσας .....	»	102
58. Ὁ Κιουταχῆς.....	»	104
59. Δημήτριος Μακρῆς.....	»	108
60. Γεώργιος Καραϊσκάκης.....	»	110
61. Ἀκρόπρωρον «Θεμιστοκλέους».....	»	116
62. Ἰωάννης Καποδίστριας.....	»	121
63. Σφραγὶς καὶ ὑπογραφή τοῦ Καποδίστρια .....	»	122
64. Σπυρίδων Τρικούπης .....	»	123
65. Ὁ βασιλεὺς Ὅθων.....	»	127
66. Ἡ βασίλισσα Ἀμαλία .....	»	129
67. Ἀκρόπρωρον «Καρτερίας».....	»	132
68. Ναπολέον Γ'.....	»	138
69. Καβούρ.....	»	143
70. Ὅθων Βίσμαρκ.....	»	148
71. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Α'.....	»	157
72. Δημήτριος Βούλγαρης.....	»	158
73. Ἀλέξ. Κουμουνοῦρος.....	»	159
74. Χαρίλαος Τρικούπης.....	»	169
75. Θεόδωρος Δηλιγιάννης.....	»	170

76. Παῦλος Μελάς . . . . .	σελ.	174
77. Ἀβδούλ Χαμίτ . . . . .	»	176
78. Ἐλευθέριος Βενιζέλος . . . . .	»	179
79. Ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος . . . . .	»	187
80. Λέων Γαμβέτας . . . . .	»	194
81. Διῶρυξ τοῦ Παναγιά . . . . .	»	210
82. Ὁ Πρόεδρος Οὐῆλσον . . . . .	»	233
83. Εὐγένιος Ντελακρουά . . . . .	»	248
84. Αἱ σφαγαὶ τῆς Χίου ( Ντελακρουά ) . . . . .	»	250
85. Γουσταῦος Κουρμπέ . . . . .	»	251
86. Μιλλέ . . . . .	»	251
87. Ἡ συνάντησις ( Κουρμπέ ) . . . . .	»	252
88. Σταχυολόγοι ( Μιλλέ ) . . . . .	»	253
89. Ἡ ποιμενίς ( Μιλλέ ) . . . . .	»	254
90. Εἰς τὸν ἐξώστην ( Μονέ ) . . . . .	»	255
91. Ἡ γέφυρα τοῦ Λονδίνου ( Μονέ ) . . . . .	»	256
92. Βραδυὴ συντροφιά ( Μέντσελ ) . . . . .	»	257
93. Τοπίον Ἀπεννίνων ( Μπέκλιν ) . . . . .	»	258
94. Ἀνδριάς τοῦ Βαττώ ( Καρπὼ ) . . . . .	»	259
95. Ὁ διανοούμενος ( Ροντέν ) . . . . .	»	260
96. Ἡ γλυπτοθήκη τοῦ Μονάχου . . . . .	»	261
97. Τὸ μέγαρον τοῦ Ράιχσταγ τοῦ Βερολίνου . . . . .	»	262
98. Ἡ Ὅπερα τῶν Παρισίων . . . . .	»	263
99. Θέατρον τῶν Ἡλυσίων . . . . .	»	264
100. Σιδηροδρομικὸς σταθμὸς Λευψίας . . . . .	»	264
101. Κρεμαστὴ γέφυρα . . . . .	»	265
102. Οὐδρανοξύστης . . . . .	»	266
103. Διῶρυξ τῆς Κορίνθου . . . . .	»	272
104. Ὁ Σολωμὸς . . . . .	»	275
105. Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης . . . . .	»	276
106. Κωστῆς Παλαμᾶς . . . . .	»	279
107. Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης . . . . .	»	280
108. Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν . . . . .	»	282
109. Ἀκαδημία Ἀθηνῶν . . . . .	»	283
110. Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη . . . . .	»	283
111. Μέγαρον Δουνίσισης Πλακεντίας . . . . .	»	284
112. Παναθηναϊκὸν Στάδιον . . . . .	»	284
113. Νεὸς Ἅγιος Πάβλου Κορίνθου . . . . .	»	285
114. Νικόλαος Γύζης . . . . .	»	286
115. Τὸ κρυφὸ σχολεῖο . . . . .	»	288
116. Τὸ τάμα ( Γύζη ) . . . . .	»	289
117. Τὰ πρῶτα βήματα ( Ἰακωβίδου ) . . . . .	»	290
118. Τὸ μπάνιο τοῦ μικροῦ ( Ἰακωβίδου ) . . . . .	»	291

119.	Τὸ λιβάνισμα ( Λύτρα ).....	σελ.	292
120.	Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία ( Βολονάκη ).....	»	292
121.	Προσωπογραφία τῆς κ. Π. ( Παρθένη ).....	»	293
122.	« Τὸ ἐκκλησάκι πὺν ἔμοιαζε μὲ λογισμὸ κρυφὸ » ( Παρθένη )..	»	294
123.	Ἀνδριάς Βαρβάκη ( Δρόση ).....	»	295
124.	Ἀνδριάς Γλάδστανος ( Βιτάλη ).....	»	295
125.	Ἀνδριάς Γρηγορίου Ε' ( Φυτάλη ).....	»	296
126.	Ξυλοθραύστης ( Φιλοπόπη ) .....	»	297
127.	Κοιμωμένη ( Χαλεπᾶ ).....	»	297

## ΠΙΝΑΞ ΧΑΡΤΩΝ

1.	Χάρτης Βλαχίας καὶ Μολδαβίας.....	σελ.	21
2.	Χάρτης Ἐπαναστάσεως Βορείου Ἑλλάδος .....	»	53
3.	Χάρτης τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως .....	»	80 - 81
4.	Χάρτης τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνεξαρτησίας .....	»	119
5.	Ἐνωσις τῆς Ἰταλίας.....	»	144
6.	Ἐνωσις τῆς Γερμανίας.....	»	150
7.	Χάρτης τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου.....	»	165
8.	Ἡ Βαλκανικὴ μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου.....	»	192
9.	Ντομίνιον τοῦ Καναδά.....	»	198
10.	Ἀγγλικά Ἰνδία.....	»	199
11.	Νοτιοαφρικανικὴ Ἐνωσις .....	»	200
12.	Γαλλικὴ Ἰνδοκίνα.....	»	203
13.	Γαλλικαὶ ἀποικίαι Ἀφρικῆς .....	»	204
14.	Ἐπιχειρήσεις τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς.....	»	206
15.	Πολιτικὴ διαίρεσις τῆς Εὐρώπης τὸ 1919 .....	»	235

## ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΙΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΥΔΑΚΗ

Ἐπιμελητῆς ἐκδόσεως : ΕΜΜ. ΒΙΟΛΑΚΗΣ ( ἀπ. Δ.Σ. Ο.Ε.Δ.Β. 719/15/2/63 )

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελ.
Εἰσαγωγή.....	5
Κεφάλαιον Α' Ἡ κατάσταση εἰς τὴν Εὐρώπην μετὰ τὸ Συνέδριον τῆς Βιέννης .....	» 7 - 12
» Β' Ἡ φιλελευθέρᾳ κίνησις εἰς τὴν Βαλκανικὴν.....	» 13 - 19
» Γ' Ἡ Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐπανάστασις.....	» 19 - 34
» Δ' Πρώτῃ φάσις τοῦ ἀγῶνος. — Ἡ πάλῃ πρὸς τὸν Σουλτᾶνον .....	» 35 - 73
1 ) Ἐδραλίωσις τοῦ ἀγῶνος.....	» 35 - 50
2 ) Ἐπανάστασις εἰς τὴν Β. Ἑλλάδα .....	» 51 - 58
3 ) Ἀπόκρούσις τῆς τουρκικῆς ἐπιθέσεως.....	» 59 - 72
» Ε' Διοικητικὴ ὀργάνωσις. — Ἐμφύλιος πόλεμος. . .	» 73 - 82
» ΣΤ' Ἡ Εὐρώπη ἀπέναντι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.....	» 83 - 91
» Ζ' Δευτέρα φάσις τοῦ ἀγῶνος. — Ἡ λύσις . . . . .	» 92 - 120
» Η' Τὸ ἑλληνικὸν κράτος.....	» 121 - 133
» Θ' Ἡ Εὐρώπη μέχρι τοῦ 1870. — Ἄγων κατὰ τῆς ἀντιδράσεως.....	» 134 - 151
1 ) Γαλλία .....	» 134 - 137
2 ) Ἀγγλία.....	» 138 - 140
3 ) Ἰταλία . . . . .	» 141 - 144
4 ) Γερμανία.....	» 145 - 151
» Ι' Τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα καὶ ἡ συνταγματικὴ βασιλεία εἰς τὴν Ἑλλάδα .....	» 152 - 180
» ΙΑ' Μεγάλῃ κρίσις τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος. — Ὁ Βαλκανικὸς πόλεμος .....	» 181 - 192
» ΙΒ' Οἱ χρόνοι τοῦ νέου ἰμπεριαλισμοῦ .....	» 193 - 215
1 ) Περίοδος τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας. . . . .	» 193 - 196
2 ) Ἡ διεθνὴς πολιτικὴ.....	» 197 - 215

Κεφάλαιον	ΙΓ'	Ὁ πρῶτος Παγκόσμιος πόλεμος .....	σελ. 216 - 237
»	ΙΔ'	Ἐπιστήμαι — Γράμματα — Τέχναι τὸν 19ον καὶ 20ὸν αἰῶνα .....	» 238 - 266
		1) Αἱ ἐπιστήμαι .....	» 238 - 242
		2) Λογοτεχνία .....	» 242 - 249
		3) Τέχναι — Μουσική .....	» 249 - 266
»	ΙΕ'	Αἱ πρόοδοι τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος .....	» 267 - 299
		Χρονολογικὸς Πίναξ .....	» 300 - 302
		Πίναξ Εἰκόνων καὶ Χαρτῶν .....	» 303 - 306
		Περιεχόμενα .....	» 307 - 308

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιοσῆμον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἐπίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15 / 21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α' 108).







0020557371

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ



